

T.C.
KONYA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**DOĞU ROMA [BİZANS]
İMPARATORLUĞU'NDA MÜLKİYET
DÜZENİ VE OSMANLI DEVLETİ'NE
YANSIMALARI**

Ömür ESEN

DOKTORA TEZİ

Harita Mühendisliği Anabilim Dalı

Ocak-2024
KONYA
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Ömür ESEN tarafından hazırlanan “Doğu Roma [Bizans] İmparatorluğu’nda Mülkiyet Düzeni ve Osmanlı Devleti’ne Yansımaları” adlı tez çalışması .../.../... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Harita Mühendisliği Anabilim Dalı’nda DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Prof. Dr. Özdemir KOÇAK
(Selçuk Üniversitesi)

.....

Danışman

Prof. Dr. Tayfun ÇAY
(Konya Teknik Üniversitesi)

.....

Üye

Prof. Dr. Ferruh YILDIZ
(Konya Teknik Üniversitesi)

.....

Üye

Prof. Dr. İsmail Bülent GÜNDOĞDU
(Konya Teknik Üniversitesi)

.....

Üye

Prof. Dr. Hasan BAHAR
(Selçuk Üniversitesi)

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Mevlüt UYAN
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Ömür ESEN

Tarih:

ÖZET

DOKTORA TEZİ

DOĞU ROMA [BİZANS] İMPARATORLUĞU'NDA MÜLKİYET DÜZENİ VE OSMANLI DEVLETİ'NE YANSIMALARI

Ömür ESEN

Konya Teknik Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Harita Mühendisliği Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Tayfun ÇAY

2024, 537 Sayfa

Jüri

Danışmanın Prof. Dr. Tayfun ÇAY

Prof. Dr. Ferruh YILDIZ

Prof. Dr. İsmail Bülent GÜNDOĞDU

Prof. Dr. Hasan BAHAR

Prof. Dr. Özdemir KOÇAK

Bu tez çalışmasında Doğu Roma [Bizans] İmparatorluğu'ndaki Mülkiyet Düzeni ve Osmanlı Devleti'ne Yansımalarının ortaya çıkarılması hususunda çok geniş bir yelpazeye dağılan Roma Hukuk Külliyesi (Iustinianus Kanunları, Süryani Kanun Kodu, Ekloga, Çiftçi Kanunu, Rodos Deniz Kanunu, Makedon Fermanları, Syntagma ve Hexabiblos), Osmanlı Kanun Külliyesi (Fatih Kanunnamesi), Doğu Roma İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti Tarihi, Mülkiyet ve İktisad Tarihi ve Kilise Konsil Tarihi konularında çok detaylı incelemeler yapılmıştır.

Çalışmamızın kapsadığı yıllar olan Roma İmparatoru I. Konstantin Büyük'ün İstanbul'u kurma kararı ile Osmanlı Sultanı II. Mehmed Fatih'in vefatı arasında geçen süren olan 324–1481 yılları arası kronolojik olarak incelenerek bir tarihi altyapı oluşturulmuştur. Hemen arkasından Kanunlar bölümünde Roma ve Osmanlı Hukuklarında kullanılan Kanun Külliyesi hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Böylelikle Mülkiyet Konusu tetkik edilmeden önce tarihi olaylar ve kanunlar hakkında bir fikir edinilmesi amaçlanmıştır.

Mülkiyet etkileşimine geçilmeden mülkiyet kavramının tanımı ve çalışmamızın kapsadığı 324–1453 yılları arasında Doğu Roma İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti'nde mülkiyetin tarihsel süreci açıklanmıştır. Ayrıca çalışmamızda imparatorluğun hem Avrupa hem de Türk tarihine kültürel etkileşimi hususunda ana hatlarıyla temas edilerek mülkiyet etkileşiminin tek yönlü olmadığı belirtilmiştir. Mülkiyet etkileşimi Pronoia-Timar, Kadastral (İndiksiyon-Tahrir), Yönetimsel, Vergilendirme, Miras ve Vakıf ana başlıkları altında tetkik edilerek elde edilen sonuçlar açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kanun Külliyesi, Kültürel Etkileşim, Mülkiyet Kavramı, Tarihsel Süreç

ABSTRACT**PhD THESIS****PROPERTY ORDINANCE IN EASTERN-ROMAN EMPIRE [BYZANTINE]
AND ITS REFLECTIONS TO OTTOMAN STATE****Ömür ESEN****Konya Technical University
Institute of Graduate Studies
Department of Geomatics Engineering****Advisor: Prof. Dr. Tayfun ÇAY****2024, 537 Pages****Jury****Advisor Prof. Dr. Tayfun ÇAY****Prof. Dr. Ferruh YILDIZ****Prof. Dr. İsmail Bülent GÜNDOĞDU****Prof. Dr. Hasan BAHAR****Prof. Dr. Özdemir KOÇAK**

In this thesis, in order to reveal the property ordinance in the Eastern Roman (Byzantine) Empire and its reflections on the Ottoman State, well detailed researches have been carried out in the subjects of Roman legal codex that constitutes a large spectrum (Ioustinian Code, Syriac Code of Law, Ecloga, Farmers' Law, Rhodes Maritime Law, Macedonian Edicts, Syntagma and Hexabiblos), Ottoman Codex (The Codes of Mehmet II), History of the Eastern Roman Empire and the Ottoman Empire, History of Property and Economy and History of Church Councils.

Historical background has been created by chronologically examining the period between 324-1481, which is the period between the decision of the Roman Emperor Constantine I the Great to found Constantinople and the death of the Ottoman Sultan Mehmed II the Conqueror. Immediately afterwards, in the titled Laws, information was given about the Codex used in Roman and Ottoman Law. Thus, it is aimed to get an idea about historical events and laws before examining the subject of property.

Before moving on to the interaction of property, the definition of the property concept and the historical process of property in the Eastern Roman Empire and the Ottoman Empire between 324-1453, the period covered by our study, are explained. In addition, our study outlines the cultural interaction of Byzantine Empire with both European and Turkish history, indicating that the property interaction was not unidirectional. The property interaction has been analysed under the main headings of Pronoia-Timar, Cadastral (Indication-Cadastral Record), Administrative, Taxation, Inheritance and Foundation and the obtained results have been explained.

Keywords: Codex, Cultural Interaction, Concept of Property, Historical Process

ÖNSÖZ

Tez çalışmamın başından sonuna kadar her aşamasında beni cesaretlendiren, teşvik eden ve her zaman yol gösteren Danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Tayfun ÇAY'a öncelikle teşekkürü bir borç bilirim.

Doktora tez çalışmamın belirlenmesinde bana yol gösteren ve ufkumu açan bilimsel desteklerini esirgemeyen Hocam Sayın Prof. Dr. Hasan BAHAR ve her daim çalışmam konusunda benim yanımda olan Hocam Sayın Prof. Dr. İsmail Bülent GÜNDOĞDU'ya katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Çalışmalarında en büyük desteği gördüğüm ve bu aşamaya gelmemde katkısı olan Hocam Sayın Hocam Prof. Dr. Özdemir KOÇAK'a, Osmanlıca metinler konusunda yardımını esirgemeyen Sayın Hocam Arş. Gör. Dr. Ali Rıza SOYUCAK'a ve İngilizce Kredolar konusunda yardımcı olan Arkadaşım Sayın Ayşegül Çakır ORUÇ Hanımefendiye çok teşekkür ederim.

Hiçbir fedakârlıktan kaçınmadan bugünlere ulaşmama sebep olan kıymetli büyüklerim Annem, Kardeşim ve ne yazık ki bugünleri göremeyen rahmetli Babama ve örnek aldığım Dayım Prof. Dr. Mustafa KEÇER'e minnettarlığımı sunarım.

Ömür ESEN
KONYA-2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET	1
ABSTRACT	2
ÖNSÖZ	3
İÇİNDEKİLER	4
1. GİRİŞ	5
2. KAYNAK ARAŞTIRMASI	8
3. MATERYAL VE YÖNTEM	48
3. 1. Mülkiyet ve Yönetim Anlayışı Kapsamında Siyasal Gelişmeler	51
3. 1. 1. Doğu Roma [Bizans] İmparatorluğu (11 Mayıs 330–13 Nisan 1204).....	53
3. 1. 2. Nikaia/İznik Rum İmparatorluğu (13 Nisan 1204 – 15 Ağustos 1261)....	281
3. 1. 3. Konstantinopolis Grek (Bizans) İmparatorluğu (15 Ağustos 1261–29	
Mayıs 1453)	302
3. 1. 4. Osmanlı Devleti (1302–1481)	374
3. 2. Kanunlar.....	386
3. 2. 1. Roma Hukuku	386
3. 2. 2. Osmanlı Hukuku	396
4. DOĞU ROMA’DAN OSMANLI’YA MÜLKİYET ALGISI, KÜLTÜREL VE	
İDARİ ETKİLEŞİM	401
4. 1. Mülkiyetin Tanımı ve Bileşenleri	401
4. 2. Doğu Roma’dan Osmanlı’ya Mülkiyetin Tarihsel Değişimi.....	404
4. 2. 1. Doğu Roma İmparatorluğu (330–1204)	404
4. 2. 2. Nikaia/İznik Rum İmparatorluğu (1204–61)	449
4. 2. 3. Konstantinopolis Grek İmparatorluğu (1261–1453).....	453
4. 2. 4. Rum (Anadolu Selçuklu) Sultanlığı (1078–1308)	460
4. 2. 5. Osmanlı Devleti (1302–1481)	464
4. 3. Kültürel Etkileşim.....	492
4. 4. Doğu Roma’dan Osmanlı’ya Mülkiyet Etkileşimi	503
4. 4. 1. Pronoia–Tımar Etkileşimi	503
4. 4. 2. Yönetimsel Etkileşim.....	507
4. 4. 3. Kadastral (İndiksiyon–Tahrir) Etkileşim	509
4. 4. 4. Vergilendirme Etkileşimi.....	512
4. 4. 5. Miras Etkileşimi.....	515
4. 4. 6. Vakıf Etkileşimi.....	515
5. SONUÇLAR	516
KAYNAKLAR	522

1. GİRİŞ

Eski Kıtalar olarak adlandırılan Afrika, Asya ve Avrupa'dan acunu yönlendiren Avrupa'dır. Avrupa tarihini kısaca "Roma est impera orbit universum/Roma dünyanın evrensel imparatorluğudur" tabiri etrafında cereyan eden olaylar zümresi olarak özetleyebiliriz. MÖ 21 Nisan 753 tarihinde Roma kentinde ortaya çıkan devletin başkenti 11 Mayıs 330 tarihinde imparator I. Konstantin Büyük tarafından Nova Roma adıyla kurulan ve ilerleyen yıllarda imparatorun adına nispetle Konstantinoupolis olarak nitelendirilen günümüzün İstanbul kentine taşınır. Böylelikle dünya tarihine İkinci Roma kenti dâhil olur ve Roma Açmazı olarak niteleyebileceğimiz her iki Roma'nın iktidarın asıl sahipliği konusunun tohumu atılır.

800 yılında Papa III. Leon tarafından Charlemagne/Şarlman'ın (Kutsal) Roma İmparatoru olarak taçlandırılmasına kadar aralarında küçük sürtüşmeler olsa da her iki Roma kenti uyumlu bir şekilde ilişkilerini sürdürürler. Artık kadim Roma kentinin dini lideri Papa tarafından taçlandırılan (Kutsal) Roma ile Konstantinoupolis merkezli Roma imparatorlukları vardır. Böylelikle Roma Açmazı fiilen ortaya çıkar.

1204 yılında IV. Haçlı Seferi'nde Haçlıların Konstantinoupolis kentini almasıyla papa onaylı Romaniae/Romanurum diğer bir deyişle Latin İmparatorluğu'nun kurulmasıyla Roma Açmazı farklı bir boyut alır. Öyle ki yıkılan Roma İmparatorluğu'nun varisi olduğu iddiasında bulunan üç adet Grek yönetiminde despotluk veya imparatorluk olarak adlandırılan Nikaia/İznik, Epir ve Trapezountas/Trabzon devletleri ve papalık onaylı Batı Avrupa'da ikame edilen Kutsal Roma ve Konstantinoupolis merkezli Latin imparatorlukları vardır.

1261 yılından sonra II. Roma'yı geri alan İznik Grekleri Roma İmparatorluğu'nu yeniden tesis ettiklerini beyan etseler de Kutsal Roma İmparatorluğu ve sürgündeki Latin imparatoru olmak üzere iki adet rakip Roma tahtına aday vardır. 1453 yılında Konstantiniyye'nin Osmanlı sultanı II. Mehmed Fatih tarafından fethedilmesiyle II. Roma'nın hâkimiyeti Türklerin eline geçer ve Müslüman Roma dönemi başlar. Böylelikle iki adet Roma İmparatorluğu iddiasında bulunan devlet ve iki adet Roma imparatoru olduğunu belirten devletsiz itibari namzet vardır. Bunları aşağıdaki şekilde belirtebiliriz:

- 800 yılında I. Roma'da Papa III. Leon tarafından Şarlman'ın taçlandırılmasıyla kurulan başkenti değişiklik gösteren Avrupa merkezli ve 1356 yılından itibaren imparator IV. Karl von Luxemburg'un yayımladığı Altın Fermanla ismi değişen

Germen Ulusunun Kutsal Roma İmparatorluğu/Kutsal Roma Germen İmparatorluğu (I. Reich),

- 1453 yılında Konstantiniyye merkezli II. Roma'nın hâkimi Osmanlı Devleti (Müslüman Roma),
- İtibari unvana sahip sürgündeki Latin İmparatoru namzedi,
- İtibari unvana sahip sürgündeki Grek İmparatoru namzedi.

Doğu Roma [Bizans] İmparatorluğu adı tarih yazınında Roma İmparatorluğu'nun Batı ve Doğu olarak ayrıldığı 395 yılından sonra kullanılsa da fiiliyatta Demircioğlu'nun (1963) belirttiği gibi bu durum bir quasi partitio/sözde bölünmedir. Dolayısıyla hem Batı hem de Doğu hükümdarları ve halkları kendilerini Roma İmparatoru olarak kabul ederler. Çalışmamızda Doğu Roma İmparatorluğu'ndan kastedilen 324 yılında imparator Konstantin'in Roma'nın tek hâkimi olması ve Konstantinoupolis kentini kurma kararını almasıyla imparatorluğun yıkıldığı tarih 1453 yılları arasında Konstantinoupolis kenti ve 1054 yılından sonra Ortodoksluk diye nitelenen Doğu Hıristiyanlık odaklı 324–1204 yılları arasında Roma İmparatorluğu, 1204–61 yılları arasında İznik Rum İmparatorluğu (sürgündeki Roma İmparatorluğu) ve 1261–1453 yılları arasında Konstantinoupolis Grek (Bizans) İmparatorluğu (Roma İmparatorluğu'nu ihya eden) adlandırılan devletlerdir.

Osmanlı sultanı II. Mehmed Fatih Doğu Roma İmparatorluğu'nu 1453 yılında sonlandırdıktan sonra sırasıyla imparatorlukla ilişkili olan Enez Lordluğu (1456), Mora Despotluğu (1460), Trabzon Rum İmparatorluğu (1461), Midilli Lordluğu (1462), Teodoro/Mengüp Prenslığı (1475), Epir Despotluğu (1479) devletlerini ortadan kaldırarak imparatorluğun ihya edilmesini önler. Aynı zamanda IV. Haçlı Seferi sonunda kurulan ve hâlihazır da var olan Atina Dukalığı (1458) ve Negroponte/Eğriboz Triarşisi (1470) devletlerini ortadan kaldırır. Böylelikle sultan hem II. Roma hâkimi olarak kendisine meydan okuyacak devletleri ortadan kaldırır hem de IV. Haçlı Seferi'nden sonra imparatorluk coğrafyasında yaşanan parçalı yapıyı kaldırarak bir devri sonlandırır. Sultan tarafından 1477 yılında yayımlandığı düşünülen ancak İnalçık (2021e, 1958) belirttiğine göre elimizdeki nüshanın 1488 yılında II. Bayezid zamanında yapılan cüz'î tadilatlı metne dayandığı belirtilen Kanunname ile İnalçık'ın (2014a) belirttiği gibi sultan siyasi ve sosyal kurumları geliştirerek kesin şekillerini veren ve devletin gelecekteki siyasi gelişmelerini belirleyen kişidir.

Yukarıda tarihsel olarak Doğu Roma İmparatorluğu ve Osmanlı sultanı II. Mehmed Fatih'in imparatorluk ile ilişkisine ve Osmanlı Devleti'nin gelecekteki siyasi gelişmeleri belirleyen kişi olduğuna değinildikten sonra çalışmamızın zaman dilimi Roma imparatoru I. Konstantin Büyük tarafından Konstantinoupolis kentinin kurulması kararının alınmasıyla Osmanlı sultanı II. Mehmed Fatih'in vefatına kadar geçen süreç olan 324–03 Mayıs 1481 tarihleri arasını kapsamaktadır.

Doğu Roma İmparatorluğu, antik çağın Grek kültürüyle Doğu kültürünün harmanlanmasından oluşan Helenistik kültürü [MÖ 336 yılında Makedonya Kralı III. Aleksandros/İskender Büyük'ün tahta çıkması (MÖ 336–23) ile Aktium Savaşı'ndan sonraki yıl Roma İmparatorluğu'nun Mısır'ı işgal ederek Ptolemaios Kraliçesi VII. Kleopatra Filopator'un (h. MÖ 51–30) intihar etmesi arasındaki dönem] özümseyen Roma kültürünün bin yıldan fazla bir süre boyunca kaybolmasını önleyerek ve aktararak insanlık tarihine en büyük hizmetini yapmıştır. Aynı zamanda Hristiyanlık dininin şekillenmesinde, Balkanlar ve Rusya'ya aktarılmasında ve Katolik-Ortodoks ayırımında başat roldedir.

Osmanlı Devleti, Doğu Roma İmparatorluğu toprakları sınırında kurulması münasebetiyle var olma ve büyüme mücadelesini en çok ona karşı vermiş ve netice itibariyle imparatorluğu ortadan kaldırmıştır. Dini olarak farklı olan bu iki devlet aynı coğrafyada var olma savaşımı verdiği için dolayı bu etkileşimin siyasi, kültürel ve toplumsal alanlarda olduğunu söyleyebiliriz. Bu konuda Konstantiniyye'yi fetheden Osmanlı sultanı II. Mehmed Fatih'in kullandığı Kayser-i Rûm/Roma İmparatoru unvanı örnek verilebilir.

Çalışmamızda Doğu Roma İmparatorluğu'nda uygulanan mülkiyet sisteminin Osmanlı Devleti'ne yansımaları tetkik edilmiştir. Bu kapsamda mülkiyet etkileşimine Roma Hukuku ve Osmanlı Devleti'nde Fatih Kanunnamesinin yanında siyasi ve dini olayların etkileri göz önüne alınarak Pronoia–Tımar, Yönetimsel, Kadastral (İndiksiyon–Tahrir), Vergilendirme, Miras ve Vakıf alt başlıklarında inceleme yapılmıştır. Aynı zamanda ayrı bir başlık altında kültürel etkileşim konusunda da bilgilendirme yapılmıştır.

2. KAYNAK ARAŞTIRMASI

Acun (2000) yazdığı “İlk Osmanlılara Dair” isimli makalede: Osmanlı Devleti’nin kuruluş evresindeki tarihi olaylar açıklanmaktadır. Bu kapsamda etnik kökenleri, şecereleri ve aşiretleri irdelenmektedir.

Akdaş (2009) yazdığı “Hıristiyanlığın Kurumsallaşmasında İlk Dönem Konsillerinin Rolü” isimli tezde: Hıristiyanlığın hem itikadi hem de yönetsel olarak kurumsallaşmasının tarihi arka planı Doğu Hıristiyanlığı yönünden açıklanmaktadır. Bu kapsamda 325 I. İznik Konsili ile 787 II. İznik Konsili arasında geçen süreçteki itikadi sorunların siyasi etkilerle konsillerde sonuçlandırılması izah edilmiştir.

Akgündüz (1999) yazdığı “Osmanlı Hukuk Sisteminin Şer‘iliği Meselesi ve Kanunnamelerin Şer‘i Tahlili” adlı kitap bölümünde: Osmanlı Devleti’nin hukuk sisteminin İslam dininin Şer‘i hükümlerine dayandığını ispat etme yönünde yapılan bir çalışmadır. Bu kapsamda Osmanlı Kanunnamelerinden örnekler üzerinde tahliller yapılmaktadır.

Akgündüz (2006) yazdığı “I. Kitap Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnameleri” isimli kitapta: Çalışmada ilk olarak Osmanlı Hukuku hakkında detaylı bilgilendirmeler yapıldıktan sonra Fatih Kanunnamesi öncesi Osmanlı hükümdarlarının yayınladığı kanunnameler hakkında bilgiler verilmektedir. Fatih Kanunnameleri transkripsiyon edilmiş ve bilgilendirmeler yapılmıştır.

Akıncı (2019) yazdığı “Roma Hukuku Dersleri” adlı kitapta: Roma Hukuku Tarihçesi, Kaynakları, Dönemleri, Iustinianos’dan Sonraki Gelişimi, Modern Hukuka Etkisi, Tasnifi, Kavramları, Şahsın Hukuku, Aile Hukuku, Eşya Hukuku, Usul ve İcra Hukuku alt başlıkları altında incelemekte ve bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Akman (2012) yazdığı “Roma Antikitesinde Sosyal – Politik – Ekonomik Değişimlerin Hukuksal Yapı ve Kamu Düzeni Üzerindeki Etkileri” isimli makalede: Roma hukukunun oluşmasında imparatorluktaki sosyal, politik ve ekonomik değişimlerin kamu düzeni ve dolayısıyla hukuksal yapı üzerindeki etkileri tarihsel verilerle açıklanmaktadır.

Aksoy (2017) yazdığı “Komnenos Hanedanı’nın Doğu Siyaseti ve Myriocephalon Savaşı” isimli makalede: I. Aleksios, II. Ioannes ve I. Manuel Komnenos döneminde Bizans İmparatorluğu’nun Doğu Siyaseti anlatılmış ve Myriocephalon Savaşı ile ilişkilendirilmiştir.

Aktan (2020) yazdığı “Mülkiyet Hakları İktisadi Mülkiyet Hukuku’nun İktisadi Analizi” isimli kitapta: Mülkiyetin tanımı, hukuki felsefesi ve iktisadi analizi

açıklanmaktadır. Bu konuda Ronald Coase tarafından kendi adıyla anılan “Coase Teoremi” ve onun yolundan giden Oliver E. Williamson’un yaptığı katkılardan bahsedilmektedir.

Albayrak (2018) yazdığı “Candarogulları Beyliği’nin Kuruluşu ve Osmanlı Beyliği ile Münasebetlerine Dair Bir Değerlendirme” adlı makalede: Osmanlılarla, Candarogulları arasındaki ilişkileri tarihi arka plandaki olayların ışığında açıklanmaktadır. Aynı zamanda Candarogulları Beyliği’nin kuruluşu sürecinde Anadolu Selçuklu Sultanlığı, İlhanlı ve Çobanoğulları ile ilişkileri de izah edilmektedir.

Alışık (2019) yazdığı “Olağandışı Bir Bizans’a Doğru: Spekülatif Kurguda Bizantinizmin Toposlarını Saptamak – Towards an Uneathly Byzantium: Mapping Out Topoi of Byzantinisms in Speculative Fiction” adlı kitap bölümünde: Bizans tarihini farklı yaklaşımlarla sahiplenen ve kullanan romanlarda sıkça işlenen motiflerin/toposların ana hatlarını belirlemek amacıyla birçok spekülatif kurgu romanın çözümlenmesi yapılmaktadır.

Aliyazıcıoğlu (2018) yazdığı “Papalık Hizmetinde Kardinal Bessarion’un Türklere Karşı Haçlı Seferi Çağrısı” adlı makalede: Kardinal Bessarion’un Ortodoks olarak başlayan dini hayatının Katolik olarak devam etmesi ve İstanbul’un fethinden sonra yeniden Hıristiyanlarca geri alınması konusunda Papalık nezdinde yaptığı Haçlı Seferi çağrısı tarihi arka planla açıklanmaktadır.

Anhegger ve İnalçık (2000) yazdıkları “Kānūnnāme-i Sultāni Ber Mūceb-i ‘Örf-i ‘Osmāni II. Mehmed ve II. Bayezid Devirlerine ait Yasağnāme ve Kānūnnāmeler” adlı kitapta: Kanunnameler hakkında genel bilgi verilmesinin yanı sıra II. Mehmed ve II. Bayezid zamanına tarihlenen 59 tane kanun metni analiz edilerek tarihlendirilmektedir.

Angold (1975) yazdığı “A Byzantine Government in Exile Government and Society Under the Laskarids of Nicea (1204-1261)” adlı kitapta: Laskaris hanedanı yönetimindeki Nikaia/İznik İmparatorluğunun (1204-1261) sosyal, politik, ekonomik ve dini durumu ve komşuları Selçuklu Türkleri, Latin İmparatorluğu, Epir Despotluğu ve Trabzon İmparatorluğu ile ilişkileri ve mücadeleleri hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Apak (2002) yazdığı “Osmanlı Devleti’nin Kuruluş Döneminde Bursalı Bir Vezir Ailesi: Kara Timurtaşoğulları” adlı makalede: Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda aktif bir rol oynayan Kara Timurtaş Paşa’dan dolayı Kara Timurtaşoğulları Ailesi’nin kökeni ve Osmanlı tarihinde oynadığı roller hakkında detaylı bilgilendirme

yapılmaktadır. Aynı zamanda Sarı Timurtaş Paşa ve Beyaz Timurtaş Paşa ile olan isim karışıklığı konusu giderilmektedir.

Arıcı ve Güray (2018) yaptıkları “Şeyh Bedreddin Meselesinin Siyasi Yönüne Müzikal ve Edebi Zeminden Bir Bakış” adlı sempozyum bildirisinde: Şeyh Bedreddin’in hayatı ve öğretisinin yanı sıra isyanın Türkmen grupları ve Anadolu’da mevcut tarikatlar bakımından arka planı incelenmektedir. Aynı zamanda etnomüzikoloji yönünden Şeyh Bedreddin öğretisini devam ettirdiği belirtilen Amucalar ve Bedreddiniler arasındaki etkileri açıklanmaktadır.

Atakan (2009) yazdığı “Ramón Muntaner Kroniğinde Katalanlar ve Bizans” adlı tezde: İmparator II. Andronikos tarafından Türkleri Batı Anadolu’dan atması için işe alınan Katalan Kampanyası’nda görevli Ramón Muntaner’in yazdığı kroniğin Anadolu Türkleri ve imparatorluk arasındaki ilişkileri içeren 1303-1310 yılları arasındaki süreç yapılan bu çalışmada anlatılmaktadır.

Ay (2012) yazdığı “Bizans’tan Osmanlıya Anadolu’da Heterodoks İnanışlar: ‘Öteki’ Dindarlığın Ortak Doğası Üzerine (650-1600)” isimli makalede: Bizans, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu’da önce Hıristiyanlık sonrasında İslam dininin Ortodoks yorumuna karşı alternatif yorumlar getiren heterodoks inanç grupları hakkında tarihi olarak bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Aydın (2016) yazdığı “Antakya Hıristiyanlığı ve Hıristiyan Kredosunun Belirlenmesine Yol Açan Tartışmalardaki Rolü” isimli makalede: Antakya kent tarihinde Pagan, Yahudi ve Hıristiyanlar anlatılmaktadır. Hıristiyan Antakya Teoloji Okulu ve bununla ilişkili olan Samosatalı Paulus, Arius ve Nestorius kristolojisi ve kilise tarafından bunların nasıl karşılandığı anlatılmaktadır.

Aydın (2021) yazdığı “Fatih-Gennaidus Tartışmasının Ürettiği, Konjonktürel Bir Hıristiyanlık Eleştirisi” adlı makalede: Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethinden sonra patrik atadığı II. Gennadius Skholaris tarafından talebi üzerine üretilen Ortodoks İtikadnamesi ve ona karşı sultan tarafından yazılması istenilen cevap risalesinin muhteviyatı ve içeriği açıklanmaktadır.

Aydın (1982) yazdığı “Hıristiyanlıkta Teslis Doktrini ve Hıristiyan İ’tizalleri” adlı makalede: Hıristiyanlıkta Teslis doktrini açıklanmakta ve teslisin unsurları olan Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’un tanımlanma süreci ve bu süreçte karşılaşılan farklı öğretilerin yanında Oğul’un tabiatı konusunda monofizit ve diofizit sorunu ile Meryem’in Theotokos mu yoksa Christokos mu olduğu konusu hakkındaki öğretide farklılıkları açıklanmaktadır.

Aydın ve Berge (1995) yazdıkları “Feodaliteye Giden İki Yol: Avrupa ve Bizans” isimli makalede: Feodalizm olgusunun Batı Avrupa’da izlediği tarihsel seyir açıklanmaktadır. Batı Avrupa’da irdelendikten sonra Roma İmparatorluğu’nun devamı olan Bizans’ta feodalizm konusu tarihi arka planında açıklanmaktadır.

Ayönü (2005) çevirdiği “Ralph-Johannes Lilie’in XII. Yüzyılda Bizans ve Türk Devletleri” adlı makalesinde: XII. yüzyılda Bizans ve Türk Devletleri arasındaki ilişkiler açıklamaktadır.

Ayönü (2009) yazdığı “Katalanların Anadolu ve Trakya’daki Faaliyetleri (1302-1311)” adlı kitapta: 1302-11 yılları arasında Bizans İmparatorluğu’nda görev alan Katalan Kampanyası’nın imparatorluk adına Anadolu’daki toprakların Türklerden kurtarılması amacıyla yaptığı anlaşma tarihsel olarak incelenmektedir. Aynı zamanda Katalanların imparator ile yaşadıkları sorunlar neticesinde 1305-07 yılları arasında Gelibolu’yu üs tutarak Trakya ve Yunanistan Halkidiya’da imparatorluk topraklarını yağmalaması ve Atina’yı ele geçirerek yönetme süreci tarihsel arka planıyla açıklanmaktadır.

Ayönü (2012) yazdığı “Batı Anadolu’daki Türk Yayılışına Karşı Bizans İmparatorluğu’nun Kuman-Alan Topluluklarını Balkanlardan Anadolu’ya Nakletmesi” adlı makalede: Bizans İmparatorluğu’nun doğuda artan Türk baskısı neticesinde kırsalda yaşayan halkının yerine Balkanlardan Kuman ve Alanları iskân ederek hem sınır koruması ve asker olarak hem de vergi kaybını önleme politikası tarihsel süreçte incelenmektedir.

Ayönü (2014) yazdığı “Myriokephalon Savaşı’nın Bizans İmparatorluğu Açısından Ne İfade Ettiğine Dair Bazı Düşünceler” isimli sempozyum bildirisinde: Myriokephalon öncesi Komnenos hanedanının hükümdarları I. Aleksios, II. Ioannes ve I. Manuel zamanı ile bilgilendirmeler ve Myriokephalon Savaşı’nın Bizans İmparatorluğu açısından ne ifade ettiği açıklanmaktadır.

Babinger (2013) yazdığı “Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı” isimli kitapta: Fatih Sultan Mehmed dönemi hem Batı hem de Doğu kaynaklarından tetkik edilmektedir. Bu kapsamda Avrupa’daki hükümdarların sultan dönemindeki durumları ve olayların tarihi arka planı detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.

Bahar (2012) yazdığı “Roma ve Bizans Tarihi” isimli eserde: Ana hatlarıyla Roma ve Bizans tarihi imparatorlar nezdinde tetkik edilerek siyasi, dini, hukuki, edebi, sanat, bilim, felsefe vb. konular açıklanmaktadır.

Barkan (1943) yazdığı “Babilde Feodalizm Araştırmaları Kas’lar Devrinde Babil” isimli makalede: Babil zamanında feodalizm konusu incelenen çalışmada Babil’de var olan timar ve toprak mülkiyet sistemleri konusunda bilgiler verilmektedir.

Barbato (2018a) yazdığı “Assur Emperyalizminin Doğuşu” adlı kitap bölümünde: Orta Assur İmparatorluğu’nun yükselişindeki askeri etkiler ve bunların sosyal ve siyasi düzeyde uygulanması üzerine bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Barbato (2018b) yazdığı “İmparatorluğun Toprak Yapısı ve Yönetimi” adlı kitap bölümünde: Assur İmparatorluğu’nun sınırlarının genişlemesinde askeri ve siyasi etkenlerle toprak olarak büyümenin eyalet yönetimine etkileri hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Barbato (2018c) yazdığı “Assur Ekonomisi ve Toplumu” adlı kitap bölümünde: Assur İmparatorluğu’nun ekonomik ve toplumsal yapısını etkileyen faktörler ve toprak yönetimi hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır. Aynı zamanda yeni ele geçirilen topraklara yapılan iskânlar konusuna değinilmektedir.

Barbato (2018d) yazdığı “Savaş, Ordu ve Sürgünler” adlı kitap bölümünde: Assur İmparatorluk ordusu ve askerlerin durumları ve askeri uygulamalar hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır. Aynı zamanda Assur’un uyguladığı askeri strateji ve sürgünler konusuna da değinilmektedir.

Barkan (1980a) yazdığı “Türkiye’de Toprak Meselesinin Tarihi Esasları” adlı kitap bölümünde: Osmanlı İmparatorluğu özelinde toprak sistemini etkileyen unsurlar hakkında bilgilendirme yapılmaktadır. Bu kapsamda Osmanlılarda uygulanan toprak sisteminin Türk-İslam, Bizans ve Balkanlarda uygulanan kökleri hakkında açıklamalar yapılmaktadır.

Barkan (1980b) yazdığı “Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi” isimli kitap bölümünde: 1858 Tarihli Osmanlı Arazi Kanunnamesinin yayınlanmasının sebepleri ve Miri Toprakların uygulanma süreci hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır. Aynı zamanda Vakıf arazilerinin durumu hakkında da bilgiler verilmektedir.

Barkan (1980c) yazdığı “Osmanlı Devrinde Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan Bey’e Ait Kanunlar” adlı kitap bölümünde: 1473 Otlukbeli Savaşı’ndan sonra Uzun Hasan hâkimiyetindeki Diyarbakır, Mardin, Ergani Ruha/Urfa, Erzincan ve Arapgir kentlerine ait kanunnamelerin Osmanlı egemenliğinde de belirli bir süre uygulanması üzerine bilgiler verilmektedir.

Barkan (1980d) yazdığı “Osmanlı İmparatorluğu’nda Çiftçi Sınıfların Hukuki Statüsü” adlı kitap bölümünde: Osmanlılarda uygulanan toprak sistemindeki çiftçilerin hukuki durumu detaylıca açıklanmaktadır. Bu kapsamda reaya ve ortakçı çiftçi sınıfları kanuni durumu kanunnamelerle tespit edilmekte ve Balkan ülkeleriyle durumları mukayese edilmektedir. Aynı zamanda timar uygulamasının çifti sınıfları ile olan hukuki durumu irdelenmektedir.

Barkan (1980e) yazdığı “Çiftlik” isimli kitap bölümünde: Osmanlılarda uygulanan reaya, hassa, askeri vazifelere bağlı, büyük zirai mülk ve işletme çiftlikleri hakkında bilgiler verilmektedir. Aynı zamanda bu çiftliklerdeki köylülerin durumu hakkında açıklamalar yapılmaktadır.

Barkan (1980f) yazdığı “Timar” adlı kitap bölümünde: Timar sistemi hakkında taferruatlı açıklama yapılmaktadır. Öyle ki timar kelimesinin kökeni, menşei ve tarihi gelişimi, Osmanlı Devleti topraklarındaki dağılımı ve sayısı, zamanla yaşanan değişiklikler, sipahinin timar üzerindeki idari-mali hususiyetleri, türleri, dağıtımındaki usuller, miri arazi ve timar uygulamasının bozulması ve ıslahı çalışmaları hakkında detaylı bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Barkan (1980g) yazdığı “Feodal Düzen ve Osmanlı Timarı” isimli kitap bölümünde: Batı devletlerinde uygulanan toprak sistemi olarak kabul edilen feodal sistem ve Osmanlı da uygulanan timar sistemi mukayese edilmektedir. Bu kapsamda timar sistemi detaylı olarak açıklanmaktadır.

Barkan (1980h) yazdığı “Osmanlı Devrinin “Eşkincülü Mülkler”i veya “Mülk Timarlar”ı Hakkında Notlar” adlı kitap bölümünde: Osmanlı timarının bünyesinde uygulanan Eşkincülü Mülkler hakkında bilgiler verilmektedir. Mülk timarların tarihsel süreci Osmanlı kanunnameleri açıklanmakta ve ne zaman uygulanmaya başlandığı irdelenmektedir.

Barkan (2020) yazdığı “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri [Nüfus ve İskân Meselelerine Dair Toplu Çalışmalar]” adlı eserde: Müellif tarafından Osmanlı Devleti’nin Balkanlarda ilerlemesinden sonra tutunmasında etkili bir faktör olan Kolonizatör Türk Dervişleri olarak adlandırılan tekke ve zaviyeler irdelenmektedir. Böylelikle hem Anadolu’dan iskân edilen Türk yerleşimcilerin organize edilmesinde hem de yerel Hıristiyan ahalinin İslam’a ısındırılmasında oynadıkları etkin rol hakkında açıklamalar yapılmaktadır.

Barker (1995) yazdığı “Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü” adlı eserde: İmparatorluktaki siyasal ve toplumsal düşünüşü genel nitelikleri, kanunları ve önemli yazarların eserlerinden parçalar halinde tarihsel arka planıyla irdelemektedir.

Barletta (2014) yazdığı “Giriş, Ortaçağ II Katedraller, Şövalyeler” adlı kitap bölümünde: 1000 yılından sonra Avrupa tarihi hakkında bilgilendirme yapılmaktadır. Bu bakımdan Avrupa’daki siyasi durum, feodalizm, yayımlanan eserler ve toplum kuralları, dinde yenilenme, kilise reformu, Hıristiyanlığın yayılması, şehir devletlerinin özerkliği ve imparatorlukların tutumu hakkında açıklamalar yapılmaktadır.

Baskıcı (2009) yazdığı “Bizans Döneminde Anadolu İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261)” adlı eserde: Bizans İmparatorluğu’nun 900-1261 yılları arasındaki nüfus, askeri örgütlenme, dini kurumlar, iktisadi ve ekonomik durumunu tarihi arka planıyla birlikte vermektedir. Büyük İskender döneminden başlayarak Selekiler ve Romalıların hükümdarlık ve devlet örgütlenmesi (askeri, dini, toplumsal, kültürel ve ekonomik) bilgiler verilmekte ve Bizans İmparatorluğu’nun devlet mirasına etkilerinden ve Sasani bağlantısından bahsedilmektedir.

Baş (1999) yazdığı “Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Aryüşçülük” isimli tezde: MS 318–81 yılları arasında Hıristiyan dünyasında etkin olan ve adını kurucusu Arius’dan alan Aryüşçülük mezhebi hakkında tarihi süreci ve teolojik arka planı hakkında detaylı bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Baş (2000) yazdığı “Monoteist bir Hıristiyanlık yorumu: Aryüşçülük Mezhebi” isimli makalede: MS 318–81 yılları arasında Hıristiyan dünyasında etkin olan ve adını kurucusu Arius’dan alan Aryüşçülük mezhebi hakkında hem tarihi arka planı, tarihi süreci ve hem de teolojik olarak bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Baş (2015) yazdığı “Kıpti Kaynaklarında İznik Konsiline Götüren Süreç ve Arius” adlı makalede: Kıpti kaynaklarına göre İznik Konsili’nin toplanmasının ana nedeni olan Arius’un fikirleri ve konsilde yaşananların arka planı hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Başta (2004) yazdığı “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu Esnasında Bizans ve Avrupa” isimli makalede: Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşu esnasında Bizans İmparatorluğu II. Andronikos Palaeologos, III. Andronikos Palaeologos, V. Yannis Palaeologos, VI. Ioannes Kantekuzenos, VI. Andronikos Palaeologos dönemleri anlatılmakta ve aynı zaman diliminde Avrupa’daki siyasi durum hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır. Aynı zamanda II. Andronikos ile III. Andronikos ve V. Ioannes ile VI. Ioannes arasındaki iç savaş ve olayların arka planı açıklanmaktadır.

Bayrakdar (2022) yazdığı “Şeyh Bedreddin İsyanı ve Türkiye’de Mesihyanik Hareketler Üzerine Kimi Düşünceler” isimli makalede: Şeyh Bedreddin ayaklanmasının nedenleri tarihsel verileri kullanarak detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Bu kapsamda Akıncılar ile Fakılar arasında vuku bulan İslami Heterdoksi ile Ortodoksi arasındaki farklılıklar üzerinden konuya farklı bir bakış açısıyla bakılmıştır.

Betancourt (2019) yazdığı “Neon Bizans: Las Vegas’ta İkonografiden Yoksun Estetik – Neon Byzantium: Aesthetics without Iconography in Las Vegas” adlı kitap bölümünde: Amerika Birleşik Devletleri’nin kumarhane merkezi Las Vegas kentinde var olan büyük otel binalarından Bizans mimarisi örnek alınarak yapıların estetik ikonografik açısından incelenmesi yapılmıştır.

Bostan (2021) yazdığı “Askeri Teşkilat II: Deniz Kuvvetleri” adlı kitap bölümünde: Fatih Sultan Mehmet zamanında ve öncesinde Osmanlı deniz kuvvetleri hakkında tarihsel bilgilendirme yapılmaktadır. Aynı zamanda Fatih Sultan Mehmet zamanında donanmada yapılan yeniliklerin arka planı konusunda bilgiler verilmektedir.

Braccini (2014a) yazdığı “Bizans İmparatorluğu ve Makedonya Hanedanı” isimli kitap bölümünde: Bizans İmparatorluğu’nda Makedonya Hanedanı dönemi sosyal, siyasi, askeri, ekonomik, toplumsal ve hukuki açıdan incelenmektedir. Aynı zamanda imparatorların köylüleri koruma amaçlı çıkardıkları kanunlar hakkında da bilgiler verilmektedir.

Braccini (2014b) yazdığı “Bizans İmparatorluğu: Komnenos Hanedanı” isimli kitap bölümünde: Makedonya hanedanının sonu Malazgirt Savaşı öncesi ve sonrasında yaşanan süreç ve Aleksios Komnenos’un tahta çıkması, I. Haçlı Seferi, Johannes, Manuel ve Andronikos Komnenos dönemleri ve Angelos hanedanı ve IV. Haçlı Seferi sonunda Konstantinopolis’te Haçlıların egemen olarak Latin İmparatorluğu’nun kurulması sürecinde yaşananlar anlatılmaktadır.

Braccini (2015) yazdığı “Bizans İmparatorluğu ve Paleologos Hanedanı: Çöküş Süreci ve İç Savaşlar” adlı kitap bölümünde: Bizans İmparatorluğu’nun son hanedanı olan Paleologoslar döneminin siyasi olayları, iç savaşları, Katolik Kilisesi ile Birlik olayları hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Burgu (2017) yazdığı “II. Kılıç Arslan’ın Bizans Politikası” adlı makalede: Sultan II. Kılıç Arslan’ın Bizans, Danışmendliler ve Zengiler ile ilgili politikası tetkik edilmektedir.

Burr (1949) yazdığı “The Code of Stephan Dušan: Tsar and Autocrat of the Serbs and Greeks” adlı makalede: Müellif Sırp Kralı Stephan Dušan tarafından Bizans

İmparatorluğu'ndan Sırpçaya çevrilerek kullanılan Hexabiblos Kanunlarının 1–100 maddeleri dâhil olarak İngilizce çevirisi ve açıklamaları yapılmıştır.

Burr (1950) yazdığı “The Code of Stephan Dušan, The Slavonic and East European Review” adlı makalede: Müellif Sırp Kralı Stephan Dušan tarafından Bizans İmparatorluğu'ndan Sırpçaya çevrilerek kullanılan Hexabiblos Kanunlarının 101–201 maddeleri dâhil olarak İngilizce çevirisi ve açıklamaları yapılmıştır.

Cameron (2015) yazdığı “Bizanslılar” adlı eserde: Bizans'tan ne anlaşıldığı 1025 yılı öncesi ve sonrası yaşadığı değişim, Ortodoksluğun etkisi, Avrupa ve Akdeniz kültürleriyle iletişimi, eğitim ve kültür bakımından tetkik edilmektedir.

Carlà (2014) yazdığı “Roma İmparatorluğu'nun Parçalanması” isimli kitap bölümünde: Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılması ve 476 yılında Batı İmparatorluğu'nun sona ermesini tarihi arka planıyla verir. Aynı zamanda bu süreçte Doğu İmparatorluğu'nun durumu ve Batı ile olan ilişkileri de açıklanır.

Cavagna (2014) yazdığı “Germen Halkları” adlı kitap bölümünde: Germen halklarının yayılma ve yerleşme alanı, ekonomik ve toplum yapısı, savaşları ve savaş düzenleri, hukuk ve din konularında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Challaye (1944) yazdığı “Mülkiyetin Tarihi” isimli eserde: İptidai Cemiyetlerde, Eski Yunan, Eski Roma, Beni İsrail, Orta Çağ, Rönesans, XVII ve XVIII nci Asırlar, XIX ve XX. Asırlar, Fransa'da Mülkiyetin Bugünkü Vaziyeti ve Netice bölümleri altında hem Mülkiyet hakkında hem de Tarihi dönemlerde değişimi hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Cheyne (2008) yazdığı “Bizans Tarihi” adlı eserde: Bizans İmparatorluğu tarihini ana hatlarıyla özet şeklinde olayların arka planı ve yansımalarına değinerek anlatmaktadır.

Cinemre (2012) yazdığı “Constantinus Hanedanı” isimli tezde: Büyük Konstantin'in babası Konstantius Chlorus'un MS 293 yılında Caesar (Sezar) olmasıyla başlayan Konstantin Hanedanı 363 yılında Julianus “Dönek” ölümüyle sona ermiştir. Konstantin Hanedanı zamanındaki tahta çıkan imparatorlar, politikaları ve dine bakış açılarıyla Sasani, Germen ve Gotlarla yaptıkları savaşlar hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Cinemre (2016) yazdığı “Geç Antik Çağ'da Savaş ve Barış: II. Constantius vs II. Shapur” isimli makalede: Roma İmparatorluğu ile Sasaneler arasında yapılan savaşları

tarihsel süreçte ele alınılmakta ve II. Konstantius zamanındaki savaflara değinilmektedir.

Cipolla (2021) yazdığı “Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi” adlı eserde: Dünyanın Ziraat ve Sanayi Devrimi’ni yaşadığı tarihsel arka planla açıklanmaktadır. Bu kapsamda Ziraat ve Sanayi Devrimleri döneminde karşılaşılan nüfus-iktisat ilişkileri, kalkınma ile meydana gelen enerji üretimi ve dünyanın nüfus artışı karşısında ortaya çıkan sorunlar irdelenmektedir.

Crowley (2011) yazdığı “Son Büyük Kuşatma 1453” isimli eserde: Sultan II. Mehmed tarafından yapılan Bizans İmparatorluk başkentinin son kuşatması yazar tarafından detaylı bir şekilde analiz edilmektedir. Aynı zamanda önceki yüzyıllarda yapılan kuşatmalar hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Çelik ve Dağ (2017) yazdıkları “Kapitalist İktisadi Düşüncenin Geçirdiği Dönüşümler Üzerine Bir Değerlendirme” isimli makalede: Kapitalist sistemin geçirdiği dönüşümler ve geçirmekte olduğu dönüşüm sürecinin etkenleri tarihi arka planıyla açıklanmaktadır. Toplumların ekonomik sistemindeki değişiklikler bu kapsamda irdelenmektedir.

Danık (2004) yazdığı “Şebinkarahisar Kalesi” adlı makalede: Şebinkarahisar adının kökeni, tarihsel süreci, kale ile ilgili kaynaklar, önemi, sanat ve tarihsel açıdan kalenin incelenmesi ve 1915 Ermeni İsyânında uğradığı tahribat hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Darcan (2013) yazdığı “Athanasius ve İznik Konsili” isimli makalede: 325 İznik Konsili’nde İskenderiye Piskoposu Aleksandır’ın yanında katılan Athanasius’un oynadığı rol anlatılmaktadır. Aynı zamanda konsilin tarihsel süreci ve Arius’un düşünceleri hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Daş (2009) yazdığı “Bizans’ın Megali İdea’sı Üzerine Bir Değerlendirme” isimli makalede: Dördüncü Haçlı Seferi’nden sonra Bizans’ın Greklik ve Ortodoksluk konusundaki tutumu yanında Latinler ve Katolik Kilisesi ile Müslüman Osmanlı Türkleri arasındaki politikası hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

De Giovanni (2014) yazdığı “Roma Hukuku ve Justinianus’un Derlemeleri” adlı kitap bölümünde: Roma hukukunun tarihsel süreci hakkında bilgiler verilmektedir. Aynı zamanda Justinianus’un hukuki eserleri, önemleri ve derlenmesi konusunda bilgiler verilmektedir.

Decei (1953) yazdığı “Patrik II. Gennadios Skholarios’un Fatih Sultan Mehmet İçin Yazdığı Ortodoks İ’tikad-namesinin Türkçe Metni” adlı makalede: Fatih Sultan

Mehmed tarafından İstanbul'un fethinden sonra patrik atanan II. Gennadios Skholarios'dan istediği Ortodoks İtikadnamesinin arka planı tarihsel verilerle irdelenmektedir. Aynı zamanda İtikadname metninin nerede bulunduğu ve incelenmesi süreci açıklanmaktadır.

Delilbaşı (2013a) yazdığı "Osmanlı-Bizans İlişkileri" adlı kitap bölümünde: Osmanlı Türkleri ile Bizans İmparatorluğu'nun siyasi ilişkilerini Palaeologlar hanedanı nezdinde tetkik etmektedir. Ayrıca Bizans İmparatorluğu'nun çöküşünü hazırlayan faktörler açıklanmaktadır.

Delilbaşı (2013b) yazdığı "Balkanlar'da Osmanlı Fetihlerine Karşı Ortodoks Halkın Tutumu" adlı kitap bölümünde: 1354 yılında Gelibolu'nun fethinden sonra Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da ilerlemesinde Ortodoks halka karşı izlediği politka ve Ortodoks halkın tutumu hakkında bilgiler verilmektedir.

Demir (2007) yazdığı "Hacıemiroğulları Beyliği" adlı eserde: Hacıemiroğulları Beyliği'nin kurulduğu coğrafyada Türk toplulukları (Peçenek, Kuman/Kıpçak ve Çepni), beyliğin kuruluşu, hükümdarları, komşu Türk devletleri ve günümüzdeki beylik ailesi Emiroğulları hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Demirci (2003) yazdığı "İslamın İlk Üç Asrında Toprak Sistemi" adlı eserde: İslam fütuhatinin ilk üç asrında ekonomik ve sosyal hayatın temelini oluşturan toprak sistemi tarihsel arka planla açıklanmaktadır. Çalışmanın özelliği Arapça kaynakların detaylı bir şekilde incelenmesidir.

Demircioğlu (1963) yazdığı "Roma, Bizans ve İustinianus (Yeni bir Kitap vesilesiyle*)" isimli makalede: Çalışmanın ilk kısmında Roma ve Bizans imparatorluklarının genel tarihi ve yönetim politikaları yanında imparator İustinianus hakkında bilgiler verilmektedir. Çalışmanın ikinci kısmında Köln Üniversitesi profesörlerinden Berthold Rubin'in "İustinianus zamanı" adıyla neşrettiği kitabı hakkında yorumlar yapılmakta ve Türkiye'deki Bizans çalışmaları hakkında bilgiler verilmektedir.

Demirhan (2019) yazdığı "Kuruluş Sarmalı'ndan Kurtulmak Osmanlı ve Hâkimiyet Telakkileri" isimli eserde: Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili Gibbos'tan Wittek'e, Köprülü'den Imber'e, Kafadar ve İnalçık'a kadar hâkim olan görüşler tetkik edilmekte ve 'Osmanlı kuruluşununun bizatihi kendisi' sorundur tezi işlenmektedir.

Demirkent (2005) yazdığı "1082-1302 Yılları Arasında Bizans-Batı İlişkilerine Kısa Bir Bakış" adlı kitap bölümünde: 1082-1302 yılları arasında Bizans ve İznik Rum İmparatorlukları ile Batı Devletleri arasındaki siyasi ilişkiler tetkik edilmektedir.

Demirtiken (2019) yazdığı “Yirmi Birinci Yüzyılda Bizanslı Kadın Tahayyülleri: Theodora, Hâlâ ve Yeniden – The Byzantine Woman Imagined in the Twenty-First Century: Theodora, Once Again and Evermore” adlı kitap bölümünde: Efsanevi imparatoriçe Theodora’nın 20.ve 21. yüzyıl popüler tarih romanlarında farklı rollerde yer almasının nedeni olarak tarihçi Prokopios’un tarihsel rolü ve ilerleyen yüzyıllarda Bizanslı kadın tahayyüllerine etkisi açıklanmaktadır.

Dennis (1978) yazdığı “1403 Tarihli Bizans – Türk Antlaşması” adlı makalede: 1403 yılında Edirne’de Hükümdar olan Süleyman Çelebi ile Bizans İmparatoru VII. Johannes Paleologus, Rodos Şövalyeleri, Venedik, Genova, Sakız, Naxos arasında yapılan barış antlaşmasının bir nüshası ile antlaşmanın yapılması sırasındaki Venedik politikası konusunda bilgilendirme yapılmaktadır. Aynı zamanda II. Manuel Paleologus’un bu antlaşmadaki durumu anlatılmaktadır.

Devecchi (2018) yazdığı “Babil ve Assur” adlı kitap bölümünde: MÖ II. binyılın ikinci yarısında Mezopotamya’da hüküm süren Babil ve Assur devletlerinin siyasi ve toplumsal olayları hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Dikici (1996) yazdığı “Feodalizm, Mülkiyet ve Türk Toprak Sistemi” adlı kitapta: Geçmişten günümüze Mülkiyetin değişimi hukuki ve yasal boyutta anlatılmaktadır.

Dirimtekin (1948) yazdığı “Anasthase Surları” isimli makalede: İmparator I. Anastasios tarafından 507–12 yılları arasında Balkanlardan gelen saldırılardan korumak amacıyla inşa edilen başkentin 64 km batısında Karadeniz’den Marmara denizine kadar uzanan 56 km uzunluğundaki Anastasios Suru/Uzun Duvar’ın yerinin tespit edilmesi, sanatsal niteliği ve tarihi önemi konusunda bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Divitçioğlu (2015) yazdığı “Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu” isimli eserde: Asya Tipi Üretim Tarzının (ATÜT) Osmanlı toplumuna uygulanmasının yanı sıra Marksist Üretim Tarzı kavramı açıklanmaktadır. Ayrıca Osmanlı toplumunun Feodal Üretim Tarzı olup olmadığı konusu irdelenmektedir.

Djuvara (2017) yazdığı “Türk İmparatorluğunun Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281-1913)” adlı eserde: Haçlı Seferleri haricinde Batılıların 1270’ler ile 1332 yılları arasında 11 adet Kutsal Toprakları Ele Geçirme ve 1432 ile 1912 yılları arasında 82 adet Osmanlı İmparatorluğu’nun Paylaşılması Projeleri hakkında bilgilendirme yapılmaktadır. Aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu’nun Kayıp Toprakları bölümünde imparatorluğun paylaşılması, 1856 yılında yapılan Paris ve 1878 Berlin Antlaşmaları ile Trablusgarp ve Balkan Savaşları hakkında bilgiler verilmektedir.

Döğüş (2005) yazdığı “Şeyh Bedreddin ve Rumeli Gazileri” isimli makalede: Osmanlı tarihinde en çok tartışılan konulardan birisi olan Şeyh Bedreddin olayının arka planı hakkında bilgilendirme yapılmaktadır. Bu kapsamda Rumeli gazilerinin bu harekette oynadığı rol, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal isyanının Şeyh Bedreddin ile ilişkilendirip ilişkilendirilmeyeceği analizi yapılmaktadır.

Duygu (2017) yazdığı “Hıristiyanlığın Erken Yüzyıllarındaki İsa Teolojisi Tartışmalarında ‘Dinamik Monarşiyenist’ Akıma Özgü ‘Monoteist’ Kristoloji ve Bunun ‘Ebionit’ Kristolojiyle Mukayesesi” adlı makalede: Hıristiyanlıkta İsa’nın konumu ile ilgili erken yüzyıllardaki teolojik tartışmalar hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır. Aynı zamanda Tek Tanrıcı (Monoteist) teoloji ve erken dönem Hıristiyan öğretilerinden olan Ebionitlerle mukayesesi yapılmaktadır.

Duygu ve Akalın (2018) yazdıkları “Kristolojiye Giriş Miafizit, Dyofizit ve Khalkedoncu Anlayışlar” adlı eserde: Geç Antikçağ ve Süryani geleneğinde İsa’nın doğası/kristolojinin nasıl anlaşıldığı ve miafizit, monofizit, Nesturi, dyofizit ve Khalkedoncu anlayışlar hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Dvornik (1990) yazdığı “Konsiller Tarihi İznik’ten II. Vatikan’a” isimli kitapta: Hıristiyanlığın dini itikadını şekillendiren genel konsillerin MS 324 İznik’te başlayan tarihi serüveninin en son 1962-65 yıllarında yapılan II. Vatikan Konsili’ne kadar olan süreci anlatılmaktadır. Bu kapsamda konsillerin arka planında bulunan politik ve sosyal olaylar konusunda bilgilendirme yapılmaktadır.

Ekim (2019) yazdığı “Ulusun Çocuklarına Bizanslıları Öğretmek: Türkçe Tarih Ders Kitaplarında Bizans İmparatorluğu’nun Temsilleri (1930–1960) – Teaching the Nation’s Children about the Byzantines: Representations of the Byzantine Empire in Turkish History Textbooks (1930–1960)” isimli kitap bölümünde: Bizans İmparatorluğu’nun ilkökul tarih ders kitaplarındaki temsilinin Türklük temalarını nasıl yansıttığı ve devlet tarafından yaratılmak istenilen “İdeal Türk” imajını güçlendirmeye odaklanması açıklanmaktadır.

Ekinci (2021) yazdığı “Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk” adlı kitapta: Osmanlı Hukuku, İslami ve İslamiyet’ten evvel Türklerdeki Hukuk sistemlerinin tetkikiyle incelenmiştir. Aynı zamanda Osmanlı Hukuk Yapısı, Mevzuatı, Amme, Mali, Devletler, Ceza Muhakeme, Hususi, Aile, Miras, Eşya, Arazi, Borçlar, Ticaret ve Tanzimat Devri alt başlıklarında tetkik edilmiştir.

Elam (2011a) yazdığı “Babalar ve Oğullar: IV. Andronikos Palaiologos ve Savcı Çelebi’nin İsyanı (1373)” adlı makalede: Bizans veliaht prensi IV. Andronikos

Palaiologos ile Osmanlı şehzadesi Savcı Çelebi'nin iş birliği yaparak eşgüdümlü olarak babaları imparator V. Yannis Palaiologos ile Sultan I. Murad Hüdavendigar'a karşı Grek-Türk isyanının XIV, XV ve XVI. yy. Venedik, Bizans ve Osmanlı kroniklerindeki bilgiler ışığında arka planını aydınlatmaktadır.

Elam (2011b) yazdığı “Musa Çelebi'nin Rumeli'ye Geçişinde Hıristiyan Aktörlerin Rolü (1403-1410)” adlı makalede: Fetret dönemi tarihsel verilerle açıklanmaktadır. Çalışmanın ana konusu olan Musa Çelebi özelinde siyasi eylemlerinin arka planı irdelenerek Mehmed Çelebi'nin Emir Süleyman Çelebi'ye karşı kendisine verdiği desteğin sebepleri açıklanmaktadır. Aynı zamanda bu süreçte Balkanlardaki Hıristiyan yöneticilerin verdikleri desteklerin arka planı belirtilmektedir.

Elam (2021) yazdığı “1453 Yılı Öncesi Dönemde Bizans-Osmanlı İlişkileri” adlı kitap bölümünde: İstanbul'un fethedilmesinden önce Bizans ile Osmanlı ilişkisi 1265 yılından itibaren detaylı bir şekilde arka plandaki tarihi etmenlerde dikkate alınarak açıklanmaktadır.

Elam (2022) yazdığı “Fatih Sultan Mehmed: Bir Rönesans Hükümdarı” isimli kitap bölümünde: Fatih Sultan Mehmed'in kitapsever (bibliophil) kişiliği ve koleksiyonerliği (özellikle Bizans ve Hıristiyan temalı), çizimleri, yaptırdığı madalyonlar ve çevresindeki entelektüel kişiler hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Erdem (2005) yazdığı “İlk Dönem Türkiye Selçuklu-Moğol İlişkilerinin İktisadi Boyutu (1243-1258)” isimli makalede: Türkiye Selçukluları ile Bizans arasındaki ilişki hakkında kısa bir bilgilendirme yapılmasının yanı sıra 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra Moğollarla ilişkilerinin iktisadi boyutu hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Erdoğan (2009) yazdığı “Manastırlar Merkezi Konstantinopolis: Geç Dönem Manastırları ve Banileri (1261-1453)” adlı makalede: 1261 yılında Konstantinopolis'in VIII. Mikhail tarafından Latinlerden alınmasıyla 1453 yılında Osman sultanı Fatih Sultan Mehmed tarafından fethi sürecinde diğer bir deyişle Palaiologos hanedanı döneminde kentte yapılan manastırlar hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Erdoğan (2012) yazdığı “Bizans Manastırlarının Tarihi Gelişimine Genel Bir Bakış ve Konstantinopolis Örneği” isimli makalede: Bizans manastırlarının tarihsel gelişimi bilgilendirilmesinin yanı sıra Konstantinopolis'te gelişimi ve imparatorların manastırları dizginlemek için yaptıkları uygulamalar irdelenmektedir.

Erdoğan (2009) yazdığı “Roma Hukuku” adlı makalede: Roma Hukuku'nun tarihsel olarak gelişimi anlatılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye

Cumhuriyeti’nde hukuksal yapıya etkisi, Avrupa ve diğer kıtalarda hangi ülkelerin hukukuna kaynaklık ettiği hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Eroğlu (1999) yazdığı “Doğu Batı Kiliselerinin Ayrılış Sebepleri” adlı makalede: Doğu ve Batı Kiliselerinin ayrılış sebeplerini Sezaropapizm, İkonoklazm, Pentarşi, Hiyerarşik Çekişmeler, Lisan Farklılığı ve Filioque Meselesi özelinde açıklanmaktadır.

Fasolio (2019) yazdığı “Tarih, Egzotizm ve Aydınlanma Döneminden Miras Önyargılar Arasında: Bizans’ın Video Oyunlardaki Varlığı Üzerine Düşünceler – Between History, Exoticism, and Enlightened Prejudices: Some Aspects of Byzantine Presence in Video Games” adlı kitap bölümünde: Bizanslıları ele alan ilk oyun olan 1991 tarihli “Medieval Lords: Soldier Kings of Europe” isimli video oyundan itibaren Bizans imgesinin kullanılması oyun örnekleriyle tarihsel süreçte anlatılmaktadır.

Fendoğdu (1993) yazdığı “Roma İmparatorluğu’nun Devlet Felsefesi ve Osmanlı Devleti (Stoa’cı Seneca ve Önceki Kamu Hukuku Açısından Kritiği)” isimli makalede: Stoa felsefesinin Roma Hukuku’na etkisi Filozof ve Devlet Adamı Seneca’nın görüşleri perspektifinde incelenmektedir. Stoa felsefesinin tarihsel arka planı ve görüşleri irdelenmektedir. Ayrıca Roma Hukuku’na etkisinin Osmanlı Devleti’nde yansımaları açıklanmaktadır.

Freely (2012) yazdığı “At Üstünde Fırtına: Anadolu Selçukluları” isimli eserde: Anadolu Selçuklu Devleti hem tarihi yönden hem de bıraktığı sanat eserleri açısından tetkik edilmektedir.

Freshfield (1926) yazdığı “A Manual of Roman Law the Ecloga Published by the Emperors Leo III and Constantine V of Isauria at Constantinople A. D. 726” adlı eserde: Isauria hanedanı kurucusu İkonoklast imparator III. Leon tarafında yayımlanan ve oğlu V. Konstantin zamanında yapılan ilave yasal düzenlemelerin içeriği olan Ecloga kanun külliyatı ana başlık ve maddeler halinde açıklanmaktadır.

Geanakoplos (2011) yazdığı “Bizans İmparatorluğu’nda Kilise ve Devlet: Sezaropapizm Sorununu Yeniden Düşünmek” isimli makalede: Bizans İmparatorluğu’nda Kilise ve İmparator arasındaki ilişkiler incelenmektedir. Aynı zamanda Sezaropapizm teriminin Bizans İmparatoru ve Kilise arasında yönetme erki olarak tanımlaması anlatılmakta ve bu konuyla ilgili yapılan yeni tanımlar hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Gedikli (2021) yazdığı “Osmanlı Devleti’ni Kuran Osman Bey’in Adı Sorunu” isimli makalede: Osmanlı Devleti’nin kurucusu Osman Bey’in esas adının ne olduğu

hususunda kronolojik tarihi arka planda hem Türk hem de ecnebi araştırmaları tarafından yapılan öneriler hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Gedikli (2022) yazdığı “Osmanlı Devleti’ni Kuran Osman Bey’in Adı Sorunu” adlı eserde: Osmanlı Devleti’nin kurucusu Osman Bey’in ismi konusunda detaylı kronolojik süreçte Türk araştırmacılar tarafından yapılan öneriler, Macar Bizantolog Gyula Moravcsik’in görüşleri yanında müellif neden Otman olduğu konusundaki görüşlerini açıklamaktadır.

Gibbon (1988) yazdığı “Roma İmparatorluğu’nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi I–II–III” adlı eserde: Roma İmparatorluğu’nun çöküş dönemini detaylı bir şekilde incelenmektedir. İmparatorluğu çöküşünü iç ve dış dinamiklerin yanı sıra Hıristiyanlık dininin etkisiyle açıklanmaktadır.

Gibbon (1994) yazdığı “Roma İmparatorluğu’nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi IV” adlı eserde: Roma İmparatorluğu’nun imparator Zenon ile Justinianus 474–565 yılları arasındaki dönemini detaylı bir şekilde incelenmektedir.

Gibbon (1995) yazdığı “Roma İmparatorluğu’nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi V” adlı eserde: Roma İmparatorluğu’nun Justinianus dönemi detaylı bir şekilde incelenmektedir. Aynı zamanda Justinianus kodeksi ve öncesi Roma Hukuku hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Giese (2015) yazdığı “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu Meselesi, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar” isimli makalede: Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşu konusunda Herbert Adams Gibbons, Aşıkpaşazade, Neşri ve Anonim Tevarih vd. erken dönem Osmanlı tarihi hakkında bilgi veren eserler tetik edilmektedir.

Golden (2020) yazdığı “Türk Halkları Tarihine Giriş” adlı kitapta: Geçmişten günümüze Türk Dünyasını Coğrafya, Dil ve kurulan devletler üzerinden analizi yapılmaktadır.

Gordlevskiy (2019) yazdığı “Küçük Asya’da Selçuklular” adlı eserde: Selçukluların Malazgirt Savaşı’ndan sonra Anadolu’da yayılma süreci, Köseadağ Savaşı’ndan sonra Moğollarla ilişkileri, Oğuz Boyları, Feodalite, Ahiler ve Ticaret konularında bilgiler verilmektedir.

Górecki (1981) yazdığı “Land Tenure in Byzantine Property Law: iura in re aliena” isimli makalede: Roma mülkiyet hukukundaki iura in re aliena kavramları tetkik edilmektedir.

Günel (2009) yazdığı “Roma Hukukunun Temel Kriterleri, Kavram ve Kurumları” isimli makalede: Roma Hukukunun tarihsel süreçteki değişiminin temel kıstasları, kavram ve kurumlar üzerindeki etkisi anlatılmakta ve Türk hukukuna etkisi hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Güneş (2015) yazdığı “Hıristiyan İdeolojisi ve Otarşi Bağlamında Bizans Ekonomisi” isimli makalede: Hıristiyan ideolojisiyle kendine yetme olarak tanımlanabilecek otarşi kavramının Bizans İmparatorluğu’nda uygulanması ve etkileri açıklanmaktadır.

Güneş (2018) yazdığı “X. Yüzyıldaki Bizans Taktikonlarına Göre Bizans-İslam Güçlerinin İlk Karşılaşma Alanları: Kleisouralar ve Kleisouralardaki Askeri Taktiklere Dair” adlı makalede: Bizans İmparatorluğu’ndaki thema sistemi alt birimlerinde olan kleisouralar ve savunmaya katkıları hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Güneş (2021) yazdığı “Bizans Anadolu’sunda Askeri ve İdari Bir Sistem Thema Sistemi” isimli kitapta: Bizans İmparatorluğu’nda Anadolu’da uygulanan thema sistemi ve themalar hakkında bilgiler verilmektedir.

Haldon (2007) yazdığı “Bizans Tarih Atlası” adlı eserde: Bizans tarihi haritalar, şekiller ve tablolar kullanılarak tüm komşu ülkeler ve ticari ilişkileri olan devletlerle birlikte detaylı olarak anlatılmaktadır.

Harnack (1906) yazdığı “Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten” adlı eserde: İlk Üç Yüzyılda Hıristiyanlığın misyonu ve yayılmasını sosyal, ekonomik ve politik açıdan detaylıca irdelenmektedir.

Harris (2017) yazdığı “The Patriarch of Constantinople and the last days of Byzantium” adlı kitap bölümünde: Bizans İmparatorluğu’nun yıkılmadan önceki son Konstantinopolis Patriği olan III. Gregorios Mammis/Mammas’ın imparatorluk siyasetinde oynadığı rol yanında başkenti terk etmesinin sebepleri tarihsel verilerle açıklanmaktadır. Aynı zamanda İmparatorluk yıkıldıktan sonra İtalya’daki mülteci Greklere yaptığı yardımlarda belirtilmektedir.

Herrin (2010) yazdığı “Bizans Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı” isimli kitapta: Bizans tarihi sadece siyasi yönden değil kültürel, dini ve coğrafi özelliklerinin Doğu ve Batı devletleriyle olan ilişkilerine etkisi anlatılmaktadır. Bizans mirası konusunda özeleştiri yaparak oluşturulan kötü imajın nedenleri açıklıkla belirtilmektedir.

Hromádka (1969) yazdığı “Doğu Ortodoksluğu” isimli makalede: Doğu Ortodoksluğu adlandırılmasının nedeni, teşkilatı, mahiyeti, toplu dua ve dini ayinlerin

tabiatı, teolojisi, felsefesi, pratik dindarlık ve ahlaki hayatı başlıkları altında tarihsel arka planla açıklamaktadır. Ortodoks Kilisesi'nin Katolik ve Protestan Kilise'lerinden farklılıklarına da değinilmektedir.

Hunger (1982) yazdığı “State and Society In Byzantium” adlı makalede: Bizans toplumunda dinin etkisi ve bunun devlete yansımaları hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Imber (2006) yazdığı “Osmanlı İmparatorluğu 1300–1650” adlı kitapta: Kuruluş aşamasında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki iktidar yapısı tarihsel kronolojik altyapıyı kullanarak Hanedan, Devşirme, Saray, Eyaletler, Hukuk, Ordu ve Donanma alt başlıklarında detaylı olarak açıklanmaktadır.

İnalcık (1958) yazdığı “Osmanlı Hukukuna Giriş Örfi – Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları” isimli makalede: Osmanlı Devleti'nde Örfi ve Sultani Hukukun Şeriat karşısında durumu, Osmanlı öncesi devletlerde hukuk uygulamaları ve Fatih Kanunları hakkında detaylı bilgiler verilmektedir.

İnalcık (1959) yazdığı “Osmanlılar'da Raiyyet Rüsümü” adlı makalede: Osmanlı Devleti'nde uygulanan ve reaya tarafından ödenen temel toprak vergi birimi olan çift resminin menşei, muhtevası, çeşitleri yanında dönüm resmi, tütün resmi, raiyyet rüsümü ve ispençe hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

İnalcık (1965) yazdığı “Osmanlı Tımar Rejimi ve Sipahi Ordusu” adlı makalede: Osmanlı Devleti'nde tımar rejimi ve sipahi ordusu hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

İnalcık (1972a) yazdığı “Osmanlı Devrinde Türk Ordusu” isimli makalede: Osmanlı devrinde Türk Ordusu hakkında tarihi bilgilendirmeler yapılmaktadır. Aynı zamanda Kapı kulu ve Eyalet askerleri hakkında bilgiler verilmektedir.

İnalcık (1972b) yazdığı “Osmanlı Tımar Rejimi ve Sipahi Ordusu” isimli makalede: Osmanlı Devleti'nde uygulanan tımar rejimi ve sipahi ordusu hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

İnalcık (2007) yazdığı “Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg” isimli makalede: Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Beg'in eylemleri tarihsel arka planla anlatılmıştır. Aynı zamanda devletin kuruluş safhasında Bizans ve Anadolu coğrafyasındaki eylemler hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır.

İnalcık (2009a) yazdığı “Osmanlı Sultanı Orhan, (1324–1362) Avrupa'da Yerleşme” adlı makalede: Orhan Bey zamanı detaylıca tarihsel arka planıyla irdelenmiştir. Bu kapsamda hem Bizans İmparatorluğu, Cenevizliler ve Venedikliler

arasındaki ilişkilerin Orhan Bey tarafından değerlendirilme politikaları ve hem de Trakya'ya Türk yerleşimi açıklanmaktadır.

İnalçık ve Quataert (2009b) yazdıkları “Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I – II” adlı eserde: Altı yüzyıllık Osmanlı Devleti'nin hem ekonomik hem de toplumsal yapısı tarihi arka planıyla detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Eserde Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya ekonomisi tarihindeki rolü Akdeniz ve küresel bağlamda değişen ticari ilişkileri yanında toprak mülkiyeti, nüfus, imalat, ulaşım, taşımacılık ve tarımsal işletme tarzları hakkında önemli bilgiler verilmektedir.

İnalçık (2014a) yazdığı “Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar – I klasik dönem (1302-1606) siyasal, kurumsal ve ekonomik gelişim” adlı eserde: Osmanlı Devleti'nin bir beylikten Ortadoğu ve Balkanları hükmü altına alan güçlü ve köklü bir imparatorluğa dönüşmesi yolculuğunun tarihi arka planı toplumsal, ekonomik, sosyal politikalarıyla incelemekte ve komşularıyla ilişkileri irdelenmektedir.

İnalçık (2014b) yazdığı “Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I” adlı eserde: Fatih Sultan Mehmed'in 1444–46 yılları arasındaki ilk sultanlık devri ve İstanbul'un fethinden önceki gelişmeleri tetkik edilmektedir.

İnalçık (2015a) yazdığı “Aşıkpaşazade Tarihi Nasıl Okunmalı?” adlı makalede: Osmanlı Devleti tarihi konusunda en erken çalışmalardan birisi olan Aşıkpaşazade Tarihi'nde anlatılan olayların tarihi arka planı açıklanmaktadır. Bu kapsamda hem Aşıkpaşazade'nin tarihi kişiliği hem de Osmanlı Devleti'ndeki sosyal durumu konusunda da bilgilendirmeler yapılmaktadır.

İnalçık (2015b) yazdığı “Osmanlı Fetih Yöntemleri” isimli makalede: Osmanlıların Tedrici Fetih Yönteminin uygulaması hakkında bilgiler verilmektedir. Fethin gerçekleşmesinden sonra nüfus sayımı ile tahrir kayıtlarının tutulmasının ardından timar sisteminin uygulanması tarihi arka planıyla açıklanmaktadır. Aynı zamanda Osmanlılar tarafından yapılan sürgün ve göç uygulamalarının nedenlerine değinilmektedir.

İnalçık (2019) yazdığı “İki Karanın Sultanı İki Denizin Hakanı Kayser-i Rum Fatih Sultan Mehmed Han” adlı eserde: 1302 yılında Osman Gazi tarafından Bizans İmparatorluk ordusuna karşı kazanılan Bafeus Savaşı ile 1481 yılında Fatih Sultan Mehmed'in vefatı kadar olan süreç Tarihi, İdari ve Kurumlar, Maliye ve Para, dönem üzerine yerli ve yabancı kaynaklar ve müellif tarafından yayımlanan makaleler başlıklarıyla detaylı bir şekilde açıklanmaktadır.

İnalcık (2021a) yazdığı “Kaynakların Eleştirisi Işığında Osman Gazi’nin Faaliyetleri ve Osmanlı Beyliği’nin Kuruluşu” adlı kitap bölümünde: Osmanlı Devleti’nin kuruluşu ile ilgili kaynakların eleştirisinin tarihi arka planla açıklanması yapılmaktadır. Bu kapsamda neden 1302 yılında Osmanlı Beyliği’nin kurulduğu izah edilmektedir.

İnalcık (2021b) yazdığı “Rumeli” adlı kitap bölümünde: Osmanlıların Rumeli’yi fethetmeleri süreci tarihi arka planıyla açıklanmaktadır. Aynı zamanda Rumeli fethinde Ortodoks Kilisesi ve Hıristiyan derebeylerine karşı tutumları da irdelenmektedir.

İnalcık (2021c) yazdığı “Ottoman Policy and Administration in Cyprus After the Conquest” isimli kitap bölümünde: Kıbrıs fethi sonrası Osmanlıların var olan toprak düzenini ne ölçüde sürdürdükleri tetkik edilmektedir. Bu kapsamda Kıbrıs’ta hakimiyet kuran Bizans ve Venedik devletlerinin uyguladıkları ekonomik sistemler detaylıca açıklanmaktadır.

İnalcık (2021d) yazdığı “Köy, Köylü ve İmparatorluk” isimli kitap bölümünde: Osmanlı Devleti’ndeki köy ve köylünün sosyo-ekonomik durumu açıklanmaktadır. Osmanlıların köylünün vergilendirme konusunda tarihi arka planında faydalandıkları kaynaklar açıklanmaktadır.

İnalcık (2021e) yazdığı “Osmanlı Hukukuna Giriş: Örfi-Sultani Hukuk ve Fatih Sultan Mehmed’in Kanunları” adlı kitap bölümünde: Fatih Sultan Mehmed dönemine kadar Osmanlı Devleti’nde uygulanan örfi ve sultani kanunlar hakkında bilgiler verilmektedir. Bu kapsamda Türklerde kanunlardaki örfi hükümlerin uygulanması ve Fatih Sultan Mehmed’in Kanunnamesi hakkında açıklamalar yapılmaktadır.

İnalcık (2021f) yazdığı “Kanunname” isimli kitap bölümünde: Osmanlı Kanunnamelerinin ihtiva ettiği konular hakkında açıklamalar yapılmaktadır. Bu çalışma Padişah hükümleri, Sancak, Belirli gruplarla ilgili, Devlet Teşkilatıyla ilgili, genel kanunnameler şeklinde tasnif edilmekte ve açıklanmaktadır.

İnalcık (2021g) yazdığı “Padişah” adlı kitap bölümünde: Osmanlı hükümdarlarının kullandığı padişah kelimesinin kökeninin yanı sıra kullanılan unvanların etimolojik ve tarihi kökenleri hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır. Osmanlı sultanlarının otoriteleri hakkında da açıklamalar yapılmaktadır.

İpşirli (2021) yazdığı “İlim Hayatı ve İلميye Teşkilatı” isimli kitap bölümünde: Fatih Sultan Mehmet zamanında ve öncesinde Osmanlı’da İلميye Sınıfı hakkında tarihsel bilgilendirme yapılmaktadır. Aynı zamanda Fatih Sultan Mehmet zamanında ilmiye sınıfında yapılan yeniliklerin arka planı konusunda bilgiler verilmektedir.

İznic (2009) yazdığı “Pagan Bir İmparatorluğun Hıristiyan Bir İmparatorluğa Dönüşümü: Geç Antikçağ’da Roma İmparatorluğu” isimli makalede: Roma İmparatorluğu’nun Hıristiyanlaşması ve imparatorların dini dönüşüme ve mezhepsel olaylara etkilerini tarihsel olarak açıklamaktadır.

Jennings (2015) yazdığı “Gazi Tezi Üzerine Bazı Düşünceler” isimli makalede: Paul Wittek tarafından Osmanlıların yükselmesinde itici güç olarak önerilen İslami Gazi İdeolojisi’nin tarihi arka planıyla neden uygun olmadığı anlatılmaktadır. Aynı zamanda Wittek’in tezini dayanak yaptığı Bursa’da 1855’te yıldırım düşmesi sonucu tahrip olan Orhan Cami’nin 1892 yılında yeniden inşa edildiği ve kitabenin orijinalliği konusu yanında Ahmedi tarafından yazılan İskendername’de geçen Gazi teriminin neden kullanılmayacağı açıklanmaktadır.

Jursa (2018a) yazdığı “Yeni Babil İmparatorluğu: Siyasi ve Ekonomik Yapılar” isimli kitap bölümünde: Yeni Babil İmparatorluğu’nun siyasi ve ekonomik yapıları tarihi arka planıyla verilmektedir. Aynı zamanda Assur etkisi, kralın iktidarını ileri gelenler, şehirler ve kabilelerle paylaşımı, ekonomik büyüme ve devletin etkisi konuları açıklanmaktadır.

Jursa (2018b) yazdığı “Pers İmparatorluğunun Yapısı ve Assur Mirası Siyasi” adlı kitap bölümünde: Pers İmparatorluğu’na Yeni Babil İmparatorluğu etkisiyle Assur etkisi hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır. İmparatorluğun siyasi tarihi, kurumları, ekonomik kaynakları, Zerdüşt dini ve ideolojik katkıları hakkında açıklamalar yapılmaktadır.

Kaçar (2003) yazdığı “Ebioniteler’den Arius’a: Eskiçağ Doğu Hıristiyanlığında İsa Teolojisi Tartışmaları” adlı makalede: İsa teolojisi tartışmalarını Artemon, Samosatl Paulus, Yahudi Hıristiyanlığı (Ebioniteler, Theodotion, Elkasaitler), Monarkhia tartışması ve Aryanizm sorununun Nicaea (Nikaia/İznic) Konsili’nde Çözümü hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Kaçar (2004) yazdığı “İznic Konsilinde İmparator ve Piskoposlar” isimli makalede: İznic Konsili esnasında İmparator Konstantin’in tutumu ile İskenderiye piskoposluğu görevlisi Athanasius ile Aryanistler arasındaki çekişme ve İznic kredo metninin oluşumu ile ilgili bilgilendirme yapılmaktadır.

Kaçar (2008) yazdığı “İmgenin Transformasyonu: Bizans Dünyasında İkona Tartışması” isimli makalede: Bizans dünyasında İkonoklazım hareketinin sebepleri ve arkaplanı hakkında gerekli bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Kaçar (2011) yazdığı “Kadıköy Konsili ve Patrikhanenin Statüsü” isimli kitap bölümünde: Kadıköy Konsili süresince patrikhanenin statüsü hem 325 yılındaki İznik hem de 381 yılındaki Konstantinopolis Konsili sürecinde İskenderiye Patriği, Konstantinopolis Patriği ve Roma Papası arasındaki ilişkiler çerçevesince incelenmektedir.

Kaçar (2014) yazdığı “Üsküdar’da Sasaniler, M.S. 615 ve 626” adlı sempozyum bildirisinde: Sasaniler ile Bizanslılar arasındaki savaşın başlama nedeni ile Sasanilerin 615 yılında Üsküdar’a kadar gelmeleri ve Bizans elçileri ile görüşükten sonra kuşatmayı kaldırmaları ancak 626 yılında Avrupa yakasında Avarlar ile Üsküdar üzerinden başkenti kuşatmaları ve kuşatmanın başarısız olmasının nedenleri anlatılmaktadır.

Kaçar (2016) yazdığı “Serдика Konsili M.S. 343: Doğu ve Batı Kiliselerinin Yol Ayrımı mı?” adlı kitap bölümünde: Roma İmparatorluğu’nun Batı (İznik İtikadı) ve Doğu (Ariusçu görüş) topraklarındaki dini görüş farklılıklarının giderilmesi için Batı İmparatoru I. Konstans’ın çabasıyla toplanan Serдика Konsili ve sonuçları hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Kaçar (2019) yazdığı “Antik Çağ’ın Son Büyük Savaşı ve Sasaniler’in Kudüs’ü Zaptı, MS. 614” adlı makalede: Bizans-Sasani savaşının arka planı ile Kudüs’ün zaptının Bizanslılara etkisi konusunda gerekli bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Kafadar (2010) yazdığı “İki Cihan Âresinde Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu” isimli eserde: Osmanlı Devleti’nin kuruluşu esnasında Bizans İmparatorluğu, Anadolu Selçuklu Sultanlığı ve Anadolu Türkmen Beyliklerinin siyasi ve sosyal durumu analiz edilmektedir.

Kala (2021) yazdığı “Ticaret Hayatı ve Esnaf Teşkilatı: Zanaat Dünyası ve Meslekler” isimli kitap bölümünde: Fatih Sultan Mehmet zamanında ve öncesinde Osmanlı’daki ticaret hayatı ve bileşenleri olan esnaf teşkilatında bulunan zanaat dünyasındaki meslekler hakkında bilgilendirme yapılmaktadır. Aynı zamanda Fatih Sultan Mehmet zamanında bu konuda yapılan yeniliklerin arka planı konusunda bilgiler verilmektedir.

Karagöz (2009) yazdığı “Stoisyen Düşüncenin Roma Hukukuna Etkisi ve Doğal Hukuk (Ius Naturale) Anlayışı” isimli makalede: Roma Hukuku’nun tarihsel süreçte gelişile Stoisyen felsefenin etkileri anlatılmıştır. Ius Gentium ile Ius Naturale arasında çelişki olarak görülen eylemler hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Karakaya (2019) yazdığı “Karanlık Bizans’ın Sonsuz Işığı: Ayasofya – Hagia Sophia: The Eternal Light in the Dark Byzantium” isimli kitap bölümünde: Türk romanlarında Bizans ve Konstantinopolis yozlaşmış, günahkâr ve harabeye dönmüş olarak tasavvur edilirken Ayasofya’nın fethedilmeye değer bir mücevher olarak görülmesinin nedenleri açıklanmaktadır.

Karataş (2022) yazdığı “Kaygıdan Fırsat Çıkarmak: Fatih Sultan Mehmed Devri Tarihciliği” adlı kitap bölümünde: Fatih Sultan Mehmed dönemi tarihçileri Şükrullah – Behcetü-t’tevarih, Enveri – Düsturname, Mikhael Kritovulos – Historia, Karamanî Mehmed Paşa – Tevariḥu-s’selaṭini-l ’Osmaniyye, Mehmed b. Hacı Halil el’Konevi – Tevarih-i Al-i Osman, Tursun Bey – Tarih-i Ebü-l’Feth ve diğer tanıklıklar hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Kastritsis (2010) yazdığı “Bayezid’in Oğulları, 1402-1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil” adlı eserde: 1402 yılındaki Ankara Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti’nde yaşanan Fetret Devri (1402–13) döneminde yaşananlar savaşın öncesi ve sonrasıyla tetkik edilmiştir.

Katar (2008) yazdığı “Ortodokslukta Din-Devlet İlişkisi (Bizans Örneği)” adlı sempozyum bildirisinde: Hıristiyanlığın Roma ve Bizans İmparatorluk’larıdaki tarihi süreci hakkında bilgilendirme yapılmaktadır. Bizans İmparatorluğu’nda imparator ile patrik arasındaki ilişki tarihsel arka plandan incelenmekte ve imparatorun kiliseyi yönetme arzusu açıklanmaktadır.

Katz (1938) yazdığı “Some Aspects of Economic Life in the Byzantine Empire” isimli makalede: Bizans İmparatorluğu’nun ekonomik durumu analiz edilerek askeri ve siyasi etkenlerin etkileri hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Kavakçı (1975) yazdığı “Suriye – Roma Kodu ve İslam Hukuku” adlı eserde: Bizans Suriye’sinde Süryanice olarak kullanılan Roma Hukuku metninin Türkçe’ye tercümesi yapılarak İslam ve Türk Medeni Hukuku’na etkileri tetkik edilmiştir.

Kaya (2013) yazdığı “İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası” isimli makalede: 1243 Köseadağ Savaşı’ndan sonra Moğol İlhanlıların, Türkiye Selçukluları ve Türkmen Beylikleri politikaları yanı sıra Türkmenlerin tepki olarak ayaklanmaları hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Kazgan ve Arolat (2009) yazdıkları “Galata Bankerleri” adlı kitap bölümünde: Bizans İmparatorluğu zamanından başlayan ve Osmanlı Devleti süresince devam eden Galata’da konumlanan bankerlerin her iki imparatorlukta oynadıkları siyasi ve ekonomik roller hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Kazıcı (2005) yazdığı “Osmanlı’da Vergi Sistemi” adlı eserde: Osmanlı Devleti’nde uygulanan vergi sistemi İslam Vergi Hukuku açısından tetkik edilmektedir. Aynı zamanda vergiler tek tek açıklanmakta Örfi Vergiler ve Vergi Muafiyetleri hakkında da bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Keçiş (2003) çevirdiği Angeliki Laiou’nun “Marino Sanudo Todello, Bizans ve Türkler: 1332-1334 Türklere Karşı İttifakın Perde Arkası” adlı makalesinde: 1291 yılında Akka’nın Müslümanlar tarafından fethinden sonra Venedikli Marino Sanudo Torsello’nun Haçlı Seferi oluşturulması çabası tarihsel arka planla açıklanmaktadır. Aynı zamanda Bizans ve Papalık arasındaki siyasi tutumun değişmesi ve Türklere karşı Kutsal Liga oluşumu ve sonuçları anlatılmaktadır.

Keçiş (2014) yazdığı “Miryokefalon Savaşı’nda Bizans Ordusunun Stratejisi” adlı sempozyum bildirisinde: Miryokefalon Savaşı esnasında Bizans ordusunun stratejisi tarihi gerçekler ışığında incelenmektedir. Savaşa neden olan olaylar ve sonuçlarını belirtilmektedir.

Keçiş (2022) yazdığı “İhanetten İmparatorluğa: IV. Romanos Diogenes” adlı makalede: IV. Romanos Diogenes’in hainlikten imparatorluğa yükselmesi tarihsel olarak açıklanmaktadır. Aynı zamanda Malazgirt Savaşı’nın öncesinde Selçuklu Türkleriyle yaptığı savaşlardaki taktiksel hatalar ve hedefleri açıklanmaktadır.

Kelly (2003) yazdığı “Early Christian Creeds” adlı eserde: Erken Hıristiyan kredolarından Khalkedon Konsili’ne kadar olan süreç filioque eklentisi de dâhil olmak üzere tarihsel arka planıyla incelenmektedir.

Kılıçbay (1982) yazdığı “Son Dönem Bizans Ekonomisi” isimli makalede: Bizans İmparatorluğu’nun ekonomik sistemi tarihsel arka planıyla açıklanmaktadır. Bu kapsamda Roma dönemi ve sonrasında Batı’da uygulanan ekonomik sistemlerle karşılaştırılmakta ve Osmanlı Türklerinin Anadolu’yu fethetmesinde ekonomik çöküşün etkisi anlatılmaktadır.

Kinder ve Hilgemann (2012) yazdıkları “Dünya Tarihi Atlası 2 Cilt” adlı kitapta: Eski Taş Çağından 2004 yılına kadar Dünya Tarihi kronolojik olarak anlatılarak özetlenmektedir.

Koca (2008) yazdığı “Diyar-ı Rum’un (Roma Ülkesi=Anadolu) “Türkiye” Haline Gelmesinde Türk Kültürünün Rolü” adlı makalede: XI. yüzyıldan itibaren Anadolu’yu fethetmeye başlayan göçebe Türklerin, Türkleştirmeleri neticesinde Diyar-ı Rum/Roma Ülkesi olan toprakların Türkiye olarak adlandırılması serüveni tarihi arka planıyla açıklanmaktadır.

Koca (2017) yazdığı “Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?” isimli makalede: Anadolu üzerinden yapılan I. ve II. Haçlı Seferleriyle Alman İmparatoru Friedrich Barbaros’un lideliğindeki III. Haçlı Seferi konusunda tarihi bilgilendirmeler yapılmaktadır. Aynı zamanda Haçlı Seferlerinin yapılmasının sebeplerinin yanı sıra seferlerin Türkler, Bizanslılar, Haçlı Liderleri ve Papalık bakımından sonuçları irdelenmiştir.

Koçak (2020) yazdığı “İmparatoriçe İrene’nin Yasa Eklerine Göre Roma Hukukunda Kitab-ı Mukaddes İzleri” adlı makalede: Bizans İmparatorluğunda 780–797 yılları arasında oğlu V. Konstantin’in naibi olarak ve 797–802 yılları arasında bilfiil imparatorluğu yöneten İrene döneminde çıkarılan kanunların sebep ve sonuçları irdelenmiştir.

Komnena (1996) yazdığı “Alexiad Anadolu’da ve Balkan Yarımadası’nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi’nin Tarihi Malazgirt’in Sonrası” adlı eserde: Babası Alexios Komnenos dönemi Malazgirt Savaşı’ndan sonra Balkanlarda ve anadolu’da faaliyetleri açıklanmaktadır.

Köprülü (1943) yazdığı “Osmanlı İmparatorluğu’nun Etnik Menşei Mes’eleleri” adlı makalede: Osmanlı İmparatorluğu’nun Oğuzların Kayı boyundan olduğu tarihi verilerle açıklanmakta ve Moğol Kay boyundan olmadığı izah edilmektedir. Aynı zamanda devletin siyasi tarihi ve yönetim arka planı tarihsel olarak irdelenmektedir.

Köprülü (2003) yazdığı “Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri” adlı eserde: Osmanlı müesseselerinin Bizans müesseselerinin bir taklidi olmadığı Osmanlı geleneği içinde gösterilmektedir. Ayrıca ecnebi müelliflerin bu konuyla ilgili eserlerindeki fikirleri tetkik edilmektedir.

Kuban (2009) yazdığı “Topografyanın Yarattığı Kent” isimli kitap bölümünde: İstanbul kentinin Antik Yunan devri Bizantion ve Roma İmparatorluğu devrindeki Konstantinopolis olarak topografyasının avantaj ve dezavantajları analiz edilerek açıklanmaktadır.

Kuban (2010) yazdığı “İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul” adlı eserde: İstanbul kentinin Antik Çağ’daki adı Bizantion, Roma İmparatorluğu dönemindeki adı Konstantinopolis ve günümüzdeki adı İstanbul sürecinde geçirdiği aşamalar tarihi ve mimari açıdan incelemektedir.

Kurul (2014) yazdığı “Rhodos’luların Denizcilik Yasası: Νομος Ροδίων Ναυτικός” adlı makalede: Rodos Denizcilik Yasası’nın tarihsel süreci hakkında

bilgilendirme yapılmaktadır. Aynı zamanda Roma hukukuna etkisi hem Roma hem de Doğu Roma İmparatorluk'larındaki tarihsel süreci ve içeriği konusu açıklanmaktadır.

Kurul (2015) yazdığı “Rodos Denizcilik Yasaları: Tarihsel Süreç ve Kapsam” isimli makalede: Rodos Denizcilik Yasalarının tarihsel süreçte arka planı açıklanmaktadır. Roma hukukuna etkisi hem Roma hem de Doğu Roma İmparatorlukları kapsamında irdelenmektedir. Aynı zamanda en son halinin meydana gelme süreci açıklanmaktadır.

Küçük (2007) yazdığı “XII. Yüzyıl Rönesansı ve “Yeniden Doğan” Roma’yı Günümüze Bağlayan Son Halka: Pandekt Hukuku” adlı makalede: Roma Hukuku’nun tarihsel süreçte irdelenmesi yapılmaktadır. Aynı zamanda Pandekt Hukuku olarak Avrupa Hukuk Tarihi’nde izlediği süreç tarihsel arka planıyla açıklanmaktadır.

Laiou ve Morrisson (2020) yazdıkları “Bizans Ekonomisi” isimli kitapta: Dördüncü yüzyıldan 1453 yılında imparatorluğun sonuna kadar olan dönemin ekonomik incelemesi yapılmaktadır. Kronolojik bir düzenle demografi, tarım, imalat, şehir ekonomisi, ticaret, parasal gelişmeler, devletin rolü ve ideoloji açısından Bizans ekonomisi irdelenmiştir.

Lemerle (2011) yazdığı “Bizans Tarihi” adlı eserde: Bizans İmparatorluğu tarihi ana çizgilerle ve Pagan bir devlet olan Roma İmparatorluğu’nun Hıristiyan bir devlete dönüşümü anlatılmaktadır. Aynı zamanda Mecusi Sasaniler ve sonrasında Müslüman Araplara karşı kendisini savunan ve Balkanları Hıristiyan yapan bir devlet olan Bizans’ın mezhep çatışması yüzünden Latinlerle ilişkileri de detaylıca anlatılmaktadır. Selçuklu Türkleri ile olan mücadelesinde Papa’dan istediği yardım neticesinde Haçlı Seferlerinin başlamasına neden olan Bizans’ın son dönemlerinde itikadı konusunda Katolik dünyası ile yaşadığı ilişkilerde ana çizgileriyle belirtilmektedir.

Levtchenko (2007) yazdığı “Bizans Tarihi” adlı eserde: Sovyet tarihçi emekçiler yönünden Bizans Tarihini incelemektedir. Bu bakımdan pek çok Bizans tarihçisinin değinmediği noktalara temas etmektedir.

Lifshitz (2109) yazdığı “Ayı Oynatıcısının Kızı ve Ermeni Cücesi: Savaş Sonrası Avrupa’da Sinematik Bizantinizm – The Bear Keeper’s Daughter and the Armenian Dwarf: Cinematic Byzantinism in Postwar Europe” isimli kitap bölümünde: Ayı oynatıcısının kızı olarak bilinen imparatoriçe Theodora’nın ve hadım komutan Narses’in II. Cihan Harbi’nden sonra Avrupa sinemasında kullanılmasının analizi yapılmaktadır. Ayrıca komutan Narses’in cüce olmasa da filmlerde öyle betimlendiği belirtilmektedir.

Lindner (2000) yazdığı “Ortaçağ Anadolu’sunda Göçebeler ve Osmanlılar” adlı eserde: Osmanlı Devleti’nin kuruluş sürecinde devletle göçebeler arasındaki ilişkiler anlatılmaktadır. Osmanlı Devleti’nde aşiret olgusu ve yapısını çözümlenenin yanı sıra tarım düzeninin niteliği ve devletleşme sürecinde Sünnileşme ve Alevi göçebe gruplar arasındaki devletin konumu hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Lindner (2015) yazdığı “İlk Dönem Osmanlı Tarihinde İtici Güç ve Meşruiyet” adlı makalede: Osmanlıların yükselişinde itici güç olarak kullanılan kavram olarak Paul Wittek tarafından önerilen Gazi İdeolojisi tarihi arka planıyla incelenmektedir.

Louaris (2015) yazdığı “Translation of Georgios Georgiades-Arnakis’ study titled: “The First Ottomans-Contribution to the Problem of the Fall of Asia Minor Hellenism (1282-1337)” in English and review of the studies published after 1947 up today” isimli tezde: Georgios Georgiades-Arnakis’in “Οι πρώτοι Οθωμανοί: Συμβολή στο πρόβλημα της πτώσεως του Ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1282-1337)” (İlk Osmanlılar-Küçükasya’daki Hellenizm’in Düşüşü Sorununa Katkısı (1282-1337)) isimli çalışması 1943 yılındaki Doktora tezine dayanmaktadır ve 1947 yılında Yunanca olarak yayımlanmıştır. Çalışmada okurlara Osmanlıların kökeni ve parlak gelişmelerinin itici gücünün etmenleriyle ilgili bir bakış açısı verme tutkusuyla, geçen yüzyılın başında bu konuyla ilgili ana hatları oluşturan önemli çalışmaları yanında 1947’den sonra yayınlananları sunulmuştur.

Lowry (2010) yazdığı “Erken Dönem Osmanlı Devleti’nin Yapısı” adlı eserde: Osmanlıların Balkanlar’daki başarısını Gazi tezi olarak gören anlayışa eleştirel olarak yaklaşmaktadır. Ganimet ve köle elde etmenin Osmanlıların başarısının arkasındaki asıl faktör olduğu hem 14. ve 15. yüzyıldan günümüze gelen belgelere hem de farklı yazarların bu konudaki görüşlerine dayanılarak analiz edilmektedir.

Luttwak (2012) yazdığı “Bizans İmparatorluğu’nun Büyük Stratejisi” adlı eserde: Bizans İmparatorluğu olarak da anılan Doğu Roma İmparatorluğu’nun düşmanları karşısında her daim askeri seçeneği en son kullanarak daha çok siyasi diplomasiyle işlerini çözme yolunu tuttuğu tarihi örneklerle açıklanmaktadır.

Maiocchi (2018a) yazdığı “Eski Akkad Dönemi” isimli kitap bölümünde: MÖ XXIV. yüzyıl ortalarında hüküm süren Akkad Kralı Sargon’un askeri fetihleri ve Akkad İmparatorluğu’nun siyasi olayları, askeri fetihleri ve getirdiği yenilikler hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Maiocchi (2018b) yazdığı “III. Ur Hanedanı, Antik Yakındoğu” isimli kitap bölümünde: Sümer III. Ur Hanedanı zamanındaki siyasi, idari olaylar ve sonraki

yüzyıllarda Mezopotamya uygarlıkları üzerindeki etkileri tarihsel arka planla açıklanmaktadır.

Marriott ve Arthur (1917) yazdıkları “The Eastern Question: A Study in European Diplomacy” adlı eserde: 1876 yılı Eylül ayında Sir Lord Stratford Redcliff’in The Times gazetesine yazdığı yazı ile başlayan Şark Sorunu konusunun müellifler tarafından kitabın yazım yılı olan 1917 yılına kadar geçen süre boyunca hem bu konuda var olan yazıları hem de kendi görüşlerini aktardığı bir çalışmadır.

Mastromartino (2015a) yazdığı “Balkan Yarımadası” isimli kitap bölümünde: Balkan yarımadasında Bizans İmparatorluğu’nun egemenliğinin IV. Haçlı Seferi’nden sonra çökmesiyle Bulgar Krallığı’nın yükselmesi ve ardından Büyük Sırbistan’ın kurulması sonrasında Türk egemenliğine geçiş tarihsel olarak açıklanmaktadır.

Mastromartino (2015b) yazdığı “Osmanlı İmparatorluğu” isimli kitap bölümünde: Osmanlı İmparatorluğu’nun kökeni, yayılma süreci, I. Murad döneminde devlet sisteminin inşası ve Ankara Savaşı’na kadar Batı’ya doğru ilerleyişi konusunda bilgilendirmeler yapılmaktadır.

McEvedy (2004) yazdığı “Ortaçağ Tarih Atlası” adlı eserde: İS IV yüzyıl ile XV. yüzyıl arasındaki tarihi olayları, dini ve ekonomik boyutlarıyla birlikte atlas şeklinde neşretmiştir.

McGeer (2000) yazdığı “The Land Legislation of the Macedonian Emperors” adlı eserde: Makedon hanedanı imparatorları tarafından yayımlanan toprak mevzuatı ile ilgili kanunların İngilizceye ilk çevirisidir. İmparatorlukta kırsal alandaki toprak kullanımı hakkında ilk elden veriler elde edilebilmekte ve böylelikle kırsal alanda köylülere topraklarını elde etmek için zenginlerin yaptığı baskılar analiz edilebilmektedir.

Mehmet Arif Bey (1330) yazdığı “Kānūnnāme-i Âl-i Osman” adlı makalede: Fatih Sultan Mehmed Kanunnamesi Viyana Milli Kütüphanesi’nde bulunan nüshasına dayanılarak neşredilmiştir.

Mihailoviç (2013) yazdığı “Bir Yeniçerinin Hatıraları” adlı eserde: Müellif Osmanlı Devleti’nde yeniçeri olarak hizmet verdiği dönemdeki anılarını oradan kaçtıktan sonra yazmıştır. Dönem hakkında ilk elden bilgi verilmektedir.

Mildanoğlu ve Pontioğlu (2009) yazdıkları “Ermeniler ve Yapı Sanatı” isimli kitap bölümünde: İstanbul kentinde hem Bizans hem de Osmanlı döneminde Ermenilerin durumu anlatılmaktadır. Aynı zamanda Ermeni Patrikhanesi’nin kurulması

tarihsel olarak açıklanmakta ve kentteki Ermeni mimarisi hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Mirmiroğlu (1949) yazdığı “Orhan Bey ile Bizans İmparatoru III. Andronikos Arasındaki Pelekano Muharebesi” isimli makalede: 1329 yılında İznik’i abluka altına alan Orhan Bey ile bu durumu sonlandırmak isteyen Bizans İmparatoru III. Andronikos arasında Pelekano mevkiinde vuku bulan savaşın arka planı, konumu ve sonuçları açıklanmaktadır.

Mollaoğlu (1998) yazdığı “Selanik Başpiskoposu Symeon’un Tarihi Nutku (Λογος Ιστορικος) (1387-1429)” isimli tezde: II. Murad tarafından Selanik kuşatıldığında Başpiskopos olan Symeon’un Selaniklilere yaptığı tarihi nutkun Türkçe çevirisi kuşatmanın ve nutkun arka planıyla verilmektedir.

Mollaoğlu (2009) yazdığı “Düzmece Olarak Anılan Mustafa Çelebi ve Bizans (1415-1416/17)” isimli makalede: Sultan I. Mehmet’in Fetret Devrine son vererek tahta geçmesinden sonra Timurlu Şahruh tarafından serbest bırakılan ve “Düzmece” olarak adlandırılan Mustafa Çelebi’nin tahtı ele geçirmek için Eflak, Bizans ve Venedik ile olan ilişkileriyle isyanının arka planı ve yaşananlar hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Morgan (2010) yazdığı “Yeni Roma ya da Konstantin Şehri Bizans’ın Kısa Tarihi” adlı eserde: MS 312 yılında Büyük Konstantin’in Milvius Savaşı ile başlayan ve 1453 yılındaki Konstantinopolis’in fethi arasında geçen süreç tarihi Büyük Konstantin Dönemi, Bunalım Dönemi, Jüstinyen Dönemi, İslam’ın Yayılışı, Büyük Bölünme, Haçlı Seferleri, Konstantinopolis’in Alınışı ve İmparatorluğun Gölgesi ana başlıkları ile özetlenen bir çalışmadır.

Necipoğlu (2011) yazdığı “Geç Bizans Döneminde İmparatorluk ve İmparatorluk İdeolojisi: Gelenek, Dönüşüm ve Yenilik / Empire and Imperial Ideology in the Late Byzantine Era: Tradition, Transformation, and Innovation” adlı kitap bölümünde: Palaiologoslar döneminde (1261-1453) Bizans İmparatorluğu’nun İmparatorluk ideolojisindeki dönüşümleri II. Manuel Palaiologos ile oğlu VIII. Ioannes Palaiologos arasındaki yönetim farkı ve Müslüman dünyası ile ilişkisi belirtilerek anlatılmaktadır.

Nicol (2003) yazdığı “Bizans’ın Son Yüzyılları (1261-1453)” adlı kitapta: Bizans İmparatorluğu’ndaki son hanedan Palaiologoslar dönemindeki imparatorların Batı ve Doğu ile ilişkileri zengin ayrıntılarla anlatılmaktadır. Aynı zamanda

imparatorluk yıkıldıktan sonra mirasçıları olan Mora Despotluğu ve Trabzon Rum İmparatorluğu hakkında bilgilerndirmeler yapılmaktadır.

Nicolle ve Hook (2011a) yazdıkları “İkinci Haçlı Seferi 1148” adlı eserde: İkinci Haçlı Seferi’nin sebepleri ve sonuçları konusunda bilgilendirme yapılmaktadır. Aynı zamanda Bizans İmparatorluğu, Ermeni Krallığı, Urfa Kontluğu, Alman ve Fransa Krallıkları’nın savaş öncesi ve sonrası siyasi durumu hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Nicolle ve Hook (2011b) yazdıkları “Üçüncü Haçlı Seferi 1191” adlı eserde: Üçüncü Haçlı Seferi’nin sebepleri ve sonuçları konusunda bilgilendirme yapılmaktadır. Aynı zamanda Germen İmparatorluğu, İngiltere Krallığı, Fransa Krallığı, Bizans İmparatorluğu ve Eyyubi Sultanlığı’nın savaş öncesi ve sonrası siyasi durumu hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Nicolle ve McBride (2013a) yazdıkları “Doğu Roma Orduları M.S. 306-886” adlı eserde: M.S. 306 ila 886 yılları arasında Doğu Roma Orduları asker celbi, taktikleri, silah teçhizatı ve müttefikleri (Bulgarlar, Gürcüler, Ermeniler, Gassiniler ve Berberiler) hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Nicolle ve Hook (2013b) yazdıkları “Birinci Haçlı Seferi 1096-99” adlı eserde: Birinci Haçlı Seferi’nin sebepleri ve sonuçları konusunda bilgilendirme yapılmaktadır. Aynı zamanda Haçlılar, Bizans, Selçuklular ve Fatımiler’in Haçlı Seferi sırasında siyasi tutumları konusunda bilgilendirme yapılmaktadır. Ermeniler, diğer Ortadoğu Hıristiyanları ve Yahudiler konusunda Haçlıların tutumları anlatılmaktadır.

Nicolle ve Hook (2013c) yazdıkları “Dördüncü Haçlı Seferi 1202-04” adlı eserde: Dördüncü Haçlı Seferi’nin sebepleri ve sonuçları konusunda bilgilendirme yapılmaktadır. Aynı zamanda Papalık, Venedik ile Haçlıların, Bizans İmparatorluğu ve Eyyubi Sultanlığı’nın savaş öncesi ve sonrası siyasi durumu hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Nicolle ve Hook (2018) yazdıkları “İstanbul’un Fethi 1453” adlı eserde: İstanbul’un Fatih Sultan Mehmet tarafından kuşatılarak fethedilmesi olayı hem Türk tarafından hem de Bizans tarafından tarihsel arka planla açıklanmaktadır. Aynı zamanda kuşatma haritalarla taktiksel olarak incelenmektedir.

Nicolle ve Hook (2019) yazdıkları “Osmanlı Kaleleri 1300–1810” adlı eserde: 1300–1800 yılları arasındaki Osmanlı Kalelerinde devletin siyasi durumuna ve teknolojik gelişmelere paralel olarak yapılan yenilemeler anlatılmaktadır. Aynı zamanda Çanakkale ve İstanbul Boğazının güvenliği için inşa edilen kaleler ile İstanbul

Kuşatması sırasında önemli rol oynayan Anadolu ve Rumeli Hisarı hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Norwich (2012) yazdığı “Bizans I-II-III” adlı eserde: Bizans İmparatorluğu tarihi Erken Dönem (323-802), Yükseliş Dönemi (803-1081) ve Gerileme Dönemi (1082-1453) şeklinde detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

Obolensky (2009) yazdığı “The Byzantine Commonwealth: Eastern Europea 500-1453” adlı eserde: Bizans İmparatorluğu ile Doğu Avrupa halkları arasındaki siyasi, dini, kültürel ve diplomatik ilişkiler tarihi arka planıyla açıklanmaktadır.

Ocak (1991) yazdığı “XIII.-XV. Yüzyıllarda Anadolu’da Türk-Hıristiyan Dini Etkileşimler ve Aya Yorgi (Saint Georges) Kültü” isimli makalede: Hıristiyan Azizi olarak kabul edilen Aya Yorgi/Saint Georges’in Müslüman toplumlarında gördüğü itibar tarihsel süreçte anlatılmaktadır. Anadolu’nun Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasında önemli rol oynayan Bektaşilik tarikatının Aya Yorgi’ye bakış açısı irdelenmektedir.

Ocak (2022) yazdığı “Entelektüel Genç Osmanlı Sultanı: Fatih Sultan Mehmed” isimli kitap bölümünde: Fatih Sultan Mehmed’in bildiği diller, okuduğu kitaplar, ilgi alanları (Antik Grek, Latin ve Pers Hükümdarları), Hurufilik, Hıristiyan Teolojisi, Ulema karşısındaki tutumu hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır. Kendisinden önceki ve sonraki sultanların entelektüelitesi hakkında bilgiler verilmektedir.

Oğuzoğlu (1959) yazdığı “Roma Hukuku” isimli kitapta: Roma Hukukunun Tarihçesi, Şahıs ve Aile Hukuku, Ayni Haklar, Borçlar Hukuku, Miras Hukuku ve Dava Hukuku alt başlıklarında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Orbay (2011) yazdığı “Osmanlı Çift-Hane Sistemi” isimli tezde: Osmanlı çift-hane sisteminin ortaya çıkması, tarihsel süreci, tahrir ve timar sistemiyle ilişkisi açıklanmaktadır. Aynı zamanda Osmanlı Tarımsal Organizasyonunu açıklamaya yönelik Polanyian İktisat, Chayanov, Post-Eucladian Ekonomiler, Feodal Üretim Tarzı, Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT), Hidrolik Uygarlık Modeli ve Çift-Hane sistemi detaylıca irdelenmektedir.

Ortaylı (2022) yazdığı “Fatih Devrinde İlim ve Kültür Hayatı” isimli kitap bölümünde: Fatih Sultan Mehmed’in ilmi kişiliği, silah teknolojisinde yaptıkları ve âlimlerle durumu başlıkları altında hükümdarlığı dönemindeki ilim ve kültür hayatı hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Ostrogorsky (1966) yazdığı “Agrarian Conditions in the Byzantine Empire in the Middle Ages” isimli makalede: Orta Çağ’da Roma İmparatorluğu’nun Batı ve Doğu

topraklarında tarım uygulamalarının kırsalda mülkiyet durumuna göre irdelenmesi ve feodalizmin gelişimi açıklanmaktadır.

Ostrogorsky (1995) yazdığı “Bizans Devleti Tarihi” adlı eserde: Bizans İmparatorluğu tarihi ana hatlarıyla ve devletin iç gelişimi, önceden yapılmış olan tasvirleri göz önüne alınarak siyasi ve dini olduğu kadar kültürel tarihi de iç ve dış olaylarla bağlantılı olarak açıklanmıştır.

Öden (1994) yazdığı “Bizans İmparatorluğu’nun Türkler’e Karşı Alan ve Katalanlar ile İttifakı” adlı makalede: Bizans İmparatorluğu’nun 1261’den sonraki siyasi durumu ve İmparator II. Andronikos’un Anadolu’da Türk yayılması karşısında Alan ve Katalanlar ile ittifakı tarihsel perspektif olarak irdelenmekte ve sonuçları anlatılmaktadır.

Öz (2003) yazdığı “Kuruluştan Fatih Devrine Kadar Osmanlılar ve Gazâ” isimli sempozyum bildirisinde: Osman Bey ile Fatih Sultan Mehmed arasında geçen süreçte Osmanlıların yükselişindeki ana etkenlerden birisi olarak görülen Gazâ teorisinin tarihi arka planı hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Özcan (2012) yazdığı “Fatih Sultan Mehmed Atam Dedem Kanunu Kanunnâme-i Âl-i Osman” adlı eserde: Fatih Kanunnamesinin sıhhati hakkında bilgiler verilmesinin yanı sıra muhtevası, unsurları ve kardeş katli meselesinde açıklamalar yapılmaktadır. Aynı zamanda kanunnamenin tam metni Latin harfleriyle neşredilmiştir.

Özcan (2021) yazdığı “Askeri Teşkilat I: Kara Kuvvetleri” adlı kitap bölümünde: Fatih Sultan Mehmet zamanında ve öncesinde Osmanlı kara kuvvetleri hakkında tarihsel bilgilendirme yapılmaktadır. Aynı zamanda Fatih Sultan Mehmet zamanında askeri konuda yapılan yeniliklerin arka planı hakkında bilgiler verilmektedir.

Özer (2006) yazdığı “Anadolu Kaplanları Kahpe Bizans’a Karşı: Türk futbolundaki Anadolu-İstanbul gerilimine merkez-çevre ilişkileri ekseninde bir bakış” adlı tezde: Türk futbol dünyasında Anadolu ve İstanbul takımları arasında var olan gerilimin tarihsel veçhesine bakılmıştır. Bu kapsamda Anadolu takımlarının taraftarları tarafından İstanbul takımları olan Üç Büyüklerin (Beşiktaş, Galatasaray ve Fenerbahçe) Bizans olarak nitelendirilmesi açıklanmaktadır.

Özyüksel (2015) yazdığı “Feodalite ve Osmanlı Toplumu” adlı eserde: Feodalitenin Roma, Cermenler, İslam, Norman, Macarlar, Selçuklular ve Osmanlılarda rolü anlatılmaktadır. Osmanlıların kuruluşundan önceki Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu toplumlarındaki feodalite ayrıntılı olarak belirtildikten sonra Osmanlıların kuruluşu ve çözülüşü aşamalarında feodalitenin rolü anlatılmaktadır.

Örnek (2013) yazdığı “II. Constantius Döneminde Roma İmparatorluğu (Dini ve Siyasi Tarih)” isimli tezde: İmparator II. Constantius’un kardeşleri ile dini ve siyasi yönden ilişkileri ele alınmıştır. Aynı zamanda imparatorluğun tek hâkimi olduktan sonra dini yönden Nikaia kredocuları ve Ariusçular arasında ortak bir kredo oluşturma yönündeki çabalarından bahsedilmiştir. Gallus ve Julian ile ilişkileri konusunda bilgilendirme yapılmıştır.

Paribeni (2014) yazdığı “Konstantinopolis” isimli kitap bölümünde: Konstantinopolis kentinin başkent olarak doğuşu, anıtları, forumları, revaklı caddeleri, kiliseleri, kademeli olarak Hıristiyanlaşması, kentsel gelişimi, Justinianus’un Renovatio dönemi ve tarihsel süreçte Makedonya hanedanı sonuna kadar değişimi hakkında bilgiler verilmektedir.

Polat (1997) yazdığı “Moğol İstilasına Kadar Türkiye Selçukluları’nda İçtimai ve İktisadi Hayat” adlı tezde: Anadolu coğrafyasında hâkimiyet kuran Türkiye Selçukluları Devleti’nin Köseadağ Savaşı’ndan sonra Moğol tahakkümüne girinceye kadar olan tarihsel süreçte toplum ve ekonomik hayatı irdelenmektedir.

Polat (2023) yazdığı “Devlet Olma İmkânı Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Felsefi Bir İnceleme” adlı eserde: Kuruluş fikrinin hukuki, ekonomik sosyal, kültürel ve siyasi referans noktaları felsefi bir analizden geçirilmektedir.

Pitarakis (2019) yazdığı “Çağdaştırılan Bizans Sanatı: Yunan Tarihyazımı Anlatısının Prizmasında Yunan Devrimi’nden Atina Sokak Sanatına – Byzantine Art Made Contemporary: From Greek Revolution to Athenian Street Art through the Prism of the Greek Historiographic Narrative” adlı kitap bölümünde: Yunanlı Konstantinos Paparrigopoulos (1815–1891) tarafından yapılan yayınlarla toplumsal birlik, dayanışma ve bütünlüğü teşvik edip bir ulus-devlet olan Yunanistan’ı destekleyecek türde bir siyasal ideolojiyi meşrulaştırmayı hedeflemesi anlatılmakta ve Atina sokaklarında duvar yazısı/graffiti sanatı örneklerine değinilmektedir.

Proudhon (2017) yazdığı “Mülkiyet Nedir? Veya Hukukun ve Yönetimin İlkesi Üzerine Araştırmalar” adlı eserde: Müellif 1840 yılında yazdığı eserinde özel mülkiyetin kökeni üzerine değinerek devlet, proletarya ve anarşizm ilişkisini ele alınmaktadır. Mülkiyet hırsızlıktır! Önermesiyle herkesin mülk edinme hakkına sahip olduğunu ve var olan mülke dayanan düzenin başkalarının hakkını gasp etmek olduğunu tarihsel ve felsefi açıdan ifade edilmektedir.

Raiola (2014) yazdığı “Roma Kilisesi ve Papaların Dünyevi Gücü” isimli kitap bölümünde: Roma Kilisesi’nin Aziz Petrus’un Tahtı formülü çerçevesinde ekonomik

büyümesi ve bunun yanı sıra siyasi olarak Papalık Devletine evrilmesi süreci tarihi arka planıyla açıklanmaktadır.

Raiola (2014b) yazdığı “Doğu ile Batı Kiliseleri Arasındaki Bölünme” adlı kitap bölümünde: Doğu ile Batı Kiliseleri arasındaki Büyük Skizma tarihsel perspektifte açıklanmaktadır. Bu kapsamda Patrik Photius zamanında “filioque” çatlağı ve kiliselerin nüfuz alanlarını elde etme mücadelesi olarak Bulgar Kilisesi olayı ve Patrik Mikhail Kerularius ile Papa IX. Leon ve onun uzlaşmaz temsilcisi Kardinal Humbert’in Büyük Skizma olayına etkileri açıklanmaktadır.

Reyhan (2012) yazdığı “Osmanlı Devleti’nde Siyasal İktidar ve Seyfiyye Sınıfı: Vezir-i A’zamlık Örneği” isimli makalede: Osmanlı Devleti’nde siyasal iktidarda sultandan sonra ikinci konumdaki vezir-i a’zamlık makamında görev alan ilmiyye, seyfiyye ve kalemîyye sınıflarının tarihsel süreçte etkinlikleri hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Rice (2002) yazdığı “Bizans’ta Günlük Yaşam Bizans’ın Mücevheri Konstantinopolis” isimli kitapta: Bizans İmparatorluğu’nda günlük yaşam anlatılmaktadır. Aynı zamanda Bizans’ın Batı ve Doğu Avrupa’ya kültürel ve dini mirasının yansımalarının yanında Osmanlı Devleti’ne yaptığı etkiler açıklanmaktadır.

Ronchey (2015) yazdığı “Üçüncü Roma” adlı kitap bölümünde: Üçüncü Roma fikri tarihsel arka planıyla açıklanmaktadır. Bu kapsamda Katolik Kilisesi’yle dini Birlik konusu, Bizans İmparatorluğu yıkıldıktan sonra haleflerinin durumları, Slav dünyası ve Moskova Büyük Prenslığı’nin Üçüncü Roma düşünceleri irdelenmektedir.

Sarris (2009) yazdığı “Introduction: Aristocrats, Peasant and the Transformation of Rural Society, c. 400-800” isimli makalede: Roma İmparatorluğu topraklarında Aristokratlar ve Köylülerden oluşan kırsal toplumun 400-800 yılları arasındaki değişimi tarihsel arka planıyla açıklanmaktadır. Britanya topraklarındaki Anglo-Sakson toplumu ile Galya topraklarındaki Frankların Roma mülk sistemi benzeri toprak sistemini kırsal toplumda uygulamaları ile Bizans İmparatorluğu tarafından Justinianos tarafından tekrar ele geçirilen Kuzey Afrika ve İtalya topraklarında Roma toprak sisteminin yeniden ihya edilmesi açıklanmaktadır. Aynı şekilde Araplar tarafından fethedilen Mısır, Kuzey Afrika ve Suriye topraklarında VII. yüzyıla kadar mevcut Roma mülk sisteminin İslamizasyon ile paralel gelişen Araplaşma evresine kadar korunması ve Bizans İmparatorluğu mülk sisteminin Arap saldırıları neticesinde değişimi açıklanmaktadır.

Shermman (1918) yazdığı “The Basilica. A Ninth Century Roman Law Code Which Became the First Civil Code of Modern Greece a Thousand Years Later” isimli

makalede: VI. Leon zamanında yayımlanan Basilika Kanun külliyatının imparatorlukta oynadığı rol ve neden yayımlanmasına gereklilik duyulduğu tarihsel olarak açıklanmaktadır. Aynı zamanda Modern Yunanistan'ın bağımsızlığından sonra belirli bir süre Medeni Kanun olarak kullanıldığı belirtilmektedir.

Sinanoğlu (2001) yazdığı “Hıristiyan ve İslam Kaynaklarında Tartışmalı Bir Dini Toplantı: İznik Konsili” isimli makalede: İznik Konsilinde alınan kararların arka planı hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır. Aynı zamanda İslam dünyasında İznik Konsili kararları hakkında verilen bilgiler objektif bir şekilde irdelenmektedir.

Sodano (2014) yazdığı “Rus Krallıkları ve Prenslikleri” isimli kitap bölümünde: Rusya'nın kökeni, Kiev Prensiğinin Hıristiyanlığı seçmesi, Kiev Prensiğinin parçalanması ve Rus Ortodoks Kilisesi ana başlıklarında Rus halkının tarihi konusunda bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Sönmez (1998) yazdığı “Osmanlıdan Günümüze Toprak Mülkiyeti Açıklamalı Sözlük” adlı eserde: Osmanlı Devleti'nin kullandığı tabirler yanında günümüzde kullanılan tabirler hem açıklamakta hem de tarihi sürecini belirtilmektedir. Taşınmaz mülkiyeti konusunda hazırlanmış bir ansiklopedik sözlüktür.

Swist (2019) yazdığı “Bizans'a “Kafa Sallamak”: Bizans İmparatorluğu'nun Metal Müzikte Alınlanması – Headbanging to Byzantium: The Reception of Byzantine Empire in Metal Music” isimli kitap bölümünde: Müzik dünyasında Norveçli metal grubu Darkthrone'un 1991 yılında yayınlanan “Soulside Journey” albümünün sekizinci şarkısı “Iconoclasm Sweeps Cappadocia” adlı parçasında kullanılan Bizans imgesinin bundan sonra metal müzik gruplarında kullanılması hakkında bilgilendirme yapılmaktadır.

Tarakçı (2010) yazdığı “Nestorius ve Kristolojisi” adlı makalede: İstanbul Patriği Nestorius'un, Kutsal Bakire Meryem konusunda Christotokos/Mesih Doğuran (Hristotokos) tabirini kullanıp Theotokos/Tanrı Doğuran tabirini kullanmadığı için I. Efes Konsilinde görevinden azledilerek kınanması ve aforoz edilmesi anlatılmaktadır. Nestorius'un görevinden azlinin arka planı tarihsel verilerle açıklanmaktadır. Aynı zamanda Kristolojik görüşleri ona atfedilen 1899 yılında bulunan The Bazaar of Herakleides kitabı üzerinden irdelenmektedir.

Taşcan (2003) yazdığı “Tarihi Süreç İçerisinde İstanbul-Roma Kiliseleri Arasındaki Çekişmeler ve 1054 Krizi” adlı makalede: Roma'daki Papa ile İstanbul Patrikliği arasındaki güç politikası ile 1054 krizi hakkında tarihsel olarak bilgilendirme yapılmaktadır.

Tekin (1993a) yazdığı “Türk Dünyasında Gazâ ve Cihâd Kavramları Üzerine Düşünceler” adlı makalede: Gazâ kavramının ortaya çıkışı tarihsel arka planıyla izah edilmekte ve Türk dünyasında gazâ ve cihad kavramları açıklanmaktadır.

Tekin (1993b) yazdığı “Gâzi Teriminin Anadolu ile Akdeniz Bölgesinde İtibârını Yeniden Kazanması” adlı makalede: Gâzi teriminin günümüzdeki anlamını kazanma süreci tarihsel arka planıyla izah edilmekte ve Osmanlı hükümdarları için kullanılma süreci açıklanmaktadır.

Theodorelis-Rigas (2019) yazdığı “Didaktik Popülerleştirmeden Karşıt Kültüre: Bizans Çizgi Roman Dünyasında Buluşuyor” adlı kitap bölümünde: Bizans’ın uzun yıllar boyunca sahip olduğu kötü şöhretin çizgi romanlarda kullanımının incelenmesi yapılmıştır. Bu kapsamda Avrupa Aydınlanmasından miras kalan olumsuz Bizans imgesinin çağdaş Bizantinizm düşüncesini egzotikleştirmesi, oryantalistleştirmesi ve marjinalleştirmesinin etkileri incelenmektedir.

Tokalak (2010) yazdığı “Bizans – Osmanlı Sentezi Bizans Kültür ve Kurumlarının Osmanlı Üzerindeki Etkisi” isimli eserde: Bizans İmparatorluğu’nun hem kurumsal hem de kültürel ve sanatsal olarak Osmanlı Devleti’ne etkileri örnekleriyle tetkik edilmektedir.

Tosun ve Yalvaç (1975) yazdıkları “Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı” adlı eserde: Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı konularında kendi yaptıkları tercüme ve içerikleri hususunda açıklamalar yapılmıştır.

Turan (1948) yazdığı “Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku Miri topraklar ve hususi mülkiyet şekilleri” adlı makalede: Selçukluların İslam ülkelerine hâkim olmasıyla oluşan İkta sisteminin Anadolu Selçuklu Devleti’nde Moğol tahakkümü altında izlediği seyir açıklanmaktadır.

Turğut (2021) yazdığı “Fatih’in Mülkünün Temeli: Sultan Mehmed Kanunnamesi” isimli kitap bölümünde: Fatih Kanunnamesinin tarihsel süreci ve şeriat ile örfî kanunların birlikte uyumlu olmasını açıklanmaktadır. Kanunnamenin hazırlanmasında görev alan kişilerin Selçuklu kökenleri belirtilerek bir süreklilik olduğunun gösterilmesi amaçlanır.

Usta (2016) yazdığı “Sorularla Bizans İmparatorluğu” adlı eserde: Roma İmparatorluğu’nun devamı olan Bizans İmparatorluğu konusunda merak edilen konuların Başkent’in Doğuya Taşınmasından Heraklius Dönemine kadar Değişim, Selçukluların Gelişine Kadar Dönüşüm ve Varoluş Mücadelesi, Haçlıların İstanbul’u İşgaline Kadar Batıdan Gelen Kardeşler ve Yıkılışına Kadar Sadece İsimde Kalan Bir

İmparatorluk alt başlıkları altında soru-cevap şeklinde merak edilen konulara kısa ve net açıklayıcı bilgiler verilmektedir.

Uzunçarşılı (1937) yazdığı “On Dört ve On Beşinci Asırlarda Anadolu Beyliklerinde Toprak ve Halk İdaresi” isimli makalede: On dört ve On beşinci asırlarda Anadolu’da hüküm süren Osmanlı haricindeki beyliklerin toprak nizamlarının Selçuklulardan kaynaklanıp kaynaklanmadığı incelenmekte ve Osmanlı Devleti’nin Anadolu’da ele geçirdiği topraklardaki beyliklerin toprak nizamını sürdürüp sürdürmediği tetkik edilmektedir. Aynı zamanda reayanın durumu da incelenmektedir.

Uzunçarşılı (1975) yazdığı “Fatih Sultan Mehmed’in Ölümü Cesedinin Kokması Oğulları Arasındaki İlk Mücadele Amasya Valisi Bayezid’in Saltanata Daveti Babasının Ölümünü Haber Alan Karaman Valisi Cem’in Hareketi Akşehir’e Gelen Cem Sultanın İlk Fermanı” adlı makalede: Fatih Sultan Mehmed’in son seferinin nedeni ve oğulları olan Bayezid ile Cem Sultan’ın iktidar mücadelesinin arka planı ve İstanbul muhafızı İshak Paşa’nın oynadığı rol açıklanmaktadır.

Üçok (1944) yazdığı “Osmanlı Devleti Teşkilatından Tımarlar” isimli makalede: Tımar sisteminin önemi açıklandıktan sonra menşei, çeşitleri ve hukuki bakımdan tetkiki yapılarak anlatılmaktadır.

Ünal (2018) yazdığı “Şeyh Bedreddin ve Thomas Münzer: Devrimci/Sosyalist mi? Mehdiçi İdeoloji mi?” isimli sempozyum bildirisinde: Şeyh Bedreddin ile Thomas Münzer’in hayat hikayeleri ve düşüncelerinin oluşmasındaki tarihi arka plan incelenmiştir. Her iki kişinin de fikirsel olarak farklı coğrafyalardaki toplumlarına etkileri irdelenmektedir.

Vasiliev (2016) yazdığı “Bizans İmparatorluğu Tarihi” adlı eserde: Bizans İmparatorluğu tarihini ilk olarak kitabın yazıldığı döneme kadar Batı Avrupalı, Rus ve genel çalışmaları incelenmektedir. İmparatorluğun tarihi, sosyo-kültürel, din, edebiyat, eğitim-öğretim, güzel sanatlar, kanun vb. konularında detaylıca irdelenmektedir.

Venning ve Harris (2006) yazdıkları “A Chronology of the Byzantine Empire” adlı eserde: MS 324 yılında Konstantinopolis’in kuruluşu kararından son Bizans prensliğinin MS 1461 yılında yok oluşuna kadar Doğu Roma İmparatorluğu’nun açık ve kapsamlı bir kronolojisini sunulmaktadır.

Vernadskiy (1939) yazdığı “Mihail Paleoloğ Devrinde, Altınordu, Mısır ve Bizans Devletleri Mütekabil Münasebetleri” isimli makalede: Altınordu/Kıpçak Hanlığı ile İlhanlılar, Memlükler ve Bizans devletleri arasındaki siyasi münasebetlerin arka planı tarihsel olarak açıklanmaktadır. Bu kapsamda Müslüman olan Mısır ile

Kıpçakların müşrik İlhanlılara karşı ittifak kurmaları ve Bizans imparatorunun bu ittifaka katılması olayı irdelenmektedir.

Viscuso (2008) yazdığı “Sexuality, Marriage, and Celibacy in Byzantine Law Selections from a Fourteenth-Century Encyclopedia of Canon Law and Theology The Alphabetical Collection of Matthew Blastares” adlı eserde: Müellif tarafından Matthew Blastares tarafından XIV. yüzyılda derlenen kanun kitabının içeriğinin tahlili yapılmaktadır. Kanunların kilise ve Hıristiyan içeriğinin modern gözle yeniden yorumlanması yapılmaktadır.

Vryonis (2015) yazdığı “Selçuklu Gulamı ve Osmanlı Devşirmesi, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar” isimli makalede: Yeniçeri ordusunun oluşturulmasında kullanılan devşirme sisteminin arka planında yer alan gulam sisteminin Selçuklu ve Anadolu Beylikleri'nde uygulanması açıklanmaktadır. Aynı zamanda Osmanlıların gulam sisteminden geliştirdikleri devşirme ve yeniçeri ordusu irdelenmektedir.

Vryonis (2018) yazdığı “Erken Dönem Osmanlı Türklerinde İnsan Kurbanı Üzerine Bulgular” adlı makalede: Erken dönem Osmanlılarında halkı etkileyen İslam dinine Şamanist, Şii, Hıristiyan ve Pagan unsurların etkileri tarihsel olarak anlatılmaktadır. Bu kapsamda Altay Türkleri ve Hazarlar'da insan kurban etme olayının açıklanması yanında Osmanlı Sultanları I. Mehmed ve II. Murad için düzenlenen defin törenlerinde kazanılan savaşlar sonunda esir edilen askerlerin kurban edilmesi olayı kroniker Menandor Protector, Theophanes Confessor ve Dukas'ın yazdıkları üzerinden irdelenmiştir.

Vryonis (2020) yazdığı “Küçük Asya'da Orta Çağ Helenizminin Çöküşü ve 11. Yüzyıldan Başlayarak 15. Yüzyıla kadar İslamlaşma” adlı eserde: 11–15. yüzyıl arasında Anadolu'da yaşanan siyasi, dini olayların Helen ve Türk kültürüne etkileri açıklanmaktadır. 1071 Malazgirt Savaşı yenilgisiyle Anadolu'da çöküşe geçen Helen kültürünün temsilcisi Bizans İmparatorluğu ile Selçuklu Sultanlığı, Türk Beylikleri ve Osmanlı İmparatorluğu arasında yaşanan olayların toplumsal etkileri irdelenmektedir.

Vryonis (2021) yazdığı “Küçük Asya'da Göçebeleşme ve İslamlaşma” isimli makalede: Anadolu'da Malazgirt Savaşı sonrası meydana gelen Göçebeleşme ve İslamlaşmanın imparatorluğa etkilerinden bahsedilmektedir.

Weber (2022) yazdığı “Antik Uygarlıkların Tarım Sosyolojisi” isimli kitapta: Antik toplum Mezopotamya, Mısır, İsrail, Yunanistan, Helenistik Çağ, Roma Cumhuriyeti ve Roma İmparatorluğu alt başlıklarında tarım ve mülkiyet ilişkisi

incelenmekte aynı zamanda antik uygarlığın çöküşünün toplumsal nedenleri irdelenmektedir.

Wells (2007) yazdığı “Sailing from Byzantium How a Lost Empire Shaped the World” adlı kitapta: Antik Yunan ve Roma’nın varisi olan imparatorluğun bin yıldan fazla bir süre boyunca antik ve modern dünyalar arasında köprü oluşturması açıklanmaktadır. Batı, İslam ve Slav Dünyası alt başlıklarında imparatorluğun etkisi tetkik edilmektedir.

Werner (2014) yazdığı “Büyük Bir Devletin Doğuşu: Osmanlılar (1300-1481) Osmanlı Feodalizminin Oluşum Süreci” isimli eserde: Osmanlı Devleti’nin kuruluş sorunu sınıflaşma ve üretim biçimi bağlamında halk nezdinde yaratılan sömürü ve halkın buna karşı direnci ve köylü ayaklanmaları kapsamında irdelenmektedir.

Wittek (1943) yazdığı “Ankara Bozgunundan İstanbul’un Zaptına (1402-1455)” adlı makalede: 1402 yılındaki Ankara bozgunundan sonra Osmanlı Devleti’nin özellikle Fetret Devri (1402–13) diye anılan şehzadeler arasındaki taht mücadelesi süreci olmak üzere 1455 yılına kadar tarihi olayları açıklanmaktadır.

Wittek (1969) yazdığı “Bizanslılardan Türklere Geçen Yer Adları” isimli makalede: Selçuklu Sultanlarının hâkimiyeti II. Kılıç Arslan’ın oğullarına topraklarını paylaşması ile I. Gıyaseddin Keyhüsrev’in ikinci saltanatı sonuna kadar anlatıldıktan sonra Anadolu’da Bizans yer adlarının Türkçeleşmesi konusunda bilgilendirme yapılmaktadır.

Wittek (1995) yazdığı “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu” adlı eserde: Osmanlı Devleti’nin yükselişi İslami Cihad temelli Gazi teorisi ile açıklamaktadır. Bu kapsamda Osmanlılar öncesinde Küçük Asya’daki Türk yönetimi ve Bizans ile ilişkileri tarihsel arka planıyla anlatılmaktadır.

Yakupoğlu (2019) yazdığı “Osmanlı Beyliği’nin Kuruluşunda Çobanoğulları’nın Rolü” isimli makalede: Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda Çobanoğulları Beyliği’nin tarihi rolü ve Çobanoğullarının, Bizans, Anadolu Selçuklu Sultanlığı ve İlhanlılar arasındaki ilişkileri hakkında bilgilendirmeler yapılmaktadır.

Yakut (2022) yazdığı “Fatih Devrinde Osmanlı Hukuku” adlı kitap bölümünde: Fatih Sultan Mehmed dönemindeki Osmanlı Hukuku incelenmektedir. Bu kapsamda sultanın yayımladığı Kanunname ve kanunlar tetkik edilmektedir.

Yavuz (2013) yazdığı “Meryem Ana ve Topografyanın Ana Kültü ile İnşası veya Helenizme Vurulan Vahiy-Eksenli Prototip Aşısı” isimli makalede: Meryem Ana kültürünün Hıristiyanlıkta egemen olmasına Hıristiyanlık öncesinde Yunan kültüründe

egemen olan Magna Mater/Büyük Ana kültürünün etkisi tarihsel ve teolojik arka planıyla açıklanmaktadır.

Yediyıldız (2021) yazdığı “Sosyal Hayat” isimli kitap bölümünde: Fatih Sultan Mehmet zamanında ve öncesinde Osmanlı’daki sosyal hayat hakkında bilgilendirme yapılmaktadır. Aynı zamanda Fatih Sultan Mehmet zamanında bu konuda yapılan yeniliklerin arka planı açıklanmaktadır.

Yılmaz (2015) yazdığı “Osmanlıların Kuruluşuna Dair İkilemler” isimli makalede: Osmanlı Devleti’nin kuruluşu konusunda var olan mevcut görüşlerin arka planı açıklanmaktadır. Bu kapsamda kroniklere dayanılarak ortaya atılan varsayım, teori, yaklaşım ve unsurlar karşılaştırmalı olarak ortaya konulmaktadır.

Yüksel (1994) yazdığı “Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin” adlı makalede: Şeyh Bedreddin hakkında detaylı bir çalışma yapılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak Şeyh Bedreddin’in ilmi eğitimi yanında Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal ile ilişkisinin ve isyan etmelerinin etkisi açıklanmaktadır.

Yüksel (1996) yazdığı “Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin – II” adlı makalede: Şeyh Bedreddin’in düşünceleri hakkında bilgilendirme yapılmaktadır. Bu kapsamda yayında Dukas’ın metninin değerlendirilmesi yapıldıktan sonra şeyhin eserleri İslami yönden incelenmekte ve haksız bir şekilde taraflı yapılan yayınların iddiaları çürütülmektedir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmamızda materyal ve yöntem araştırmalarımız aşağıdaki işlem adımları şeklinde tatbik edilmiştir.

İlk adımda konu ile ilgili Doğu Roma [Bizans] İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti'nin Sultan II. Mehmed Fatih dönemini de içeren Tarih, Hukuk (Roma ve Osmanlı), Toprak Yönetimi, Sosyal, Ekonomik, Toplumsal konulardaki kitapları ve makaleleri sırasıyla temin edilmiştir.

İkinci adımda Roma Hukuku konusunda kitap ve makaleler tetkik edilmiştir. Osmanlı Hukuku konusunda Fatih Kanunnamesi dâhil olmak üzere gerekli kitap ve makaleler temin edilmiştir. Roma ve Osmanlı Hukuklarında mülkiyet sistemiyle ilgili maddeler belirlenerek etkileşim konusu incelenmiştir.

Üçüncü adım olan Materyal ve Yöntem iki alt başlığa ayrılmıştır. Birinci adımda Doğu Roma İmparatorluğu merkezde olmak kaydıyla tarihi olaylar tespit edilerek kronolojik olarak sıralanmıştır. Bu kapsamda imparatorluğun diğer devletlerle ilişkilerine değinilmiştir. Diğer devletlerin birbiriyle olan ilişkilerine imparatorluğu etkilemiyorsa değinilmemiştir. Dini olaylarda Papa-Patrik, Sezaropapizm ve Katolik-Ortodoks ilişkilerini etkileyen olaylara da değinilmiştir. Kronolojinin hazırlanmasında temel kaynak olarak Venning ve Harris (2006) tarafından yayımlanan eser kullanılmıştır. İmparatorluğun ardılları olan devletleri fetheden Osmanlı Sultanı II. Mehmed Fatih'in ölümüne kadar geçen olaylar kronolojide ana hatlarıyla belirtilmiştir. Her imparatorun sonra siyasi, dini, ekonomik ve mülkiyet sistemine ait tetkikler yapılmış ve bu durum Sultan II. Mehmed Fatih için de uygulanmıştır. İkinci adımda Roma Hukukunun tarihsel sürecinde Doğu Roma İmparatorluğu'ndaki kanun derlemeleri hakkında bilgilendirmeler yapıldıktan sonra Osmanlı Hukuku Fatih Kanunnamesi ve öncesi olarak tetkik edilmiştir.

Dördüncü adım olan Doğu Roma'dan Osmanlı'ya Mülkiyet algısı, Kültürel ve Mülkiyet Etkileşimi üç alt başlığa ayrılmıştır. İlk olarak Mülkiyetin tanımı ve bileşenleri tespit edildikten sonra ikinci adımda Doğu Roma'dan Osmanlı'ya Mülkiyetin Değişim Tarihi başlığı altında İmparator I. Konstantin Büyük ile Sultan II. Mehmed Fatih zamanına kadar hükümdarların bağlı oldukları hanedan başlığı altında hüküm sürdükleri sürede mülkiyet değişimi ana hatlarıyla açıklanmıştır. Aynı zamanda Rum Sultanları zamanının neden çalışmamızla ilgili olmadığı izah edilmiş ve Osmanlı Sultanlarının hâkim oldukları topraklar hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. İkinci olarak Doğu Roma İmparatorluğu'nun diğer milletleri kültürel etkileşimi üzerinde

durulmuştur. Bu kapsamda hem Katolik Batı hem de Müslüman Doğu toplumlarının nezdinde imparatorluğun kötü imajının nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır. Balkanlar ve Rusya coğrafyası açısından imparatorluğun en büyük mirası olan Ortodoks Hıristiyanlığın etkilerinden bahsedilmiştir. Ayrıca Rus hâkimiyetindeki Avrasya Türklerine dolaylı yoldan etkilerin irdelenilmiştir. Üçüncü olarak Doğu Roma İmparatorluğu Mülkiyet sisteminin Osmanlı Devleti'ne etkileşimi Pronoia-Tımar, Yönetimsel, Kadastral (İndiksiyon-Tahrir), Vergilendirme, Miras ve Vakıf alt başlıklarında tetkik edilmiştir.

Beşinci adımda çalışmamızı sonuca erdirtmek için her iki devletin mülkiyet etkileşimi konusunda elde edilen sonuçlar belirtilmiştir.

Nihayetinde çalışmamızdaki yöntemi özetleyecek olursak; yukarıdaki işlem adımlarından çalışmamızın temelini üçüncü adım Materyal ve Yöntem kısmı oluşturmaktadır. Buradaki veriler ışığında dördüncü adım oluşturulmuştur. Dördüncü adımdaki veriler ışığında, beşinci adım Sonuçlar kısmı ile çalışmamız neticelendirilmiştir. Hükümdarların Yunanca transkripsiyonlu yazımında Yunan rakamlarının/sayılarının Yunan Alfabeti'ndeki harfler kullanılarak (A=1, B=2, Γ=3, Δ=4, E=5 vb.) yazımı sistemine göre işlem yapılmıştır. Tezdeki çalışma takvimi Tablo 3. 1 de verilmiştir.

Tablo 3. 1. İş-Zaman Çizelgesi

İş Paketi No	İş Paketi İçeriği	Aylar																							
		6	12	18	24	30	36	42	48	54	60	66	72	78	84	90	96	102	108	114	120	126	132	138	144
1	Literatür Araştırma	■	■	■																					
2	Okuma / Tercüme				■	■	■	■																	
3	Kronolojik Tarihsel Süreç								■	■	■	■													
4	Analiz												■	■	■	■									
5	Tez Yazımı / Değerlendirme																	■	■	■	■				

3. 1. Mülkiyet ve Yönetim Anlayışı Kapsamında Siyasal Gelişmeler

Çalışmamızda Doğu Roma [Bizans] İmparatorluğu'nun Osmanlı Devleti'ne etkilerinden bahsedileceği için ilk olarak etkileyen ve etkilenen kapsamında Doğu Roma İmparatorluğu odaklı olarak çalışmamızın tarihsel sürecini imparator Konstantin'in Konstantinoupolis kentinin kurulması kararıyla başlayan ve Konstantiniyye fatihi Osmanlı Sultanı II. Mehmet Fatih'in vefatıyla neticelenen 324–1481 yılları arasındaki ana olaylar kronolojik tarih sıralamasıyla verilecektir. IV. Haçlı Seferi'nden sonra Konstantinoupolis kentinin Haçlılar tarafından ele geçirilmesi neticesinde Romaniae/Romanurum İmparatorluğu (1204–61) kurulur. Bu durum imparatorluk tarihinde bir bölünmeye neden olur ve imparatorluğu yeniden ihya etme amacıyla olan İznik Rum İmparatorluğu (1204–61), Trabzon Rum İmparatorluğu (1204–1461) ve Epir Despotluğu (1204–1479) isimli birbirine rakip üç devlet ortaya çıkar. Bunlardan İznik Rum İmparatorluğu 1261 yılında Konstantinoupolis şehrini yeniden ele geçirerek Roma İmparatorluğu'nu ihya ettiğini belirtse de Papalık nezdinde hâlihazırda devrik Romaniae/Romanurum İmparatorluğu meşru Roma hükümdarıdır. Kutsal Roma İmparatorluğu, sürgündeki Romaniae/Romanurum İmparatorluğu ve Konstantinoupolis'i yeniden ele geçirerek ihya ettiklerini iddia eden Grek İmparatorluğu adı altında üç adet Roma İmparatorluğu'nun devamı olduğu belirlenen devlet vardır. İznik Rum ve Trabzon Rum İmparatorlukları başkentleri nezdinde adlandırılmışlarsa ki burada Rum adı Anadolu coğrafyası için kullanılmıştır. Biz de çalışmamızda Palaiologos hanedanı yönetimindeki İznik Rum İmparatorluğu'nu yeni başkentine istinaden Konstantinoupolis Grek (Bizans) İmparatorluğu olarak adlandırdık. Bu kapsamda çalışmamız tarihi süreçte Doğu Roma İmparatorluğu (324–1204), İznik Rum İmparatorluğu (1204–61) ve Konstantinoupolis Grek (Bizans) İmparatorluğu (1261–1453) adı altında üç farklı devlet başlığı altında incelenmiştir. Osmanlı Sultanı II. Mehmet Fatih'in 1453–81 yılları arasındaki siyasi olayları ana hatlarıyla belirtilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda ilerlemesini engellemeye çalışan üç ana aktörün Macar János Hunyadi/Yanoş Hunyadi, Arnavut Gjergj Kastrioti Skënderbeu/İskender Bey ve Rumun III. Vlad Tepeş/Dracula'nın Osmanlı Türkleriyle ilişkilerine değinilmiştir. Rum (Anadolu Selçuklu) Sultanlığı (1078–1308) dönemi 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra sultanlığın Moğol İlhanlı tahakkümüne girmesi neticesinde kaosun egemen olmasından ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşu bu son evreye denk geldiğinden dolayı incelenmemiştir.

Tarihsel süreçte kronolojik olarak olaylardan bahsedilirken daha sonra her imparator ve Osmanlı sultanı II. Mehmet Fatih'in siyasi, dini ve sosyal bakımdan kritiği yapılmıştır. Güncel Konstantinopolis söylemi geleneksel Konstantinopolis yerine kullanılmıştır. Aynı zamanda Osmanlı Türkleri tarafından fethinden sonra Konstantiniyye ismi kullanılmıştır. Kanunların Latince'nin yanısıra Yunanca olarak kullanımına istinaden Latince Iostinianos tabiri yerine bu geçişi belirtmek için Ioustinianos tabiri kullanılmıştır. 324–476 yılları arasında İmparator tabiri ve Batı İmparatorluğu sona erdikten sonra topraklarında imparatorlara ve krallara hükümdarlıklarını tebliğ eden manasında Lemerle (2011) dikkate alınarak 476–1204 yılları arasında Autokrator/Otokrator tabiri kullanılırken 1204–1453 yılları arasında tekrardan İmparator tabiri kullanılmıştır. Roma, Konstantinopolis, İskenderiye, Antakya ve Kudüs şehirlerindeki dini otorite piskopos olarak tanımlanırken I. Ioustinianos'un 531 yılında yayımladığı 131 numaralı Novella/Fermanında Pentarşi tanımlandığı için bu tarihten sonra Roma piskoposu Papa ve diğer dört şehirin dini otoritesi Patrik olarak belirtilmiştir.

Selçukluların Anadolu kolunu tabir ederken 1078–97 yılları arasında başkentin İznik olmasından dolayı İznik Selçukluları/Sultanlığı, 1097–1176 yılları arasında başkentlerinin Konya olmasından dolayı Konya Selçukluları/Sultanlığı ve 1176–1308 yılları arasında Anadolu'da Türk Birliğini sağladıklarından dolayı Rum/Anadolu Selçukluları/Sultanlığı tabiri kullanılmıştır. Rum Sultanlığı tabirini kullanırken İnalçık (2021b) tarafından Rum adının Anadolu'da Selçukluların hâkim olduğu yerleri gösteren bir coğrafi terim olduğunu belirtmesi nazar-ı dikkate alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin yöneticilerinin unvanları konusunda **Emir** Osman, kurucu olmasına rağmen bağımsızlık alameti olan adına Cuma hutbesi okutma ve para kestirme olmadığından; Orhan **Bey**, bağımsızlık kazanmasından; Murad **Gazi** akınlarda artık dini faktörün etmen olmasından ve **Sultan** I. Beyazid Sultanu'r-Rum unvanını kullanması ve devleti merkezileştirmesi dikkate alınmıştır. Fetret Devri'nde **Çelebi** kullanılması haricinde sonraki Osmanlı hükümdarları için **Sultan** unvanı kullanılmıştır.

Çalışmamızda Hıristiyanlık dini yazınında 325 ila 451 yılları arasında doğru Hıristiyan itikadını belirtmek için I. Nikaia/İznik Ekümenik Konsili İman İkrarına istinaden Nikanian tabiri kullanılırken 451 yılından sonra 1054 yılına kadar Khalkedon/Kadıköy Konsili (IV. Ekümenik) İman İkrarına istinaden Khalkedonian tabiri kullanılmıştır. 1054 yılındaki Büyük Skizma'dan sonra Katolik terimi Roma'daki Papa liderliğindeki Batı ve Roma Kilisesi için kullanılırken Ortodoks terimi

Konstantinoupolis'deki Patrik liderliğindeki Doğu ve Konstantinoupolis Kilisesi için kullanılmıştır.

3. 1. 1. Doğu Roma [Bizans] İmparatorluğu (11 Mayıs 330–13 Nisan 1204)

3. 1. 1. 1. Konstantin Hanedanı (324–63)

3. 1. 1. 1. I. Konstantin “Büyük” (324–37) Imperator Caesar Flavius Valerius Constantinus Augustus “Magnus”

311 yılında Roma İmparatorluğu'nda Hıristiyanlık dini ile ilgili ilk olarak Batı İmparatoru Galerius (305–11; Gaius Galerius Valerius Maximianus) tarafından Serdika/Sofya'da “Hoşgörü Fermanı”nı çıkarılır. Böylelikle imparatorluğun doğu topraklarında Hıristiyanlara yapılan zulüm sonlandırılır.

312 yılında Konstantin rakibi Maxentius (306–12; Marcus Aurelius Valerius Maxentius) ile yaptığı ünlü Milvius Köprüsü Savaşı'nda askerlerinin kalkanına gece uyandıktan sonra duyduğu “in hoc signo vicnes/bu işaretle yeneceksin” sesine istinaden gökyüzünde gördüğü İsa'nın adını simgeleyen Chi ve Rho (Khristus/Christus) işaretini çizmelerini emreder ve bu olay Konstantin'in Hıristiyanlık dinine olumlu baktığının ilk emaresi olarak yorumlanır.

313 yılında Lemerle (2011) de belirttiği gibi Licianus (313–24; Flavius Galerius Valerius Lcinianus Licinius) tarafından kaleme alınan egemen olduğu doğu topraklarında Hıristiyanlara hoşgörü sağlayan “Nikomedia/İzmit Fermanı” olarak yayınladığı ferman Konstantin ile Mediolanium/Milano kentindeki görüşmelerinde çok az değişikliklerle “Milano Fermanı/Edictum Mediolanense” adı altında yayınlanır. Böylelikle imparatorlukta hem batı hem de doğu hükümdarları tarafından Hıristiyanlık dini tanınmakta ve yasal dinlerden biri haline getirilmektedir. Bu fermanla kilise mülkleri geri verilmiş ve yüklü miktarda bağış yapılmıştır. Alman Teolog Harnack (1906) Konstantin'in Hıristiyanlığı desteklemesinde; Hıristiyanlığın kasaba ve şehirlerde yaşayanların dini olması, sayılarının çokluğu, ülkenin en ücra noktalarına kadar sızmış olmaları ve özellikle Anadolu, Armenia, Suriye, Mısır, Filistin ve kuzey Afrika'daki şehirlerin sayısı ve büyüklüğünün ülkenin diğer yerlerine göre çok olmasının etkisini belirtilmektedir. Aynı zamanda özellikle erken dönem Azizler, Martyres/Martirler/Şehitler ve en eski kiliselerin buralarda bulunması bu sonucun doğruluğunu teyit etmektedir. Konstantin ile Hıristiyan ve Pagan din adamları aynı haklara sahip olurlar. Hıristiyanlık hukuki açıdan onlarla eşit bir konuma sahip olur.

Böylelikle Yavuz (2013) belirttiği gibi imparatorlukta “Pax Deorum/Tanrıların Barışı (Koalisyonu)” egemen olur ve bu inanç panoramasında Henotizm (Politeizm hâkim olmakla birlikte, tüm tanrıların üzerinde tek bir tanrı) tasavvuru “Sol Invictus/Mağlup Edilemeyen Güneş” kültü olarak geçerlidir.

318–23 yılları arasında Aleksandria/İskenderiye’de ortaya çıkan ve yarı bağımsız dokuz kiliseden biri olan Baukalis kilisesinin papazı Arius’tan (318–36) dolayı Ariusçuluk, Arianist teoloji ve Arianizm olarak adlandırılan Hıristiyan öğretisi kısa süre içerisinde bütün Akdeniz kentlerinin Hıristiyan cemaatleri arasında büyük kampaşmalara neden olur. Ariusçuluğun ilk ortaya çıkışında batıda Konstantin doğuda Licinius hüküm sürdüğünden dolayı müdahale edemez. İskenderiye kilisesi piskoposu I. Aleksandır (313–28) ile Arius arasındaki İsa’nın doğasına yönelik tartışma Hıristiyan cemaatler arasında bölünmeye neden olur.

324 yılında imparatorluğun doğu yarısını yöneten Licinius’u Hrisopolis/Üsküdar savaşında yenen Konstantin Roma dünyasının “Totius Orbis Imperator/Mutlak Hükümdarı” olur ve imparatorluğun doğu ve batı tarafını rahatça kontrol edebileceği yeni bir başkent arayışına girer. Roma kenti akademi ve kütüphaneleri bakımından Norwich’in (2012) belirttiği gibi İskenderiye, Antiokheia/Antakya ve Pergamon/Bergama kentlerinin gerisinde kalmıştır ve Helen/Antik Yunan dünyasının yeni ve ilerici düşüncesiyle bağı giderek daha da zayıflamaktadır. Bunun en büyük sebebi ise Doğu–Batı/İpekyolu ve Kuzey–Güney ticaret güzergâhlarının keşifim noktasından uzakta bulunmasının yanı sıra İtalya yarımadasında sıtma salgının olmasına bağlı olarak nüfusunun azalması ve taşralaşması da vardır. Hıristiyanlık dininin ana etmen olarak belirlendiği imparatorlukta Roma kenti cumhuriyetçi ve pagan geleneklere sahip olduğu için imparator yeni bir başkente ihtiyaç duyar.

Levtchenko’nun (2007) belirttiği gibi ekonomik zenginliği ele geçirilen yerlerin sömürülmesine dayanılan imparatorlukta ekonomik ağırlık merkezi Batı eyaletlerine göre daha gelişmiş olan Doğu eyaletlerine kayar. Roma’nın savunulmasındaki stratejik zayıflığı, eski ayrıcalıklarının içinde gururla donup kalmış ölü bir kent olması ve ekonomik olarak zengin Helen dünyasından uzakta bulunması nedeniyle yeni başkentini Megara’dan gelen Helen kolonici yerleşimcileri tarafından MÖ 667 yılında kurulmuş olan ve kurucusu Byzas’a atfen Byzantion ismiyle anılan eski bir Helen kentine taşır.

Konstantinoupolis’in başkent olarak seçilmesi Helenizmin Latinlik üzerindeki zaferi ve doğunun ekonomik üstünlüğünün onaylanmasıdır. Stratejik olarak üç tarafının denizle çevrili, Propontis/Marmara denizindeki akıntılardan dolayı deniz tarafından

saldırılmasının zor ve Khrysokeras/Altın Boynuz/Haliç adında korunaklı bir doğal limana sahip olmasının yanında Ege Adaları, Akdeniz ve Karadeniz’de yürütülen ticaretin tümüne hâkim konumu ve Asya ile Avrupa’nın kavşak noktasında bulunmaktadır. Askeri birliklerin Balkanlardan özellikle Trakya ve İliya’dan derlenmesi ve problemlili alanlara (Tuna ve Fırat nehri) eski başkent Roma’ya göre hâkim konumda olması seçiminde etkilidir. Kentin topografyası Kuban’ın (2009) da belirttiği gibi Roma kentinin yedi tepesine atıf yaparak uydurdukları gibi yedi tepeli değıildir.

Konstantin imparatorluğun tek hâkimi olunca Arius hilafına müdahil olur. 311 yılında kuzey Afrika’da ortaya çıkan dini Donatusçu krizin siyasi erk dâhil olmadan sadece piskoposlara bırakıldığı zaman toplumda yarattığı bölünmeyi görmüştür ve yeniden böyle bir krizin olmaması için kilise işlerindeki danışmanı Corduba/Kordoba piskoposu Hosius’u (296–357) taraflara yazdığı birer mektupla birlikte bu sorunu halletmesi için İskenderiye’ye gönderir. Çünkü Ariusçular hem halk hem de kilise nezdinde görüşlerini yaymakta oldukça başarılı olmuşlardır. Hosius İskenderiye piskoposu Aleksandır ile Arius’un arasını bulmak için İskenderiye’de konsil toplar ancak başarı sağlayamaz. Sadece Colluthus’un kendi kendisini piskopos ilanını geçersiz ilan ederek rahipliğe geri döndürür. Baş’ında (2015) belirttiği gibi Hosius yürüttüğü görüşmelerde taraflar arasında bir anlaşma zemini oluşturamaz ve Aleksandır’ın safında yer alır.

325 yılında İskenderiye’den Konstantinoupolis’e dönerken aslında Antakya piskoposunu seçmek için toplanan Antakya sinoduna başkanlık yapar. Sinod sonunda Laodikeialı/Lazkiyeli Theodotos, Neroniaslı/Düziçi-Osmaniye Narcissus ve Filistin Kayseryalı Eusebius aforoz edilirken Ariusçular kınanır ve Antakyalı Eustathius, (325–32) Antakya piskoposu olarak atanır. Ayrıca Hıristiyan Kredosu/İtikad Metni (Amentü) ilan edilir:

“Tek Tanrı’ya, Baba’ya, her şeye gücü yeten, anlaşılmaz, değıştirilemez ve sabit, her şeyin sahibi ve hâkimi, adil, iyi, göklerin ve yerin ve bunlardaki her şeyin yaratıcısı, Kanunun, Peygamberlerin ve Yeni Ahit’in Rabbine inanıyoruz. Ve hiçlikten değıil, Baba’dan doğan; hakiki soyundan olan, tek Rab İsa Mesih’e, biricik Oğul’a. O, anlatılamaz ve kelimelerle ifade edilemez bir şekilde doğuruldu, çünkü bunu yalnızca doğuran Baba ve doğan Oğul bilir, “çünkü Baba’yı Oğul’dan ve Oğul’un O’nu tanıtmak istediğı kişilerden başkası tanımaz” [Matta 11:27]. O her zaman vardır ve daha önce hiç var olmadığı olmamıştı, çünkü bize kutsal metinlerden yalnızca O’nun

Tanrı'nın sureti olduğu öğretildi. O, doğmamış değildir, çünkü açıkça Baba'dan doğmuştur. Bu statü ona verilmemiştir; aslında bunu söylemek tanrısız bir küfür olur. Ancak kutsal metinler onun gerçek olduğunu ve gerçekten doğurulmuş Oğul olduğunu söylüyor, bu yüzden onun değişmez ve değiştirilemez olduğuna inanıyoruz. O, ne yalnızca Baba'nın iradesiyle doğmuş veya var edilmiştir; ne de onu hiçlikten var etmiş gibi gösterecek bu statü ona verilmiştir. Fakat o, kendisi aracılığıyla var olan herhangi bir şeye benzediği, benzer mahiyette olduğu veya onlarla ilişkili olduğu gibi caiz olmayan bir fikre göre değil, kendisine uygun bir şekilde doğmuştur. Ancak bu, tüm düşünceleri, anlayışı ve ifadeyi aştığı için, onun, İsa Mesih, her şeyin Rabbi ve Kurtarıcısı doğmamış Baba'dan, Söz Tanrı'dan, gerçek Işık'tan, doğruluktan, doğduğunu, açıkça itiraf ediyoruz. O, Baba'nın fiili varlığı (hipostaz) dışında herhangi bir şeyin veya iradenin sureti değildir. O, Oğul, Söz Tanrı, aynı zamanda Tanrı'nın Annesi Meryem'den dünyaya geldi ve hayat oldu. Acı çektikten ve öldükten sonra yeniden dirildi ve cennete alındı ve Yüce Majestelerinin sağında oturuyor. O, yaşayanları ve ölüleri yargulamak için gelecek. Kutsal metinler bize Kurtarıcımıza inanmayı öğrettiği gibi, aynı zamanda bize tek Ruh'a, tek Katolik/Evrensel kilisesine, ölülerin dirilişine ve her insana bu dünyadayken iyi ya da kötü yaptıklarının karşılığını verecek olan hükmüne inanmayı da öğretir. Tanrı'nın Oğlu'nun bir yaratılan olduğunu (ktisma), vücut bulduğunu (genētos), ya da yaratıldığını (poiētos), ya da gerçekten doğmadığını ya da O'nun var olmadığı bir zamanın (çünkü onun olduğuna/varlığına ve Işık olduğuna inanıyoruz) bulunduğunu söyleyen, düşünen ya da ilan edenleri, hala onun sadece kendi özgür iradesiyle [yani özüne göre değil] değiştirilemez olduğunu, doğmadan önce var olmadığını ve doğası gereği Baba gibi değişmez olmadığını düşünenleri de lanetliyoruz. Her bakımdan, özellikle de değişmediği bakımdan Baba'nın sureti olduğu ilan edilmiştir” (Anonymous, 2023a).

Hosius imparatoru ikna ederek bizzat katılımıyla bu soruna nihai bir netice vermek için Ankyra/Ankara'da bir konsil toplamaya ikna eder. Ancak batılı piskoposların ulaşımının kolay olacağı nedeniyle konsil Nikaia/İznik'te toplanır. Erken dönem konsiller sadece kilisenin içişlerini ilgilendiren mahalli toplantılar olarak yapılmaktayken İznik'le artık bu durum bir kilise içi teoloji meselesi değil bilakis devleti ilgilendiren bir sorun haline gelir. Bu yüzden konsil yerinin seçimi ve görev alacak yetkililerin belirlenmesine kadar her alan siyasal erke bağımlı olmuştur. Aynı zamanda imparatorlukta Augustus (MÖ 27–MS 14; Gaius Iulius Caesar Augustus) zamanından beri imparator “Pontifex Maximus/başrahip” konumunda bulunmaktadır.

Bu yüzden Hıristiyanlık dinine ilişkin konsilde karar merci olarak bulunması ve söz sahibi olması doğal karşılanır.

Bu konsilde amaç Roma'nın tek hâkimi olan Konstantin'e siyasi olarak destek vermek ve onun Hıristiyanlığa verdiği desteğin geniş çaplı bir katılımı ile imparatorlukta deklare edilmesidir. İmparator bütün kilise yetkililerine mektup yazarak Arius ile ilgili sorunun çözümü için yapılacak olan toplantıya katılmalarını talep eder. İmparatorun nihai hedefi olarak konsilde Arius'la diğer bazı kilise içi sorunların halledilmesi ve kilise organizasyonunu sınırları tanımlanmış bir merkezi otorite etrafında toplama arzusu söylenebilir.

Konsilin başlangıç günü ve katılımcı sayısı tam olarak bilinmemektedir. Batı dünyasından bu konsile katılım az olur. İmparator onursal başkan olarak konsilde hazır bulunarak imparatorluğun her kentinin kendine sağlayacağı desteğin farkındadır. Konsildeki tartışmanın altında Antakya Okulu, Arius tarafından ve İskenderiye Okulu Aleksandır tarafından temsil edilen iki ayrı Hıristiyanlık Teoloji görüşünün fikir çatışması vardır. Aydın (2016), Duygu (2017) ve Duygu ve Akalın (2018) belirttiği gibi Antakya okulunun Arius'u etkilediğini ve fikirlerinin kökeninde Yahudiler, Yahudi-Hıristiyanlığı olarak kabul edilen Ebionitler (II. Yüzyıl), Artemas (III. Yüzyıl), Samsatlı Pavlos (III. Yüzyıl) ve Antakyalı Lukianos'un bulunduğunu ve Kutsal Kitabın tarihi ve literal yorumuyla İsa'nın ilahi tabiatından ayrı olarak insani tabiatına ve yaptığı ahlaki seçimlere vurgu yaptıklarını ve İskenderiye okulunun ise Yahudi filozof Philon (I. Yüzyıl), İskenderiyeli Klement (III. Yüzyıl) ve İskenderiyeli Origenes (III. Yüzyıl) olduğunu ve Platon'la özdeşleştirilen felsefe geleneğine bağlı olarak Kutsal Kitabın alegorik tefsir/mecazi yorumuyla İsa'nın ilahi tabiatını ve şahsının birliğini benimsediklerini belirtmektedir.

Konsil toplantısında Baş'ın (2015) belirttiğine göre İskenderiye piskoposu Aleksandır, Arius ve her iki görüşün arasını bulmaya çalışan Kayseryalı Eusebius'un görüşleri tartışılmış ve Kayseryalı Eusebius'un Akidesi kabul edilmemiştir:

“Görünen ve görünmeyen her şeyin yaratıcısı, her şeye gücü yeten Baba olan, tek Tanrı'ya;

Ve Tanrı'nın Sözü, Tanrı'dan Tanrı, ışıktan ışık, yaşamdan yaşam, biricik Oğul, tüm yaratıkların ilk doğan'ı, tüm çağlardan önce Baba Tanrı'dan doğmuş olan, herkesin de O'ndan olduğu, bizim kurtuluşumuz için insan olan ve evi insanlar arasında olan; ve acı çeken; ve üçüncü günde yeniden dirilen ve Baba'nın yanına yükselen; ve

diriyi ve ölüyü yargılamak için tüm görkemiyle tekrar gelecek olan tek Rab İsa Mesih'e inanıyoruz.

Biz aynı zamanda tek bir kutsal Ruh'a inanıyoruz” (Kelly, 2003).

Konsil sonunda Arius'un tüm öğretisi sapkın sayılmış; Arius ve taraftarları sürgüne gönderilmiştir. Novatian ve Meletius taraftarları denilen heretik/sapkın grupların da kiliseyle anlaşmaları sağlanmıştır. Baba ile Oğul'un ilişkisini açıklamak için benzer öz/cevherden (*homoiousios to patri*) tabirini kullanan Arius tarafları yerine Aleksandır, yardımcısı Athanasius ve taraftarları Baba ile Oğul'un aynı cevherden/özden–eştözlülük (*homooúsios to patri*) olduğu ve Oğulun zamanda Baba ile var olduğu “tanrısalınsancı” görüşü konsilde kabul ettirmiştir. Diğer bir deyişle İsa'nın doğası tanımlanmış ve Tanrı ile aynı özden geldiği kabul edilerek Tanrı olarak kabul edilmiştir. Konsilde kabul edilen Nikaian/İznik Akidesi ve ilgili Şekil 4. 1 aşağıda verilmiştir.

“Biz, her şeye kadir, görünen ve görünmeyen her şeyin yaratıcısı olan Baba'ya, tek bir Tanrı'ya;

Ve Tanrı'nın Oğlu, Baba'dan doğmuş olan, Baba'nın özünden tek doğmuş olan, Tanrı'dan Tanrı, ışıktan ışık, gerçek Tanrı'dan gerçek Tanrı olan, yaratılmamış doğmuş olan, göklerdeki ve yerdeki her şeyin kendisi aracılığıyla var olduğu Baba ile tek bir özden olan, biz insanların yüzünden ve bizim kurtuluşumuz yüzünden inip bedene bürünen, insan olan, acı çeken ve üçüncü günde yeniden dirilen, göklere yükselen, yaşayanları ve ölüleri yargılamak için gelecek olan tek Rab İsa Mesih'e;

Ve Kutsal Ruh'a inanıyoruz.

Ama yokken vardı, doğmadan önce yoktu, yoktan var oldu diyenlere veya Tanrı'nın Oğlu'nun farklı bir hipostazdan/özden veya maddeden olduğunu veya değiştirmeye ya da evirmeye tabi tutulduğunu ileri sürenlere gelince, Katolik/Evrensel ve Apostolik/Havarisel Kilise bunları lanetlemektedir/aforoza etmektedir” (Kelly, 2003).

Şekil 4. 1. I. Nikaia/İznik (I. Ekümenik) Konsili Teoloji Grupları

Baş'ında (1999) belirttiği gibi daha önceden var olan kredolar mahallî boyuttayken İznik konsilinden sonra Hıristiyan olarak kabul edilen inanç gruplarının tespiti ve heretiklerle mücadele daha etkili bir biçimde yapılabilmektedir. Kilise teşkilatını düzenleyerek merkezi bir yapıya kavuşturan ve Arius vb. heretik grupların oluşumunu engelleyen düzenlemelere gidilir. Büyük piskoposluk sınırları çizilir ve böylelikle Sinanoğlu'nun (2001) belirttiği gibi imparatorluktaki eyalet yönetimi tatbik ederek kilise birliği ve desteği amaçlanır. Her eyalette bir piskoposluk merkezi olur. Roma tüm Batı eyaletlerinden; İskenderiye Mısır, Libya ve Pentapolis (Filistin Pentapolis; Aşkelon, Aşdod, Ekron, Gath ve Gazze); Antakya Suriye eyaletinden sorumlu olur. Dvornik'in (1990) belirttiği gibi Roma'nın kiliseler arasındaki önceliği prensibi bu konsilde kabul edilmiştir. İskenderiye piskoposluğu yetki alanına Libya ve Pentapolis eyaletleri buralarda Arianlar çoğunlukta olduğundan bunları temizlemesi için dâhil edilir. İerusalem/Kudüs de Filistin Metropoliti unvanını alır. Antakya, İskenderiye ve Roma arasındaki rekabet yüzyıllarca sürer ve Roma ile İskenderiye bu konsilde Antakya'yı üçüncü sıraya düşürürler. Taşcan (2003) ve Kaçar'ın (2011) belirttikleri gibi Konstantinoupolis/İstanbul kilisesi Herakleia/Marmara Ereğlisi piskoposluğuna bağlı sıradan bir piskoposluktur. Konsilde temsil edilip edilmediği kesin değildir ve hiçbir atıf yapılmamıştır. Kilise hiyerarşisinde önemli bir role sahip değildir.

Konstantinoupolis'in başkent ve senatosunun olması piskoposluğunun saygınlığını arttır ve Herakleia önemini kaybeder. Havarilere ait röliklerin başkente getirilmesi ve Havariyyun kilisesine konulmasıyla kent için saygınlık sağlanmaya çalışılır. Piskoposlar da başkentte olmanın sağladığı gücün farkına vararak hareket ederler ve çevrelerindeki hem piskoposluk atamalarına müdahale eder hem de heretik gruplara baskı yaparak onları disiplin altına almaya çalışırlar. Kaçar'ın (2004) belirttiği gibi kilise yöneticisi olan piskoposlar toplumu yönlendirmede ve sistemle bütünleşmesini sağlamada etkili olacak yerel liderlerdir. Bu durum aynı zamanda devlet–kilise birliğinin önünü açmıştır.

Ostrogorsky'nin (1995) belirttiği gibi devlet ile kilisenin ittifakı her iki tarafı da yeni güçlüklerle karşı karşıya bırakır. Öyle ki kilise heretik öğretilerle ve iç çekişmelerle mücadele de devlet tarafından desteklenerek onun vesayeti altına girer ve Sezaropapizm (devletin başındaki kişinin hem Sezar/İmparator hem de Papa olduğunu kabullenme) olgusu meydana gelir. Bu durumda inanç mücadeleleri politik motifler haline gelir ve Demircioğlu'nun (1963) belirttiği gibi patrik ancak bir din işleri nazırı görevi görmektedir. İznik konsiliyle Hıristiyanlığın Yahudilik dini ile ilgili bağlantılarının

koparılması işlemi tamamlanır ve kendisini ayrı bir din olarak tanımlama süreci başlar. İznik Konsili süreci Darcan'ın (2013) belirttiği gibi devletin kiliseden aldığı yetkiyi kullanmaya başladığı noktadır. İznik kararından sonra Arianizm imparatorlukta yayılmaya devam eder. En büyük desteğini de Batı eyaletlerinde Gotlar arasında bulur. IV. ve V. yüzyılda onların resmi mezhebi olur.

326 yılında yeni başkent Nova Roma kentinin yapımına başlanır.

327 yılında Kayseryalı Eusebius, İzmitli Eusebius ve Antakyalı Eustathios başkanlığında İznik konsili kararlarının incelenmesi hususunda Antakya'da konsil toplanır. Konsil sonunda kilise hususunda 25 disiplin kanonu kabul edilir. Arius ve Ezorius, imparatora içinde bir inanç kredosu olan ve Arius'un görüşlerini anlatan kiliseye geri kabulünü içeren bir mektup yazarlar. Ezorius ve Arius inanç kredosu aşağıdadır:

“Biz her şeye gücü yeten Baba, tek Tanrı'ya;

Ve gökteki ve yerdeki her şeyi var eden, tüm çağlardan önce O'ndan doğan Tanrı-Logos, O'nun Oğlu, yeryüzüne inen ve bedene bürünen ve acı çeken ve yeniden dirilen, göğe çıkan ve yaşayanları ve ölüleri yargılamak için yeniden gelecek olan Rab İsa Mesih'e;

Ve Kutsal Ruh'a, bedeninin dirilişine, gelecek çağın yaşamına, cennetin krallığına ve dünyanın bir ucundan diğer ucuna kadar Tanrı'nın tek bir Katolik/Evrensel kilisesi olduğuna inanıyoruz” (Kelly, 2003).

328 yılında Morgan'ın (2010) belirtildiğine göre Konstantinoupolis'in takdisi Hıristiyan ve pagan öğeler birlikte iç içe kullanılarak yapılır. Konstantin'in kız kardeşi Konstantia ile sıkı ilişkisi olan İzmit piskoposu Eusebius'un (318–39) girişimleriyle İliya'da sürgünde olan Arius Konstantin tarafından sürgünden geri çağrılır ve Ariusçuluğun durumu düzelir. İskenderiye'de piskopos Aleksandır'ın vefatı üzerine yapılan konsilde I. Athanasius (g. 328–35) piskopos seçilir.

330 yılında 11 Mayıs Pazartesi günü yeni başkent Nova Roma/Nea Rhome/Yeni Roma adıyla açılır. Kent adını bir süre korumasına karşılık sonradan kurucusunun adına ithafen “Konstantinoupolis/Konstantin'in Şehri” olarak anılır. Bu duruma Konstantinoupolis kentinin “İmperiopolis/İmparatorluk Kenti” olma süreci başlamıştır diyebiliriz. İmparatorluğun Roma ve Konstantinoupolis olmak üzere iki başkenti olur. Kentin takdisi imparatorun tahta çıkışının yirmi beşinci yılında resmi bir törenle yapılır. Bu durumla Paribeni'nin (2014) belirttiği gibi hem imparatorluğun tek bir hükümdar etrafında birleşmesi hem de antik Roma'nın yerine geçmesi değil, doğal uzantısı olması,

Batı ile Doğu arasındaki temas noktasında bulunmasından dolayı bir dizi kurumsal ve biçimsel referans yoluyla ana şehre bağlı olması planlanmıştır.

Kentin merkezi Milion yani “Birinci Kilometre Taşı”dır. Mısır’dan dikilitaş getirilerek dünyanın merkezinin orası olduğu belirtilir. MÖ 490 yılında Perslere karşı yapılan Plataea savaşında galibiyet kazanan Helenlerin Tanrı Apollo’ya minnetlerini ifade etmek için diktikleri Delphi/Delfi’de bulunan Apollo Tapınağı’ndan “Yılan kolonları” olarak bilinen sarmal şekilde üç yılanın taşıdığı kazan bulunan anıt getirilir. Antik dünyanın bilinen en önemli anıt ve eserleri yeni başkente taşınır. Bu durum kentin imparatorluk içindeki konumunun saygınlığını ve ününü taçlandırmak için yapılmış bir jesttir.

Cinemre’nin (2012) belirttiği gibi 330 yılındaki paralarda Roma ile Konstantinoupolis’de kardeş şehir olarak kullanılmaya başlanır. Fakat imparatorluk esaslı Konstantinoupolis kentinde bulunur. Antakya’da toplanan sinod tarafından Nikanian Antakya Piskoposu Eustathios, Sabellanizm (Sabellianizm: Tanrı’da teslis/trinite yerine her uknumu Tanrı’nın uç farklı kipi/vecdi olarak gören öğreti) ve zina suçlamasıyla İzmitli Eusebius’un ikna etmesi neticesinde imparator tarafından görevinden azledilir.

331 yılında pagan tapınak hazinelerine imparator tarafından el konulur.

332 yılında Antakya’da toplanan sinod sonunda kilise hususunda 25 disiplin kanonu kabul edilir. Mısır’dan gelen hububatın bir kısmının sadece Konstantinoupolis için ayrılmaya ve Roma’da olduğu gibi ücretsiz ekmek dağıtımına başlanır.

334 yılında Kıbrıs’ta Calocaerus/Kalokairos isyan eder. Yakalanarak Tarsos/Tarsus’ta idam edilir. Arius’u İskenderiye’deki kiliseye imparatorun emrine rağmen kabul etmeyen Athanasius hakkındaki suçlamalardan dolayı Kayserya’da İzmitli Eusebius başkanlığındaki konsile çağrılmasına rağmen katılmaz.

335 yılında Tyre/Sur kentinde toplanan sinoda Antakya piskoposu Flacillus (333–42) başkanlık eder ve İzmitli Eusebius etkin bir rol oynar. Athanasius sinod tarafından kınanır. Athanasius, imparatorun tahta çıkışının otuzuncu yıl kutlamasında Kudüs’te inşa ettirdiği Kutsal Kabir Kilisesi’nin adanması sırasında Kudüs’te sinod toplanmasını ister. İzmitli Eusebius ile Kayseryalı Eusebius’un etkili olduğu Kudüs sinodu sonucunda Arius tekrar kiliseye kabul edilir. Athanasius, Sur konsili kararlarından sonra Konstantinoupolis’e imparatorla yüz yüze görüşmeye gider ve imparatoru suçsuz olduğuna ikna eder. İmparatorun huzuruna çağrılan İzmitli Eusebius

ve diğer piskoposlar, Athanasius hakkındaki Sur'daki suçlamalar yerine İskenderiye hububatının başkente gelmesini engellediğini belirtirler.

336 yılında Konstantin Hıristiyanlığı imparatorluğunun resmi dinlerinden biri haline getirince Hıristiyan olan Ermenilerin ve Sasani sınırındaki Hıristiyanların desteğini kazanır. Böylelikle Sasanilerin içişlerinde karışıklık yaratarak onları zayıflatmayı amaçlar. Bu durum karşısında 330'lu yılların ortasında Hıristiyanlara karşı sert tutumu ile bilinen Sasani Şehinşahı (İranlı ve İranlı Olmayanların Krallarının Kralı) II. Şapur (309–79) Armenia'yı işgal eder. İmparator tarafından Athanasius görevinden azledilerek Trier'e birinci sürgününe gönderilir. Konstantinoupolis'de İzmitli Eusebius başkanlığında toplanan konsilde Nikanian Ankara piskoposu Markellos (314–36) Sabellianizmle suçlanarak görevinden azledilir ve sürgüne gönderilir. Yerine Ankara piskoposu olarak Basileios (336–48) getirilir. İmparator tarafından gönderildiği İskenderiye kilisesine kabul edilmeyen Arius her ne kadar piskopos Aleksandros (314–37) kabul etmek istemese de başkent kilisesinde görevlendirilmek üzere davet edilir. Aynı yıl başkentte öğretisinin zaferini ilan edecekken ani bir şekilde ölen Arius'un adı tartışma konusu olmaktan çıkmasına rağmen öğretisi sürer. Athanasius sürgünde de Arian öğretiyeye karşı mücadelesinden vazgeçmez. Bunun arka planında Kaçar'ın (2003) belirttiği gibi Arius'un bir papaz olması ve piskoposların ona tabi olmak istememeleri de yer almaktadır.

337 yılında Sasanilere karşı büyük bir sefer hazırlığına başlanır fakat imparatorun ölümü ile bu sefer gerçekleşmez. Konstantin ölmeden önce Arian İzmitli Eusebius tarafından vaftiz edilir.

İmparatorlukta Siyasi, Askeri, Mali, İdari ve Yönetimsel Durum

Roma sınırları çoğunlukla yapaydı; ormanlar ve dağlar gerçek engel, ırmaklarsa engelden çok iletişim vasıtalarıydı. Ren ve Tuna nehirleri yüzyıllarca Roma idaresinin sınırlarını oluşturdu; ancak bunların gerisinde-İtalya'yı koruyan Alpler hariç-gerçek anlamda ancak birkaç engel vardı (Nicolle ve McBride, 2013a). İmparatorluk doğal sınırlarına ulaşıncı ki bu durum Avrupa'da Ren ve Tuna ırmağının sınır olması ve Britanya adasında Hadrian Duvarı; Doğu'da Fırat Irmağı ile Armenia bölgesi, Suriye, Filistin, Yahudi topraklarıyla Mezopotamya; Afrika'da Mısır, Carthago/Kartaca dâhil Sahra Çölü ve Akdeniz ile sınırlı alanları kapsamaktadır. İmparatorluk bu coğrafyada sıkışık bir durumda bulunmakta ve artık yeni topraklar ilave edememekte bilakis mevcut topraklarını koruma pozisyonunda bulunmaktadır.

İmparatorluk batı toprakları tabir edilen günümüz Ren ve Tuna ırmağı doğal sınırları ile düzenli bir devlet geleneğine sahip olmayan barbar kavimlere karşı topraklarını savunabilmekte veya gerektiğinde onları toprakları içinde iskân ederek şeflerine *beneficium* toprakları vermekte ve askeri olarak faydalanmaktadır. Kafkasya–Doğu Anadolu, Antakya ve Lübnan’a kadar olan Toros ve Nur dağları imparatorluk topraklarına doğal yükselteli bir sınır teşkil etmişken Mezopotamya, Suriye, Mısır ve Kuzey Afrika böyle bir doğal sınırdan mahrum sadece çöl ile koruma sağlamaktadır. Ancak çöldeki geçiş noktaları tüccar kervanları tarafından bilindiğinden ve doğal bir yükselti sağmadığından dolayı saldırıya açık hale gelir. Cinemre’nin (2016) belirttiği gibi doğu topraklarında düzenli bir devlet geleneğine sahip Sasaniler bulunmaktadır ve batı bölgelerinde imparatorluğun uyguladığı politika burada işe yaramamıştır. Sasaniler kendilerini Ahameniş Hanedanının/Pers İmparatorluğu ve Parthların varisi olarak görmekte ve vaktinde onların yönettiği topraklarda hak iddia etmektedirler. Bu durum imparatorluğun doğu topraklarını her daim kaybetme tehlikesini yaratır.

Takviye edilerek 75 lejyona ve 900.000 askere çıkarılan ordu başlıca üç kısım halinde yeniden düzenlenir. Sınır eyaletlerinde sınırda konuşlandırılan (*limitanei*), doğrudan saraya bağlı olan ve dış savunmayı aşan herhangi bir düşmanı karşılamaya hazır daha hareketli birlikler (*candidati/comitatensis*) ve son olarak da barbar kavimlerden *beneficium* diye adlandırılan toprak karşılığı iskân edilen (*federeler/feoderati*) birliklerinden oluşur.

Sınırlardan uzakta bulunan iç bölgelerdeki kentler yavaş yavaş korunakları surların dışına taşar. Konstantin tarafından imparatorluk savunması sınırlarında konuşlanan Çin Seddi gibi aralıksız savunma araçları olan ve belirli bir toprakla idame ettirilen *limitanei* adlı asker çiftçiler denilen *limes* ordular sistemi yerine iyi eğitilmiş birliklerin *karargâh* kurdukları müstahkem kalelerden yapılmaya başlanır. Bunda en büyük etken Barbar kavimlerin sayı ve özellikle atları kullanmaları neticesinde sağladıkları hareket üstünlüğüne dayalı sistemlerinin serhat boyunda hatlardan ziyade bölgelerden oluşan ve dolayısıyla insanların birbirleri ile kaynaşmasına imkân veren *limes* sistemini kolaylıkla delebilecek olmalarına karşılık kuşatma silahlarına sahip olmamalarını dikkate alarak tahkimli mevzilerle onların durdurulması düşüncesine dayanır.

297 yılında imparator Diokletian (284–305; Gaius Aurelius Valerius Diocletianus Iovius) zamanında zanaatkârlar için yayınlanan *lonca* yönergesiyle meslek babadan oğula geçer ve ordunun gereksinimlerini karşılamak için güdümlü ekonomi

uygulanır. Para ile ödenen vergiler Diokletian tarafından aynı ödemeye çevrilir. Annona/ürün vergisi bütçenin başlıca ve en önemli gelir kaynağı olur. Sadece kırsal kesim tarafından ödenir. Capito/kelle ve iugatio/arazi olmak üzere iki kısma ayrılır. Verginin uygulanması için bir arazinin insan tarafından işlenmesi ve toprakların boş bırakılmaması gerekir. Bu durum Ostrogorsky'nin (1995) belirtildiği gibi ilk olarak Helenist Krallık Ptolemaios'lar döneminde (MÖ 305–MS 30) Mısır'da uygulamaya konulur. Bakımsız ve sahibi devlet olan toprakların özel mülk sahiplerine zorla tevcih edilmesi ve vergi yükü tahmil edilmesiyle doğar. Roma'da bu usul sadece bütün devlet toprakları için değil sahipleri tarafından bakımsız bırakılmış özel mülklerde de uygulanır. Bunun sonucu olarak da toprağa bağlı kölelik olan colonus/kolon olarak adlandırılan uygulama işleme konulur.

Kolon, fiilen işlediği toprağa bağlı olan gayrimenkul kiracısıdır. Bulunduğu toprakları terk edemez fakat kalıtımsal olarak devredebilir. Bu tabir ilerleyen zamanlarda serf olarak kullanılmaktadır. Toprak sahibinin onları geri getirme hakkı vardır. Özgür köylüler gayrimenkul sahibi olan, kalıtımsal olarak bu hakkı devreden ve bir yerden başka bir yere gitme hakkına sahip olan köylülerdir. Annona vergisi ödemeyen şehirde yaşayan halka Konstantin tarafından “auri lustralis collatio” isimli ticaretle uğraşanlar ve zanaatkârlar için vergi uygulamaya konulur. Zanaatkârlar kalıtımsal olarak bu hakkı devreden, bir kentten başka bir kente gidemeyen ve lonca benzeri bir örgütlenmeye kaydolma zorunluluğu bulunan özgür kişilerdir. Aynı şekilde altınla ödeme zorunluluğu bulunan “follis senatorius” ve bürokratları kapsayan “praetorship” vergisi uygulamaya konulur.

Toprak sahibi üst sınıf etrafı duvarlarla çevrili Villa/malikâne veya diğer bir deyişle Latifundium (ilkel yöntemlerle ve düşük verimle işletilen geniş tarım alanları) sistemi ile kendisini silahlı çetelere ve diğer unsurlara karşı korur. Köle ve özgür köylü sınıfı bu unsurlara karşı kendisini yeterince savunamaz. Bu sebepten dolayı devlet tarafından toprağa bağımlı olarak tanımlanmayan özgür köylüler topraklarını büyük toprak sahiplerine satmak zorunda kalırlar. Kentlerde yaşayan yoksul sınıf en azından devlet tarafından toprağa bağlı olarak tanımlanan kolon olmak için taşraya göç eder. Barbar kavimler imparatorlukta istihdam edilerek hem toprakların işlenmesi hem de askeri olarak faydalanma yoluna gidilir. Beneficium (askeri görev karşılığı toprağın tasarruf hakkının devredilmesi) olarak adlandırılan bu sistemde kabile şeflerine askeri unvanlarda verilir. İmparator ve hanedanın kullanımında kamu arazileri vardır. Bu araziler kiraya verilerek elde edilen gelir imparatorun kullanımına ayrılmaktadır. Aynı

zamanda ordunun kullanımı için at çiftlikleri de bulunmaktadır. Pagan tapınaklarının bağış yoluyla elde ettiği topraklara İznik Konsili'nden sonra Hıristiyan Kilise ve Manastır kurumları da sahip olmaya başlarlar.

Diokletian 284–86 yılları arasında küçük eyaletler oluşturur. Eyaletlerde sivil ve askeri yönetim ayrımı getirir ve eyalet yönetiminden sivil vali görevlidir. Vali imparatorun izni olmadan bir kişiyi göreve atayamaz. Valinin görevi toplanan vergilerin hazineye raporlanarak gönderilmesidir. Bu yasal düzenlemelerin ardından 286 yılında Diokletian imparatorlukta İkili Yönetim Sistemini uygulamaya koyar. Doğu'da Diokletian, Batı'da Maximianus (286–305; Marcus Aurelius Valerius Maximianus Herculus) İmparator olarak görev yapmaya başlar. 293 yılında Diokletian Tetrarşi/Dörtlü Yönetimi kurar. Konstantin tarafından sistemle imparator tek merkez konumunda bulunan Sasani sistemi dikkate alınarak yeniden düzenlenir. Bu sisteme göre imparatorluk sarayı yönetim erkinin bulunduğu ve imparatorun yakın arkadaşlarına önemli görev verdiği bir merkez olmaktadır. Önceki dönemlerde karşılaşılan gasp ve isyan durumunu önlemek için Konstantin tarafından 312 yılından beri tamamen aktif olan askeri praetorian valileri sınırlandırmak için 320 yılı civarında magister officiorum makamını oluşturarak askeri ve sivil erk birbirinden ayırır. Böylelikle Roma'nın bin yıllık geleneği terk edilir. Askeri idarecilerin yönetimi altındaki ordu, imparatorluğun 4 idari bölgesinin idarecileri, Bakanlar Kurulu ve Roma ile Konstantinoupolis Valileri imparatorun emri altındadır. Üyeleri imparator tarafından tayin edilen questor (özellikle mali işlere bakan yüksek dereceli memur), daireler amiri, kutsal saray idare amiri ve imparatorun mülklerinden sorumlu özel hazine amirinden meydana gelen imparatorluk şurası oluşturulmuştur.

İmparatorluk 117 eyalet içeren Konstantinoupolis merkezli Doğu, Sirmium merkezli İliya, Milano merkezli İtalya ve Trier merkezli Galya'ya ayrılır. Roma ve Konstantinoupolis'de senato vardır. Zamanla piskoposlar da devlet kademesinde kilisenin artan rolüne paralel olarak yönetici konumunda bulunurlar. Haldon'ın (2007) belirttiği gibi hoşgörülü davranma ve teşvik edilmesi neticesinde Hıristiyan Kilisesi birçok yerleşik pagan kültürüne zararına kudretli bir sosyal ve politik güç olarak gelişir ve sivil hukuk konusunda etkili olur.

Konstantin zamanında toplum kalıtımsal olarak devredilen Senatörler, Askerler, Bürokratlar, kent senatörü/Curialar, Decurion'lar (kent encümeni), Esnaflar, Zanaatkârlar, Özgür Köylüler, toprağa bağımlı olan Kolonlar ve Kölelerden oluşmaktadır. Esnaf ve zanaatkârlar kendileri için devlet tarafından düzenlenen

loncalara kaydolmak zorundadırlar ve irsi olarak özellikle erkek çocukları tarafından işleri devam ettirilmek zorundadır.

İmparator tarafından kentlerdeki varlıklı kişiler maddi durumlarına göre curia ve decurion olmak üzere iki sınıf halinde askeri otoritenin yanında sivil otorite olarak düzenlenir. Hem curia hem de decurion görevleri kalıtım yoluyla geçen görevlerdir. Hiçbir görevli babasının görevinden daha üstün statüyü talep edemez. Curial, decurion, esnaf, zanaatkâr, serf ve küçük arazi sahipleri buldukları kenti terk edemezler. Özgür doğmamış azat edilmiş bir kölenin kent senatosunun bir parçası olmasına o bölgenin idarecisi izin veremez ve cezalandırır. Konstantinopolis’de curial yoktur ve dükkânlar loncalar şeklinde örgütlenmiştir. Curialler ve decurionlar kentte yaşayanların kamu hizmetlerinin düzenli sağlanmasından (su ihtiyacı, kiliselerin bakımı, arşiv kayıtlarının korunması, hukuki ve ticari işlemlerin yürütülmesi vb.) sorumludurlar.

Curiallerin verdiği kararlar kanunlara uygun ve kamuyu zarar uğramayacaktır. Aksi durumda yargılanır ve ayriyeten para cezasıyla cezalandırılırlar. Özellikle yerel curia olanlar bu yükümlülüklerinden kurtulmak için senatoya kendilerini senatör olarak yazdırma yolunu tutarlar. Curialler vergiden muaf değildirler. İmparatorluk Senatörleri vergiden muafdır. Curial ve decurion görevlerini ifa etmek için hazineden herhangi bir destek ve teşvik almazlar. Senatör olanlar curia yükümlülüklerinden muaf ve kendileri adalet dağıtan, vergi vermeyen ve arazilerine sığınma hakkı veren büyük toprak sahibi ve malikâneler de oturan bir sosyal sınıf olurlar. Bu zengin sosyal sınıf artan vergi yükümlülüklerinden kaçmak isteyen özgür köylülerin topraklarını kendilerine bağışlamalarını, satmalarını veya intifa hakkı yoluyla koruma sağlayarak zenginliklerini artırırlar. Devlet tüm alanlara müdahale eder ve ekonomik sıkıntılar herkesi yükümlülüklerinden kaçınmaya yöneltir. Devlet ise bu durumda yükümlülüklerin yerine getirilmesi için baskıcı bir rejim uygular.

Konstantin tarafından tek hükümdar egemenliğinde siyasi birliği sağlanan Roma İmparatorluğu Akdeniz kıyılarındaki tüm yerleşimlere sahip olduğundan dolayı Akdeniz bir “Mare Nostrum/Bizim Deniz” olarak kabul edilir ve bu durumun sonucu olarak Kinder’in (2012) belirttiği gibi tüm Akdeniz dünyası ekonomik olarak kenetlenir. Devlette sağlanan istikrar koruma ve yardım yoluyla uzak ticaretin aksamadan yürümesini sağlar. Konstantin tarafından paraya bir standart getirilir: 4,5 gr ağırlığındaki 1 altın sikke/nomisma–solidus = 25 gümüş sikke/dinar = 72 bronz sikke olarak belirlenir. Nüfus başına (kelle vergisi) ve emlak vergisi getirilir. Merkezi

denetimi sağlama ve mali konularda özellikle vergi tahsili konusunda başarılı olmak için en küçük taşrada bile devlet kurumları oluşturulur.

Konstantin'den önce Roma pagan bir imparatorluktu; Konstantin'den başlayarak ise, Hıristiyan bir imparatorluk oldu (Lemerle, 2011). Kendi iç enerjisi ile büyüyen, özgür ve güvenli bir ortam isteyen Hıristiyanlık dinine imparator istediği ortamı sağlar. Konstantinoupolis'in kurulması, Hıristiyanlık dininin şekil verdiği yeni bir uygarlığın çıkış noktası olur. Bu uygarlık Helen dünyasının Roma yönetim kültürü ve Hıristiyanlık diniyle birleşiminden oluşur.

XI yüzyıl boyunca Konstantinoupolis kenti IV. Haçlı Seferi'nde yaşanan Latin işgali neticesinde kurulan Konstantinoupolis Romania Latin İmparatorluğu (1204–61) süreci haricinde imparatorluğun her yandan işgal edilmesine, saldırıya uğramasına ve tehdit yaşamasına karşın direnir ve bu bakımdan dünyadaki hiçbir kent onun kadar kendine özgü ve sürekli bir etki yapmaz.

Norwich'in (2012) belirttiği gibi tarih boyunca hiçbir hükümdar “Büyük” unvanını Konstantin'den daha fazla hak etmemiştir. Tek başına hükümdar olduğu on üç yıl boyunca dünya tarihini kendisinden sonra da etkileyen üç önemli karar alır:

- İlki Hıristiyanlığı devletin resmi dinlerinden birisi yapmasıdır.
- İkincisi kendisini Hıristiyan dininin kilise örgütünün üstüne çıkararak “Tanrı Vekili ve Temsilcisi” konumuna getirerek daha sonraki yıllarda “İmparator–Kilise” çekişmesinde karar merci olduğunu öne süren ve özellikle Doğu kilisesinde Sezaropapizm kavramının ortaya çıkmasını sağlamasıdır. Aynı zamanda İslam dininde Halife kavramını da bu yönden etkiler.
- Üçüncü olarak Konstantinoupolis kentini kurar. Böylelikle antik kültürün yok olmasını önler ve Hıristiyanlığın yayılmasına ortam hazırlar. Kenti XVI yüzyıl onun ismiyle anılır ve Hıristiyan dünyasının “Doğu Kalesi” olarak isimlendirilir. Özellikle Müslüman Araplara ve Türklere karşı tam XIII yüzyıl Hıristiyan Avrupa'nın ele geçirilmesindeki engel olarak durur.

Roma dini–politik teorisi Geanakoplos'un (2011) belirtildiği gibi, Kaiseria Maritima (Kayserya, İsrail'de kent) piskoposu Eusebius (314–39) tarafından şekillendirilmiştir. Bu teoriye göre hem dinsel hem de dünyevi olarak kâinattaki tüm yetkenin kaynağı Tanrı'dır ve Kitab-ı Mukaddes Ahd-i Cedit Yuhanna 1:1 “Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Söz Tanrı'ydı” da belirtildiği gibi İsa, Söz yani Logos olarak tanımlanır. Kutsal Logos İsa, yeryüzünde “Regnum/krallık ve Sacerdotium/rahiplik” kendisinde birleştiği en üstün konumdaki varlıktır. İsa'nın

yeryüzünden ayrılmasıyla güç ikiye bölünür ve ruhani güç Havarilere ve sivil güçte İmparator/Sezar'a tahsis edilir. Tarihleri boyunca Romalılar imparatorun yetkisini Tanrı'dan aldığına inanır ve "Christos Kyriou/Rab'bin Mesihî" unvanını bu sebepten dolayı kullanırlar. Aynı zamanda Roma düşüncesinde kilise, yetkisini havariler vasıtasıyla İsa'dan almaktadır. Bu durum ruhban sınıfı için bir düşüklük işareti değil bilakis imparatorun bile daha yüksek bir seviyeyi temsil eder. Kilise dışındaki Hıristiyan olmayan unsurları ihtidaya çalışmak imparatorun kutsal görevidir. Daha sonraki yüzyıllarda Konstantin'e "Kilisesizlerin Piskoposu" denilmesinin nedeni muhtemelen budur. Hıristiyan esaslara uygun yasalar çıkararak düzen ve adaleti sağlamak imparatorun görevidir. Bu anlayışa göre imparator, yeryüzündeki "Tanrı Krallığında/Basileia" Tanrı'nın temsilcisi ve vekili olarak görülmektedir. Bu durumu Hunger (1982) "Tanrı'nın Taklidi/Nimesis Theu" ve "Tanrı'nın Arkadaşı/Theophiles" olarak belirtir.

Konstantin ölmeden önce Arius taraftarı İzmit piskoposu Eusebius tarafından vaftiz edilir. Hıristiyan olarak öldüğü kabul edilerek Aziz ilan edilir. Aynı zamanda annesi Helena'da Azize ilan edilir. Son imparator haricinde aziz olarak görülen tek imparatordur ve orta çağda "Kutsanmış Krallar" geleneğini açan kişidir. Cheynet'in (2008) belirttiği gibi Arian olduğu iddiaları da böylece bağışlanır.

Cheynet'in (2008) belirttiği gibi Konstantin çocuklarına ve ardıllarına tek bir hükümdarın yönetiminde merkezi, yeni bir başkente sahip birleşik ve Hıristiyanlığı destekleyen dinsel siyasetin yolunu açan "İmparator-Kilise" arasındaki ilişki temelli bir devlet bırakır. İmparatorluk veraseti açıktır ve Tanrı kimi takdir ederse tahta oturur anlayışı devam etmesine rağmen Konstantin'den başlayarak imparatorlar çocuklarını varis bırakan veraset sistemini uyguladılar.

Analiz

Konstantin her ne kadar merkezi ve tek hükümdar egemenliğinde bir imparatorluk ikame ettirmişse de toplum Paganlar, Nikaian (İznik kredisuna bağlı) ve Arianlar olarak üç parçaya bölünür ve halk arasında birlik sağlanamaz. Hıristiyan dünyası İznik'ten sonra bu konsile batıdan katılımın az olması nedeniyle kredonun yaratılmasında en büyük etkinliği sağlayan Athanasius'un etkisi altındadır. Diğer bir deyişle batı topraklarında Roma piskoposu egemenken doğu topraklarında aynı egemenliği İskenderiye piskoposluğu kurar.

Athanasius manastırlardaki keşişleri bilfiil karşı görüşteki kişileri ve halkı etkilemek için kullanarak ilerleyen yüzyıllarda dini ve siyasi konularda onları "Kilisenin

Askeri” olarak kullanmanın önünü açar. İznik ile İsa’nın doğası ve Tanrı karşısındaki durumu tanımlanır. Hıristiyanlık şuuru topoğrafyadan coğrafyaya göç eder. Bu daha önceden var olan bir durumun yeni bir mekâna yani coğrafyaya intikalinin resmiyet kazanarak orada egemen olmasıdır.

Başkentin Roma’dan Konstantinoupolis’e taşınması Romanizasyon’un zirve noktasıyken Helenizasyon ve Hıristiyanizasyon’un başlangıç noktasını teşkil etmektedir. Romanizasyon imparatorluğa egemenken Batı topraklarında Hıristiyanizasyon Latince ile Doğu topraklarında Grekçe ile yoluna ilerlemektedir. Bu durum ilerleyen yüzyıllarda Roma kentindeki Batı Kilisenin Latince etkisiyle Batı Avrupa’yı Romanizasyonuna ve Konstantinoupolis kentindeki Doğu Kilisesinin Grekçe etkisiyle Doğu Avrupa’yı Helenizasyonuna yol açarak her iki kilisenin birbirini lisan farklılığından kaynaklanan teolojik terimlerde karmaşaya neden olacak olan 1054 yılındaki Büyük Skizmanın “Yumurta Evresi/Başlangıç tohumu” atılır. Aynı zamanda Konstantinoupolis kentinin İmperiopolis/İmparator kenti devri başlarken Roma kentiyle Nea Rhome/Nova Roma olması yüzünden “Roma Açmazı” başlar.

3. 1. 1. 1. 2. II. Konstantius (337–61) Imperator Cesar Flavius Iulius Constantius Augustus

Konstantin öldükten sonra toprakları veraset usulüyle paylaşmadığı ve imparatorun nasıl seçileceğini belirten bir düzenleme yapmadığından dolayı dört ay boyunca bir karışıklık meydana gelir. Konstantin “İmparator/Augustus” unvanından sonra en üst düzey rütbe olan Sezar rütbesine Konstantin, Konstans ve Konstantius isimli üç oğluyla Dalmatius ve Pontus Halkının Kralı olan Hannibalianus isimli iki yeğeni olmak üzere beş adet atama yapar. Bu durum imparatorluk topraklarının beş parçaya bölünmesini gerektirir. Konstantinoupolis’deki askerlerin meşru varis olarak çocuklarını görmesi ve her iki yeğeni de öldürmeleri üzerine çocukları Pannonia’da toplanarak imparatorluk topraklarını kendi aralarında bölüşürler.

Bu paylaşımına göre II. Konstantin (337–40; Imperator Caesar Flavius Claudius Constantinus Augustus) Galya, Britanya ve Hispania; I. Konstans (337–50; Imperator Caesar Flavius Iulius Constans Augustus) İtalya, Afrika ve İlirya ve II. Konstantius (337–61) Trakya ve Doğu topraklarının yöneticisi olur. Konstantin, Papa’nın etkisinde Nikanian olur. Athanasius (337–39) ve Ankyra/Ankara piskoposu Marcellus’u (314–36) sürgünden geri gönderir. Bu durum doğu topraklarında Sezar olarak atandığı zamandan beri Suriye’den Tuna boylarına kadar büyük kentlerdeki piskoposların Arian olduğunu

fark eden ve bu görüşü benimseyen Konstantius'u zor durumda bırakır. Her iki piskopos da Arianlar tarafından kabul edilmezler ve geri dönmek zorunda kalırlar.

338 yılında başkent piskoposu I. Aleksandros'un (314–37) vefatı sırasında Antakya'da bulunan Konstantius kendisinin onayı alınmadan başkent piskoposu seçilen I. Paulus/Pavlos'un (337–39) azledilmesi için Konstantiupolis'te sinod toplar ve yerine İzmitli Eusebius (339–41) seçilir. Athanasius, İskenderiye'de kendisi hakkında suçlamaları reddetmek için bir konsil toplar.

339 yılında Anktakya'da Athanasius'un durumunu görüşmek üzere Arianlar bir konsil düzenlerler ve Athanasius azledilerek ikinci sürgününe gider ve yerine Kapadokyalı Gregorios (339–45) getirilir.

340 yılında kendi aralarında yapılan paylaşımdan memnun olmayan genç Konstans'a karşı savaş açan Konstantin Aquileia'da yenilir ve savaşta ölür. Topraklarının yönetimi Konstans'a geçer. Konstantin'in ölümünden sonra Batı topraklarının hükümdarı olan Konstans, Cinemre'nin (2012) belirttiği gibi imparatorluk topraklarının büyük kısmını yönetiyor olmanın verdiği özgüvenle, Roma topraklarının tamamını kendi doğrularına göre yönlendirmek istemektedir. Bu yüzden dini konulara büyük ilgi gösterir. Yayınladığı fermanla pagan kurbanını yasaklar ve Nikanianları destekler. Roma piskoposu I. Julius'un (337–52) yanına Athanasius ve Marcellus gelirler. Arianlarla-Nikianianlar arasında uzlaşma sağlanması amacıyla ertesi yıl Antakya ve Roma sinodlarının toplanması kararlaştırılır. Gangra/Çankırı'da İzmitli Eusebius'un başkanlığında 14 piskoposun katılımıyla Sebasteli/Sivaslı Eustathius'un getirdiği aşırı çilecilik biçimine karşı 20 kanon kabul edilir.

341 yılında Konstantius hem Antakya'da yeni yaptırdığı Büyük Kilise'nin kutsanması hem de Arianlarla-Nikianianlar arasındaki itikad konusunu çözmek ve Julius'un Athanasius ve Marcellus meselesini ele almak için doğudan Roma'ya bir heyet gönderilmesi talebine yanıt olarak doğu piskoposlarının katılımıyla Antakya konsilinin toplanmasını sağlar. Yıl içinde Antakya'da iki konsil toplanır. I. Konsilde Kayseryalı Eusebius'un halefi ve öğrencisi olarak yerine geçen Kayseryalı Accacius (339–66) ve başkent piskoposu İzmitli Eusebius etkin olur. Arian ancak Nikanian çizgiyi muhafaza eden üç farklı itikad metninden Baş (2000) belirttiğine göre Antakyalı Lukianos'a atfedilen ikinci kredo resmi inanç olarak onaylanır.

II. Konsil'de dördüncü itikad metni yazılır ve metinde doğu piskoposları "piskoposlar olarak nasıl bir rahibi takip edebiliriz?" diye Arian itikadı kabul etmeyen ibare kullanırlar ki burada rahipten kasıt Arius'dur. Roma'da Julius'un başkanlığında

Athanasius ve Marcellus'un katılımıyla İznik'ten sonraki dini çatışmayı çözmek amacıyla batı piskoposları tarafından konsil toplanır. Athanasius'un İskenderiye piskoposu olduğu kabul edilir ve Marcellus'un aforozu kaldırılır. Konstantinopolis piskoposu İznitli Eusebius tarafından Ulfilas (341–83) Gotları Hıristiyanlık ve Arian itikadına kabul ettirmek için piskopos olarak kutsanarak görevlendirilir.

“Evrenin Tanrısı, anlaşılır ve algılanabilir her şeyin yaratıcısı ve denetleyicisi olan tek Tanrı'ya inanıyoruz;

Ve her çağdan önce var olan ve O'nu doğuran, sayesinde görünür ve görünmez her şeyin var olduğu Baba ile var olan, Baba'nın iyi amacına göre son günlerinde aşağıya inen ve Bakire'nin enkarnesi olan/vücut buldurduğu ve Baba'nın tüm isteğini yerine getiren, acı çeken ve yeniden dirilen ve göğe yükselen ve yaşayanları ve ölüleri yargulamak için tekrar geri gelecek olan ve çağlardır krala ve Tanrı'ya itaat eden Tanrı'nın biricik Oğluna inanıyoruz;

Biz aynı zamanda Kutsal Ruh'a da inanıyoruz.

Ve eğer eklenecek bir şey varsa, biz aynı zamanda bedenin dirilişine ve sonsuz hayata da inanıyoruz” (I. Kredo, Kelly, 2003).

“Evanjelik/İncil'e ait ve apostolik/havarisel gelenekle uyumlu olarak, her şeye gücü yeten, evrenin yaratıcısı, yapıcısı ve denetleyicisi olan, her şeyin kendisinden geldiği tek Tanrı'ya, Baba'ya inanıyoruz;

Ve O'nun Oğluna, her şeyin Kendisi aracılığıyla var olduğu tek Tanrı'ya, Baba'dan çağlar öncesinde doğan, Tanrı'dan Tanrı, bütünden bütün, yegane tek, kusursuzdan kusursuz, Kral'dan Kral, Rab'den Rab, yaşayan Söz, yaşayan Bilgelik, gerçek Işık, Yol, Hakikat, Diriliş, Çoban, Kapı/Eşik, değiştirilemez ve değişmez, Tanrılığın tam İmajı, özü, iradesi, Baba'nın gücü ve görkemi, başlangıçta Tanrı ile birlikte olan Tüm yaratılanların ilk doğanı, Başlangıçta Tanrı ile birlikte var olan, İncil'de söylenene göre Söz olan Tanrı, 'Ve Söz, Tanrı'ydı', her şeyin Kendisi aracılığıyla var olduğu ve her şeyin Kendisinde oluştuğu, son günlerde gökten/yukarıdan aşağıya/dünyaya inen ve Kutsal Metinlere göre bir Bakire'den doğan ve insan olan, Tanrı'nın ve insanların aracısı, inancımızın Havarisi ve yaşamın Prensi olan, 'Ben kendi isteğimi yerine getirmek için değil beni gönderenin isteğini yerine getirmek için gökten indim', diyen, bizim için acı çeken, üçüncü günde yeniden dirilen, göğe yükselen, Baba'nın sağ tarafında oturan ve yaşayanları ve ölüleri yargulamak için görkemi ve gücüyle tekrar gelecek olan tek Rab İsa Mesih'e inanıyoruz;

Ve imanlılara teselli, kutsanma ve inisiyasyon/üyeliğe kabul için verilen Kutsal Ruh'a inanıyoruz; tıpkı Rabbimiz İsa Mesih'in öğrencilerine şöyle emretmesi gibi: 'Gidin, bütün uluslara öğretin, onları Baba ve Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz edin', yani/diğer bir deyişle gerçekten Baba olan Baba'nın, gerçek Oğul olan Oğul'un ve gerçekten Kutsal Ruh olan Kutsal Ruh'un isimleri, anlamsız ya da etkisi olmadan verilmemiştir, ancak her birinin kendine özgü varlığını, rütbesini ve yüceliğini doğru bir şekilde ifade etmektedir, böylece varlık olarak üç tane olacak şekilde isimlendirilmiş ve anlaşmaya varılmıştır.

O halde bu inanca sahip olarak ve onu başından sonuna kadar taşıyarak, Tanrı'nın ve Mesih'in gözünde her türlü sapkın heterodoksluğu/aykırı fikri lanetliyoruz. Ve eğer biri Kutsal Metinlerin sağlam ve doğru inancına aykırı öğretilerde bulunursa, zaman, mevsim veya çağ, Oğul'un neslinden önce olsun veya olmasın, ona lanet olsun. Ya da herhangi biri, Oğul'un, yaratıklardan biri olan bir yaratık olduğunu ya da soylardan birinin soyu olduğunu ya da yukarıda adı geçen yazılarda her birini ilahi Kutsal Metinlerin aktardığı gibi değil de eylemlerden birinin bir eseri olduğunu söylerse ya da eğer biri, bizim aldıklarımızın dışında öğretir veya telkin ederse, ona lanet olsun. İster peygamberler ister havariler tarafından olsun, ilahi Kutsal Metinlerde aktarılan her şeye gerçekten ve saygıyla inanır ve onların peşinden gideriz" (II. Kredo, Kelly, 2003).

"Her şeye gücü yeten, evrenin yaratıcısı ve yapıcısı olan, her şeyin kendisinden geldiği Baba Tanrı'ya;

Ve Onun tek doğan Oğlu olan, Tanrı, Söz, Güç ve Bilgelik olan, çağlar öncesinden Baba'dan doğmuş olan her şeyin Kendisinden geldiği, mükemmel Tanrı'dan mükemmel Tanrı, ve Tanrı ile birlikte biri olarak var olan ve son günlerinde gökten inen ve Kutsal Metinlere göre Bakire'den doğan, insan olan, acı çeken ve tekrar dirilen ve göğe yükselen ve Baba'nın sağ yanında oturan ve görkemi ve gücüyle yaşayanları ve ölüleri yargılamak için tekrar gelecek olan ve çağlar boyunca baki olan Rabbimiz İsa Mesih'e;

Ve Tanrı'nın peygamber aracılığıyla kulunun üzerine yağdırmayı vaat ettiği ve Rab'bin de havarilerin Elçilerinin eylemlerinin şahitlik ettiği gibi O'nun gönderdiği, havarilerine göndermeyi vaat ettiği Kutsal Ruh'a, Paraklet'e/Şefaatchi'ye, Gerçeğin Ruhuna inanıyoruz.

Ama eğer biri bu inancın dışında bir şeyi öğretir veya yüreğinde taşırsa, ona ... Ankyra'lı Marcellus'a, Sabellius'a ya da Samosata'lı Paul/Pavlos'a lanet olsun, hem ona hem de onunla paylaşan herkese lanet olsun” (III. Kredo, Kelly, 2003).

“Göklerdeki ve yerdeki her ailenin adını taşıyan, her şeye gücü yeten, her şeyin yaratıcısı ve yapıcısı olan tek Tanrı'ya, Baba'ya inanıyoruz;

Ve O'nun tek doğan Oğlu olan, çağlar öncesinde Baba'dan doğmuş olan, Tanrı'dan Tanrı, ışıktan ışık, Kendisinden yerdeki ve gökteki, görünür ve görünmez her şeyin meydana geldiği, Söz ve Bilgelik ve Güç ve Yaşam ve gerçek Işık olan, son günlerinde bizim yüzümüzden insan olan ve kutsal Bakire'den doğan, çarmıha gerilen ve ölen ve gömülen ve üçüncü günde yeniden dirilen ve göğe yükseltilen ve Baba'nın sağ yanında oturan ve yaşayanları ve ölüleri yargılayacak ve hükmü sarsılmaz ve sonsuza kadar sürecek olan, eylemlerine göre herkesi ödüllendirmek için çağların sonunda gelecek olan Rabbimiz İsa Mesih'e inanıyoruz, çünkü O, yalnızca bu çağda değil, gelecek çağda da Baba'nın sağ yanında oturacaktır;

Ve göğe çıktıktan sonra Havarilere söz verdiği gibi onlara öğretmek ve onlara her şeyi hatırlatmak için gönderdiği ve O'na içtenlikle iman edenlerin ruhları da onun aracılığıyla kutsallaştırılan Paraklet'e/Şefaatchi'ye, Kutsal Ruh'a inanıyoruz;

Ancak Katolik/Evrensel Kilisesi, Oğul'un hiçlikten veya başka bir hipostazdan/özden geldiğini ve Tanrı'dan olmadığını ve O'nun var olmadığı bir zaman olduğunu söyleyenleri muhalif/karşıt olarak görüyor” (IV. Kredo, Kelly, 2003).

343 yılında Julius'un isteğiyle Athanasius sorununun çözümü için Konstans'ın talebi üzerine Serdika/Sofya konsili toplanır. Konsilde Batı tarafı Nikanian ve Doğu tarafı da Antakya konsilindeki Arian kredolara sadık kalırlar ve istenilen sonuç elde edilemez. Doğulu piskoposlar Serdika'yı terk ederek Philippopolis/Filibe'de toplanırken batılı piskoposlar Serdika'da devam ederler ve Serdika kredisunu hazırlarlar. Doğulu piskoposlar Antakya Dörtlü Kredosuna sadık kalarak küçük bir ilave yaparlar.

“Göklerdeki ve yerdeki her ailenin adını taşıyan, her şeye gücü yeten, her şeyin yaratıcısı ve yapıcısı olan tek Tanrı'ya, Baba'ya inanıyoruz;

Ve O'nun tek doğan Oğlu, çağlar öncesinde Baba'dan doğan, Tanrı'dan Tanrı, ışıktan ışık, yerdeki ve gökteki görünür ve görünmez her şeyin Kendisinden meydana geldiği, Söz ve Bilgelik ve Güç ve Yaşam ve gerçek Işık olan, son günlerinde bizlerin yüzünden insan olan ve kutsal Bakire'den doğan, çarmıha gerilen ve ölen ve gömülen ve üçüncü günde tekrar dirilen ve göğe yükseltilen ve Baba'nın sağ yanında oturan ve yaşayanları ve ölüleri yargılayacak ve hükmü sarsılmaz ve sonsuza kadar sürecek olan,

eylemlerine göre herkesi ödüllendirmek için çağların sonunda gelecek olan Rabbimiz İsa Mesih'e inanıyoruz, çünkü O, yalnızca bu çağda değil, gelecek çağda da Baba'nın sağ yanında oturacaktır;

Ve göğe çıktıktan sonra Havarilere söz verdiği gibi onlara öğretmek ve onlara her şeyi hatırlatmak için gönderdiği ve O'na içtenlikle iman edenlerin ruhları da onun aracılığıyla kutsallaştırılan Paraklet'e/Şefaatçi'ye, Kutsal Ruh'a inanıyoruz;

Ancak Katolik/Evrensel Kilisesi, Oğul'un hiçlikten veya başka bir hipostazdan/özden geldiğini ve Tanrı'dan olmadığını ve O'nun var olmadığı bir zaman olduğunu söyleyenleri muhalif/karşıt olarak görüyor.

Aynı şekilde kutsal ve Katolik /Evrensel Kilisesi de üç Tanrının olduğunu, Mesih'in Tanrı olmadığını, çağlardan önce O'nun ne Mesih ne de Tanrı'nın Oğlu olduğunu, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un bir ve aynı olduğunu, veya Oğul'un doğmamış olduğunu ya da Baba'nın Oğul'u Kendi seçimi ya da iradesiyle doğurmadığını söyleyenleri de lanetler” (Kelly, 2003).

345 yılında Antakya'da bir konsil toplayan Arianlar Beşinci Antakya Kredosunu (Ekthesis Macrostish) yayımlarlar. Milano'da Antakya'da kabul edilen kredonun Konstans'a sunulması için toplanan konsilde kredo reddedilir. Doğulu katılımcılar Arianizmin kınanmasından kaçınmak için ayrılırlar.

“Gökteki ve yeryüzündeki tüm babalığın adının verildiği, her şeyin Yaraticısı ve Yapıcısı, Her Şeye Gücü Yeten Baba Tanrı'ya inanıyoruz.

Ve O'nun tek doğan Oğlu, çağlar öncesinde Baba'dan doğan, Tanrı'dan Tanrı, ışıktan ışık, yerdeki ve gökteki görünür ve görünmez her şeyin Kendisinden meydana geldiği, Söz ve Bilgelik ve Güç ve Yaşam ve gerçek Işık olan, son günlerinde bizlerin yüzünden insan olan ve kutsal Bakire'den doğan, çarmıha gerilen ve ölen ve gömülen ve üçüncü günde tekrar dirilen ve göğe yükseltilen ve Baba'nın sağ yanında oturan ve yaşayanları ve ölüleri yargılayacak ve krallığı sarsılmaz ve sonsuza kadar süren, eylemlerine göre herkesi ödüllendirmek için çağların sonunda gelecek olan Rabbimiz İsa Mesih'e inanıyoruz, çünkü O, yalnızca bu çağda değil, gelecek çağda da Baba'nın sağ yanında oturacaktır;

Ve biz, havarilere söz vererek, göğe yükselişten sonra onlara öğretmek ve her şeyi hatırlatmak için gönderdiği Kutsal Ruh'a, yani Paraklet'e/Şefaatçi'ye inanıyoruz; O'na içtenlikle inananların ruhları da onun aracılığıyla kutsal kılınacaktır.

Ancak Oğul'un Tanrı'dan değil, hiçlikten veya başka bir varlıktan geldiğini ve O'nun olmadığı bir zaman veya çağ olduğunu söyleyenleri, Katolik/Evrensel ve kutsal

kilise muhalif/karşıt olarak görüyor. Benzer şekilde, kutsal ve Katolik/Evrensel kilisesi, üç Tanrının olduğunu, Mesih'in Tanrı olmadığını, çağlardan önce O'nun ne Mesih ne de Tanrı'nın Oğlu olduğunu ya da Baba ile Oğul ya da Kutsal Ruh'un aynı olduğunu ya da Oğul'un doğuştan olduğunu ya da Baba'nın Oğul'u kendi seçimi ya da iradesiyle doğurmadığı söyleyenleri lanetler” (Anonymous, 2023b).

346 yılında Kudüs'te konsil toplanır ve hâlihazırda Kapadokyalı Gregorios'un ölmesinden dolayı boşta olan İskenderiye piskoposluğuna Athanasius (346–56) yeniden getirilir. Athanasius tarafından İskenderiye'de Sofya ve Kudüs konsillerinin sonuçlarının onaylandığı konsil toplanır.

347 yılında Sirmium'da bulunan Konstantius, Marcellus'un papazı olan ve benzeri inanişaya sahip, Arian karşıtı Sirmium piskoposu Photinus'a karşı konsil toplanmasını ister. Photinus'un öğretisinde Logos'un Baba'nın bir tezahürü olduğunu kabul ederek İsa'nın önceden varlığını inkâr eder. I. Sirmium Konsili sonucunda Photinus aforoz edilir/kınanır. Sofya konsili kararlarının uygulanması konusunda Milano'da toplanan konsilde Photinus yeniden kınanır.

348 yılında Batı imparatoru Gratus tarafından Kartaca'da konsil toplatılır. Konsilde kilise bekâret, evlilik, tefecilik ve şehitlik konusunda disiplin kanonları kabul edilirken heretik topluluklarının dağıtılarak sürgüne gönderilmesi ve mülklerinin Nikaian kiliseye müsaderesi kararları verilir.

350 yılında adil olmayan ve sert yönetimi yüzünden askerleri ve halkı tarafından sevilmeyen Konstans'a Galyalı General Magnentius isyan eder ve onu öldürtür. Konstans'ın ölümü karşısında Sasanilerle savaşan Konstantius batıya yönelir. İlk defa Nisibis/Nusaybin kent piskoposu Sasanilere karşı kentin savunmasında etkin rol oynar ki bu durum Roma kentlerinde kilisenin güçlenmesine ve imparatorluğu desteklemesine örnek olarak verilebilir. Sasaniler Armenia'yı işgal ederler. Kız kardeşi Konstantia'nın isteği ile ailesini korumak şartıyla General Vetrano (350) imparator olur ve Konstantius tarafından tanınır. Böylelikle Magnentius'un tüm Batı birliklerine hükmetmesi engellenir. Vetrano ile Konstantius askeri birliklerini birleştirdikten sonra Konstantius tarafından Vetrano imparatorluktan indirilir, hayatı bağışlanarak sade bir vatandaş olarak yaşamasına izin verilir. Nusaybin piskoposu Mor Yakup (309–38) tarafından Teoloji Okulu kurulur.

351 yılında Konstantius, Magnentius'u Ren kıyısındaki Barbarlardan aldığı yardımla Mursa Major Savaşında yener. Magnentius Galya topraklarına çekilir ve diğer topraklar Konstantius'un egemenliğine geçer. Konstantius doğuda Sasani tehdidinde

karşı kuzeni Konstantius Gallus'u Sezar olarak atar. Yahudiler Patricius/Natrona liderliğinde isyan ederler ve Gallus tarafından isyan bastırılır. İmparator tarafından Sirmium kentinde Photinus'un teolojisini incelemek için konsil toplatılır. Ankara piskoposu ve yarı-Ariusçuların lideri Basileios tarafından Ankaralı Marcellus ve Photinus aforoz edilirken Athanasius görevinden azledilir. 341 Antakya Konsili'nin IV. kredosu çizgisinde Altıncı Arian/I. Sirmium kredosu yayımlanır.

“Biz tek bir Tanrı'ya, Her Şeye Gücü Yeten Baba'ya, her şeyin Yaraticısı ve Yapıcısı'na, 'göklerdeki ve yerdeki tüm babalığın kendisinden adlandırıldığına' inanıyoruz.

Ve O'nun tek doğan Oğlu, çağlar öncesinde Baba'dan doğan, Tanrı'dan Tanrı, ışıktan ışık, yerdeki ve gökteki görünür ve görünmez her şeyin Kendisinden meydana geldiği, Söz ve Bilgelik ve Gerçek Işık ve Yaşam olan, son günlerinde bizim için insan yapılan ve kutsal bakireden doğan, çarmıha gerilen ve ölen ve gömülen ve üçüncü günde tekrar dirilen ve göğe yükseltilen ve Baba'nın sağ yanında oturan ve yaşayanları ve ölüleri yargılayacak ve krallığı sonsuz çağlara kadar varlığını sürdüren, eylemlerine göre herkesi ödüllendirmek için çağların sonunda gelecek olan Rabbimiz İsa Mesih'e inanıyoruz, çünkü O, yalnızca bu çağda değil, gelecek çağda da Baba'nın sağ yanında oturacaktır;

Ve biz, Havarilere söz vererek, göğe yükselişten sonra onlara öğretmek ve her şeyi hatırlatmak için gönderdiği Kutsal Ruh'a, yani Paraklet'e/Şefaatchi'ye inanıyoruz; O'na içtenlikle inananların ruhları da onun aracılığıyla kutsal kılınacaktır” (Anonymous, 2023c).

353 yılında Mons Seleucus savaşında Magnentius bir kez daha Konstantius'a yenilir ve öldürülür. Konstantius Roma dünyasının tek hâkimi olur. Magnentius tarafından izin verilen Pagan kurban sunuları Konstantius tarafından yasaklanarak tapınaklar kapanma noktasına getirilir ve paganlar baskı altına alınır. Athanasius tarafından İskenderiye'de toplanan konsilde masumiyeti onaylanır ve 80 Mısırlı piskoposa durum mektupla bildirilir. İmparator tarafından Roma'da II. Sirmium konsili kararlarına ilişkin İskenderiye'den gelen mektuba istinaden konsil toplatılır. Arles kentinde imparatorun çağrısı üzerine sinod toplanır. Sinod sonunda Athanasius kınanır ve Arian karşıtı Athanasius'un destekçisi Trier Piskoposu Pavlos (347–58), Frigya'ya sürgüne gönderilir. Sinoda katılan papalık elçileri Capua Piskoposu Vincentius ve Campania Piskoposu Marcellus'un rızaları imparatorun zoruyla alınır. Bu durum Roma Piskoposu Liberius (352–66) için hayal kırıklığı yaratır.

354 yılında Konstantius sert, kötü yönetimi ve İtalya’da kendisine katılma talimatını dinlemeyip gönderdiği elçiyi öldürten Gallus’u öldürtür.

355 yılında Kilikya ve Kolonia/Köln şehrinde isyan çıkar ve bunu fırsat bilen Barbarların Galya kentlerini yağmalaması neticesinde Sasanilerle uğraşan imparator, Örnek’in (2013) belirttiği gibi Julianus’u bu sorunu çözmesi için Sezar olarak atar. İsyan sonlandırılır. Julianus Barbarlara karşı başarı sağlar ve Galya topraklarında Konstantius’un izniyle reform yapar. Liberius’un imparatorundan doğudaki piskoposların dini iddiaları ve Athanasius’u kınamalarıyla konusunda talebi üzerine Milano’da konsil toplanır. Konsil sonunda Athanasius yeniden kınanır. Sardinya Vercelli piskoposu Eusebius (345–55), Sardinya Cagliari piskoposu Claritunus Lucifer (?–355) ve Milano piskoposu Dionysius (349–55) görevlerinden azledilerek sürgüne gönderilirler. Milano piskoposluğuna Arian Auxentius (355–74) getirilir. Liberius, imparator tarafından Trakya’daki Beroea/Eski Zağra’ya sürgüne gönderilir ve yerine (Antipapa) II. Felix (355–65) getirilir.

356 yılında Poitiers piskoposu Hilarius (349–67), imparatora bir yıl önce yazdığı Ariuşuların rakiplerini ezmek için yaptıkları zulümlere karşı uyarı mektubu nedeniyle imparator tarafından sorunların çözümü için toplatılan Biterae/Béziers sinodunda Arian kredoyu onaylamaması ve Athanasius’u kınamaması nedeniyle Arles piskoposu Saturninus’un (347–61) etkisiyle Toulouse piskoposu Rhodanus (350–58) ile Frigya’ya sürgün edilir. Athanasius, kaçarak üçüncü sürgüne gönderilirken yerine Arian Georgios (356–61) atanır.

357 yılında Arianlarla-Nikaianlar arasında Oğul’u Baba’ya tabi kılan bir kredo yaratmak, Arianizmin aşırılıklarında kaçınmak ve uzlaşma yaratmak amacıyla III. Sirmium Konsili toplanır. Konsil sonunda homoousios ve homoiousios ibarelerinin İncil’e aykırı ve Baba’nın Oğul’dan daha büyük olduğunu savunan Sirmium Küfrü olarak da adlandırılan Yedinci Arian/II. Sirmium kredosu kabul edilir. İmparator tarafından konsile katılması istenilen Kordobalı Hosius, kredoyu onaylamak ve Athanasius’u kınamak zorunda kalır.

“Tüm dünyada telkin edildiği gibi, Tek Tanrı’nın, yani Her Şeye Gücü Yeten Baba’nın var olduğu kesin olarak kabul edilmektedir.

Ve O’nun biricik Oğlu, Rabbimiz İsa Mesih, çağlar öncesinden O’ndan yaratılmıştır ve iki Tanrı’dan söz edemeyiz, çünkü Rab’bin Kendisi şunu söylemiştir: ‘benim Babamın ve sizin Babanızın, benim Tanrımın ve sizin Tanrınızın yanına çıkıyorum’ (Yuhanna 20:17). Bu nedenle, Havarinin de öğrettiği gibi O, her şeyin

Tanrısıdır: ‘Yoksa Tanrı yalnız Yahudilerin Tanrısı mı? Öteki ulusların da Tanrısı değil mi? Elbette öteki ulusların da Tanrısıdır. Çünkü sünnetlileri imanları sayesinde, sünnetsizleri de aynı imanla aklayacak olan Tanrı tektir’ (Romalılar 3:29, 30). Ve diğer her şey aynı fikirdedir ve hiçbir belirsizlik yoktur.

Ancak birçok kişi, Latince substantia, lakin Yunanca ousia olarak adlandırılan, yani daha kesin olarak anlaşılması için “eş-temel” veya “özde-benzer” olarak adlandırılan şeyle ilgili sorulardan rahatsız olduğundan, İlahi Kutsal Yazılarda onlar hakkında hiçbir şey yazılmadığı ve bunların insanların bilgisinin ve insan anlayışının üstünde olduğu göz önünde bulundurulduğunda ve ‘O’nun neslini kim ilan edecek?’ diye yazıldığı gibi (İşaya/Yeşeya 53:8) hiç kimse Oğul’un neslini bildiremeyeceği için bunların hiçbirinden hiçbir şekilde söz edilmemeli veya Kilise’de bunlar hakkında herhangi bir açıklama yapılmamalıdır. Çünkü açıktır ki, yalnızca Baba, Oğul’u nasıl yarattığını ve yine Oğul, Kendisinin Baba tarafından nasıl yaratıldığını bilir. Çünkü Baba’nın şeref, haysiyet ve Tanrılık bakımından daha büyük olduğundan hiç kimse şüphe edemez ve Baba’nın adıyla Oğul’un kendisi de şöyle tanıklık eder: Beni gönderen Babam her şeyden üstündür (Yuhanna 10:29, 14:28). Ve bunun Katolik/Evrensel doktrini olduğu, Baba ve Oğul’un iki kişiliği olduğu, Baba’nın daha büyük olduğu ve Oğul’un her şeyle birlikte Baba’ya tabi olduğu ve Baba’nın O’na tabi olduğu ve Baba’nın başlangıcının olmadığı, görünmez, ölümsüz ve acı çekmeyen olduğu, ancak Oğul’un Baba’dan, Tanrı Tanrı’dan, ışık ışıktan yaratıldığı ve daha önce de belirtildiği gibi O’nun kökenini Baba’dan başka kimsenin bilemeyeceği konusunda hiç kimse bilgisiz değildir. Ve Oğul’un Kendisi, Rabbimiz ve Tanrı, Meleğin önceden telkin ettiği ve tüm Kutsal Metinlerin ve özellikle de Yahudi olmayanlar arasında önde gelenlerden olan Havarinin kendisinin öğrettiği gibi, Mesih bakire Meryem’den, ona acı çektiren et, yani bir beden, yani insan oldu.

Ve tüm inanç, İncil’de okuduğumuz gibi, Üçlü Birliğin her zaman korunması gerektiği konusunda özetlenmiş ve güvence altına alınmıştır: ‘Gidin ve tüm ulusları Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz edin’ (Matta 28:19). Ve Üçlü Birlik’in sayısı tam ve kusursuzdur; fakat Oğul aracılığıyla gönderilen Paraklet/Şefahtçi, yani Kutsal Ruh, O’nun Havarilere ve tüm inanlılara öğretebilmesi ve kutsallaştırabilmesi için verilen vaade göre geldi” (Anonymous, 2023d)

358 yılında Antakya piskoposu Eudoxius (358–59) tarafından Antakya’da III. Sirmium kredosu konusunda konsil toplanır ve konsil sonunda kredo onaylanır. Antakyalı Eudoxius, açıkça Aëtius ve Anomoeanların yanında yer aldığında, Lazkiyeli

Georgios, Ankara’da yeni inşa edilen bir kiliseyi kutsamak için Ankaralı Basileios’u ziyaret eden Konstantinoupolis başpiskoposu Makedonius (351–60) ve diğer piskoposlara mektup yazarak çağrıda bulunur. Ankaralı Basileios tarafından Ankara’da konsil toplanır. Konsil sonunda İsa’nın Baba ile aynı ve benzer nitelikte olmadığını savunan yarı-Arianizme yakın dini bir öğreti olan Anomoean sapkınlığını kınanır ve Aëtius aforoz edilir. İmparator tarafından Ankara Konsili kararlarını incelenmesi ve sürgündeki Roma piskoposu Liberius’un görevine geri dönmesi konusunda Roma kentinde yaşayanların talepleri için IV. Sirmium Konsili toplatılır. Konsil sonunda Tarihli İnanç olarak adlandırılan III. Sirmium Kredosu kabul edilir ve Antakyalı Eudoxius Ermenistan’a, Aëtius Frigya’ya sürgüne gönderilirken her ikisi de aforoz edilirler. İmparator Roma’da II. Felix ile Liberius’un birlikte piskoposluk yapması şartını kabul ederse Liberius’u görevine iade edeceğini belirtir. Hem Liberius hem de Romalılar bunu kabul etmezler. Melitene/Malatya kentinde toplanan sinod Arian Sivaslı Eustathios’u (355–58) görevinden azleder.

“Biz tek ve gerçek Tanrı’ya, her şeye gücü yeten, her şeyin yaratıcısı ve çerçeveleyicisi olan Baba’ya inanıyoruz;

Ve tüm çağlardan ve tüm başlangıçlardan ve tüm algılanabilir zamanlardan ve tüm kavranabilir özden önce doğmuş Tanrı’dan doğmuş olan, Kendisinin aracılığıyla çağların şekillendiği ve her şeyin meydana geldiği, tek doğandan doğan, yalnızca Baba’dan, Tanrı’dan Tanrı, Kutsal Kitaba göre O’nu doğurmuş olan Baba gibi olan, neslini yalnızca Kendisini doğuran Baba’dan başka kimsenin bilmediği Tanrı’nın Biricik Oğlu’na inanıyoruz. Tanrı’nın bu tek doğan Oğlu’nun, Baba’nın emriyle günahın ortadan kaldırılması için gökten geldiğini, Meryem Ana’dan doğduğunu, müritlerle birlikte olduğunu ve tüm iradeyi Baba’nın iradesine göre yerine getirdiğini, çarmıha gerildiğini ve öldüğünü ve cehenneme indiğini ve orada işleri düzenlediğini; cehennemin kapı bekçilerinin onu gördüğünü ve ürperdiğini ve üçüncü gün yeniden dirildiğini ve müritlerle birlikte vakit geçirdiğini ve tüm idareyi yerine getirdiğini ve kırk gün tamamlandığında göğe yükseltildiğini ve Baba’nın sağında oturduğunu ve yeniden dirilişin son gününde Baba’nın görkemiyle geleceğini ve herkese yaptıklarının karşılığını vereceğini biliyoruz;

Ve ‘Babama gideceğim ve Baba’ya dua edeceğim ve O size başka bir Paraklet/Şefaatchi, Gerçeğin Ruhu’nu gönderecek: Benimkinden alacak ve size her şeyi öğretecek ve hatırlatacak’ diye yazıldığı gibi, Tanrı’nın Biricik Oğlu İsa Mesih’in bizzat insan ırkına göndermeyi vaat ettiği Kutsal Ruh’a, Paraklet’e/Şefaatchi’ye inanıyoruz.

Ancak 'öz' terimi babalar tarafından basit bir şekilde benimsenmiş olmasına rağmen, insanlar tarafından bilinmemesi rahatsız edici olsa da Kutsal Metinler bu terimi içermediği için onu kaldırmak iyi göründü ve bundan daha fazla söz edilmemesi gerektiği düşünüldü, çünkü ilahi Kutsal Metinler hiçbir yerde Baba ya da Oğul'un özünden söz etmez. Ama biz, Kutsal Metinlerin bizzat beyan edip öğrettiği gibi, Oğul'un her bakımdan Baba'ya benzediğini söylüyoruz” (Kelly, 2003).

359 yılında Konstantinopolis kenti için bir Vali ataması yapılır. Ortak bir kredo ve Anomean sorununun çözümü için Doğu'da Seleukeia/Silifke ve Batı'da Ariminum/Rimini İkiz Konsilleri toplanmadan önce Sirmium'da ortak bir kredo oluşturulması için V. Sirmium Konsili toplanır. Konsilin sonunda Tarihli Kredo olarak adlandırılan III. Sirmium Kredosu onaylanır. İmparator tarafından Rimini'de Nikanianlarla-Arianlar arasında uzlaşma için batı piskoposları konsile çağrılır. Konsil sonunda imparatorun zorlamasıyla piskoposlar Arian çizgiye boyun eğler. Trakya'nın Nike/Havsa-Edirne kentinde batı piskoposlarının çoğunluğunun katıldığı konsil toplanır. Konsil sonunda Rimini'deki kararlar reddedilerek Rimini'den gelenlerin hazırladığı Nikanian çizgideki Trakya Nikanian Kredosu kabul edilir. Doğulu piskoposlar Silifke Konsili'nde toplanırlar. Konsil sonunda Silifke Kredosu olarak da adlandırılan 341 Antakya Kredosu yeniden onaylanarak Kayserya Acacius'un önerdiği Accacian/Homonian (Oğul'un Baba'ya benzerliğini savunan dini öğreti) kredo reddedilir. İmparator hem Ariminum hem de Silifke'deki sorunları çözmek için başkentte ertesi yıl konsil toplanması kararı alır.

“Her şeyin kendisinden oluştuğu tek gerçek Tanrı'ya, Yüce Baba'ya inanıyoruz. Ve her çağdan ve her başlangıçtan önce, görünür ve görünmez her şeyin onun aracılığıyla var edildiği; tek doğan, yalnızca Baba'nın tek doğurduğu, Tanrı'nın Tanrısı; Kutsal Metinlere göre O'nun soyunu yaratan Baba gibi, onun neslini yalnızca Kendisini doğuran Baba dışında kimsenin bilmediği, Tanrı'nın biricik Oğlu'na inanıyoruz. Babası tarafından gönderilen Tanrı'nın bu biricik Oğlu'nun, yazıldığı gibi, günahı ve ölümü yok etmek için gökten indiğini, yazıldığı gibi bedene göre Kutsal Ruh'tan ve bakire Meryem'den doğduğunu biliyoruz. Müritlerine eşlik eden ve Baba'nın iradesine göre yazgı yerine getirildiğinde çarmıha gerilen, ölen ve gömülen ve cehennemin bile titrediği aşağıdaki dünyaya inen kişiye inanıyoruz. Üçüncü gün ölümden dirildi ve kırk gün boyunca müritlerine eşlik etti. O, Cennete alındı ve Baba'sının sağında oturuyor ve Dirilişin son gününde, Baba'sının görkemi içinde, herkese yaptığı işlerin karşılığını vermek için gelecektir. Ve Tanrı'nın biricik Oğlu, hem

Tanrı hem de Rab olan İsa Mesih'in insanlara göndermeyi vaat ettiği Kutsal Ruh'a, yazıldığı gibi Teselli Edici/Kutsal Ruh'a, Gerçeğin Ruhu'na inanıyoruz. Bu Ruh'u, göğe yükseldikten ve Baba'nın sağına oturduktan sonra hem yaşayanları hem de ölüleri yargılamak için oradan gelmek üzere kendisi gönderdi.

Ancak Babalar tarafından çok basit bir şekilde eklenen ve halk tarafından anlaşılmayan 'öz' kelimesi, Kutsal Metinlerde bulunmaması nedeniyle bir dedikoduya neden oldu; kaldırılması bize iyi gibi geldi ve gelecekte Baba ve Oğul'un 'özünden' hiçbir şekilde söz edilmesine izin verilmeyecektir. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un kişiliğiyle ilgili olarak tek bir 'öz' adlandırılmamalıdır. Ve Kutsal Metinlerin O'na hitap ettiği ve öğrettiği gibi, Oğul'a da Baba gibi hitap ediyoruz; ama bu şekilde ortaya konan delile karşı ayaklanan tüm heretikler/sapkınlar, hem hâlihazırda kınanmış olanlar eğer varsalar, onlara lanet olsun” (Trakya Nikaian Kredosu, Anonymous 2023e).

“Antakya'daki Dedication/Adama töreninde yayınlanan gerçek inancı öne sürmeyi reddetmiyoruz, ancak o zamanki atalarımız kesinlikle araştırılan belirli bir konu için bir araya geldiler. Ancak 'özdeşlik' ve 'özde benzerlik' geçmişte ve bugüne kadar birçok kişiyi rahatsız ettiğinden ve dahası bazılarının son zamanlarda Oğul'un Baba'ya 'benzemezliğini' tasarladıkları söylendiğinden, onların hesabına 'özdeşlik' ve 'özde benzerliği' Kutsal Metinlere karşıt olduğundan reddediyoruz, ancak 'benzemezliği' lanetliyoruz ve bunu savunan herkesi Kilise'ye muhalif/karşıt olarak kabul ediyoruz. Ve Oğul hakkında “Görünmez Tanrı'nın sureti olan” (Koloselilere Mektup 1:15) diyen Havari'ye göre, Oğul'un Baba'ya 'benzerliğini' açıkça itiraf ediyoruz.

Ve göğün ve yerin, görünen ve görünmeyen her şeyin Yaraticısı olan tek Tanrı'ya, Her Şeye Gücü Yeten Baba'ya iman eder ve O'nu ikrar ederiz.

Aynı zamanda Rabbimiz İsa Mesih'e, O'nun Oğlu'na, tüm çağlardan önce kendisinden yaratılmış olan, Söz Tanrı'ya, Tanrı'dan Tanrı'ya, Tek Doğmuş'a, Işık'a, Yaşam'a, Gerçek'e, Bilgelik'e, Güç'e, göklerde ve yerde, görünür ya da görünmez her şeyin kendisi aracılığıyla yaratılmış olduğuna inanıyoruz. İnandığımız gibi O, dünyanın sonunda, günahın ortadan kaldırılması için kutsal bakireden bedene büründü, insan oldu, günahlarımız için acı çekti, dirildi, göğe alındı, Baba'nın sağında oturmaktadır ve yaşayanları ve ölüleri yargılamak için görkem içinde tekrar gelecektir.

Ayrıca Kurtarıcımız ve Rabbimiz'in, kendi ayrılışından sonra müritlerine göndereceğini vaat ettiği ve gönderdiği gibi Paraklet'e/Şefaatçi'ye adını verdiği Kutsal

Ruh'a da inanıyoruz; O, Kilise'de iman eden ve Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz edilenleri onun aracılığıyla kutsar.

Ancak Katolik/Evresel Kilisesi bu inançtan başka bir şey telkin edenleri muhalif/karşıt olarak kabul eder. Son zamanlarda Sirmium'da, İmparator Hazretleri'nin onayıyla yayınlanan ve bu inanca eşdeğer olan kitap, onu okuyan herkes için açıktır” (Silifke Kredosu, Anonymous, 2023f).

“Antakya'daki kilisenin kutsanması sırasında onaylanan inancı reddetmiyoruz; çünkü bazı tartışmalı noktaları değerlendirmek için orada toplanan atalarımızın onayını aldığı için bu inancı tercih ediyoruz. Bununla birlikte, homoousion (Yunanca: ὁμοούσιον, 'varoluştaki aynı, özde aynı' homós, ὁμός, 'aynı' ve ousía, οὐσία, 'varlık' ya da 'öz' kelimelerinden oluşur) ve homoiousion (Yunanca: ὁμοιούσιος, ὁμοιος'dan, hómoios, “benzer” ve οὐσία, ousía, “öz, varlık”) terimleri geçmişte birçok kişinin zihnini rahatsız ettiğinden ve hala rahatsız etmeye devam ettiğinden ve dahası, Oğul'un Baba'dan anomoion (özünde farklı) olduğunu iddia eden bazıları tarafından son zamanlarda yeni bir terim icat edildiğinden: ilk ikisini Kutsal Metinlerde bulunmayan ifadeler olarak reddediyoruz; ancak sonuncusunu tamamen lanetliyoruz ve kullanımını destekleyenleri kiliseden yabancılaştırmış olarak görüyoruz. Havarinin, ‘Görünmez Tanrı'nın sureti olan’ (Kol. 1:15) Oğul hakkında söylediklerine uygun olarak, Oğul'un Baba'ya homoion (benzer özde) olduğunu açıkça kabul ediyoruz.

O halde, göğün ve yerin, görünen ve görünmeyen her şeyin Yaratacısı olan Yüce Baba'nın tek Tanrı olduğunu itiraf ediyor ve O'na inanıyoruz. Ayrıca, tüm çağlardan önce tutkusuz olarak kendisinden doğan Oğul Rabbimiz İsa Mesih'e, Tanrı Sözü'ne, Tanrı'nın biricik Oğul'na, Işık'a, Yaşam'a, Gerçek'e, Bilgelik'e inanıyoruz: göklerde ve yerde olan, görünen ya da görünmeyen her şey O'nun aracılığıyla yaratılmıştır. Çağların sonunda, günahı ortadan kaldırmak için kutsal Bakire Meryem'den vücut bulduğuna; insan olduğuna, günahlarımız için acı çektiğine ve dirildiğine, Baba'nın sağında oturmak üzere göklere alındığına, yaşayanları ve ölüleri yargılamak için görkemi içinde tekrar geleceğine inanıyoruz. Ayrıca, Rabbimiz ve Kurtarıcımızın Teselli Edici/Kutsal Ruh olarak adlandırdığı ve vaadine uygun olarak ayrıldıktan sonra müritlerine gönderdiği Kutsal Ruh'a da inanıyoruz: O, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz edilen kilisedeki tüm inananları kutsar. Bu inanca aykırı herhangi bir şeyi telkin edenleri Katolik/Evrensel kilisesinin muhalifleri/karşıtları olarak kabul ediyoruz.” (Accacian Kredo, Anonymous, 2023g).

360 yılında imparatorun yanında İkiz Konsillerden temsilciler gelir. Konsilin sonunda Rimini konsili kararları onaylanırken hem Arian hem de Nikanian ana sözcüler kınanırlar. İmparatorun baskısıyla Arian Konstantinoupolis kredosu onaylanır. Paris'te toplanan konsilde batılı piskoposlar Rimini'yi redderek İznik akidesine bağlı olduklarını bildirirler.

“Her şeyin kendisinden kaynaklandığı tek bir Tanrı'ya, her şeye kadir Baba'ya inanırız;

Ve tüm çağlardan ve tüm başlangıçlardan önce Tanrı'dan doğmuş olan, görünür ve görünmez her şeyin kendisi aracılığıyla var olduğu, yalnızca Baba'dan doğmuş olan, Kutsal Yazılara göre O'nu doğuran Baba gibi Tanrı'dan doğmuş olan, O'nu doğuran Baba'dan başka kimsenin neslini bilmediği Tanrı'nın biricik Oğlu'na inanırız. Tanrı'nın bu biricik Oğlu'nun, O'nu gönderen Baba'nın, günahı ve ölümü yok etmek için yazıldığı gibi gökten geldiğini, Kutsal Ruh'tan ve Meryem Ana'dan doğduğunu ve müritlere eşlik ettiğini, Baba'nın isteğine uygun olarak tüm idareyi yerine getirdikten sonra çarmıha gerildiğini ve öldüğünü, gömüldüğünü ve aşağı dünyaya indiğini (cehennem O'nun karşısında titredi) biliyoruz: O üçüncü gün ölümden de dirildi, müritleriyle birlikte yaşadı ve kırk gün tamamlandıktan sonra göğe alındı ve herkese yaptıklarına göre karşılık vermek üzere dirilişin son gününde Baba'nın görkemiyle gelmeyi amaçlayarak Baba'nın sağında oturdu.

Ve Tanrı'nın biricik Oğlu, Rabbimiz ve Tanrımız Mesih'in, 'Gerçeğin Ruhu' diye yazıldığı gibi, insan soyuna bir Paraklet/Şefaathçi olarak göndermeyi vaat ettiği ve göğe yükseldiğinde onlara gönderdiği Kutsal Ruh'a inanıyoruz.

Ancak atalar tarafından basitçe benimsenen, lakin Kutsal Metinlerde yer almadığı için insanlar tarafından bilinmeyen 'öz' adına gelince, bunun kaldırılması ve bundan böyle bundan hiç söz edilmemesi bizi memnun etti, çünkü gerçekten de ilahi Kutsal Metinler hiçbir yerde Baba ve Oğul'un özünden söz etmemiştir. Aslında hipostaz/öz terimi Baba, Oğul ve Kutsal Ruh için de kullanılmamalıdır. Ancak ilahi Kutsal Metinlerin anlattığı ve öğrettiği gibi, Oğul'un Baba gibi olduğunu söylüyoruz. Ancak ya daha önce kınanmış olan ya da daha yakın zamanda ortaya çıkan ve bu inanca karşı olan tüm heretiklere/sapkınlara lanet olsun” (Kelly, 2003).

361 yılında İmparator tarafından Antakya'da Arian Antakya piskoposu Meletius'a (360–81) karşı Nikanian Eustathian üyelerin II. Pavlos (360–61) adıyla kendi piskoposlarını seçmeleri üzerine kentte iki adet piskopos olunca konsil toplatılır. Konsil sonunda Meletius sürgüne gönderilir ve Meletian Skizması ortaya çıkar. Antakya

piskoposu olarak Arian Euzoius (361–76) seçilir. Sasaniler Mezopotamya'daki Roma topraklarına karşı saldırıya geçer ve imparator bu durum karşısında Julianus'dan batı bölgesindeki askeri birliklerin doğuya Sasaniler ile yapacağı savaş için gönderilmesi talebinde bulunur. Galya bölgesindeki askerlerin doğuya gitmek istememeleri ve teşvikiyle Julianus kendisini imparator ilan ederek isyan eder. Konstantius bu duruma son vermek için batıya yönelir fakat Tarsus kentinde ölünce Julianus, imparator olur.

Analiz

Konstantius, Konstantinoupolis kentine görevleri gıda temini, loncaların denetlenmesi, festival ve panayır gibi eğlencelerin düzenlemesi ve diğer kamu görevlileriyle uyumlu bir şekilde çalışmak olan bir vali atar. Doğulu curialara senatoya girme imkânı verir ve bu durum senatör sayısının artmasına yol açar. Senatoya aynen Roma'da sahip olduğu öncelikleri tanır. Konstantius zamanında Roma kentinde bir dizi kilise inşa edilmesi onun Hıristiyanlık üzerinde hâkimiyet kurma çabasını ve halkın kiliselere olan ilgisini ortaya koymaktadır. Konstantinoupolis kilisesi sinod ve konsillerde fiilen aktif olarak bulunur. Roma ve İskenderiye kilisesi ile ilerleyen yüzyıllarda yaşanacak rekabetin başlangıç noktası bu dönem kabul edilebilir. Hıristiyanları ortak bir kredoya kavuşturmak için uğraşsa da başarı sağlayamaz. Konstantin zamanında var olan Roma toplumunun Pagan, Nikanian (Avrupa ve Mısır) ve Arian (Anadolu ve Ortadoğu) olarak üçe bölünmesi devam etmiştir. Kilise pagan tapınaklar karşısında onlardan daha fazla ayrıcalık sahibi olur. Paganlar her ne kadar var olmaya devam etseler de imparatorluk üzerindeki etkinlik ve güçlerini Hıristiyanlar karşısında kaybederler. Pagan tapınakları kapatılır veya saldırılara uğrar.

Başkent piskoposu Arian İzmitli Eusebius'un Gotları Hıristiyanlaştırmak için Arian Ulfias'ı piskopos ataması 1054 yılında meydana gelecek olan Büyük Skizmanın en büyük teolojik sorunu kredoya "filioque" eklenti ilavesinin tohumunun atılmasıdır. Sofya konsili Darcan'ın (2014) belirttiği gibi doğulu ve batılı piskoposların katıldığı ilk gerçek ekümenik konsildir. Gibbon (1988) ve Kaçar'ın (2016) belirttiğine göre ileride doğu ve batı kiliselerinin ayrışmasının başlangıç noktası olarak kabul eden görüşler bulunmaktadır.

Konstantius zamanında batıda Balkanlar ve Galya eyaletlerinde Barbarlar ve doğuda Mezopotamya eyaletlerinde Sasanilerin yaptığı saldırılar neticesinde var olan Roma mülk sistemi bu topraklarda bozulmaya başlar. Bu durum özellikle Galya eyaletinde Magnentius'un kendisini imparator ilan etmesi ve Mezopotamya eyaletlerine var olan yoğun Sasani saldırısıyla görülmektedir.

3. 1. 1. 3. Julianus “Dönek” (361–63) Imperator Caesar Flavius Claudius Iulianus Augustus “Apostate”

Senato'nun gücünü önemli oranda arttıran imparator şahsen toplantılara katılır. Tahta çıktıktan sonra pagan inancını ikrar eder ve bu sebeple “Apostate/Dönek” olarak adlandırılır. İmparator olduğunda Hıristiyanlık ne kadar uğraşa da paganizm halen var olmaya devam etmektedir. Hıristiyanlığın etkisini kırmak ve paganizmi yeniden canlandırmak için sürgünde olan Nikanian piskoposları en başta Athanasius (361–62) görevlerine geri iade eder. Böylelikle imparator tarafından hedeflenen Arian-Nikaian yanlıları olarak Hıristiyanlığın iki cepheye bölünme durumu alenen gün yüzüne çıkar.

Hıristiyanlar kendi aralarındaki sorunlarla uğraşırken imparator paganizmi kiliseyi örnek alarak bir sistemli din haline getirmeye çalışır. Paganlığı geri getirmek için ne kadar uğrasa da kentlerdeki Hıristiyan kilise yönetim hiyerarşisi sayesinde gerekli desteği bulamaz. Hıristiyan din adamlarının ayrıcalıklarını kaldırır ve pagan tapınaklarını ihya ederek eskiden onlara ait olan gelir kaynaklarını iade eder. Pagan kâhinlerine maaş bağlar ve kurban törenlerini yeniden faal hale getirir. Bizzat kendisi kurban ateşlerine odun taşıyarak bunu teşvik eder.

Kudüs'deki Süleyman Tapınağı/Beytü'l Makdis'i yeniden inşa etmek ister ki bunun arka planında ve Hıristiyanlara karşı Yahudileri kullanmak istemesi vardır. Hıristiyanları ezmekten kaçınarak kırım ve katliamdan ziyade Hıristiyanların taleplerini görmezden gelir. Tüm dinleri yasal ve meşru saymış, paganlığa hoşgörülle yaklaşmış ve Hıristiyanların da kendi dinlerini imparatorluk gözetimi altında yaşamaları gerektiğini belirtmiştir. Aynı zamanda Hıristiyanların öğretmenlik yapmasını yasaklar. Onların eğitilerek doğru yolu bulacaklarını düşünmektedir. Paris Konsili Nikanian Poitiersli Hilary başkanlığında Arianizmi kınamak ve kendisini sürgüne gönderilmesinde etkisi olan Arlesli Saturninus konusunda toplanır. Rimini ve Silifke konsillerinin kararları geçersiz kabul edilir ve Arlesli Saturninus sürgüne gönderilir.

362 yılında imparator Sasanilere karşı sefere çıkar. İmparatorluğun vasalı olan Armenia Kralı II. Arşak (350–68) imparatorluğa destek için Sasanilere hücum eder. Antakya'da Euzoius tarafından toplanan konsilde Aëtius'un itibari iade edilir. Athanasius tarafından İskenderiye'de toplanan sinodda Arianlarla ortak bir noktada buluşmak, cemaate yeniden katılan din adamlarının Arianizmden uzak durmalarını şartıyla eski statülerine dönmelerine izin vermek ve Kutsal Ruh'u da inanca katarak tek cevherde üç kişi şeklindeki Teslis doktrini sunulur. Paganları Hıristiyan yaptığı için

imparator tarafından cezalandırılması istenilen Athanasius kaçarak dördüncü kez sürgüne gider.

363 yılında imparatorun Sasanilerle savaşta ölümüyle Konstantin Hanedanı sona erer.

Analiz

Hükümdarlığı süresince sınırlar ve Roma mülk sistemi korunur. Halk; Arian ve Nikanian Hıristiyanlar ve Paganlar olarak üç parçaya bölünür.

3. 1. 1. 2. Hanedansız (363–64)

3. 1. 1. 2. 1. Jovian (363–64) Flavius Claudius Iovianus

İmparatorun beklenmedik ölümünden sonra ordunun ileri gelenleri Jovian'ı imparator olarak seçerler. Böylelikle Hıristiyanlık imparatorluğun yeniden resmi dini olur. Ordunun moralinin bozulmasını da dikkate alan Jovian hemen Sasanilerle barış anlaşması yapar. Bu anlaşma ile Armenia Krallığı vasallıktan azad edilir ve Sasani saldırısına açık hale gelir. Ayrıca Mezopotamya'daki beş eyalet Sasanilere verilerek Antakya kentiyle Suriye, Yahuda, Filistin, Anadolu ve Mısır bölgeleri saldırıya açık hale gelir. Dara/Anastasiopolis kentinin oluşturulmasıyla Sasanilerin Nusaybin'i Anadolu'ya saldırmak için basamak taşı olarak kullanmalarının önüne geçmek amaçlanır. Hıristiyan karşıtı yasaları iptal eder. Sürgünde olan Athanasius (363–65) geri çağırılır. İmparatora İznik inancına ilişkin bir açıklama sunmak amacıyla Athanasius'un başkanlığında İskenderiye'de konsil toplanır. Antakya'da Meletius tarafından konsil toplanır. Konsil sonunda İznik kredosu kabul edilirken imparator inancını yoruma açık bırakır. Nusaybin, Sasanilere geçince Nusaybinli keşiş Efraim tarafından Edessa/Urfa'da Teoloji Okulu kurulur.

364 yılında İmparator Ankara'dan başkente giderken ölür.

Analiz

Kısa süren hükümdarlığında Hıristiyan karşıtı yasaları iptal eder. Nikanian sürgünleri geri çağırması Hıristiyanlar arasındaki Nikanian-Arian çekişmesini yeniden alevlendirir. Toprak sistemi Mezopotamya'da bozulur. Antakya kentiyle Suriye, Yahuda, Filistin, Anadolu ve Mısır bölgeleri saldırıya açık hale gelir.

3. 1. 1. 3. Valentian–Theodosios Hanedanı (364–457)

3. 1. 1. 3. 1. Valens (364–65) Imperator Caesar Flavius Valens Augustus

İmparator ölünce Panonia komutanı olan I. Valentian (364–75; Imperator Caesar Flavius Valentinianus Augustus) imparator olarak seçilir. Konstantinoupolis’e gelen Valentian akrabasını göreve getirmeme tavsiyesine rağmen kardeşi Valens’i ortak imparator olarak ilan eder. Valentian imparatorluğun Batı ve kardeşi Valens’de Doğu tarafını yönetmek üzere anlaşılır. Sasanilerin Armenia ve İberia saldırıları karşısında onlarla mücadele eder. Lampsacus/Lâpseki’de semi/yarı-Arian sinod toplanır. Sinod sonunda Rimini ve Konstantinoupolis kredoları geçersiz kabul edilirken 341 Antakya Kredosu onaylanır. Athanasius görevini bırakması istenilince kaçarak beşinci kez sürgüne gider.

3. 1. 1. 3. 2. Prokopios (365–66) Procopius

Julianus’un uzaktan kuzeni Prokopios (365–66) Konstantin hanedanına bağlılığı kullanarak isyan eder. Trakya ve Bithynia/Bitinya’da isyan büyür. Sasanilerle savaşmak için ordunun çoğunu Kilikya ve Suriye’ye göndermiş olan Kaiseria/Kayseri’deki Valens’in gönderdiği kuvvetleri Prokopios kendi tarafına geçmeye ikna eder. Sicilya’da toplanan konsilde Nikaia kredosu ve Liberius’un piskoposluğu onaylanır. Sirmium piskoposu Germinus (351–75/76) Homonian çizgide Symbol/Sembol olarak adlandırılan I. kredosunu yayınlamıştır.

“Germinius piskoposu olarak inanıyor ve itiraf ediyorum ki, ebedi ve her şeye kadir olan tek bir gerçek Baba Tanrı vardır; ve onun biricik Oğlu ve Rabbimiz Tanrı Mesih, gerçek Baba Tanrı’dan gelen Tanrı’nın gerçek Oğlu, her şeyden önce doğmuş, tanrılıkta, sevgide, görkemde, güçte, yücelikte, bilgelikte, bilgide, her şeyde Baba’ya benzer, çünkü Mükemmel’den mükemmel olarak doğmuştur. Peygamberlerin olacağını önceden bildirdiği ve İncil ve havarilerin metinlerinin bize gerçekleştiğini bildirdiği gibi, Bakire Meryem’den insanlığı alması; onun da acı çekmesi, ölümü, dirilişi ve göğe yükselişi kabul ettiğimiz, inandığımız ve ikrar ettiğimiz şeylerdir; ve dünyanın sonunda, yaşayanları ve ölüleri yargılamak ve herkesi eylemlerine göre ödüllendirmek için gökten inecektir. Ve Kutsal Ruh’a, yani Baba Tanrı’dan Oğul aracılığıyla bize verilen Paraklet’e/Şefaatçi’ye inanyorum. Hepsi bu kadar” (Anonymous, 2023h).

3. 1. 1. 3. 3. Valens (366–78) Imperator Caesar Flavius Valens Augustus

Valens’in gönderdiği ordu Thiatira/Akhisar ve Nakoleia/Seyitgazi’de Prokopios’un kuvvetlerine karşı galip gelir. Prokopios yakalanır ve asılarak idam edilir.

İzmit'te imparatorun çağrısı üzerine Kyzikos/Erdek piskoposu Eleusis başkanlığında toplanan konsil sonucunda Kyzikoslu Eleusis'in zorlamasıyla Arian inancı kabul edilir. Singidunum/Belgrad'da Sirmiumlu Germinus'un kredosu konusunda konsil toplanır. Konsil sonunda Germinus yeni bir kredo yayımlar. Antiokheia ad Maendrum/Menderes Antakya/Kuyucak-Aydın sinod toplanır. Sinod sonunda İznik kredosu reddedilirken 341 Antakya kredosu yeniden onaylanır. Arian olduğu için Valens kabul edilen Arian kilise kararlarını onaylar. Athanasius'un (366–73) görevine geri gelmesi istenir.

“Rabbimiz Tanrı'nın Oğlu Mesih'in, yaratılmamışlık hariç, her bakımdan Baba'ya benzediğini, Tanrı'dan Tanrı, Işık'tan Işık, Güç'ten Güç, Bütün'den Bütün, Mükemmel'den Mükemmel olduğunu, çağlardan önce ve kesinlikle düşünülebilecek ya da söylenebilecek her şeyden önce yaratılmış (genitum) olduğunu, yaratılışını yalnızca Baba'dan başka kimsenin bilmediğini [Matta 11:27'den alıntı], aracılığıyla her şeyin yapıldığını, onsuz hiçbir şeyin yapılmadığını” [Yuhanna 5. bölümden alıntılar: 17, 19, 21, 22, 26; 10:30; 14:1, 9 ve son olarak Yaratılış/Gn 1:26 (‘İnsanı (kendi) suretimize göre yaratalım’)] “öğretiyoruz”, diye yazar. Germinius'a göre, ‘Oğlu'nun tanrısallığında herhangi bir benzerlik olmadığı düşüncesini engellemek için’ benim suretim ya da senin suretin dememektedir. Her bakımdan benzer olduğunu ima ediyor olmalıdır.

Ardından Yuhanna 11:14; 2 Korintliler 4:4; Koloseliler 1:13-15 ve Filipililere 2:5-7 ayetlerinden alıntı yapar ve şöyle devam eder: “Bedenimiz Mesih'te bir kul biçiminde nasıl gerçek idiyse, Baba'nın Oğul'daki tanrısallığının da Tanrı biçiminde gerçek olduğunu kim görmez? [Kol 2:8'den alıntı]. Bu nedenle Tanrılığın tüm doluluğu Mesih'te bulunmuşsa, o zaman kısmen benzer ve kısmen benzemez değillerdir.

Mesih'in yapılmış ya da yaratılmış bir şey olduğu ifadesi, Kutsal Metinler'deki diğer birçok unvanı gibi, Oğul'un ilahi doğumuna değil, yalnızca güçlerine ve faaliyetlerine atıfta bulunur, ‘çünkü her şey Oğul tarafından yoktan var edilmiştir, ama Oğul yoktan değil, Baba Tanrı'dan yaratılmıştır.’

Valens, devamla, bir keresinde İmparator Konstantius, İskenderiyeli Georgios/Yeorgios, Pelusiumlu Pancratius, Ankaralı Basileios, Valens ve Ursacius'un kendileri ve Germinius'un kendisinin huzurunda, gece boyunca süren uzun bir tartışmadan sonra, herkes tarafından görevlendirilen [Arethusalı] Markos'un herkesin kabul ettiği bir formül hazırladığını ve bu formülün ‘Kutsal Metinlerin söylediği ve öğrettiği gibi Oğul'un her bakımdan Baba gibi’ olduğunu unutmuş görünmektedir.

Mektubu Cyriacus'un memurları aracılığıyla gönderdiğini, ancak ellerindeki ağrı nedeniyle imzalamadığını söyleyerek bitirir” (Anonymous, 2023i).

367 yılında Tyana/Kemerhisar-Niğde’de toplanan konsil sonunda Trakya Nikanian inancını reddedilerek doğulu piskoposlara İznik kredosuna bağlılık bildirmelerini öneren mektup yazılır. Prokopios’a yardıma geç gelen Got Kralı Ermanarik’in (?–376) ordusu Trakya’yı yağmalar. İmparator Gotlara hücum eder ve savaş başlar. Gotları Tuna ötesine atar. Sasaniler Ermenilere saldırır. Valentian oğlu Prens Gratian’ı ortak imparator ilan eder.

368 yılında imparator Tuna boylarına müstahkem kaleler inşa ettirir. Sasaniler, Armenia’yı yerle bir eder.

369 yılında imparator Gotları yenerek “Gotikus Maximus” unvanını alır. Roma piskoposu I. Damasus (366–84) tarafından Roma’da toplanan konsilde İznik kredosu tekrardan onaylanır ve Milano piskoposu Arian Auxentius (Kapadokyalı) (355–74) kınanır.

370 yılında Gotlarla barış yapılır. Armenia Kralı II. Arşak’ın oğlu Pap (370–74) imparatorun desteğiyle tahtını geri almak için Armenia’daki Sasanilere saldırır. İskenderiye’de Athanasius tarafından konsil toplanır ve konsilin sonunda Arian karşıtı öğretiyi doğrulayan sinodikal mektup onaylanır. İnşaatı biten Kutsal Havariler kilisesi ibadete açılır.

371 yılında Sasanilerin, İberia ve Armenia’ya saldırıları püskürtülür ve anlaşma yapılır. Antakya’da Theodorus imparatora komplo kurmaktan yargılanarak idam edilir.

373 yılında Armenia Kralı Pap, Armenia piskoposu I. Narses’i (353–73) öldürtmesinden ve Urfa dahil birçok Roma kentinin kontrolünü talep ettiğinden dolayı sorun çıkar ve Sasanilerle anlaşmaması için savaş başlar. Athanasius ölünce Nikaianların sözcülüğünü Kapadokyalı Kayseri piskoposu Büyük Basileios (370–79) üstlenir.

374 yılında Armenia Kralı Pap öldürülür ve yerine Varazdat (374–78) tahta çıkarılır. Damasus tarafından Roma’da konsil toplanır. Konsil sonunda semi/yarı-Arian Sivas piskoposu Eustathius (355–85) ve monofizitçi görüşün başlangıcı sayılabilecek İsa’yı insan bedeni ve ruhuna sahip göksel zihin olarak tasavvur eden ve Apollinarizm olarak öğretisi adlandırılan Lazkiye piskoposu Apollinaris (361–88) kınanırlar.

375 yılında Hun saldırısı sonucu güney Rusya bozkırındaki Ostrogot Krallığı yok olur ve Gotlar Tuna boylarına sığınmak için akın yapmaya başlarlar. Cilicia

Trachea/Dağlık Kilikya'daki Isauria'da çıkan isyan sonlandırılır. Valens, Nikaianlar yerine Arian piskoposları atamaya başlar. Arian piskoposlar tarafından Ankara'da toplanan konsilde Nikaian Nyssa (Nissa)/Ortaköy-Aksaray piskoposu Gregorios (371–75) görevinden azledilir. I. Valentinian ölünce yerine kıdemli imparator olarak Gratian (375–83; Imperator Caesar Flavius Gratianus Augustus) ve II. Valentinian (375–92; Imperator Caesar Flavius Valentinianus Augustus) ortak imparator olurlar.

376 yılında Vizigot liderlerinin Roma topraklarına yerleşme talebi olumlu karşılanır fakat Tuna nehrini geçtikten sonra verilmesi gereken tedariklerin sağlanmaması yüzünden isyan çıkar. Gotlar Moesia/Mezya bölgesini yağmalarlar. İkonium/Konya'da Konya piskoposu Amphilochius/Amfilokius (374–403) tarafından başkent piskoposu I. Makedonius'un (342–60) öğretilerinden dolayı Makedonyuşçular ya da diğer isimlendirmeyeyle Pneumatomachi'lere/Ruh'la Savaşanlara karşı çıkmak için konsil toplanır.

377 yılında Sarasen Tanukhidler Kraliçesi Mavia (375–425) isyan eder. İmparator Kraliçe Mavia ile anlaşma yaparak isyanı sonlandırır.

378 yılında Valens, Sasaniler ile ateşkes düzenler ve Hadrianoupolis/Edirne kentine gelerek Gotlar ile savaşır. Roma kuvvetleri yenilir ve Valens ölür. Gotlar Konstantinoupolis surlarına kadar olan Trakya'yı yağmalarlar. Morgan'ın (2010) belirttiği gibi Hadrianoupolis Savaşı dünya savaş tarihine olan bakışı değiştirmiştir. O güne kadar dünyanın en örgütlü ve en güçlü askeri gücü olduğuna inanılan Roma ordusunun yenilmesi başta imparatorluk olmak üzere tüm dünyada bu inancın sarsılmasına ve ordu düzeninde de radikal değişimler yaşanmasına neden olur. Bu tarihten itibaren atlı süvari, Roma ordusunun en önemli bileşenlerinden biri haline gelir.

Analiz

I. Valentinian döneminde imparatorluğun batı topraklarında Ren nehri tekrardan sınır olur ve Britanya'da Hadrianus duvarı yenilenir. Vefat edince yerine oğlu kıdemli imparator olarak Gratian geçer. Sirmium kentinde toplanan konsilde Nikaian kredo yeniden onaylanır, Arianlar kınanır ve görünüşteki farklılığa rağmen Baba ile Oğul'un homoiousios yeniden tasdik edilir. Antiokheia ad Maendrum'da toplanan konsilde homoiousios kınanırken ve homoiousios yeniden doğrulanır. Antakya'da toplanan konsilde Roma piskoposluğundan gelen Nissalı Gregorios'un görevine geri dönmesi talebine olumsuz yanıt verilir.

İmparatorluk Doğu ve Batı'da iki ayrı hükümdar tarafından yönetilmektedir. Hükümdarlığın başındaki Prokopios'un isyanını güç bertaraf eder. Doğu hükümdarı

olan Valens Hadrianoupolis Savaşında ölünce Mezya ve Trakya eyaletleri Gotlar tarafından yağmalanır ve Roma mülk sistemi burada büyük zarar görür. İskenderiye Okulu Anadolu'da Kapadokya Kilise Babaları tarafından desteklenir ve dolayısıyla Kapadokya Okulu ekolü gelişerek Anadolu ve başkent nezdinde etkili olmaya başlar. Arianlar doğuda ve Nikaianlar batıda ve Mısır'da çoğunluktadır.

3. 1. 1. 3. 4. I. Theodosios “Büyük” (379–95) Emperor Caesar Flavius Theodosius Augustus “Magnus”

Batı imparatoru Gratian tarafından İspanya'dan çağrılan Theodosios, Sirmium kentinde Doğu imparatoru olarak atanır ve Balkanlarda Gotlarla savaşa başlar. Antakya'da Arian karşıtı konsil toplanır ve ve Arian din adamları sürgüne gönderilir. Antakya'da toplanan konsilde Meletius ve Paulinus'un takipçileri arasındaki sorun çözülemez ve skizma devam eder. İmparator tarafından İznik kredosunu kabul etmesi söylenen ve bunu reddeden Arian başkent piskoposu Demophilus (370–79) görevinden azledilerek yerine Nazianzus/Nenizili Gregorios (379–81) atanır. Paskalya nöbetinde Gregorios, Arianların saldırıları sonucu yaralanır.

380 yılında imparator, İznik kredosunun tüm topraklarda geçerli olduğunu belirten fermanı yayımlar. Arian din adamlarını Konstantinoupolis'deki kiliselerden kovar ve sürgüne gönderir. Hasta olan başkent piskoposu Gregorios'un yerine İskenderiye piskoposu II. Peter (373–81) bir oldubitti ile I. Maximus Cynic'i (380) gönderdiği Mısırlı din adamlarının desteğiyle başkent piskoposu seçtirir. İmparator tarafından bu durum kabul edilmez ve Maximus Cynic, İskenderiye'ye geri dönmek zorunda kalır. Roma'da Maximus Cynic'in durumu için toplanan konsilde Nenizili Gregorios meşru piskopos olarak kabul edilir. Antakya'da Arianlar tarafından toplanan konsil imparatorun Arian karşıtı fermanı karşısında dağılır.

381 yılında Got Tervingler Kralı Athanarik (369–81), başkente gelerek teslim olur. Gratian tarafından kredo çelişkilerini çözmek ve İznik kredosunu doğrulamak için Aquileia'da konsil toplatılır. Konsilde Milano piskoposu Ambrose (347–97) etkin rol oynar. Konsil sonunda Arianlar kınanır ve birkaç Arian piskopos sürgün edilir. İmparator, askeri zayıflıktan dolayı Tuna üzerinden Gotları sınır dışı edemeyeceğini dikkate alarak onlarla iskân ve askerlik konusunda müzakerelere başlar.

I. Konstantinoupolis (II. Ekümenik) Konsili Arian sorununu çözmek amacıyla toplanır. Makedonius'un öğretisinden dolayı Makedonianlar/Makedonyuşçular'ın (Pneumatomachi'lerin/Ruh'la Savaşanların) Kutsal Ruh'un Tanrılığına itirazları sonlandırılarak Kutsal Ruh'un kaynağı Baba olarak gösterilerek Baba ve Oğul ile

yüceltilmesi ve tapınılması gerektiği ilan ve ve İznik kredosunun kararları teyit edilir. Bahar'ın (2012) belirttiğine göre İskenderiye Okulu kaynaklı İsa'da insani bir ruhun bulunmadığını savunan heretik akım Apollinarianismin yanında Makedonianlar, Eunomianlar ve Sabellianlar kınanırlar. Konstantinoupolis Kredosu kabul edilir. Konsil esnasında Nenizili Gregorios başkent piskoposluğundan ayrılınca yerine Nektarios (381–97) atanır. Konstantinoupolis piskoposu Roma'nın ardından ikinci sırayı alır fakat Roma bunu kabul etmez. Doğudaki Arian piskoposlar azledilerek yerlerine Nikaian piskoposlar atanır. Konsil ile ilgili Şekil 4. 2. ve kabul edilen Nikaian/İznik Akidesi aşağıda verilmiştir.

Şekil. 4. 2. I. Konstantinoupolis/İstanbul (II. Ekümenik) Konsli Teoloji Grupları

“Her şeye gücü yeten, göğü ve yeri, görünen ve görünmeyen her şeyi yaratan tek Tanrı’ya, Baba’ya inanıyoruz;

Tüm çağlardan önce Baba’dan doğan, ışıktan ışık, gerçek Tanrı’dan gerçek Tanrı, yaratılmamış, Baba’yla tek özden olan, biz insanlar ve kurtuluşumuz için gökten inen, Kutsal Ruh’tan ve Meryem Ana’dan bedene bürünen, insan olan, Pontius Pilatus yönetiminde bizim için çarmıha gerilen, acı çeken, gömülen ve Kutsal Metinler uyarınca üçüncü gün dirilen, göğe yükselen, Baba’nın sağında oturan ve krallığının sonu gelmeyecek olan, yaşayanları ve ölüleri yargılamak üzere görkemle tekrar gelecek olan, her şeyin var olduğu Kişiye Tanrı’nın biricik Oğlu tek Rab İsa Mesih’e inanıyoruz;

Ve Baba’dan gelen, Baba ve Oğul’la tapınılan ve birlikte yüceltilen, peygamberler aracılığıyla konuşan, Rab ve yaşam veren Kutsal Ruh’a ve tek kutsal Katolik/Evrensel ve apostolik/havarisel Kilise’ye inanıyoruz. Günahların bağışlanması için tek bir vaftizi kabul ediyoruz; ölülerin dirilişini ve gelecek dünyanın yaşamını dört gözle bekliyoruz” Âmin (Kelly, 2003).

382 yılında Gotlarla barış anlaşması yapılır. Tuna'nın güneyinde kendi şefleri yönetiminde imparatorun egemenliğini tanımak ve şefleri liderliğinde orduya katılmaları kaydıyla yerleşmelerine izin verilir. Theodosios, pagan tanrı heykellerinin sadece sanat olarak kabul edildiğini ilan eder. Gratian, Roma senatosunda bulunan "Zafer Altarı" ile pagan kâhinlere verilen devlet desteğini kaldırır. Konstantinoupolis'de toplanan sinodda ekümenik konsil kararları tartışılır. Roma'da toplanan sinodda Apollinarianlar aforoz edilirler ve Damasus, Roma'nın diğerlerine karşı dinî üstünlüğü iddiasını yeniden belirtir.

383 yılında Magnus Maximus, Gratian'a isyan eder. Gratian'ı ihanetle ele geçirerek öldürtür ve topraklarının hâkimi olur. Batı ortak imparatoru II. Valentian Thessaloniki/Selanik'e kaçarak Theodosios'a sığınır. İmparator tarafından başkente Maximus Cynic ve Antakyalı Paulinus sorununu çözmek, tüm dini hizipleri ve partileri birleştirmek amacıyla konsil toplatılır. Konsil sonunda Eunomius haricinde birlik sağlanır ve iki kilise disiplin kanonu kabul edilir. Antakya'da toplanan konsilde Eukhiteler/Messalianlar evliliği yasaklayan ve etten uzak durmayı tavsiye eden enkratit/kendi kendini kontrol eden tavırlarından dolayı kınanırlar.

384 yılında Sasanilerden başkente elçilik heyeti gelir. İmparator, II. Valentian ile hareket etmek üzere kuzey İtalya'da buluşur. Magnus Maximus oğlu Flavius Victor'u (384-88) ortak imparator ilan eder. Suriye ve Mısır'daki pagan tapınakları kapatılır veya yıkılır. İmparator tarafından yayımlanan fermanla Apollinarian, Eunomian ve Makedonian heretiklerine kısıtlamalar getirilir.

385 yılında Sasanilerle savaş başlar. Capua kentinde imparatorun çağrısıyla Meryem'in edebi bekâreti konusuna karşı çıkan ve İsa'dan sonra dört çocuk daha doğurduğunu belirten Sofya piskoposu Bonosus konusu için konsil toplanır.

386 yılında imparator, Sasanilerle Armenia Krallığı topraklarını bölen kalıcı bir barış anlaşması yapar. İmparator, Magnus Maximus ve Flavius Victor'un imparatorluğunu tanır. Milanolu Ambrose'in çağrısıyla Milano kentinde imparatora direnmesi konusunda manevi güç olması için az bir katılımı konsil toplanır.

387 yılında Sasanilerle Armenia'nın 4/5'i Sasani toprağı olması kaydıyla onlarla barış anlaşması yapılır. Magnus Maximus, II. Valentian'ı Milano'dan çıkarır. Valentian, imparatora sığınır.

388 yılında Magnus Maximus, Theodosios tarafından Aquileia yakınlarında Save Savaşı'nda yenilir. Aquileia'ya sığınan Magnus Maximus, imparatora teslim olur

ve idam edilir. İmparatorun generali Arbogast, Trier’da Flavius Victor’u öldürtür. İmparator tarafından ve Lazkiyeli Apollinaris sürgüne gönderilir.

390 yılında Selanik kentinde Got askerleri imparatorun emriyle katliam yaparlar. Milanolu Ambrose bu katliamı öğrenince kentte bulunan imparatorun katedrale ve cemaate işlediği suç için kefarete ödeyinceye kadar girmesini yasaklar. Çuvaldan geniş ve kaba bir üstlülle Ambrose’nin karşısına çıkan Theodosios, günah çıkarır. Konyalı Amfilokius başkanlığında Side’de toplanan konsilde Messalianlar kınanarak aforoz edilirler.

391 yılında Theodosios pagan tapınaklarına ve oradaki resimlere saygı gösterilmesini, Hıristiyan inancından paganlığa dönenlerin vasiyet bırakmasını ve geleneksel halk törenlerini yasaklayan fermanlar çıkarır. Bu duruma izin vermenin cezası yüksek rütbeli görevliler için 15 lb (1 lb = 0,45 kg; 6,75 kg = 1500 solidus) altın olarak belirlenir. İskenderiye piskoposu Theophilus (385–412) Mısır’da pagan tapınaklarının yıkılmasını sağlar. Bu durumda kentte karışıklık çıkar ve imparatorun onayıyla Serapis Tapınağındaki pagan merkezinin yıkılmasını piskopos sağlar ve kütüphanesine de zarar verilir. Bitinya Angarum/Altınova-Yalova kentinde Yahudiler ve Hıristiyanlar arasında Paskalya kutlamalarının farklı günlerinden memnun olmayan papaz Sabbatius ile olan anlaşmazlığı çözmek için konsil toplanır. Konsil sonunda Sabbatius piskoposluğu asla olmayacağına dair yemin eder ve insanların Fısıh Bayramını diledikleri gibi kutlamakta özgür oldukları belirtilir. Bu durumun skizma nedeni olmadığını belirten “Kayıtsız Kanon” oluşturulur.

392 yılında II. Valentinian’ın Vindobona/Viyana’da konutunda ölü bulunması üzerine Theodosios imparatorluğun tek hâkimi olur. Pagan sembolleri kullanılarak kehanet için kurban kesimi yasaklanır. Bu yasağa uymayanların evlerine el konularak yüksek para cezaları uygulanacaktır. Aynı yılın ağustos ayında Argobastes tarafından Hıristiyan olan sekreteri Eugenius Lyon’da batı imparatoru ilan edilir. Capua’da Sofyalı Bonosus ve onun görüşünü takip eden Bonosianlar hakkında konsil toplanır. Konsil sonunda Meryem’in edebi bakireliği doğrulanır.

393 yılında isyancı Eugenius ve Argobastes İtalya’ya gelerek paganizmin canlandırmak için girişimlere başlarlar. Doğuda anti-pagan yasalara dayanılarak tapınaklar kapatılır. Milano’da piskoposluk görevine devam eden Sofyalı Bonosus ve manastırcılığa karşı çıkararak Meryem’in edebi bekâretini reddeden keşiş Jovian konularını değerlendirmek için konsil toplanır. Konsil sonunda Jovian aforoz ilan edilir.

394 yılında Eugenius Aquleia yakınlarındaki Frigidus eteklerinde yenilerek isyan bastırılır. Theodosios yeniden imparatorluğun tek hâkimi olur. Olimpiyat Oyunlarını yasaklar. Konstantinoupolis'te başkent piskoposu liderliğinde İskenderiye ve Antakya piskoposları Doğu Kilisesi'ndeki yargılama kararı için toplanırlar.

395 yılında Batı topraklarındaki iktidar boşluğunun sürekli isyanlara neden olacağını düşünen imparator doğunun hükümdarlığını Rufinus'un yol göstericiliğinde büyük oğlu Arkadius'a ve batının hükümdarlığını Stilcho'nun komutanlığında küçük oğlu Honorius'a (395–423; Imperator Caesar Flavius Honorius Augustus) bırakır. Konstantinoupolis'te piskopos Nektarios başkanlığında İskenderiyeli Theophilus ve Antakya piskoposu I. Flavian'ın (381–404) katılımıyla Bostra/Busra piskoposu Bagadius'u yasadışı bir şekilde görevinden indiren Agapius konusunda karara varmak için konsil toplanır. Konsil sonunda bir piskoposun yalnızca bir konsil tarafından görevinden alınabileceği kararına varılır.

Analiz

İmparatorluk topraklarında Hıristiyanlık artık egemen unsurdur. 381 yılındaki I. Konstantinoupolis (II. Ekümenik) Konsil kararları ile Arianizm artık tehlike olmaktan çıkar. Kilise hiyerarşisinde Roma'nın önceliği kabul edilirken ikinci sırayı İskenderiye yerine imparatorun ikametgâhı Konstantinoupolis alır. Roma'dan buna karşı bir itiraz yapılmaz. Bu durum İskenderiye'nin doğunun hâkimi olmasını engelleme ve başkenti politik ve dini olarak güçlendirme eylemidir. Konstantinoupolis'in hiyerarşide Roma ile eşdeğer ve ikinci sırada olması Roma ve İskenderiye kilisesiyle zamanla siyasi ve dini olarak sorun teşkil eder. Ancak 394 yılındaki Konstantinoupolis'te başkent piskoposu liderliğinde İskenderiye ve Antakya piskoposlarının Doğu Kilisesi'ndeki yargılama kararı için toplanması II. Ekümenik Konsil'de alınan başkent kilisesinin Roma'nın ardından gelmesinin İskenderiye ve Antakya Kiliseleri tarafından kabul edildiğini göstermektedir.

İsa'nın Baba ile olan durumu tanımlanır. Aynı zamanda Akdaş'ın (2009) belirttiği gibi Kutsal Ruh'un Baba'dan geldiği/var olduğu, Baba ve Oğul'la birlikte yüceltmeye ve ibadete layık olduğu belirtilerek tanrısal tabiatı tanımlanır. Netice itibarıyla Teslis/Kutsal Üçleme inancı (Baba, İsa ve Kutsal Ruh'un aynı özden ve Tanrı'dan Tanrı olmaları) inancı kabul edilir. İmparator ülkede dini birliği sağlanmasını amaçlar. Piskoposlara verilen ayrıcalıkları onaylar ve kiliselere suçlu olanların sığınmaları yasaklanarak ruhanilerin bunlara sahip çıkmaları men edilir. Kiliseye verilen ayrıcalıkların yönetimin çıkarlarıyla çatışmaması sağlanır. 390 yılında Selanik katliamı

yüzünden Milanolu Ambrose'nin imparatora tavrı ve imparatorun kefarete ödemek zorunda kalması olayı Morgan'ın (2010) belirttiği gibi tarihte ilk defa ruhban sınıfından birisinin kendini imparatorun ve devletin üzerinde vehmetmesidir. 392 yılında yayımladığı ferman aslında paganizmin ölüm fermanıdır.

395 yılında imparatorluğun Doğu ve Batı olarak ikiye bölünmesi olayı Demircioğlu (1963) belirttiği gibi bir quasi paritio/sözde bölünme ve Ayrıca Carlà (2014) de belirttiği gibi imparatorluğun bir bütün olduğu ve sadece “divisis tantum sedibus/sadece başkentler ayrı” olduğu açıkça belirtilir.

Roma mülk sistemi Gotların Makedonya topraklarının güneyini, Teselya ve Trakya'yı yağmasıyla güney Balkanlarda büyük zarar görür ve batısı haricinde (İlirya) neredeyse yok olur. Surlara sahip olan kentler bu yağmadan kurtulurlar. Gotların imparatorluk ordusunda iskân edilmesi yoluyla onların yarattığı rahatsızlıktan kurtulmak ve onları orduda asker olarak kullanmak amaçlanır fakat belirli bazı ayrıcalıklar elde etmeleri Roma sakinleri ve diğer toplulukların bundan rahatsızlık duymalarına neden olur ve mali yükümlülükler getirir. Bu durum imparatorluk memurlarının köylülere baskı yapmaları onların borçlanmalarına ve büyük toprak sahiplerine kendilerine teslim etmelerine ve patrocinium/korumacılık, patronluk oluşumunun yaygınlaşmasına yol açar. İmparatorluğun Doğu ve Batı şeklinde ayrılmadan önceki son imparator olması ve Hıristiyanlığı imparatorluğun resmi dini yapmasından dolayı Büyük olarak adlandırılır.

3. 1. 1. 3. 5. Arkadius (395–408) Imperator Caesar Flavius Arcadius Augustus

İmparator ölünce tahta Arkadius geçer. Mezya, Makedonya ve Trakya'yı tahrip ederek birlikleriyle başkentin surlarına kadar gelen Got Kralı I. Alarik (395–410), Rufinus tarafından yönlendirildiği Yunanistan'ı tahrip eder. Alarik'i yenerek Balkan topraklarına egemen olmak amacındaki Stilicho Alarik ile yüzleşmek için Yunanistan'a gelir. İmparator emir vererek Stilicho'nun savaşmadan İtalya'ya geri dönmesini sağlar. Got asıllı Germen Gaïnas tarafından öldürtülen Rufinus'un yerini Hadım Eutropius alır. Kafkasya'yı aşan Hunlar, doğu birliklerinin çoğunun Avrupa'da bulunmasından faydalanarak Kilikya ve Suriye kırsalını yağmalayarak Asi nehri vadisinden Fenike'ye kadar akınlar düzenlerler.

397 yılında Batı imparatorluğunu istila etmesini amaçlayan Eutropius Alarik'le anlaşarak kuzey Epir'e yerleşmesine izin verir. Gaïnas'ın Got Askerlerin Efendisi olarak atanması başkent aristokrasisini kızdırır. Başkent piskoposu olarak I. Yannis/Ioannes Hrisostomos/Altın Ağız (398–404) atanır. Hrisostomos'un zenginlik ve

gösterişe karşı ateşli vaazları halk arasında hayranlık ve aristokrasi arasında düşmanlık oluşturur.

398 yılında Kafkasya'yı aşarak Kapadokya'ya kadar akınlar düzenleyen Barbarlara karşı başarılı askeri seferler düzenlenir. Arianların başkentte geçit törenleri yapmasını Hrisostomos imparatorun yardımıyla engeller.

399 yılında Theodosios zamanında Frigya'ya yerleştirilen Ostrogot yerleşimciler Tribigild'in liderliğinde isyan ederler. Eutropius tarafından Tribigild'e önerilen askeri unvan teklifi kabul edilmez. Gaïnas ile Leon isyanı bastırmak için gönderilir. Gaïnas, Tribigild ile gizlice müttefik olur ve Leon tarafından Pamphylia/Pamfilya'da pusuya düşürülmesini önler. Roma toprak sahiplerinin direnişi örgütlemesiyle isyancılar başarılı olamazlar. Gaïnas yardım etmese isyan sona ermek üzeredir. Başkent'in zorla işgal edileceği korkusunu yayan Gaïnas bunu önlemek için Tribigild'in Eutropius'un görevden alınması ve Got muhaliflerinin sürülmesi talebini saraya bildirir. Got muhalifleri sürülür, Eutropius görevden alınır ve Tribigild ile aynı akıbeti yaşayarak öldürülür. İskenderiye kentinde piskopos Theophilos, Origenes'in hatalarını kınamak için konsil toplar.

400 yılında Gaïnas ordusu ile başkente yerleşir. Arian Got askerlerin başkent kiliselerini kullanmaları Hrisostomos tarafından kabul edilmez. Gaïnas askerlerinin bir kısmıyla sur dışındayken kent sakinleri kent kapılarını kapatarak Got askerlerle çatışır ve yaklaşık 7.000 tanesini öldürürler. Gaïnas kente giremeyeceğini anlayınca Trakya'yı yağmalayarak Hellespontos/Çanakkale Boğazı'na yürür fakat Anadolu'ya geçmesi engellenir. Tuna boylarına doğru hareket eden Gaïnas Hunlar tarafından öldürülerek kafası imparatora gönderilir. Hrisostomos başkanlığında başkentte Ephesos/Efes piskoposu Antonius'un emirlerini araştırmak amacıyla konsil toplanır ancak bu esnada Antonius'un erken ölümüyle olaylar kapanır. Toledo kentinde Barselona piskoposu Lampus (393–400) başkanlığında I. Toledo Konsili Priscillian (düalist) heretikleri kınamak, kiliseye geri dönmelerini sağlamak ve İznik kredosunun doğruluğunu teyit etmek amacıyla toplanır. Konsil sonunda kiliseyle ilgili 20 kanon oluşturularak özellikle Priscillianizme karşı İznik inancı açıklanır ve Toledo Kredosu yayımlanır.

“Görünen ve görünmeyen her şeyin yaratıcısı, gökteki ve yerdeki her şeyin kendisi aracılığıyla yaratıldığı tek gerçek Tanrı'ya, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'a inanıyoruz.

Bu tek Tanrı'nın aynı zamanda tek bir ilahi adı vardır: Üçlü Birlik (Tetris). Baba Oğul değildir ama Baba olmayan bir Oğlu vardır. Oğul Baba değildir, doğası

gereği Tanrı'nın Oğludur. Ayrıca Ruh, kendisi ne Baba ne de Oğul olan, Baba'dan gelen Paraklet'tir/Şefaatchi'dir. Bu nedenle Baba doğmamıştır, Oğul doğmuştur, Paraklet/Şefaatchi doğmamıştır ama Baba'dan gelmektedir. Sesi gökten işitilen Baba'dır: "Bu benim sevgili Oğlumdur, ondan çok memnunum. Onu dinle." "Ben Baba'dan geldim ve bu dünyaya Tanrı'dan geldim" diyen Oğul'dur. Oğul'un hakkında şöyle dediği Paraklet'in/Şefaatchinin kendisidir: "Ben Baba'ya gitmediğim sürece, Paraklet/Şefaatchi sana gelmeyecektir." Bu Üçlü Birlik, tek bir özden, erdemden, güçten ve bölünmez yücelikten oluşan, ayırt edilemeyen kişilerde farklıdır. Onun dışında ilahi doğaya sahip başka hiç kimse, ne melek, ne ruh, ne de kişinin Tanrı olduğuna inanması gereken mükemmel bir şey yoktur. Bu nedenle, Tanrı'nın bu Oğlu, her şeyden önce Baba'dan doğan, her şeyin başlangıcı olan Tanrı olarak, kutsal Meryem Ana'nın rahmini kutsal kıldı ve bir erkek tohumu aracılığıyla üreme olmaksızın ondan gerçek insanlığı üstlendi, yani Rab İsa Mesih. Vücudu ne hayaliydi ne de sadece bir şekle sahipti, aksine bir öze sahipti. Ve böylece açlık ve susuzluk yaşadı, acı çekti, ağladı ve her türlü bedensel acıyı hissetti. Sonunda çarmıha gerildi, öldü, gömüldü ve üçüncü günde dirildi; daha sonra müritleriyle konuştu; kırkıncı günde göğe yükseldi. Bu İnsan Oğlu aynı zamanda Tanrı Oğlu olarak da adlandırılmaktadır; ancak Tanrı'nın Oğlu Tanrı'dır ve insanoğlu olarak adlandırılmamalıdır. Biz gerçekten insan bedeninin dirilişine inanıyoruz. Ancak insanın ruhu ilahi bir öz ya da Tanrı'nın bir parçası değil, daha ziyade ilahi iradeyle yok olmayan bir yaratıktır.

Lânetlenmiş Kimseler: Bu nedenle, eğer biri bu dünyanın her şeye gücü yeten Tanrı ve onun araçları tarafından yapılmadığını söylerse veya buna inanırsa, ona lanet olsun. Eğer biri Baba Tanrı'nın kendisinin Oğul ya da Paraklet/Şefaatchi olduğunu söylerse ya da buna inanırsa, ona lanet olsun. Eğer herhangi biri Oğul Tanrı'nın kendisinin Baba'ya da Paraklet/Şefaatchi olduğunu söylerse ya da buna inanırsa, ona lanet olsun. Eğer biri Paraklet/Şefaatchi'nin, yani Ruh'un Baba ya da Oğul olduğunu söylerse ya da buna inanırsa, ona lanet olsun. Eğer biri insan İsa Mesih'in Tanrı'nın Oğlu tarafından üstlenilmediğini söylerse veya buna inanırsa, ona lanet olsun. Eğer biri Tanrı'nın Oğlu'nun Tanrı olarak acı çektiğini söylerse ya da buna inanırsa, ona lanet olsun. Eğer biri İsa Mesih'in bir insan olarak acı çekemeyeceğini söylerse veya buna inanırsa, ona lanet olsun. Eğer biri Eski Ahit'te bir Tanrı ve İncil'de başka bir Tanrı olduğunu söylerse ya da buna inanırsa, ona lanet olsun. Eğer biri dünyanın, kendisi tarafından "Başlangıçta Tanrı gökleri ve yeri yarattı" yazan başka bir Tanrı tarafından yapıldığını söylerse veya buna inanırsa, ona lanet olsun. Eğer biri insan bedeninin

ölümünden sonra dirilmeyeceğini söylerse veya buna inanırsa, ona lanet olsun. Eğer biri insan ruhunun Tanrı'nın bir parçası ya da özü olduğunu söylerse ya da buna inanırsa, ona lanet olsun. Eğer biri Katolik/Evrensel Kilisesi'nin kabul ettiği veya inandığı veya yetkili kabul ettiği veya saygı duyduğu Kutsal Kitaplardan başka bir Kutsal Kitabın daha olduğunu söylerse veya buna inanırsa, ona lanet olsun” (Anonymous, 2023j).

401 yılında Hrisostomos'un saray ve kent aristokrasisindeki zenginlik ve şatafatı eleştirmesi sorun çıkarır. İskenderiyeli Theophilos'un talebi üzerine Kypros/Kıbrıs Salamis piskoposu Epiphanius (367–403) tarafından Salamis'te toplanan konsilde Origenes'in eserleri yasaklanırken kınanmaz.

402 yılında Batı hükümdarı Honorius (395–423), Alarik'in saldırısı sonucu Ravenna kentine yerleşir ve topraklarını oradan yönetir.

403 yılında İskenderiyeli Theophilos tarafından kovulan ve manastırları yağmalanan Nitra çölündeki Origen'in görüşüne sahip Uzun Biraderler olarak adlandırılan keşişleri Hrisostomos'un kabul etmesi ve başkentteki Anastasia Kilisesine yerleştirmesi yüzünden yaşanan soruna imparatoriçe Eudoksia dâhil olur. Theophilos ile müttefikleri tarafından Khalkedon/Kadıköy'de toplanan “Çınar” sinoduna katılmayı reddeden Hrisostomos Eudoksia'nın isteğiyle sürgüne gönderilir. Başkentte deprem olunca sürgün kararı kaldırılarak geri dönmesi sağlanır. Her iki grubun savunucuları başkentte çatışırlar. Hrisostomos Augusteum meydanında Eudoksia'nın heykelinin açılışında yapılan pagan seremonilerindeki gibi dans ve müzikli kutlamalarını yeren konuşma yapar. Eudoksia bu durumu hakaret olarak kabul eder. İmparator ve imparatoriçe konsil hakkında karar verene kadar Noel'i kilisede kutlamayı reddederler.

404 yılında Konstantinopolis'teki konsil Theophilos yokken toplanır ve 341 Antakya konsilinde alınan “sinod tarafından görevden alınan ve imparator tarafından bu kararı onaylanan bir piskoposun görevine geri gelemeyeceği” yönündeki karara istinaden Hrisostomos'un görevine geri dönemeyeceği hükmüne varır. Hrisostomos görevinden tekrardan azledilerek sürgüne gönderilir. Karara karşı çıkarak piskoposluk sarayı ve senatoyu kundaklayarak yangın çıkaran taraftarları askerler tarafından zorla tahliye edilir. Arsakios (404–05) başkent piskoposu olarak atanır. Roma piskoposu I. Innocentius (401–17) Arsakios'u piskopos olarak kabul etmez ve Hrisostomos'a yapılan görevden alma kararını kınar. Böylelikle Arsakios skizması/ayrılışması ortaya çıkar. Hrisostomos taraflarına zulüm yapılı.

406 yılında Germen kabileleri Ren Nehrini geçerler ve bu olay eski Batı sınırının sonu olur.

407 yılında Britanya'da Konstantin adındaki asker isyan eder.

409 yılında Honorius tarafından III. Konstantin (409–11) ortak imparator olarak tanınır.

Analiz

Batı İmparatorluğu'yla Balkanlarda egemenlik kurmak için çekişmeler yaşanır. Batı ile olan çekişmeden dolayı Stilicho tarafından Rufinus ortadan kaldırılır ve yerine geçen Eutropius'un hem hadım olması hem de ilk defa böyle bir güce bu nitelikteki bir kişinin geçmesi Romalı aristokrasi ve ruhban sınıfında hoşnutsuzluk yaratır. Balkanlarda Gotların etkinliğinin olmasına rağmen başkentte Germenler etkendir ve Gaïnas gücü Eutropius ile paylaşmak istemez. Netice itibarı ile gücü ele geçirir fakat Arian olması ve elindeki gücü yönetememesi neticesinde başarısız olur. Böylelikle Theodosios vaktinden beri var olan Got ve Germen tahakkümü ortadan kaldırılır. Alarik'in İtalya'ya yönelmesi imparatorluk için büyük bir şanstır.

Gotların Balkan topraklarına zarar vermesi engellenemez. İmparatorluk Balkanlar'da düzeni yeniden sağlayabilir. Roma mülk sistemi Balkanlarda İlirya haricinde kalıcı biçimde ve Kilikya, Suriye ve doğu Anadolu topraklarında kısmen zarar görür. Büyük toprak sahiplerinin köleleri kullanarak askeri örgütlenme kurdukları Tribigeld isyanında görülmektedir. Onlar zaman zaman komşu toprakları zaptetmektedirler.

Dini olarak Roma ile Arsakios skizması sorunu ortaya çıkar ve bu sorunun ortaya çıkmasında İskenderiye ve Konstantinoupolis kiliseleri arasındaki dinsel rekabette İskenderiye piskoposunun başkent piskoposunu yerinden edebilecek güce sahip olması vardır. Roma İmparatorluğu'nun yaklaşık 400 yılındaki haritası aşağıda görülmektedir (Şekil 4. 3).

3. 1. 1. 3. 6. II. Theodosios (408–50) Imperator Caesar Flavius Theodosius Augustus

Reşit olmayan Theodosios'un naipliğine Anthemius getirilir. Mısır'da isyan çıkar ve hububat başkente getirilemediğinden kıtlık olur. Başka yerlerden hububatın temini yoluna gidilir. Kafkasya'dan Anadolu'yu tehdit eden Hunlara para verilerek bu durum önlenir.

409 yılında Anthemius başka isyanlar yüzünden sorun çıkmaması için başkent hububat tedarikinde reform yapar. Batı imparatorluğunda III. Konstantin oğlu Konstans'ı ortak imparator (409–11) ilan eder. III. Konstantin öldürünce Konstans imparatorluk iddiasını sürdürür.

410 yılında Sasanilerin başkenti Seleukeia-Ktesiphon/Al Mada'in'de Şehinşah I. Yezdicerd (399–420) tarafından Seleukeia-Ktesiphon/Mar Isaak sinodu toplatılır. Doğu Kilisesi ve Hıristiyanlık Sasaniler tarafından resmen tanınır. Böylelikle Yezdicerd kendi topraklarındaki Hıristiyanların Konstantinoupolis'ten ayrılmasını amaçlar. Sinod, Milano Fermanının Doğu'daki yansıması kabul edilebilir. Doğu Kilisesi, Sasani topraklarında örgütlenir ve Katolikos unvanlı hâlihazırda kilisenin lideri olan Mar Isaak (399–410) gelir. Konstantinoupolis'ten gelen kilise temsilcileriyle,

- Bir bölgede yalnız bir piskoposun bulunması,
- Dini bayramları aynı gün kutlamak,
- İznik kredosunu kabul edilmesi konularında birlik sağlanır ve kilise disipliniyle ilgili 21 kanon kabul edilir.

411 yılında Batı İmparatorluğunda General Gerontius'a yenilen Konstans öldürülür.

413 yılında Theodosios Surları olarak adlandırılacak üç kademeli başkent surları inşa edilmeye başlanır. İskenderiye'de piskopos I. Kiril'in (412–44) yetkisini aşan mülke el koyarak şehirden kovma ve Novationist kiliselerinin kapatılması eylemleri yüzünden paganlar, heretik Hıristiyanlar ve Yahudilerle sorunlar çıkar.

414 yılında İskenderiyeli Kiril'in devam eden eylemleri yüzünden durum başkente bildirilir.

415 yılında Doğu'daki eyaletlerde birikmiş vergi borçları affına yönelik karar alınır. Curialar vergileri toplamakla sorumlu tutulur. Bu durum curiaların etkinliğini artırır. Kiril'in dini görevi olmayan elemanları valiye saldırır ve İskenderiye Akademisinde pagan bayan filozof Hypatia'yı öldürürler. Pelagius'un görüşlerine karşı Kudüs piskoposu II. Yannis (387–417) tarafından toplanan konsilde görüşleri heretik kabul edilir. Diospolis (Lydda)/Lod-İsrail kentinden Kudüslü Yannis tarafından toplanan sinodda Pelagius suçlamalardan aklanarak tekrar Hıristiyanlığa kabul edilir.

416 yılında Hypatia cinayetine tepki olarak Kiril'in görevlilerinin sayısını 500 ile sınırlandıran ve onların siyasi olaylara katılımını yasaklayan yasa çıkarılır. Bu yasa iki yıl yürürlükte kalır. Paganların doğu ve batıdaki yüksek sivil bürolarda özellikle vali olarak görev alması yasaklanır.

418 yılında sivil ve askeri görevler Yahudilere yasaklanır. Önceden görev alanların görevlerinden çıkarılacağı belirtilir. Kentte curia görevinde yer alanların görevlerini angarya işleri yapmaları kaydıyla sürdürmesine izin verilir.

420 yılında Yezdicerd'in talebiyle Doğu Kilise Katolikosu Mar I. Yahballaha (415–20) başkanlığında Al Mada'in'de kilisede karşılaşılan zorluklar, Zerdüşterle yaşanan gerilim ve batı konsil kararlarının onaylanması için sinod toplanır. Sinod sonunda batıda yapılan konsillerin tutanaklarının kopyalarının istenilmesi kararlaştırılır.

421 yılında Batı'da Honorius, III. Konstantius'u (421) ortak imparator olarak tanıtır ancak Konstantius yıl içinde ölür.

422 yılında Sasanilerle "100 Yıllık Barış" yapılır. Hunlar doğu topraklarına saldırınca onlara haraç ödenir.

423 yılında Batı'da Honorius ölünce tahtı Joannes/Ioannes (423–25; Imperator Caesar Iohannes Augustus) gaspedir. Theodosios tarafından tanınmaz. İmparator batıyı kontrol etmek amacıyla Valentian'ı Sezar atar.

424 yılında Markabta (Kuzey Lübnan) Doğu Katolikosu Mar Dadisho'nun (421–56) görevinden istifa etmek istemesi üzerine toplanan sinod sonunda Mar Dadisho'nu istifası kabul edilmez ve Konstantinoupolis Kilisesi'nden özerklik talebinde bulunulur.

425 yılında İmparator, Valentian'ı (425–55; Imperator Caesar Placidus Valentianus Augustus) ortak imparator olarak ilan eder. Gaspçı Ioannes üzerine Selanik'ten Valentian ile hareket eder. Askerlerin ihanetiyle yakalanan Ioannes idam edilir. Batı İmparatoru olarak III. Valentian tahta geçer. Bir Felsefe ve iki Hukuk kürsüsünde Latince de 10 gramer ve 3 retorik ile Grekçe de 10 gramer ve 5 retorik bünyesinde barındıran pagan Atina Akademisi karşısında Hıristiyan Konstantinoupolis Magnaura Akademisi açılır.

426 yılında başkentte toplanan konsilde başkent piskoposu seçilen I. Sisinnius (426–27) onaylanır ve Messalianlar cemaatten kovularak aforoz edilirler.

428 yılında on sekiz heretik mezhebi sapkın ilan eden ferman yayınlanarak bunlar sürgüne veya idama mahkûm edilirler. Bunların arasında başkent piskoposu atanan Nestorius'un (428–31) çabasıyla Apollinarianlar da vardır.

429 yılında Vandal Kralı Gaiserik'le (428–77) kuzey Afrika'da savaş başlar. Nestorios oyunlar ve tiyatroya günah diyerek bir kampanya yürütür. İsa'nın annesi Meryem ile ilgili başkentte Tanrı doğuran-annesi/Theotokos ve İnsanın annesi/Anthropotokos olup olmadığı hususunda tartışma vardır. Nestorius, bu tartışmayı Mesih doğuran/Khristotokos olduğu vurgusu ile çözüme kavuşturmaya çalışır. . Ancak Meryem Ana'nın Theotokos olarak kabul edilemeyeceğini belirten bir vaaz verince sorun çıkar.

Şekil 4. 3. Roma İmparatorluğu Haritası (Haldon, 2007)

Nestorius, İsa'nın hem insani hem de tanrısal doğasını kabul etmesine rağmen Theotokos'un muhtemelen putperestlik çağrıştıran Tanrıça Kutsal Bakire Meryem algısına itiraz etmektedir. İskenderiyeli Kiril ve diğer piskoposlar kilise konsilini Nestorios'un dini görüşlerini özellikle Meryem Ana'yı Theotokos olarak kabul etmediği için kınamaya çağırırlar. Theodosios Kodeksi oluşturulması için hukuk komisyonu oluşturulur. Çıkarılan bir emirname ile bir imparatorlukta kararın diğerinde de devam edebilmesi için öteki imparatorun da onayı şartı aranır. Böylelikle kanun birlikteliğinin otomatikman sürmesi durumu sona erdirilerek onay şartı getirilir.

430 yılında İskenderiyeli Kiril, Nestorios'un kâfirlerine karşı eser kaleme alarak imparator, Pulkheria ve diğer kız kardeşleri ile Roma piskoposu I. Caelestinus'a (422–32) bu konuda mektuplar gönderir. Roma sinodu tövbe etmezse Nestorios'u aforoz edeceğini belirtir. İskenderiyeli Kiril Roma kilisesinin onayı ve izniyle bu kararı Nestorios'a ileterek İskenderiye'de sinodu toplar. Nestorios'a ithafen 12 maddelik "Nestorian/Nesturi" öğretiler olarak belirlenen konular kınanır ve görüşlerinden vazgeçmezse aforoz edileceği belirtilir

431 yılında imparator Efes Theotokos Kilisesi'nde konsil toplanacağı çağrısında bulunur. Ephesos Konsili (III. Ekümenik) Kiril başkanlığında başlar. Efes piskoposu Memnon'u (428–41) ikna ederek desteğini alan Kiril tarafından Nestorios gıyabında kınanır ve görevinden alınır. Aynı zamanda Süryani manastır sapkınlığı olarak adlandırılan Messalianizm, Apollinarianizm ile Pelagiusçuluk da mahkûm edilirler. Antakya piskoposu I. Yannis (429–41) sonradan gelir ve muhalifleri ayrı bir sinoda çağırır. Roma Kilisesi elçileri gelir ve ilk alınan kararın doğru ve geçerli olduğunu ilan ederler. Ancak Kiril'in imparatorluk temsilcisinin katılmasına rağmen herhangi bir meşruiyete sahip olmayan ikinci sinoda küstahça meydan okuması imparatorun onu görevden almasına neden olur. Kiril kararı görmezden gelir ve imparatora meydan okuyarak geri döner. Nestorios görevini Maksimianos'a (431–34) bırakır ve sürgüne gönderilir. Konsil ile ilgili Şekil 4. 4. aşağıda verilmiştir.

Şekil 4. 4. Ephesos/Efes (III. Ekümenik) Konsili Teoloji Grupları

432 yılında imparator, Kiril'in görevini sürdürmesine izin verir. Roma, Maksimianos'u onaylar.

433 yılında Roma piskoposu III. Sixtus (432–40) Kiril ile Yannis arasındaki tartışmada arabuluculuk yapar. Kilisede Birlik/Union olarak Nestorios'un ayıplanmadan daha katı bir ceza görmemesi konusundaki Antakya önerisi belirlenir.

435 yılında Nesturi öğretisi kınanarak yasaklanır.

437 yılında Yahudi karşıtı kanunlar yayımlanır.

438 yılında başkent piskoposu Proklos (434–46), Hrisostomos'un röliklerini başkente imparatorun izniyle getirir ve Arsakios skizmasını sona erdirir. Konstantin'den Theodosios'a kadar yayınlanan fermanların bir araya getirilmesinden oluşan Codex Theodosianus yayımlanır. Doğu ve Batı imparatorluklarında uygulanır.

440 yılında Sasanilerle savaş yapılır.

442 yılına Vandallar Kartaca'yı alarak kuzey Afrika'ya egemen olurlar. Sasanilerle barış yapılır.

443 yılında Hun Kralı Attila (434–53) Trakya Khersonesos/Gelibolu'da Romalılara karşı zafer kazanır. Yıllık 700 lb olan altın haracının üç katına çıkarılması, bir defa da 6.000 lb altın haraç ödenmesi ve Hun firarilerin iade edilmesi karşılığında Attila ile barış antlaşması yapılır.

445 yılında III. Valentian, Batı'daki piskoposların Roma piskoposunun yetki alanında olduğunu belirten ferman yayınlar.

446 yılında başkentte veba salgını görülür.

447 yılında Attila komutasındaki ordu Tuna'yı geçerek Aşağı Mezya ve İskitya bölgelerini ve ikinci ordu Makedonya ve Trakya'yı Thermopylae'ye kadar tahrip eder. Başkent surları depremde hasar görür. Panik meydana gelir ve birçok kişi kentten kaçar. Surlar onarılırken Hunlarla müzakerelere başlanır ve barış yapılır. Roma piskoposu I. Leon (440–61), İspanya Astorga Piskoposu Turibius'a (444–60) yazdığı bir mektupta "filioque" ekini Vizgotların Aryanizm ve Priscillianizm etkisine karşı korunması için Nikanian itikada ekler. İspanya'nın Toledo kentinde heretik düalist Priscillian, Gnostik-Maniheist ve Sabellian heretiklerine ve Monofizitlere karşı konsil toplanır. Konsil sonunda Kadıköy konsilinden önce Diofizit öğretinin tanımı yapılır ve Roma piskoposunun Turibius'a yazdığı mektubuna isitnaden kredoya "filioque" eklentisi yapılır.

448 yılında daha fazla haraç isteyen Hunlarla Tuna'nın sınır kabul edilmesi ve haraçların güvence altına alınması neticesinde anlaşma sağlanır. Batı imparatoru

Ravenna’da itibari bir unvana sahiptir ve Got liderleri topraklarında hüküm sürer. Başkent piskoposu Flavianos (446–49), Antakya piskoposu II. Domnus (442–49) ve Dorylaeum piskoposu Eusebius toplanan sinodda Khrysophius manastırı presbiteri/papazı Eutykhes’i Mesih’te iki doğa/diofizit bulunduğunu inkâr ettiği ve İskenderiye piskoposu I. Dioskoros (444–51) tarafından desteklenen Mesih’in tek doğaya/monofizit sahip olduğunu savunduğu için soruşturma başlatır ve heretiklerle suçlanarak görevinden azleder ve aforoz ederler.

449 yılında imparator, Eutykhes’in yeniden yargılanması için Efes’te Dioskoros’un başkanlığında bir kilise konsili çağırır. Roma piskoposu Leon tarafından Tome/dini mektup konsile gönderir. Ephesos/Efes Konsili, Konsil monofizitlerle dolu olduğundan dolayı Papalık ve ilerleyen zamanlarda Konstantinoupolis Kilisesi tarafından kabul edilmez. Dioskoros başkanlığında yeniden yargılama işlemi yapılır. Flavianos ve Eusebius azledilerek sürgüne gönderilirler. Monofizit olan Anatolios (449–58), başkent piskoposu seçilir. Efes konsili olanları duyan Leon tarafından “haydutlar konsili” olarak adlandırılır. Leon kararları kabul etmeyerek muhalefete liderlik yapar. Flavianos’a bir açıklama talep eden Tome gönderir.

450 yılında av sırasında atından düşen imparator ölür.

Analiz

Meryem’in doğası konusunda Aydın’ın (1982) belirttiğine göre Nestorios, Meryem’in Theotokos/Tanrı’nın Annesi yerine Khristotokos/Mesih’in Annesi demesi Meryem’in kendisinden daha önce olan bir şeyi doğuramayacağı hasebiyle sadece Anthropotokos/İnsan’ın Annesi olacağını belirten fikirleri yüzünden tartışma çıkar ve I. Ephesos Konsili toplanır. Aslında bu durum Antakya ve İskenderiye Okullarının teolojik karşılaşmasıdır. Tarakçı’nın (2010) belirttiği gibi konsil teolojik sorunu çözmek amacıyla toplanmış olmasına rağmen sonuç teolojik değil, Konstantinoupolis, İskenderiye ve Efes piskoposlarının akıbetini belirleme şeklinde olur.

Kristolojik tartışmalar bakımından konsilin galibi yoktur. Monofizit bir akide benimsenmemiştir. Nesturiler günümüze kadar devam eden bir dini akım olarak toplumda ayrı bir bölünmeye yol açarlar. Kiril’in imparatora meydan okuması ve Mısır’da yaptıkları karşısında cezalandırılmaması ne kadar etkili olduğunun göstergesidir. Halefi Dioskoros’un teşvikiyle İsa’nın doğasının monofizit–diofizit olması konusunda tartışma başlar ve II. Ephesos/Haydutlar Konsili’nin toplanmasını sağlar. Bu konsil, monofizit öğretiyi kabul ettiğinden dolayı Kadıköy Konsili’nin toplanmasına neden olur. İskenderiye Akademisi kapatılır. Pagan dünyası Atina

Akademisiyle var olmaya devam eder ve alternatifi olarak Hıristiyan Konstantinoupolis Akademisi kurulur. Arsakios skizması sonlanınca halkta ayrışmaya neden olan bir sorun çözülmüş olur. İskenderiye kilisesi monofizitken Roma kilisesi diofizittir. Başkent kilisesi imparatorun fikrine göre değişken tavır alır. Bu sorun İskenderiye'nin İslam kuvvetleri tarafından fethedilmesine kadar çözülemeyen bir problem olarak kalır ve günümüzde de bu sorun devam etmektedir.

Başkent akademisinin bir neticesi olarak Theodosios Kodeksi yayınlanır ve hukuki olarak bir bütünleşik yapı oluşturulmaya çalışır. Morgan'ın (2010) belirtildiği gibi Theodosios Surları aslında Atilla'nın ordusunun amansız saldırılarına karşı bir önlem olarak düşünülmüştür. Kuban'ın (2010) belirttiğine göre surların yapımına katkıda bulunmayan vatandaş yoktur. Yıllık arazi vergisinin üçte biri bu giderlerin karşılanması için kullanılacak ve aşan harcamalarda halktan kesilecektir.

Balkan yarımadası batısı haricinde Hunlar tarafından yağmalanır. Anadolu, Suriye ve Mısır'da Roma mülk sistemi devam etmektedir. Kuzey Afrika, Vandallar tarafından işgal edildiğinden dolayı Roma mülk sistemi sona erer. Devlet görevlerinin parayla satılması, valiliklerin eyaletlerden alınacak vergi geliriyle orantılı olarak mültezim usulüyle verilmesi ve curiaların vergi toplama hakkına sahip olması ülkedeki mülkiyet durumunu gösterir. Gotlar imparatorluk ordusunda etkinlik kazanırlar. Theodosios Haritası olarak bilinen imparatorluk topraklarını gösteren bir harita yapılır.

3. 1. 1. 3. 7. Pulkheria (450) Aelia Pulcheria

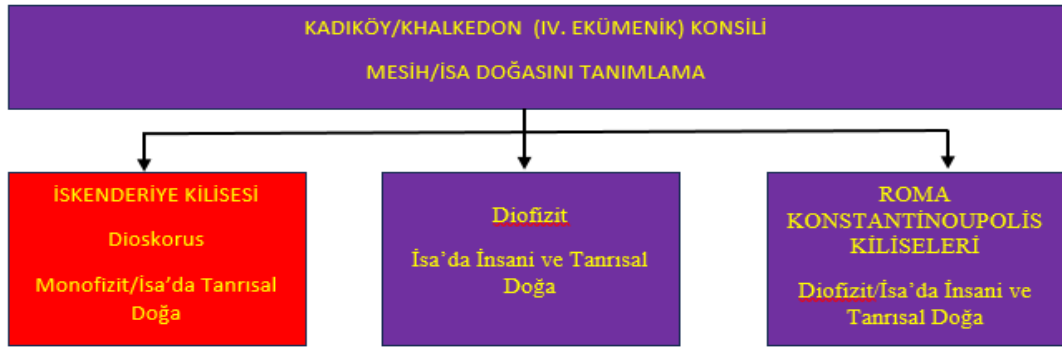
450 yılında imparator ölünce kız kardeşi Pulkheria tahta geçer ancak öncesinde böyle bir durumla karşılaşmadığı için Aspar ve Pulkheria, Markianos ile sembolik bir evlilik yapması konusunda anlaşılırlar.

3. 1. 1. 3. 8. Markianos (450–57) Imperator Caesar Flavius Marcianus Augustus

Başkent piskoposu taç giyme töreninde hazır bulunur. İmparator, Attila'ya haraç ödemeyi reddeder fakat hediyeler gönderir. Çöl akıncılarının Mısır'a saldırıları önlenir.

451 yılında Kadıköy'de konsil toplanması için çağrı yapılır. Khalkedon/Kadıköy (IV. Ekümenik) Konsili Aziz/St. Euphemia kilisesinde toplanır. Roma kilisesi İsa'nın diofizit (hem insan hem Tanrı) olduğunu ve Meryem'in Theotokos olduğunu deklare eder. Eutykhes ve monofizitlerin Mesih'in tek doğaya sahip olduğunu söylemeleri kınanır. Konsilde Konstantinoupolis'in Roma ile aynı seviyede imparatorluk kenti olduğundan dolayı dini olarak da Roma ile aynı seviyede olduğu kabul edilir. Muhtemeldir ki Roma'nın St. Petrus/Simun tarafından kurulduğu referansına karşılık

olarak Konstantinoupolis Kilisesinde kendisine St. Petrus'un kardeşi ve İsa ile onu tanıştıran St. Andreas tarafından kurulduğu mitosu kabul edilir. Böylelikle Roma ile Konstantinoupolis kiliseleri kardeş azizler tarafından kurulduğundan dolayı hiyerarşi de birbirine eşit oldukları vurgulanır. Fakat bu karar Leon tarafından kabul edilmez. Leon, imparatorun diğer bir deyişle Konstantinoupolis'ten bağımsız davranması yüzünden Büyük lakabıyla anılır. Dioskoros sürgün edilir ve yerine Proterios (451–57) atanır. İskenderiye'de monofizit direnişe karşı yeni piskoposa muhafızlar yardım eder. Filistin'deki Kudüs'de keşişler öncülüğünde monofizit direniş yapılır. Konsil ile ilgili Şekil 4. 5. ve kabul edilen Kadıköy Akidesi aşağıda verilmiştir.

Şekil 4. 5. Khalkedon/Kadıköy (IV. Ekümenik) Konsili Teoloji Grupları

“O halde biz, kutsal Babaları izleyerek, hep birlikte, insanlara tek ve aynı olan Oğul’u, Rabbimiz İsa Mesih’i, Tanrılıkta mükemmel ve aynı zamanda erkeklikte mükemmel; gerçekten Tanrı ve gerçekten insan, makul (rasyonel) bir ruha ve bedene sahip olduğunu itiraf etmeyi; Tanrılık bakımından Baba’yla özdeş, İnsanlık bakımından bizimle özdeş olduğunu; her şeyiyle bize benzer olduğunu, günahsız olduğunu; Tanrılığa göre her çağdan önce Baba’dan doğmuş olduğunu ve bu son günlerde, bizim için ve kurtuluşumuz için, İnsanlığa göre Tanrı’nın Annesi Bakire Meryem’den doğduğunu; tek ve aynı Mesih, Oğul, Rab, Tek-oğul olan, iki doğada da karışmaz, değişmez, bölünmez, ayrılmaz olarak birleşme ile hiçbir şekilde ortadan kalkmayan doğaların farklılığını, aksine her bir doğanın özelliğinin korunduğunu ve tek bir Kişide ve tek bir Varoluşta birleştiğini, iki kişiye ayrılmaz ya da bölünmez olduğunu, tek ve aynı Oğul ve tek doğmuş olduğunu, Tanrı Sözü, Rab İsa Mesih olduğunu, başlangıçtan beri peygamberlerin O’nun hakkında [bildirdiği] ve Rab İsa Mesih’in kendisinin bize öğrettiği ve kutsal Babaların Kredosu’nun bize aktardığı gibi kabul edileceğini öğretiyoruz” (Anonymous, 2023k).

452 yılında Arap akıncılarla Filistin’de savaşılar. Kudüs’de keşişler hükümete meydan okurlar.

453 yılında Attila ölünce yerine oğlu İlek (453–54) geçer. İmparator kabileleri Hunlara isyana teşvik eder. Ordu Filistin’de düzeni yeniden sağlar.

454 yılında isyan neticesinde Hun iktidarı sona erer. Hunlar Pannonia’dan Karadeniz’in kuzeyindeki steplere çekilirler.

455 yılında Tuna’yı savunmak için Ostrogotlar kuzey Trakya’ya feoderati olarak yerleştirilir. Valentian’ın ölmesinden sonra Barbarların atadığı Petronus Maximus (455; Flavius Anicius Petronus Maximus Augustus) ve Avitus (455–56; Marcus Maecilius Flavius Eparchius Augustus) kukla Batı imparatoru olurlar.

457 yılında uzun bir dinsel hac sonucu dizinde oluşan yaranın kangren olması neticesinde imparator ölür.

Analiz

Hun saldırıları neticelendirildikten sonra Balkanlar’da Barbar kavimlerin iskân edilmesi işlemine devam edilerek Roma mülk sistemi burada ortadan kaldırılır. Alt sınıfları çökerten ağır vergiler kaldırılır. İmparatorun kendisi de senatodan çıktığı için senatörler ciddi mali yükümlülük getiren praetorluk yükünden kurtulurlar. Monofizit–diofizit tartışmasından dolayı toplum dini olarak tekrardan bir bölünme yaşar. Roma ile başkent ve başkent ile İskenderiye kiliseleri arasında hiyerarşik sıralamadan dolayı sorunlar yaşanır. İskenderiye kilisesinin monofizit öğretiyi savunması ayrı bir sorun teşkil eder. Kadıköy konsili günümüzde halen sürmekte olan monofizit–diofizit teolojik bölünmesinin zirve noktasıdır. Alan soyundan gelen Got Aspar, imparatorluk ordu ve siyasetinde Gotların eski konumlarına gelmelerini sağlar öyle ki imparator onun tarafından tahta çıkarılmıştır.

3. 1. 1. 4. Leon Hanedanı (457–518)

3. 1. 1. 4. 1. I. Leon “Büyük Trakyalı-Kasap” (457–74) Imperator Caesar Flavius Leo Augustus “Magnus Thrax-Makalles”

İmparator ölünce Aspar başkentte yeni imparatorun seçiminde belirleyici rol oynar. Arian inanca sahip olan ve “Mattiarri” alayının tribünü olan asker Trakyalı Leon ön plana çıkar ve senato tarafından imparatorluğu onaylanır. Piskopos Anatolios (449–58) tarafından ilk Patriarkal taç giyme töreniyle taç giyer. Lazlar tarafından Pontus’a akın yapılır. İskenderiye’de mevcut piskopos Proterios’un yerine monofizitler kendi piskoposları II. Timotheos Aurelios’u (457–60) seçerler. Bu durum askeri garnizon yukarı Mısır’da olduğundan dolayı kentte isyana neden olur. Proterios halk tarafından

linç edilir. Ricimer tarafından Batı İmparatorluğu tahtına Majorianus'u (457–61; Iulius Valerius Maiorianus Augustus) getirilir.

460 yılında İskenderiye'deki monofizit isyan sonlandırılır.

461 yılında çıkan askeri isyan neticesinde Majorianus tahtı bırakır ve yerine Ricimer Batı imparatoru olarak Libius Severus'u (461–65; Libius Severus Serpentius Augustus) getirilir.

462 yılında Gaiserik'in kuzey Afrika'daki ilhakı kabul edilerek barış sağlanır.

464 yılında Lazika'ya sefer düzenlenir.

467 yılında Hunlar ve Gotlar Tuna'yı geçerek Balkanlara akın düzenler. Ancak aralarında tartışma çıkar ve yenilirler. Gaiserik, Peloponez/Mora yarımadasına akınlar yapar. İmparator büyük kızı Ariadne'yi Isaurialı Tarasius ile evlendirir. Tarasius'un adı Zeno olarak değiştirilir ve Aspar'ın gücüne meydan okumak için oluşturulan Isaurialı muhafız birliğinin sorumluluğu verilir. Aspar ile Zeno arasında güç mücadelesi başlar. Leon potansiyel rakip olarak gördüğü Prokopios Anthemius'u (467–72; Imperator Caesar Procopius Anthemius Augustus) Batı'ya imparator olarak gönderir.

468 yılında imparatoriçe Verina'nın kardeşi Basiliscus komutasında Vandal Afrika'ya 100.000 asker ve 1.000 gemilik dev sefer düzenlenir ancak sefer başarısız olur. Özgür köylülerin köyde yaşamayan kişiler haricinde üçüncü kişilere topraklarını devretmesini yasaklayan ferman yayınlanır. İmparatorluk halkının (kent ve köy sakinleri) paralı asker ya da silahlı köle kullanması yasaklanır. Toprakları için hem koruma isteyen hem de topraklara koruma sağlayana ağır para cezaları veren ferman yayınlanır.

470 yılında Antakya piskoposu Martyrios (459–71) monofizitler yüzünden kentten ayrılır ve başkente gider. Autokrator geri dönmesini sağlar.

471 yılında Martyrios, Proterios'un sonundan korkarak görevini bırakır. Monofizit II. Petros (471) piskopos olarak tayin edilir fakat imparator tanımaz ve I. Julianus (471–75) atanır. Germen Anagast isyan teşebbüsünden tutuklanır. Aspar ve Ardaburius öldürülürler. Zeno Isaurian gücünün yardımıyla başkenti çok kızdırılan Germen kuvvetlerine karşı savunur. İmparator, Germen nüfuzu yok ederek orduya milli bir hüviyet kazandırması ve barbar kavimlerin tahakkümünü sonlandırdığından dolayı "Büyük" sıfatının yanısıra "Kasap" sıfatıyla da adlandırılır.

472 yılında Ricimer tarafından Olybrius'u (472; Imperator Caesar Anicius Olybrius Augustus) Roma'da imparator ilan edilir. Olybrius'un ölümüyle Glycerius'un

tahta çıkış tarihleri arasında Leon imparatorluğun doğu ve batı topraklarını tek hükümdar olarak yönetir.

473 yılında Strabon Theoderik devletten para yardımı yapılarak Trakya'da komutan olarak atanır. Leon batı tarafı için uygun bir aday ararken Ricimer ölür ve yeğeni Gundobad Glycerius'u (473–74; Glycerius Augustus) tahta oturtur. Böylelikle batı topraklarını güvence altına almak ister. Sağlık durumu kötüleşen imparator torunu Leon'u ortak imparator ilan eder.

474 yılında imparator tarafından Batı imparatoru olarak seçilen Julius Nepos (474–75; Imperator Caesar Iulius Nepos Augustus) tahta geçer.

Analiz

İmparatorun piskopos tarafından taçlandırılması eski düzenin değişmeye başladığının, Hıristiyanlığın kökleştiğinin ve askeri gelenek yerine dini ve mistik bir egemenlik fikrinin ortaya çıktığının işaretidir. Monofizit–diofizit bölünmesi İskenderiye ve başkent piskoposları arasında güç savaşına dönüşür. Monofizitlik Suriye'de yayılır.

Mısır eyaleti haricinde kuzey Afrika'da Roma mülk sistemi yok olurken Anadolu ve Suriye'de devam eder. Özgür köylülerin büyük toprak sahipleri tarafından ekonomik ve güç kullanılarak yok edilmesini önlemek için ferman çıkarılır. Ortak köy yaşamının/komün imparatorluk topraklarında var olduğu bu fermanla kanıtlanır. Komündeki kişi komün alanında sahibinin terk ettiği ya da ekmediği toprağı işlemek ve vergisini ödemekle yükümlüdür. Ayrıyeten satışa çıkartılan toprak üstünde şufa hakkına sahiptir. Başkentte Got ve Germen tahakkümü Isaurialılar tarafından yok edilir ancak onların tahakkümü egemen olur.

3. 1. 1. 4. 2. II. Leon “Genç” (474) Imperator Caesar Leo Augustus “Junior”

İmparator vefat edince tahta önceden ortak imparator ilan edilen torunu II. Leon geçer ancak reşit olmadığı için naip olarak Zeno atanır ve senatonun talebi doğrultusunda hipodrom da ortak imparator olarak taç giyer.

3. 1. 1. 4. 3. Zeno (474–75) Imperator Caesar Zeno Augustus

II. Leon ölünce Zeno imparator olur. Gaiserik ile nihai barışa varılır. Strabon Theoderik Trakya'da ayaklanır ve mağlup edilir.

475 yılında Batı imparatoru Julius Nepos, isyan eden Orestes'in geleceğini düşünerek Ravenna'dan Salona kentine kaçar.

3. 1. 1. 4. 4. Basiliscus (475–76) Imperator Caesar Basiliscus Augustus

Basiliscus, halkın Isaurialılara tepkisini kullanır ve Zeno'yu tahttan indirerek imparator olur. Halk Isaurianları katleder. Zeno küçük bir kuvvetle Isauria'ya kaçarak Salmon'da direnir. Basiliscus, monofizitleri destekler. Kadıköy konsili ve Roma piskoposu Leon'un Tome'sını mahkûm eden bir genelge yayımlanır. Diğer doğulu piskoposların başkent otoritesinden özerklik ilan etmesine izin verir. Khalkedonianlar direnir.

476 yılında Basiliscus insanları uzlaştırmak için dini fermanlar hazırlar. Önemli mevkilere kendi adamlarını yerleşirmesi hem aristokrasi hem de halk nezdindeki gücünün azalmasına neden olur.

3. 1. 1. 4. 5. Zeno (476–91) Imperator Caesar Zeno Augustus

Zeno, hiçbir direnişle karşılaşmadan başkente girer ve güvenli bir şekilde tahta çıktıktan sonra Basiliscus'un monofizit destekçileri sürgüne gönderilir. Batı'nın son imparatoru Romulus Augustus (475–76; Flavius Romulus Augustus “Augustulus/Küçük Augustus”; Dominus Noster Romulus Augustus Pius Felix Augustus) tahtan indirilir.

477 yılında Roma Senatoryal elçileri imparatorluk alametleriyle başkente gelirler. Odoacer (476–93), İtalya'da Zeno'nun temsilcisi olarak Ricimer gibi önceki barbar yöneticilerin Patrici rütbesini talep eder. İliya'daki Julius Nepos'un imparator olma talep ve iddiası reddedilir.

478 yılında Strabon Theoderik yeniden isyan eder ve bastırmakla görevlendirilen Amal Theoderik'de isyana katılır. Strabon Theoderik ile anlaşma sağlanırken diğeri Trakya'yı tahrip eder.

479 yılında sabık imparatorun damadı Markianos isyan eder. Isauria kuvvetleri getirilerek isyan bastırılır. Markianos ve Verina, sürgüne gönderilir.

481 yılında her iki Theoderik güçlerini tekrardan birleştirirler ve isyan ederler. Başkent kapılarına kadar ulaşırlar ancak imparatorluk gemileri isyancıların Bitinya'ya geçmesini önler. İsyancılar Tesalya'yı yağmalarlar.

482 yılında Akakios ve İskenderiye piskoposu III. Peter Mongus'un (482–90) tavsiyesine uyan autokrator, Henotikon/Birlik doktrinini ilan eder. Bu metin, İznik ve Konstantinoupolis konsillerinde alınan kararların doğru öğretisi için yeterli olduğunu kabul eden, Nesturileri suçlayan ve Kadıköy'de alınan yenilikleri eleştiren bir uzlaşma metnidir. Monofizit veya diofizit ifadelerine değinilmeden İsa'nın Tanrı ile aynı özden ve insan doğasına haiz olduğu belirtilir. Kadıköy konsiline değinilmez ve bütün aykırı

görüşlerin yasaklandığı belirtilir. Monofizitler bu metinden büyük ölçüde memnun olurlar. Fakat Roma piskoposu Simplicius (468–83) kınar.

484 yılında Antakya’da komutan olan ve Henotikon’un dini muhaliflerini kazanarak Sasanilerle irtibata geçen Illus, Markianos’u autokrator ilan eder. Daha sonra Illus, Markianos’un yerine kendisi gibi komutan olan Leontius’u autokrator ilan eder. Roma piskoposu III. Felix (483–92) Akakios’u aforoz eder. Karşılığında Akakios’unda onu aforoz etmesiyle Akakian skizması olur. Filistin’de Samiriler/Samaritanlar Justa/Justasas liderliğinde isyan ederler ancak isyan sonlandırılır.

486 yılında Amal Theoderik, autokrator ile anlaşmazlık yaşar ve Trakya’yı harap eder. Autokrator, Illus tarafından gönderilen Markianos’un İtalya’ya gitmesi yüzünden isyancılarla ilişkisinden şüphelendiği Odoacer ile tartışır ve Batılı konsülleri tanımayı bırakır. Sasanilerdeki Hıristiyan sinodu Nesturilik lehine karar alır.

487 yılında autokrator, Rugianları Odoacer’i ortadan kaldırması için Pannonia’dan Tuna’nın ötesinden İtalya’yı işgal etmeye görevlendirir. Odoacer onlardan önce davranır ve krallarını ortadan kaldırır. Amal Theoderik, başkente ilerler. Autokratorun elçileri onunla buluşur ve onu Mezya’ya çekilmesi için ikna ederler.

488 yılında Autokrator, Isaruria’da Illus ve Leontius’u ele geçirir ve infazları isyanı sona erdirir. Amal Theoderik’i İtalya’yı işgal edip Odoacer’in kullandığı imparatorluk vekili görevini devralması ve böylelikle imparatorluk otoritesinin geri gelmesini sağlamak için görevlendirir. Böylelikle Balkanlar’daki Ostrogotlardan da kurtulabilecektir. Amal Theoderik İtalya’yı işgale başlar.

489 yılında autokrator, Urfa’daki Monofizit Teoloji okulunu Urfa piskoposu II. Kyrus’un (471–98) tavsiyesi üzerine kapatır. Birçok âlim Nusaybin’e giderek Nusaybin Teoloji Okulu’nu kurarlar.

491 yılında sara nöbeti neticesinde autokrator ölür.

Analiz

Lemerle (2011) de belirttiğine göre Batı imparatorluğu sona erdiği için Doğu imparatorları “autokrator/otokrator” unvanını kullanırlar ki böylelikle batı topraklarındaki kral ve imparator sıfatını kullanan hükümdarlara onay verdiklerinden dolayı farklı bir unvan kullanma gereksinimi duyarlar. Zeno, Basiliscus, Markianos, Illus, Leontios, Strabon Theoderik ve Amal Theoderik isyanlarıyla uğraşır. Kendisi de Isaurialı olan imparator yönetiminde başkentte Isaurian tahakkümü yoğun olarak hissedilir. İlk defa Ermeniler’de askere alınır ve Gotlar vb. halklar yerine ordu yerli askerlerden oluşturulur.

476 yılında Batı İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla Roma kentinin Imperiopolis dönemi sona ererken “ecclesia urbs/kilise kenti” olma ve yöneticisi olarak da papanın “ex cathedra/dini yetkili” diğer bir deyişle “cathedra Petri/Petrus'un Tahtı”nın temsilcisi ve “caput ecclesia/kilisenin başı” olma dönemi başlar. Diğer bir deyişle Roma Kilisesi'nin batıda din nezdinde tamamlayıcı ve birleştirici kuvvet olmasının başlangıcıdır. Bu durum Roma Kilisesi'nin Hromádka (1969) belirttiği gibi papaz hükümesi (hierocracy: hiyerokrasi) olarak yönetilirken Doğu Kilisesi, başpapazlı olmayı (hierarchy: hiyerarşi) tercih eder. Çünkü Doğu'da havariler tarafından kurulduğu düşünülen birden fazla kilise merkezi vardır.

Roma mülk sistemi Anadolu, Suriye ve Mısır'da devam etmektedir. İmparatorluğun doğu ve batısı arasındaki ayrılık neticesinde doğu kısmını teşkil eden Mısır, Suriye ve Filistin'in önemi artar ve imparator onları kazanmak için Henotikon'u yayınlar fakat monofizit ve diofizit bölünmenin giderilmesini sağlayamaz. Bu sebepten dolayı özellikle İskenderiye kilisesi hem dini merkez olarak Konstantinopolis ile çekişmesi hem de etki alanını Suriye ve Filistin'e kadar hissettirmesi nedeniyle bir sorun teşkil etmektedir. Roma kilisesiyle Akakian skizması ortaya çıkar.

Kolonların bağlı oldukları toprak sahibinin izni olmadan dini görev almasını engelleyen ferman yayınlar. Kentlerdeki faaliyetlerde aksama olmaması için curiaların yönetim görevlerini bıraksalar da önceki yükümlülüklerini yerine getirmek zorunda oldukları hususunda ferman yayınlar. Büyük toprak sahiplerinin kendi topraklarında derebeylik faaliyetlerinde (cezalandırma, hapsetme vb.) bulunmasının önüne geçmeye çalışır. Özgür köy komünlerini korumayı amaçlar. Büyük toprak sahiplerinin baskısından dolayı ahalinin manastırlara sığınmasının ve ekilebilir arazinin âtil vaziyette bulunmasının önüne geçmek için uzun süreli veya ömür boyu kapsamlı kira sözleşmelerinin “emphyteusis” yapılmasına olanak veren düzenleme yapar. Böylelikle çiftçileri topraklara çekmek ve arazinin vergi kaybını önlemeyi amaçlar. Boş toprakları ekilebilir hale getirenler için iki yıl vergiden muaf olma ve varislerine devretme hakkı verir.

3. 1. 1. 4. 6. I. Anastasios “İki Gözbebekli” (491–518) Imperator Caesar Flavius Anastasius Augustus “Dicorus”

Autokrator ölünce kardeşi Longinus taht iddiasında bulunsa da senato dul eşi Ariadne'nin seçimini destekler. Ariadne, Dyrrachium/Dıraç'lı saray görevlisi Anastasios'u seçer. Monofizit olduğundan piskopos Effimios (490–96) Khalkedonian beyanatı imzalatır. Ariadne ile evlenir ve taç giyer. Longinus, at yarışı takımlarını

kışkırtarak isyan çıkarır, tutuklanarak Mısır'a sürgün edilir. Isaurian askerler isyana sebebiyet vermemeleri için ordudan azledilirler ancak Isauria'da isyana katılırlar.

493 yılında Trakya'ya ilk Bulgar saldırısı olur.

494 yılında Roma piskoposu Gelasius (492–96), imparatora “Famuli vestrae pietatis” olarak isimlendirilen ve ilerleyen zamanlarda “dua sunt/çifte kılıç” diye adlandırılacak mektubu yazarak Galesian doktrini “dünyada iki gücün dini/kilise (yasama/auctoritas) ve seküler/imparator (yürütme/potestas) olduğunu ve Roma piskoposunun kurtuluştan sorumlu olan kilisenin başı olmasından dolayı üstün olduğu görüşünü” belirtir.

497 yılında Roma kilisesinin İtalya Kralı Amal Theoderik'in (493–526) tanınma talebiyle gönderdiği elçileri başkente ulaşırlar. Autokrator, Henotikon'u kabul etmesi şartıyla Amal Theoderik'i tanımayı kabul ederek Batı İmparatorluk Nişanı gönderir. Isaurian isyanı liderleri Longinus ve Athenodorus'un idam edilmesiyle sonlandırılır. Isaurialılar tahrip edilmiş Trakya topraklarına yerleştirilmek için sürülürler. Roma piskoposu II. Anastasios (496–98), Akakios'un atadığı kişileri tanımayı kabul eder. Ancak onu tanımaz. Roma ve İskenderiye kilise temsilcileri, Henotikon'a yakın bir inanç beyanı hazırlar.

498 yılında mali reformlar yapılır. Halka büyük yük olan satış vergisi Chrysargyon yürürlükten kaldırılır. M harfi basılmış 40 nummia ya da birim değerinde büyük tunç sikkeyle, 20 birimlik için K, 10 birimlik için I ve beş birimlik için E basılmış daha küçük birimli yeni bakır paralar tedavüle sokulur. Yolsuzluğu azaltmak için eyalet kontrolündeki yerel vergi toplama denetçisinin yeni pozisyonu olan “Videx Civitatis/Şehrin Savunucusu” oluşturulur. Ücretsiz asker tayını ve donanımı, satın alma maliyetini karşılamak için daha cömert ödeneklerle değiştirilir. Bulgarlar Trakya'ya akın ederler. Lahmi Arapları Suriye ve Filistin'e akın düzenlerler fakat mağlup edilirler.

501 yılında şiddetli hizip ayaklanması ve yasaklanan Brytae pagan festivalindeki karışıklıklar sırasında katliam olur.

502 yılında Bulgarlar, Trakya'ya, Araplar Suriye'ye akın düzenlerler. Sasani Şehinşahı I. Kubad/Kavad (498–531), barışı korumak için haraç ödemesi gerektiğini belirtir. Autokrator bunu reddeder ve bu yüzden savaş çıkar. Sasaniler, Armenia'yı işgal ederler ve Anastasya Savaşı başlar.

506 yılında Sasanilerle süregelen Anastasya Savaşı barış yapılarak sonlandırılır. Ermeni ve İberia kiliselerinin liderleri Dvin'de bir araya gelerek Kadıköy konsilini kınarlar.

507 yılında Balkanlar'dan gelen barbar saldırılarını durdurmak için Trakya boyunca başkente 64 km uzaktaki Uzun Duvar/Anastasios Suru (Karadeniz kıyısındaki Çatalca yakınlarındaki Evcik İskelesi ile Marmara denizi kıyısındaki Silivri yakınlarında Karıncaburnu arasında 56 km uzunluğunda) yapımına başlanır.

508 yılında autokrator, Amal Theoderik'in İmparatorluk Konsül Nişanı alan müttefik Frank Kralı I. Clovis'e (482–511) saldırmasına misilleme olarak Apulia'ya filo gönderir.

512 yılında hipodromdaki Yeşiller ve Maviler hizipleri Khalkedonian göstericilere katılırlar ve şiddetli isyan çıkar. Autokrator, hipodroma gelerek tacı olmadan ortaya çıkar ve tahtan çekilmeyi teklif eder. Bu durumda ayaklanma sonlanır. Trakya'da Federates Kontu Vitalian kendini Khalkedonian lideri ilan ederek ayaklanır. Köylüler Vitalian'ın ordusuna katılırlar ve başkentin banliyölerine ilerler. Elçileriyle kilise konsili çağırılacağı söylenerek anlaşmaya varılır. Vitalian ordusuyla Trakya'ya döner. Üzerine orduyu gönderilir ancak ordu başarısız olur. Uzun Duvarın inşası tamamlanır.

514 yılında hipodromdaki isyancıların lideri öldürülür. Vitalian ordu ve filo toplayarak başkente doğru yola çıkar. Elçileriyle Roma başkanlığında toplanacak konsil yapılması ve ateşkes sağlanması konusunda anlaşma sağlanır.

515 yılında autokrator, Roma piskoposu Hormisdas'ı (514–23) konsile başkanlık etmeye davet eder. Fakat Vitalian inanmaz ve yeniden isyan ederek başkente yürür. Kuvvetleri denizde ve karada yenilir. Sabeiroi Barbarları Güneybatı Kafkasya'dan Kapadokya'ya akın yaparlar. Roma kilisesinin elçileri başkente gelirler. Hormidas'ın katı Khalkedonianlığı ve Akakios'un kınanması konusunda çağrıda bulunulması hususu nedeniyle anlaşmaya varılamaz. Slavlar ve Bulgarlar Teselya'ya kadar Balkanlar'da akın düzenlerler.

517 yılında Roma kilisesinin Birlik talebi olumsuz sonuçlanır.

518 yılında autokrator vefat eder.

Analiz

İtalya Kralı Amal Theoderik ve Frank Kralı Clovis'in tanınma için autokratorundan “İmparatorluk Nişanı” almayı gerekli görmeleri Konstantinopolis autokratorunu Roma imparatoru olarak gördükleri ve hükümdarlık ettikleri toprakları izniyle onun adına yönettikleri anlamına gelmektedir. Bu durum Konstantinopolis'in Roma'nın devamı ve meşruiyet sağlayan otorite olarak görülmesi açısından önemlidir.

Vitalian isyanı imparatorluğun zayıflığını ve zenginliğini barbar kavimlere gösterir. Öyle ki Gibbon'un (1994) belirttiği gibi ordularının güçsüzlüğünü açıklayan başkentini Balkanlar'dan gelen saldırılardan korumak için kendi adıyla anılan son sınır olarak Anastasios Suru/Uzun Duvarı inşa ettirir. Ancak Dirimtekin'in (1948) belirttiği gibi Uzun Duvar büyük kuvvetler karşısında zayıf bir şekilde yapılması ve gerisinde kâfi bir kuvvet bulunmaması hasebiyle bir mâni hizmeti görmez.

Monofizit–diofizit bölünmesini gidermek için yapılanlar sorunu çözmez. Akakios skizması Roma ile sorun olmaya devam eder. Başkentteki Isaurian tahakkümüne son verilir.

Kıraç toprakların hissesine düşen vergiler vergi bölgesindeki diğer kişilerin omuzlarına yüklenir. Epibole/ek vergi olarak adlandırılan bu uygulama diğer hükümdarlar tarafından özellikle I. Ioustinianos zamanında sıkı bir şekilde uygulanır. Anastasios aynı topraklar üzerinde yaşayan özgür bir çiftçinin toprağa bağlı bir kolon haline geleceği lakin bireysel özgürlüğü ve mülk edinme hakkını kaybetmeyeceği konusunda ferman yayımlar.

Curialar ve decurionların fiili olarak vergi toplaması işlemi sonlandırılarak mültezimlere verilir. Denk bütçe yapılır. Vergilerin mal yerine altınla ödemesini işleme koyulur. Vergi reformu yapılır. Para reformu yapılması bütçenin fazla vermesini sağlar. Mali durum olarak imparatorluk başarılı bir dönem geçirir ve kendisinden sonra gelecek olan Ioustinianos dönemine finansal kaynak sağlar. Devlet görevlerinin satılması işlemine son verir.

Roma mülk sistemi Mısır, Suriye ile Filistin'in kıyı şeritlerinde ve Anadolu'da devam eder ancak Armenia'da Sasani saldırıları yüzünden bozulmaya uğrar. İmparatorluk ile Sasaniler arasında Armenia'nın altın kaynakları her daim savaş ve anlaşmazlık konusu olmuştur.

3. 1. 1. 5. Ioustinianos Hanedanı (518–602)

3. 1. 1. 5. 1. I. Justinus (518–27) Imperator Caesar Flavius Iustinus Augustus

İmparator ölünce senato tarafından seçilen Justinus imparatorluk teklifini kabul eder ve askerler tarafından kalkan üzerinde kaldırılır. Hipodromda bekleyen halka "İmparator Locasından/Kathisma" piskopos II. Yannis (518–20) tarafından taçlandırılan Justinus duyurulur. Khalkedonian itikadına sahip olması doğru inanca geri dönüldüğünü teyit etmektedir. Justinus'un etkili baş yöneticisi Petrus Sabastius ismiyle doğan yeğeni

Ioustinianos olur. Başkente çağrılan Vitalian askeri unvan karşılığında isyanı terk eder. Khalkedonianlığı yeniden yürürlüğe koymak için Kudüs’le Antakya’da sinod toplanır ve monofizit din adamları görevlerinden alınır. Görevinden azledilen Antakya piskoposu Severus (512–38) yargılanmak üzere başkente çağrıldığında gizlice Mısır’a kaçar ve orada görevden alınamayacak kadar güçlü olan monofizit İskenderiye piskoposu III. Timotheus (517–35) ona sığınma ve koruma verir. Autokrator, Yannis ve Ioustinianos Hormisdas’a kilise birliğini yeniden kurmak için mektup yazarlar.

519 yılında autokrator, Akakios’un heretikliğini kabul ederek “Hormisdas Formülü”nü imzalar. Kadıköy kredosu kabul edilir ve Akakios ile halefleri kınanır. Kilise Birliği yeniden sağlanır.

520 yılında Vitalian öldürülür. Antakya’da olimpik oyunlar kaldırılır.

521 yılında Hormisdas, piskopos atanan Epifanios’u (520–35) onaylar ve Birlik muhaliflerine karşı güç birliği çağrısında bulunur.

522 yılında Amal Theoderik’in hizmetinde bulunan Roma senatosunun iki deneyimli senatörü olan Boethius ve Symmachius, autokrator ile anlaşır. Sasani Şehinşahı I. Kubad’ın oğlu Hüsrev’i evlat edinme ve koruyucusu olma talebini autokrator, bir Hıristiyan’ın pagan için bunu yapamayacağını iddia ederek reddeder. Lakin onun rakiplerine karşı halefi olması konusunda yardım eder. Sasanilerle sonuçsuz sınır görüşmeleri olur. Lazika kralı I. Tsate (522–28) Sasani ittifakından ayrılmayı ve imparatorluk ile ittifak kurmayı teklif eder. Başkente çağrılır; vaftiz edilerek halk önünde din değiştirme ayini yapılır. İskenderiyeli tüccar ve keşiş Kosmas Indikopleustos Malabar kıyılarına yaptığı bir yolculuğu ayrıntılı olarak yazar. İlerleyen yıllarda 535–50 yılları arasında gezdiği coğrafyaları anlattığı 12 ciltlik Hıristiyan Topoğrafyası isimli eseri yazacaktır.

523 yılında Lahmi Arap akıncıları Suriye’deki Apamea/Epemiye kentine kadar akın ederler. Slavlar, Balkanlara akın düzenler fakat mağlup edilirler. Amal Theoderik, Boethius ve diğer senatörleri Konstantinopolis ile İtalya’nın yeniden işgali olasılığını tartıştıkları için tutuklatır. Germen Federate birliklerine yönelik olarak Arian karşıtı yasalar uygulamaya konulur.

524 yılında autokrateira Euphemia ölür. Muhalefeti yüzünden birkaç yıllık gecikmenin ve senatörlerin aktrislerle evlenmesine izin veren bir yasanın onaylanmasının ardından Ioustinianos, Theodora ile evlenir. Autokrator, Abyssian/Aksum Hıristiyan Kralı Kaleb/Elle Asbeha’ya (517–40) yazarak Yemen’de zulüm gören dindaşlarına yardım talebinde bulunur.

525 yılında çağrılarına cevap verilerek Yemen işgal edilir ve Aksum'a garnizon yerleştirilir.

526 yılında başkente gelen Aziz Peter'in halefi I. Yannis'in (523–26) önünde autokratorun secdeye varması dönüm noktası olur ve karşılığında Roma piskoposu başına tacı koyar. Müzakere yapılan çoğu konuda anlaşmaya varılır. Antakya'da şiddetli deprem olur. Sasanilerle İberia Savaşı başlar.

527 yılında pagan karşıtı yasalar kabul edilir. Ioustinianos ortak autokrator olarak ilan edilir. Toledo piskoposu Montanus (523–31) başkanlığında Arianizme karşı 8 piskoposun katılımıyla II. Toledo konsili toplanır ve konsil sonunda 5 kanon kabul edilir. Sağlık durumu kötüleşen autokrator ölür.

Analiz

Balkanlarda iskân edilen Germenlerin Arian, Antakya ile İskenderiye kiliselerinin monofizit ve başkent kilisesinin Khalkedonian inanca sahip olmasından dolayı toplum dört parçaya bölünür. Justinus'dan itibaren hükümdarlar dini olarak yönlerini monofizit olan doğuya değil diofizit olan batıya yani papalığa dönerler. Bu durum Khalkedonian inancının dayatıldığı kırılma noktasıdır.

Habeşistan'daki Aksum Krallığına yardım gönderilmesi hem siyasi olarak Roma İmparatorluğu hem de dini olarak Hristiyan devletlerin koruyucusu politikasının savunulduğunu göstermektedir. Aynı zamanda muhtemelen bu girişimin ekonomik getirisi de göz önüne alınmaktadır. Öyle ki “Mür ve Tütsü Yolu” olarak kabul edilen Kızıldeniz ticaret yolu İslam zamanına kadar özellikle Hürmüz körfezi yerine etkili bir ticaret yolu olarak kullanılır. Roma mülk sistemi Anadolu, Suriye ve Mısır'da devam etmektedir.

3. 1. 1. 5. 2. I. Ioustinianos “Büyük” (527–65) Imperator Caesar Flavius Petrus Sabbatius Iustinianus Augustus “Magnus”

Autokrator ölünce Ioustinianos tahta çıkar.

528 yılında Kutrigur Bulgarları Tuna üzerinden Trakya'ya akın yaparlar. Kırım Hunlarıyla Kırım'ı koruma konusunda anlaşma yapılır. Gassani Hristiyan şefi Al-Harith ibn Jabalah (528–69) imparatorluk hizmetinde kendi birliklerine liderlik edeceği Phylarch/kabile komutanı olarak atanır. Sasanilerin müttefiki Lahmi Arap hükümdarı, Suriye'ye akın düzenler.

529 yılında Tribonianos başkanlığında Roma kanunlarını düzenlemekle görevli komisyon görevine başlar. 870 yıldan fazla geçmişe sahip Atina Akademisi pagan

eğitim verdiğinden dolayı kapatılır. Filistin’de Iulianus Sabarides liderliğinde çıkan Samiri isyanı kanlı bir Şekilde bastırılır.

530 yılında Sasaniler, Armenia bölgesine saldırı düzenlerler. Antakya’da Khalkedonian olmayanların sürgüne gönderileceğini ilan eden ferman yüzünden çıkan karışıklık askerler tarafından bastırılır.

531 yılında Slavlar, Balkanlara akın düzenlerler fakat yenilirler. Yayımlanan 131 nolu Novella/Ferman’da kilise hiyerarşisi Pentarşi (Beş ana) piskoposluğa Roma, Konstantinoupolis, İskenderiye, Antakya ve Kudüs bölünür.

532 yılında tahtını sarsılmaz gören autokratorun hipodromda yarışan Mavi ve Yeşil demelerinin her ikisini de baskı altına alması neticesinde Nika/Zafer! Nidalarıyla isyan çıkar. Çıkarılan yangında Ayasofya, Senato Binası, Saray Kapısı/Halki ve Xeuxippus Hamamları yanar. Yangınlar Mese caddesinin etrafına yayılır. Theodora’nın ısrarıyla Ioustinianos kaçma fikrinden vazgeçer ve yaklaşık 30.000 kişi öldürülerek düzen sağlanır. Ayasofya’nın yeniden inşası Trallesli Anthemius ve Miletli Isidore başkanlığında başlar. İberia Savaşı ertesi yıl yürürlüğe girecek Őekilde Roma–Sasani barış antlaşması imzalanarak sonlandırılır. İmparatorluk Lazika, Sasaniler İberia’daki statülerini korurlar. İmparatorluk Sasanilere 11.000 lb altın ödemeyi kabul etmekte ve sınır Dara’dan değil Constantina/Virańşehir’den geçmektedir. Khalkedonian ve monofizit teologlar için toplantı düzenlenir.

533 yılında Arian Vandalların Khalkedonianlara zulüm yaptığı kuzey Afrika’yı imparatorluk topraklarına katmak için Khalkedonian ve yarı Romalı Hilderik’in (523–30) Arian Gelimer (530–34) tarafından tahttan indirilmesi bahanesiyle Belisarios kumandasında ordu gönderilir. Dini toplantıdan sonra autokrator hem Khalkedonian hem de monofizitlere hitap etmek için İsa’nın ilahi ve insanı yönünü vurgulayan “Theopaschite” fermanını yayımlar.

534 yılında Vandallarla yapılan savaş kazanılır. Kuzey Afrika’da imparatorluk yönetimi kurularak Arian ibadeti yasaklanır. Corpus Iuris Civilis kanunları yayımlanır.

535 yılında Amal Theoderik’in kızkardeşi Amalasantha’nın Ostrogot Kralı Theodahad (534–36) tarafından öldürülmesi bahanesi üzerine Belisarios komutasında İtalya Savaşı başlar.

536 yılında Papa Agapetus (535–36), Konstantinoupolis’e gelir ve Theodahad’ın barış Şartları konusunda anlaşma sağlanamaz. Başkente elçilik göreviyle gelen Papa, patrik I. Anthemius’un (535–36) monofizit olduğunu anlar ve birliği reddeder. Patrik görevinden alır ve yerine Menas (536–52) atanır. Başkente Menas döneminde

Khalkedonian sinodu toplanır. Kartaca'daki Arian birliklerde Paskalya'da uygulanan dini tören/sakrament yüzünden Moro ayaklanması çıkar ancak isyancılar yenilirler. Numidyalı birlikler isyan eder. İsyân sonlandırılır. İtalya'da savaş sona erer. İskenderiye kilisesinde Kıpti kilisesi ayrılarak kendi patriklerini seçmeye başlar. Bu tarihten sonra kentte birisi Grek Khalkedonian ve diğer Kıpti Monofizit olmak üzere iki patrik olur.

537 yılında İtalya'da savaş yeniden başlar. Dara kentinde Iohannes Cottistis isyan eder. İsyân sonlandırılır. Ayasofya ibadete açılır. Senator sayısı artırılır ve aynı zamanda senato hukuki konularda danışma kurulu düzeyine çıkartılarak yüksek mahkeme konumuna getirilir.

539 yılında kuzey Afrika'da şehirler yeniden inşa edilir, ordu güçlendirilir ve Berberilere karşı seferler düzenlenir.

540 yılında Kutrigur Bulgarları, Anastasios Surlarına kadar gelir ve Balkanları işgal ederler. Askerin çoğunun İtalya ve kuzey Afrika'da bulunmasını fırsat bilen Sasaniler Mezopotamya ve Suriye'yi işgal ederler. Antakya yağmalanır, yakılır ve 30.000 kişi Ktesiphon/Tizpon'a sürülür. Sasaniler Suriye'deki kazanımlarını elde tutmak için Epemiye'ye akın düzenler. 5.000 lb altın haracı kabul eden Sasaniler geri çekilirler. Dara'ya saldırdıklarından dolayı tutarın tamamı ödenmez.

541 yılında Lazika, Sasani vasalı olur. Lazika Kralı II. Gubaz'ın (540–55) imparatorluktan yardım istemesiyle Lazika/Kolhi/Egrisi'nin Büyük Savaşı başlar.

542 yılında veba, başkent ve doğu eyaletlerine nüfusta yıkıcı bir tahribat yapar. Efesli Yannis, Asya'da Karia ve Phrygia/Frigya'da pagan karşıtı 95 tapınağın yıkılarak pagan ağaçları ve diğer kutsal eserlerin mahvedildiği ve yaklaşık 70.000 kişinin zorunlu din değiştirdiği kampanya başlatır. Urfa piskoposu Iacob Baradeus (543/44–78), Suriye'de büyük bir monofizit din değiştirme kampanyası başlatır.

543 yılında başkentte vebalı sayısı artar ve nüfusunun yaklaşık yarısı ölür. Vebaya rağmen Armenia için ordu gönderilir fakat Sasaniler tarafından bozguna uğrattılır. Veba, batı topraklarına yayılır. Origen'in Filistin manastırlarında taraf kazanan Neoplatonist yorumuna karşı bir ferman yayınlanır. Patrikler ve Papa Vigilius (537–55) bunu imzalamak zorunda kalırlar.

544 yılında kuzey Afrika'da Bedevi/Moro isyanı başlar. İspanya'dan gelen Vizigotlar sürülür. Sasaniler, Armenia'ya saldırır. Autokrator, monofizitlerle uzlaşmak için onların Kadıköy Konsilinde Nesturi fikirlerine rağmen mahkûm edilmediklerini belirttikleri Mopsuestialı Teodor, Cyrhuslu Theodoret ve Edessalı Iba'nın eserlerini kapsayan “Üç Babı/Bölümü” kınayan ve bu şahısların eserlerini savunmaya kalkışan

veya onaylayanların aynı sonla karşılaşacaklarını belirten bir ferman yayımlar. Papalık ve Khalkedonianlar sert tepki verir. Patrik itiraz etmesine ve Papa reddetmesine rağmen tüm patriklerle birlikte onaylamak zorunda kalırlar.

545 yılında Sasanilerle yılda 400 lb altın karşılığında Lazika dışında beş yıllık barış antlaşması sağlanır. Başkentte pagan karşıtı zulüm yapılır. Papa, kilise ayini sırasında autokrator tarafından tutuklatılır ve başkente dini konularda anlaşmaya zorlamak için yola çıkartılır.

546 yılında kuzey Afrika Numidya'da isyan çıkar. İliya'ya Slavlar akın düzenler.

547 yılında Papa başkente gelir ve patrik ile "Üç Bölüm" üzerine şiddetli tartışmalar yapar ve birbirlerini aforoz ederler.

548 yılında kuzey Afrika Numidya isyanına son verilir. Papa, kilise birliğinin yeniden kurulması konusunda imparatorluk baskısına karşı koyamaz ve patriğe "Üç Bölüm"ü kınaması gerektiğini belirten belgeyi gönderir. İtalya ve Afrika'daki kilise liderleri papanın kararını onaylamaz.

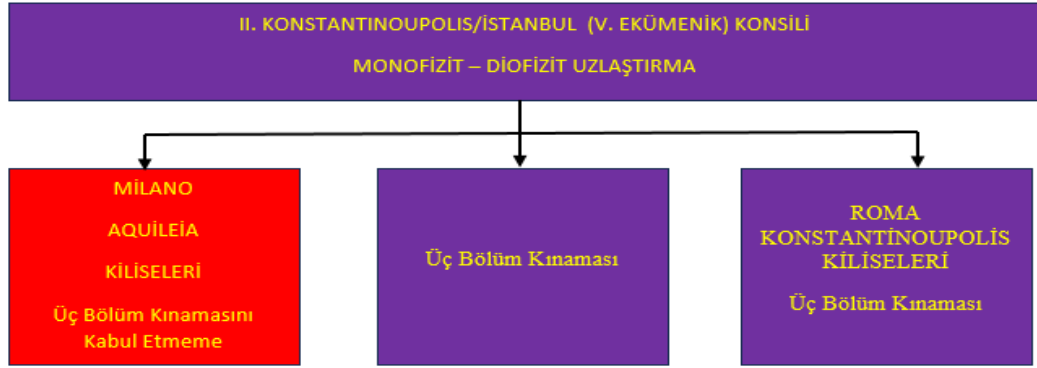
549 yılında autokrator kurulan komplo boşa çıkarılır. Got filosu, Dalmaçya'ya akın düzenler. Slavlar, Trakya ve İliya'yı tahrip eder.

550 yılında Roma ile Sasani ateşkesi sona erer. Slavlar Trakya'yı harap eder ve Anastasios Surlarına ulaşırlar. Kuzey Afrika'da piskoposlar sinodu, papayı "Üç Bölüm"ü kınadığı için aforoz eder. Bu durum karşısında papa geri adım atar.

551 yılında Lazika'da savaş sona erer. İmparatorluk filosu, Got filosunu yok eder; Gotlar Ancona'yı terk ederler. Ostrogot Kralı Totila (541-52) İtalya'nın yönetiminin bölünmesini teklif eder ancak reddedilir. Berytus/Beyrut'ta şiddetli deprem olur. "Üç Bölüm"ü kınayan ferman yayınlanır. Papa, fermanın akıl hocası Kayseri piskoposu Teodor Askidas'ı (537-558) aforoz eder, fermanı kınar ve kiliseye sığınır. İmparatorluk temsilcileri onu tutuklamaya çalışırlar. Kiliseden ayrılmaya ve güvenle kalacağı bir yere gitmeye ikna ederler. İskenderiye Grek patriği Apollinarius (551-69) monofizitlere zulmeder.

552 yılında Totila Busta Gollarum savaşında öldürülür ve sağ kalanlar geri çekilir. Teias (552-53) kral seçilir. İspanya'da Athanagild Vizigot Kralı I. Agila'ya (549-54) karşı isyan eder. Athanagild imparatorluğa başvurunca deniz seferiyle birlik gönderilir. Çin'den ipekböceklerini kaçıran iki Nesturi keşiş sayesinde ipek üretimine başlanır.

553 yılında Teias, Lactantius Dağı'nda yenilip öldürülür ve Got ordusu yok olur. Autokrator, II. Konstantinoupolis (V. Ekümenik) Konsilini toplar. Papa boykot eder. İlk oturumda konsil “Üç Bölümü” aforoz eder. Papa, fikir değiştirerek patrik Eftikios'a (552–65) “Üç Bölüm” kınamasını onayladığını yazar. Konsil ile ilgili Şekil 4. 6. aşağıda verilmiştir.

Şekil 4. 6. II. Konstantinoupolis/İstanbul (V. Ekümenik) Konsili Teoloji Grupları

554 yılında İtalya'daki Frank ve Alemannik askerler yenilerek teslim olurlar. İtalya'da imparatorluk sivil yönetimi Pragmatico Sanctio/Birincil Yasa ile kurulur. Bu kapsamda 538 yılına kadar Gotlar tarafından Romalılara verilen tüm ayrıcalıklar onaylanır. Ancak Totila'nın bağışları iptal edilir, mülklere el konulur ve köleler serbest bırakılır. Düzenli bir sivil hükümetle Roma Kilisesi'nin yetkileri artırılır. İspanya'da başkenti Cartagena olan ve Malaga çevresindeki sahili, Kordoba kentini ve Balear adalarını içeren yeni Spania isimli imparatorluk eyaleti kurulur. Konsilde ikinci oturumda papa, önce yayımladığı “Üç Bölüm” lehindeki tüm kanıtları çürüten ve aforoz eden yayın yapar. Serbest bırakılır ve Roma'ya dönmeye izin verilir. Dvin Konsili ile Ermeni Kilisesi, Khalkedonian kredoyu reddettiğini tekrarlar.

555 yılında Lazika'da Roma komutanlarının davranışları yüzünde savaş başlar ve Romalılar lehine neticelenir.

556 yılında Sasanilerle Lazika dışında sağlanan geçici anlaşma yıl içinde sona erer ve savaş tekrardan başlar. Samiriler Sezariye ve Filistin'de isyan çıkarırlar ancak isyan bastırılır.

557 yılında Sasanilerle anlaşması yapılırlar. Anlaşma neticesinde; İki tarafta birbirine ödeme yapmaz, zaman sınırlaması yoktur ve Lazika'da mevcut durum korunur. Trabzon'un güneyinde Pontus dağlıları olan Tzani/Laz halkı isyan eder. Kırım'ın kuzeyindeki bozkırlara gelen Avarlar imparatorluk yetkilisine yerleşmek için toprak isteyen elçi gönderirler.

558 yılında Bozkırda Kutrigur ve Utigur Bulgarları arasındaki savaşın sonucunda Kutrigurlar imparatorluğa saldırmak için Tuna Nehri'ne inerler. Başkentte tekrardan veba görülür. Ayasofya'nın depremden sonra kubbesinde çökme olur. Anthemius'un yeğeni genç Anthemius yıkılan kubbeyi yeniden inşa etmesi için görevlendirilir.

559 yılında Kurtigurlar donmuş Tuna nehrini geçerler. İlk orduları başkentte ilerlerken ikinci ordu Thermopylae tahkimatlarında durduruluncaya kadar Yunanistan'ı işgal eder. Üçüncü ordu Roma kuvvetleri tarafından yenildikleri Gelibolu'ya ulaşır. Roma kuvvetleri, Anastasios Surunda bozguna uğrar. Autokrator, Belisarios'a 300 kişisel birliği ve gönüllüleri Trakya'ya götürmesi için başvurur. Belisarios 200 süvariyle kaçan üstün Kutrigur kuvvetini pusuya düşürür ve Kutrigurlar daha büyük bir Roma ordusunun geleceğini düşünerek Trakya'ya çekilirler. Trakya talan edilirken Anastasios Suru onarılır. Tuna'ya gönderilen Roma filosu oradan ayrılır. Başkentte Yeşillerle Maviler ayaklanırlar ancak ayaklanma bastırılır.

560 yılında autokratorun rahatsızlanması yüzünden komplo tespit edilir ancak suçlular affedilir. Utigurların, para yardım vaatleri karşılığında Kutrigurlara saldırması sağlanır. İç savaş Bulgarları zayıflatır ve imparatorluğa yeniden saldıramazlar.

561 yılında Avarlar Tuna'ya gelirler ve Dobruca'ya geçme ve yerleşim izni için elçi gönderirler ve talepleri reddedilir fakat ittifak yapılır.

562 yılında Kutrigur Bulgarları, Trakya'da Anastasios Surlarına kadar akın ederler ve Roma kuvvetini yenerler. Başkentte kuraklık ve sarnıçlarda su azalması yüzünden çatışmalar çıkar. Başarısız komplo girişimi olur. Kuzey İtalya'daki son Got kaleleri olan Verona ve Brescia teslim olur. Başkentteki pagan rahipler yakalanırlar ve yargılanırlar. Sasanilerle 50 yıllık Dara barış antlaşması imzalanır ve böylelikle Lazika Savaşı sonlandırılır. Antlaşma şartlarına göre:

- 30.000 solidus ödenmesi,
- Lazika'nın, Roma kontrolünde olması,
- Sasani ülkesinde Hristiyanlara tolerans gösterilmesi,
- Dara'da küçük garnizon bulundurulması,
- Dara ve Nusaybin üzerinden yapılan tüm sınır ticaretinde sabit gümrük ücreti uygulanması,
- Her iki tarafın Arap müttefiklerinin barışa dâhil edilmesi kabul edilir.

563 yılında Lazika'da Sasanilerle antlaşmada geri çekilmeleri gereken yerden çekilmedikleri için sorun yaşanır. Mauretania/Mauretanya'da isyanı çıkar ve bastırılır.

565 yılında autokrator, Khalkedonian ve monofizitlerin desteğini kazanmak amacıyla İsa'nın doğasının acı çekmekten ve günah işlemekten azade olduğunu ancak yine de insan olduğu "Apathardocetism" doktrinini önerir ve ferman yayımlar. Fakat bu çabası da sonuç vermez. Antakya patriği I. Anastasios (561–71), yeni dini politikayı kınamak için bir sinod toplar. Autokratorun ölümüyle görevinden alınmaktan kurtulur. Papa III. Yannis (561–74) doktrini onaylamaz.

Analiz

Bu dönemin başkentteki en önemli olayı Nika isyanıdır. Toplumdaki huzursuzluğun gün yüzen çıktığı isyanda Maliye Nazırı Kapadokyalı Yannis'in getirdiği vergi yükünün tüm toplum tabakalarına kazançları oranında yayan vergilendirme sistemi, monofizitlere uygulanan baskı ve zengin tabakayla devlet görevlilerinin alt tabakayı ezmesinin etkisi vardır. Nika ayaklanmasında başkent toplumunda sosyal ve politik rol oynayan At Yarışı grupları Maviler ve Yeşiller imparatorluk politikalarından hoşnutsuzluklarını göstermektedir. Öyle ki Maviler Khalkedonian, Batılı büyük arazi sahibi aristokratları ve Yeşiller Monofizit, Doğulu ticaret ehlini (tüccarlar, zanaatkârlar) temsil etmektedirler. Toplumdaki muhalefet isyanın çok sert bastırılmasıyla sonlandırılır.

Autokrator, doğu ticaretini Sasanilerin tekelinden kurtarmak için Rusya üzerinden Kırım yol güzergâhında Hunlar ve Orta Asya üzerinden Kafkaslar yoluyla alternatif yol güzergâhlarında Göktürklerle irtibata geçer. Böylelikle Sasanilerin kuzeyden tehdit edilmesini sağlar.

İmparatorluk batı topraklarında saldırgan bir politika izlerken doğuda savunmacı bir politika izler. Ordunun batıya sevki doğuyu Sasaniler ve kuzeyi Slavlarla Hunların saldırısına açık hale getirir. Gotlarla Hunların yerini Balkanlarda Slavlar alır ve imparatorluk yıkılıncaya kadar bu sorunla uğraşır. Doğu sınırında müttefik Hristiyan Arapların devleti Gassaniler'dir. Sasanilerin müttefiki diğer Arap devleti Lahmiler'dir.

De Giovanni'nin (2014) belirttiği gibi autokratorun asıl amacı, Barbarların eline geçmiş olan Batı İmparatorluğu'nu geri almak, ilahiyat alanındaki tartışmaları sonucunda dağılmış olan kiliseyi birleştirerek huzuru geri getirmek ve Roma hukuku ile birlik sağlamaktır. Roma dünyasını birleştirmek "tek bir devlet, yasa ve kilise formülüyle" tanımlanan "İmparatorluğun Restorasyonu/Renovatio Imperii" için Anastasios tarafından doldurulan hazine kullanılır. Çok dilli bir imparatorluğu tek bir hukuk

sisteminde birleştirmek için Corpus Iuris Civilis kanunları yayınlanır. Fermanlarda ilk defa Latince ve Yunanca birlikte çift dilli olarak kullanılır.

Askeri olarak kuzey Afrika ve İtalya ele geçirildikten sonra oralarda ayrı komutanlıklar kurulur. Tuna bölgesine askeri kuvvetler konuşlandırılarak düşman istilalarının engellenmesi ve askeri kuvvetlerin mülk sahiplerine yük olmaması, deniz yoluyla Tuna ırmağı da kullanılarak gerekli malzemelerin taşınması hedeflenir. Ege Adaları ve Karia bölgesinde orduya tahsis edilmiş bölgeler oluşturulur. Sınırlar kesintisiz istihkâm kuşağıyla donatılarak güvenceye alınır. Sınırların gerisinde dar geçitler ve stratejik mevkilere hisarlar yapılarak hem yollar korunur hem de halka da sığınak oluşturulur. Bu düzenin sağlıklı işlemesi için hazinenin vergilerle doldurulması gerekir ki bu durum halkın mali yönden ezildiğini göstermektedir.

İmparatorluk en geniş sınırlarına sahip olurken aynı zamanda askerlerinin giderlerini karşılayamadığından harcamaları azaltmak için asker sayısını azaltır. Bu durum imparatorluğun haraç ödemesi yoluyla düşmanın topraklarından uzaklaştırılması politikasını uygulamasına neden olur. Gibbon'un (1995) belirttiği gibi autokratorun savaşları, toprak kazançları ve utkuları, gücünü tüketen ve ivedilikle azaltan dermansız ve zararlı çabalardan başka bir şey değildir. Sonuçta hem haraç yoluyla düşmanlarını savuştururken halk yoksullaşmakta ve feodal toprak sahipleri büyümektedir hem de imparatorluk topraklarına daha fazla saldırı olmasına neden olur. Ioustinianos kendisinden sonra gelen hükümdara toprak genişliği bakımından zirvede fakat yıkılması küçük bir darbeye bağlı bir enkaz bırakır.

İpekböceğinin kaçak getirilmesiyle ipek üretiminin imparatorluk topraklarına sokulması ticari olarak en önemli olaydır. Böylelikle imparatorluk Çin ipeği yerine ürettiği ve dışarıya kaçırılmasını engellediği ipek üretimi ve dokumacılığını geliştirerek ticari kazanç elde eder.

531 yılında yayımlanan Novella/Ferman 131 nolu kanunda kilise hiyerarşisi Pentarşi (Beş ana) piskoposluğa bölünür:

- I. Roma (Batı Toprakları, 325 İznik Konsili ile konumu tanınır; 1054 Büyük Skizma'ya kadar Inter Primus Pares/Eşitler Arasında Birinci),
- II. Konstantinoupolis (381, Konstantinoupolis Konsili ile konumu tanınır; Trakya ve bazı Anadolu bölgeleri, 1054 Büyük Skizma'dan sonra Doğu Kiliseleri arasında Inter Primus Pares),
- III. İskenderiye (325 İznik Konsili ile konumu tanınır; Mısır ve Libya),

- IV. Antakya (325 İznik Konsili ile konumu tanınır; Doğu Anadolu ve Suriye),
- V. Kudüs (451 Khalkedon Konsili ile konumu tanınır; Kudüs ve çevresi) olarak belirlenir.

Kilise liderleri için Patrik unvanı kullanılır. Roma için Patrik, tabiri yerine kutsal kiliselerin başı anlamında Papa tabiri kullanılır. Nova/Yeni Roma olan başkent kilisesi Eski Roma'daki Havarilerin başı makamından sonra ikinci sırada konumlandırılır. Dünyada Tanrı'nın verdiği ilahi konularla rahiplik/sacerdotium ile beşerî konularda imparatorluk/imperium otoritesi olduğu, bunların birbirini tamamladığı ve imparatorluğun ilahi konu üzerinde de söz sahibi olduğu belirtilir. Bu durum Usta'nın (2016) belirttiği gibi "Çifte Kılıç" teorisinin ilk örneklemelerinden biri olarak kabul edilebilir. Böylelikle kilise, imparatorun hizmetine girer.

Yahudiler, Paganlar, Samiriler, Heretikler kanunlar ve fermanlarda imparatorluk bünyesinden dışlanırlar, yaptırımlara, takibata ve zorla din değiştirme baskısına uğrarlar. İznik'in (2009) belirttiği gibi imparatorluğun Doğu tarafında kendi tarihi ve kültürüne sahip olan birçok topluluk olmasından dolayı farklı biçimlerde olan Hıristiyanlık başkent kilisesi etrafında yekpare biçime getirilmek istenilir. Fakat bu durum onlarla çatışma ortamının oluşmasına neden olur.

Atina Akademisinin kapatılmasıyla artık kilisenin karşısında hiçbir güç kalmaz. Monofizit Theodora ve diofizit Ioustinianos toplumun ikiye bölünmesinin açık örneği ve üst zirvesini göstermektedir. Ayrıca İskenderiye'de Grek ve Kıpti patrikliklerinin kurulması toplumun bölünmesi konusunda ayrı bir örnek ve kentte monofizitlerin ne kadar güçlü olduğunun bir göstergesidir. Toplumundaki paganlık zorla sona erdirilir. Autokrator monofizitler lehine tavizler verse de Khalkedonian öğretiyi takip eder.

Yeniden elde edilen İtalya, İspanya, kuzey Afrika ve Sasanilerden geri alınan Suriye topraklarında Roma mülk sistemi yeniden tesis edilir. İlk defa autokrator imparatorluktaki zengin ve güçlü toprak sahiplerinin yoksul köylüler kadar fazla vergi ödemesini sağlar ve hükümeti daha merkezi hale getirmek için eyalet memurlarının gücünü ve sayısını kısıtlar. Devlet görevlerinin parayla alınıp satılmasını yasaklayan ve yolsuzlukları önlemek için yönetsel yükümlülükleri belirleyen düzenlemeler yapılarak yerinde yönetim kapsamında eyalet sayısı azaltılır. Autokrator büyük mülk sahiplerine karşı acımasız bir savaş verirken kilisenin mülklerinin artmasına da bilakis özellikle göz yumar. İtalya topraklarında Ostrogotlar tarafından toprak maliklerinden ve kiliseden alınan topraklar sahiplerine geri verilerek savaşın halkın üzerinde oluşturduğu

olumsuzluğun giderilmesi ve imparatorluğa bağlılıklarının sağlanması amaçlanır ve kilise mali yönden güçlendirilir.

Nika isyanından sonra muhteşem bir şaheser olan Ayasofya yapılır. Konstantinoupolis kentinin Khristianopolis/Hıristiyan Kenti olma süreci başlar. Kuban'ın (2010) belirttiği gibi Ioustinianos'un kenti tasarım ve mimari açıdan Hıristiyan elbise giymiş bir Roma geleneğinin son örneğidir. Autokrator kendi adıyla anılan kodeks/yasa çalışmalarından dolayı Büyük olarak adlandırılır. Roma İmparatorluğu'nun VI. yüzyıldaki haritası Şekil 4. 7 de görülmektedir.

3. 1. 1. 5. 3. II. Justinus (565–78) Imperator Caesar Flavius Iustinus (Iunior)Augustus

Autokrator ölünce II. Justinus tahta çıkar. Ioustinianos'un Avarlara verdiği parasal desteklerle popüler olmayan bazı vergileri iptal ederek insanlara büyük bağışlar verir. Apathardocetismi terk ederek Khalkedonian doktrini yeniden onaylar.

566 yılında başkentte Khalkedonian, Monofizit ve Tritheist teologları bir araya getirmek amacıyla toplantı düzenlenir.

567 yılında Gepidlerin Sirmium teklifini kabul edilerek yeniden işgal edilir. Krallıklarının Avar ve Lombard saldırısıyla yıkılmasına müdahale edilmez. İspanya'da Athanagild (554–68) imparatorluk şehirleri Sevilla ve Kordoba'ya saldırır. Başkentte Khalkedonian–Monofizit görüşmesinin sonucunda anlaşmaya varılan noktalar duyurulur. Suriyeli monofizitlerin çoğu bunu reddederler.

568 yılında Lombardlar kuzeydoğu İtalya'ya girerler. Rialto adalarına kaçan mülteciler Venedik'i kurar. Orta Asya'daki Türklerden bir elçilik heyeti gelir ve Avarlara karşı ittifak kurulur.

569 yılında kuzey Afrika'da Mauro/Moro-Roma Kralı Garmul (?–578) liderliğinde Mauretian isyanı çıkar. Lombardlar kuzey İtalya'yı ele geçirirler.

570 yılında Garmul, Roma ordularını yener.

571 yılında Sasaniler, imparatorluk müttefiki Aksum'a karşı isyana yardım etmek için Arabistan'dan Yemen'e askeri sefer düzenleyerek garnizonlar yerleştirirler. Garmul, üzerine gönderilen Roma ordusunu yener. Autokrator ve kilise liderleri İsa'nın hem ilahi hem de insan doğasına sahip olduğunu fakat her ikisinin de birleştiği şeklindeki uzlaşma doktrini ile monofizit piskoposların onayını kazanırlar. Iacob Baradeus ve diğerleri, patrik ile görüş birliğine varırlar ancak daha sonra, takipçileri bu doktrini kabul etmeyi reddettikleri için kabulü geri çekerler. Autokrator, monofizit piskoposları tutuklamaya başlar ve zulüm uygular.

572 yılında Persarmenia/Sasani Armenia'sında isyan çıkar. Autokrator, isyancılara yardım etmeye karar verir ve son para ödemesini almaya gelen Sasani elçilerine ödemeyi yapmaz. I. Hüsrev'i (531–79) Ermeni isyanına müdahale ederse tahtından indirmekle tehdit eder. Sasaniler, bozkırdaki Türklerin imparatorlukla ittifak için gönderdiği elçiyi kuzey Kafkasya'da Alan topraklarından geçerken öldürmeyi başaramazlar. Türk elçi başkente geldiğinde durumu yetkililere anlatır. İspanya'da Vizigotlar, Kordoba'yı alırlar. Yemen'i işgal eden Sasani kuvvetlerine saldırı düzenlemek için Aksum Kralına elçi gönderilir. Sasanilerle savaş başlar.

573 yılında Armenia'dan Mezopotamya'ya akın düzenlenir. Karşılık olarak Sasaniler Suriye'ye akın düzenleyerek Epemiye'yi yağmalar ve Dara'yı alırlar. Autokrator rahatsızlanır ve eşi Sophia/Sofya, müttefiki komutan Tiberius ile kontrolü ele geçirir.

574 yılında 45.000 nomismata karşılığında Sasanilerle bir yıllık ateşkes antlaşması elde edilir. Başkente veba salgını görülür. Avarlara, Tuna sınırını korumaları ve müttefiklik için yılda 80.000 nomismata para yardımı ödenir. Sasaniler beş yıllık bir ateşkes önerirler ancak reddedilir. Tiberius Sezar ve resmi vekil olarak atanır. Yıllık 30.000 nomismata ödeme karşılığında Mezopotamya cephesinde Sasanilerle beş yıllık barış anlaşması yapılır.

575 yılında Ioustinianos'un şarap ve ekmek üzerindeki vergileri kaldırılır. Sasanilerle barış görüşmesi yapılır ancak başarı sağlanamaz. Sasaniler Armenia üzerinden Roma topraklarına girerler. Ordu, komutanlar arasındaki görüş ayrılığından dolayı Sasanilerin karşısına çıkamaz. Sasaniler Melitene/Malatya'yı yağmalar ve geri çekilirler.

576 yılında Lombardlar, imparatorluk güçlerini yener. Sasanilerle çatışmaların devam ettiği Armenia dışında üç yıllık ateşkes düzenlenir. Rus bozkırlarındaki Türkler, düşmanları Avarlarla imparatorluğun ittifakı neticesinde Kırım'a akın yaparak yağmalarlar. Hüsrev'in bizzat komuta ettiği ordu Theodosiopolis/Erzurum ve Kayseri'de başarılı olamazken Sivas'ı yağmalar ve geri dönerken Malatya yakınlarında Romalılarca ağır bir yenilgiye uğrar. Ancak savunmasız Malatya'yı yağmalama fırsatı bulur. Sasaniler Fırat'ı geçerken Romalılar tarafından neredeyse Hüsrev'in esir düşme tehlikesi atlattığı ağır bir yenilgi daha alırlar.

577 yılında Romalılar, Sasanileri İberia'da ve kuzey İran'da mağlup ederler. Hüsrev ateşkes talebinde bulunurken Sasaniler Armenia'da Romalıları mağlup eder. Tiberius, saldırı için Balkan ordularının önemli bir kısmıyla birlikte orduya katılmak

üzere 15.000 yeni paralı Federates toplar. İtalya'ya bazı Lombard duklerinin bağılılığını satın almak için 200.000 nomismata gönderir. Büyük bir Slav topluluğu Trakya ve İlirya'ya akın ederek buralara yerleşir. Garnizonlar bunları durdurmakta aciz kalır. Suriye'nin Hierapolis/Münbiç kentinde putperest olmasından şüphelenilen kişilere zulüm yapılır.

578 yılında Sasaniler, ateşkesi bozarak Mezopotamya'ya akın düzenler. Misilleme olarak Sasani hâkimiyetindeki Arzanene istila edilir. Akıl sağlığını yitiren autokrator tahttan azledilir.

Analiz

Ioustinianos'un ölümünden sonra elde ettiği topraklar elden çıkmaya başlar. İtalya'nın ve İspanya'nın büyük bir kısmı kaybedilir. Eyalet yönetiminde piskoposlar ve büyük toprak sahipleri etkili olmaya başlarlar. Monofizit–diofizit ayrımı giderilmediği için toplumun ikiye bölünmüşlüğü devam eder. Monofizitlere baskı yapılır ve bu durum Mısır ve Suriye'de tepki çeker. Sasanilerin saldırıları neticesinde Suriye ve Doğu Anadolu'da mülk sistemi bozulur. Slavların Trakya ve İlirya'ya yerleşmesiyle mülk sistemi bozulur. İmparatorluk mali olarak sıkıntılar yaşamaktadır.

3. 1. 1. 5. 4. II. Tiberius (578–82) Imperator Caesar Flavius Tiberius Constantinus Augustus

Autokrator azledilince varisi olan II. Tiberius taç giyer. Gelecek dört yılın her biri için dörtte bir vergiyi azaltır ancak imparatorluk harcama tutarını aşar. Roma kenti, yardım çağrısında bulunmak üzere taç giyme törenine elçi gönderir. Lombardlara birbirleriyle savaşmaları konusunda rüşvet vermek için vergilerini kullanmalarını tavsiye eder. Kuzey Afrika valisi olarak atanan Gennadios Mauretanian isyanı bastırılır ve Garmul'u öldürür. İlirya'daki ordu Avarların akınlarını durdurmak için Valahia/Eflak'a gönderilir. Spoleto Dükü I. Faroald (570–91), Ravenna'ya saldırır ve limanı Classis'i alır.

579 yılında Avarlar Tuna'yı geçerek Sirmium'u kuşatırlar. Slavlar Mezya ve İlirya'da yerleşmeye başlarlar. Faroald'ın Roma kuşatması başarısız olur. Kuşatmadan dolayı Papa II. Pelagius (579–90) autokratorun onayı olmadan görevine başlar. Avarlar yüzünden askerlere ödeme yapmak zorlaşır. Sasanilerle barış müzakeresi Hüsrev'in ölümü üzerine başarısız olur. Tahta geçen oğlu IV. Hüzmüz (579–90) savaşa devam eder.

Harita 4. 7. Roma İmparatorluğu'nun VI. yüzyıldaki Haritası (Haldon, 2007)

580 yılında Balkanlara, Yunanistan'ın güneyine kadar büyük ölçekli Slav göçü başlar. Ordu Tigris/Dicle nehri boyunca Sasani topraklarına akın düzenler ancak stratejik bir köprünün yıkılmasıyla akın akim kalır. İspanya'da Vizigot Kralı Liuvigild'a (569–86) oğlu Hermenegild'in de katıldığı genel isyan çıkar ve imparatorluk onlara yardım eder. Lombard Benevento Dükü Zotto (571–91) Neapolis/Napoli'yi kuşatır ve Monte Cassino'yu yağmalar.

581 yılında Sasanilerle barış görüşmesi başarısız olur ve savaş yeniden başlar. Liuvigild, Hermenegild'e olan desteği bırakmaları için imparatorluğa para öder.

582 yılında autokrator, Sirmium'u Avarlara vermeyi ve yılda 80.000 nomismata ödemeyi kabul eder. Sirmium tahliye edilir. Ağır hasta olduğu için Mavrikios'u başkente çağırır. Kızıyla evlenen Mavrikios'u taçlandırır.

Analiz

İtalya'da Lombardlar, Balkanlarda Avarlar ve Doğu'da Sasanilerle savaş halinde olan imparatorluk kuzey Afrika'da isyanla uğraşmaktadır. Kuzey Afrika Valiliğinin kurulması Eksarhlık sisteminin ve imparatorluğun askerileşmesinin başlangıcıdır. Monofizit–diofizit bölünmesi neticelendirilemez. İmparatorluk mali olarak sıkıntılar yaşar.

3. 1. 1. 5. 5. Mavrikios (582–602) Imperator Caesar Flavius Mauricius novus Tiberius Augustus

Sasanilerle savaş devam eder.

583 yılında Avarların verilen yıllık haracın 80.000'den 100.000 nomismata'ya artırılması talepleri reddedilince Avarlar Karadeniz kıyılarına akın düzenlerler. Sasaniler, ateşkes yapılması için elçi gönderir. Gassani şefi VI. Al-Nu'man ibn al-Mundhir (581–83) tutuklanır Sicilya'da imparatorluk adına akın düzenlemesi için gönderilir. Mısır'da Abaskiron imparatorluğa isyan eder.

584 yılında İspanya'da isyan sona erer. Avarların aldıkları kentleri tahliye etmeleri karşılığında para yardımını artırma kabul edilir. Anastasios Suruna kadar Trakya'ya akın yapan Slavlar mağlup edilir. Sasanilerle ateşkes girişimi başarısız olunca savaş yeniden başlar. İmparatorluğun 50.000 nomismata ödeme yaptığı Austrasia Frank Kralı II. Childebert (575–96), kuzey İtalya'yı işgal eder. Ravenna merkezli Eksarhlık kurulur ve eksarh olarak Decius (584–85) atanır.

585 yılında Slavlar Tuna'ya geri sürülür ve akınlarını engellemek için Edirne'nin ötesinde savunma hendeği inşa edilir. Ravenna eksarhlığına Smaragdus (585–89) atanır.

586 yılında Avarlar, Balkanlara akın yapmak için Tuna'yı geçerler. Slavlar, Avar saldırısıyla koordineli olarak Selanik'i kuşatır. Ordu için geniş çaplı askere alma süreci başlar. Solachon Muharebesi'ni Romalılar kazanmasına rağmen Sasanilerle savaş devam eder.

587 yılında Avarlar, doğu Tuna ovası ve Trakya'nın iç bölgelerini işgal ederler. Slavlar tarafından harap edilen Mora'da imparatorluk otoritesi sona erer. İmparatorluk bozkırdaki Türk Antalar boyuna elçi göndererek onların Avarlara arkadan saldırılarını sağlar.

588 yılında Avarlar, Balkanları işgal eder. Autokrator, Doğu ordusunun ödeneklerini silahlarla değiştirir ve maaşlarının dörtte birini keser. Mezopotamya'daki Monokarton/Kızıltepe'de halk isyanı sonlandırılır. Avarların kuşattığı Tzurolon 57.600 nomismata para verilerek kurtarılır. Avar ordusu arkalarında yeni bir Türk tehdidi söylentisi üzerine çekilirler. Ravenna eksarhı tarafından kentin limanı olan Classis'i Lombardlardan geri alır. Mısır'daki Abaskiron isyanı sonlandırılır. IV. Yannis (582–95), Antakya Grek Patriği Gregorios (571–93) Doğu Kontu ile yaşadığı tartışma sonucu hakkındaki suçlama için toplanan sinoda başkanlık ettiğinde Ekümenik Patriklik unvanını iddia eder. Papa II. Pelagius (579–90), unvanın imparatorluk topraklarında değil tüm Hıristiyan dünyasında üstünlüğünü ifade ettiğini düşünerek kınar.

589 yılında Ravenna eksarhlığına Romanos (589–96) atanır. Doğu birliklerinin isyanı Antakya Patriği Gregorios'un (571–93) arabuluculuğuyla sonlandırılır. Martyropolis/Silvan ihanet sonucu Sasanilere geçer. Romalılar Sasanilere karşı Sisauranon Savaşı'nı kazanırlar. Romalılar, Behram-ı Çubin'i Aras nehri havzasında ağır bir yenilgiye uğratırlar. Sevilla piskoposu Leander (579–602) başkanlığında Arianizmi kınamak için toplanan III. Toledo Konsili'nde Aryanları Papalık otoritesine bağlamak için "Kutsal Ruh'un hem Baba hem de Oğul'dan geldiği fillioque/ve oğuldan" ibaresi kabul edilir.

590 yılında autokrator, Avarlara karşı sefere çıkar. Hürmüz tarafından görevinden alınan ve aşağılanan Sasani generali Behram-ı Çubin darbe yaparak Hürmüz'ü tahttan indirerek oğlu II. Hüsrev'i (590) tahta geçirir. Daha sonra da Behram-ı Çubin (590–91) tahta geçer. Hüsrev, Urfa'ya kaçarak yardım karşılığında eski Roma–Sasani sınırını yeniden kabul etmeyi, Armenia ve İberia'nın çoğunu teslim etmeyi teklif eder. Behram-ı Çubin, Hüsrev yüzüstü bırakılırsa Nusaybin'i önerir. Seçenekleri değerlendiren autokrator, Hüsrev'e yardım etmeye karar verir ve yeniden tahtına oturması için sefer hazırlar. Autokrator oğlu prens Theodosios'u ortak autokrator

olarak ilan eder. Papa I. Gregorios (590–604), ekümenik iddiasını şiddetle protesto eder. Öyle ki autokratorun askerlerin firar ederek manastıra girmesini yasaklayan yarasını kiliseye yapılmış bir eylem olarak görür. Autokratorun bağımsız davranması yüzünden Büyük lakabıyla anılır. Başkent halkı nezdinde ekümenik unvanı patrikliğin olağan bir parçası haline gelir.

591 yılında Doğu ve Armenia orduları Hüsrev taraftarı güçlerle birleşerek Behram-ı Çubin'i Blarathus Nehri yakınlarında yener. Tahta yeniden geçen II. Hüsrev (591–628) sözünde durarak vaat ettiklerini verir. Ayrıca 540 yılında Antakya'dan yağmalanan değerli bir haçı geri verir. Slavlar ve Avarlarla savaşmak için ana ordu Balkanlara aktarılır. İtalya'da Spoleto Dükü, Roma'dan Ravenna'ya karayolu bağlantısını keser. Ravenna Eksarhı kalelerden bazılarını geri alır. Ermeni ve İberia Kiliseleri Khalkedonianlarla Birlik konusunda anlaşmaya varır. Kuzey Afrika Eksarhlığı kurulur ve vali olan I. Gennadios (591–98) atanır.

592 yılında Papa, Lombard saldırısı altındaki Napoli için eksarha başvurur ancak olumlu yanıt alamayınca Spoleto Dükalığı ile barış yapmak zorunda kalır. Lombardlar Perugia'yı alarak Umbria bölgesine hâkim olunca eksarh geri almak için bir ordu gönderir. Bu durum Lombard Kralı Agilulf'un (590–616) orta İtalya'ya geçerek Roma'ya ilerlemesine neden olur.

593 yılında Slavlar, Skupi/Üsküp kentini yağmalarlar. Priskos, Belgrad'ı ele geçirerek iki büyük zafer kazanır. Tuna'nın kuzeyindeki Slav bölgelerini Balkanlardan geri çekilmelerini sağlamak için işgal eder. Agilulf, Ravenna Eksarhını yener ve Roma'ya doğru ilerler. Şehri kuşatır ancak papa arabuluculuk yaparak yıllık haraç karşılığında geri çekilmeye ikna eder. Autokrator, Priskos'a Balkanlarda erzak yokluğundan heder olan halkı Slavlardan kurtarmak için Tuna'nın kuzeyinde kışlamasını emredince askerler isyan ederler. Priskos askerleri Odessus/Varna'ya götürür ancak görevinden alınarak yerine Petros atanır.

594 yılında Balkan birlikleri için düzenli maaş ödeneklerini iptal edilerek aynı ödeme yapma teklif edilir ancak isyan asıl düzenlemeleri geri getirmeye zorlar. Ordu, Avarlar ve Slavlarla savaşmak için Tuna'yı geçer.

595 yılında Priskos, komutanlığa geri döner. Tuna'yı geçerek Avarların memleketini işgal eder. Kağan duvarlarını yıkmadan önce Belgrad'a ulaşır. Avarlar savaştan kaçınarak Dalmaçya'ya akın yaparlar. Afrika'da Eksarh Mağribi isyanını sonlandırır.

596 yılında Ravenna Eksarhlığına Kallinikos (596–603) atanır.

597 yılında Priskos, Avarların sayıca fazla olmasından dolayı geri çekilir ve Tomi/Köstence’de kuşatılır.

598 yılında Priskos’u rahatlatmak için ilerleyen ordu Avarlara yenilerek geri çekilir. Avarlar Trakya’yı işgal ederler. Başkent ve imparatorluk genelinde veba salgını başlamasından dolayı Avarlar geri çekilir ve yılda 120.000 nomismata haracı kabul ederler. Lombardlarla imparatorluktan aldıkları toprakların egemenliğini tanıyan anlaşma yapılır. Afrika Eksarhlığına Herakleios Presviteros/Yaşlı (598–611) atanır.

599 yılında ordu Tuna’nın kuzeyinde dört savaşta Avarları yener. Avarlar barış için talepte bulunarak Tuna’nın ötesindeki güçlerini geri çekmeyi kabul ederler. Karşılığında Mavrikios, ordularının ele geçirdiği 17.000 esiri geri gönderir.

601 yılında ordu, Avarların Tuna çavlanlarına ulaşmasını engeller. Avarlar, Tuna’yı geçerek Balkanlara akın eder. Mavrikios, Avarların esir aldığı tutsaklara fidye ödemeyi reddedince katledilirler. Ordunun Tuna sınırında sık devriye gezmesi emrini verir. İtalya’da Lombardların iç karşılıklığundan faydalanmak isteyen eksarhın teşebbüsü felaketle sonuçlanır. Agilulf kızı ve kocasını ele geçiren eksarha karşı harekete geçerek Padua ve Istria’yı yağmalar ve eksarhı Ravenna önünde yener. Lombardlarla iki yıllık ateşkes yapılır.

602 yılında autokrator ayak takımı tarafından hakarete uğrar. Elebaşları tutuklanarak kırbaçlanır, sürgüne gönderilir fakat sonra affedilirler. Ordu Tuna’yı geçer ve Avarları yener. Sonbaharda ordu Tuna’yı tekrar geçer ve kışın Avar topraklarından geri çekilir. Autokrator ertesi yıl kışında ordu Tuna’nın ötesinde kalacağı emrini verir. Askerler isyan ederler ve Fokas adında subayı hükümdar ilan ederler. Askerlerin isyan etmesinde 588 yılından beri maaşlarında yapılan dörtte bir kesintiyle bir yıl önce Avarlar tarafından esir edilen tutsakların fidye ödenmeyerek ölüme terk edilmesinin ve ertesi yıl kışında düşman toprakları olan Tuna’nın ötesinde kışlamalarının emredilmesinin etkisi vardır. Üst düzey ordu liderleri Balkanlar’daki isyan yürüyüşü öncesinde kaçarlar. İsyancılar başkent dışına gelir ve autokratora oğlu Theodosios’un lehine çekilmesini söylerler. İhanetle suçlanan Theodosios kaçar. Autokrator şehrin kontrolünü kaybeder ve gece ailesiyle birlikte Boğaz’dan geçerek Üsküdar’a kaçar.

Analiz

İmparatorluk Balkanlarda Avarlar, Slavlar, doğuda Sasanilerle ve İtalya’da Lombardlarla mücadele etmektedir. Askerlere ödemedeki mali sıkıntılar yaşanır. Kuzey Afrika ve Ravenna Eksarhlıklarının kurulması ileride uygulanacak olan Thema

sisteminin başlangıcıdır. Konstantin zamanından beri var olan devlet düzeninin köklü değişimi başlar. Artık askerler yönetimde egemen güçlerdir.

Monofizit–diofizit bölünmesi devam eder. Kadıköy konsilinden beri Roma ve Konstantinoupolis kilisesi arasında sorun teşkil eden kiliselerin statüsü problemi Konstantinoupolis kilisesinin Ekümenik unvanını kullanması ve Papalığın bunu tüm Hıristiyanlık için anlaması yüzünden sorun olur. Roma kenti Raiola'nın (2014a) belirttiği gibi 593 yılındaki Lombard Kralı Agilulf'un kuşatmasında şehri arabulucu olarak haraç karşılığında kralı çekilmeye ikna ederek artık pleno iure/tam yetkiyle bir siyasi kurum haline gelir.

3. 1. 1. 6. Hanedansız (602–10)

3. 1. 6. 1. 1. Fokas (602–10) Imperator Caesar Flavius Focas Augustus

Fokas, Khalkedonian beyanını imzaladıktan sonra taçlandırılır.

603 yılında barış için Hüsrev'e elçi gönderilir ancak Hüsrev, Fokas'ı hükümdar olarak tanımaz. Narses, sözde prens Theodosios olduğunu iddia eden genç adına Urfa'da isyan ederek Hüsrev'den yardım ister. Urfa'da kuşatılan Narses'i kurtaran Hüsrev Theodosios'u hükümdar olarak tanır. Başkentte birbirleriyle çatışarak yangın çıkaran Yeşiller ve Maviler vahşice bastırılır. Ravenna Eksarhlığına tekrardan Smaragdus (603–08) getirilir.

604 yılında Avarlarla anlaşma imzalanır. Romalılar Mezopotamya'yı işgal eder. Hüsrev, Theodosios'un gözetimini Narses'ten alarak imparatorluk ordusunu yener.

605 yılında Sasaniler Roma Armenia'sını işgal ederler. Avarlar, doğuya savaşmak için gönderilen birlikler nedeniyle yetersiz asker olan Balkanlara saldırırlar. Avarların yardımıyla Agiluf, Cremona ve Mantua'yı alınca eksarh rehineleri serbest bırakarak barış anlaşması yapar.

606 yılında Sasaniler Dara'yı işgal edip yağmalarlar. Theodosios ölür.

607 yılında Sasaniler, Mezopotamya'nın çoğunu istila ederek Satala/Kelkit'e kadar akın düzenlerler. Autokratora kurulan komplo başarısız olur. Patriğin ekümenik sıfatını taşımasını yasaklanır. Roma'nın kiliselerin başı olarak tanınmasıyla hükümdarlığının papa tarafından onaylanması birbiriyle bağlantılı olur. Roma'da Fokas'ın heykeli dikilir.

608 yılında imparatorluktaki kıtlık ve veba, hoşnutsuzluğu artırır. Antakya'da isyan çıkar. Sasaniler Armenia'yı işgal eder. Afrika Eksarhı Herakleios isyan eder ve

küçük oğlu Herakleios, kardeşi Gregorios ve yeğeni Niketas'da bu isyana katılırlar. Başkente tahıl tedariki durur. Yahudileri dinlerinden zorla döndürmek için seferberlik başlatılınca Yahudiler Antakya ve Kudüs'de isyan ederek Sasanilerle iş birliği yaparlar. Ravenna Eksarhlığına Photios (608–11) getirilir.

609 yılında Urfa ve Kayseri'yi alarak Pontus'a akın düzenleyen Sasaniler Anadolu'yu işgal eder. İmparatorluk ordusu yenilince Sasaniler Kadıköy'e kadar hiçbir direnişle karşılaşmaz. Antakya'daki isyan katliamlarla bastırır. Mısır'daki Mareotis eyaletinin valisi isyan çıkarır. Kıptiler ve diğer hoşnutsuz kişiler İskenderiye'de isyan ederek Niketas'ın şehre girmesini sağlarlar. İmparatorluk genelinde kötü hasat, hoşnutsuzluğa katkıda bulunur. Niketas imparatorluk ordusunu yener.

610 yılında Niketas Mısır'ı alır. Heraklian güçler Kıbrıs ile Aleksandretta/İskenderun limanını güvence altına alırlar. Kartaca'dan yelken açan Heraklios Selanik ve Abydos üzerinden başkente varınca Yeşiller isyan ederek Mavilere saldırırlar. Herakleios şehre hâkim olur.

Analiz

Fokas'ın tathı gasp etmesi Kaçar'ın (2019, 2014) yayınlarda belirttiğine göre Sasanilerle 603–28 arasında 25 yıl aralıksız süren savaşın başlama sebebidir. Başlangıçta Mavrikios'a tahtını borçlu olan Hüsrev'in vefa borcunu ödeme bahanesiyle başlayan savaş sözde prens Theodosios'un ölmesiyle asıl neden olan iç karışıklıktan dolayı zayıf gördüğü imparatorluktan verdiği tavizleri geri almak amacıyla devam eder. General Narses isyanının arka planında autokratorun askeri rütbe olarak düşük olması vardır. Herakleios'un tahta çıkması durumu değiştirmez.

Monofizit–diofizit bölünmesi devam eder. Yahudilere karşı yaptığı dinden döndürme kampanyası onların isyan ederek Sasanilerin işgallerine sebebiyet verir. Öyle ki Suriye topraklarında Yahudilerle Hıristiyanlar gırtlak gırtlığa bir iç savaşa sürüklenirler. Bir aristokrat olmadığı için aristokratlar tarafından tepki gören autokrator gaspçı durumunu ortadan kaldırmak için patriğin Ekümeniklik iddiasını kabul etmeyerek dini sınıfın ve halkın tepkisini çeker.

Norwich'in (2012) belirttiğine göre önceden imparatorlukta işkence nadirdir ve bu uygulamaları ilk getiren Fokas olur. Halk devrimiyle gelen Fokas halkına işkencelerle zulmederek terör rejimi uygular. İmparatorluk her yönden saldırı altındadır. Anadolu'da Ege, Marmara, Batı Karadeniz ve Batı Akdeniz/Teke havalisi haricinde mülk sistemi Sasani saldırıları neticesinde tahrip olurken Mısır, kuzey Afrika, Kıbrıs'ta mülk sistemi devam eder. İtalya'da mülk sistemi kısmen devam eder.

3. 1. 1. 7. Herakleios Hanedanı (610–95)

3. 1. 1. 7. 1. Herakleios (610–41) Imperator Caesar Flavius Heraclius Augustus

Herakleios, patrik I. Sergios (610–38) tarafından taçlandırılır. Fokas'ın Ankara'daki birliklere komuta eden kardeşi Komentiolos direnir ve öldürülür.

611 yılında dini tören ardından Sasanilerle savaş başlar. Sasaniler iki koldan ilerlerler. Bir ordu Kayseri'ye akın düzenlerken diğer ordu Antakya ile Suriye'de Epemiye ve Emesa/Humus'yı alır. Ravenna eksarhlığına I. Yannis Hadım (611–16) atanır. Afrika Eksarhlığına Niketas (611 (19?)–29) atanır.

613 yılında Sasaniler, Malatya'yı alırlar. Herakleios, Antakya'ya yürür ancak alamaz ve Kilikya'yı terk ederek Anadolu'ya çekilir. Sasaniler, Damaskos/Şam'ı alırlar. Autokrator en büyük oğlu Prens Konstantin'i ortak autokrator ilan eder.

614 yılında Sasaniler Filistin'e girer ve Kudüs teslim olur lakin Sasaniler güneye sefer düzenlerken kent isyan eder. Sasaniler Kudüs'e geri dönerek alırlar. Patrik Zacharias (609–32) ve Hıristiyan sakinlerin çoğu İran'a sürülür. Gerçek Haç ganimet olarak Tizpon'a götürülür ve şehir Yahudilere teslim edilir. Sasaniler Kadıköy'e kadar akınlar düzenler ancak imparatorluk doğu ordusu kuzey İran'a ilerlerken geri çekilirler. Avarlar, Dalmaçya'nın çoğunu istila ederler. İspanya'da Vizigotlar imparatorluk garnizonunun olduğu Cartagena'ya saldırırlar.

615 yılında Avarlar Selanik'i kuşatırlar fakat başarısız olurlar ve Balkanlar'daki Niş, Solin ve Sofya'yı alırlar. İspanya'da Vizigotlarla barış yapılır.

616 yılında akıncıları batı kıyı vilayetlerini istila edip Sardis'i yağmalarken Sasani ordusu, Ankara üzerinden Anadolu'yu geçerek Kadıköy'e yürür. Barış müzakeresi sonuçsuz kalır ve savaş devam eder. Herakleios, askerlerin maaşlarının yarıya indirilmesi gerektiğini bildirir. Ravenna'da Eksarh ücreti ödenmeyen askerler tarafından öldürülür ve Napoli'de Conzalı Yannis isyan eder. Ravenna Eksarhlığına Eleutherius (616–19) atanır ve sabık eksarhın ölümüne karışanları idam eder. Antakya Süryani Patriği I. Athanasios Gammolo (609–20) imparatorlukta monofizitlerle rakip dini toplulukları Sasani işgaline birleşerek direnmeleri için Mısır'a gider.

617 yılında Sasaniler Gazze'yi ele geçirir ve Mısır'a girerler. Eksarh Napoli'de isyanı sonlandırılarak Conzalı Yannis'i idam eder.

618 yılında işgal edilen Mısır'dan tahıl getirilememesi nedeniyle başkentteki tahıl dağıtımını askıya alınır. Sasaniler, İskenderiye'yi kuşatır.

619 yılında İskenderiye’de tespit edilmeden limana ve karaya sızan balıkçı tekneleriyle Sasanilerden bir güçlük görmeden tahliye edilir. Eksarh, Ravenna’da ayaklanır ve Roma’ya yürürken askerleri tarafından öldürülür. Kırım’ın kuzeyinden Onogur Bulgar Prensi Kubrat başkenti ziyaretinde vaftiz edilir. Ravenna eksarhlığına I. Gregorios (619–25) atanır.

620 yılında patriğe başkentin Kartaca’ya taşınacağı konusundaki söylentilerin gerçeği yansıtmadığı belirtilir. Savaş süresince ödünç verilen kilise hazineleri askerlere ödeme için para basmak üzere eritilir. Sasaniler, Mısır’daki monofizit kilisesi yönetimini tanır.

621 yılında Sasaniler karşısındaki ana orduyu güçlendirmek için Trakya ordusu Anadolu’ya nakledilir. Avarlarla yılda 150.000 nomismata ödenerek barışı sağlanır. Autokrator yeğeni Martina ile kilisenin enesti onaylamamasına meydan okuyarak evlenir; patrik bunu kabul eder. Sasaniler doğu Anadolu’da seferler düzenler ve Pontus’ta kışlarlar.

622 yılında Herakleios ordusu Armenia’ya götürür. Sasaniler Armenia’da ağır bir yenilgi alırlar.

623 yılında Avarlar, Sasanilerin kışkırtmasıyla savaşı yeniler ve Selanik’i kuşatırlar. Slav akıncıları denize açılır ve Krete/Girit’e akın yaparlar. Autokrator, Pontus’ta ordudan ayrılarak deniz yoluyla başkente döner. Avarlarla ateşkes görüşmesi pusu kurulumu nedeniyle başarısız olur. Avarlar başkentin banliyölerine ulaşır, yağma yapar ve Trakya’ya çekilirler. Yıllık 200.000 nomismata ödeme karşılığında barış yapılır.

624 yılında barış talebine Hüsrev aşağılayıcı cevap verir. Autokrator cevabı Ayasofya’da sergiletir. İran’ın savunmasının zayıf olduğu kuzey dağ sınırından işgale hazırlanmak için Pontus’a yola çıkar. Armenia’ya yürür. Aras Nehri’ni geçerek kuzey İran’a girer ve Sasani ordusunu yener. Arazi yakma taktiklerini görmezden gelir. Azerbaycan’a geri çekilmeden önce Ekbatan/Hemedan’ı yağmalar. Yerel aşiret liderlerini müttefik olarak toplamak için Albanya’ya gelir.

625 yılında Herakleios, Tigranokert/Silvan yakınında Sasanileri pusuya düşürerek ağır bir şekilde mağlup eder. Fakat sayıca üstün olan Sasanilerin yeni bir ordusu tarafından takip edilir ve Seyhan nehri yakınında yapılan savaş pata kalır. Sivas’a çekilerek Sasanilere karşı Hazarlara elçi gönderir. Ravenna eksarhlığına Armenian/Ermeni Isaak (625–43) atanır. Papa ölünce yerine I. Honorios (625–40) seçilir ve imparator tarafından onaylanır.

626 yılında Şehrbaraz komutasındaki Sasani ordusu Anadolu'yu katederek Boğaz'a yürür. Şahin komutasındaki Sasani ordusu bozguna uğrattılır. Ancak Boğaz'a yürüyen Sasanileri durduramayacak kadar oyalanılır. Herakleios Trabzon'a ulaşır ve kardeşi Teodor'u takviye kuvvetleriyle başkente gönderir. Başkentte Saray Muhafızları/Skholae ekmek tayınları iptal edilmesinden dolayı isyan eder ancak talepleri kabul edilerek isyan sonlandırılır. Avarların Selanik kuşatması başarısız olunca başkente yürür ve kuşatmaya başlarlar. Patrici Bonus savunmaya liderlik eder. Kağan Organa (617–30) bizzat saldırıya liderlik etmek için gelir. Saldırıları durunca patrik, Hodegetria ikonasıyla surların üzerinde tören yapar. Avarlar kuşatmayı kaldırmak için para teklifini reddeder ve kentin teslimini isterler. Sasaniler, Kadıköy'e ulaşırlar ancak kuşatmaya daha geç bir tarihte katılırlar. Donanmaları olmadığı için Avrupa yakasına geçemezler. Avar-Slav kano filosu donanma tarafından Boğaz'da yenilerek batırılır ve kara saldırısı geri püskürtülür. Avarlar kuşatmayı kaldırarak geri çekilirler. Bu durum karşısında Şehrbaraz Kapadokya'ya geri çekilir. Kuzey İran'a Hazar saldırıları başlar. Herakleios, Lazika'ya yürür. Teodor Trakya'ya Avarlara karşı asi Slavlara yardım etmek için yürür.

627 yılında Slav isyanı yüzünden Avarlar sorun olmaktan çıkarlar. Teodor, Balkanlar'da kabilelerin teslimiyetini sağlar ancak kalıcı bir hâkimiyet olmaz. Hüsrev, Şehrbaraz'ın ihanetinden korkarak öldürülmesi için mesaj gönderir ancak imparatorluk bunu ele geçirir. Herakleios mektubu alarak Şehrbaraz'ı isyan etmeye teşvik etmek için kullanır. Şehrbaraz yeni gelişmeleri dikkate alarak Herakleios'un doğuya yürümesini engellemeyeceğini belirtir. Herakleios İberia'ya yürür ve Tiflis'i alır. Hazar kuvvetleri katılınca Kafkasların güneyindeki dağlardan İran üzerine yürürler. Urmiye Gölü yakınlarında Sasanilere üstünlük sağlanır ve direnişle karşılaşmadan Mezopotamya'ya inilir. Sasaniler okçularının etkisiz hale geldiği sisli bir savaşa sürüklenir. Herakleios Ninova Muharebesini kazanır. Hüsrev kaçır ve Herakleios karşı konulmadan Sasani ülkesinin kalbine yürür.

628 yılında Dastagerd'deki başaraya girerek yağmalar ve kış için Atropatene'ye çekilir. Savaştan bıkan Sasani soyluları Hüsrev'i öldürürler ve en büyük oğlu II. Kubad (628) taç giyer. Sasani elçileriyle esir edilen tüm Romalıların serbest bırakılması, alınan toprakların tahliye edilmesi ve ganimet olarak alınan Gerçek Haç'ın geri verilmesi şartlarıyla barış yapılır. Herakleios, Urf'a'yı kuşatarak alır ve başkente döner. İspanya'daki son Roma toprakları olan Malaga çevresindeki sahil kasabaları Vizigotlar tarafından işgal edilir.

629 yılında Şehrbaraz, Sasani ordusunu ülkesine götürmeden önce sınırın ve Gerçek Haç'ın verilmesini onaylamak ve Sasani tahtını ele geçirmesini desteklemesi için Herakleios'la Kapadokya'daki Arabissos/Afşin'de buluşur. Kubad'ın ölümüyle tahta geçen III. Erdeşir'in (628–29) naibi olarak Sasani ülkesine geri dönen Şehrbaraz (629) tahtı ele geçirir ve Gerçek Haç'ı geri verir. Sasaniler Mısır, Suriye ve Filistin'i tahliye ederler. Roma ordusu Suriye'ye yürür. Çarmıha gerilme sırasında kullanılan "Kutsal Mızrak" başkente getirilir. Filistin'de Ölü Deniz'in doğusundaki Mute Savaşı'nda ilk küçük Müslüman Arap saldırısı başarısız olur. Afrika Eksarhlığına Patrician Gregorios (629–47) getirilir. Grekçe Basileus unvanını kullanılan ilk imparatorluk Novella/Fermanı yayınlanır. Bu devlet dili olarak Latince'nin yerine Grekçe'nin kullanımda önemli bir olaydır.

630 yılında Herakleios Kutsal Kabir Kilisesi'ne Gerçek Haç'ı yeniden yerleştirmek için zaferle Kudüs'e girer. Yahudi işbirlikçilerinin katliamlarına izin verir. Armenia'da Katolikos I. Ezra (630–41) ile görüşerek Khalkedonian itikadı kabul etmesini sağlar. Müslüman Araplar, Romalılar kentte olmadığı için Tebük'ü fethederler.

631 yılında Suriye Münbiç'te autokrator, monofizit Antakya Süryani patriğini ikna eder. Antakya ve on iki piskopos birlik konusunda anlaşmaya varırlar. Fakat patrik Khalkedonian itikadı kabul konusunda aynı fikirde olup olmadığı belli olmadan ölür ve yerine III. Yannis Sedreli (631–48) gelir.

632 yılında Afrika'daki tüm Yahudilerin ve daha sonra diğer eyaletlerdekiilerin vaftiz edilmesi emredilir. Mısır'daki Khalkedonian ve monofizit Birlik imparatorluk planına uygun olarak sinodla ilan edilir ancak dirençle karşılaşır. Mısır'da itaatsiz Kıptilere monofizitizm için zulüm yapılır. İskenderiye Kıpti patriği I. Benjamin (623–62) birliği kabul etmez. Erzurum'da toplanan Ermeni Katolikosu I. Ezra liderliğinde toplanan sinod autokratorun yeni iman formülünü "Monoenergismus" kabul ederek Grek ve Ermeni ruhaniler ortak ayin icra ederler. Fakat halk nezdinde kabul görmez ve akim kalır.

633 yılında Müslüman Araplar, Gassani topraklarını fethederek imparatorlukla komşu olur. Araplar Ullais savaşını kazanarak Sasani Mezopotamya'sını fethederler. İskenderiye patriği Kyrus (631–43) tarafından toplanan sinodda Mısır'da "Satisfactio plerophoria"sı olarak da bilinen Kilise Birlik Paktını önerir. Monothelitizmi önermesine rağmen monofizitler tarafından olumlu karşılanır ancak Khalkedonianlarla Birlik sağlanmaz.

634 yılında İlk büyük Arap akını olur. Araplar Filistin'e üç yönlü ve Gazze'ye akın yaparlar. Araplar, Roma ve Sasani birleşik ordusunu Firuz Muharebesinde mağlup ederler. Küçük çaplı Dasin Muharebesinde Araplar, Romalıları yenerler. Araplar, Ürdün'e akın düzenlerler ancak Romalıları nehir geçişlerini onlara karşı korurlar. "Seyfullah" Halid bin Velid, Karyeteny, Ecnadeyn ve Busra Muharebelerinde Romalıları mağlup eder. Ürdün'ü geçer ve Şam'ı kuşatmadan önce civarına akın düzenler. Araplar Şam'ı fethederler. Antakya'daki autokrator, yardım ordusu gönderir ancak ordu yenilir. Patriğin, Papa I. Honorius'a (625–38), Mesih'in "iki tabiatı ancak bir hükmü" olduğunu ve doktrininin tanınmasının Khalkedonian–Monofizit dini çatışmasını hafifleteceğini belirten mektubu reddedilir.

635 yılında Araplar, Heliopolis/Baalbek'i fethederler.

636 yılında Roma ordusu gelince Araplar Şam'ı terk ederek geri çekilirler. Romalıları Araplarla Yermük Nehri üzerindeki çöl sınır bölgesinde savaşırlar ve Yermük Savaşı'nı kaybederler. Sasani savaşlarından dolayı var olan mental yorgunluğa bir de moral bozukluğu eklenir ve Antakya'ya kadar geri çekilirler. Herakleios Urfa ve Malatya'ya çekilir. Kudüs'deki Gerçek Haç'ın başkente götürülmesini ve Kilikya'da bir arazi yakma bölgesi yaratılmasını emreder. Araplarla fethettikleri toprakların imparatorluktan ayrılması konusunda bir ateşkes görüşmesi yapan Mezopotamya komutanını değiştirerek ateşkesi iptal eder. Araplar, Şam'ı tekrardan fethederler. Araplar, Roma birliklerinin hala bazı Sasani şehirlerini işgal ettiği Doğu Mezopotamya'yı fetheder. Herakleios, Suriye ve Filistin'de kalan garnizonların açık savaştan kaçınmaları için emir verir.

637 yılında Herakleios rahatsızlığı nedeniyle başkente geri döner ve gayrimeşru oğlu Yannis Athalarikhos tarafından başarısız bir komplo düzenlenir. Araplar Demirköprü Savaşı'nda Romalıları yenerek Antakya'yı alırlar. Mezopotamya'nın geri kalanı Halep, Lübnan, Beyrut, Tripolis/Trablusşam, Filistin, Sur, Sidon, Akra ve Eriha'yı fethederler. Roma komutanı Mısır'a kaçır. Araplar, Kudüs'ü kuşatır ve Gazze'yi fethederler.

638 yılında Araplar, Kudüs'ü fetheder. Prens Konstantin Antakya'yı almayı başaramaz. Araplar, Germanikia/Maraş'ı kuşatarak cizye şartıyla alırlar ve ganimetle geri dönerler. Autokrator, dini bir uzlaşma olan Ecthesis'u (inanç beyanı) onaylar ve yayınlar. Khalkedonian ve monofizitlerin, Mesih'in hükmü–cismaniyeti hakkındaki tüm tartışmaları yasaklanarak ve iki tabiatı olduğu ancak tek bir "irade" (Monotheletizm) taşıdığı belirtilerek Birlik amaçlanır. Başkente sinod tarafından onaylanır. Papa ölür ve

Severinus (638–640) halefi olarak seçilir. Autokrator, papayı onaylamayı Ravenna Eksarhına bırakır. Monotheletizm konusunda onayını almaya kadar onay verilmesini erteler. Autokrator, Maurikios Khartoularios'u Roma'ya dük olarak papanın Monotheletizm konusunda onayını almaya gönderir. Khartoularios Roma'yı yağmalar. Autokrator, oğlu Prens Heraklonas'ı ortak autokrator ilan eder.

639 yılında Araplar Urfa, Dara, Harran, Callinicum/Rakka, Diyarbakır, Silvan, Nusaybin, Circessium/Al Busayrah ve Samosata/Samsat'ı fethederler.

640 yılında Araplar Mısır'a saldırırlar. İskenderiye patriği ve praefekti Cyrus (631–41), Mısır'ı tahliye etmek için Araplarla anlaşma yapar ve teyit almak için başkente gider. Autokrator tahliyeyi kabul etmez. Araplar, İskenderiye hariç Mısır'ı ve Armenia'yı fethederler. Papa, Eksarhın gözünü korkutmasından sonra Ecthesis'u onaylamaya karar verir. Papa ölünce yerine IV. Yannis (640–42) seçilir.

641 yılında Papa Ecthesis'u kınamak için sinod toplar. Autokrator, papaya Ecthesis desteğini bıraktığını ve bunun için patriği suçladığı mektubu yazar. Autokrator ölür.

Analiz

Usta'nın (2016) belirttiği gibi dini törenin ardından Sasani seferine çıkması Doğu'ya karşı ilk Haçlı Seferi olarak nitelendirilebilir. Sasanilerin ilerlemesinde doğu topraklarındaki askerlerin çoğunluğunun yerel monofizit halktan ve sivil-askeri yöneticilerin diofizit olmasının yanı sıra Fokas devrinde ekilen Yahudi-Hıristiyan hizbinin neticesinde halkın arasında ikilik çıkmasının da etkisi olabilir.

Luttwak'ın (2012) belirttiği gibi başkentin karşı kıyılarına dayanan ve Pers imparatorluğunu yeniden kurmak üzere olan Sasani kuvvetlerinin ikmal yollarından uzaklaşması ve geri çekilirken düşman topraklarını boydan boya geçmek zorunda kalması neticesinde ordusunun yıpranması aynen II. Dünya Savaşı'nda Alman ordusunun Belçika'yı işgal ederken başarılı olması ve Rusya içlerinde sonunu hazırlaması örneğinde olduğu gibi Sasani Devleti'nin sonunu hazırlamıştır. İşgal ettiği Roma Suriye'sinde durmak yerine imparatorluğu ortadan kaldırmaya hedeflenmesi Sasanilerin kendi devletlerinin sonunu getirir. 603 yılından beri Romalılarla uzun soluklu ve netice itibarıyla yenildikleri bir savaş yapmaları ve iç karışıklık yüzünden tahtın sürekli el değiştirmesiyle karışıklık ortamının oluşmasına neden olur. İmparatorluk uzun süren Avar ve Sasani savaşları neticesinde hem mali hem de askeri olarak yıpratır.

Roma–Sasani savaşından her iki devletinden fazla yıpranması neticesinde Araplar kazançlı çıkarlar. İmparatorlukta Ortadoğu’da Tuna ırmağı boyunca var olan kaleler sistemine benzer bir sistem ile İslamiyet öncesi özellikle Lahmilerin ve Ioustinianos öncesi Gassanilerin saldırıları karşısında etkili savunma sağlamıştır. Kaleler sisteminin Sasaniler tarafından tahrip edilmesi ve imparatorluğun yeniden imar edecek yeterli zamana sahip olmaması yanında Arap tüccarlar tarafından bu coğrafyanın bilinmesi de bu konuda etkilidir.

Coğrafi ve kültürel açıdan bakıldığında Arapların çölde vaha göçebelik/yatay hareket geleneğinden gelmesi sebebiyle Lübnan dağlarının Filistin yöresinde sahil bandında Orta Toroslara kadar ulaşıma imkân veren bir koridor sağlaması nedeniyle Kilikya, Antakya, Suriye, Mezopotamya ve Mısır’da ilerlemişlerdir. Anadolu’da Orta ve Doğu Toros dağlarının kesintisiz bir doğal engel sağlaması nedeniyle Anadolu içlerine ilerlemesini engellemiştir. Sonuç olarak Arap Halifeliği Ortadoğu ve Mısır’ı fethederek imparatorluğa büyük toprak kaybı yaşatır.

Dini yönden bakıldığında İslamiyet’in, Yahudilik ve Hıristiyanlığı tamamlayan ve onlardaki eksiklikleri gideren bir din olarak ortaya çıkarak tüm dünyayı doğru imana getirmeyi hedeflemesi saldırıların daha sert ve hızlı olmasına sebep olmuş ve bu durum hâlihazırda Ortadoğu’da tahrip olarak yeniden yapılmamış kaleler sisteminin olmasından dolayı savunmayı etkisiz hale getirmiştir. Ayrıca İslamiyet, Kudüs kentinde ilk kible olması nedeniyle hak talep etmektedir. Mecusilerin/Zerdüştlere ehl-i kitap olmamaları Arapların saldırılarını çok şiddetli yapmalarına neden olur.

Autokratorun monofizit–diofizit bölünmesini önleme çabası olan monotheletizm aksine Roma kilisesi ve toplumda ayrı bir bölünmeye yol açarak sonuç vermez. Kudüs ve Antakya patriklikleri Arap yönetimi altındadır. Autokrator ilk defa Basileus unvanını kullanır. Grekçe yayımlanan fermanla imparatorlukta egemen dilin Grekçe olduğu üst makam tarafından resmen teyit edilir. İmparatorlukta Romanizasyon sona erer. Helenizasyon Konstantinopolis patriğinin nezdinde kilise iş birliğinde imparatorluk vatandaşlığının olmazsa olmaz koşuludur.

Roma mülk sistemi Anadolu’da Teke havalisi, Marmara, Batı ve Orta Karadeniz ile Ege kıyı şeridinde nispeten sürerken Avrupa’da Avar ve Slavlar nedeniyle Uzun Duvar, Kırım ve Kıbrıs haricinde son bulur. İmparatorluğun Arap saldırıları karşısında Anadolu topraklarında Hıristiyanlığı Doğu Kalesi olarak savunma görevi başlar.

3. 1. 1. 7. 2. III. Konstantin (641) Imperator Caesar Flavius Heraclius novus Constantinus Augustus

Heraklios ölür ve oğulları III. Konstantin (641) ve Martina'nın etkili yönetimi altında Herakleonas (641–42) ortak autokrator olurlar. Senato ve saray mensupları, Martina'yı naip olarak onaylamayı reddederler. Konstantin verem hastalığından ölür.

3. 1. 1. 7. 3. Heraklonas/Herakleonas/Heraklios (641) Flavius Constantinus Heraclius Augustus

Autokrator ölünce Heraklonas/Küçük Heraklios hükümdar olur. Autokratoru Martina'nın zehirlediği söylentisi çıkar. İskenderiye Araplar tarafından kuşatılır. General Valentinus, halk desteğini arkasına alarak Konstantin'in oğlu Konstans'ın ortak autokrator olmasını talep ederek başkente yürür. Herakleonas'da aynı fikirdedir ve II. Konstans, David Tiberius, Martinus taçlandırılırlar. Valentinus ödüllendirilerek Sezar yapılmasına rağmen karşıt kampanyayı devam ettirir. Cyrus, Mısır'da Araplarla bir yıllık ateşkes imzalar. Ateşkes süresi için haraç verilmesi ve süre sona erdiğinde İskenderiye'nin tahliye edilmesi gerekir.

3. 1. 1. 7. 4. II. Konstans "Sakallı" (641–68) Heraclius Constantinus Augustus/Flavius Constantinus Augustus "Pagonatos"

Senato, Martina ve Herakleonas'ı tutuklamak ve görevden almak için darbeye öncülük eder. Konstans tek hükümdar olur.

642 yılında Valentinus baş yönetici ve başkomutan olur. Yapılan anlaşma uyarınca, Romalılar İskenderiye'yi tahliye ederler. Papa I. Theodorus (642–49) Monotheletizmin terk edilmesini talep ederek Khalkedonian itikadı tasdik edene kadar patrik II. Pavlos'u (641–53) tanımayı reddeder.

643 yılında Araplar, kuzey Afrika'yı Eksarhlık merkezine kadar fethederler. Armenia Arap vasalı olur. Roma dükü Maurikios Khartoularios, tekrardan Roma'yı yağmalar ve Ravenna düküne isyan eder. İsyanı sonlandırılarak idam edilir. Lombard Kralı Rothari (636–52), Romalılara savaş açar ve onları yenerek Liguria'daki imparatorluk topraklarını alır. Eksarh ölünce yerine I. Theodorus Calliopos (643–45) atanır.

644 yılında Araplar, Euchaita/Mecitözü–Çorum yağmalarlar.

645 yılında tahtı ele geçirmek için ayaklanan Valentinus öldürülür. Donanma İskenderiye'ye deniz seferi yaparak şehri yeniden alır ancak kuvvetleri Nil deltasının

etrafına dağılır ve bu yüzden Mısır'da fazla ilerleyemez. Ravenna Eksarhlığına Plato (g. 645–49) atanır.

646 yılında Araplar Mısır'a gelir ve Kıpti patriği tarafından müzakere edilerek İskenderiye teslim edilir. Günah Çıkaran Maksimos kuzey Afrika'ya gider ve Monotheletizm'e karşı başarı kazanır.

647 yılında Araplar, Kayseri'yi fetheder ve Amorium/Emirdağı kuşatır. Kuzey Afrika Eksarhı autokratorun Monotheletizmi desteklemesini bahane ederek ayaklanır. Sufetale muharebesini Romalılara karşı kazanan Araplar kuzey Afrika'yı fetheder. Eksarh öldürülür ve yönetim merkezi Sufetala yağmalanır. Araplara 330.000 nomismata haraç ödeyerek geri çekilmelerini sağlayan II. Gennedios (647–65) kuzey Afrika Eksarhı atanır.

648 yılında autokrator ve patrik, öğreti üzerine Typus/Ferman yayınlarlar: Mesih'in bir veya iki tabiatlı olduğuna dair tüm tartışmaların yasaklandığını ve beş "Genel Konsilin" öğretilmesine yetki verdiği bir öğreti olmadığını belirtirler ancak teolojik anlaşmazlığı sona erdirmeye başarısız olurlar.

649 yılında yeni Arap filosunu denize indirilir ve Kıbrıs'a baskın düzenleyerek fetheder. Roma filosu Arapları dışarı çıkarır ve adayı yeniden kazanır. Araplar Isauria'ya akın düzenler. Ravenna eksarhlığına Olympios (649–52) atanır. Papa I. Martinus (649–55) Typos'a karşı muhalefeti yönetir ve Lateran sinodunu Monoteletizmi kınamak için toplar. Sinod kararlarını imzalanmak üzere imparatorlukta kiliselere gönderilir. Papa, autokratora heretikliği bırakmasını isteğini belirten ve mevcut durumdaki inancın hatalı patriklerin suçu olduğu mektup yazar.

650 yılında Ravenna Eksarhına papayı tutuklaması emredilir. Eksarh Roma'yı ziyaret eder ancak papanın gücünden dolayı hiçbir şey yapmaz ve isyan eder.

651 yılında Isauria'ya Arap akınları olur. Suriye'deki Vali Muaviye ile iki yıllık ateşkes yapılır. Eksarh Sicilya'ya yürürken vebadan ölür ve isyan çöker. Ermeni General Teodor Rshtuni isyan ederek Arap egemenliğini tanır. Armenia Manzikert/Malazgirt'teki sinod, 630 sinodunun Khalkedon itikadının kabulünü bozar. Roma kilisesi ve doktrininden bağımsızlığını yeniden tasdik eder.

652 yılında autokrator, ordusuyla Armenia'ya yürür ancak başkentte komplo kurulduğunu haber alınca geri döner. Araplar, Kilikya ve Batı Anadolu'ya Dorylaeum/Eskişehir'e kadar akın yaparlar. İmparatorluk topraklarında Ermeni düalist Pavlikan mezhebi görülür. Eksarh Olympios, Sicilya üzerine ilerlerken hastalanır ve ölür.

653 yılında Arap ordusu Armenia'nın bir kısmında vasallık kurar. Ravenna Eksarhı olarak ikinci kez I. Theodorus Calliopos (653–66) atanır ve Roma'ya giderek papayı tutuklar ve Napoli'deki Roma gemisi vasıtasıyla başkente gönderir. Başkente gelen papa eskarh Olympios'un isyanına yardım etmek suçundan imparatorluk görevlisi olarak yargılanır, kırbaçlanır ve ölüm cezasına çarptırılır ancak patriğin başvurusu üzerine sürgüne gönderilir.

654 yılında Arapların bir ordusu kuzeydoğu Anadolu'ya akın düzenlerken diğer ordu Armenia'ya girerek Roma kuvvetlerini Kafkasya'ya sürer. Arap filosu Girit, Kos/İstanköy ve Kıbrıs'a baskınlar yapar. Armenia ve İberia'da Arap vasalları hüküm sürer. Günah Çıkartan Maksimos başkente getirilir ve isyanı desteklediği için ihanetten mahkûm edilerek sürgüne gönderilir. Eksarhın ikna etmesi neticesinde Romalı din adamları papalık tahtının boş olduğunu ve I. Eugenius'un (654–57) yeni papa olarak seçilmiş olduğunu kabul ederler. Autokrator oğlu Prens Konstantin'i ortak autokrator olarak taçlandırır.

655 yılında Araplar Kapadokya'ya akın düzenler. Arap filosu, Anadolu kıyıları boyunca batıya doğru yelken açar ve Likya'daki Phoinike/Finike açıklarında imparatorluk filosuyla karşılaşır. Zâtüssavâri/Finike Muharebesi Hıristiyan–İslam deniz savaşlarının başlangıcıdır. Roma filosu Direkler Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğrar. Patrik Petros (654–66), papalık elçilerini İsa'nın insani ve ilahi doğalarının her birinin farklı bir iradeye sahip olabileceği, ancak bir "kişi" (hipostasis) olarak yalnızca bir iradesi olduğu konusunda uzlaşmayı kabul etmeye ikna eder. Papa, patrik atanmasını onaylar. Ancak Roma sinodu halk gösterileri yüzünden kabul etmez.

656 yılında Opsikion teması ile ilgili ilk kayıt vardır.

657 yılında müttefik Armenia'yı desteklemek için ordu gönderilir.

658 yılında autokrator 626'dan beri Slavlara karşı yapılan ilk büyük seferde Trakya'ya yürür. Slavlar teslim olur ve Selanik'e kadar kıyı yerleşimlerinin güvenliği sağlanır.

659 yılında Muaviye, Halife Ali bin Ebu Talip'e (656–61) odaklanabilmek için yılda 365.000 nomismata ve günde bir köle ile bir at verilmesi şartıyla imparatorlukla ateşkes yapar. Autokrator oğuları Prens Herakleios, Prens Tiberius'u ortak autokrator olarak taçlandırır.

661 yılında Halife Ali suikastle şehid edilince Emevi Arap Halifeliği I. Muaviye bin Ebu Süfyan (661–80) tarafından kurulur.

662 yılında autokrator, Yunanistan'daki Slavlar üzerinde kontrol sağlar. Filoyla İtalya'ya geçer. Benevento'yu kuşatır fakat alamaz. Napoli üzerinden Roma'ya geçer. Araplar, Armenia'ya vasal hükümdar atarlar.

663 yılında Roma'ya gelen autokrator, papa tarafından onurlandırılır. Roma'da Pantheon'daki bronz çatı kiremitlerinde olduğu sanatsal eserlerin bazılarını el konulur.

664 yılında filoyla Siraküza'ya gider ancak orada başkent kuracağından korkan saray mensupları karısıyla oğullarının yanına gitmesini engellerler. İtalya, Sicilya ve Afrika'da yeni ordular için sert yeni vergiler yürürlüğe koyulur. Eksarh Gennadios isyan eder. İsyancı askerler, Muaviye'nin isyanda yardımını aramak için Suriye'ye kaçan Gennadius'u azlederler.

665 yılında Gennadios'un kaçmasını sağlayan Neoterios/Genç Eleutherios (665–95) eksarh olarak atanır. Muaviye isyancı Gennadius ile Trablusgarp'ı fethetmek için ordu gönderir. Gennadios İskenderiye'deyken yolda ölür.

666 yılında Araplar Anadolu'ya akın düzenlerler. Autokrator, Ravenna başpiskoposluğunu Roma'nın kontrolünden bağımsız hale getirir. Ravenna eksarhlığına II. Gregorios (666–78) getirilir.

667 yılında Arap ordusu, Malatya'nın batısına akın düzenler. Armeniakon teması kurulur.

668 yılında Armeniakon'un strategosu Saborius, ayaklanır ve imparatorluk ordusu ile karşılaşmadan bir at kazasında ölünce isyan bastırılır. Siraküza'daki saray görevlileri autokratoru öldürürler ve Opsikion Kontu Mezezius/Mizizios'u hükümdar ilan ederler.

Analiz

Arapların saldırıları yüzünden Suriye, Mısır, kuzey Afrika toprakları kaybedilir. Araplarla savaştan dolayı yıllık vergilerin artması Slav yerleşimcilerde huzursuzluk çıkarır. Araplar fethettiği topraklarda halkın monofizit olmaları, imparatorluk diofizit yönetici sınıfın görevlerini kaybetmeleri, mülkiyete dokunmayarak sadece vergi almaları ve dini tolerans göstermeleri neticesinde direnişle karşılaşmazlar ve hızlı ilerlerler. İtalya'da Papa'nın tutuklanmak istenmesi neticesinde imparatorluk yönetimi gözden düşer ve bu durumu değerlendiren eksarh isyan eder. İmparatorluk Sicilya'yı savunarak Arapların burayı atlama taşı olarak kullanarak İtalya yarımadasını ve Anadolu topraklarını savunarak Balkanları fethetmelerini engeller.

Kudüs, Antakya ve İskenderiye patrikliklerinin Arap egemenliğinde olması Doğu Hıristiyanlığında Konstantinopolis patrikliğinin ekümenlik olmasına diğer bir

deyişler inter primus pares/eşitler arasında birinci konumuna itirazları sonlandırır. Ayrıca monofizit toprakları kaybettiğinden dolayı Pavlikanlar haricinde diofizit öğreti yekpare hale gelir. Monothelitizm yüzünden Roma kilisesi ile süren sorun devam eder. Sarris'in (2009) belirttiği gibi Anadolu'da imparatorluğun Araplara karşı direnişi sertleşir.

Thema sisteminin her ne kadar Herakleios dönemine atfedilse de Güneş'in (2021) belirttiği gibi VII. yüzyılda ilk yarısında kurulmuş olması güçlü bir ihtimaldir. Çalışmamızda themaların kesin olarak var olduğu tarihler dikkate alındı. Thema sistemi uygulanarak sivil ve askeri görevler General/Strategos adı altında askeri otoritede birleştirilir. Güneş'in (2018) belirttiği gibi themalar tourma, bandon ve kleisoura gibi idari, askeri ve mali strateji dâhilindeki müstahkemlerle korunmuştur. Bu kapsamda devletin veya askeri hizmetle görevlilerin kontrolü altındaki toprağa bağlı serf yerine paroikoi ve kimsenin toprağına bağlı olmayan özgür kolon yerine eleutheroi tabirlerini kullanabiliriz. Bu durum aynı zamanda kentlerde Polis döneminin sona erdiğini ve Kastrom döneminin başladığını gösterir. Diğer bir deyişle büyük kentler yerine korunaklı ve küçük ölçekli kentler dönemi başlamıştır. Kıbrıs'ta Arap saldırıları yüzünden Roma mülk sistemi bozulmaya uğrar.

3. 1. 1. 7. 5. IV. Konstantin “Genç” (668–85) Flavius Constantinus Augustus “Junior”

Konstantin Sicilya'ya varmadan önce Mizizios tutuklanır.

669 yılında autokrator başkente geri döner. Anadolu askerlerinin çoğunun yokluğunda Araplar, Kadıköy'e ulaşırlar ancak autokratorun dönüşü üzerine Anadolu'ya ricat ederken Amorium'u fetheder ve garnizon kurarlar. Romalılar, Amorium'u geri alır. Anatolikon theması kurulur.

670 yılında Arap filosu Marmara'ya akın düzenler ve Erdek'i alarak kışı orada geçirir.

671 yılında Araplar, Erdek'ten ayrılınca Romalılar geri alır.

672 yılında Arap filosu, güneybatı Anadolu kıyılarını tahrip eder.

673 yılında Roma filosu, Araplarla deniz savaşını kazanır. Arap filosu Rodos'ta kışlarken Araplar Tarsus'u fetheder.

674 yılında Araplar başkenti denizden ablukaya alır. Baalbekli Kallinikos'un icat ettiği “Rum Ateşi”ni imparatorluk filosu kullanır. Araplar, Erdek'te kışlar.

675 yılında Erdek'i üs olarak kullanan Arapların denizden başkent ablukası başlar. Girit'te ikinci bir Arap filosu kışı geçirir ve Muaviye, oğlu Yezid'i takviyelerle Suriye'den karadan gönderir.

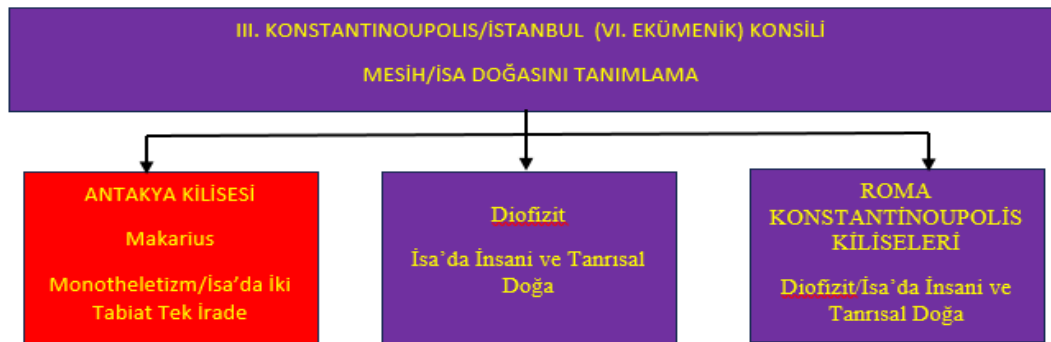
676 yılında müttefik Slav reisleri, ihanet planlarken yakalanarak idam edilince Slavlar, Selanik'i kuşatırlar.

677 yılında Selanik'i kuşatan Slavlar bozguna uğratılır.

678 yılında Rum Ateşi'yle Arap filosunu geri püskürterek başkent ablukası kaldırılır. Arap filosu geri dönüş yolunda Pamfilya açıklarında şiddetli fırtınada savaştan daha fazla kayıp verir. Lübnan'da Hıristiyan Marunîler ayaklanır. Romalılar doğu sınırına saldırı düzenler. Araplar hem Marunîler hem de Romalılar yüzünden barış anlaşması yaparlar. Araplarla yıllık 216.000 nomismata, 50 at ve köle verilmesi karşılığında barış sağlanır. Sınır önceki duruma Rodos'un geçici Arap fethi dışında getirilir. Ravenna Eksarhlığına I. Theodoros (678–87) atanır.

679 yılında Rodos Araplardan geri alınır. Genel Kilise Konsili için hazırlıklar yapılır. Monothelete patrik Theodoros (677–79) azledilerek yerine Khalkedonian I. Georgios (679–86) atanır.

680 yılında autokrator, oğlunun haleflliğini sağlamak için ortak hükümdar olan kardeşleri Herakleios ve Tiberius'u azleder. Anatolikon themasının askerleri Trinity/Üçleme gibi üç hükümdar olması gerektiğini savunarak isyan ederler. Kardeşler eski durumlarına getirilerek isyan sonlandırılır. Trakya teması kurulur. Papa Agatho'nun (678–81) konsile delege göndermek için Roma'da topladığı sinod Khalkedonianlığı onaylayarak Monotheletizmi kınar. III. Konstantinoupolis (VI. Ekümenik) Konsilinde autokrator, Roma ve Doğu patrikliklerinin temsilcileriyle birlikte başkanlık eder. Antakya Grek patriği Macarius'un (656–81) savlarına rağmen, İsa'nın iki iradesi olduğu şeklindeki Khalkedonian görüş onaylanır. Kuzeydoğu Anadolu'da Pavlikianlara zulmedilir. Konsil ile ilgili Şekil 4. 8. aşağıda verilmiştir.

Şekil 4. 8. III. Konstantinoupolis/İstanbul (VI. Ekümenik) Konsili Teoloji Grupları

681 yılında Asparuh (681–701) liderliğinde Bulgarlar, Tuna'yı geçerek Balkanlara girerler. Autokratorun rahatsızlığından Bulgar seferi yarım kalır. Askerler arasında panik ve geri çekilme söylentisi firara sebep olurken Bulgarlar onları yener. Bulgarların kuzey Balkan dağlarındaki yeni krallığı kabul edilerek haraç ödenir. Ortak autokratorlar tekrar tahttan indirilir. Araplara karşı isyan eden Armenia ve İberia vasalları Romalılarla ittifak kurar.

Papa ölünce II. Leon (681–83) seçilerek başkente onay talebinde bulunur. Konsilde Monothelete liderler aforoz edilirler ve Antakya patriği azledilir. Papalık delegeleri Monotheletlerin kınamasını imzalayınca kadar autokrator papalık seçimini onaylamayı erteler. Autokrator oğlu Prens Ioustininanos'u ortak autokrator olarak taçlandırır.

682 yılında papa onaylanır. Güney İtalya ve Sicilya'daki papalık topraklarına uygulanan vergiler Khalkedonialığın teşviki karşılığında düşürülür.

683 yılında Halifelikte iç savaştan yararlanılarak Suriye kıyılarına baskın için filo gönderilir. Lübnan'da Marunîler ayaklanırlar. Papa, konsil kararlarını ve Monotheletlerin aforozlarını onaylar.

684 yılında Autokrator, Kilikya'nın çoğunu işgal eder. Armenia ve İberia'da Araplar isyanı sonra erdirir. Papa II. Benediktus (684–85) uzun bir gecikmeden sonra onaylanır. Ravenna eksarhının papayı autokratorun yerine onaylaması konusunda anlaşmaya varılır.

685 yılında autokrator dizanteriden ölür.

Analiz

Balkanlarda Bulgar Krallığı tanınırken Slavlarla sorunlar yaşanır. Araplarla hem doğuda hem de batıda mücadele edilir. Deniz filosu için Karabisianos/Karabisian teması kurulur. Monothelet–diofizit sorunu diofizit lehine çözülür. Pavlikanlar imparatorluğa zorluklar çıkarırlar.

Araplar başkentin karşı kıyılarına kadar gelirler ve denizden ablukaya alırlar. Karadan kuşatma için Trakya'daki Bulgar ve Slav liderleriyle ittifak görüşmelerinin olması ve filonun denizde egemenlik kurması gerekir. Başkentin surlarında Blahernai'ye kadar hendek bulunması yüzünden kuşatmada oraya ağırlık verilmesi gerekmektedir. Başkent Haçlılar tarafından Haliç'teki deniz surlarının kara surlarına nispeten zayıf olması ve Osmanlı Türkleri tarafından da Blahernai kara surlarına top atışı neticesinde ele geçirilir. Şayet Araplar Trakya topraklarına kara kuvvetlerini

çıkarmış olsalardı filolarının Rum Ateşini kullanan Romalılar tarafından püskürtüldüğü göz önüne alınırsa her iki taraftan da saldırıya açık hale geleceklerdi.

İmparatorlukta thema sistemi yaygınlaştırılarak Roma mülk sistemini sona erdirir. İmparatorluk askeri hüviyet kazanır. Thema sistemi askeri aristokratik ailelerin başlangıcıdır. Çiftçi asker ve koordineli kaleler sistemiyle Araplar geri püskürtülürler.

3. 1. 1. 7. 6. II. Ioustinianos “Kesik Burunlu” (685–95) Imperator Caesar Flavius Iustinianos Augustus “Rhinotmetus”

Autokrator ölünce oğlu II. Ioustinianos tahta geçer. Araplarla her gün 1.000 nomismata ve yılda 365 köle ve 365 at ödenmesini koşuluyla barış imzalanır.

686 yılında Araplarla savaş olur. Romalılar, Armenia ve İberia’ya Roma yanlısı prensler yerleştirdikten sonra Alania ve Azerbaycan’a akınlar düzenleyerek ganimetle geri dönerler. Lübnan’dan imparatorluğa Marunîler iskân edilir. Böylelikle Araplar ve Slavlar tarafından harap edilen topraklara yerleştirilerek orduya asker sağlamak ve vergi gelirlerini arttırmak amaçlanır.

Monothelite olan eski patrik Theodoros (686–87), patriğin ölümü üzerine Khalkedonianlığı kanıtlayarak görevine geri döner. Papa ölünce autokrator, Thrakesion theması generalinin oğlu olan Konon’u (686–87) onaylarak imparatorlukta sivil ve dini liderlerin “Altıncı Genel Konsil” kararını kabul ettiklerini ancak papanın inancın koruyucusu olmadığını yazar. Güney İtalya’daki papalık mülkleri üzerindeki vergiler düşürülür.

687 yılında Ravenna eksarhlığına II. Yannis Platus (687–702) atanır.

688 yılında autokrator Bulgarlara haraç ödemez. Romalılar Bulgarları ve Slavları yenerler ve Via Egnatia’nın kontrolünü yeniden ele geçirilerek güvence altına alınır. Yaklaşık 100.000 Slav, orduda faydalanmak için Bitinya’ya yerleşmek üzere sürgün edilir. Emevi Halifesi Abdülmelik bin Mervan’la (685–705) günde 1.000 nomismata haraç, İberia, Armenia ve Kıbrıs’ın gelirlerinin paylaşımı karşılığında antlaşma yenilenir ve bu durum Kıbrıs Arap-Bizans/Roma Kondominyumu olarak adlandırılır.

689 yılında Araplara haraç ödenmesi askıya alındıktan sonra Marunîlere yardım etmek için ordu gönderilir. Araplar tarafından Marunîler imparatorluğa iskâna gönderilir. Onlar Pamfilya, Epir Nikopolis/Preveze, Kefalonya ve Peloponez’de donanmayı güçlendirmek için ikamet ettirir. Araplarla haraç haftada 1.000 nomismata olarak anlaşılır. İberia ile Araplara karşı müttefik olunur. Pavlikanlara zulüm yapılır. Erzurum Kilise Konsili, başkent kilisesiyle birliği tasdik eder.

690 yılında Armenia imparatorluk vasalı olur.

691 yılında Konstantinoupolis'te Büyük Saray'ın kubbeli salonuna Trullo denilmesinden dolayı Trullo Konsili olarak da anılan V. ve VI. Ekümenik Konsillerin (Quinsextum/Quinisext) ihmal ettiği kilise içindeki disiplin kurallarının tespit edildiği konsil başlar.

692 yılında sikkelerinde imparatorluk simgelerini kullanmayı bıraktığı için halifeye haracı ödenmez. Kilikya'daki Elaiussa Sebaste kenti yakınlarındaki Sebastopolis Savaşında Roma ordusu Slavların firar etmesiyle geri çekilmek zorunda kalır. Bunun üzerine Slav alayı dağıtılarak aileleriyle birlikte idam edilir veya köleleştirir. Quinisext konsili sonlanır. Papa I. Sergios (687–701), Quinsext Konsili kararlarını imzalamayı reddeder.

693 yılında Hazarların Arap vasalı bölgeleri tahrip etmesi teşvik edilir. Topraklarına Arap akını yapılan İberialılara yardım çağrısı yapılır. Araplar Armenia'ya girer ve vasallık kurar. Papa'yı karşı geldiğinden dolayı tutuklamak için Roma'ya giden eksarhın birlikleri halk ayaklanmasına katılınca eksarh kaçmak zorunda kalır.

695 yılında Strategos olması için hapistan çıkarılan Leontius (695–98) isyan eder.

Analiz

Hükümdarlığının ilk döneminde Balkanlarda Bulgarlar ve Slavlar karşısında başarı sağlanır ve Slavlar Anadolu'ya yerleştirilir. Araplarla hem karada hem de denizde mücadele edilir ve askeri denge sağlanır. Araplara karşı ileri karakol olan Marunîlerin imparatorluk topraklarına nakledilmesiyle nüfus artışı ve donanmanın güçlendirilmesi amaçlanır. Dini konularda papalıkla olan sorunlar giderilir. Ekonomik olarak imparatorluk sıkıntılıdır. Autokrator, yüksek vergiler ve tahsil için kullandığı sert yöntemler yüzünde tepki çeker ve iktidardan indirilir. Yunanistan'da Hellas teması kurulur.

3. 1. 1. 8. Yirmi Yıllık Anarşi Dönemi/Hanedansız (695–717)

3. 1. 1. 8. 1. Leontios (695–98) Leontios

Ioustinianos ve bakanları tutuklanırken patrik I. Kallinikos (693–705), tarafından Leontius Ayasofya'da taçlandırılır. Ioustinianos'un burnu kesilir ve Kırım'a sürgün edilir. Kesilen burnu yerine altın bir burun yaptırarak kullandığı için lakabı “Kesik Burunlu/Rhinotmetus” olur. Afrika Eksarhlığına Patrikios Yannis (695–98) atanır.

696 yılında Arap eyaleti olan “Arminiya” kurulur. Araplar, kuzey Afrika ve Kartaca’yı fethederler. Başkentte veba görülür. Filo, Araplar Berberilerle savaşırken Kartaca’yı geri alır. Araplar, Malatya’dan Roma topraklarına akın düzenler.

697 yılında Eraclea’da Paolo Lucio Anafesto (697–717) ilk Venedik Doge/Doçe’si seçilir ve Venedik Cumhuriyeti, imparatorluğa bağlı olarak kurulur.

698 yılında Kartaca Muharebesini kazanan Araplar Kartaca’yı geri alır. Romalıların Ceuta/Septe Kontluğu Iulianus (698–709) haricinde kuzey Afrika’da bir yerleşimi kalmaz. Kuzey Afrika’ya gönderilen filoda isyan çıkar ve drungarius Apsimar hükümdar ilan ederek başkent ablukaya alınır.

Analiz

Kısa süren hükümdarlığı süresince askeri çatışmalardan kaçınarak içe dönük siyaseti yüzünden Kartaca’nın Araplar tarafından fethedilmesiyle kuzey Afrika’daki Eksarhlık sona erer.

3. 1. 1. 8. 2. III. Tiberius “Apsimar” (698–705) Tiberios “Apsimar”

Apsimar, III. Tiberius (698–705) olarak hüküm sürer ve Leonitios, burnu kesilerek manastıra gönderilir. Başkentte veba görülür. Romalılar Suriye’ye sefer düzenler.

699 yılında Tiberius, Kartaca’nın kaybından sonra batı Akdeniz topraklarını savunmak için Sicilya temasını oluşturur. Suriye seferinde Romalılar Arapları yener. Araplar Armenia’ya akın düzenler.

700 yılında Araplar, Erzurum’u ve ertesi yıl Fırat’ın doğusundaki Roma Armenia’sını fethederler.

702 yılında Ravenna eksarhlığına Theofilaktos (702–10) atanır.

703 yılında Ioustinianos, başkente gönderilmemek için Kırım’dan kaçarak Hazarlara sığınır. Han Busir/İbuzir Gliavan’ın (690–715) kız kardeşi Theodora’yla evlenir.

704 yılında Ioustinianos, Theodora’nın Tiberius’un rüşvet verdiği Busir’in planını açıklamasından sonra Bulgarlarla görüşmek için yola çıkar. Doğu orduları Araplara sefer düzenler. Ioustinianos ile Bulgar Hanı Tervel (700–21) yardım konusunda anlaşırlar.

705 yılında Ioustinianos ve Tervel başkente yürür. Kent üç gün boyunca kuşatılır ve Ioustinianos Valens Su Kemerı’ndeki tünelden içeri girince şehirde panik olur.

Analiz

Kısa süren hükümdarlığında kuzey Afrika'da Kartaca'yı geri almak yerine Araplarla yüzleşme yolunu tutar. Bu stratejisi başarılı olur ancak Ioustinianos'u ortadan kaldırmak isterken tahtından olur. Hangi hükümdar zamanında ve yazır bilinmeyen 700 yılından sonraya tarihlenen Ravenna Anonymi Cosmographia kitabı yazılır.

3. 1. 1. 8. 3. II. Ioustinianos “Kesik Burunlu” (705–11) Imperator Caesar Flavius Iustinianos Augustus “Rhinotmetus”

Tiberius kaçınca Ioustinianos yeniden tahta çıkar. Tiberius, Trakya Sozopolis/Süzebolu'daki birliklere katılır ancak firarilerin çok olması yüzünden teslim olur.

706 yılında Tervel, başkenti ziyaret eder ve Sezar yapılır. Halife I. Velid'in (705–15) kardeşi Mesleme bin Abdülmelik güneydoğu Anadolu'yu fetheder ve Tyana/Kemerhisar'ı kuşatır. Autokrator oğlu Prens Tiberius'u ortak autokrator taçlandırır.

707 yılında Mesleme Romalıları yenerek Tyana'yı fetheder.

708 yılında Romalılar Tervel'e tabi olmayan Bulgarlara Ankhialos/Pomorie-Ahyolu Savaşı'nda yenilirler. Mesleme, Anatolikon'a akın yapar.

709 yılında Mesleme İsauria'ya akın düzenler. Ravenna başpiskoposunun Roma kilisesinden özerklik talebi ve Papa'ya itaat etme yemini etmek istememesi sorun teşkil eder. Eksarh tarafından kentten yerel ileri gelenleriyle birlikte başpiskopos Felix (708–15) şüphelendirilmeden başkente getirilir ve hepsi öldürülürken kör edilen başpiskopos Kıırım'daki Kherson'a sürgün edilir. Bu durum Ravenna'da halkın imparatorluğa güvenini sarsar. Ravenna'da Georgios liderliğinde isyan çıkar. Kuzey Afrika'daki son imparatorluk toprağı Septe Kontluğu Araplar tarafından fethedilir.

710 yılından Romalılar Abhazy'a'yı ele geçirirler. Papa Konstantin (708–15) başkent davetini kabul ederek yola çıkmaya hazırlanırken yeni Eksarh III. Yannis Rizokopos (710–11) Napoli'de karaya çıkarak çeşitli papalık memurlarını infaz etmek için Roma'ya gider. Papa Konstantin ile görüşür ve papalık memurlarını idam eder. Ravenna'da çıkan isyanı kanlı bir şekilde bastırır.

711 yılında Papa ve din adamları başkente gelirler ve autokrator ile İzmit'te buluşmaya giderler. Papanın danışmanı diyakoz Gregorios (Papa II. Gregorios) ile dini doktrinel ve gelenek farklılıkları konusunda uzlaşmaya varılır. Autokrator, Roma kilisesinin ayrıcalıklarını onaylar. Kıırım'daki hoşnutsuzluğun isyana dönüşmemesi için hainlerin tutuklanması yanında Vali Helias'ın atanması için filo gönderilir. Filo

tutuklananlarla geri dönerken fırtınada batar. Bu arada Helias hoşnutsuzluğu görerek isyan eder ve Hazarlarla ittifak yapar. Gönderilen ikinci filoda isyana katılarak Ermeni subay Filippikos Bardanes'i hükümdar ilan eder. Üçüncü filoda isyana katılır bu esnada Armeniakon askerleri ayaklanır. Onlarla yüzleşmek için orduyla hareket eden autokrator isyancı filonun başkente hareketini duyar. Geri döner ancak filo başkente daha önce girince kent teslim olur. Prens Tiberius öldürülür. Autokrator kaçır ancak yakalanarak öldürülür. Ravenna eksarhı öldürülünce yerine Skholastikos (713–23) atanır.

Analiz

Güney Rusya, Kafkasya ve Tuna nehrinin Karadeniz'e döküldüğü havzadaki barbar kabilelerin etkinliklerini gözlemleyerek imparatorluğa istihbarat sağlayan ve Baltık denizinden başkente giden Kuzey Ticaret yolunda ikmal merkezi olan yarı özerk Kırım hem Ioustinianos'un ikinci defa tahta geçmesinde hem de indirilmesinde önemli rol oynar. Autokrator imar işlerine öncelik verir.

Paranın üzerinde İsa resmini bastıran ilk hükümdardır. Araplarla doğudaki mücadelede üstün durumdadırlar. Kuzey Afrika'daki son imparatorluk toprağı Septe Kontluğu elden çıkar. Ravenna Eksarhı tarafından yerel ileri gelenler ve başpiskopos Felix şüphelendirilmeden başkente getirilerek başpiskoposun kör edilmesi ve diğerlerinin öldürülmesi Ravenna'da halkın imparatorluğa güvenini sarsar. Karısının vaftiz olduktan sonra Theodora adının almasını sağlaması Büyük Ioustinianos özentisi olarak kabul edilebilir.

Quinisext Konsili'nde kilise içindeki disiplin kurallarının Konstantinoupolis'te belirlenmesi Papa'nın yerine Konstantinoupolis Patriği'nin Evrensellik/Ekümenik iddiasında kilise kanun koyucusu rolü oynaması anlamına gelmektedir. Bu durum Eroğlu'nun (1999) belirttiği gibi ileride Büyük Skizma'ya giden yolu döşeyen taşlardan birisidir.

3. 1. 1. 8. 4. Filippikos Bardanes (711-13) Philippikos Bardanis

Filippikos Bardanes baş yönetici ve bakanları infaz eder. Armenia, Roma ittifakını terk eder. İberia'daki Roma limanı Phasis/Foti yağmalanır.

712 yılında Arapların bir kolu Amasea/Amasya'yı yağmalarken diğer kolu Anatolikon'daki Misthia/Beyşehir'de kışlar. Altıncı Konsil kararlarını tersine çeviren ferman çıkarılır ve Monotheletizm geri gelir. Buna halktan çok az muhalefet gelir.

713 yılında Papa, Filippikos'un dini fermanlarına karşı çıkararak adını resmî belgelerden çıkarınca eksarh müdahale eder ancak Papa tarafından ikna edilir. Han

Tervel, Ioustinianos'un tahttan indirilmesinin intikamını almak için Trakya'dan başkent surlarına kadar akın eder. Araplar Anatolikon'u fethederek Pisidya Antiokheia/Yalvaç'ı alırlar. Filippikos, Bulgarlarla savaşmak için Opsikion askerlerini başkente getirir ve askerler imparatoru tahttan indirerek gözlerini dağlarlar.

Analiz

İmparatorlukta anarşi egemendir. Filippikos döneminde Bulgarlar, müttefikleri Ioustinianos'un tahttan indirilmesi karşısında Balkanları tahrip ederler. Bulgarlarla savaşmak için Anadolu orduları Balkanlara götürülünce bu defa da Araplar Anadolu'da birçok kenti fethederler. Papalıkla monotheizm konusunda sorun çıkar.

3. 1. 1. 8. 5. II. Anastasios "Artemius" (713-15) Artemios Anastasios B

Filippikos tahttan indirilince Ayasofya'daki kalabalık protoasecretis/başsekreter Artemius'i autokrator olarak seçer. II. Anastasios adını alır ve Filippikos'un dini yasalarını ters yüz ederek Khalkedonian olduğunu duyurur.

714 yılında Mesleme, Ankara'ya ulaşır. Ateşkes görüşmeleri için halifeye gönderilen elçiler başarısız olur. Arap saldırısı söylentileri yüzünden başkent surları güçlendirilir, erzak stoklanır ve yeni su sarnıçları inşa edilir.

715 yılında Arap filosu Karia'da kereste toplar. Autokrator bunu engellemek ve başkent kuşatması tehlikesini başlamadan bertaraf etmek düşüncesiyle Arap filosuna deniz saldırısı yapmak için Rodos'a Opsikion birliklerini gönderir ancak birlikler isyan ederler. Adramyttium/Edremit'te vergi toplayıcı Theodosios'u hükümdar ilan ederek Trakya'da karaya çıkarlar.

Analiz

Anastasios'un, Arapların başkente saldırıcaıklarını anlayarak erzak stoku ve surları tamir ettirmesi en dikkate değer icraatıdır. Papalıkla var olan sorun Khalkedonian lehine sonuçlanır.

3. 1. 1. 8. 6. III. Theodosios (715-17) Theodosios Γ

Theodosios başkente girerek tahta çıkarken Bitinya'ya kaçan Anastasios direnir ancak altı ay sonra tahttan çekilerek keşiş olarak Selanik'e gider.

716 yılında Anastasios taraftarı olan Anatolikon strategosu Leon isyan ederken Mesleme Amorium'u kuşatır ve ittifak pazarlığı yapmaya çalışır. Leon zaman kazanırken Mesleme Thrakesion'u istila eder. Arap filosuyla temas halinde olan sahile yakın Sardis'te kışlar.

717 yılında Leon ve Armeniakon strategosu Artabasdos başkente girince Theodosios keşiş olmak için tahttan çekilir.

Analiz

Theodosios dönemi, sivil bir yönetici olması ve Arapların başkenti kuşatacağın anlaşılmasından dolayı Leon liderliğinde imparatorluğun Arap saldırılarına tepki vermesini düşünen askerlerin yönetimi ele geçirmesiyle sona erer.

3. 1. 1. 9. İsauria Hanedanı (717–802)

3. 1. 1. 9. 1. III. Leon “İsaurlu-Saracen Kafalı” (717–41) Leon Γ “Isauros-Sarakinofronon”

Leon, patrik Germanos (715–30) tarafından Ayasofya’da taçlandırılır. Araplar Anadolu’dan geçerek filonun ilerlemesini kolaylaştırmak için Bergama’yı alırlar. Mesleme, Çanakkale Boğazı’nı Abydos’tan geçerek Trakya’da karaya çıkar ve başkente yürür. Başkenti kuşatırken Bulgar saldırısını önlemek için dışa dönük ekstra kuşatma duvarı inşa eder. Başkente varan Arap filosu Rum ateşi yüzünden kenti uzaktan ablukada bulunur. Kentte erzak stoklanmıştır ve Bulgarlar yiyecek arayan Araplara saldırırlar. Çok sert bir kış Arap kampında hastalık ve kıtlığa neden olur.

Sicilya Valisi Sergios isyan ederek Basileios Onomagoulos’u Tiberius adıyla autokrator ilan eder. Autokrator Pavlos Khartoularios’u gönderince Siraküza halkı Basileios’u öldürür ve isyancıları teslim eder. İtalya’ya kaçan Sergios, hayatının bağışlanması şartıyla teslim olur.

718 yılında Mısır ve kuzey Afrika’dan Arap yardım filosu gelir. Ancak filonun Hıristiyan mürettebatından imparatorluğa sığınanların rehberliğinde Roma filosu saldırır ve Arap filosuna ağır hasar verir. Suriye’den gelen yardım orduları İznik’e ulaşır fakat İzmit yakınlarındaki tepelerde pusuya düşürülür. Kampta veba patlak verir ve kuşatmadan vazgeçilir. Araplar filoyla geri dönerken Marmara’daki fırtınada ağır kayıplar verirler ve Thera’da deniz altı volkanının patlamasıyla daha fazla hasar oluşur. Batı Armenia Araplardan geri alınır.

719 yılında II. Anastasios, Selanik’de isyan ederek başkente yürüyünce Bulgarlar yardım için ona ordu gönderirler. Autokrator, Bulgarları ayrılmaya ikna eder ve II. Anastasios yakalanarak idam edilir. Filo, Lazkiye’ye Arap gemilerini yok etmek için baskın düzenler. Gümüş madeni para Miliareasion piyasaya sürülür. Isauria’ya

yapılan Arap akını bozguna uğrattır. Zulüm nedeniyle Pavlikanlar Roma topraklarından Armenia'ya giderler.

720 yılında autokrator, Karabisianos ve Kibirreoton/Kibyrraioton themalarını ikincisi adı altında birleştirir. Autokrator oğlu Prens Konstantin'i ortak autokrator olarak taçlandırır.

721 yılında Papa, yeni imparatorluk vergilerinin ağır olmasına karşı direniş liderlik eder.

722 yılında autokrator, Arap başarısını ilahî hoşnutsuzluk olarak yorumlar ve bunu önlemek için Yahudilere din değiştirmelerini emreder.

723 yılında Araplar Konya'yı yağmalarlar. İkonalar yasaklanır. Ravenna eksarhı ölünce yerine Pavlos (723–26) atanır.

725 yılında Araplar Kayseri ve Bitinya'ya akın düzenler.

726 yılında Eksarh, Araplarla savaşta paraya ihtiyaç duyduğu için vergileri artırmaya tepki koyan Papa II. Gregorios'u (715–31) öldürmesi ya da hapse atması taleplerinin her ikisini de yapamaz ve Ravenna'daki askerler isyanı ederler. İsyan neticesinde eksarh öldürülür. İsyan sonlandırılır ve öldürülen eksarhın yerine Eutychius (726–51) atanır. Azizlere tapınmayı yasaklayan bir ferman yayımlanır. Patrik yaşananlara tepki vermezken papa, ikona karşıtı imparatorluk emrini reddeder. Monofizit Suriyeli piskoposların katıldığı Malazgirt'teki Ermeni Kilise Konsili, başkent kilisesinin otoritesinin tanınmasına son verir.

727 yılında Hellas strategosu Agallianus Kontoskeles/kısa bacak, isyan eder ve Karabisianos filosu ona katılır. Kosmas'ı hükümdar ilan ederek başkente ilerler. Rum ateşle isyancı filo yok edilir ve Kosmas öldürülür. Autokrator, iki yıllık vergilerin Eylül 727–Eylül 728 arasındaki mali yıl içinde ödeneceğini duyurur. Doğulu son Kilise Babası Şamlı Yannis tarafından ilk ikonafıl/ikonasever yazı yazılır. Papa Roma'da topladığı sinodda autokratoru aforoz eder ve autokratorun dini öğretilere müdahale etme hakkını reddeden mektup gönderir.

728 yılında Roma kuvvetlerini mağup eden Lombard Kralı Liutprand (712–44) Roma'ya ilerler Sutri antik kentinde Papa tarafından karşılanır. Papa, kralı Roma'ya saldırmamaya ikna eder ve kral tarafından Sutri Şatosu, "Kutsal Petrus ve Paulus'a" yani kiliseye bağışlanır ki Sutri Bağışı olarak anılan bu olay papalık devletinin çekirdeği ve papanın dünyevi gücünün somut temeli olur.

729 yılında autokrator tarafından İtalya'da düzeni sağlamakla görevlendirilen ve Eutychius Napoli'de karaya çıkar. Roma'da papa ve baş soyluları öldürme görevini

halkın tepkisini görünce başaramaz ve papa onunla yeni bir anlaşma müzakere eder. Kral ve Eutychius Benevento ve Spoleto düklüklerinin krala tabi kılınmasında yardım karşılığında ortak bir seferde İtalya’da düzeni sağlamak için müttefik olurlar. Papa, kralı bu ittifaktan vazgeçirir. Autokrator bazı dini okulları kapatır. Tiberius Petasius adında biri kendisini Tuscia’da imparator ilan ederek isyan eder. Eutychius insan gücü açısından kritik derecede yetersiz kaldığından, papa kendisine bağlı kuvvetlerin Roma ordusuna isyanı bastırmasına yardım etmelerini emreder.

730 yılında Tiberius Petasius öldürülerek İtalya’da isyan sonlandırılır. Autokrator, ikonafiller için birleşik kilise konsili toplar. Patrik, konsile katılmayı reddederek görevini bırakır. Yerine yardımcısı Anastasios (730–54) geçer. İsa dâhil dini kişilerin tasviri yasaklanır ancak haça izin verilir. Birkaç piskopos istifa eder lakin etkili direniş imparatorluk dışından Suriye’de Şamlı Yannis’ten gelir.

731 yılında papa ölünce yerine Suriyeli Gregorios (731–41) seçilir. Papalık ikonaklazmayı kınayarak ikonaklastları aforoz eder.

733 yılında Liutprand, Ravenna’yı kuşatır ancak Venedik Doge’si Orso Hypato/İpato’nun (726–37) yardım etmesi nedeniyle başarısız olur. Doge, autokrator tarafından Hypato/İpato unvanıyla onurlandırılır. Roma–Hazar ittifakı; Leon’un oğlu Konstantin, adı “İrini” olarak değiştirilen Hazar prensesi ile evlenir. Kibirreoton filosu papalığı korkutmak için İtalya’ya yola çıkar ancak gemileri Adriyatik’te fırtınada enkaz haline gelir ve sefer sonlandırılır. Papa, ikonafıl elçisini autokratora gönderir. Autokrator, ikonaklazmayı desteklemeyen papayı cezalandırmak için güney İtalya ve Sicilya’daki papalık mülklerine el koyar.

735 yılında güney İtalya’daki imparatorluk toprakları, Yunanistan ve Balkan yarımadası üzerindeki papalık yetkisi papayı cezalandırmak için patrikliğe verilir.

737 yılında Urfa’da II. Ioustinianos’un torunu olduğunu iddia ederek isyan eden Pseudo-Tiberius adlı kişi çarınca gerilir. Doge Orso İpato iç çatışmada öldürülünce Ravenna Eksarhı şehrin yönetim sistemini değiştirmeye karar vererek Venediklilerin bağımsız olarak yeni bir Doge seçmesini yasaklar ve bir yıl görevli askeri komutan atar.

738 yılında Ravenna Eksarhı, Venedik Doge’u olarak Magister Militum Domenico Leoni (738) atar.

739 yılında Ravenna Eksarhı, Venedik Doge’u olarak Magister Militum Felice Cornicola (739) atar. Papa, Lombardlara karşı yardım için Frank Carlo Martel’e (718–41) başvurur.

740 yılında Leon, Akroinon/Afyonkarahisar Muharebesinde Arapları yener ve komutan Seyyid Battal Gazi (Abdullah el-Battal) şehit olur. Başkent çevresinde yıkıcı deprem olur. Ravenna Eksarhı, Venedik Doge'si olarak Magister Militum olarak Orso Ipato'nun oğlu Teodato Ipato'yu (740) atar.

741 yılında Ekloga yayımlanır. Autokrator vücudundaki ödemden ölür.

Analiz

Başkent kuşatmasının başarısız olmasıyla Araplar “Tanrı tarafından korunan” şehre hâkim olamayacaklarını anlarlar ve bir daha da kuşatmazlar. Bu durum İslamiyetin Balkanlara ulaşmasını engeller ve Doğu kalesinin Batı Avrupa Medeniyetini kurtardığı tarih olarak da nitelenebilir. Arapların İspanya üzerinden Avrupa topraklarında ilerleyişi 732 yılında Martel tarafından Poitiers’de durdurulur.

740 yılında Akroinon savaşında Arap komutan ve milli kahraman Seyyit Battal Gazi'nin (Abdullah el-Battal) öldürülmesiyle Araplar Batı Anadolu topraklarını terk ederek doğuya çekilirler ki ivme kazanan Arap yükselişinin imparatorluk topraklarında sona erdirdiği tarih olarak kabul edilebilir. Romalılar Araplara üstünlük sağlarlar. Yunanistan ve Balkan Yarımadası halkı artık Slavlardan ve Bulgarlardan oluşmaktadır.

Kaçar'ın (2008) belirttiğine göre ikonaların yasaklanması ilk defa Emevi halifesi Yezid'in fermanla idaresi altındaki Hıristiyanların kiliselerindeki ikonaları yasaklamasıdır. İkonoklast hareketin arka planında kilise mülklerinin artması vardır. İkonoklazm, kilise ile manastır mı yoksa imparatorluk mu ikame ettirilmeli kavgasının başlangıcı olarak kabul edilebilir.

Öyle ki halkın sosyal hayattan kaçmasına imkân veren yani bir diğer deyişle üretimden mülklerini kiliseye devrederek çıkmaları neticesinde tabiri caizse asalak gibi yaşamasını sağlayan ve kilisenin askerleri olarak siyasi olaylarda etkin olan manastırların ve keşişlerin sayısı ile gücünün dizginlenmek istenilmesi de vardır. Kilise mülklerinin sınırlandırılması ve etkin muhalefet yapmasının önlenmesi isteği etkili olmuştur diyebiliriz.

İkonoklast hareket toplumun ikiye ayrılmasına ve Roma kilisesi ile anlaşmazlığa ve sert muhalefete neden olur. Papa, Lombardlar konusunda ikonoklast hareketten dolayı arasında anlaşmazlık olan imparatorluk yerine 739 yılında Frank yardımını talep eder. Bu durum Papalığın imparatorluktan kopmasının ve imparatorluğun Batı'dan uzaklaşmasının başlangıcı olarak kabul edilebilir.

İkonoklazmda Pavlikanların ve İslamiyetin etkisi olduğu söylenebilir. Pavlikanların doğu topraklarında etkin olmaları ve Arapların müttefiki olarak

imparatorluk topraklarına saldırmaları sorun teşkil ederken Ay'ın (2012) belirttiği gibi ikonaklazma dönemiyle autorakratorların Pavlikanlara ikonalarından dolayı kiliseyle çatışma halinde olmaları yüzünden sempatiyle yaklaştıkları dönem başlar.

Autokrator zamanında ve bazı yayınlarda II. Ioustinianos zamanında yayımlandığı da belirtilen köy topluluğunda işlenecek çeşitli kabahatler için verilecek cezaları Çiftçi Yasası (Nomos Georgikos, Lex Rustica, Taşra Kanunnamesi), ticari denizcilik faaliyetlerini düzenleyen Rodos Deniz Kanunu (Leges Navales), askerlik hükümlerini kapsayan Askeri Kanun (Leges Militares) ve Ekloga yayımlanır.

3. 1. 1. 9. 2. V. Konstantin “Gübreleyen” (741) Konstantinos E “Kopronymos”

Autokrator ölünce yerine oğlu Konstantin tahta geçer. Arap akıncıları geri püskürtmek için sefer düzenleyerek başkentten ayrıldığında Opsikion birlikleriyle Dorylaion'da kendisine katılmaları için Artabasdos'u çağırır. Artabasdos imparatorluk kampına saldırır ancak Konstantin kaçır. Ravenna Eksarhı, Venedik Doge'u olarak Magister Militum olarak Iovian Ceparius Ipato'u (741) atar.

3. 1. 1. 9. 3. Artabasdos/Artabasdos (741–43) Artabasdos/Artabasdos

Artabasdos, Konstantin'in ölümünü ilan ederek başkente hâkim olur. Patrik Anastasios tarafından taçlandırılır. Konstantin Anatolikon ve Thrakesion birlikleri tarafından desteklenir. Boğaz'a ulaşır ancak Amorium'a çekilmek zorunda kalır ve Artabasdos'un oğlu Niketas, Armeniakon'u güvence altına alır. Papa ölünce Zacharias (741–52) seçilir ve imparatorun onayını aldığı için son Bizans Papası olarak adlandırılır.

742 yılında Başkentten yola çıkan Artabasdos Sardis yakınlarında Konstantin tarafından tuzağa düşürülerek yenilince başkente döner. Konstantin, Niketas'ı yenerek Üsküdar'dan Boğaz'ı geçer. Thrakesion Strategos'u Sisinnius, Trakya'yı güvene altına almak için Çanakkale Boğazı'nı geçer ve başkent kuşatılır.

Venedik'te ayaklanma çıkararak Doge'un gözleri kör edilir. Halk oylamasıyla Doge olarak Teodato Ipato (741–55) seçilir. Venedik'te Doge'un imparatorluk tarafından atamayla değil Venediklilerin seçimiyle göreve gelmesi kabul edilir. Doge merkezi Eraclea'dan Malamocco'ya taşır.

743 yılında Liutprand Ravenna'yı kuşatır. Eksarh, papa aracılığıyla barışı temin eder. Filo başkente hareket etmeden önce Abydos'ta yenilir. Niketas, Üsküdar'a asker getirir ancak kuşatmayı kıramaz, geri çekilirken İzmit yakınlarında yenilir ve esir alınır. Başkent halkı açlık çeker ve teslim olur. Artabasdos Bitinya'ya kaçır fakat orada tutuklanır.

Analiz

Kısa süren hükümdarlığında Papa son defa autokratorun onayını alır ki bu durum Bizans Papası döneminin sonuna işaret eder. Venediklilere Doge seçimi hakkı verilmesi en önemli olaydır.

3. 1. 1. 9. 4. V. Konstantin “Gübreleyen” (743–75) Konstantinos E “Kopronymos”

Konstantin tahta yeniden çıktığında Artabasdos ve oğullarının gözleri dağlanır. Bazı kişiler hapsedilir ancak büyük cezalar verilmez.

744 yılında Başkentteki muhafız birlikleri tagma/tagmata (Scholai, Exkoubitores, Vigla ve Hikanatoi birliklerinden oluşur) şeklinde yeniden düzenlenir.

745 yılında Trakya’da Bulgar ve Slavlara karşı hâkimiyet alanı genişletilir.

746 yılında Kıbrıs’ı fethetmek için hareket eden Arap filosu Keramais Deniz Savaşı’nda Romalılar tarafından yokedilir. Araplara karşı saldırıyla ele geçirilen yerlerin dindaş sakinleri Bulgar istilalarından sonra Trakya’nın yeniden iskâna açılması için sürgün edilir. Veba salgını Sicilya’dan Yunanistan’a ve Ege adalarına yayılır.

747 yılında veba, başkente ulaşır ve nüfusu harap eder öyle ki autokrator, Bitinya’da güvenli bir yere taşınır. Pavlikanlar vebadan dolayı doğu Anadolu’ya giderler.

748 yılında başkentte veba azalınca nüfusu azalan şehre Yunanistan’dan yeni yerleşimciler getirilir. Armenia’nın Arap yanlısı hükümdarı devrilerek ittifak kurulur.

751 yılında Araplara karşı saldırıyla ele geçirilen yerlerin dindaş sakinleri Trakya’nın yeniden nüfus iskânı için sürgün edilir. Lombard Kralı Aistulf (749–56), Ravenna’yı alınca Ravenna eksarhlığı sona erer. Arap filosu Sicilya’ya akın düzenler. Autokrator oğlu Prens Leon’u ortak autokrator olarak taçlandırır.

752 yılında Aistulf, kuzey İtalya’daki son imparatorluk toprağı olan Pentapolis Dükalığını (Rimini, Pesaro, Fano, Sinigaglia, Ancona) alır. İmparatorluğun kuzey İtalya’daki egemenliği sona erer. Böylelikle Venedik imparatorluktan neredeyse bağımsız bir konuma gelir. Papa ölünce II. Stephanus (752–57) yerine seçilir ve imparatorun onayını almaz.

753 yılında ikonaları kınamak için yeni bir Kilise Konsili hazırlığı yapılır. Papa Stephanus, Aistulf ile autokrator arasında eksarhlığın geri verilmesi konusunda arabuluculuk yapar fakat başarısız olur.

754 yılında konsil Kadıköy yakınlarındaki Hierea Sarayı’nda toplanır. İkonalar konusundaki Kilise Babalarının yazıları kabul edilmez. Eski patrik Germanos ve Şamlı Yannis heretik kabul edilirler. Autokrator, Sillyon piskoposu Konstantin’i “XIII.

Havari” olarak selamlar ve patrik (II; 754–66) olarak atar. Konsilin kararı papa tarafından kınanır. Papa, Frank Kralı Pepin’e (751–68) “Donatio Constantini/Konstantin Bağışı”nda İtalya’da verilen haklardan bahseder. Pepin, papa adına Lombardiya’yı alarak Aistulf’a aldığı eksarhlık topraklarını papaya devretmeyi kabul ettirir. Böylelikle imparatorluğun iddiası ortadan kalkar ve Papalık Devleti kurulur.

755 yılında autokrator kuzeydoğu Anadolu’ya sefer düzenler ve alınan yerlerin sakinleri Bulgarların harap ettiği Trakya’yı yeniden iskân etmek için sürgün edilir. Bulgar Hanı Kormisoş (753–56), sınıra inşa edilen kaleler için haraç ister ve talebi kabul görmeyince Trakya’da Uzun Duvara kadar akın düzenler. Ancak ordusu yenilince mevcut sınırların korunması üzerine anlaşma yapmak zorunda kalır.

756 yılında Araplar akın düzenlerler ve Armenia’da vali atarlar. Ravenna ve “Pentapolis” imparatorluk elçilerinin Pepin’i protesto etmesine rağmen Papalık Devletine verilir.

757 yılında Kilikya alınır ve ardından Araplarla ateşkes yapılır.

759 yılında Araplar, doğu Anadolu’ya akınlar düzenler. Romalılar karşılık vermezler ve ateşkes düzenlenir. Batı Trakya’daki Slavlar itaat altına alınır.

760 yılında Bulgarlar yenilirler ancak Armeniakon’a Arap akını olunca ateşkes yapılır. Güney İtalya’daki Frank destekçilerine saldırı için gönderilen filo başarısız olur.

761 yılında Hierea Konsili kararlarına karşı direnişi kırmak için zulüm başlar.

762 yılında Bulgarlarla savaş başlar.

763 yılında Papa I. Pavlos (757–67), İskenderiye, Antakya ve Kudüs patriklerini ikonalar konusunda destekler.

764 yılında autokrator, ikonafil direnişin yok edilmesi için ikonaların beyaza boyanır ve direnen keşişlerin manastırları dağıtılır.

765 yılında Pepin’e elçi gönderilerek Frank kilisesinin ikonaklazmayı desteklemesi istenir ancak Frank piskopolar reddederler. İkonofil Auxentios/Kayış Dağı Keşişi Genç Stephanos idam edilir.

766 yılında Bulgarlara sefer düzenlenir. Autokratora komplo düzenleyen Genç Stefanos taraftarı Konstantin Podopagouros/Yengeçayak başarısız olur ve idam edilir. Patrik komploya karıştığı için Prens adalarına sürgün edilir ve yerine I. Niketas (766–80) atanır. Rahiplerle rahibeler toplu evlenmeye ve el ele tutuşarak hipodromdaki oyunlarda geçit törenine katılmaya zorlanırlar.

767 yılında imparatorluk topraklarına kaçan Slavlar kuzeybatı Anadolu’daki Opsikion temasına yerleştirilir. Bulgar toprakları sistematik bir şekilde tahrip edilir ve

Bulgarlarla savaş sona erer. Opsikion themasının bir bölümü Boukellarion teması olur. Girit teması kurulur. Sürgünden getirilen eski patrik Konstantin, hipodromda istismar edilerek idam edilir. Kafası Million kemerinde sergilenir. Zulmün sonucu olarak manastırlar kapatılarak veya yıkılarak sakinleri kovulur ve bazıları öldürülür.

768 yılında Araplar Armeniakon'u fetheder.

769 yılında Araplarla savaş devam eder.

770 yılında Araplar, Laodikea Kombustea/Lâdik-Konya'yı yağmalarlar.

771 yılında Araplar doğu Anadolu'ya ve Romalılar Arap Armeniası'na karşılıklı akın düzenlerler ve Mopsuestia/Misis ile Kilikya'yı geri alırlar.

772 yılında Araplarla Kilikya'da savaş olur ve Araplar galip gelerek ganimetle çekilirler. Autokratorun ateşkes talebi başarısız olur. Optimaton teması kurulur. Opsikion birlikleri azaltılır. Papalık tarafından Roma imparatorluk saltanatlarının tarihlene belgelerinin uygulanmasına son verilir.

774 yılında Bulgarlarla savaş başlar.

775 yılında Bulgar seferine komuta eden autokrator hastalanır ve ölür.

Analiz

Araplarla doğuda mücadele devam eder. Güneş'in (2021) belirttiğine göre Opsikion themasının askeri gücünü kırmak ve güvenilir bir imparatorluk birliği teşkil etmek için Optimaton teması kurulur. Doğu topraklarına özel önem verilmesi neticesinde Ravenna eksarhlığı Lombardlar tarafından ortadan kaldırılır. İmparatorluğun İtalya'nın güneyinde egemenliği sürerken Venedik'teki hâkimiyeti semboliktir.

İkonoklazm toplumu dini olarak ikiye böler ve papalıkla sorun olur. İkonoklazma sorunu imparatorlukla devam ederken papalık Franklarla irtibata geçerek Lombardlara karşı koruyuculuk ister. Öyle ki 754 yılında Frank Kralı Pepin'in "Donatio Constantini/Konstantin Bağışı"ni onaylaması ve Lombardlardan Ravenna eksarhlık toprağını alarak papalığa vermesi fiilen Patrimonium Sancti Petri/Status Ecclesiasticus/Papalık Devleti'nin kurulma tarihi olarak kabul edilebilir. Böylelikle Roma Açmazı dini lider hüviyetini kendisinde barındıran Roma kenti ile Roma İmparatorluğu'nun devamı olan Konstantinoupolis merkezli tek bir imparatorluk ve ona bağlı patriklik nezdinde devam eder. Aynı zamanda artık kendisine ait topraklara sahip ve yeni bir koruyucu bulan papalığın imparatorluğun koruyuculuğundan çıkmasını 752 yılından sonra seçilen papanın imparator onayı almaması ve 772 yılında Roma

imparatorluk saltanatlarının tarihlemesine son vermesinde görebiliriz. Her iki olay papanın imparator korumasına gerek görmediğinin göstermektedir.

Manastırların elindeki mülklere el konulur ve manastırlar baraka ve depo olarak kullanılır. Keşişler Anadolu'nun ücra, sarp dağlık kesimlerine ve İtalya yarımadasına takibata uğramamak için kaçarlar.

3. 1. 1. 9. 5. IV. Leon “Hazar” (775–80) Leon Δ “Khazaros”

Autokrator ölünce IV. Leon, tahta çıkar ve ikonoklast zulmünü azaltır.

776 yılında üvey kardeşi Nikiforos lehine başarısız komplo kurulur. Kuzey Suriye'ye akın düzenlenir ve Araplar da misilleme olarak Ankara'ya akın düzenler. Autokrator oğlu Prens Konstantin'i ortak autokrator olarak taçlandırır.

778 yılında Suriye'ye akın düzenir ve Araplar bozguna uğratılır. Araplar akına üs olarak Kapadokya geçidi Adata'da yeni bir kale inşa ederler.

779 yılında Romalılar Adata'yı yok ederler ve Araplar misilleme olarak Dorylaion/Eskişehir'a akın düzenler.

780 yılında autokrator, patrik IV. Pavlos'u (780–84) ikonoklazmayı sürdüreceğine yemin etmeye zorlar. Autokrator tüberküloz hastalığından aniden ölür. İrini tarafından zehirlendiği dedikodusu yapılır.

Analiz

Kısa süren hükümdarlığı süresince Araplara karşı başarı sağlanır. İkonoklast dini politika gevşemesine rağmen devam eder.

3. 1. 1. 9. 6. VI. Konstantin (780–97) Konstantinos ΣΤ

Autokrator ölünce Konstantin tahta çıkar. İrini naip olur. Nikiforos lehine komplo başarısız olur. İrini, Ayasofya'daki imparatorluk törenine katılan ilk kadın olur.

781 yılında Sicilya strategosu Elpidius isyan eder. Anadolu'ya akın eden Araplar yenilir. Sicilya'ya düzenlenen sefer başarısız olur. Autokratorun, Lombard ve Frank Kralı Charlemagne/Şarlman'ın (768–814) kızı ile evlenme önerisi için Aachen'e elçi gider.

782 yılında Araplar üç kol halinde Anadolu'ya saldırırlar. İlki Thrakesion'da ve ikincisi Koloneia/Aksaray'da mağlup olur ancak üçüncüsü Opsikion kontunu yenerek Üsküdar'a kadar ilerler. Yılda 160.000 nomismata haraç ödenerek barış satın alınır. Armenia Arap vasalı olur. Elpidius Sicilya'yı terk ederek kuzey Afrika'ya kaçarak halifeye gider.

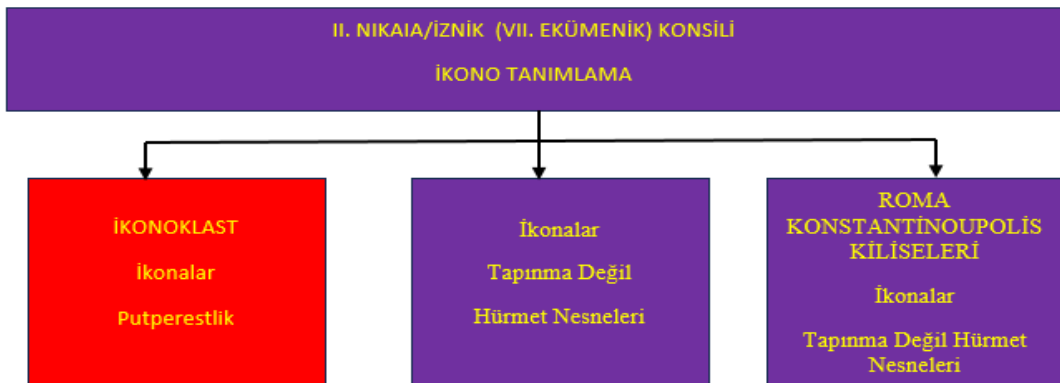
783 yılında Romalılar orta Yunanistan'da Slavları yenerek Atina'ya ilerler ve yüzyıllar sonra Peloponez'e girerek hâkim olurlar. Slavlar boyun eğerler.

784 yılında Trakya'da Struma ve Meriç vadileri yeniden iskân edilir. Ölmekte olan patrik konsilden ikonaların eski konumuna getirilmesi, günahkâr uygulamanın sonlandırılması ve diğer patrikhanelerle birlikte karşı gelmeleri çağrısında bulunur. İrini'nin müttefiki yeni konsil ihtiyacını belirten ve ikonaklastlar tarafından kınanan Tarasios (784–806) patrik olur.

785 yılında Abbasi halifesi Mehdi (775–85; Muhammed el-Mehdi bin Abdullah Mansur) vefat edince yerine Hadi (785–86; Ebu Muhammed Musa el-Hadi-elhak bin Muhammed el-Mehdi) gelir. Halife değişimi nedeniyle haraç ödenmez. İrini ve patrik, papaya Ekümenik konsil toplanacağını bildirilerek davet ederler. Papa elçi gönderir.

786 yılında Arap saldırı üssü Adata geri alınır. Ekümenik Konsil delegeleri başkentte toplandığında ve İrini'yle autokrator açılış oturumuna katılırken muhafız birlikleri nümayiş çıkarırlar. Bu durum yüzünden konsil sonraki yıla ertelenir ve protestocu birlikler sefer hazırlığı için Malagina/Pamukova'ya gönderilir.

787 yılında askerlerin muhalefetine rağmen St. Sophia Kilisesi'nde II. Nikaia/İznik (VII. Ekümenik) Konsili patrik başkanlığında başlar. Konsile katılan 10 ikonaklast piskopos haricinde diğerleri pişmanlık belirtirler. Hierea Konsili'nin kullanıldığı patrislik metinlerin konuyla ilgisi olmadığı belirtilerek kararları çürütülür. Tasvirler/ikonalar tapınma/latreia değil hürmet/proskynesis nesnelere kabul edilerek putatapıcılık suçlaması bertaraf edilir. İkonaların yeniden kullanımını onaylanır ve ikonaklastlar aforoz edilerek Birlik yeniden sağlanır. Konsil ile ilgili Şekil 4. 9. aşağıda verilmiştir.

Şekil 4. 9. II. Nikaia/İznik (VII. Ekümenik) Konsili Teoloji Grupları

788 yılında Romalılar yıl içinde Anatolikon'a akın düzenleyen Araplar, Trakya'da pusu kuran Bulgarlar ve Frank ittifakını sonlandırmak için son Lombard Kralı Desiderus'un (756–74) oğlu Adalgis liderliğinde Benevento'yu istila girişimleri

Benevento Prensi III. Grimoald ve müttefiki Winigis ve Spoleto Dükü Hildeprand (774–89) tarafından yenilerek akamete uğrarlar.

789 yılında Grimoald ile evlilik yoluyla ittifak kurulur.

790 yılında autokrator tarafından İrini'ye kurulan komplo başarısız olunca İrini tarafından dairesine hapsedilir. Armeniakon birlikleri autokratorun serbest bırakılmasını talep edince Anadolu'daki thema orduları da onlara katılırlar. İrini, saldırıdan kaçınmak için autokratoru serbest bırakır ve Eleutherius Sarayı'na kapatılır. Arap filosu Kıbrıs'a baskın düzenler ve Attaleia/Antalya açıklarında Kibirreoton filosunu bozguna uğratır.

791 yılında autokratorun Bulgarlarla yaptığı savaş pata kalınca Anadolu'yu geçerek Kilikya'yı istila eder fakat hava muhalefeti nedeniyle ilerleyemez. Popülerliğinden korktuğu Aleksios Musele'i Armeniakon strategosluğundan alır.

792 yılında İrini'nin ortak hükümdar olduğu onaylanır. Armeniakon birlikleri Aleksios Musele'nin yeniden görevlendirilmesini talep edince Musele hapsedilir. Autokrator, Bulgar seferinde münecimin tavsiyesi üzerine saldırınca Markellai Muharebesinde bozguna uğrar. V. Konstantin'in genç oğulları lehine başarılı komplo yapılırca en büyüğü Nikiforos'un gözleri dağlanırken diğer dördünün dilleri kesilir. Armeniakon birlikleri strategosu devirerek isyan edince Musele'ninde gözleri dağlanır.

793 yılında autokrator, asi Armeniakon birliklerine karşı ilerler ve onları savaşta yener. Yenilen isyancılar başkente getirilerek Sicilya ve diğer adalara sürgün edilirler. Araplar, Armeniakon ve Anatolikon'a akın düzenler.

794 yılında Araplarla asi Elpidius'un adamları birlikte Kapadokya'ya akın düzenler. Tanrının İsa'yı Evlat Edindiğini/Adoptonizm savunan Toledo Başpiskoposu Elipandus'un (756–808) öğretisi karşısında Frankfurt Konsili'nde filioque'nin kredoya eklenmesi önerilir.

795 yılında autokrator, Anatolikon'daki Arap akıncılara karşı yürür ancak Araplar sert kıştan dolayı geri çekilmektedirler. Yine de autokrator sınıra kadar onların peşlerinden gider. İrini tarafından kendisine olan halk desteğinin azalması konusunda oyuna getirildiğini anlamayan autokrator eşi Maria'yı rahibe manastırına gönderir ve metresi Theodote ile nişanlanarak taçlandırır lakin din adamları tören yapmayı kabul etmezler. Ayasofya'nın kâhyalığını ve Kathara manastırı başrahipliğini yürüten Ioseph/Iosef onları evlendirmeyi kabul eder. Saccudionlu Teodor ve amcası Platon, evliliği kınayarak geçersizliği konusunda muhalefet ederler.

796 yılında Bulgar Hanı Kardam'a (777–803) haraç ödenmez ve yapılan savaş pata kalır. Amorium kentine kadar Arap akını olur.

797 yılında Araplar, Anatolikon'a akın düzenler. Autokratorun seferi başarısız olur. Saccudionlu Teodor ve amcası Platon tutuklanarak sorgulama için saraya getirilir, kırbaçlanarak sürgüne gönderilirken manastırdaki keşişlerin geri kalanı da sürülür. Araplar, Boukellarion themasına karşılık görmeden akın yaparlar. İrini'nin kurduğu komplo başarılı olur ve autokrator iktidardan düşer.

Analiz

Autokrator ve İrini arasında iktidar çekişmesi olur. İkonoklast hareket İrini tarafından II. İznik konsiliyle sonlandırılır. Papalık ve diğer patriklerle ihtilaf sona erer. Ancak askerler arasında ikonaklastlık sürer. İmparatorluk doğuda Araplar ve batıda Bulgarlarla mücadele eder. Autokratorun eşini ölmeden patriğin onayıyla manastıra göndererek yeni bir evlilik yapması özellikle muhafazakâr kanadı temsil eden manastır nezdinde tepkiyle karşılaşır ve başkent halkında bir hizip meydana getirir. Moechia/Zina ihtilafı ilerleyen zamanda ikonaklastlar ve ikonafiller arasındaki çekişme konusu olur. Makedonia teması oluşturulur.

3. 1. 1. 9. 7. İrini Sarantapechaina “Atinalı” (797–802) Eirene Sarantapechaina “Athinaia”

Tahtı ele geçiren İrini, bilgisi olmadan Konstantin'in gözlerinin dağlandığını iddia eder. Araplar Ankara'ya kadar akın düzenler. Ayasofya'ya sığınan Konstantin'in oğulları lehine başarısız komplo girişimi olur ve komplocular Atina'ya sürgün edilirler.

798 yılında Hadım bakanları Stavrakios ve Aetius iktidar mücadelesi verir. İrini'nin tahta çıkışını ve mevcut ittifakın uzaması talebini duyurmak için Şarlman'a elçi gönderilir. Istria, Franklara devredilir. Araplar Opsikion themasına akın düzenler ve üstlerine gönderilen Romalıları yenerler. Yılda 160.000 nomismata haraç verilmesiyle barış sağlanır.

799 yılında Peloponez'de Konstantin'in oğulları bulunur. Onlar ve komplocular tutuklanır. Havariyyun kilisesindeki ayinde, başkentteki komutanlar ve asilzadeler eşliğindeki geçit alayına liderlik yapan İrini insanlara cömertçe para saçar.

800 yılında Aetius ve diğerleri, Stavrakios'u komplo kurmakla suçlarlar. Temize çıkar fakat izole edilir. Kapadokya'daki askerler Stavrakios'un teşvikiyle Aetius'a karşı ayaklanırlar. Stavrakios ölünce isyan çöker. Aetius kısa süre sonra Opsikion ile Anatolikon themalarını komutası altında birleştirir. Şarlman orduyla Roma'ya gelir. 25 Aralık günü Papa III. Leon (795–816), beklenmedik bir şekilde Şarlman'ı (800–14) St. Peter'de yaptığı ayin sırasında, meşru imparator olarak taçlandırır ve İrini'yi illegal

olarak tanımlar. Böylelikle hem doğuda hem de batıda Roma İmparatoru unvanına sahip iki hükümdar olur.

801 yılında İrini başkentte ticaret vergilerini kaldırır ve Abydos'taki gemilerde geçiş ücretlerini düşürür. Daha fazla vergi indirimi yapar ve bu durum halk desteğini artırır. Şarlman'ın taç giyme törenine tepki göstermedeki gecikme hoşnutsuzluk yaratır.

802 yılında Şarlman'a elçi gönderilir ve ilişkiler yeniden düzelir. Şarlman'ın İrini ile evlenmesini ve iki imparatorluğun birleşmesini öneren Frank elçileri başkente gelir. Nikiforos, liderliğinde İrini ve Aetius'a karşı bir komplo kurulur. Nikiforos hükümdar ilan edilir ve tutuklanarak saraya getirilen İrini tahttan çekilir.

Analiz

Romalılar, batılı prenslerinden farklı olarak hükümdarlarından nefret ederek tahttan indirmeye çalışılarda imparatorluk tahtına oturma temel hakkını sorgulamazlar. Pulkheria'nın kısa süren yönetiminden sonra ikinci defa bir kadın yönetici olur. Pozisyonu eş kadın yönetici olarak belirsizdir ancak kendisini Autokrateira/Basileia olarak belirtir. Konumunu sağlamlaştırmak ve meşruluk kazanmak için imparatorluğun maliyesinin kaldıramayacağı büyük vergi indirimi yapması özellikle manastırların işine gelir.

Manastırların desteğini kazanmak için kendi adamı Patrik Tarasios'u atar ve ikonaklast dönemi sonlandırır. Aynı zamanda Koçak'ın (2020) belirttiği gibi oğlu V. Konstantin'e ettiği yemini ordunun vicdan azabı çekmeyerek kendisine sadık olması için yeminlerin geçersiz olduğunu ve kayınpederi IV. Konstantin'in ilk eşinden olan oğlu IV. Leon ile evlendiği için onun üçüncü eşinden olan oğullarının olası taht hakkını engellemek için Üçüncü kez evlenmeyi yasaklayan kanunnameler çıkarır. Araplara ödenen haraç ve maliyenin vergi indirimlerinden dolayı sıkıntıya düşmesi ikonaklast ordunun maaşının ödenmemesi durumunu ortaya çıkarmış ve Batı'da (Kutsal) Roma İmparatoru unvanına sahip Şarlman'a yeterli tepkinin ortaya koyulmaması neticesinde ordunun tepkisini kullanan Nikiforos'un tahtı ele geçirmesine yol açmıştır.

800 yılında Papa Şarlman'ı (Kutsal) Roma İmparatoru olarak taçlandırılır. Roma Açmazı fiiliyata dökülür. Artık iki Roma imparatoru vardır ve bu durum Konstantinoupolis'in Roma verasetine ket vurur. Papalığın böyle bir eylemde bulunmasının nedenlerini aşağıdaki şekilde belirtebiliriz:

- Dini arka planında, Roma imparatorunu taçlandırma yetkisini elinde bulunduran patriğin hem ekümenik unvanını kullanması hem de Havarilerin başı Petrus'un

kurduğu Roma kilisesinin lideri Papa'ya onay veren autokratoru taçlandırma yetkisine sahip olarak dolayısıyla Papa'nın üstünde bir konumda olması,

- Siyasi arka planında, Ravenna eksarhlığının ortadan kalmasıyla imparatorluğun topraklarının İtalya yarımadasının güneyinde bulunması yüzünden Papalığa askeri müdahalede bulunamaması, ikonaklast dönemde imparatorlukla yaşanan dini ihtilaf neticesinde 739 yılında Lombardlar konusunda Frankların müttefikliği, 754 yılında Frankların Konstantin Bağışı'nı (Konstantin tarafından Papa Silvester'e imparatorluk tacını geçici olarak Roma imparatoru seçeceği birisine vermesi) tanımaları yanında 752 yılında Papa'nın autokratorlardan onay almasına ve 772 yılında Papalığın Roma imparatorluk saltanatlarının tarihleme belgelerinin uygulanmasına son vermesiyle ivme kazanan sürecin nihayete ermesi vardır.

Konstantin Bağışı sayesinde papanın taçlandığı bir imparatorun koruması altında hükümdarlar üstü bir konumda kendisini tanımlaması ve dini yönden birinci sıradaki konumuna (Havarilerin başının kenti ve dolayısıyla İsa'nın yeryüzündeki temsilcisi olması sayesinde yeryüzüne doğru imanı getirecek hükümdarı atama yetkisine sahip olma) uygun davranması olarak görülebilir. Artık bilfiil tarihi bir imparatorluğa sahip ve onu taçlandıran Konstantinoupolis Patrikliği ile tarihi imparatorluğun eski başkentinde konumlanan ve kendisi tarafından taçlandırılan bir imparatorluk yaratan ki böylelikle Avrupa topraklarında siyasi olarak da söz sahibi olan Roma Papalığının iki ayrı kutup olarak var olmaya başladıkları tarih olarak kabul edilebilir. Roma Açmazı, Roma'nın varisi niteliğinde tüm Hıristiyanlığın dini lideri olduğunu belirten Roma kenti tarafından taçlandırılan (Kutsal) Roma ve Roma İmparatorluğu'nun devamı olan ve Basileia/İlahi İmparatorluk olduğu iddiasındaki Konstantinoupolis kentinde ikame eden ve Roma kentiyle aynı dini hiyerarşi sıralamasında olduğunu belirten patrik tarafından taçlandırılan autokrator nezdinde devam eder.

Arap akınları Ege, Teke yarımadası ve Karadeniz kıyı şeridi haricinde thema sistemine zarar verir. Ordu ikonaklastken sivil idarenin ikonafil olması sorun olur.

3. 1. 1. 10. Nikiforos Hanedanı (802–13)

3. 1. 1. 10. 1. I. Nikiforos (802–11) Nikephoros A

Nikiforos, patrik tarafından Ayasofya'da taçlandırılır. Sıkı mali tedbirler emreder ve Araplara ödenen haracı iptal eder.

803 yılında Araplarla savaş başlar. Şarلمان'a elçi gönderilerek Nikiforos'un tahta çıktığı duyurulur. Pax Nicephori/Nikiforos Barışı ile Şarلمان, Venedik'te imparatorluk egemenliğini tanınmasına rağmen Şarلمان'ın imparator unvanı kabul edilmez. Araplar Roma topraklarını fethederler. Minor Asia themalarının genel strategosu olan Bardanes Turkos askerlerin desteğini alarak İrini adına isyan eder. Armeniakon birlikleri sadık kalır ancak Bardanes İznik ve İzmit'e ulaşır. Üsküdar'da İrini'nin öldüğü duyulur ve isyanın nedeni ortadan kalkar. Katharalı İosef'in arabuluculuğundan ve destekçileri Armenialı Leon ve Amoriumlu Mihail'in autokrator tarafından verilen unvanları kabul ederek terk etmesinden sonra Bardanes teslim olur ve isyan biter. Armenialı Leon Feoderati komutanı ve Amoriumlu Mihail imparator muhafız birliği komutanı atanırlarken isyancı orduda subay olan Slav Thomas kızağa çekilir. Arap akıncılarla yüzleşilir. Autokrator oğlu Prens Stavrakios'u ortak autokrator olarak taçlandırır.

804 yılında Anatolikon'a Arap akını olur. Autokrator onlara karşı askeri sefer yürütür. Frigya Krasos'ta ağır bir yenilgi alır.

805 yılında Araplarla ateşkes yapılır. Mora'daki Slavlar üzerine imparatorluk kontrolünü yeniden sağlamak için sefer yapılır. 218 yıl sonra kontrol sağlanır. Kilikya'ya akın yapılır ve Tarsus'u alınır. Kıbrıs'taki kaleler onarılır.

806 yılında autokrator, Venedik'in elindeki Dalmaçya limanlarını yeniden almak için filo gönderir. Araplar, Tyana'yı fethederler. Kıbrıs'ta kalelerin onarılmasını anlamaya aykırı bulan Araplar Kıbrıs'a baskın düzenlerken kara ordusu Kapadokya'ya akın düzenler. Autokrator liderliğinde ordu bazı akıncıları yener ancak Arap güçleri ayrılıncaya kadar onlarla karşılaşmaktan kaçınır. 30.006 nomismata "kafa vergisi" (kendisi ve oğlu Stavrakios için toplamda 6 nomisma kişisel vergi) ödemeyi ve yıkılan kaleleri yeniden güçlendirmemeyi kabul edince Araplar Tyana'yı tahliye ederler ve anlaşma yapılır. Patrik ölünce sinodun özgürce oylamasına izin verilir ancak Paskalya Perhizi oylamayı çıkmaza sokunca en kuvvetli aday olan Studioslu Teodor'un yerine autokrator, meslektan olmayan bir adamı, adaşı "yoksullar evi" başkanı I. Nikiforos'u (806–15) seçer. Teodor'un amcası Sakkudionlu Plato skizma ile tehdit eder. Bu yüzden her ikisi de tutuklanırlar. Patrik, autokrator'dan gelen Katharalı İosef'i rahipliğe yeniden kabul etme talebi nedeniyle sinod toplar. Teodor ve Plato, patrik veya herhangi bir rahiple İosef için yapılan komünyon ayinine katılmaktan kaçınırlar.

807 yılında 1 Eylül'deki indiksiyonun başlamasından önce vergiler için yeni nüfus sayımı emri verilerek vergi indirimleri iptal ve borçlar sıkı bir şekilde takip edilir.

İrini'nin manastır politikasının tersine çevrilmesi manastırlarda hoşnutsuzluğu artırır. Frankların abluka altında tuttuğu Venedik'e yardıma filo gönderilir. Venedik ile Franklar arasında ateşkes antlaşması yapılır. Autokrator, sınırı ilerletmek ve kuzey Trakya'yı yeniden iskân etmek için Bulgar harekâtını başlatır ancak Edirne'de askerlerin isyanıyla durdurulur. Arap akını bozguna uğrattılınca daha büyük bir akınla yüzleşilir ancak karşılık verilmez. Arap filosu, Peloponez'e baskın düzenler ve kısa süren Slav isyanına yardım ederler. Ardından dönüş yolculuğunda Rodos ve Myra/Demre'ye baskın düzenlerler. Yukarı Hebrus/Meriç vadisini korumak için Bulgarlardan Sofya ve Filippopolis/Filipe yeniden alınır.

808 yılında Horasan'daki isyanla uğraşan Araplardan Kilikya Kapıları geçidi geri alınarak ateşkes yapılır. Bulgar Hanı Krum (803–14), Struma vadisine akın düzenler. Autokrator, Balkanlara sefer düzenlerken filo Venedik'e gider. Patrician Quaestor Arsaber lehine patriklik yetkililerinin dâhil olduğu komplo düzenlenir. Arsaber manastıra sürgüne gönderilir. Ancak ruhaniler kararlı direniş yaparlar ve patrik, Studioslu Teodor'un kardeşi Günah Çıkartıcı/İtirafçı Iosef'i görevden alır. Autokrator, Studios manastırını askerlerle kuşatarak Teodor'a Katharalı Iosef'i Tarasios'un yaptığı gibi onaylamasını talep eder. Reddetmesi üzerine önde gelenlerle birlikte Aziz Sergios ve Bacchus Kilisesi'ne getirtir.

809 yılında İtalya'da Commachio'ya saldıran filo geri püskürtülür. Krum, Sofya'yı alınca autokrator orduyla yola çıkar ve Bulgarların başkenti Pliska ve Sofya'yı alır. Askerler ödemelerinin gecikmeleri nedeniyle isyan ederler. İmparatorluk topraklarına yeniden katılan Trakya'dan Sofya'ya kadar yeniden iskân programı yürütülür. Selanik teması kurulur. Sinod, Konstantin ve Theodote'un evliliğini onaylar. Katharalı Iosef'in, Tarasios tarafından yeni kanonlaştırılmış kanundan muaf olarak görevini doğru yaptığını ilan eder. Studioslu Teodor şiddetle itiraz eder ancak sinod tüm direnişçileri aforoz eder. Teodor ve amcası Plato, Prens Adaları'na sürülürler ve Studios Manastırı keşişleri imparatorluğun her tarafına dağıtılırlar. Şarlman, kasım ayında Aix-la-Chapelle'de bir konsil düzenletir. Konsilden bir heyet, Papa Leon'dan kararların onaylanmasını ister. Leon, Kutsal Ruh'un Baba ve Oğul'dan çıktığı öğretisinin doğru olduğunu ilan eder ancak 381 kredosuna filioque'nin eklenmesini onaylamaz.

810 yılında Venedik Doge'u Obelerio Antenoreo (804–11) ve kardeşi Beatus, Şarlman'ın oğlu İtalya ve Lombardların Kralı Pepin'i (781–810) bölgelerini işgal etmeye davet ederler. Pepin, başkentleri Malamocco'ya yürür. Mülteciler Rialto lagün adalarında tutunur. Pepin, lagün boyunca tekne köprüsü inşa etmeye çalışır ancak

imparatorluk filosu gelir ve köprüyü keser. Pepin anakaraya çekilir ve ölür. Rialto, Venedik'in merkezi olur. Filo Obeleario ve Beatus'u devirir. Aachen'a elçi gider ve Şarlman durumu kabul eder. Autokrator, para toplamak için yeni ticaret kontrol kurumları kurar. Autokratora suikast girişimi başarısız olur.

811 yılında Peleponez teması kurulur. Armeniakona Arap akınında askeri üs Euchaita yağmalanınca autokrator matem için yeni vergiler emreder ve Bulgarlara sefer düzenler. Krum'un barış teklifini reddeder. Krum'un başkenti Pliska'yı yağmadıktan sonra autokrator Vărbitsa Geçidi'ndeki bir vadide kamp kurdurmuşken her iki çıkışı da kapatan Bulgarlar saldırır. Pliska/Vărbitsa Geçidi Savaşı'nda Bulgarlar tarafından autokrator ve üst düzey subayların çoğu öldürülür–Valens'ten bu yana imparatorun öldüğü ilk savaştır. Nikiforus'un kafatası Krum tarafından şarap kadehi olarak kullanılır.

Analiz

Doğuda Araplar ve batıda Bulgarlarla mücadele edilir. İmparatorluk otoritesinin yeniden sağlandığı Peloponez'e İtalya ve diğer yerlerden Grekçe konuşan yerleşimciler getirilerek hem nüfus olarak Slavlara karşı denge kurulması hem de Slavları Hıristiyanlaştırarak Helenleştirmek ve kilise vasıtasıyla imparatorluğa bağlamak hedeflenir. Muhafazakâr Studios manastırından birisi yerine seküler devlet görevlisinin patrik olarak atanmasından dolayı başlayan huzursuzluk Konstantin'in ikinci evliliğini kıyan Katharalı İosef yüzünden aşıkâr olur. İrini'nin vergi muafiyetleri kaldırılarak vergiler artırılır. Küçük toprak sahipleri orduya alınır ve teçhizatlarını karşılayamayanların askeri donanımları zorunlu olarak zengin komşuları tarafından karşılanır. Dini kurumların (kilise, manastır) değerli metalleri ve bazı gayrimenkullerine gerekli görüldüğünde el konularak ikamet edenlerin hizmetli veya kiracı olmasına bakılmaksızın vergiye tabi tutulması emredilir.

3. 1. 1. 10. 2. Stavrakios (811) Staurakios

Savaşta ağır yaralanan Stavrakios ve autokratorun damadı Mihail Rhangabe hayatta kalanları Edirne'ye geri götürürler. Stavrakios, hasta yatağında autokrator (811) ilan edilir. Durumu kötüleşir ve muhafızlar, toplanarak Mihail'i autokrator ilan edince Stavrakios keşiş olmayı kabul eder.

3. 1. 1. 10. 3. I. Mihail Rhangabe (811–13) Mikhail A Rhangabe

Mihail, ortodoksluk beyanını imzalar ve taç giyer. Nikiforos'un kurbanları geri çağrılarak affedilir ve zararları karşılanır. Ermeni Leon, Anatolikon strategosu atanır.

Nikiforos'un seferleri yüzünden dul kalan eşlerin zararları telafi edilir. Studioslu Teodor ve diğer din muhalifleri affedilir. Synnodalı piskopos Mihail, Venedik ve Dalmaçya üzerindeki tavizler karşılığında Şarlman'ın imparatorluk unvanını tanımak için yapılan elçilik görevini yönetir. Autokrator oğlu Prens Theofilaktos'u ortak autokrator olarak taçlandırır.

812 yılında autokrator Trakya'daki Develtos'u kuşatan Krum'a karşı sefere karısını götürdüğü için Studios keşişleri tarafından eleştirilir. Develtos teslim olur ve bölge sakinleri sınır dışı edilirler. Autokrator, askerlerin isyan etmesi üzerine bağışta bulunarak ve seferi iptal ederek isyanı sonlandırır. Trakya ve Makedonya'daki Romalı yerleşimciler kaçarlar ve başkentteki huzursuzluk ortamında V. Konstantin'in kör olmuş oğullarını geri çağırma planı yapılır. Mihail onları Prens Adalarına gönderir. Franklara giden elçilik heyeti, Şarlman'ın Venedik ve Dalmaçya'da imparatorluk haklarını tanıdığını ve barış şartlarını onayladığını bildirirler ki bu Aachen Antlaşması olarak adlandırılır. Anadolu birlikleri, Tarsus'a akın düzenler. Autokrator, Krum'un elçilik heyetini reddedince Krum, Mesembria'yı yağmalar. Patriğin isteği üzerine heretik Athingianlar ve Pavlikianlara zulme başlanır. Ancak Studioslu Teodor idam cezalarına karşı yapılan protestolara liderlik eder ve sadece heretiklerin kamusal görevleri yapmasının yasaklamasını önerir.

813 yılında Bulgar mültecileri, Krum'un Edirne'ye sürpriz bir saldırı planladığı konusunda uyarınca autokrator gafil avlayıp geri çekilmeye zorlamak için büyük bir ordu toplayarak yola çıkar ancak güneş tutulması moralleri bozar. Krum'la yapılan Edirne yakınlarındaki Versinikia savaşında Anatolikon birlikleri kaçınca Leon'nun ihanet ettiğinden şüphelenilir. Askerlerin Leon'u hükümdar ilan ettiğini öğrenen autokrator başkente kaçar. Leon surlara ulaştığında da direnmeden tahttan çekilir.

Analiz

Kayınpederinin icraatlarını tersine çevirerek halkta bir huzur ortamı oluşturmaya çalışır. Balkanlarda Bulgarla mücadele eder. En önemli icraatı Şarlman'ı (Kutsal) Roma İmparatoru olarak tanınmasıdır ki böylelikle iki tane Roma İmparatoru olduğu resmen doğu tarafından onaylanmış olur. İkonoklazma dönemiyle başlayan Pavlikianlara sempatiyle yaklaşma dönemi sona ererek tekrardan zulmedilmeye başlanır. Muhafazakâr kanadın dini lideri Studioslu Teodor'un heretiklerin idam edilmesine karşı çıkması ve sadece kamu görevi almaktan menedilmelerini istemesi takdire şayan bir davranıştır. Kefalonya teması kurulur.

3. 1. 1. 11. Hanedansız (813–20)

3. 1. 1. 11. 1. V. Leon “Ermeni” (813–20) Leon E “Armenios”

Leon patrik tarafından taçlandırılır ve Mihail’in oğulları kısırlaştırılır (küçük oğlu Niketas daha sonra Patrik Ignatios). Krum başkent banliyölerini tahrip eder. Ateşkes görüşmesinde Krum’a kurulan pusu başarısız olur. Eski arkadaşları olan Amoriumlu Mihail’i Exkoubitores komutanı ve Slav Thomas’ı Anatolikon theması feoderati komutanı atar.

814 yılında Krum, kuzey Trakya’ya akın düzenler. Başkent surlarının zayıf noktası Blakhernae güçlendirilir. Krum, başkenti kuşatırken aniden ölünce Bulgarlarda karmaşa olur ve başkente kuşatması kaldırılır. Autokrator Tanrı’nın V. Konstantin gibi ikonaklastlara zafer verdiğini belirterek ikonaklazmayı destekleyen teolojik kanıtlar için bir komisyon toplar. Komisyon başkanı Syllion piskoposu Antonios Cassimatas raporunu sununca autokrator patrikten askerlerin talebini uygun bularak kiliselerdeki ikonaların kaldırmasını ister. Patrik, ikonafil/ikonadül nöbeti yapar ve Ayasofya dini töreninde ikonalara saygı duyması için autokratora baskı yapar.

815 yılında Bulgar Hanı Omurtag (814–31) Trakya’ya akın yapar. Patriğe ikonaların kaldırılmasını kabul etmesini emredince patrik ikonaklazmın yeniden canlanmasının durdurulması için üst düzey görevlilere çağrıda bulunur. Patrik ifade vermeye çağrılır ancak rahatsızlığını bahane ederek ifade vermektan kaçınır. Piskoposlar ve başrahipler autokratorun çağrısına uyarak sinodda patriğin ikonaklastların kanıtlarını yanıtlaması isterler. Patrik görevinden çekilmeyi kabul etmeden önce sinoda katılanları azleder. V. Konstantin ile evlilik bağıyla akraba olan Theodosios Melissenos Kasiteras (815–21) patrik seçilir. Ancak Studioslu Teodor, halka açık tören alaylarında elinde ikona tutarak ikonafil direnişine liderlik eder. Autokratorun en büyük oğlu Symbatius’un başkanlık ettiği II. İkonoklastik Kilise Konsili Ayasofya’da düzenlenir. İkonolara saygı gösterilmesini yasaklanır ve Selanik (İtirafçı Ioseph (811–21)), Amorium, İznik, Efes, Erdek ve Miletus’un da dâhil olduğu muhalif piskoposlar azledilirler. Studioslu Teodor başkeşiflikten çıkarılıp sürgün edilir.

816 yılında sürgündekiler Bulgarlara karşı seferin başarısı için dua etmeleri amacıyla geçici olarak başkente geri getirilerek ikna girişiminde bulunulur. Studioslu Teodor ikonafil direnişini organize ettiği için Thrakesiona sürgüne gönderilir. Autokrator, hileyle Bulgarlara karşı zafer kazanınca Omurtag ile “Otuz Yıl Barışımı” imzalar: 780’in sınırı Trakya genelinde yeniden kabul edilir ve hendekle işaretlenir.

Autokrator son kazanımları terk etmesi eleştirilmesine rağmen Trakya'daki savaşı sonlandırmıştır. Zafer ikonoklazmayı Tanrı'nın onaylaması olarak propaganda için kullanılır. Direnen Studioslu Teodor Anatolikon'a sürgüne gönderilir.

817 yılında Suriye sınırına karşı askeri seferi yapılır. Dalmaçya sınırındaki anlaşmazlık konusunda (Kutsal) Roma İmparatoru I. Louis'e (814–40) gönderilen elçilik başarısız olur.

818 yılında filo Dimyat'a baskın düzenler.

819 yılında Studioslu Teodor, Smyrna/İzmir'e sürülür ve yazması kısıtlanır.

820 yılında Armeniakon themasının batısında Paphlagonia/Paflagonya teması kurulur. Komplo kuran Amoriumlu Mihail idam cezası alır ancak Noel'den dolayı cezası ertelenir. Noel ayınları sırasında keşiş kılığına girerek saray kilisesine sızan komplocular autokratora saldırırlar. Autokrator şamdanla kendini savunmasına rağmen öldürülür.

Analiz

İkonoklazm yeniden başlar ve bu toplumda bölünmeye yol açar. Balkanlarda Bulgarlarla mücadele devam eder. Demelerin etkinliği yitirmesinin bir sonucu olarak toplumsal muhalefet kentin en eski manastırı olan Studios'da Teodor nezdinde olur. Studios manastırının muhafazakâr kesimin sözcülüğü IV. Haçlı seferi neticesinde kurulan Latin İmparatorluğu'na kadar sürer.

3. 1. 1. 12. Frigya/Amorium Hanedanı (820–67)

3. 1. 1. 12. 1. II. Mihail “Kekeme–Amoriumlu” (820–29) Mikhail B “Traulos/Psellos–Amorieus”

Mihail patrik tarafından taçlandırılır.

821 yılında Mihail'in eski görevdaşı, Anatolikon teması feoderati komutanı olan Slav Thomas, Leon'un sadık taraftarlarıdır ve yaygın asker kaçakları tarafından hükümdar ilan edilir. Opsikion strategosu Catacylas ve Armeniakonlu Olbianus autokratora sadık kalırlar. Thomas Olbianus'u yener ve Haldia'yı alır. Araplar güneydoğu Anadolu'ya akın düzenler. Thomas, onlarla savaşmak için savaşı durdurur. Araplar tarafından hükümdar olarak tanınan Thomas'ı Antakya Patriği Job (813–44) taçlandırır. Thomas, Trakya'ya geçerken filo kuvvetlerine katılır. Başkenti kuşatmak için Blakhernae'nin dışında kamp kurar. Studioslu Teodor ve takipçileri uzlaşma için serbest bırakırsalarda başarılı sağlanamaz ve Bitinya'ya gönderilirler. İkonoklast Syllion

piskoposu I. Antonios Cassimatas (821–36), patrik olur. Papa I. Paschalis (817–24) ikonaklazmanın terk edilmesini için elçi gönderir. Autokrator oğlu Prens Teofilos'u ortak autokrator olarak taçlandırır.

822 yılında Blakhernae kara surlarına saldıran Thomas'ın kuvvetleri yenilirken filosu da yenilgiye uğratılır ancak Hellas teması isyana katılarak onu güçlendirir. Omurtag'a elçi gönderilerek Thomas'a saldırmasını istenene kadar karadan abluka devam eder. Araplar Romalılardan Camahca/Kemah'ı geri alırlar.

823 yılında Omurtag, autokrator adına Trakya'yı işgal edince Thomas'ın kalıntılarını filo ile kaçarlar ve kuşatmayı kaldıran Thomas yakalanarak idam edilir. Anadolu'ya kaçan destekçileri de yakalanınca isyan sona erer.

824 yılında autokrator meşruiyetini artırmak için Prinkipo Adası/Büyükada rahibe olan VI. Konstantin'in kızı Efrosini ile evlenir. Araplara akın düzenler ve Bulgar Omurtag ile barış yenilenir. Armeniakon temasının doğusunda Khaldia Düklüğü kurulur. Papa ölünce yerine seçilen II. Eugenius (824–27) ikonalara saygı duyulmasını ister.

826 yılında Sicilya strategosu Konstantin Sudes, filo komutanı Euphemius'u tutuklamayı planlar. Afrika'dan baskından dönen Euphemius, bunu duyar ve Siraküza'yı ele geçirerek isyan eder. Konstantin öldürülür. Euphemius'un komutanı Plato taraf değiştirir ve Euphemius Afrika'ya kaçar.

827 yılında Euphemius Tunus Aglebi Emiri Ziyadetullah bin İbrahim (817–38) tarafından ödünç verilen 70 Arap gemisiyle yola çıkar. Plato onlara saldırır ancak yenilir ve takviye için Kalabria'ya gider ve orada öldürülür. Panormus/Palermo valisi Mihail, Sicilya direnişine liderlik eder.

828 yılında Roma filoları Sicilya üzerinde yoğunlaşırken, Araplar Girit'e saldırarak fethederler ve Khandax/Kandiye kalesini inşa ederler. Arapların Siraküza'yı kuşatmasını engellemek isteyen Mihail yenilir. Büyük bir filo gönderilirken veba Arapları kırıp geçirir ve filo gelince Araplar iç bölgeleri almak için geri çekilirler. Girit'e gönderilen Anatolikon ve Kibirreoton kuvvetleri ayrı zamanlarda yenilirler.

829 yılında Roma filosu Sicilya'ya da Araplara yenilir. Yeni deniz seferi, Kiklad adalarının bir kısmını Araplarından geri alır. Autokrator muhtemelen böbrek rahatsızlığından ölür.

Analiz

Thomas ikonaklazmaya var olan dini tepkiyi dynatoi/güçlüler tarafından ezilen halkta oluşan siyasi hoşnutsuzlukla birleştirerek isyan eder. İsyân çok güç sonlandırılır.

Katz'ın (1938) belirttiğine göre isyanın uzun sürmesi neticesinde küçük mülk sahiplerini mülklerini dynatoi'ye satmak zorunda kalır. İmparatorluk ikonaklast–ikonafil olarak dini yönden ikiye bölünmüş durumdayken doğu topraklarındaki Pavlikanlar, Araplarla ittifak yaparlar. Araplarla hem Anadolu hem de Sicilya'da mücadele edilir.

3. 1. 1. 12. 2. Teofilos (829–42) Theophilos

Autokrator ölünce Teofilos, Mihail'in emriyle ortak hükümdar olan üvey annesi Efrosini ile yönetime gelir. Mahkûmlar için genel af çıkarılır. Küçük Asya'nın eski strategosu olan Ermeni Manuel vatana ihanetle suçlanır. Autokrator, güvence altına alınır ancak Manuel infaz korkusuyla Bağdat'a kaçar. Autokrator haftalık ziyaretlerinde Blakhernae'deki St. Meryem Kilisesi'ne bırakılan talep dilekçelerine yanıt vererek adalete sıkıca bağlı olduğunu belli eder.

830 yılında Efrosini manastıra çekilir. Autokrator, Leon'un cinayeti sırasında kullandığı şamdanı hipodromda sergiler ve cinayet için adalet talep eder. Leon'un katilleri idam edilirler. Araplar, Kapadokya'ya akın düzenler.

831 yılında Kilikya Kapılarına akın düzenleyen Araplar autokrator tarafından yenilirler. Halife Memun (813–33; Ebu 'Abbas el-Memun Abdullah bin Harun Reşid), misilleme akını için Tarsus'a gelir ve Konya Ereğli/Heraklea'yı alır. Halife, oğlu Abbas ve kardeşi Mutasım her birinin ayrı liderliğinde akın düzenlenir. Autokrator ve Araplar geri çekilmeden önce Abbas'la çatışmaya girer. Palermo Araplara teslim olur.

832 yılında autokratorun halifeye gönderdiği elçi önce halifenin adını değil autokratorun adını zikretmek istediği için reddedilir. Araplar Kapadokya'ya akın düzenler. Venedik'teki St. Marko katedralinin ilk kutsaması yapılır.

833 yılında Abbas, Tyana'da kale inşa edince Kapadokya'ya gelen Halife fethedilen araziye gezerken rahatsızlanarak ölür ve yerine geçen kardeşi Mutasım (833–42; Ebu İshak “el-Mu'tasım bi'l-Lah” ‘Abbas bin Harun er-Reşid) isyan korkusuyla geri çekilir. Kemerhisar tahliye edilir. Autokrator, kilise sinoduna 815 ikona yasağının yeniden onaylamasını emreder ve ikonafillere ve Pavlikianlara zulüm yapılır.

834 yılında Zagros dağlarındaki Hurrakit isyancılar halifeye yenilince liderleri Nasr onları imparatorluk topraklarına götürür. Vaftiz edilirler. Nasr “Theophobus/Tanrı Korkusu” adını alarak Pers bölüğünün Hıristiyan komutanı olur.

835 yılında Abbasilere bağlı Malatya Emiri Ömer bin Abdullah Anadolu'ya akın düzenler ve karşı saldırı düzenleyen autokratoru yenerek kampı yağmalar. Araplar doğu Sicilya'ya akınlar düzenler ve Roma filosu gelerek karşı saldırı düzenler.

836 yılında autokrator, kızı Maria ile genç soylu Ermeni Aleksios Musele'yi nişanlar. Böylelikle oğlu olmadan ölürse varisi olacaktır. Musele, Sezar olarak atanır. 813–14'te Bulgaristan'a sürülen Romalılar yaşadıkları Tuna'nın kuzeyinden Trakya'daki evlerine dönmek için yardım isterler. Buna karşı çıkan Bulgarlar Trakya ve Selanik'e akın düzenler. Sonunda Bulgarlarla anlaşma yenilenir. Sürgünler imparatorluk topraklarına getirilirler.

837 yılında autokrator, isyancı Babek'e yardım etmek için yukarı Fırat bölgesini işgal ederek halifenin doğum yeri Sozopetra/Doğanşehir, Samsat ve Arap egemenliğindeki Armenia topraklarını yağmalar. Ermeni prensleri, Roma vasalı olur. Babek'in idamı üzerine isyancı birliklerden bazıları Theophobus'un başkanlık ettiği yeni "Pers Bölüğü"ne katılmak için Roma topraklarına kaçarlar. Araplara karşı Sicilya'ya büyük bir filo gönderilir.

838 yılında halife 80.000 askerle kişisel intikam almak amacıyla hanedanının çıkış yeri Amorium'u hedefler. Autokrator, Dorylaion'da orduyu toplayarak Halys/Kızılırmak'a gider ve halifeyi bekler. Afşin'in varlığını gecikmeli olarak keşfeder ve Arap orduları Ankara'da birleşmeden önce onunla başa çıkmaya çalışır. Afşin'e saldırarak Dazimon Muharebesinde bozguna uğrar. Araplar Ankara'da birleşerek Amorium'u kuşatırlar. Autokrator savaşta öldüğü dedikodusunu duyunca başkente geri döner. Amorium'u alan Araplar yağmalarlar ancak halife, Abbas'ın isyan etmesinden dolayı geri çekilmek zorunda kalır. Autokratorun önde gelen esirler için 20.000 lb fidye ödeme teklifi reddedilir. Theophobus liderliğinde Sinop'taki Pers kuvvetleri isyan eder. Patrik Yannis "Gramerci" (837–43) ikonafillere yönelik zulmü yoğunlaştırır. Tarasios ve diğer merhum failer aforoz edilirken autokrator tüm dini resimlerin, mozaiklerin vb. boyanmasını veya sıvanmasını emreder.

839 yılında Dinyeper Nehri'nin Karadeniz'e giden yolunu kapatan Macarlar ve Hazarlara karşı yardım istemek amacıyla Kiev'deki Ruslardan (Viking/Slav) elçi gelir. Autokrator, Arap akınlarına karşı önleyici tedbir olarak doğuya yürür. Theophobus'u ikna ederek Perslere af çıkarır ve güçlerini sınır themaları arasında böler. Hersonos theması kurulur. Matematikçi (Gramerci, Felsefeci) Leon'un bilgisini duyan halife, onu Bağdat'a mektup yazarak davet eder. Olayı duyan autokrator onu Magnaura Sarayı'ndaki akademiden sorumlu tutar.

840 yılında Sicilya'daki Araplara karşı Venedik'ten yardım istenir. İspanya'daki Emevi Emirliği'ne elçi gönderilir. Venedik filosu Taranto açıklarında yenilir. Theophobus, Roma egemenliğinin kabulünü talep etmek için Batı Kafkasya'daki

Abhazy'a orduyla birlikte gönderilir. Araplar tarafından yenilir. Araplar Kapadokya'ya akın düzenler ve Theophobus'un adamları tarafından durdurulurlar. Kuzeydoğu Anadolu'da Khaldia Dükülüğü thema haline getirilir. İspanyol elçisi kabul edilir ve Prens Mihail ortak hükümdar olarak taçlandırılır. Halife, Leon'u Samarra'da 2.000 lb altınla öğretmenlik için cezbetmeye çalışır. Autokrator gitmesine izin vermez ve onu Selanik başpiskoposu (839/40–43) atar. Venedik Doge'u Pietro Tradonico (836–64) ile (Kutsal) Roma İmparatoru I. Lothar (817–55) arasında Pactum Lotharii Antlaşması yapılır. İlk defa Venedik bağımsız hareket ederek bir antlaşma yapar ve bundan dolayı bağımsızlık tarihi olarak kabul edilebilir.

841 yılında Kapadokya'ya akın yapan Araplar Kilikya'ya kadar takip ve mağlup edilirler. Araplar Harsianon themasının kuzeyine akın eder ve Romalıları takip ederek Maraş'ı ele geçirirler. Esirlerin sayısı autokratoru halifeyle ateşkes görüşmesinde avantajlı konuma getirir ve ateşkes yapılır. Giritli Araplar, Latrus Dağı'ndaki manastırları yağmalayan strategos Konstantin Kontomytes tarafından yönlendirilirler ve Thrakesion'a akın düzenlerler.

842 yılında autokrator, (Kutsal) Roma İmparatoru I. Lothar'a oğlu Louis'le autokratorun kızının evliliği için elçi gönderir. Autokratorun durumu kötüleşince tehdit olur diye Theophobus tutuklanarak idam edilir. Dıraç teması kurulur. Theodora'nın naip olduğunu doğrulamak için Magnaura Sarayı'nda saray mensuplarına seslenir ve ölür.

Analiz

İkonaklast–ikonafil skizması devam eder. Anadolu ve Sicilya'da Araplarla mücadele devam eder. Arapların Amorium'u fethedilmesi autokrator da umutsuzluğa ve ilk defa batı imparatorundan yardım talebinde bulunmasına neden olur. Arap saldırıları karşısında Kappadokia/Kapadokya teması kurulur. Pavlikanlarla mücadele devam eder. 839 yılında Ruslarla ilk temas onların yardım talebiyle kurulur. 840 yılında Venedik, imparatorluktan bağımsız olur. Strymon teması kurulur.

3. 1. 1. 12. 3. III. Mihail “Ayyaş” (842–67) Mikhail Γ “Methisos”

Mihail autokrator olduğunda sadece 2 yaşındadır. Theodora, baş yönetici olarak posta işlerinden sorumlu logothete Theoktistos Bryennius ve amcası Manuel ve erkek kardeşi Petronas'ın yardımlarıyla birlikte yönetim olur. Abhazy'a deniz seferi fırtına yüzünden başarısız olur.

843 yılında Ege Denizi teması kurulur. Theodora ve Theoktistos, ikonaların yeniden eski konumuna getirmeyi görüşmek üzere dini komisyonu çağırırlar ve

katılmayı reddeden patrik azledilince patrik seçilen Methodios (843–47) ikonaları yasallaştırmak için “Yedinci Ekümenik Konsil” kararlarını yeniden yürürlüğe koyar. 11 Mart günü Ayasofya’da autokratorun katılımıyla ikonaların eski konumuna getirildiği ayın “Ortodoks Bayramı” olarak kutlanır. V. Konstantin mezardan çıkarılır, lahdi parçalanır, kemikleri yakılır ve külleri denize dökülür. İrini’nin kalıntıları, Havariyyun Kilisesi’ndeki imparatorluk mozolesine getirilir. Patrik Nikiforos ve diğer sürgünlere itibarları iade edilir. Ayasofya’nın sunağındaki heretikler listesinden Theophilos’un adı Theodora’dan dolayı çıkarılır. Selanik başpiskoposu Matematikçi Leon görevinden azledilerek başkent akademisini yönetmeye geri döner. Pavlikianlara Anadolu’da zulüm başlar.

844 yılında Pavlikianlar liderleri Karbeas önderliğinde Tephrike/Divriği Kalesine sığınarak imparatorluğa akın yapmaya başlarlar. Bitinya’ya kadar akın yapan Malatyalı Ömer, Roma ordusunu yener.

845 yılında Sicilya’da Araplarla başlayan savaş esir değişimiyle sonuçlanır. Anadolu’da Araplarla sınır batı Kilikya olur.

846 yılında “Otuz Yıl Barışı” sona erince Struma vadisine akın yapan Bulgarlar, Roma ordusu gelmeden geri çekilirler ve barış yapılır.

847 yılında patrik ölünce I. Mihail’in oğlu, Prens Adaları’ndaki Hypatia manastırının başkeşişi ikonafil Ignatios (847–58) patrik olur. Ignatios’la ılımlı kanadın lideri olan Siraküza başpiskoposu Gregorios Asbestos (844–52/3) ile arasında sorun yaşanır. Asbestos direnir ve eski patrik Tarasios’un yeğeni olan imparatorluk sekreteri ve âlim Photios/Fotios’un da bulunduğu destekçilerinden oluşan liste sinod tarafından kınanır.

848 yılında Adriyatik’e doğru yelken açan Arap filosu Ragusa’yı yağmalar.

849 yılında Sicilya’da Araplarla savaş başlar.

850 yılında Armenia’da halifelîğe karşı isyan çıkar.

851 yılında isyancılara yardım edilince ertesi yıl Armenia’da Araplarla savaş başlar.

853 yılında Filo, korsanlık yapan Giritli Araplara yardımı önlemek için Mısır’a baskın düzenleyerek Dimyat’ı yağmalarken Girit’e yapılan çıkarma başarısız olur.

854 yılında Dimyat’a ikinci baskın yapılır.

855 yılında Romalılar Kilikya’ya akın düzenler. Armenia’da savaşı Araplar kazanınca isyan sona erer.

856 yılında Romalılar Samsat ve Diyarbakır'a akın düzenler. Bardas tarafından komplo düzenlenen Theoktistos öldürülünce yerine Skholae komutanı ve baş yönetici olur. Kuzeydoğu Anadolu'daki Tephrike kalesindeki Pavlikanlara sefer düzenlenir.

858 yılında Makedon Basileios autokrator ile yakın arkadaş olur. Epifani ayininde patrik, gelini ile ilişkisi olduğu varsayılan Bardas'ın komünyon ayinine katılmasını reddedince Bardas'ın kışkırtmasıyla fesatlıkla suçlanan patrik tutuklanır. Patriklikten ayrılması istenince reddetmesine rağmen kararı görmezden gelinir ve sürülür. Bardas, Ignatios'un halefi olarak ılımlı kanadın yeni lideri aristokrat imparatorla zayıf akrabalık bağı bulunan I. Photios'u (858–67) sinoda patrik seçtirir. Seküler bir adam olduğundan aceleyle rahip yapmak için birbirini izleyen törenlerden geçirilerek Gregorios Asbestas tarafından patrik olarak kutsanır.

859 yılında Romalıların Samsat kuşatması başarısız olur. Ignatian beş piskopos, Photios ve destekçilerini afroz etmek için başkentteki Aya İrini Kilisesi'nde buluşunca Photios, sinodu toplayarak Gregorios Asbestas'ı aklar. Ignatios, Mytline/Midilli'ye sürülür.

860 yılında Araplarla Anadolu'da esir değişimi yapılır. Autokrator doğu seferi için ayrıldıktan sonra, 200 Rus, Dinyeper Nehri'nden gemilerle aniden Boğaz'a gelirler ve başkent banliyölerini yağmalamak için karaya çıkarlar. Patrik halkı cesaretlendirmek için surlarda dini geçit tören düzenler. Geri çağrılan autokrator yoldayken başkenti kuşatan Ruslar geri çekilirler. Filo Rusları takip eder ve Rum ateşiyle birçok gemiyi batırır. Giritli Araplar, Proikonisos/Marmara Adası'nı yağmalamak için Çanakkale Boğazı'nı geçerler. Autokrator, Malatyalı Ömer tarafından yenilir. Ignatios, Papa I. Nikolaos'a (858–67) yazarak yardım isteyince autokrator ve patrik papalık gazabıyla tehdit edilir. Photios, Magnaura Akademisinde ders veren Konstantin/Kiril'i Hazarlarda Han ve soyluların uygun dini seçme konusunda Hıristiyan, Yahudi ve Müslümanlarla temasta bulduklarından Hıristiyanlık misyoner seferine liderlik etmesi için gönderir. Photios, makama geldiğini Roma'ya bildirmek için elçiler gönderince papada onaylamadan önce soruşturmak için elçilerini başkente gönderir.

861 yılında Patrik kabul edene kadar papalık elçileri tecrit altında tutulurlar. Ignatios, sinodun önüne getirmeden önce elçiler görevinden azledildiğini onaylarlar. Papa, sinodun kararlarını onaylanamaz.

862 yılında Moravya Dükü Rastislav (846–70), topraklarındaki papalık misyonerleri halkının benimsemediği Latince kullanımında ısrarcı olduklarından

Konstantinoupolis'ten misyoner talebi için elçiler gönderir. Papa, Ignatios'u desteklediğini Doğu patriklerine yazar.

863 yılında Amisos/Samsun'a yağmalamak için akın düzenleyen Malatyalı Ömer ve müttefiki Pavlikan lideri Karbeas, Romalılar tarafından Lalakaon Savaşında yenilerek öldürülür. Pavlikanların liderliğine Karbeas'ın yeğeni Chrysocheir geçer. Koloneia theması kurulur. Ignatian sürgünler Roma'ya ulaşırlar. Papa, Photios'u görevden almak, Ignatios'u görevine geri getirmek ve tüm Photianları aforoz etmek için sinod toplar.

864 yılında Bulgar Hanı Boris (864–89) isyancılara karşı Doğu Frank Kralı II. Ludwig'e (843–76) yardım etmek için batıya askeri sefer yürütür. İmparatorluk Boris'i ittifaktan vazgeçirmek zorlamaya karar verir. Filo Karadeniz'e doğru yelken açarken autokrator Bulgarlara sefer düzenler. Boris'in, Doğu Frank ittifakından vazgeçmesi ve din konusunda papalık değil başkent misyonerlerini kabul etmesi karşılığında Romalılar geri çekilirler. Kiril ile kardeşi Mihail/Methodios, Moravya'da yerel dille erişim için Grekçe yerine yaratımları olan "Slav" alfabesini kullanarak misyonerlik faaliyetlerine başlarlar.

865 yılında autokrator, metresi Eudokia Ingerina ile Makedon Basileios'u evlendirir. Basileios'un metresi, autokratorun kız kardeşi Thekia'dır. Mihail ve Eudokia sevgili olmaya devam ederler. Boris, autokrator vaftiz babası olduğundan dolayı Mihail olarak vaftiz edilmesine rağmen Konstantinoupolis Kilisesi bağımsız Bulgar başpiskoposluğu için izin vermeyince Papa'ya Roma doktrini ve gelenekleri hakkında yazar. Hazarlar, Museviliği seçerler. Papa, Photios'un görevden alınması gerektiğini, Roma'nın dini ve doktrinsel üstünlüğünü/sedes apostolica yazar. Roma Kilisesi'nin otoritesini sağlamlaştırma çalışmasından dolayı Büyük unvanıyla anılır.

866 yılında Bardas'ı ortadan kaldırmak için autokratora onu öldürmek istediği şeklinde bilgi verilerek komplo kurulur. Girit seferi için Milet'e geldiklerinde autokratoru kurtarmak için Makedon Basileios ve müttefikleri tarafından Bardas öldürülür. Sefer dönüşü başkentte Makedon Basileios, imparatorun oğlu kabul edilerek ortak autokrator olarak taç giyer. Opsikion Generali Georgios Peganes desteğiyle Symbatios isyan eder lakin isyan sonlandırılır. Thrakesion strategosu Bardas'ın oğlu Antigonos, isyan eder, yakalanarak gözleri dağlanır. Papa, Bulgarları yanına çekmek için rahipler gönderir.

867 yılında autokrator, muhabbetini Makedon Basileios'dan denizci Basilikianus'a aktarınca Makedon Basileios'un komplosu sonucu öldürülür. Photios,

diğer patriklere Papa ve Ignatios'u kınayan mektuplar göndererek başkentte bir sinod çağrısında bulunur. Photios, Papa'yı kredoya "filioque/ve oğuldan" eklemesi ve Bulgar Kilisesi'ne müdahalesini kınayarak aforoz eder.

Analiz

İkonafil–ikonaklast sorunu papalık tarafından desteklenen ikonafiller lehine sonuçlanır. Bu durum Papalık'ın dini yönden gücünü ortaya koymaktadır. İkonoklast hareketin destekçileri her iki dönemde de askerlerdir. Muhtemeldir ki ikonaklasta destek verenlerin doğudan batıya sevk edilen çoğunluğu Ermenilerin oluşturduğu doğulu halklardan müteşekkil askerler olduğu söylenebilir. Bu konuda doğulu halklar ve Ermenilerin Pavlikanlardan etkilendikleri de dikkate alınmalıdır. Araplarla hem Anadolu hem de Sicilya'da mücadele devam eder. Pavlikanlarla dini ve siyasi mücadele devam eder.

Bulgarların Hıristiyan yapılmaları autokrator ve özellikle patrik Photios'un büyük başarısıdır. Bulgarlar imparatorluğun müttefiki olurlar. Papalığın dâhil olduğu başkent kilisesindeki Ignatios ve Photios davası Hıristiyanlığın iki dini merkezin 800 yılında Şarlman'ın taçlandırılmasıyla başlayan siyasi ve politik ayrılığın dini yöndeki ilk adımı olarak kabul edilebilir. Papalık müdahalesi karşısında Patrik Photios'un dikkat çekmesiyle batıda kredoya eklenen "filioque/ve oğuldan" ibaresi Papalıkla Photian skizmasının oluşmasına neden olur. Öyle ki Papa, Konstantinopolis Patriği nezdinde Doğu'lu kardeşlerinin onayı olmadan böyle bir eklenti yapmıştır.

860 yılında başkenti kuşatan Ruslar imparatorluk nezdinde askeri güç olarak ilk defa kendilerini gösterirler. Ekonomik olarak imparatorluk maliyesi iyi durumdadır. Ayyaş tabirinin gasıp Basileios tarafından tahta çıkmasını haklı göstermek için yapılmış bir propaganda olma ihtimali vardır.

3. 1. 1. 13. Makedon Hanedanı (867–1056)

3. 1. 1. 13. 1. I. Basileios "Makedonyalı" (867–86) Basileios A "Makedon"

Basileios/Vasileios autokrator ilan edilerek Ayasofya'da taçlandırılır. Photios, Bardas'ın arkadaşı olan patrik olduğundan görevden alınarak sürgün edilir. Ignatios, patrik (867–77) olarak geri çağrılarak kilise konsili toplanması kararı alınır.

868 yılında autokrator (Kutsal) Roma İmparatoru II. Ludwig Genç/İtalyalı (855–75) ile irtibata geçerek İtalya'da Araplara karşı müttefik olur. Filo Arapların Ragusa kuşatmasını hafifletir. Pavlikan ordusu, Anadolu'yu katederek Efes'i yağmalar. Aziz

Yuhanna/Yannis mozolesini tahrip eder. Moravya'da taciz edilen Kyril ve Methodios, Aziz Klement'in röliklerini getirme konusunda yardım almak için Roma'ya giderler.

869 yılında Slavların Elçisi Kyril, Roma'da ölür. Pavlikanlar haraç talebinde bulunur. Romalıların Divriği seferi başarısız olur. Papa II. Hadrianus (867–72), Nikolaos'ı aforoz ettiği için misilleme olarak Photios'u aforoz eder. Papalık delegelerinin de mevcut olduğu başkentteki Kilise Konsili, Batı'da "VIII. Ekümenik Konsil" olarak tanınır. Papanın aforozu onaylanır. Patriklikler Doğu Kilisesi'nin kabul ettiği Roma, Konstantinoupolis, İskenderiye, Antakya ve Kudüs şeklinde sıralanırlar. Bulgar Kilisesi, Roma yetki alanında kabul edilmesine rağmen kilise yetkilileri, autokratoru bunu tersine çevirme konusundaki çoğunluk kararını kabul etmeye ikna ederler.

870 yılında autokrator oğlu Prens Leon'u ortak autokrator olarak taçlandırır. Kilise Konsili sonuçlanır. Pavlikan savaşı başlar. Bulgar kilisesine başpiskopos olarak Iosef (870–77) gönderilir. Athos Dağı'nda ilk düzgün manastır kurulur.

871 yılında İmparatorluk misyonerleri Romalı rahipleri Bulgaristan'dan sürerler.

872 yılında Bathys Ryax Savaşı'nda Pavlikanlar yenilir. Divriği'nin alınmasıyla Pavlikan tehditi sona erer. Pavlikanlar tehdit olmaktan çıkarmak için imparatorluğun her yerine sürgün edilirler.

873 yılında Zapetra/Doğanşehir ve Samsat'ı ele geçiren autokrator Malatya yakınlarında Araplara yenilir. Kharsianon teması kurulur

874 yılında Araplar ve Ruslarla barış yapılır. Misyonerlik için Kiev'e bir piskopos gönderilir.

875 yılında Photios, başkente prensler Leon ve Aleksandros'un hocası olarak geri çağrılır. Romalılar baskınla Kıbrıs'ı alırlar.

876 yılında imparatorluk Bari'yi ele geçirir.

877 yılında autokrator, Toros Dağları'nın önemli kalesi Loulon/Hasangazi'yi Araplardan alır. Ignatios ölünce Photius patrik (877–86) olarak yeniden atanır. Autokrator, skizmaya son vermek için Kilise Konsili hazırlıkları yaptırır.

878 yılında Suriye'deki Hadath'a sefer ve Kilikya'ya akın yapılır. İtalya'da Siraküza, Araplara teslim olur. Taormina, Roma toprağı olarak kalır. Hırvatistan'da imparatorluk yanlısı Dük Zdeslav (878–79) tahta geçer.

879 yılında Autokrator oğlu Prens Aleksandros'u ortak autokrator olarak taçlandırır. Photian skizmasını sona erdirmek için Ayasofya'da IV. Konstantinoupolis (VIII. Ekümenik) Kilise Konsili toplanır. Papa VIII. Yannis (872–82), Photios'un alenen

özür dilemesi ve başkentin Bulgar Kilisesi üzerindeki üstünlüğünden feragat etmesi şartıyla ona delegeler gönderir ancak mektupları sorun çıkmaması için Grekçe çevirisinde kasıtlı olarak değiştirilir. Konsil, anti-Photios sinodlarını iptal eder. 381 kredosunu eklemeler olmadan yeniden onaylar ancak henüz resmi olarak Roma inancında olmayan “filioque” konusu sürüncemede kalır ve Bulgarlar konusunda bir karar çıkmaz. Hırvatistan’da Dük Zdeslav, Branimir (879–92) tarafından devrilir. Branimir misyonerler için Roma Kilisesi’ne başvurur. Prochiron yayımlanır.

880 yılında Arap filosu bozguna uğratarak güney İtalya’daki Araplar yenilir ve Taranto yeniden ele geçirilir. Başkentteki Kilise Konsili sona erer.

882 yılında autokrator, güneydoğu Anadolu’ya sefer düzenler. Sicilya’da Araplar Romalıları yener. Araplar, Kıbrıs’ın tekrardan Kondominyum şeklinde yönetilmesini sağlarlar.

883 yılında Sicilya’ya filo gönderilir. Ordu Kilikya seferinde Araplar tarafından mağlup edilir. Autokrator, av sırasında oğlu Leon’nun onu öldürmek istediğini sanarak. Leon ve saray mensuplarının bazıılarını sürgüne gönderir.

886 yılında autokrator, Leon’yu affederek eski konumuna getirmeye ikna edilir. Güney İtalya’daki Arap akında başarılı olunur. Ermeni ittifakı onaylanır. Epanagoge/Eisagoge yayımlanır. Anadolu’da av kazası geçiren autokrator başkente ölür.

Analiz

Araplara karşı Anadolu’da başarı kazanılır. Pavlikanlar yenilerek Trakya’ya sürgüne gönderilirler. DUALİZMİ Trakya’nın kalbine getirilerek Bogomillik temeli atılmış olur. Autokrator Ignatios’u patrikliğe yeniden atayarak muhafazakâr manastırın desteğini sağlamak ve meşru olmayan/gaspçı konumundaki hükümdarlığına hem Papalık hem de başkent kilisesindeki muhafazakâr manastırlar nezdinden destek bulmayı amaçlar. Manastır kurumunun dolayısıyla patriğin desteğini almak için bol miktarda manastır ve kilise inşa ettirir.

Araplar, Sicilya’nın neredeyse tamamına egemen olunca burayı atlama taşı olarak kullanarak İtalya yarımadasına için yarattığı tehlikenin farkında olan Papalık imparatorlukla ittifak kurar. Fakat Bulgar Kilisesi’nin Konstantinoupolis Kilisesi’ne bağlanmasından dolayı bu ilişki kopar.

Slavların Konstantinoupolis Kilise’ne bağlı olarak Hıristiyanlaştırılması başarısı neticesinde Photios başkente geri çağrılır ve Ignatios ölünce patriklik makamına yeniden gelir. Photian skizması Roma ile devam eder. Mora yarımadasındaki Slavların

çoğu Hıristiyanlaştırılır. Bulgarların Konstantinoupolis Kilisesi'ne bağlanması her iki ülke arasında dostane ilişkiler geliştirir. Aynaroz yarımadasındaki Athos dağında ilk düzenli manastır kurulur.

Ioustinianos Kanunlarının güncellenmesi ve ikonaklast hükümdarların Ekloga'sının yürürlükten kaldırılması için çalışmalar yapılır. Prochiron ve Epanagoge/Eisagoge kanun kitapçıkları yayımlanır. Dalmaçya theması kurulur.

3. 1. 1. 13. 2. VI. Leon “Bilge” (886–912) Leon ΣΤ “Sophos”

VI. Leon autokrator ve baş yöneticisi metresi Zoe'nin babası Stylianos Zautzes olur. III. Mihail, Havariyyun kilisesine yeniden gömülür ve ihtimaldir ki Leon onun oğludur. Basileios'un sürgüne gönderdiği komplocular geri çağrılır. Photios tutuklanır ve 883'te Leon aleyhine komplo kurmaktan yargılanarak görevinden azledilir ve sürgüne gönderilir. Leon'un genç erkek kardeşi Stephanos (886–93) patrik ilan edilir.

887 yılında Athos Dağı'ndaki keşişleri piskoposluk ve imparatorluk kontrolünden muaf tutan imparatorluk kararnamesi yayımlanır.

888 yılında filo, Sicilya açıklarında Araplar tarafından mağlup edilir.

891 yılında Ermenilerle ittifak yapılır ve Ermeni askerleri Bulgarlara karşı savaşta Trakya seferine katılırlar. İberia müttefik olur. Longobardia theması kurulur.

892 yılında Basilika/Kraliyet Kanunlar külliyatı yayımlanır.

893 yılında patrik Stephanos ölünce yerine II. Antonios Kauleas (893–901) atanır.

894 yılında Zautzes'in ortağı iki tüccar ihracat için Bulgar tüccarlardan fazla ücret alırlar. Bulgar Hanı I. Simeon (893–913) şikâyet eder ancak hiçbir şey yapılmayınca savaş ilan eder. Romalılar, Bulgaristan'ı işgal etmeye yardım etmeleri konusunda Macarlarla pazarlık yaparlar.

895 yılında Roma filosu Macarları Tuna'dan Bulgar topraklarına geçirir. Romalılar da Bulgar topraklarına girince Simeon, Peçenekleri yardıma çağırır. Yardıma gelen Peçenekler yurtlarından fazla uzaklaştıklarını düşünerek geri çekilirler.

896 yılında Simeon, Romalıları Bulgarofigon Muharebesinde/Babaeski'de yener. Macarlar, topraklarına geri çekilir ve barış sağlamak için Simeon'a haraç ödenir. Macarlar, Belgrad'ı ele geçirirler.

897 yılında autokratorun ilk eşi ölür.

898 yılında autokrator, Zautzes'in “Basileopator/ Basileiusun Babası” olduğu metresi Zoe ile II. evliliğini yapar. Papa IX. Yannis (898–900), delegelerini Ignatianlarla birlikte sinoda katılmaları için başkente göndererek Photios'un patrikliğini geçerli

saydığını söyler (en azından 877'den itibaren). Sinod düzenlenir ve Photian skizması sona erer.

899 yılında Arap sınırı güvence altına alınır. Autokrator, karısı 20 aylık evliliğin ardından ölünce kilisenin huzursuzluğuna rağmen III. eşi Eudokia Paphlagonian ile evlenir. Samos/Sisam teması kurulur.

900 yılında Araplar karşısında Adana savaşı kazanılır. Eudokia ölür. Autokrator yasal olarak IV. eşle evlenemez ve varisi kardeşi Aleksandros olur.

901 yılında Patrik ölünce autokrator tarafından IV. evliliğe onay vereceği düşünülen Nikolaos Mistikos patrik (901–07) atanır.

902 yılında Sicilya'dan gelen Arap filosu Ege'ye baskın düzenler. Sicilya'da Taormina Araplar tarafından fethedilir. Sicilya temasından kalanlarla Kalabria teması kurulur.

903 yılında autokratora başarısız suikast girişimi olur. Kardeşi Aleksandros komploya karıştığı suçlamasıyla ortak autokratorluktan uzaklaştırılır.

904 yılında Arap donanma komutanı Trabluslu Leon, Selanik'i alarak üç gün boyunca yağmalar ve geri çekilir. Yaşanan kriz sırasında rüşvet ve toprak taviziyle Bulgar barışı korunur. Roma ordusu Kilikya'yı akın yapar.

905 yılında Doğu sınırında askeri seferler yürütülür. Metresi Zoe "Carbonopsina" hamile kalınca patriğe başvuran autokrator IV. evlilik konusunda onay alamaz. Ancak oğlu Konstantin sarayda doğar.

906 yılında filo Abbasi donanmasına karşı zafer kazanır. Patrik, autokratorun Zoe'yi terk etmesi karşılığında Konstantin'i vaftiz etmeyi kabul eder. Vaftiz yapılırca Laodikealı piskopos Epiphanius ve diğer din adamları karşı çıkarlar. Autokrator ve Zoe, presbiter Thomas tarafından evlendirilirler. Patrik, Zoe'nin Ayasofya'ya kabulünü reddeder. Bayram günleri için muafiyet teklifinde bulunurlar fakat reddedilir. Autokrator, Papa III. Sergios'a (904–11) başvurur. Patrik, autokratorun Ayasofya'ya dinsel tören için girişini reddeder.

907 yılında Novgorod Rus Knezi Oleg (879–913) filoya Karadeniz'de ve Boğaz'da liderlik ederek başkente saldırır. Haliç girişi kapatılır ancak Oleg'in engeli aşmak için gemileri karada silindir zincir üzerinde yuvarlayarak taşıdığı iddia edilir. Romalılar ticari antlaşma yapmayı kabul ederler. Epifani bayramında patrik, Ayasofya'ya girişini reddedince autokrator, onu hain olarak adlandırır ve patrik baskıya direnmek için din adamlarına yemin ettirir. Autokratorun, papalık ve diğer patriklik elçilerinin tartışmalarını yönetmek için Blakhernae'deki St. Meryem Kilisesi'ne kabul

isteği reddedilince reddedenler tutuklanarak başkentten atılırlar. General Andronikos Dukas komployla suçlanır ve Patrik'ten aracı olmasını ister. Ancak autokrator manastıra götürülen patriğin muhtemelen Andronikos Dukas isyanına karışması nedeniyle istifa talebinde bulunduğunu iddia ederek Efthimios patrik (907–12) olarak atayınca geniş çapta direniş olur. Andronikos Dukas, patriğin azlinden sonra isyan ederek Kaballa/Gevale-Konya sığıdır. Abbasi Halifesi Muktefi (902–08; Ebu Ahmed “el-Muktefi bi'l-Lah” Ali bin Ahmed el-Mutemid) yardım ister. Halifenin gönderdiği kuvvetlerle Gevale kalesindeki kuşatma kaldırılır ve Bağdat'a gider. Papalık elçileri IV. evliliğini tanırlar.

908 yılında Araplarla esir takası olur. Autokrator oğlu Prens Konstantin'i ortak autokrator olarak taçlandırır.

909 yılında İtalya'dan Capua Prenslarından Beneventolu I. Landulf (901–09) ve Salerno Prensi II. Guaimar (900–46) başkenti ziyaret ederler ve “Patrician” yapılırlar. Filo, Abbasi donanmasına karşı zafer kazanır.

910 yılında Filo, Girit'e sefer için yelken açar ancak Girit'e yardımı önlemek için Kıbrıs'ı yağmalayan Suriye'deki Arap filosuna baskın düzenlenerek Lazkiye yağmalanarak Arap filosu yok edilir. Ruslarla ticari anlaşma yapılır. Filo Girit'de karaya çıkarma yapar ve başkent Khandax/Kandiye kuşatılır.

911 yılında Sebasteia ve Mesopotamia/Mezopotamya themaları kurulur.

912 yılında autokrator tifo olur ve durumu kötüleştikçe Aleksandros'u yönetici vekili olarak aday gösterir. Eparkhos kitabı yayımlanır. Kuşatmayı kaldırarak geri dönen filo Khios/Sakız adası açıklarında Trabluslu Leon tarafından pusuya düşürülerek yok edilir.

Analiz

Doğu'da Araplarla mücadele devam eder. Trabluslu Leon komutasındaki Arap donanması denizde üstün konumdadır. Autokratorun IV. evliliğini kilisenin onaylamasından dolayı kilisenin muhafazakâr manastır kesimi ile imparatorluk ve onaylanmaya göz yuman patrikhane arasında sorun çıkar. Katar'ın (2008) belirttiğine göre Epanogoge'ye kilise ve patrikliğin yetkilerini arttırarak imparator karşısında bağımsız olmasını sağlamaya çalıştığı için Photios, patriklikten azledilir. Photian skizması sona erer. Sicilya tamamen Arapların eline geçer. Bulgarlarla yüksek vergiden dolayı anlaşmazlık çıkar. İlk defa imparatorluk Macarlarla Bulgarlara karşı saldırarak elini rahatlamak için irtibat kurar. Başkente saldıran Ruslar püskürtüldükten sonra

anlaşma yapılır. Basilika kanun külliyyatı ve Eparkhos kitabı yayımlanır. Nikopolis (İnebahtı ve Arta) ve Tephrike/Leontokome themaları kurulur.

3. 1. 1. 13. 3. Aleksandros (912–13) Aleksandros

Aleksandros ve VII. Konstantin ortak autokrator olurlar. Araplar Armenia'yı fethederler ve autokrator savaşa hazırlanan Simeon'a haraç vermeyi reddeder. Kardeşi VI. Leon'un evliliğini meşrulaştırmak için uğraşır. Patrik Nikolaos (912–15), Papa III. Anastasios'a (911–13) IV. evliliğin tanınmasından üzüntü duyduğunu yazarak adını imparatorluk diptiklerinden söker.

913 yılında rahatsızlanan Aleksandros Patrik Nikolaos, Magister Stephanos ve Yannis Eludas'ı naiplik konseyine atadıktan sonra ölür.

Analiz

Kısa süren hükümdarlığında itibari bir yöneticidir. Simeon'a haraç vermeyi reddeder ve kardeşinin evliliğini meşrulaştırmak için uğraşır.

3. 1. 1. 13. 4. VII. Konstantin “Porfirogennetos/Mor Odada Doğan” (913–19) Konstantinos Z “Porphyrogennetos”

Patrik, Zoe'nin saraya alınmasını reddederek konseye onu autokrateira tanımayacağına yemin eder. Gizlice başkente gelerek isyan eden Konstantin Dukas saraya saldırırken öldürülür. Başkenti kuşatan Simeon patrik tarafından “Bulgar İmparatoru” olarak taçlandırır (913–27; Çar) ve kızı ile Konstantin nişanlanır.

914 yılında Zoe sarayı ele geçince Ayasofya'ya sığınan patrik 22 gün boyunca ablukaya alınmasına rağmen Zoe Efthimios'un patrikliğe geri gelmesini sağlayamayınca patriğe güvence vererek görüşmeleri başlatır. Armenia Kralı II. Aşot (914–29), Araplara karşı yardım istemek için başkenti ziyaret eder. Simeon kızının Konstantin ile nişanı sona erince saldırarak Edirne'yi alır.

915 yılında Romalıların Aşot'un topraklarını geri almak için yaptığı Armenia seferi başarısız olur. Papa X. Yannis (914–28) tarafından oluşturulan İtalyan güçlere imparatorluk filosunun katılmasıyla güney İtalya Arap korsan üslerinden temizlenir.

916 yılında Araplarla sınırda esir takası yapılır. Lykandos/Lykandus theması kurulur. Bulgarlara karşı ordu hazırlanırken Peçeneklere kuzeyi işgal etmeleri için elçiler gönderilir. Bulgarlar, Korint Körfezi'ne kadar akın yaparlar.

917 yılında Romalılar Bulgaristan'ı karadan işgal ederken filo Peçenekleri karşıya geçirmek için Tuna'ya gider. Peçeneklerle sorun çıkar ve gitmezler. Simeon, Romalıları Ahyolu'nda hezimete uğratar. Zoe'yi savaş için suçlayan patriğin ateşkes için

Simeon'a gönderdiği elçiler başarısız olur. Başkente ilerleyen Simeon, Romalıları Katasyrtai'de hezimete uğratar. Başkenti karadan ablukaya alır ancak kış geldiği için geri çekilir. Romalıların teşvikiyle Bulgarlara saldıran Sırp Prensi Petar (892–917), Bulgarlar tarafından tahtından indirilir.

918 yılında Zoe ve patrik birbirlerine komplo kurarlar. Romanos Lekapenos iktidar için mücadele eder. Zoe, komutan Leon Fokas lehine karar verirken Romanos'a filoyu dağıtması emredilir. Emri uygulamak için gelenler Romanos tarafından tutuklanır. Konsey Boukoleon Sarayı'nda toplanır. Autokratorun eğitmeni Teodor, Zoe'nin yerine patrik ve Stephenos'un geldiğini duyurur. Zoe'nin, sarayda kalmasına izin verilir. Patrik, Leon Fokas'ın yerine Yannis Garidas'ı Skholae komutanı olarak değiştirir. Leon itiraz eder fakat yatıştırılır.

919 yılında Romanos, Eğitmen Teodor'un yardımıyla kente girerek patrikle isyan eden Leon Fokas konusunda anlaşır. Autokrator Romanos'un kızı ile evlenince Romanos "Basileopator" olur. Üsküdar'da bulunan Leon Fokas, autokratorun Romanos'u onaylayan mektupları gösterildiğinde ordusundan firarlar olunca Bitinya'ya geri çekilir ancak yakalanır ve kör edilir. Autokratoru zehirlemeye çalışmakla suçlanan Zoe manastıra gönderilir. Eğitmen Teodor tutuklanarak sürgün edilir. Bulgarlar, Trakya Gelibolu'ya kadar akın düzenlerler.

Analiz

Araplarla doğuda ve Bulgarlarla batıda mücadele devam ederken reşit olmayan autokratorun naiplik konseyinde patrik ile Zoe arasındaki sürtüşme neticesinde Romanos Lekapenos iktidara ortak olur.

3. 1. 1. 13. 5. I. Romanos Lekapenos (919–44) Romanos A Lekapenos

Romanos "Sezar" ve daha sonra ortak autokrator olarak taçlandırılır.

920 yılında autokrator, Bulgar seferinden önce Sırp prensi Zaharija Prısbıslavjević'in Bulgar güdümündeki Sırp Pavle Branovic'e (917–21) isyan etmesini sağlar. Bulgarlar hem Romalılara hem de isyancıya karşı başarılı olurlar. Sinod, Leon'un son iki evliliğinin yasadışı olmadığını ve Konstantin'in meşru olarak doğduğunu onaylar.

921 yılında autokratora karşı komplo başarısız olur. Bulgarlar, Edirne'yi ablukaya alırlar ve Selymbria/Silivri'ye hareket eden Simeon patriğin görüşme teklifini reddeder. Romanos, büyük oğlu Hristoforos'u (921–31) ortak autokrator olarak taçlandırır. Mora'da Slav Melingoi ve Ezeritai kabileleri isyan ederler ve isyan sonlandırılır.

922 yılında Boğaz kıyılarına akınlar düzenleyen Simeon başkentini batı banliyölerini yağmalar. Sur dışındaki Bulgar kampına saldıran Romalılar başarılı olunca geri çekilir. Romalılar, Malatya'ya saldırınca Araplar misilleme olarak Armenia'ya akın düzenler. Autokrator dynatoi/güçlüler tarafından küçük toprak sahibinin mülklerine el koymaların artması üzerine bunu önlemek için ön alım/şufa hakkını yeniden canlandıran bir ferman yayımlar.

923 yılında Simeon, Trakya'yı Maritza/Meriç vadisi boyunca alır ve Edirne'yi kuşatır. Kent açık nedeniyle teslim olur. Romalılar, Bulgarlar tarafından tahta çıkarılan Zaharija Prısbıslavjević'i (922–24) arkadan Bulgarlara saldırmaya ikna ederler. Simeon karşılık vermek için geri çekilince Romalılar Edirne'yi geri alırlar. Roma filosu, Lemnos/Limni açıklarında Trabluslu Leon'u yenerek öldürür. Romalılar doğu Anadolu'ya akın düzenler. Haldia thema strategosu Bardas Boilas isyan eder ancak yenilir. Bulgarlarla barış görüşmeleri başarısız olunca papa arabuculuk için devreye girer.

924 yılında Simeon, Tunus Fatımi hükümdarı Ubeydullah el-Mehdi'ye (909–34) elçi heyeti göndererek Romalılara karşı ittifak sağlar. Roma filosu, Fatımi gemisiyle dönen Bulgar heyetini yakalar. Fatımiler iyi niyet mesajıyla evlerine gönderilir. Jeste karşılık el-Mehdi, başkente elçiler göndererek anlaşma yapılır. Abbasilerle ateşkes ve esir takası imzalanır. Simeon, patriği görmeyi talep ederek Trakya'yı başkentini surlarına kadar tahrip eder. Patrik ve elçilik heyetine Romanos'u görmek istediğini söyler. Kosmidion/Eyüp'de görüşme gerçekleşir. Para ödenmesi karşılığında Simeon Karadeniz kalelerini iade eder ve ateşkes yapılır. Romanos oğulları Stephanos (924–44) ve Konstantin'i (924–44) ortak autokrator olarak taçlandırır.

925 yılında autokratora başarısız bir komplo girişimi olur. Simeon, imparatorluğa meydan okumak için "Bulgarların ve Romalıların İmparatoru (Çar/Sezar)" unvanını alır. Araplar, güney İtalya'ya baskın düzenler.

926 yılında Romalıların Malatya kuşatması başarısız olur. Simeon bağımsızlığını göstermek için Bulgar başpiskoposluğunu Patrikliğe yükseltir.

927 yılında Simeon ölünce ikinci evliliğinden olan oğlu I. Petro (927–69) Çar olur. Bulgarlar Romalılar, Macarlar, Hırvatlar ve Peçenekler ile barış yaparlar. Romalılar, Petro'ya para yardımı yaparlar. İtalya'da imparatorluk toprağı olan Taranto Araplar tarafından yağmalanır.

928 yılında Suriye limanlarına baskın düzenleyen Roma filosu fırtına yüzünden başarısız olur. Tarsus'tan akın yapan Araplara misilleme olarak Romalılar, Arap

yönetimindeki güney Armenia'ya akın düzenlerler. Sicilya Emiri ile imparatorluk arasında barış yapılır. Macarlara elçi gönderilir. Kış çok şiddetli geçer.

929 yılında şiddetli kıştan dolayı Anadolu'da birçok küçük çiftçi mahvolur ve arazilerini büyük toprak sahiplerine satar. Romalılar, Malatya ve Diyarbakır çevresine akın düzenler.

930 yılında Romalılar, Samsat çevresine akın düzenler.

931 yılında Araplar, imparatorluk güney İtalya'sına baskın düzenleyince imparatorluk filosu misilleme olarak üsleri Fraxinetum/Fréjus'a baskın düzenler. Armenia'ya akın düzenleyen Araplar başarısız olurlar. Araplar Tarsus üzerinden Ankara ve Amorium'a kadar akın düzenlerler. Romanos'un büyük oğlu Hristoforos ölür ve patrik Trifon (928–31) ölünce küçük oğlu Theofilaktos Lekapenos'u patrik olarak atar ancak görev için uygun yaşa gelinceye kadar makamı yaklaşık iki yıl boş kalır.

932 yılında Konstantin Dukas olduğu iddiasındaki bir sahtekâr tarafından Opsikionda çıkarılan köylü ayaklanması sonlandırılır. İsyancının yakalanarak eli kesilmesine rağmen kaçarak çıkarttığı ikinci isyanda sonlandırılır.

933 yılında Papalık elçileri başkente gelince Theofilaktos (933–56), onların huzurunda patrik olarak atanır.

934 yılında Romalılar yıllardır Araplarla sınır kenti olan Malatya'yı alırlar. Balkanlara akın düzenleyen Macarlara para ödenerek geri çekilmeleri sağlanır. Mora'da Taygetus Dağı çevresindeki Slav kabileleri isyan ederler. Autokrator tarafından hem dynatoi hem de manastır topraklarının genişlemesini önlemek için yasa yayımlar.

935 yılında Romalılar, asi Slavları yener ve haraç ödetirler. İtalya'da Capua Prensi Beneventolu I. Landulf, Puglia bölgesini alınca imparatorluk, İtalya Kralı Hugh (926–47) ile ittifak kurar. Manastırların topraklarını genişletmelerini yasaklayan ferman yayımlanır.

936 yılında Attika'ya kadar Balkanlara Macar akını düzenlenir. Arapların Armenia akını başarısız olur.

938 yılında Abbasilerle esir takası yapılır. Sicilya'daki Araplara karşı isyana yardım edilir ancak isyan başarısız olur. Asmosaton theması kurulur.

939 yılında Araplarla esir takası yapıldıktan sonra çıkan savaşta galip gelen Araplar Armenia'yı fethederler.

940 yılında Armenia'da Arap vasallığı kurulur ve Koloneia themasına kadar fethederler. Romalılar, güney Armenia'da Arap toprağı olan Kharput/Harput'a akın düzenler. Khavzizin theması kurulur.

941 yılında Kiev Büyük Knezi İgor (912–45) filoyla Karadeniz’i geçip Bitinya’da karaya çıkararak kırsalı tahrip eder ancak müstahkem yerleri alamaz. Doğu ordusu gelince geri çekilirler. Onlara saldıran Roma filosu Rum ateşiyle birçok gemiyi yok eder. İmparatorluk filosuyla Hugh, Riviera Fréjus’taki Arap korsan üssünü yok ederler ancak Hugh hayatta kalanları öldürmekten kaçınarak anlaşma imzalar.

942 yılında Romalılar Halep çevresini yağmalayarak esir alınca Araplarda misilleme olarak Anadolu’ya akın düzenlerler. Romalılar, Urfa’yı kuşatır.

943 yılında akın düzenleyen Macarlara haraç ödenerek barış sağlanır. Romalılar, Urfa kuşatması devam ederken Dara’yı alarak Mezopotamya’ya akın düzenlerler. 922 yılında yayımlanana benzer bir ferman yayınlanır.

944 yılında İgor’a, haraç ödenerek akın yapması engellenir. Urfalılar şehri koruyan havluda İsa’nın yüzünün görüntüsü olan Mandelion’u halifenin talimatıyla teslim ederler. Kutsal kalıntı başkente götürülür. Romalılar Maraş’ı geri alırlar. Konstantin ve Stephanos Lekapenos kardeşler, hasta olan babalarına darbe yaparak Proti/Kınalıada’ya manastıra gönderirler.

Analiz

Kiev Rus Knezi İgor’un başkente yaptığı başarısız saldırı Vasiliev’in (2015) belirttiği gibi özgün Rus tarihinin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Batıda Bulgarlar, Macarlar ve Peçeneklerle ve doğuda Araplarla mücadele başarılı bir şekilde devam ederken dynatoi küçük toprak sahibinin mülkünü zorla ele geçirmektedir. 922 yılında bu konuda önleyici ferman yayımlanır. 929 yılındaki aşırı soğuklardan sonra küçük toprak sahiplerini mülklerini dynatoi satın alır. Aristokrat ailelere karşı autokrator halkı ve dolayısıyla pronoiayı korumak için kanunlar yayımlar. Her ne kadar dynatoi tarafından küçük toprak sahiplerinin mülklerine zorla el koymaları önlemek için autokrator 943 yılında bir ferman daha yayımlasa da asıl taht sahibi olmadığı için güçlü bir mücadeleye girememiştir. Araplarla mücadele için Seleukeia, Basiani, Asmosaton, Kharpezikion ve Khavzizin themaları kurulur.

3. 1. 1. 13. 6. VII. Konstantin “Porfirogennetos/Mor Odada Doğan” (944–59) Konstantinos Z “Porphyrogennetos”

Lekapenos kardeşler halkın tepkisi ve kız kardeşleri Helena’nın girişimleriyle Konstantin’i kıdemli autokrator olarak kabul ederler.

945 yılında komplo kuran Lekapenos kardeşler (Konstantin ve Stephanos) tutuklanarak sürgüne gönderilirler. Hristoforos’un oğlu Mihail din adamı olurken

Konstantin'in oğlu Romanos hadım edilerek sarayda kalmasına izin verilir. Romanos'un harem ağası olan gayrimeşru oğlu Basileios da sarayda kalır.

946 yılında Araplarla esir takası yapılır.

947 yılında dynatoinin köylüleri saldırmalarını engellemek için ferman yayımlanır.

948 yılında Romalılar kuzey Suriye'ye sefer düzenler. Macar kabile reisi Botosudes/Bulcsú harka, başkente gelerek vaftiz olur.

949 yılında Roma filusunun Girit seferi başarısız olur. Romalılar Erzurum'u alarak thema kurarlar. Romalılar kuzey Suriye'de Halep Emiri Seyfü'd Devle (945–67) ile savaşır.

950 yılında Diyarbakır kuşatması başarısız olur. Bogomillik Bulgaristan'da yayılır. Kalabria theması kurulur.

951 yılında Tarsus üzerinden Araplar akın düzenler.

952 yılında Macar reisi Botosudes/Bulcsú harka pagan dinine geri dönerek imparatorluk topraklarına akınlara başlar.

953 yılında Malatya yakınlarına akın düzenleyen Seyfü'd Devle, Romalıları Maraş'da yener. Fatımi halifesi Muiz (953–75; El-Muizz Li-Dinillah) ile imparatorluk elçileri arasında esir takası sağlanmasına rağmen Kalabria yüzünden anlaşma sağlanmaz. Yedi Macar reisinden birisi olan II. Gylas/Gyula Zombor, başkentte vaftiz edilerek Stephanos adını alır ve Tourkia/Hun (Türk) piskoposu atanan Hierotheos ile topraklarına döner.

956 yılında Güneydoğu Anadolu'ya akın düzenlen Seyfü'd Devle Romalıları yener.

957 yılında İspanya Emevi Emirliğiyle Fatımilere karşı ittifak görüşmesi başarısız olur. Romalılar kuzey Suriye'ye akın düzenler. Yunanistan'a baskın için yola çıkan Fatımi filosu fırtınadan hasar görür ve geri kalanları Roma filosu yener. Kiev Knez naibi prenses Helga (945–60) başkenti ziyaretinde Hıristiyan olarak Elena adını alır.

958 yılında Fatımilerle barış görüşmeleri yapılır. Samsat Araplardan geri alınır ve Samsat theması kurulur. Aziz Athanasios Athonite'nin Aynaroz Athos Dağı'ndaki Zygos topluluğuna (lavra) katılmasıyla keşiş yerleşimi büyür.

959 yılında autokrator tarafından askeri mülklerin geri döndürülmesi hususunda ferman yayımlanır. Autokratora komplo düzenlenir ilerleyen zamanlarda oğlu

Romanos'un eşi Theophano tarafından zehirlenerek öldürüldüğü şeklinde dedikodu çıkar.

Analiz

Batıda Macarlar ve Peçeneklerle müacedele edilirken doğuda Araplarla mücadele de Halep Emiri Seyfü'd Devle ön plana çıkar. Aziz Athanasios Athonite'nin yerleşmesiyle Athos Dağı manastır keşiş yerleşimi başlar. Romanos tarafından çıkarılan fermanların uygulanmadığı halkın topraklarının sadece hem dynatio hem de strategoi tarafından ellerinden alındığı autokratorun çıkardığı fermanlarda belirtilmektedir. Paroikoinin/asker çiftçi (pronoia serfi) topraklarının ellerinden alınamayacağı ve bunu yapanların para cezasıyla cezalandırılacağı belirtilir. Khozanon/Hozat ve Derzene/Tercan themaları kurulur.

3. 1. 1. 13. 7. II. Romanos (959–63) Romanos B

Babası ölünce tahta çıkar. Autokrator yönetimle ilgilenmez ve karısı Theophano gizli hükümdardır. Konstantin'in bakanları değiştirilir.

960 yılında Nikiforos Fokas, Girit'i almak için büyük bir filoyu yönetir. Karaya çıkar, Arapları bozguna uğratar ve ertesi yıl Girit Emirliği sona erer. Nikiforos Fokas, Halep şehrine şiddetli bir şekilde hücum eder ancak kale elinde olsa da Seyfü'd Devle kaçar. Autokrator oğlu Prens Basileios'u ortak autokrator olarak taçlandırır.

961 yılında Girit theması yeniden kurulur. Basileios Peteinos liderliğinde autokratora başarısız komplo girişimi olur. Peteinos sürgüne gönderilir. Hak sahibi siviller ve stratiotai'nin yabancılaşmış mülkleri geri kazanma hakkı veren ferman yayımlanır.

962 yılında Nikiforos Fokas, Kilikya'da seferler yapar. Anavarza ve Maraş'ı alır. Autokrator oğlu Prens Konstantin'i ortak autokrator olarak taçlandırır. Papa XII. Yannis (955–64), Beranger'in (915–24) ölümünden beri boşta olan (Kutsal) Roma İmparatoru tahtına Büyük I. Otto'yu (962–73) taçlandırır.

963 yılında autokrator ani bir hastalığa yakalanarak ölür.

Analiz

Kısa süren hükümdarlığında Girit'in Araplardan geri alınması ve Araplara karşı Kiiikya ve Suriye'de saldırgan politika izlenmesi dikkate değer eylemlerdir.

3. 1. 1. 13. 8. II. Nikiforos Fokas (963–69) Nikephoros B Phokas

Theophano, 5 yaşındaki II. Basileios ve 2 yaşındaki VIII. Konstantin için naip olur. Ancak hadım Iosef Bringas ve Skholae komutanı Marianus Argyrus ile sorun

yaşar. Bringas tarafından başkent ziyaretinde yönetime ortak olması engellenen Nikiforos Fokas, Kayseri’de askerler tarafından hükümdar ilan edilince başkentte isyan patlak verir. Argyrus öldürülüp sarayı yağmalanan Bringas kaçınca Bardas Fokas, kente egemen olur. Başkente giren Nikiforos, genç autokratorların haklarını koruyacağına yemin ederek ortak autokrator olarak taçlandırılır. Bringas sürgüne gönderilir. Theophano ile Nikiforos evlenirler. Patrik Polieftos (956–70), Nikeforos’un küçük autokratorlardan birinin vaftiz babası olduğunu sonradan öğrenir. Bu durumda evlilik Ortodoks Kilisesi kanununa göre yasa dışıdır. Arap akıncılar Konya’ya ulaşır.

964 yılında Araplarla Sicilya savaşı devam eder. Athos Dağı’na ayrıcalıklar veren “Chrysobull/Hrisobullos logos” ve manastır mülklerini sınırlayarak kilise mülklerinden vergi alınmasını sağlayan ferman yayınlanır.

965 yılında Nikiforos, Kilikya’yı işgal eder. Kıbrıs Araplardan geri alınarak thema yapılır. Boğazlar Muharebesi’nde imparatorluk filosu Fatımilere yenilir ve Sicilya’daki son imparatorluk toprağı Rometta’yı Araplar fetheder. İtalya Kepatanlık komutanlığı kurulur.

966 yılında autokrator, Bulgar sınırı Büyük Çiti geçerek sınır bölgeleri ele geçirince Çar Petro, oğulları Boris ve Romanos’u rehin olarak başkente göndererek boyun eğer. Barışının kalıcı olacağına ikna olmayan autokrator, Kiev Büyük Knezi I. Svyatoslav’ın (945–72) Bulgaristan’ı işgal etmesi için Kırım valisi Kalocyras’ı 1500 lbs altınla gönderir. Suriye’yi yeniden işgal etmek için doğu sınırını geçer ve Armenia topraklarını alır. Taron theması kurulur. Kıtılık Suriye’den Anadolu’ya sığırar.

967 yılında başkentteki denizciler ve liman işçileri isyan çıkarır ve askerle çatışırlar. Kıtılık sırasında yüksek fiyatlardan hoşnut olmayan ve hükümeti eli sıkı gören bir kalabalık, autokratoru taşa tutar. Bulgar sınırını ziyaret eden autokrator, Macarları teşvik etmekle Çar Petro’yu suçlar ve Bulgar topraklarına girer. Tuna’yı geçen Svyatoslav, Bulgarları yener. İmparatorluk, Ruslarla Bulgarlardan daha büyük bir tehdit olarak yüzleşir. Köylülerin yaşadıkları komündeki topraklarda şufa hakkını kaldırarak soylularında köylerden mülk almasının önünü açan ferman yayınlar.

968 yılında Çar Petro epilepsi krizi geçirince ordusu hareketsiz kalır. Bu yüzden Rus ilerlemesi devam eder. Bulgarlar, Peçeneklere Kiev’e saldırmaları için rüşvet verince Svyatoslav geri döner. Ruslar Dristra/Silistre’yle Tuna geçiş kontrolünü ellerinde tutarlar. Romalılar, Armenia’dan Tarawn/Taron’u topraklarına katarlar. Petro yardım için başkente elçi gönderir. (Kutsal) Roma İmparatoru Büyük I. Otto oğlu Otto’nun imparatorluk prensesiyle evliliğini ayarlamak için Cremona Piskoposu

Liutprand'ı (961–72) başkente gönderir. Liutprand'a göre, imparatorluk resmi görüşmesinde autokrator onu hor görerek Otto'yu ataları bataklıklarda yaşayan bir barbar diye hitap ederek küçümser. Evlenme teklifi reddedilir. Kırım, Rus saldırısına karşı güçlendirilir. İttifakı müzakere etmek için Petro'ya elçiler gönderilir. Kalocyras, Svyatoslav'a tüm Bulgaristan'ı istila edip başkente saldırmasını önerir ancak Svyatoslav'ın annesi ve Peçenek seferi saldırıyı geciktirir. Autokrator Fırat'ın doğusu ve yukarı Mezopotamya'yı topraklarına katar. Ardından müstahkem Antakya ve Halep şehirlerini atlayarak Suriye ve Lübnan içine akın düzenler. Müslümanlara karşı savaşta öldürülen Romalılara şehit statüsü verilmesi önerisini reddeden patrik ile tartışır.

969 yılında Antakya ve Halep'e yapılan baskı neticesinde Antakya teslim olur. Roma egemenliği yaklaşık 330 yıl sonra yeniden kurulur. Svyatoslav, doğu Bulgaristan'ı alır. Ardından Ruslar dağlardan geçerek Trakya içlerine ve Filibe'ye saldırırlar. Theophano, yeni sevgilisi hırslı Ermeni General Yannis Çimiskes ile dayısı Nikiforos'a karşı komplo kurar ve komplocular autokratoru öldürürler.

Analiz

Sicilya imparatorluk topraklarından çıkar. Araplara karşı Anadolu'da başarı sağlanır. Batıda imparatorluk siyaseti fiyasko ile sonuçlanır. Liutprand'a davranışı bunun bir örneğidir. Askeri soylu sınıfın temsilcisi olan hükümdar komün mülkiyetini yerine dynatoiden yana tavır alır. Manastır mülklerinin artmasını vergi kaybından dolayı engeller. Dini mülklerden vergi alınmasını sağlar. Saray harcamalarında kısıtlamalara gider. Başkentteki ruhbanın halktan aldıkları mali ödemeleri kaldırır. İmparatorluk İtalya'sında Lucania theması kurulur. Armenia themalarındaki askerlerle ilgili, askeri mülklerin minimum değerini 4 lb den 12 lb altına çıkararak ve güçlülerin miras yoluyla köylülerin mülklerini ele geçirmelerini önlemek amacıyla fermanlar yayımlar.

3. 1. 1. 13. 9. I. Yannis Çimiskes (969–76) Ioannes A Tzimiskes

Patrik, Yannis'in autokrator olarak Ayasofya'ya girmesine izin vermek için önce Theophano'yu sürgüne göndermeye ve şahsi mal varlığını dağıtmaya zorlar. Leon Fokas ve büyük oğlu Nikiforos, sürgüne gönderilir. Halep boyun eğerek haraç verir.

970 yılında Tuna karşısındaki doğu Bulgaristan'ı işgal eden Svyatoslav, Bardas Sklerus tarafından yenilir ve Tuna ovasına çekilir. Nikiforos'un yeğeni Bardas Fokas, Amasya'da isyan eder. Autokrator, konumunu meşrulaştırmak için II. Romanos'un kız kardeşi Theodora ile evlenir. Tagmataya beşinci olarak Athanatoi birliği eklenir. Artze ve Strymon/Neostrymon themaları kurulur.

971 yılında Ruslarla, Bulgaristan'da savaş yapılır. Bulgar kraliyet ailesi yakalanarak mücevherleriyle birlikte başkente gönderilir. Silistre'de kuşatılan Svyatoslav'ın bir daha saldırmayacağını yeminle teyit etmesi karşılığında Kiev'e geri dönmesine izin verilir. Doğu Bulgaristan'da garnizonlar kurulur. Belgrad ele geçirilir. Samuel/Samuil, Aaron, Moses ve David isimli dört kardeş Bulgar direnişine liderlik ederler. Leon Fokas'ın isyan teşebbüsü engellenerek gözleri dağlanır. Fatımi güçlerinin Antakya kuşatması ordu gelince başarısız olur. Bardas Fokas, Bardas Sklerus'a yenilir, yakalanarak Sakız Adası'na sürülür. Büyük Otto'nun oğlu Otto'ya eş olarak autokrator, hanedandan prenses yerine yeğeni Theophano'yu seçer.

972 yılında Doğu seferine çıkan autokrator, Urfa ve Nusaybin'e kadar gelerek yağmalar ve Musul Hamdanileri haraç ödemeyi kabul eder. Theophano, Roma'da Otto ile evlenince Almanlarla ittifak yapılır ancak Büyük Otto'nun desteğiyle Papa XIII. Yannis (965–72), Benevento ve Capua'yı başpiskoposluğa yükselttiği için kısa sürede ilişkiler gerilir. Bu durum imparatorluk egemenliğindeki kentlerde papalığın tabiiyet iddiası olarak algılanır ve patrik I. Basileios Skamandrinos (970–74) yanıt olarak Taranto'yu başpiskoposluk yapar.

973 yılında Diyarbakır üzerine yürüyen Romalılar yenilince autokrator, doğu sınırına sefer yapar. Büyük Otto ölünce (Kutsal) Roma İmparatoru olarak yerine oğlu II. Otto (973–83) geçer.

974 yılında autokrator Ermeni yardımı için kuzeydoğu Anadolu'ya gider. Diyarbakır ve Meyyâfârikîn/Silvan fidye öder. Kırsal alan Dicle vadisine doğru tahrip edilir. Autokrator 630'lardan beri en uzak nüfus alanı olarak Mezopotamya ovalarına iner ve Musul'u tehdit eder ancak Fatımiler Trablusşam'a ilerlerken seferi terk ederek başkente geri döner. Papa VI. Benediktus (973–74) görevinden azledilince yerine VII. Bonifacio (974, Anti-Papa) seçilir. Ancak II. Otto'nun teşvikiyle Roma'da isyan çıkınca papa imparatorluk güney İtalya'sına kaçır. Roma'daki Alman yanlısı hizip, Alman himayesi altında Papa VII. Benediktus'u (974–83) seçer ancak Bonifacio, autokratorun teşvikiyle güney İtalya'da direnir.

975 yılında autokrator, Suriye seferinde Emesa'ya girer. 638'den beri ilk Romalı olarak Filistin'e yürür, Tiberias/Tberyaya'yı alır, Nazareth/Nasıra'ya girer ve Tabor Dağı'nda Kudüs elçilerini kabul eder. Kıyıya iner, Kayserya'yı alır ve Lübnan sahiline doğru yürür. Sidon, Beyrut ve Byblos'/Biblos'u alır ancak Trablusşam direnir. Suriye kalelerini almak için iç kesimlere ve sonra Antakya'ya ve oradan da başkente döner.

976 yılında muhtemelen hadım Basileios Lekapenos tarafından zehirlenen autokrator ölür.

Analiz

İmparatorluk Araplara karşı üstünlük kazanarak Suriye'den haraç alır. Balkanlarda Bulgarlara karşı Ruslardan yardım istenilir. Daha sonra Rusları Bulgar topraklarından çıkartmak için mücadele edilir. En nihayetinde hem Bulgarlar hem de Ruslara karşı üstünlük sağlanır. Öyle ki Bulgarlara egemen olunması Peçeneklerle komşuluğu getirir. Peçenekler komşu olunmadan önce hem Macar hem de Bulgar saldırıları karşısında imparatorluğun saldırana karşı aktif olarak kullanabileceği yararlı bir topluluktur. (Kutsal) Roma İmparatorluğu'nun müstakbel varisi ile yapılan hanedan evliliğiyle imparatorluk batıda kendisine güçlü bir müttefik edinir lakin bu durum kısa sürer. Askeri soylu sınıfın temsilcisi olan hükümdar köylü topraklarının dynatoi tarafından el konulması karşısında bir eylemde bulunmaz. Artze teması kurulur. Muhtemelen Hexapolis/Hexakomia, Kama, Malatya ve Tarantas themaları bu hükümdar döneminde kurulur.

3. 1. 1. 13. 10. II. Basileios “Bulgaroktonos/Bulgar Katili” (976–1025) Basileios B “Boulgaroktonos”

18 yaşındaki II. Basileios ve 15 yaşındaki VIII. Konstantin hükümdar olurlar ancak yaşları nedeniyle hadım Basileios hükümetin kontrolünü elinde tutar. Bardas Sklerus, isyan eder. Bulgar Samuel, Belgrad'ı ele geçirir.

977 yılında Sklerus, İznik'i alınca Bardas Fokas geri çağrılarak sadakat yemini ettirilir.

978 yılında Fokas, Sklerus'u Amorium'un kuzeydoğusundaki Pankaleia ve Basilika Therma/Sarıkaya'da yener.

979 yılında Aquae Saravenae/Kırşehir Savaşında Sklerus'u yarı baygın durumda gören askerleri onun öldüğünü düşünerek kaçınca Sklerus yenilir ve Musul Hamdani Emiri Ebu Talib'e (967–78) sığınır. Ancak Ondan yardım alamayınca Bağdat'taki Abbasi Halifesi Tai'e (974–91; Ebu Bekir Abdulkerim) sığınır. Sklerus'un iadesi için Bağdat'a elçi gönderimi başarısız olur. Erzurum'u Taolu III. David (966–1001) alır.

980 yılında Samuel haraç ödenmediği için Teselya'yı işgal eder, ekinleri tahrip ederek Larissa'yı kuşatır.

981 yılında Fokas, Halep çevresine akın düzenler ve Emir S'ad al-Devle'yi (967–91) haraç ödemeye zorlar. II. Otto İtalya'ya girerek güney İtalya'da Alman

gücünü hâkim kılar ve imparatorluk Bari'sinden bağımsız olarak Salerno başpiskoposluğunun kuruluşunu organize eder.

982 yılında II. Otto, güney İtalya'ya inerek imparatorluk Apulia bölgesini ele geçirir. Hadım Basileios, Araplarla müttefik olur. II. Otto, Kalabria'da Stilo Muharebesinde Araplar tarafından ağır bir yenilgi alır. Canını oradan geçen imparatorluk gemisine yüzerek kurtarır. İmparatorluk Apulia bölgesini tekrar ele geçirir.

983 yılında Fokas, Fatimileri Halep'ten kovar ve Emessa'yı yağmalar. II. Otto Roma'da malaria'dan ölünce Theophano, 2 yaşındaki Almanya Kralı olan oğlu III. Otto'nun (983–1002) naibi olur ve Almanya'ya döner.

984 yılında Samuel, Teselya'yı işgal eder. Para yardımı sağlanan VII. Bonifacio (984–85; Anti-Papa), Roma'ya dönünce Yaşlı Crescentius, Papa XIV. Yannis'i (983–84) görevinden azlederek hapse atar ve VII. Bonifacio'ı yeniden görevine getirir.

985 yılında Hadım Basileios komployla suçlanır, servetine el konularak sürgün edilir ve autokrator yönetimi eline alır.

986 yılında Samuel, Teselya'yı alınca autokrator orduyla Sofya'yı kuşatır. Başarısız olunca geri çekilirken Truva Kapısı isimli dar geçitte pusuya düşürülerek bozguna uğrar ve Filibe'ye kaçmak zorunda kalır. Samuel'in Preslav ve doğu Bulgaristan'ı almasına direnemez. Halife, Sklerus'u serbest bırakarak imparatorluğu istila etmesi için onu askerlerle gönderir.

987 yılında Sklerus, Malatya'ya girer ve başkente yürür. Fokas, yardım ediyormuş gibi davranarak onunla buluşunca onu tutuklar ve kendi isyanını desteklemek için ordusunu kazanır. Sklerus, Fokas'ın karısının gözetiminde bırakılır. Fokas, kendisini hükümdar ilan edince Anadolu'daki askerlerin çoğu hem Nikiforos'un yeğeni olması hem de ününden dolayı ordusuna katılırlar. Üsküdar'a ulaşan isyancılar filo nedeniyle karşıya geçemezler. Khersonesus/Sivastopol'da, Fokas lehine isyan eder. Autokrator, elçilerini Kiev prensi I. Vladimir'e (980–1015; Büyük) gönderir. Askeri destek ister ve karşılığında Hıristiyanlığı kabul etmesi şartıyla kız kardeşi Anna ile evlendirmeye söz verir.

988 yılında Vladimir, başkente Varangian/Vareg muhafızlarının çekirdeği olacak olan 6000 asker gönderir. Pontus'a isyancıların arkasına gönderilen Roma ordusu Fokas ile ittifak kuran Gürcü birlikleri tarafından yenilir. Autokrator, başta Ruslar olmak üzere yeni orduyla Boğaz'ı geçer ve Bardas'ı Üsküdar savaşında yener; isyancılar Bitinya'ya çekilirler. Samuel, Dıraç'ı alır. Nikiforos'un manastır mülklerini

sınırlayan yasaları Fokas isyanı sırasında manastır desteği göz önüne alınarak iptal edilir.

989 yılında autokrator, Abydos'taki savaşta Fokas'ı yener. Fokas'ın oğulları Leon ve Nikiforos doğuya doğru kaçarlar. Fokas'ın dul eşinin serbest bıraktığı Sklerus kendisini tekrar autokrator ilan eder ve eski rakibinin oğulları da ona katılırlar. Bulgarlar Makedonya'ya saldırırlar. Vladimir, Sivastopol'u alınca Anna oraya gider. Vladimir vaftiz olarak şehri teslim edince karşılığında onunla evlenir.

990 yılında Sklerus kolay şartlarda teslim olur ve çekilir. Didimoteichon/Dimetoka'daki malikâneye gönderilir. Autokrator, Fokas tarafından kendisine verilen toprakları ömrü boyunca elinde tutmasına izin verilen İberia ortak hükümdarı olan Taolu III. David'i kuropalatus olarak atar.

991 yılında Bulgarları yıpratmak için yıllık askeri seferler başlar.

992 yılında Venedik'e ticari ayrıcalıklar sağlayan yeni anlaşma yapılır. Güney Armenia'daki Mervanilere karşı Roma ordusu gönderilir.

994 yılında Fatimiler Halep'i kuşatınca Emir Sa'id al-Devle (991–1002), yardım için autokratora başvurur. Fatimilerin Şam valisi Türk Mançutekin, Halep'e destek için gelen Antakya Dükü Mihail Burces'i Epemiye yakınlarındaki Orontes Muharebesinde yenilgiye uğratar. III. Otto tarafından VIII. Konstantin'in ikinci kızı Zoe ile evlenmek için başkente elçi gönderilir. Bulgarlara olan yıllık seferler biter. Autokrator bizzat Halep'e yardıma gitmeye karar verir.

995 yılında autokrator, orduyla Antakya'ya gelince Mihail Burces'i görevinden azlederek yerine Damina Dalassenos'u atar. Autokrator, Halep önüne görününce Fatimiler, Halep kuşatmasını bırakarak Şam'a çekilirler. Sa'id al-Devle şükranlarını sunar. Autokrator, Emesa'yı yağmalar ve Trablusşam'a kadar akın düzenledikten sonra Antakya'ya geri döner ve her yıl Sarazen topraklarına akın düzenlenmesini ister. Bulgaristan'dan kötü haberler gelince başkente geri döner. Yolda, malikânelerinden geçtiği büyük Anadolu toprak sahiplerinin zenginliği ve gücü karşısında irkilir. Doğudayken Samuel, Selanik'i kuşatır ve Teselya'dan Korint Kıstağına kadar akın düzenler.

996 yılında III. Otto'nun elçisi Yannis Philagethos ve imparatorluk elçisi Synnada/Şuhut'dan piskopos Leon, evlilikle ilgili İtalya'ya giderler. Köylü topraklarını gasp eden sözleşmeleri feshetmek için zaman aşımı süresi kırk yıllık süreyi kaldıran ve manastırlar için kharistikia denilen yeni yönetim ve denetim biçimini tanımlayan fermanlar yayımlanır.

997 yılında Romalılar geri çekilen Bulgarları Thermopylae yakınlarındaki Sperkhios Muharebesi'nde yenerler ve orta Yunanistan'ı güvence altına alınırlar. Samuel (997–1014) taht varisi Romanos'un (977–97) ölümü üzerine Bulgar tahtına sahip çıkar ve kendisini “Çar” ilan ederek eski kraliyet hanedanına bağlılığını bırakır. Adriyatik'e doğru sefer başlatır. Sur'daki Fatımi karşıtı isyancılar yardım için autokratora başvurur. Papa V. Gregorius (996–99), Pavia'da sinod toplarken, Yannis Philagethos autokratorun desteğiyle Roma'ya gider ve Yaşlı Crescentius'un yardımıyla Papa XVI. Yannis (997–98; Anti-Papa) seçilir.

998 yılında Samuel, Dıraç'ı ele geçirir ve Dalmaçya kıyılarına doğru seferler düzenler. Venedik'ten yardım istemek için elçi gönderilir. Araplar, Epemiye'yi alınca Romalıların karşı saldırısı başarısız olur. Autokrator, Filibe'nin batısındaki kaleleri almak için sefer başlatır. III. Otto Roma'ya girince XVI. Yannis kaçır ve V. Gregorius yeniden görevine gelir. XVI. Yannis yakalanarak kör edilir ve resmen sinod tarafından görevden alınır.

999 yılında autokrator, Sofya ve kuzey Bulgaristan'daki kaleleri alır ancak Suriye topraklarının Sa'id al-Devle tarafından fethedilmesi nedeniyle başkente geri çağrılır. Doğuya doğru yola çıkar. Antakya'dan kıyıda Trablusşam'a kadar yürür. Arap topraklarını tahrip eder lakin kalıcı işgaller yapmadan Antakya'ya geri çekilir.

1000 yılında Roma ordusu Preslav'ı alır. Dobruca ve aşağı Tuna bölgesinde Roma otoritesini yeniden kurar. Autokrator, Malatya üzerinden birleşik bir Gürcü ve Ermeni ordusuyla yüzleşir. Malazgirt teması kurulur. Müteveffa Taolu David'in topraklarını ilhak ve Bagratid topraklarının geri kalanının kuropalatus III. Bagrat'a (978–1014) ait olduğunu tasdik eder. Erzurum, imparatorluk topraklarına katılır. Tao'yu ziyaret eder ve başkente döner. Frigya'da Bogomil “Phundagiagitae” heretiklerini içeren bir dava görülür.

1001 yılında Fatımilerle 10 yıllık ateşkes yapılır. Yapılan anlaşma neticesinde Halep imparatorluğa düzenli haraç öder. Autokrator, Bulgaristan'ı işgal eder ve Makedonia'daki Bulgar işgalini sonlandırarak Teselya'ya yürür. Samuel'i Makedonia'da yener. İberia teması kurulur. Autokrator başkente geri döner ve III. Otto'nun elçileriyle görüşerek Batı ve Doğu imparatorlukları arasında evlilik ittifakı için bir anlaşmaya varılır. Otto, Konstantin'in kızı Zoe ile nişanlanır. Milano başpiskoposu II. Arnulf (998–1018), Zoe'ye Otto ile evlenmesi için İtalya'ya kadar eşlik etmek üzere başkente gelir. Dynatoi için yoksul toprak komşularının ödeyemedikleri allelengyon vergisini verme yükümlülüğü getiren ferman yayımlanır.

1002 yılında Zoe, İtalya'ya gelir ve Bari'de Otto'nun öldüğünü öğrenince başkente geri döner. Venedik filosu, Bari'yi Sicilya'dan gelen Sarazen saldırısından kurtarır. Autokrator, Tuna Nehri boyunca kıyıdaki Bulgar kalelerini ele geçirir ve Bononia/Vidin kalesini kuşatır. Samuel, Meriç vadisine filoyla iner ve sürpriz bir saldırıyla Edirne'yi alarak yağmalar. Autokrator geri dönmez ve Vidin düştükten sonra güneye ilerler. Geri dönen Bulgarları Üsküp yakınlarındaki Vardar Nehri kıyısında yenerek ganimetle esirleri geri alır.

1003 yılında autokrator Bulgar kalesi Pernik'i alır ve Üsküp'ü yağmalar.

1004 yılında Venedik elçilik heyeti başkente gelir.

1005 yılında Dıraç komutanı şehri Roma filosuna teslim eder.

1006 yılında Bulgar direnişini yıpratmak için her yıl toprakları istila edilir.

1009 yılında Bari'de Melus isyan eder.

1010 yılında filo Melus isyanını sonlandırır ve Bari'yi geri alır.

1014 yılında autokrator, Bulgaristan'ı istila eder. Samuel yönetimindeki Bulgarları Belasitsa/Kleidon Geçidi Muharebesi'nde ağır bir yenilgiye uğratar. Samuel başkenti Prilep'e kaçar ve ölür. Tahtı oğlu Gavril Radomir'e (1014–15) bırakır. Bulgarların elinde dağlık bölgeler kalır. Gürcistan'da Bagrat ölür, oğlu ve halefi Giorgi (1014–27), Tao'yu istila eder. Autokrator, Bagratid hanedanı için Kuropalatus David'in topraklarını geri ister. (Kutsal) Roma İmparatoru olarak taç giymek için Roma'ya gelen II. Heinrich'in (1014–24) talebi üzerine Anti-Papa VI. Gregory'nin (1012) papalık makamını boşaltmasında yardımını gördüğü Papa VIII. Benediktus (1012–24) tarafından "filioque" kredoya eklenir.

1015 yılında autokrator Selanik'e varınca Bulgarlar karşı saldırı yaparlar. Savaş yeniden alevlenir. Bulgarların barış talebini reddeder.

1016 yılında Ruslara yardım için Kırım'dan Hazarlara karşı askeri sefer düzenlenir. Bulgar savaşında imparatorluk ele geçirdiği yerlerdeki Bulgarları, Armenia'ya sürer. Savaş devam ederken Gavril Radomir, İvan Vladislav (1015–18) tarafından öldürülür. İvan Vladislav'ın elçi göndererek boyun eğme teklifi reddedilir. Bulgar başpiskoposluk makamı Ohrid alınır. Gürcü Giorgi, topraklarını iade etmeyi reddeder ve sınıra akın düzenler. Autokrator karşılık olarak Soçi çevresindeki Karadeniz limanlarını almak için deniz yoluyla bir kuvvet gönderir. Barili Melus tekrardan isyan eder. Georgios Tzules Kherson/Kırım themasında isyan ederek bağımsızlık kazanmaya çalışır. Kiev Rus yardımıyla isyan sonlandırılır.

1017 yılında Bulgar savaşı sürerken İvan Vladislav, autokratorun dikkatini başka yöne çekmek için Peçeneklerin Balkanları işgal etmesini sağlayamaz.

1018 yılında autokrator, başkente geri döner. İvan Vladislav, Dıraç'a saldırır ancak surların önünde öldürülür ve Bulgarlar lidersiz kalır. Autokrator, Edirne'den Bulgaristan'a yürüyünce İvan Vladislav'ın dul eşi Maria barış talep eder ve hayatta kalan isyancı liderler teslim olurlar. Autokrator Bulgar kraliyet ailesi onurlu tutsaklar olarak başkente gönderir ve Generalleri Bulgarların çoğunun teslimiyetini alırken Teselya'ya yürür. Barili Melus'un isyanı Basileios Boioannes tarafından sonlandırılır. Belgrad, Bulgarlardan geri alınır.

1019 yılında son Bulgarlar boyun eğer ve Bulgaristan üç vilayete ayrılır–Bulgaristan, Sirmium (Yukarı Tuna) ve Paristrion (Aşağı Tuna) themaları kurulur.

1020 yılında Halep, Fatimilere karşı yardım ister.

1021 yılında autokrator, Gürcistan'ı işgal eder. Van Gölü'nün güneydoğusundaki Vaspurakan'a ilk ciddi Türk akını olur. Kral Senekerim-Hovhannes Arstruni (1003–21) saldırı ile baş edemez. Autokrator, Giorgi'nin müttefiki olduğundan topraklarını devretmeye zorlar.

1022 yılında Romalılara yenilerek teslim olan Giorgi sınır bölgesini bırakır. Merkezi Erzurum olan Türklere ve Gürcülere karşı İberia teması yeniden oluşturulur. Kherzene/Kars, vasal devlet olur. 14.000 Vaspurakanlı autokratorun sunduğu Kapadokya topraklarına hareket ederler. Anatolikon strategosu Nikiforos Xiphias ve autokratorun büyük yeğeni Nikiforos Fokas Baryyrachelos/Ağır Boyunlu'nun Anadolu'daki isyanı başarısızlıkla sonuçlanır. Ani Prensi Hovhannes-Smbat (1020–40) topraklarını imparatorluğa miras bırakmak zorunda kalır.

1024 yılında autokrator ve patrik Efstathios (1019–25), Papa XIX. Yannis'e (1024–32) papalığın üstünlük iddiası üzerinde bir uzlaşma önerisi için elçilik heyeti gönderirler. Batı ve tüm dünyada/in universo Papalığın dini üstünlüğe sahip olduğu gibi doğu yani “kendi küresinde/in suo orbe” Konstantinoupolis Patrikliği ekümenik olacak önerisini papa reddeder.

1025 yılında Romalılar, Messina Boğazı'nı geçerek Messina'yı alırlar. Autokrator, Sicilya seferinden önce başkente ölür.

Analiz

Kardeşi VIII. Konstantin, Basileios yaşadığı müddetçe itibari hükümdardır. Basileios 49 yıllık etkili yönetimiyle en uzun süreli faal hükümdardır. Hükümdarlığının ilk yıllarında Bardas Sklerus ve Bardas Fokas isyanlarıyla karşı karşıya kalır. Bu

durumun üstesinden gelmek için Kiev Büyük Knezi Vladimir'e başvurur. Bu durum neticesinde Ruslar başkent kilisesi öğretisinde Hıristiyan ve Vereg muhafız alayı olurlar. Doğu topraklarında Türkler göçkürler. Vaspurakan Krallığı'nın imparatorluk topraklarına katılmasıyla Türklerle arasındaki tampon devlet ortadan kalkar. İmparatorluk Türk saldırılarına açık hale gelir. Autokrator döneminde imparatorluk Avrupa'nın en güçlü devleti olarak kabul edilebilir. Askeri olarak başarılı bir dönemdir. İlk Bulgar Krallığının yarattığı sorun nihai olarak ortadan kaldırılır. Bu durum imparatorluğa Peçeneklerle komşuluk ve Macar saldırılarına hedef olmayı getirir. Sicilya'yı Araplardan geri alma süreci autokratorun ölümü nedeniyle başarısız olur.

Dynatoi'yi sınırlandırmak için fermanlar yayımlar ve allelengyon vergisini uygular. Erdoğan'ın (2009) belirttiğine göre bir kişi tyikon/dini belge aracılığıyla mülkünü manastıra bağışlayabilir ve böylelikle ağır vergi yükünden kurtulabilir. Ayrıca adelphaton yönetimi kullanarak kişi mülkünü manastıra bağışlayabilir. Ancak bunun karşılığında ya manastır hayatına girecektir ya da manastır dışında kalarak bağışladığı maldan elde edilen gelirden manastır tarafından kendisine ayrılan payı iki kuşak boyunca alabilir ve ondan sonra mülk tamamen manastıra geçer. Ayrıca Erdoğan'ın (2012) belirttiğine göre manastırlara kretor'lar denetiminde Kharistikia yönetim biçimini uygulanır. Böylelikle manastırları devlet denetimine alınarak hem mali disiplin altına alınırlar hem de büyümeleri engellenir. Gerçi bu sistemden kaçmak için manastırı kuran baninin varislerini atadığı ephoros sistemi uygulanır. Roma İmparatorluğu'nun yaklaşık 1025 yılındaki sınırlarını gösterir harita Şekil 4. 10 da görülmektedir.

3. 1. 1. 13. 11. VIII. Konstantin (1025–28) Konstantinos H

Konstantin itibari yöneticidir. Askerler yerine siviller imparatorluğu yönetir. Askeri ve sivil güç otoriteleri arasındaki çekişmenin başlangıcıdır. Sicilya seferi terk edilir.

1026 yılında Romalılar, Bulgar asiler tarafından mağlup edilir. Vaspurakan Strategos'u Nikiforos Komnenos sadaketsizlik suçlamasıyla başkente çağrılarak gözleri dağlanır.

1027 yılında Fatımilerle antlaşma neticesinde başkentte cami karşılığında imparatorluk Kudüs'teki yıkılmış Kutsal Kabir Kilisesi'nin yeniden inşasına yardım eder.

1028 yılında Antakya Dükü Konstantin Dalassenus'u varisi olarak atamayı düşünür fakat askeri bir yönetici istemeyen danışmanlarının muhalefeti yüzünden vazgeçerek Romanos Lekapenos soyundan uzak kuzeni senatör Romanos Argyrus'u seçer. Romanos'un karısı rahibe manastırına girer. Rahibe olan büyük kızı Eudokia'nın hakları Zoe'ye geçer ve patrik I. Aleksios'un (1025-43) akraba oldukları dolayısıyla evliliklerinin Ortodoks kanonuna yasadışı olduğu yönündeki şikâyetlerinin üstesinden gelinerek Romanos'la evlenir. Başkentte toplanan sinoda Tourkia Metropoliti Yannis'de katılır.

Analiz

Kısa süren hükümdarlığında itibari bir yöneticidir. İmparatorluğu sivil idareciler yönetmektedir. Asker ve sivil partiler arasındaki çekişmenin başlangıcıdır. Yönetimi bırakacağı kişinin seçiminde de siviller etkili olur.

3. 1. 1. 13. 12. III. Romanos Argyrus/Argyropoulos (1028-34) Romanos I Argyros/Argyropoulos

Tahta çıkınca mahkûmlar serbest bırakılır. Allelengyon vergisi kaldırılır.

1029 yılında Suriye topraklarına Arap akını olur. Sarayda savurganlığı azaltmak için Zoe'ye sabit bir gelir bağlanması yüzünden ilişkileri bozulmaya başlar. Patrik, Suriyeli monofizit piskoposları çağırarak Khalkedonian itikadı zorlar.

1030 yılında autokrator, Suriye için büyük bir kuvvetle başkentten yola çıkar. Antakya'da Halep'ten gelen barış elçilerini reddeder ve şehre yürür ancak Araplar gerilla savaşı yaparlar. Arapların sayısının kendi güçlerinden çok daha üstün olduğuna inanan autokrator Antakya'ya geri çekilme emri verir. Sıkı mali önlemler almak için başkente döner. Arap akınları engellenir.

1031 yılında eski Bulgar kralının oğlu Prusianus'un komplosu başarısız olur. Halep seferinden sonra toprakları genişleme planlarına son verilir. Halep Mirdasileri haraç ödemeye devam eder. Hasat fiyaskosundan sonra Küçük Asya'da kıtlık, ardından veba olur. Konstantin Argyrus, autokratora karşı komplo kurar. Zoe'nin küçük kız kardeşi Theodora, Konstantin tahta çıktığında gelini olacak diye suçlanarak manastıra gönderilir.

1032 yılında başkentte deprem, ardından çekirge salgını olur. Mahsuller yeniden mahvolur ve hoşnutsuzluk büyür. Doğu sınırını güçlendiren Georgios Maniakes, Fırat'ı geçerek Mezopotamya'daki son toprak ilhakı olarak Urfa'yı alır ve Urfa teması kurulur. Autokrator yeni bir askeri sefer yürütmeye teşvik edilir ve doğuya doğru yola çıkar ancak başka bir komplonun ortaya çıkarılmasından sonra başkente geri döner.

1033 yılında Peçenekler Tuna'yı geçerek Balkanlara akın düzenler. İmparatorluk yetimhanelerinin idaresinden sorumlu saray yetkilisi hadım Yannis Orfanotrofos küçük kardeşi Mihail'e sarayda görev aldırır. Zoe'nin sevgilisi olur.

1034 yılında autokrator şaibeli bir şekilde ölür.

Analiz

Hükümdarlığı süresince toprak kaybı olmaz. İmparatorluk Doğu'daki en geniş sınırına Urfa kentini alarak ulaşır. İmparatorlukta savurganlık egemendir ve aristokrat bir kökenden gelen hükümdar allelengyon vergisini yürürlükten kaldırır.

3. 1. 1. 13. IV. Mihail “Paflagonyalı” (1034–41) Mikhael Δ “Paphlagon”

IV. Mikhael'in tahta Zoe tarafından çıkarılmasına gösterilen direniş parçalanınca eparkhos ve senato bağlılık yemini ederler. Yannis Orfanotrofos baş yönetici olunca dizginleri eline alır ve diğer kardeşleriyle akrabaları güç ve nüfuz kazanır. Vergiler arttırılır. Antakya'da Dalassenus'un arkadaşı Elpidios Brakhamios isyan eder ve isyan sonlandırılır. Antakya Dükü Konstantin Dalassenus komplo kurmakla suçlanarak tutuklanır. Sicilyalı Araplar Trakya kıyılarına akın düzenler.

1035 yılında Fatımilerle yapılan bir anlaşmayla esirler serbest bırakılır. Sicilya Emiri kardeşinin isyanında yardım için autokratora başvurur.

1036 yılında Peçenekler, Balkanlara akın ederler. Musul'dan Urfa'ya yapılan Arap saldırısı başarısız olur. Otuz yıllık Fatimi barış antlaşması imzalanır.

1037 yılında Sicilya Emirine yardım için küçük bir kuvvet gönderilirken Maniakes komutasındaki büyük bir ordu Sicilya'ya giderek Araplarla savaşı başlatır. Varegler arasında daha sonra Norveç Kralı olacak olan Harald'da vardır. Doğu orduları Arapların kuşattığı Urfa'yı kurtarmaya gönderilir. Zoe, Orfanotrofos'u zehirletmeye çalışır. Komplo başarısız olur. Zoe haricindekiler cezalandırılır.

1038 yılında Anadolu'da isyan çıkar ve bastırılır.

1040 yılında Apulia'da çıkan Lombard isyanı bastırılır. Ani prensi Hovhannes-Smbat ölünce II. Basileios ile yaptığı antlaşmaya göre, başkenti Ani ile toprakları talep edilir. Autokratorun akrabası olan Amiral Stephanos ile tartışan Maniakes geri çağrıldıktan sonra Sicilya seferi başarısız olur. Stephanos'un yazdığı mektup yüzünden Maniakes isyanla suçlanarak hapsedilir. Yannis Makrembolites ile Mihail Kerularius'un kurdukları komplo başarısız olur. Mihail Kerularius, adaletten kaçmak için keşiş olur. Gavril Radomir'in oğlu olduğunu iddia eden Peter Delyan, Bulgaristan'a kaçarak aşırı vergilere karşı ulusal bir isyan çıkarır. İsyen Tesalya ve Epir'e yayılırken, Samuel'in torunu olduğunu iddia eder ve Üsküp'ü alır. Dıraç'daki Bulgar askerleri isyan ederek

kenti ele geçirirler. Frigya'da Mihail Gabras ve Theodosios Mesanyktes ile Georgios Taronites isyan ederler. İsyân sonlandırılır. Gabras ve Meanyktes'in gözleri dağlanır ve Taronites başkente götürülür. Autokratorun epilepsisi daha da kötüleşince Orfanotrofos ve diğer akrabalarının ikna etmesiyle Zoe aktokratorun yeğeni Amiral Stephanos'un oğlu Mihail Kalafates'i evlat edinmeyi ve Makedon hanedanına katmayı kabul eder. Autokrator, Bulgar asiler ilerlerken başkente geri çekilmek zorunda kalır. İsyancılar güneye doğru ilerler ve Thebai'yi alırlar.

1041 yılında Arduin ile Aversalı Rainulf güney İtalya'da isyan eder ve Bari'yi alırlar. Autokrator, hastalığına rağmen Bulgarlara karşı orduyu yönetir. Orfanotrofos'un başkentten sürgün ettiği çeşitli potansiyel komplocular arasındaki Konstantin Monomakos, 980'lerin asi lideri Bardas Sklerus'un yeğeni Maria Sklerena ve geleceğin patriği Mihail Kerularius ile ilişki kurar. Armenia'da Prens II. Gagik-Abas (1042-45), imparatorluk ilhakına karşı ayaklanarak tahtı ele geçirir. Samuel'in yeğeni Bulgar prensi Alousianus, Roma sarayından kaçır ve isyana önderlik etmek için Bulgaristan'a ayak basar. Lider olarak kabul edilir. Peter Delyan tutuklanarak sakat bırakılır. Ancak autokrator, Alousianus'u Ostrovo savaşında yener ve isyan sonlandırılır. Aniden tekrar kötüleşmesinden sonra autokrator manastırına çekilir ve ölür.

Analiz

Hükümdarlığı süresince aristokratlardan destek göremediği için akrabalarını önemli görevlere getirir. İstikrarlı bir hükümdarlık sürer. Seferlere bizzat komutan olması cesaretini göstermektedir. Balkanlarda Bulgarlar ve Peçeneklerle uğraşır. Doğu'da Fatımilerle barış yaparak istikrar getirir. İmparatorluk mali yönden iyi yönetilir. Vergilerin nakit ödenmesini sağlamak için sert yöntemler uygulanır.

3. 1. 1. 13. 14. V. Mihail “Kalafates /Kalafatçı” (1041-42) Mikhael E “Kalafatis/Kalfas”

Autokrator çekilince Mihail Kalafates taçlandırılır. Zoe, onun tahta çıkmasını kabul eder. Orfanotrofos kısa süre sonra hükümette kardeşi Konstantin tarafından gölgede bırakıldığını fark eder.

1042 yılında autokrator, Orfanotrofos ile tartışır. Autokrator, Orfanotrofos başkentten ayrılınca isyan başlatabileceğinden çekinerek geri çağırarak tutuklatır ve manastıra sürgün eder. Georgios Maniakes, Mihail Kerularius ve Konstantin Dalassenus Orfanotrofos'un serbest bırakılan tutukluları arasındadır. Autokrator, Zoe'yi zehirlemeyi planladığı iddiasıyla tutuklatır. Zoe tahttaki yetkisini elinden almak için Büyükkada'daki manastıra gönderir. Eparkhos Anastasios, Zoe'nin ihanetiyle ve

cezalandırılmasıyla ilgili bir duyuruyu Konstantin Forumu'nda sesli okur ve patrik işbirlikçi olarak tutuklanır. Şehir ayak takımı ayaklanır ve autokrator halk devrimiyle yüzleşmek zorunda kalır. Yakınlarının evleri yağmalanır. Konstantin, yeğenine katılmak için saray yolu boyunca savaşıır. Zoe, başkente geri getirilerek hipodromda geçit töreni yapılır. Autokrator ailesinin düşmanı soylular diğer hanedan üyesi Theodora'yı almak için Petrion manastırına giderler ve Ayasofya'ya kadar eşik ederler. Autokrator ve Konstantin saraydan tekneyle kaçarak Studios Hagios Yannis Prodromos Kilisesi'ne sığınır ancak sürüklenerek oradan çıkarılarak gözleri dağlanır.

Analiz

Kısa süren hükümdarlığında tahta çıkmasını sağlayan Zoe'yi alaşağı ederek tek başına yönetme isteği sonunu hazırlar.

3. 1. 1. 13. 15. Theodora “Porfirogenite/Mor Odada Doğan” – Zoe “Porfirogenite/Mor Odada Doğan” (1042) Theodora Porfirogenite – Zoi Porfirogenite

Zoe ve Theodora ortak autokrateira ilan edilirler. Nikolaos, Doğu'nun Efendisi, Kabasilas Batı'nın Efendisi ve Maniakes, “Katepan” olarak atanır. Maniakes isyancılarla savaşmak için güney İtalya'ya gönderilir ancak başkentteki düşmanları yokluğunda onun kuyusunu kazarlar ve rakibi Romanos Sklerus, Küçük Asya'daki mülklerini tahrip eder. Mihail'in kör amcası Konstantin mallarının tespit ve müsadere edilmesi için geri çağırıldıktan sonra tekrar sürgüne gönderilir. Evlenmeyi planlayan Zoe'nin ilk tercihi Konstantin Dalassenus tahtı reddeder. İkinci tercihi, III. Romanos'un sekreteri Konstantin Katepanus Artoklin aniden ölür. III. Romanos'un yeğeni olan yaşlı dul Konstantin Monomakhos'u seçerek Midilli'den sürgünden geri çağırır. Patrik, Konstantin'i üçüncü bir evlilik yaptığı için affeder ve Zoe ile evlenir.

Analiz

Kısa süre hükümdarlıklarında ikili bir yönetim olur. Bu durumda bir çatışma yaşanmaması için evlenmeleri istenen hükümdarlardan Zor evlenerek bu sorun çözülür.

3. 1. 1. 13. 16. IX. Konstantin Monomakhos (1042–55) Konstantinos ☉ Monomakhos

Patrik tarafından IX. Konstantin olarak taçlandırılır. Orfanotrofos, Midilli'ye sürülür. Kıbrıs valisi Theofilos Erotikos isyan eder ancak tutuklanarak sürgün edilir. Autokrator, kıdemli makamların katılımını sağlayarak senatoyu geliştirir. Üye sayısını arttırarak hem üyeliği satın alma hem de devretme imkânı sağlar. Zoe, metres

Sklerena'ya tahammül eder ancak Theodora yeniden manastıra çekilir. Autokratorun danışmanları arasında bilimin yeniden canlandırılması için uğraşan hevesli bir grup bulunmaktadır. Maniakes, Apulia'da düzeni yeniden sağlar. Bari'de hâkimiyet yeniden sağlanır. Romanos Sklerus'un kışkırtmasıyla kız kardeşi Sklerena, autokratoru Maniakes'i geri çağırmaya ikna eder. Maniakes, isyan eder. Bar Savaşı'nda Duklja Prensi Sırp Stefan Vojislav (1018–43) Romalıları yenerek bağımsızlığını kazanır.

1043 yılında Maniakes ordusuyla Dıraç'a çıkınca veteran asi Bulgarlar ve Sırlar ona katılır. Batı ordusuyla yüzleşmek için Via Egnatia boyunca Makedonia'ya yürür. İmparatorluk birlikleri Selanik yakınlarında yenilir ancak Maniakes savaşta ölünce askerleri teslim olur. Başkentte Leon Lampros'un autokratora karşı başarısız bir komplo girişimi olur. Rus soyluları başkentte bir arbedede öldürülür. Autokratorun, tazminat teklifini reddeden Kiev Büyük Knezi I. Yaroslav, (1019–54) oğlu Novgorod Knezi Vladimir'i (1032–52) büyük bir filoyla Boğaziçi'ne gönderir. Roma filosu, Rusları Rum ateşiyle yok eder. Patrik ölünce I. Mihail Kerularius (1043–59) halefi olur.

1044 yılında autokratorun Sklerena ile olan ilişkisini Zoe'ye hakaret olarak algılayanlar isyan ederler ancak Zoe, autokratoru kurtarır.

1045 yılında Gagik–Abas, Kapadokya'da geniş araziler karşılığında topraklarını imparatorluğa verir. İmparatorluğun doğuda kazandığı son yerdir. Romalılar, Selçuklu Türkleriyle yaptıkları Dvin Muharebesinde ağır yenilgi alırlar.

1046 yılında Bozkırlarda Uzlardan kaçan Peçenekler imparatorluk hizmetine girer. Yaroslav'la barış yapılarak Rus ticareti devam eder. Konstantinoupolis Akademisi Hukuk ve Felsefe/Teoloji kürsüleriyle yeniden düzenlenir.

1047 yılında Doğu ordusu Armenia'da Dvin Emiri Abu'l-Aswar (1022–67) ile savaşırken autokratorun yeğeni Leon Tornikios, Batı ordusunun desteğini alarak isyan eder. İsyanlılar başkente yürürken autokrator Tagmata'ya güvenmek zorunda kalır. Doğu ordusu gelince Trakya'ya çekilen ve çeşitli kaleleri ele geçirmeyi başaramayan Tornikios'u askerleri terk edince isyan sonlanır.

1048 yılında Tirek komutasındaki Peçenekler, Balkanlara akın yaparlar ancak Romalılar tarafından yenilirler. Paristrion'a yerleşmelerine izin verilir. Selçuklu Tuğrul Bey'in (1037–63) otoritesi altındaki Türk boyları, imparatorluk topraklarına İbrahim Yinal komutasında ilk ciddi akını yaparlar. Erzurum'u yağmalayan Selçuklu Türkleri dönüş yolunda Gürcü Liparit komutasındaki Roma–Gürcü ordusuyla yaptıkları Pasinler/Kapetron Muharebesini kazanırlar. Autokrator, doğu sınırındaki Türklerle

savaşmak için Peçenekleri paralı asker olarak kullanmak istese de onlar geri kaçınca şefleri tutuklanır.

1049 yılında Papa IX. Leon (1049–54) güney İtalya’daki Normanlara karşı harekete geçilmesi hususunda autokratorlardan talepte bulunur. Batı piskoposlarının katılımıyla toplanan Reims Konsilinde Roma piskoposunun önceliği hakkında dogmatik bir beyanı vardır: “*declaratum est quod solus Romanae sedis pontifex universalis Ecclesiae Primas esset et Apostolicus*” yayımlanır. İmparator, Tuğrul Beye hediyeler göndererek barış imzalar:

- Konstantinoupolis’teki cami ve medresenin tamir edilmesi ve cami mihrabına Tuğrul Beyin hâkimiyetini belirten “Ok ve Yay” işlenmesi,
- Şîi Fatimî halifeliği yerine hutbenin Abbasî Halifesi adına okutulması,
- İmparatorun, yıllık haraç ödememesi.

1051 yılında Romalılar, Khariopolis/Hayrabolu savaşında Peçenekleri yenerler. Autokrator nomismatanın değerini yaklaşık dörtte bir düşürür. Yaroslav, başkenti Kiev’in piskoposluğuna Konstantinoupolis’ten izin almadan Hilarion’u (1051–55) atayarak meydan okur. Argyros, Normanların güney İtalya’yı almak istediklerini öğrenince imparatorlukla–papalık ittifakını örgütler.

1052 yılında autokratora karşı Romanos Boilas liderliğinde başarısız komplo girişimi olur.

1053 yılında Zygos Geçidi Savaşı’nda, Peçenekler, Romalıları yenerler. Svabyalı paralı askerlerden oluşan bir orduyla İtalya’ya dönen Papa, İtalya’da Normanlara karşı koalisyon oluşturur. Apulia Siponto’da Argyros komutasındaki imparatorluk ordusuyla buluşma ayarlar. Normanlar bu durumu engellemek için Apulianlar, Svabyalılar ve Lombardlardan oluşan papalık koalisyonuyla Fortore Irmağı’ndaki Civitate’de karşılaşırlar. Papa’ya bağlılık teklifi ederler ancak Lombardlar İtalya’dan ayrılmaları konusunda diretince yüzleşirler ve savaşı kazanarak Papa’yı Civitate kasabasında kuşatırlar. Argyros liderliğindeki imparatorluk ordusu muhtemelen kuvvetlerinin azlığından dolayı Bari’ye geri döner ve orada ordu dağılır. Norman liderleri bağlılık sözü verdikleri papayı esir alarak Benevento’ya giderler. Benevento teslim olur ve papa orada (Kutsal) Roma İmparatoru III. Heinrich (1046–56) ve autokratorlardan yardım gelmeyince Normanları, güney İtalya hükümdarı olarak tanır. Böylelikle Papa artık Norman koruması altındadır.

Patriğin isteği üzerine Ohrid başpiskoposu Leon (1037–56), piskopos Tranili Yannis'e Papa'ya ve "Frankların Papazları" diye aşağıladıklarına verilmesi için belirli Batı Kilisesi uygulamalarını kınayan bir mektup gönderir. Kerularius mektubun başında kendinden "ekümenik patrik" olarak bahseder ve başkentteki Latin kiliselerine litürjide Latin değil Grek uygulamalarını benimsemeleri gerektiğini belirtir. Mektup Papa'nın atılğan ama uzlaşmaz elçisi Silva Candida Kontu ve Kardinali Humbert de Moyenmoutier'e (1051–61) iletilir. Papa mektuba sinirlenir ve Humbert'i patriğe bir mektupla yanıt vermesi için görevlendirir. Mektubun içeriğinde Latin uygulamaları savunulurken hakaretle piskopos diye hitap edilerek papalığın üstünlüğü için kanıtlar ortaya konulur. Autokrator, Papa'ya Civitate acısını paylaştığını belirten ve gelecekte daha yakın bir ittifak öneren mektup gönderir. Autokratorun talebiyle patrik, Papa'ya üstünlüğünü reddeden eşit kardeş-patrik, olarak hitap eden iyi niyet mektubu yazar.

Papa, ayinler ve kullanımlarla ilgili tartışmalı konuları çözmek için başkente delegeler göndermeyi kabul eder ve içerikleri aşağıda belirtilen iki mektubu Humbert'e verir.

- Kerularius'a, geleneksel uygulamalara müdahale etme hakkını tartışan, ekümenik iddiasından ötürü onu kınayan ve seçilmesinin yasallığını sorgulayan;
- Konstantin'e, Normanlara karşı savaşı teşvik eden ve patriğin tutumundan şikâyet ederek onun pişmanlığını uman içeriklere sahiptir.

1054 yılında Roma Armeniası'nı Selçuklu Türk akıncıları yağmalar ve Malazgirt'i kuşatır. Roma ordusu gelince Selçuklu Türkleri kuşatmayı kaldırarak geri çekilirler. Humbert başkanlığındaki papalık elçileri papanın cevabi mektuplarını getirirler. Kerularius tarafından kötü ve autokrator tarafından nezaketle karşılanırlar. Patrik, papanın mektubunu yayınlar ve cevabı Studios Manastırı keşişi Niketas Stethatus tarafından yazılır. Bu arada Papa ölür.

16 Temmuz Cumartesi günü Ayasofya'daki ayinde sunak/altar üzerine Raiola'nın (2014b) belirttiği gibi papa öldüğünden dolayı hesap vereceği kimse olmayan Humbert "sua auctoritate/kendi başına karar vererek" papalık elçileri ile patriği afroz eden belgeyi koyar. 24 Temmuz Pazar günü patrik topladığı sinodla papalık elçilerini afroz eder. Doğu ve Batı Kiliseleri arasındaki çekişme Büyük Skizma olarak neticelenir.

1055 yılında autokrator, rahatsızlanınca bazı senato üyelerince Bulgaristan thema valisi Nikiforos Proteuon'a tahtı bırakmaya ikna edilir ancak bunu duyan destekçileri Theodora'yı manastırdan getirerek autokrator ölmeden önce taçlandırırlar.

Analiz

Autokratorun, Maniakes isyanı gibi bir isyanla karşılaşmamak için thema ordularındaki asker sayısını azaltarak başkentte sayıca arttırılan alaylara güvenmesi nedeniyle gücü azalan askerlerde hoşnutsuzluk gözükür. Senatodaki üye sayısı arttırılarak büyük toprak sahiplerinin buralarda görev almasına izin verilir. Ermeni Ani Krallığı toprakları imparatorluğa katılmasıyla Selçuklu Türkleri ile olan bir tampon devlet daha ortadan kalkar. Peçenekler Tuna kıyılarındaki topraklara iskân edilirler. Böylelikle hem ırkdaşlarına hem de Rus saldırılarına karşı kalkan görevi görmeleri beklenir.

Civitate Muharebesinden sonra beklediği imparatorluk yardımının gelmemesinin yanında bir de patriğin ekümeniklik iddiası, Norman korumasına altına girmek zorunda kalan papanın seçtiği elçi Kardinal Humbert ve patriğin tavırları yüzünden Büyük Skizma olur. Bu sürece aşağıdaki etmenler yol açar:

- 381 yılındaki I. Konstantinopolis Konsili'nde imparator I. Theodosios tarafından Roma ile Konstantinopolis Patriğinin aynı konumda kabul edilmesi,
- 451 yılındaki Khalkedon Konsili'nde imparator tarafından Roma ile Konstantinopolis Kilisesi'nin eşit kabul edilmesi,
- 476 yılında Batı İmparatorluğu'nun son bulmasıyla birlikte Roma Papalığının Latince ve Konstantinopolis Patrikliğinin Grekçe lisanlarını kullanması sebebiyle Teolojik konularda ortaya çıkan yanlış anlaşılma ve bilgisizlik,
- 588 yılında Konstantinopolis Patriği IV. Yannis'in, Antakya Grek Patriği Gregorios hakkındaki suçlama için toplanan sinoda başkanlık ettiğinde Ekümenik Patriklik unvanını iddia etmesi,
- 691-92 Trullo/Quinisext Konsili'nde Konstantinopolis Kilisesi'nin kilise disiplin maddelerinin tespit edilmesinde başat rol oynaması,
- 800 yılında Şarلمان'ın Papa tarafından (Kutsal) Roma İmparatoru olarak taçlandırılması,
- 809 yılında Şarلمان'ın "filioque" ekinin kredoya eklenmesi istenince Papa tarafından inanca uygun olduğunun belirtilmesi,

- 867 yılında Konstantinoupolis Patriği I. Photios'un Papalık tarafından kredoya eklenen "filioque" ibaresini fark etmesi ve Bulgar Kilisesi'ne Papalık müdahalesi,
- Raiola'nın (2014b) belirttiğine göre 1049 yılında yapılan V. Reims Konsili'nde Papa'nın yalnızca Roma Kilisesinin ekümenik olduğunu belirterek "caput et mater ecclesiarum/kiliselerin anası ve başı" Roma'nın Konstantinoupolis Kilisesi ile eşit sayılmasını kabul etmeyerek kınaması,
- Papa tarafından 589 yılındaki III. Toledo Konsili'nde "filioque" kavramının kredoya eklenmesini önerilmesi ve 1014 yılında kredoya "filioque" eklenmesini onaylaması arka planda Papa'nın dinde tek otorite olarak Konstantinoupolis Patriği nezdinde Doğu'lu kardeşlerinin hiçbirisinin onayı olmadan kredoya "filioque" eklentisini yaparak abiyane tabirle Konstantinoupolis ve diğer Doğu'lu patrikleri adam yerine koymaması,
- 1053 yılında Papalık-Norman güç mücadelesinde imparatorluğun pasif tutumu ve Papa'nın gönülsüz ve zoraki Norman koruması altına girmesi,
- Papalık hiyerokrasi şeklindeki papaz hükümeti ve Papa'nın mutlak egemenliği altında yönetilirken, Doğu Kilisesi'nin hiyerarşi olarak Konstantinoupolis Kilisesi'nin inter primus pares/eşitler arasında birinci kabul edildiği ve patriklerin kendi bölgelerinde yetkili oldukları bir yönetim şekline sahip olması,
- Papalıkla imparatorlukta etkin konumdaki Patrik Kerularius arasındaki sürtüşme,
- Patrik Kerularius ve Kardinal Humbert'in uzlaşmaz tutumlarının da etkisi vardır.

Barletta'nın (2014) de belirttiği gibi amacı Primatus Petri/Petrus'un Üstünlüğü ve Libertas Ecclesiae Romanae/Roma Kiliselerinin Özgürlüğü olan Roma Kilisesi, Konstantinoupolis Kilisesi ile ilişkisine son verir. Roma Katolik/Evrensel (Birlik içinde evrensellik) ve Konstantinoupolis Ortodoks/Doğruyol (Gerçek imanı koruyan) Kiliseleri olarak adlandırılırlar. Konstantinoupolis kenti Ortodoksopolis/Ortodoks Kenti dönemine girer. Bu dönemden sonra Konstantinoupolis Kilisesi'nde Apostolik kurucu olarak St. Andreas vurgusu ön plana çıkar. Böylelikle hem Petrus'un kardeşi tarafından kurulduğu imajı ile Roma ile kardeş oldukları hem de Petrus'u İsa ile tanıştırmak doğru imanı kabul ettiği vurgulanır. Bunun arka planında başkent kilisesinin doğru imana sahip olduğu yanında Roma'nın itikadının asıl kaynağının başkent kilisesi olduğu vurgulanmaktadır.

Sodano'nun (2014) belirttiği gibi Büyük Skizmadan sonra imparatorluk etkisiyle kurulan Sırp, Bulgar ve Rus kiliseleri Roma yerine Konstantinopolis'i seçerler. Kiev'deki Konstantinopolisli piskoposlar katı bir ayırım uygulayarak Ruslarla batı arasında geleneksel ilişkileri sekteye uğrattı ve doğulu Slavları batılı Slav ve kuzey Avrupalılardan yalıtırlar. Normanlar bu durumu kullanarak güney İtalya'daki imparatorluk topraklarına saldırırlar. Büyük Skizma Batı Avrupa için dini manada Doğu Sorunu'nun başlangıcıdır.

Werner'in (2014) belirttiğine göre stratioteslerden vergi alınmaya başlanır ve bunlardan askeri yükümlülüklerden muaf tutulmaları karşılığında çiftliklerini dynatoiye vermeleri istenir. Katz'ın (1938) belirttiği gibi dynatoinin büyümesi köylü askerlerin azalmasını beraberinde getirir ve bu durum özellikle doğuda imparatorluk savunmasının Malazgirt'ten önce çökmesini sağlar. Öyle ki burada mantığı şöyle açıklayabiliriz:

- Askeri parti yerine sivil partiyi güçlendirmek,
- Düşmanları karşısında paralı askerlere güvenmek,
- Düşmanlara haraç verilerek savuşturma yönetiminin benimsenmesi olarak görebiliriz.

Paralı askerler yerel halka talan, kıyım vb. şekilde zarar verirler. Bu durum imparatorluğun alacağı vergi oranını düşürerek maliyeyi zor duruma sokmakta ve paralı askerlere ödenecek tutarlar için halkın baskı altına alınmasını gerektirmektedir. Haraç ödenmesi durumu da paralı asker durumundaki sonuca benzer bir sonucu ortaya çıkarmaktadır. Haraç ödenen devlet daha fazla talep için saldırabileceği gibi diğer komşu devletlerinde bu yola başvurmasının önünü açmaktadır. İmparatorluk tarafından vergi baskısı altına alınan kırsaldaki halkın durumunun düzelmesinde bir umut görmediğinden mukavemet gücünün azalmasına diğer bir deyişle ataletin ortadan kalkmasına yol açmaktadır. Netice itibarıyla asker sayısını azaltarak paralı askere güvenmek dynatoinin insafına kırsaldaki halkı bırakmak demektir. Bu durum imparatorluğun gücünü hem mali hem de siyasi yönden azaltarak zayıflatmaktadır.

3. 1. 1. 13. 17. Theodora Porfirogenite/Mor Odada Doğan" (1055–56) Theodora η Porfirogenite

Hükümdar adayları Nikiforos Proteuon ve Nikiforos Bryennios sürgüne gönderilirler. Bryennios'un mülkleri müsadere edilir.

1056 yılında Theodora, kilise atamalarını yapmak istemesi yüzünden patrik ile tartışır. Theodora hastalanır ve bakanları, yaşlı sivil bürokrat Mihail Stratiotikos'u

generallerden biri yerine varisi olarak atamaya ikna ederler. Theodora ölünce Makedon hanedanı sona erer.

Analiz

Kısa süren hükümdarlığında suistimalleri engellemeye çalışır. Evlenerek hanedanlığın devamını sağlamaz. Asker hükümdar adaylarını sürgüne gönderir.

3. 1. 1. 14. Hanedansız (1056–59)

3. 1. 1. 14. 1. VI. Mihail Bringas “Askeri-Yaşlı” (1056–57) Mikhael ΣΤ Bringas “Stratitikos-Gerontas”

VI. Mihail olarak taçlandırılır. Monomakhos’un yeğeni Theodosios Monomakhos isyan eder ancak isyanı gereken desteği bulamaz ve başarısız olur. Sürgünden geri çağrılan Nikiforos Bryennios’un mülkleri iade edilmez.

1057 yılında Ayasofya’daki Kutsal Yortu töreninde sivillerin ön plana çıkmasından generaller hoşnutsuz olurlar. Kapadokya’ya asker götürmekle görevlendirilen Nikiforos Bryennios davranışları yüzünden isyan şüphesiyle yakalanarak gözleri dağlanır. Frenk paralı asker komutan Hervé Frankopoulus, autokrator tarafından hakarete uğrar ve bu yüzden Türklere sığınarak Selçuklu Komutanı Samuk’la birlikte kırsalı yağmalamaya başlar. General heyeti, başkent ziyaretlerinde vaktinde küçük gördükleri autokrator tarafından terslenirler ve istekleri kabul edilmez. Komutanlıklarına geri dönerek isyan eden generaller tarafından İsaakios liderleri olarak seçilir. İznik yakınlarındaki Petroe/Hades Savaşı’nda isyancılar imparatorluk ordusunu yenince autokrator tahttan çekilir.

Analiz

Monomakhos zamanından itibaren sivillerin askerleri geri plana itmesi ve onların kaygılarını görmezden gelmesi neticesinde autokrator tahttan askerler tarafından indirilir. İmparatorluk Anadolu’da Türklerle ve İtalya’da Normanlarla mücadele eder.

3. 1. 1. 14. 2. I. İsaakios Komnenos (1057–59) İsaakios A Komninos

İsaakios, Ayasofya’da patrik tarafından taçlandırılır. Kilisede atama yetkisi patriğe geri verilir. Harcamaları azaltarak orduyu canlandıran reformlar yapar. Harcamaların içinde dini kesintiler olması patriği kızdırır. Hervé Frankopoulus, Samuk’un ihaneti neticesinde Khlata/Ahlat emiri Ebu Nasır’a esir düşer ve onun tarafından başkente gönderilir ancak autokrator tarafından affedilerek doğuda görevlendirilir. Gürcü Kldekari Prensi IV. Liparit (1028–58) fırsattan istifade ederek

imparatorluk topraklarına saldırır ve Türklerden yardım ister. Robert Guiscard liderliğindeki Normanlarla güney İtalya’da savaş başlar.

1058 yılında Türk ve Gürcü saldırıları püskürtülerek askeri Malatya Düklüğü kurulur. Papa IX. Stephanos (1057–58), imparatorluğa Normanlara karşı yeni bir askeri ittifak önerir ancak kısa süre sonra ölür. Autokrator ile patrik arasında sorun çıkar. Autokrator patriği tutuklatır ve sürgüne gönderir.

1059 yılında autokratorun patriğin görevden alınması için bir sinod toplatır fakat bu arada patrik ölür ve yerine III. Konstantin Leikoudis (1059–63) atanır. Balkanlara saldıran Macarlar ve Peçenekler autokrator tarafından püskürtülürler. Vatikan sinodu, gelecekteki Papalık seçimlerinin Kardinallerle sınırlandırılmasını resmileştirir. Papa II. Nikolaos (1058–61), Norman liderler Robert Guiscard (1059–85) ve Capua Prensi I. Richard (1058–78) ile Melfi Antlaşması/Konkordatosunu yapar. Anlaşmanın şartlarına göre Papa, güney İtalya’da Norman egemenliğini ve Robert Guiscard’ı Apulia ve Kalabria Dükü ve Sicilya Kontu olarak tanır. Böylelikle imparatorluğun güney İtalya’yı yeniden ele geçirme umutları biter. Av sırasında hastalanan ve ölçeğinden korkan autokrator danışmanı Mihail Psellos’un tavsiyesine uyarak Konstantin Dukas’ı halefi göstererek tahttan feraget eder ve manastıra çekilir.

Analiz

Askeri parti geniş toprak sahibi aristokrat aileden gelen autokratoru sivil parti karşısında iktidara getirir. Orduyu düzenlemek ve mali sıkıntıları gidermek için dini kurumlar ve büyük arazi sahiplerinin mülkleriyle paralarına kanunsuz el koyması, imtiyazlarını kaldırması ve vergi indirimlerini iptal etmesi yüzünden devrilir.

3. 1. 1. 15. Dukas Hanedanı (1059–81)

3. 1. 1. 15. 1. X. Konstantin Dukas (1059–67) Konstantinos I Doukas

X. Konstantin Dukas tahta çıkar. Psellus baş yöneticidir. Orduyu ihmal eder ve sivil projeleri tercih ederek Türk akınlarına misilleme yapmaz. Autokrator oğlu Prens Mihail’i ortak autokrator olarak taçlandırır.

1060 yılında İtalya’da Guiscard’la savaş devam eder. Autokrator oğlu Prens Konstantius’u ortak autokrator olarak taçlandırır. Autokrator Ermeni Katolikosu II. Khatchik d’Ani (1058–65) ve piskoposlarını Khalkedonian doktrinsel farklılıklardan şüphelenilen sapkınlar olarak başkente çağırır ve onları üç yıl boyunca alıkoyar.

1061 yılında autokratora İsaakios'u geri getirme amacıyla başarısız komplo kurulur. İmparatorluk, Normanlarla savaşta Bari kıyı bölgesinde tutunabilir.

1063 yılında autokrator Khalkedonian doktrinini kabul etmeyen Ermeni heretiklerini aforoz eden bir sinod düzenler. Khalkedonian piskoposlar Ermeni piskoposluklarına atanır ve tüm heretikler Malatya şehrinden kovulurlar.

1064 yılında Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan (1063–72) Armenia'ya ilerler, Ani Krallığı'nı fetheder ve Gürcistan'ı yağmalar. Başkenti Kars olan Vanand Kralı Gagik (1029–65) topraklarını Kapadokya'da mülk karşılığında Selçuklu saldırılarına karşı sığrama tahtası olarak kullanması için imparatorluğa bırakır ancak sultan Kars'ı fetheder. Autokratorun doğu illerinde Ortodoks olmayanları tasfiye etmesi kapsamında birçok din adamı heretiklikten tutuklanır ve başkente sürülür.

1065 yılında Göçebe Türk topluluğu Uzlar/Oğuzlar ve Peçenekler, Tuna'yı geçerek Balkanlar ve Trakya'ya akın düzenler ve Romalıları yenerler. Autokrator sefere çıkar ancak Oğuzlar geri çekilirler. Oğuzların bir kısmı imparatorluk topraklarına iskân edilirler. Autokrator başkente geri döner. Nikulitzas Delphinias liderliğinde Ulahlar isyan ederler.

1066 yılında sorun çıkaran Ulahlar Makedonia ve Teselya'ya iskân edilirler.

1067 yılında autokrator ölüm döşeğindeyken patrik Kerularius'un yeğeni olan karısı Eudokia Makrembolitissa'ya bir daha asla evlenmeyeceğine yemin ettirir ve oğullarının naibi olmasını ister.

Analiz

Asker sayısında ve bütçede kısıtlamaya gidilerek ordu ihmal edilir. Ermeni monofizitlere Khalkedonian dayatması huzursuzluk yaratır. Sivil partinin askeri partiyeye galebe çalmasıyla tahta geçen autokrator, idareyi sivillere bırakır. Kilise ve sivil aristokrasinin düşmanlığını istemez. Dini mülklere vergi indirimi ve cömert bağışlar yapar. İmparatorluk Peçenekler ve Oğuzların/Uzların kuzeyden ve Selçuklu Türklerinin doğudan tehdidi altındadır. Oğuzlar, hizmet karşılığı Balkanlarda iskân edilir. Mali sıkıntı devam eder.

3. 1. 1. 15. 2. VII. Mihail Dukas “Parapinakes/Dörtte bir eksik” (1067–68) Mikhael Z Doukas “Parapinakis”

VII. Mihail tahta çıkar ve Eudokia, naiplik yapar. Eudokia, Türk akınlara karşı güvenebileceği güçlü bir komutan arar. Türk akıncıları, Kayseri ve havalisini yağmalarlar. Patrik Yannis Xiphilinus (1064–75) Eudokia'yı yeniden evlenmekten caydırmaya çalışır. Evlilik konusunda Romanos Diogenes ve patriğin kardeşi Bardas'ın

adı öne çıkar. Bardas, senatoda kabul görmez ve Romanos Diogenes, darbe teşebbüsüyle suçlanarak sürgüne gönderilir.

1068 yılında patrik tarafından azat edilen Eudokia, senatonun ve VII. Mihail’inde onayıyla Romanos’la evlenerek ortak autokrator olmasını sağlar.

Analiz

Hükümdarlığı süresince reşit olmadığı için naibi Euudokia asıl yöneticidir. İmparatorluk askeri bir hükümdara gereksinim duyar. Naibin, Romanos Diogenes’le evlenmesiyle sorun çözülür.

3. 1. 1. 15. 3. IV. Romanos Diogenes (1068–71) Romanos Δ Diogenis

Romanos Diogenes, Eudokia ile evlenir ve IV. Romanos olarak taçlandırılır. Eudokia’nın küçük oğlu Andronikos Dukas’ı ortak autokrator olarak taçlandırır. Askeri eksikleri gidermeye başlar ancak Sezar Yannis Dukas liderliğindeki muhalefetle karşılaşır. Paralı askerlerden oluşan büyük bir ordu kurar. İtalya’da Guiscard ile savaş devam eder. Guiscard Bari’yi kuşatır. Norman filosunda kaçan patrikios Bisantius Guirdeliku başkente gider. Autokrator, yeni orduyla Halepli Arapların Antakya’ya saldırısını karşılamak için Lykandos/Aladağlar-Elbistan’dayken Türklerin Neokaesarea/Niksar’ı yağmaladığını öğrenir. Yönünü değiştirir ve Sivas civarında onlarla karşılaşır. Yağma ve esirleri kurtarır ancak atlı olan Türklerin çoğu kaçarlar ve autokrator peşlerine düşemez. Güneye ilerler ve Suriye’ye giderek Münbiç’i Halep Araplarından kurtarır. Türk akıncıları bu fırsatı değerlendirerek Amorium’u yağmalarlar. Autokrator, atlı Türklere bir karşılık veremez ve başkente geri döner.

1069 yılında autokrator Bari’yi takviye etmek için filo gönderir ve filo Bari’ye girer. Guiscard, Otranto’yu alır. Autokrator, İtalya katepanı olarak Avartuteles’i atar. Autokrator takviye edilmiş orduyla kuzeydoğu Anadolu’ya ilerler. Ancak paralı askerlere ödeme yapılmayınca batılı askerlerin lideri Robert Crispin isyan ederek Armeniakon kırsalını yağmalar ve vergi memurlarına saldırır. Crispin yakalanarak Abydos’a sürülür. Türkler, Kayseri civarına akın düzenlerler. Kapadokya’da düzeni sağlayan autokrator Malatya üzerinden doğu sınırını korumak için Ahlat ve Romanopolis/Palu’ya ilerler. Mezopotamya sınırını savunmayı Filaretos Brakhmaios’a bırakır. Türklerin Konya’ya akınını duyarak geri döner ve Kilikya dağlarında onları sıkıştırır. Türkler yağmayı bırakarak kaçarlar. Autokrator, Eudokia’dan olan oğlu Pres Nikiforos’u ortak autokrator olarak taçlandırır.

1070 yılında İtalya’da kuşatma altındaki Bari’ye yardım filosu gönderilir ancak filo yenilgiye uğrar. Avartuteles’in Guiscard’a başarısız suikast girişimi olur. Guiscard,

Birindisi'yi alır. Autokrator, mali kısıtlamalar yapar ve orduyu düzenlemeye çalışır. Türklerle savaşmak için orduya komutan eden Manuel Erotikos Komnenos, Sivas–Koloneia arasında pusuya düşürülerek esir alınır ve fidye ödeyerek serbest kalır. Türk akıncılar Khonai/Honaz şehrini yağmalarlar. Manuel'i esir alan Selçuklu şehzadesi El-basan, Romalılara iltica eder. Alp Arslan, Malazgirt ve Arjesh/Erciş'i fetheder.

1071 yılında autokrator, Bari'ye Guiscard karşıtı sürgündeki Apulian isyancı ve sonradan Korint lordu olan Molfettalı Joscelin ve yeni İtalya katepanı Stephanos Pateranos liderliğindeki yardım gücü gönderir. Norman filosu Joscelin'i esir alır. Pateranos, Bari'ye girer ancak kentin savunulamayacağını anlayarak yerel halkın lideri Argyritzos'u göndererek müzakereler başlatır ve kenti teslim eder. 530 yıldan sonra İtalya'da Roma egemenliği sona erer. Guiscard'ın çıkarma yapmasını engellemek için Dıraç'ın savunması güçlendirilir.

Autokrator, büyük bir orduyla Ahlat ve Malazgirt'i geri almak ve Herakleios gibi İran'ın içlerine kadar ilerleyerek Türk sorununa nihai çözüm getirmek için Anadolu'ya yürür. Askerlerin gece kırsalı yağmalaması sorun teşkil eder. Disiplini sağlamak için sert tedbirler alınca Alman paralı askerlerin isyanıyla yüzleşir. Erzurum'a geldiğinde Sultan Alp Arslan'da Mısır Fatımi seferini iptal ederek geri döner. Sultanın yakınlarda olmadığını düşünerek ordusunu böler. İosef Tarkhaneiotes komutasındaki bir kol Ahlat'la ilgilenecektir ve kendi komutasındaki ana ordu Malazgirt'e ilerleyerek alır. Ahlat'a ilerleyen ordu Selçuklu ordusu tarafından geri püskürtülür. Autokrator komutasındaki ordunun öncü birlikleri Selçuklular tarafından geri püskürtülürler. Roma ordusundaki Oğuzların bir kısmı ırkdaşları Selçuklu Türklerine katılırlar.

Sultanın, ateşkes ve hiçbir toprak tavizine dayanmayan barış teklifi reddedilir. Oğuzların terk etmesiyle zayıflayan ordusunu güçlendirmek için Ahlat'taki kuvvetlerle birleşmek isteyen autokrator oradaki kuvvetlerin püskürtüldüğünü anlayınca Selçuklularla yüzleşmeye karar verir. 26 Ağustos günü Malazgirt Savaşında Romalılarla Türkler arasında ilk başta kazanan çıkmaz karanlık yaklaşınca autokrator ordunun savunmasız bırakılan kampa geri çekilmesini emreder. Askeri geri çekilme ritüelinde bir karşılık olur. Askerler autokratorun öldüğünü sanır panik çıkar. Yannis Dukas'ın oğlu Andronikos Dukas'da askerleriyle başkente doğru geri çekilir. Türkler paniği görür ve geri dönerek saldırırlar. Roma ordusu parçalanır; kaçmayanlar öldürülür veya esir alınır. MS 260 yılında Valerian'dan (253–60) bu yana esir alınan ilk hükümdardır ve sultanın huzuruna çıkarılır. Haraç ödemesi ve bir ittifak anlaşması imzalaması gerekir. Muhtemelen sekiz gün sonra hayatta kalan birkaç subayıyla geri dönmesine izin verilir.

Analiz

Askeri unsurun sivil unsur karşısında galip gelmesi olarak tahta çıkan autokrator, Dukas ailesinin tehdit altında hisseder ve iktidarını sağlamlaştırmak için Türklere karşı bir askeri zafere ihtiyaç duyar. İmparatorluk güney İtalya'daki son toprağı Bari kentini Normanlara kaybeder. Keçiş'in (2022) belirttiğı gibi Ahlat ve Malazgirt'i ele geçirip Van Gölü çevresini ana üs haline getirerek Herakleios'un yaptığı gibi Fırat'ın güneyinden İran'ın kalbine ilerleyerek Türk sorununa nihai çözüm getirmek ve Dukas ailesi yerine kendi hanedanını kurmak hedefindeki autokrator Malazgirt Savaşı'nda gerekli eğitim yanında teçhizat ve mali destek verilmeden ihmal edilmiş orduyu paralı ve müttefik kuvvetlerden sağlanan destek kuvvetlerle takviye ederek Selçuklu Türkleri karşısına çıkar. Düzenli eğitim almamış askerlerin geri çekilme uygulamasında yaptığı dikkatsizlik neticesinde savaşı kaybeder. Dukas ailesi yüzünden savaşı kaybettiğı iddiaları o zamandan günümüze gelse de elde somut bir kanıt yoktur.

3. 1. 1. 15. 4. VII. Mihail Dukas “Parapinakes/Dörtte bir eksik” (1071–78) Mikhael Z Doukas “Parapinakis”

Haberciler Romanos'un öldüğü veya esir alındığı bilgisiyle gelince Eudokia rahibe manastırına gönderilir ve VII. Mihail hükümdar ilan edilir. Mihail'in amcası Yannis Dukas ve hocası Mihail Psellus hükümetin gerçek liderleridir; barış şartları görmezden gelinir. Romanos'a itaat etmemeleri için strategoie emir gönderilir. Romanos hayatta kalan birliklerini toplamak için Amasya'ya ulaşır ve tahttan indirildiğini duyar. Yannis Dukas, ikinci oğlu Konstantin'i Romanos'a karşı gönderir. Romanos kuvvetleri Dokeia/Tokat'ta yenilince Tyropoion/Ilgın'a kaçmayı başarır. Antakya Dükü Khataturius Romanos'un yardımına gelir ve onu Kilikya'ya çekilmeye ikna eder. Başkentte önde gelen Romanos taraftarları sürgün edilir. Ermeni Filaretos Brakhmaios (1071–86), Urfa'yı ele geçirir ve Germanikia devletini kurduğunu ilan eder. Georgi Voyteh liderliğinde Bulgarlar isyan ederler.

1072 yılında Sultan Alp Arslan bir asi şef tarafından öldürülür ve yerine oğlu I. Melikşah (1072–92), geçer. Andronikos Dukas, Kilikya'ya Romanos'a karşı orduyla gönderilir ve Adana'da Romanos'u kuşatır. Romanos, Alp Arslan'a yardım için elçi gönderir. Ancak askerleri Adana'nın kapılarını açarlar, tahtan çekildiğini göstermek için keşiş olarak giyinir ve tutuklanır. Andronikos, komutasında başkentte geri dönüş yolunda Romanos'a teslim olduğunda fiziksel zarar verilmeyeceğı sözüne rağmen Kotyaeum/Kütahya'da gözleri gaddarca dağlanır. Bu yüzden sürgündeyken hemen ölür. Autokrator, Gürcistan Kralı II. Giorgi'nin (1072–89) kız kardeşi Alanialı Maria

Bagrationi'yle Türklere karşı ittifakın bir parçası olarak evlenir. Voyteh tarafından Konstantin Bodin (1072), III. Peter adıyla Bulgar tahtına çıkarıldıktan sonra ihanet eder ve Nikiforos Bryennios isyanı sonlandırır. Bryennios imparatorluğa saldıran Sırp ve Hırvatları püskürtür.

1073 yılında autokratordan Guiscard'a ittifak öneren mektup ulaşır. Roussell de Bailleul komutasındaki paralı askerler Türklere karşı gönderilir. Yannis Dukas, hadım Nikiforitzes'in etkisiyle autokratorun gözünden düşer ve Bitinya'daki mülklerine geri döner. İsaakios Komnenos komutasındaki ordu Türkler tarafından doğu Anadolu'da yenilir. Türkler İsaakios Komnenos'u esir alırlar ve fidye karşılığı serbest bırakırlar. Bailleul isyan ederek Ankara merkezli devlet kurduğunu ilan eder.

1074 yılında Romalılar, Zompi Köprüsü savaşında Bailleul tarafından mağlup edilirler ve komutanları Yannis ve Andronikos Dukas esir alınır. Yannis'in ikinci oğlu Konstantin, Roussell ile savaşacak yeni ordunun komutanı olarak atanır ancak düşerek ölür. Vergiler olağanüstü artar. Üsküdar'a gelen Bailleul, Yannis Dukas'ın mülklerinin olduğu Bitinya'ya çekilerek onu hükümdar ilan eder. Autokrator oğlu Prens Konstantin'i ortak autokrator olarak taçlandırır. Guiscard'a kızı Helena ile oğlu Konstantin'in evlenmesini önerir. Selçuklu Türklerinden fethettikleri yerlerin tanınması karşılığında yardım kuvveti gelir. Aleksios Komnenos komutasındaki birleşik ordu Bailleul'u mağlup eder ve Bailleul Amasya'ya sığınır. Yannis Dukas, keşiş olarak manastıra çekilir. İmparator, Papa VII. Gregorius'a (1073–85) hem Normanlarla hem de Selçuklularla mücadele konusunda yakınlaşır. Anadolu'nun Selçuklulardan Avrupa'dan gelecek bir ordu vasıtasıyla temizlenmesi ve Kudüs'ün kurtarılması yönündeki başvurusu Haçlı Seferi fikrinin başlangıcı kabul edilebilir.

1075 yılında Macar Kralı I. Geza (1074–77), ittifakın bir parçası olarak autokratordan 1916'ya kadar taç giyme törenlerinde kullanılan Aziz Istvan Tacını alır. Tacın üzerinde "ΓΕΩΒΙΤΖΑΚ ΠΙΣΤΟΚ ΚΡΑΛΗΚ ΤΟΥΡΚΙΑΚ/GEOBITZAS PISTOS KRALES TOURKIAS (Türklerin İnançlı (Sadık) Kralı Geobitzas'a/Geza'ya)" ibaresi yer almaktadır. Komnenos, Amasyalıları Bailleul'u teslim etmeye ikna eder ve onu başkente geri götürür. Teodor Gabras, Trabzon'u Türklerden geri alır ve şehrin yarı özerk efendisi olur.

1076 yılında Balkanlarda Paristirion Dükü Nestor, Nikiforitzes mülklerine el attığından dolayı isyan eder ve güçlerini Peçeneklerle birleştirerek yağma yapar. Bryennios komutasındaki ordu isyanı sonlandırır. Guiscard ile ittifak, Prens Konstantin'in Guiscard'ın kızı Helena'yla yaptığı nişanla onaylanır.

1077 yılında Nikiforitzes'in kışkırtmasıyla Psellus saraydaki görevinden ayrılır. Nikiforitzes'in ülkeyi yönetmesine tepkili askeri aristokrat Nikiforos Botaneiates Frigya'da isyan eder. Nikiforitzes yeni bir orduyu parasal olarak karşılayamaz ve generallerinin iktidarı ele geçirmesinden korkar. Anadolu'daki generaller isyana katılarak Botaneites'i hükümdar olarak selamlarlar. Dıraç valisi Bryennius'da hükümdarlığını ilan edince kardeşi Yannis ve Nikiforos Basilakis'de ona katılırlar ve başkente yürürler. Bailleul hapisten çıkarılarak Botaneiates'e karşı gönderilir ancak onun tarafına geçer.

1078 yılında Botaneiates, Kutalmışoğlu Süleyman Şah'a elçi olarak iltica eden amcazadesi El-basan'ı göndererek anlaşarak Bitinya'yı fethine göz yumar ve Üsküdar'a ilerler. Bryennius, Edirne'yi aldıktan sonra başkent surlarına ulaşır. Nikiforitzes, Aleksios Komnenos'u isyancılara karşı komutan atar. Surlara yapılan ilk isyancı saldırısı bozguna uğrattır. Bryennius başkentini teslim olmasını sağlayamayınca Edirne'ye çekilir. İki rakip isyancı ordu arasında umudunu yitiren autokrator, kardeşi Konstantius'un halefi olduğunu bildirir ve tahttan feragat ederek Studios manastırına çekilir. Nikiforitzes kaçar. Konstantius tahtı reddederek Botaneiates'i önerir. Pavlikanlar, kuzey Balkanlarda isyan ederler.

Analiz

Malazgirt sonrasında Romanos Diogenes ile yapılan iç savaşı kazanarak yönetimi ele geçiren Dukas ailesi liderliğindeki sivil parti Selçuklu Türkleriyle yapılan barış antlaşmasını gözardı eder. Bu durum karşısında Selçuklu Türkleri Anadolu'ya hücum ederler. Yönetim bu sorunla ilgilenirken Türkleri ihmal eder. Anadolu yarımadasında Malazgirt Savaşından sonra Köprülü'nüm (1943) belirttiği gibi içeriden çürüyen imparatorluk mukavemet sistemi çökmüştür. Bu durum Anadolu'da yeni efendilerin ortaya çıktığı düzensizlik ve karmaşa durumu yaratır. Yeni efendilerden imparatorluğa bağlı olanlar olduğu gibi bağımsız hareket edenlerde olur.

Selçuklu Sultanı Melikşah'ın veziri Nizamülmülk'ün göçebe Türkleri, kent ve kırsal sorunu yaşamamak için Anadolu'ya yönlendirmesi Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmesini sağlar. Dikey göçebelik (yazın yaylaya ve kışın ovaya hareket) yapan Türkler için Anadolu aradıkları coğrafyadır. Arapları engelleyen dağ kütleleri Türklerin tam aradıkları ortamı sağlamaktadır. İmparatorluk coğrafyasında Türkler imparatorluk sona erinceye kadar doğu sınır komşusu olurlar.

Koca'nın (2017) belirttiği gibi autokratorun Anadolu'dan Selçukluları Avrupa'dan gelecek yardımcı kuvvetler vasıtasıyla atılmasında papadan yardım

istememesi ve karşılığında Birlik konusunu gündeme getirmesi papalık nezdinde Haçlı Seferi fikrinin doğmasına neden olur.

Türklere karşı gönderilen Roussell de Bailleul, ülkedeki zayıflığı görerek isyan eder. Türkler, doğu ve orta Anadolu'ya kadar egemen olurlar. İsyan ancak Türklerin aldıkları yerdeki hâkimiyetlerinin kabul edilmesi karşılığında alınan askeri yardımla sonlandırılır. Teodor Gabras, 1075 yılında Trabzon'u Türklerden alarak özerk efendisi olur ve doğu Karadeniz'de Türklere karşı direnir. Doğu Karadeniz, Teke ve Kocaeli Yarımadaları dışında imparatorluğun Anadolu'da ne kadar toprağa sahip olduğunu belirlemek çok zordur. Autokrator doğudaki Selçuklu Türklerinin bir nebze batıdaki yansıması olan Norman tehlikesini en azından Norman lideri Guiscard'ın kızı ile evlilik bağı kurarak önlemek ister. Balkanlarda Bulgarlar isyan ederken Hırvatlar ve Sırlar da imparatorluğa saldırırlar. Nikiforitzes'in uygulaması Balkanlarda Nestor'un isyan etmesine neden olur. Balkanlarda düzeni Nikiforos Bryennius yeniden sağlar.

Nikiforitzes'in bürokratik merkezîyetçiliği dynatoide hoşnutsuzluk yaratır. Bu durum başkentte ekmek fiyatlarının yükselmesine neden olur. Hem bütçeyi dengelemek hem de askerlere ödemek yapmak için vergilerin artırılması yanında dini mülklere de el konulması huzursuzluğu arttırarak yönetimin pasiflikle suçlanmasına neden olur. Paranın ¼ oranında değer kaybı yüzünden autokrator "Parapinakes/dörtte bir eksik" lakabıyla anılır.

Sivil yönetime karşı askeri unsuru oluşturan komutanlar İsaakios Komnenos gibi bir ortak aday belirlemeden doğuda Nikiforos Botaneiates ve batıda Nikiforos Bryennius liderliğinde isyan ederler. Botaneiates, iktidara gelebilmek için ordusuyla başkente yürümesi Anadolu'daki kentlerde asker sayısını azalmasına ve Türklerin hâkimiyet kurmalarına neden olur.

İmparatorluğun Anadolu'nun doğu ve güneydoğusunu kaybetmesindeki en önemli etken dini olarak diofizit imparatorluk yönetimine muhalif monofozit Ermeni ve Süryani Kiliselerinin bölgede egemen olması ve Grekçe yerine ana dilleri olan Ermenice ve Süryanice kullanmalarıdır. İmparatorluk kadim millet olan Ermenilerle Süryanileri yönetimle bütünleştirememiş amiyane deyişle asimile edememiştir. Malazgirt Savaşı'ndan sonra imparatorlukta yaşanan kaos doğu ve güneydoğu Anadolu'daki yönetim tarafından bastırılmış iki unsur olan Ermeni ve Süryanilere kendi devletlerini kurmak için bir şans verir. Bu durumdan askeri yetkesini uzun zamandır kaybeden barışçıl Süryaniler yerine askeri yetkeye sahip Ermeniler, Filaretos Brakhmaios liderliğinde Germneikia isimli devletlerini kurarak faydalanırlar.

Ortodoks kilisesi Malazgirt Savaşı ile başlayan sürecin asıl kaybedenidir. Vryonis'in (2020) belirttiği gibi İslam'ın baş düşmanı olan autokrator kilisenin de başı olduğu için her metropolit ve her piskopos diğer bir deyişle Hıristiyan ruhban sınıfı Türklerin gözünde ipso facto/kendiliğinden potansiyel siyasi ajandır. Ortodoks Kilisesi'nin Anadolu topraklarında Türkler tarafından mülkleri ve dini yapıları (kilise, manastır vb) ellerinde alınarak Müslüman halka ve dini kurumlara verilir. Bu durum kilise sistemini çökertir. Grekler, autokrator ve başkent kilisesiyle dayanırken Ermeniler Rupen ve Brakhmaios liderliğinde Minor Armenia kilisesiyle direnirler. Süryaniler sahipsiz kalırlar. Kilise sisteminin çökmesiyle imparatorluk hem mali kayıp yaşar hem de halkında ümitsizlik hâkim olur.

Göçebe Oğuzlar Anadolu'da kurulan Türk yönetimlerine (Mengücekler, Saltuklular, Artuklular, Selçuklular vd.) akın akın yurt tutmak için gelirler ve imparatorluğun Anadolu'yu kaybetmesinin başlangıç aşaması ortaya çıkar. Anadolu coğrafyasında sosyal yapının göçebe Türkler diğer bir deyişle Yörükler etkisiyle Nomadizasyonu/Göçebeleşme, dini yapının İslamization/İslamlaşma ve etnik ve idari yapının Turkificaton/Turkization/Turkicization/Türkleştirme dönemi başlar. Vryonis'in (2020) belirttiği gibi Anadolu'nun Türkleştirilmesi ile İber Yarımadası'nın/İspanya'nın Hıristiyanlaştırılması Akdeniz havzasının kültürel değişim tarihinin son bölümlerinden biri olmuştur.

3. 1. 1. 15. 5. III. Nikiforos Botaneiates (1078–81) Nikephoros Γ Botaneiatis

Aleksios ve Konstantius, Botaneiates'e tahttan çekilme belgesini teslim ederler. Botaneiates, III. Nikiforos olarak tahta çıkar. Önceki evliliği iptal edildikten sonra autokratorun karısı Maria'yla evlenerek oğlu Konstantin Dukas'ı varisi olarak tanır. Konstantin'in Helena ile nişanı iptal edilir ve rahibe manastırına gönderilir. Aleksios Komnenos, Skholae Muhafız Komutanı olarak atanır ve Bryennius'a karşı gönderilir. İznik'i fethederek başkenti ilan eden Kutalmışoğlu Süleyman Şah (1078–86), İznik Sultanı unvanını alır ve autokratora yardımcı kuvvet gönderir. Müzakereleri reddeden Bryennius'un savaşta mağlup edilerek gözleri dağlanır. Aleksios tarafından Selanik'i alarak isyan eden General Nikiforos Basilakis yenilerek gözleri dağlanır. Daha sonra Aleksios, Balkanlarda Pavlikanların başkaldırısını sonlandırdıktan sonra Peçeneklerle mücadele eder. VII. Mihail, Efes metropoliti olur. Brakhmaios, autokrator tarafından verilen Urfa'yı da içeren Antakya Dükü unvanını kabul ederek bağımsızlıktan vazgeçer.

1079 yılında Vareg muhafızları tarafından autokratora başarısız suikast teşebbüsü olur. Bitinya'ya Türklere karşı gönderilen orduya komutan atanan

Konstantius, Üsküdar'da isyan eder. İsyancılara rüşvet verilir ve başka bir ordu gönderilerek isyan sonlandırılır. Konstantius manastıra gönderilir. İsaakios Komnenos, Antakya'dan başkente geri dönünce kente Brakhmaios hâkim olur.

1080 yılında autokrator, Maria ile Konstantin'in yerine geçeceği anlaşmasını bozarak yeğeni Nikiforos Synadenus'u varisi atar. Ermeni I. Ruben (1080–95), kuzey Kilikya'daki Pardzerpert/Andırın kalesinde hem imparatorluk hem de Türk kuvvetlerine direnmek için Minor Armenia/Kilikya Ermeni Prensiğini kurar. Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Konya'yı fetheder.

1081 yılında Guiscard, Helena'nın nişanı bozduğu gerekçesiyle imparatorluğu işgal etmeyi planlar ve Mihail olduğunu iddia eden ve kaçarak Salerno'ya gelen bir Raiktor adlı keşişe destek olduğunu duyurur. Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Erdek'i ele geçirir. Autokrator tarafından Normanlarla mücadele etmesi için orduyla gönderilen Aleksios, torunuyla evlendiği Yannis Dukas'ın desteğiyle isyan ederek başkente yürür. Aynı sırada Frigya'da Aleksios Komnenos'un kayınbiraderi olan General Nikiforos Melissenus'da isyan ederek başkente yürürken kentlerdeki askerlerden takviye alması Türklerin kentlere hâkim olmasına izin verdiği anlamına gelir. Autokrator, Boğaz'ın Anadolu yakasındaki Melissenus ile Avrupa yakasındaki Aleksios'u çarpıştırmayı düşünür ancak Georgios Palaiologos komutasındaki filonun, Aleksios'a katılmasıyla planı başarısız olur. Patrik Kosmas (1075–81), autokratoru tahttan çekilmeye ikna eder. Aleksios'un birlikleri başkente girer ve yağma yaparlar. Melissenus, autokratorundan sonra ikinci sıradaki unvan olan Sezar olmayı kabul eder.

Analiz

Botaneiates tahta çıkmak için Türklerin yardımı karşılığında Anadolu topraklarını fethetmelerine karşı çıkmaz. Brakhmaios'a imparatorluk hâkimiyetini kabul ettirmesi en önemli icraatıdır. Dört adet isyan, bir suikast girişimi ve Synadenus'u varisi atamasından dolayı kaynaklanan Dukas–Komnenos entrikasıyla karşılaşır. Türklerle savaşmak için paralı askerleri kullanması mali sıkıntı yaşanmasına neden olur. Anadolu'da Kutalmışoğlu Süleyman Şah liderliğinde İznik Sultanlığı/Selçukluları ve imparatorluğun dini baskısını yeniden yaşamamak ve Türk egemenliğine girmemek için Rupen liderliğinde Minor Armenia/Kilikya Ermeni Prensiği kurulur.

İznik'in başkent seçilmesinde aşağıdaki kriterleri söyleyebiliriz:

- Anadolu'da en müreffeh imparatorluk kenti olması,
- Konstantinopolis'e yakın olması,
- Anadolu'ya ulaşım için yol ağında kavşak noktası olması,

- Ticareti kontrol ederek zenginleşme,
- İmparatorluğun Anadolu'da topraklarına ulaşımın önüne ket vurulması amaçlanmış gözükmektedir.

3. 1. 1. 16. Komnenos Hanedanı (1081–1185)

3. 1. 1. 16. 1. I. Aleksios Komnenos (1081–1118) Aleksios A Komninos

Patrik askerlerinin başkentte yaptığı yağma için ödeme yapan Aleksios'u taçlandırır. Melissenus, bağlılık yemini ederek Sezar atanır. Aleksios, Konstantin Dukas'ı yeniden ortak autokrator olarak taçlandırır ve varisi yapar. Sezar üstünde rütbece daha üst olan yeni unvanlar yaratarak kardeşlerini atar. Guiscard'a karşı müttefiklik için (Kutsal) Roma İmparatoru IV. Heinrich (1085–1105) ile irtibata geçilerek ittifak karşılığında para yardımı yapılıncaya papa VII. Gregorius (1073–85), autokratoru aforoz eder. Karşılık olarak Antipapa III. Clement (1080–1100) desteklenir ve başkentteki Latin kiliseleri kapatılır. Dıraç valisini değiştirilir.

Ordu için Anadolu'daki şehirlerin çoğundan asker getirilmesi Türklerin kısa süre sonra Anadolu'daki kentleri fethetmesini sağlar. Emir Çaka (1081–93) İzmir'i ele geçirdikten kısa süre sonra denize hâkim olur. İznik Sultanı Süleyman Şah'la Bitinya'da Drakon nehrini sınır olarak kabul edilerek anlaşılır. Böylece hâkimiyet kurduğu topraklar tanınır. Guiscard yanında sözde Mihail/keşiş Raiktor ile Epir'de karaya çıkarak Dıraç'ı kuşatır. Venedik, imparatorluğun müttefik olarak Norman filosunu yener. Dıraç/Dirrahium Savaşını Normanlar kazanınca autokrator Ohrid'e çekilir. Autokratorun yanında savaşan Konstantius Dukas ve Nikiforos Synadenus savaşta ölürlür. Autokrator, para bulmak için başkente dönünce Bogomiller orduyu terk eder. Patrik Eustratius Garidas (1081–84) autokratorun çağrısına uyarak Ayasofya'daki sinodda kanon yasasına göre yasadışı olmasına karşın acil bir zorunluluk olduğu gerekçesiyle kilise malzemelerinin madeni para olarak kullanılmak üzere eritilmesini kabul eder.

1082 yılında Venedik'le deniz ittifakı karşılığında ticari imtiyazlar veren anlaşma yapılır ve autokrator tarafından Hrisobullos verilir. Dıraç Normanlara teslim olur. Ancak imparatorluk ajanları Apulia'da isyan çıkarır. Sırplar Normanlara katılır. Normanlar, Larissa'ya ilerlerken Arta ve Ioannina/Yanya'da autokratoru yenerler. Başkent Akademisi'nde Felsefe kürsünü başkanı Yannis Italus, kilise öğretisine karşı

fikirleri yüzünden Neoplatonist sapkınlık suçlamasıyla yargılanarak görevinden azledilir ve sinod tarafından aforoz edilir.

1083 yılında autokrator, Normanlarla yaptığı Larissa Savaşını kazanır. Başkente dönerken Bogomil liderlerini tutuklar ve Ortodoks olmaya zorlar. Süleyman Şah, Kilikya'ya sefer düzenler. İtalya'da Gargano yarımadasını kontrol eden Monte Sant'Angelo Kontu Henri (1081–1102), imparatorluk vasalı olur.

1084 yılında Guiscard, Roma ve Venedik filolarını üçüncü denemede bozguna uğratarak Korfu'yu alır. Süleyman Şah Kilikya'nın fethini tamamlayarak Antakya'ya ilerler. Autokrator, kilisedeki muhalefeti gidermek için senatoyu, generalleri ve piskoposları Blakhernae Sarayına çağırarak kilise hazinesinden az miktarın kullanıldığı ve zorunluluk yüzünden bunun yapıldığını belirtir. Kilisenin kayıplarını sürgüne gönderilen ordu mensuplarıyla aristokrat komplocular öder.

1085 yılında Süleyman Şah, Antakya'yı fetheder. Guiscard ölünce Normanlar, Dıraç'ı terk ederler. Erdek yarımadasını alan Türkler imparatorluk birlikleri tarafından çıkarılırlar. Balkanlarda Bogomil–Peçenek akını olur.

1086 yılında Suriye Meliki Melikşah'ın kardeşi I. Tutuş (1079–95) ile Halep dışındaki savaşta Süleyman Şah hayatını kaybeder. Melikşah, Anadolu'yu itaat altına almak ister ancak İznik'te Ebü'l Kasım (1086–92), İzmir'de Çaka, Efes'de Tanrı(v)ermiş (1074–98), Batı Bitinya'da Elkan/İlhan ve Gümüştekin Gazi (1084–1104) Amasya ve Pontus'un diğer bölgeleri dâhil olmak üzere birçok yerel Türk hükümdarı hüküm sürmektedir. Romalılar, Balkanlardaki Peçenekler akınlarına karşı seferde başarısız olurlar. Peçenekler Meriç vadisine kadar akın düzenler. Manuel Boutoumites komutasındaki Roma filosu Ebü'l Kasım'ın Türk filosunu yok eder. Porsuk İznik'e boyun eğdirmek için ilerleyince kenti kuşatan Romalılar kaçarlar ve Ebü'l Kasım onları takip ederek İzmit'i fetheder.

Autokratorla Ebü'l Kasım ittifak yaparlar. Autokrator, Ebü'l Kasım'ı başkente davet eder ve şenlikler sırasında fark ettirmeden İzmit'i tekrardan ele geçirerek yeni kale inşa eder. Peçenekler Balkanlarda tahribat yapan iki Peçenek ordusundan birisi Romalılarca yenilirken diğeri kaçar. Blakhernae Sarayında, kilise hazinesinin kullanımı konusunda sinod toplanır ve kullanım onaylanır. İznik'i kuşatan ancak alamayan Porsuk'a karşı autokrator, Ebü'l Kasım'a yardıma Peçeneklerle savaşta olduğu için küçük bir ordu gönderir. Monte Sant'Angelo Kontu Henri imparatorluk vasallığından çıkar.

1087 yılında Peçenek akını Romalılar tarafından yenilir. Türkler, Urfa'yı fethederler ve Brakhmaios, Maraş'da hüküm sürer. Flanders Kontu Robert, Kudüs'e hac yolculuğunda Eski Zağra'yı alan autokratorla görüşerek geri döndüğünde 500 adam vaat eder ki bu durum Haçlı Seferi'ne götüren Batı yardımı fikrinin çekirdeği olarak düşünülebilir.

1088 yılında Peçenekler akın yaparlar. Kumanlar Tuna'yı Peçeneklerin arkasından geçerek onları taciz eder ve imparatorlukla bir ateşkes anlaşması yaparlar. Çaka, Phokaia/Foça ve Klazomenai/Urla'yı fetheder. Konstantin Dukas'ın ciddi hastalığı yüzünden autokrator oğlu Yannis'i varis atar.

1089 yılında Peçenekler akın yaparlar. Çaka, Midilli şehrini fetheder. Papa II. Urbanus (1088–99), aforozu kaldırarak başkente elçiler gönderince Anti-Papanın desteklenmesi bırakılır. Autokrator Roma'yla daha yakın bağlantıları onaylayan ancak papalığın imparatorluk isim listesini ve belgelerde autokratorun isminin kullanmamasını kınayan bir sinod çağrısı yapar. Autokrator kilise hazinelerine daha fazla el konulmayacağına dair sinoda güvence verir.

1090 yılında Flandersli Robert'in söz verdiği paralı askerler gelir. Peçenekler ateşkesi bozarlar ve Trakya kırsalını tahrip ederler. Çaka, Sakız ve Midilli adalarını fetheder. Aynı zamanda imparatorluğa yönelik saldırıları koordine etmek için Peçeneklere elçi gönderir. Romalıları yıl içinde iki defa deniz savaşında yenerek Rodos ve Sisam adalarını alır. Filosuyla Marmara'ya girer. Peçenekler, başkentini banliyölerine akın düzenlerken, Çaka'nın filosu şehri denizden ablukaya alır.

Patrik, Latin Kilisesi'nin mayasız ekmek kullanmasına itiraz ve güney İtalya'daki Roma topraklarında Norman egemenliğini tanımasından şikâyeti bildiren elçiyi papaya gönderir. Girit valisi Karykes isyan eder. Ohrid başpiskoposu Theofilaktos (1084–1108), Ortodoks Kilisesi'nin öğretisi farklılıklarının Birlik için engel olmadığını belirten açıklama yapar. Autokrator daha fazla Flaman birliğini takip edecek birliklere ilave Batılı askerler edinmesi için papadan yardım ister.

1091 yılında Çaka, imparatorluğa yönelik saldırıları koordine etmek için Peçeneklere elçi gönderir. Levunion Dağı Savaşı'nda Peçenekler neredeyse tamamen yok edilirler. Çaka'nın planı suya düşer. Dıraç valisi Yannis Dukas, Diokleia Sırp Büyük Prensi Konstantin Bodin (1081–1101) ile savaşır.

1092 yılında Autokrator Sırplarla savaş yapar. Küçük Asya'nın çoğunu geri alma düşüncesiyle autokrator Melikşah'ın oğullarından birinin kızlarından biriyle evlenmesi için ittifak teklifini gönderir. Melikşah'ın ordusu Bozan liderliğinde İznik'i

kuşatır ama alamaz. Ebü'l Kasım, Melikşah'ın yanında gider ancak idam edilir. Dukas, Çaka tarafından fethedilen adaları geri alır. Romalılar, İzmit Körfezi'ndeki kentleri geri alırlar. Kıbrıs'ta çıkan isyan bastırılır. Bu arada Çaka eski topraklarını geri alır.

Ebü'l Kasım'ın kardeşi Melikşah'ın İran'da ölümü üzerine İznik kentine vekil bıraktığı Ebü'l Gazi (1092) yönetimi ele geçirir. Ebü'l Gazi merhum sultan Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın oğlu I. Kılıç Arslan (1092–1107) tarafından devrilir ve öldürülür. Autokrator 4,5 gr 24 karatlık solidus yerine 4,1 gr 20,5 karatlık yeni altın para Hyperpyron/İperpiron'u piyasaya sürer. Autokrator oğlu Prens Yannis'i ortak autokrator olarak taçlandırır.

1093 yılında Sırp lar, Trakya'ya akın düzenler ve autokrator, onlara saldırarak dize getirir. Çaka, Edremit'i alır ve Abydos'u kuşatır. Autokrator tarafından oyuna getirilen Kılıç Arslan tarafından öldürülür. Karykes'in isyanı sonlandırılır.

1094 yılında Sırp Bodin ateşkesi bozarak akın yapar ve Romalıları yener. Autokrator sefer düzenler. Eudokia ve Romanos Diogenes'in oğlu Nikiforos Diogenes komplo kurar ancak başarısız olur. Başkentte Romanos'un Suriye'de yaklaşık 1076'da öldürülen yetişkin oğlu Konstantin/Leon Diogenes olduğunu iddia eden bir sahtekâr ortaya çıkar (Nikiforos'un üvey erkek kardeşi); Gerçek Leon'un dul eşi Theodora onu sahtekâr olarak suçlar. Sahtekâr tutuklanır ve Kırım'a sürülür, kaçır ve kendisini taht talibi olarak sunmak için Kumanlara gider.

Bodin, Kumanlardan yardım umarak yeniden isyan eder ancak autokrator, Kumanlar gelmeden önce ilerler ve teslimiyete zorlar. Autokrator, Kumanları Ankhalos'da yener. Bryennius'da Kumanları Edirne'de yener ve Kumanlar geri çekilirler. Yakalanan Konstantin/Leon Diogenes'in gözleri dağlanır. Piacenza kentinde yapılacak kilise konsiline Birlik amaçlayan Papa tarafından başkent kilisesinin delege göndermesi istenir.

1095 yılında autokratorun elçileri, Latin Kilisesi'nin Piacenza'daki konsiline katılırlar. Konsile katılan delegeler imparatorluğun yıkılması durumunda İslamiyet'in Hıristiyan topraklarını tehdit edeceğini ve papalıkla devletlerin bundan etkileneceği fikrini işlerler ve askeri yardım talebinde bulunurlar. Papa, Batılı şövalyeleri Doğulu Hıristiyanların yardımına gitmeye çağırır.

Papa, Clermont kentinde organize edilen kilise konsilinde Doğulu Hıristiyan kardeşlerinin kâfir Türkler karşısında Batılı kardeşlerinden yardım istedikleri fikri dile getirilerek Kudüs'e kadar hem doğulu hem de batılı Hıristiyanların birlikte hareket edecekleri bir Haçlı Seferi çağrısı yapar. Batılı liderler için hem Kutsal Toprakları

görmek ve kâfirlerin elinden kurtarmak hem de yeni topraklarda hüküm sürerek kolay kazanç elde etmek için bir fırsattır. Konstantin Dukas ölür.

1096 yılında Macarlar, Belgrad'a saldırırlar ve yağmalarlar. Keşiş Pierre l'Ermit liderliğindeki Halkın Haçlı Seferi Macaristan üzerinden imparatorluk topraklarına girer ve yağma yapınca bu haberi alan autokrator, Anadolu seferini iptal ederek karşılama ve yiyecek depoları düzenlemek için geri döner. Walter Sans Avoir komutasındaki küçük bir Haçlı ordusuyla l'Ermit'in güçleri başkente ulaşırlar ve sur dışındaki kamplarında yerel halkla bazı çatışmalara girerler. L'Ermit ve San Avoir autokratorun tavsiyesini dinlemezler.

Haçlılar disiplinsiz davranışları sebebiyle Boğaz'ın karşı tarafına geçirilirler. İzmit'i alarak Romalılara teslim ettikten sonra İznik yakınlarına ilerleyen Haçlılar, yerel Hıristiyan halkı da yağmalarlar ve Kserigordos Kalesi'ni alırlar. Kılıç Arslan'ın komutanı Elkhan kaleyi kuşatarak ele geçirir. L'Ermit, başkente geri döner. Kılıç Arslan, Haçlıları Kırkgeçit/Drakon muharabesinde imha eder ve San Avoir öldürülür. Baronların Haçlı Seferi etabında Aşağı Lorraine Dükü Godfrey de Bouillon ve kardeşi Baudouin liderliğindeki Haçlılar, yerel halkla çatışarak başkente ulaşırlar.

1097 yılında autokrator, Haçlıların biat ederek vasalları olmaları ve ele geçirdikleri eski imparatorluk topraklarını geri verecekleri hususunda sadakat yemini etmelerini ister. Touloselu Kont IV. Raymond ve Le Puy piskoposu Ademar, Peçenek paralı askerlerle çarpışırlar ve Ademar yaralanır. Taranto Prensi Norman Boemondo, Selanik'e ulaşır ve Tancred, Vardar Nehri'ni geçerken Peçeneklerle çatışır. Boemondo Trakya'yı geçer ve Raymond, Selanik'de tedavi olmak için duran Ademar'ı terk ederek Boemondo'yu takip eder. Godfrey yemin etmek istemez. Ordusu Romalılarla yaptığı çatışmayı kaybedince yemin etmeyi kabul eder ve Boğazın karşısına geçirilir. Normandiya Dükü Robert Curthose, Brindisi'den yola çıkar.

Başkente gelen Boemondo, tüm imparatorluk bölgelerinde elde ettiği toprakları teslim etmeyi kabul eder ve bol para yardımıyla ödüllendirilir. Raymond'un ordusu yolda talan ederek Trakya'yı geçer. Başkente ulaşır ancak Raymond yemin etmeyi veya Boemondo'nun otoritesine itaat etmeyi reddeder. Adamları yağmalamaya devam eder ve imparatorluk birlikleri tarafından yenilir. Raymond değiştirilmiş yemin eder; Boemondo Boğaz'ı geçer ve Tancred bunu ant içmeden yapar. Ademar, askerleri sakinleştirmek için Toulouse kampına ulaşır ve Raymond onları Boğaz'ın ötesine götürür. Godfrey'in ordusu İznik'e ulaşır. Raymond onlara katılır, ardından Boemondo ve Flaman birliği gelir.

Robert Curthose, başkente ulaşır. İznik'i kurtarmaya çalışan Kılıç Arslan Ana Haçlı Kuvveti Raymond tarafından pusuya düşürülerek yenilir. Robert Curthose, İznik'e ulaşır. Haçlılar şehri kuşatırken Amiral Manuel Boutoumites, su çıkışını kesmek için Roma filosunu Askanian/İznik Gölü'ne getirir. Haçlıların yağmalamasından korkan Türkler, autokrator ile müzakerelere başlarlar. Haçlılar saldırı hazırlarken Türkler, Roma Peçeneklerinin göl kenarından şehre girmelerine izin verir. İmparatorluk bayrağı çekilir. Hayal kırıklığına uğramış Haçlılar bilgilendirilir ve ödüllendirilirler ancak yağmalamaları yasaklanır. Kılıç Arslan'ın eşi de (Çaka Bey'in kızı) dâhil olmak üzere Türklerle, Romalılar tarafından başkente kadar eşlik edilir.

Boemondo, İznik'de Haçlılara liderlik yapar. Autokratorun ısrarı üzerine Tancred, Pelekanon'da toprakları iade etme yemini eder. Dorylaion Savaşında Türkler ağır bir şekilde mağlup olurlar ve Frigya'yı terk ederek dağlara çekilirler. Haçlıları takip eden Romalılar Dorylaion'u alır. Haçlılar Polybotus/Bolvadin ve Philomelium/Akşehir'e ilerler ve Türklerin terk ettiği Konya'yı işgal ederler. Danişmend Gümüştekin Gazi, yollarını kesmeye çalışır ancak Konya Ereğli'de yenilir. Roma filosu İzmir'i alır. Yannis Dukas, Maeander/Menderes vadisinden yürür ve Bergama, Sardes ve eski Thrakesion themasının geri kalanını alır. Bolvadin savaşını kazanır. Amorium ve diğer önemli yerleri alır. Baudouin ve Tancred, Kilikya'yı aşar ve sonra yolları ayrılır. Kendisine bir beylik kurmak isteyen Baudouin, Urfa ve Fırat üzerindeki kasabaları almak için harekete geçer. Tancred, Suriye'ye gider. Maraş'da bulunan Ana Haçlı Ordusu, Antakya'ya iner ve orayı kuşatır. Konya, Selçuklu Türklerinin başkenti olur.

1098 yılında Urfa Ermeni hükümdarı Kuropalatus Thoros/Teodor, Baudouin'i oğlu ve varisi olarak kabul eder ancak şehri alan Baudouin (1098–1100) bir imparatorluk şehrinde ilk bağımsız Haçlı prensliğini kurarak Urfa Kontu olur. Antakya'yı kuşatan Haçlı ordusu Halep Meliği Rıdvan bin Tutuş'un (1095–1113) ordusunu pusuya düşürerek yenerler. Kürboğa, başarısızlıkla Baudouin'i Urfa'da kuşatır. Bu arada Antakya'ya yardım için geç kalır. Autokrator, Haçlılara yardım etmek için ordusuyla başkentten yola çıkar. Akşehir'e kadar orta Anadolu platosuna doğru ilerler. Diğer kuvvetler güney kıyılarına ulaşmak için Laodikea/Denizli ve Antalya'yı geri alır ancak Türk kabileleri güneydoğu Menderes vadisinden Pamfilya'ya kadar iç güzergâhları tutar. Antakya, dağ/iç kalesi dışında Haçlıların eline düşer.

Grantmesnilli William ile Aubrey ve Clermontlu Lambert kuşatmadan kaçarak yelkenle Aziz Simeon/Samandağı'ndan Antalya'ya kaçan Blois Kontu Stephen'le

buluşurlar. Haçlıların çaresiz durumunu autokratora bildirmek için Akşehir'e giderler. Kilikya yolunu engelleyerek Konya'da güçlerini yeniden bir araya getiren Kılıç Arslan ile karşı karşıya kalan autokrator seferine devam etmez. Akşehir'e kadar mevcut garnizonları korur ancak yanına gelen Haçlı liderlerinden öğrendiklerinden sonra Haçlılara yardım planından vazgeçerek başkente geri döner. Antakya kalesi Boemondo'ya teslim olur.

Vermandolu Hugh, autokratoru bilgilendirmek için gönderilir. Boemondo (1098–1111), imparatorluk haklarından bahsetmeden Antakya Prensi olur. Haçlıların çoğu güneye, Asi'ye doğru yürür. Autokrator görevden alınan Trabzon valisi Teodor Gabras'ı Danişmendilerin saldırısına karşı koyabilecek tek kişi olduğundan dolayı eski konumuna geri getirir. Bari'ye giden Papa, imparatorluk ve yerel Grek temsilcileriyle sinod düzenler. Canterbury başpiskoposu Anselm'in (1093–1109) tavsiyesiyle, yerel Grek başrahiplerini tartışmalı "filioque"yi kabul etmeye ikna eder ancak imparatorluk elçileri bunu kabul etmezler.

1099 yılında Haçlılar autokratorlardan kendilerine katılma sözü veren bir mesaj alırlar. Beklememeye karar verirler ancak Arga kuşatmasında zaman kaybederler. Suriye'ye İtalyan takviye kuvvetlerini getiren Pisa filosu, yolda Kefalonya, Zakintos ve Kerkyra/Korfu'ya baskın düzenler. Roma filosu Rodos açıklarında Pisalılarla çatışır; fırtına savaşı bozar. Pisalılar Kıbrıs'a yelken açarlar, yağmalamak için karaya çıkarlar ancak geri püskürtülürler. Roma filosu onları Suriye'ye kadar takip eder.

Haçlılar, Kudüs'ü kuşatırlar. Kenti alınca yerel Hıristiyanlar ve Yahudiler de dâhil olmak üzere sakinleri ayırım gözetmeksizin katlederler. Batı Kilisesi'nin ayinlerini takip etmek için Kutsal Kabir Kilisesi'ne Latin Patriği olarak Chocquesli Arnulf (1099) yerleştirilir. Ortodoks din adamları tahliye edilir. Fatımi Veziri Al-Afdal, Mısır ordusuyla Askalon'a gelir ve Haçlıların teslim olmasını talep eder. El-Afdal, Askalon muharebesinde bozguna uğrar. Roma filosu, Kilikya'daki Korikos/Erdemli'yi Boemondo'dan geri alarak ilerlemesini engellemek için Silifke'ye yerleşir. Roma filosu Boemondo'nun kuşattığı Lazkiye'ye yelken açar. Ancak Raymond, Robert Curthose ve Flandre Kontu II. Robert, Boemondo'ya rahatsızlık verirler. Kent düştüğünde Raymond, kendi bayrağı ve imparatorluk sembolünü çeker. Filo dönüşünde orada olan iki Robert'i başkente götürür. Bohemund'un yeğeni Tancred, Celile prensliğini yaratır. Godfrey de Bouillon (1099–1100), Kudüs Kralı değil "Kutsal Kabir Savunucusu" unvanını alır.

1100 yılında Godfrey de Bouillon ölünce Latin Patriği Pisalı Dagobert (1099–1101), Boemondo'yu tercih eder. İkincil aday Baudouin'dir. Patrik'in elçileri yolda

Raymond'un Lazkiye'deki adamları tarafından yakalanır ve ilerlemelerine izin verilmez. Raymond autokratorla görüşmek için başkente gitmiştir. Krizin farkında olmayan Boemondo, Gümüştekin'e karşı Kuzey Anadolu'ya doğru askeri sefer yürütür. Malatya yakınlarında pusuya düşürülür ve esir olarak Danişmendli başkenti Sivas'a götürülür.

Baudouin, Kudüs'e gider ve patrik tarafından Kudüs Kralı (1100–18) olarak taçlandırılır. II. Baudouin (1100–18), Urfa Kontu olur. Boemondo fidye bekleyen bir mahkûmken autokrator orduyu Kilikya'ya gönderir. İşgal ettiklerinin çoğunu geri alırken Roma filosu sahili geri alır. Tancred (1100–03; Naib), Antakya'yı yönetmeye geri döner. Milano başpiskoposu Anselm ve Parmalı Guibert, Macaristan'dan imparatorluk topraklarına girmek için Balkanlarda bir Lombard Haçlı Seferine liderlik ederler. Filibe, Edirne ve Rhaedestus/Tekirdağ yolu boyunca yerel köyleri yağmalarlar.

1101 yılında Lombardlar başkentini dışına varırlar. Burgundiya Kontu Stephen, Adela (William "Fatih"ın kızı) tarafından Haçlı Seferi'ne geri gönderilen Blois Kontu Stephen'in ordusuyla birlikte başkente gelir. Lombardlarla, imparatorluk kuvvetleri arasında çatışma çıkar. Başpiskopos Anselm ve Biandrate Kontu I. Alberto barışa aracılık ederler ve Raymond, Lombardları Bitinya'ya götürmek için komuta eder. İki Stephen, başkente varırlar ve Raymond ile Lombardlara İzmit'te katılırlar. Liderlik Boemondo'yu kurtarmayı kabul eder bu yüzden Danişmend Emirliği'ne gitmek için doğuya Paflagonya'ya yönelir. Stephen'ler, Raymond'un daha güvenli sahil yolu önerisini reddeder ve Merzifon yakınlarında Kılıç Arslan ve Gümüştekin Gazi tarafından pusuya düşürülürler. Hayatta kalanlar, Raymond liderliğinde başkente geri döner.

Nevers Kontu II. William liderliğindeki başka bir Haçlı Seferi, Dıraç'dan Via Egnatia yoluyla başkente varır. Konya'ya ulaşırlar ve Çumra dolaylarında Kılıç Arslan ve Gümüştekin Gazi tarafından pusuya düşürülerek bozguna uğratılırlar. Sadece William ve birkaç şövalye Antakya'ya ulaşır. Aquitaine Dükü IX. William ve Bavyera Dükü I. Welf Haçlıların son ordusuyla başkente gelirler. Aquitaine–Bavyera Haçlı Seferi erzak olarak doğu yolunu takip eder ve Akşehir'i yağmalarlar. Ereğli yakınlarında Kılıç Arslan ve Gümüştekin Gazi tarafından pusuya düşürülürler. William ve Welf kaçarken ordunun çoğu öldürülür. Tancred Misis, Adana ve Tarsus'u Romalılardan alır. Autokrator, Raymond ve iki Stephen'in gemiyle Suriye'ye gitmeleri için izin verir. Raymond, Tarsus limanına götürülür ve Tancred'in valisi tarafından tutulur.

1102 yılında Tancred'in komutanları ve piskoposları Raymond'dan, kuzey Suriye meselelerinden uzak duracağına ve Tartus'a giderken Lazkiye'yi tahliye edeceğine söz aldıktan sonra serbest bırakırlar. Raymond serbest kalınca Tartus ve Trablusşam'ı alarak Trablusşam Kontu (1102–05) olur. Kral Baudouin, Reims başpiskopos II. Manasses (1096–1106) aracılığıyla autokratora gelecekteki Haçlı Seferleri için yardım isteyen ve 1101'de bölgesini geçenlere yardım etmediğinden şikâyet eden mektup yazar. Autokrator, ikna olmamış olan ve İtalya'ya vardığında Papa II. Paschalis'e (1099–1118), autokratorun Türkler karşısında Haçlılara ihanet ettiğini anlatan Manasses'e kendi hikâyesini anlatır. Autokrator, Boemondo'yu kendisine teslim ederse, Gümüştekin'e 260.000 bezant/altın para teklif eder. Kılıç Arslan, Gümüştekin Gazi'yi buna karşı ikna eder. Danimarka Kralı I. Erik "İyi" (1095–1103), Baltık, Rusya ve Karadeniz üzerinden Haçlı filosuyla başkente gelir ve Filistin'e gider.

1103 yılında Boemondo (1003–05), Malatya'da 100.000 bezant karşılığında teslim edilir ve Antakya'ya döner. Autokrator, şehirleri geri almak için orduyla birlikte Boutoumites'i Kilikya'ya gönderir. Yeni Trabzon Dükü olan Gregorios Taronites isyan edince askeri sefer planlanır.

1104 yılında Boemondo ve Joselin, Romalılardan Maraş'ı alır ve Halep'e akın düzenlerler. Kılıç Arslan, Gümüştekin'le savaşır ve Malatya'yı alır. Macar Krallığıyla evlilik ittifakı yapılır. Suriye yolundaki Ceneviz filosu ile Landulph'un emrindeki Roma filosu denizde çarpışırlar. Landulph yenilgiye uğrar.

1105 yılında autokrator, Gregorios Taronites'in kuzeni Yannis Taronites kumandasında orduyu Trabzon'a gönderir. Gregorios, Koloneia'da yakalanır ve başkente sürülür. Dört Anemas kardeş (Mihail ve Leon'un adın bilinmektedir) autokratora karşı başarısız komplo girişiminde bulunurlar. Hapsedildiği zindan Anemas adını alır. Boemondo, Papa ile buluşur ve imparatorluğun işgali için askerler toplarken Haçlılara ihanet ettiği için autokratora karşı propaganda kampanyası yürütür. Boemondo'nun Batı'ya ihanetiyle ilgili suçlamalarına karşı olarak autokrator, Mısır'da esir olan 300 Frank'ın fidyesini ödeyerek başkentte onurla kabul eder. Boemondo'nun saldırısını beklemek için Selanik'e gider. Dıraç'ta Yannis Komnenos, Bodin'le savaşın ilkinde yenilir ancak ikincisinde onu yener.

1106 yılında Kılıç Arslan, Gümüştekin'le savaş yapar.

1107 yılında Kılıç Arslan, Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar'la (1005–18) yaptığı savaşta yenilir. Geri çekilirken Musul'un doğusunda Habur Nehrini geçerken boğulur ve oğulları esir alınır. Konya'da uzaktan akrabası Kayseri Emiri

Hasan Bey (1107–10) naip olarak hüküm sürer diğer bir deyişle lidersiz sultanlık olur. Boemondo ordusuyla Epir’de karaya çıkar ve Dıraç’ı kuşatır.

1108 yılında Boemundo yenilir ve Devol Antlaşması yapılır:

- İmparatorluğun vasalı olmayı,
- İmparatorluğun savunmasına yardımcı olmayı ve karşılığında yılda 200 talent ödeme almayı,
- Sebastos ve duks unvanlarını,
- Latin Antakya Patriği yerine Ortodoks Patrik gelmesini,
- Tancred ve diğerlerinin itaatini sağlamayı,
- Antakya, Aziz Simeon ve Suriye toprakları haricinde Lazkiye ve tüm Kilikya’nın imparatorluğa geri dönmesini kabul eder.

Boemundo Tancred’in antlaşmayı dikkate almadığı Antakya’ya dönmez. Raymond’un oğlu Bertrand, başkent ziyareti sırasında autokrator tarafından onurlandırılır ve Trablusşam’ı vasalı olarak tutacağına yemin eder.

1109 yılında Muhammed Tapar, Kılıç Arslan’ın oğlu Şahinşah’ın (1110–16) geri dönmesine izin verir. Şahinşah, Hasan Bey’le yaptığı savaşı kazanarak tahta geçer. Güneybatı Anadolu’da Türk akınları yeniden başlar. Lampe savaşında Türk akıncıları yenilir.

1110 yılında Tancred, Tarsus’u Romalılardan alır. Autokrator, Tancred’e karşı ortak eylemi teşvik etmek için Bağdat’taki Halife Müstahzir’e (1094–1118; Ebu el-Abbas “Mustahzir Billah” Ahmad bin Abdullah el-Muktadi) elçiler gönderir.

1111 yılında Haçlı Norveç Kralı I. Sigurd (1103–30), Norveç’e geri dönerken başkenti ziyaret eder ve ağırlanır. Boemondo ölür ve İtalya’daki topraklarını yeğeni William ve Antakya’yı Devol’u onaylamayan Tancred alır. Autokrator, Anadolu ve Antakya’ya sefer planlar ve Boutoumites’i filoyla Kıbrıs’a gönderir. Boutoumites, Bertrand (1109–12) ile görüşmek ve ona para ve erzak teklif etmek için Tripolis’e gider. Pisa’nın ticaret imtiyazları konusunda anlaşmazlık sırasında autokrator Trakya Khersonese/Şarköy’ü İtalyan filolarının tehdidine karşı güçlendirir. Pisa filosunun Abydos’taki Roma filosuna casusluk yapmak için gönderdiği beş gemiden dördü ele geçirilirken Pisa filosu Ege’ye baskın düzenler. Pisa ile yeni ticaret ayrıcalıklar verilen anlaşma imzalanır. Pisa filosu ayrılır. Boutoumites yönetimindeki filo Haçlıların Sur kuşatmasına katılır ancak Fatımiler müttefikleri olduğu için önemli bir yardım yapmaz.

Fatımiler ve Kral Baudouin, Tancred'e karşı autokratora yardım etmezler. Autokrator papaya elçi gönderir.

1112 yılında Şahinşah'ın savaş hazırlıklarını duyan autokrator Şarköy'e gider ve ordu önceden Edremit'e gönderilir. Konstantin Gabras, Philadelphia/Alaşehir ve Monastras, Bergama'ya gönderilir. Şahinşah Batı Anadolu'yu fetheder ancak Gabras tarafından yenilir. Barış talebinde bulunur. Böriler Şam Atabeyi Tuğtekin (1104–28), Sur'u rahatlatmak ve Haçlı kampını kuşatmak için gelir. Kral Baudouin kuşatmayı terk eder. Roma filosu Baudouin'in ordusuna Akka'ya kadar eşlik eder. Akka'da Baudouin, Boutoumites'le Roma desteğinin olmaması üzerine tartışır. Trablusşamlı Bertrand ölür ve yerine oğlu Pons (1112–37) geçer. Boutoumites, dönüş yolculuğunda Pons'a Tancred ile savaşmak için Bertrand'a verilen kullanılmayan para yardımının iadesini talep etmesi için çağrıda bulunur ve nihai anlaşma üzerine ona hediyeler verir. Ayaklanan Akroenos/Afyonkarahisar valisi tutuklanarak başkente götürülür. Milano başpiskoposu Pietro Grossolano (1002–12), Doğu kilisesi ile teolojik farklılıkları araştırmak için Papalık temsilcisi olarak başkente gelir ve İznik piskoposu Eustathius ile bazı konularda anlaşmaya varır.

1113 yılında autokrator, yeni bir Selçuklu istilasına hazırlanır ancak hastalanır ve orduya liderlik edemez. İznik valisi Eustathius Kamytzes liderlik eder. Şahinşah, Thrakesion temasını fethederek Bergama'yı alır. Abydos ve Bitinya yağmalanır. Lopadion/Uluabat kuşatırken İznik'de kuşatılan Kamytzes kaçar. Selçuklu ordusunu bozguna uğratar ve Türkleri Anadolu platosuna kadar takip eder ancak pusuya düşürülür. Autokrator orduyla Türkleri Frigya'ya geri sürer. Autokrator, Gabras ve Monastras Türkleri Anadolu'da takip ederler. Birçok ganimet geri alınır.

1114 yılında Kumanlar, Balkanları yağmalamak için Tuna'yı geçince autokrator, Filibe'ye gider. Filibe'de Ortodoksluğa döndürmek amacıyla yerel Bogomil liderlerle teolojik görüşmeler düzenler. Üç inatçı Bogomil lider tutuklanarak başkente sürülürler. Ardından bazı heretiklerin infazları yapılır. Bogomil düalist lider Basileios'un tutuklanması ve yargılanması yapılarak hipodromda diri diri yakılır. Aynı tarihte sinod, Bogomil ve Mesihçi heretiklere karşı 13 aforoz hazırlar.

1115 yılında autokrator ordusunu Tuna'ya götürür. Kumanların Silistre kuşatmasına yardım eden sözde Konstantin/Leon Diogenes imparatorluk ajanları tarafından öldürülür. Kumanlar savaştan kaçınmak için geri çekilirler ancak autokrator Kiev Büyük Prensi ve Monomakhos'un torunu II. Vladimir Monomakh (1113–25) tarafından desteklenen Konstantin/Leon Diogenes'in öldürülmesinin topraklarının işgal

edilmesine neden olacağından korkar. Efes piskoposunu bir taç ve “Gerçek Haç” parçası dâhil hediyelerle gönderir. Autokrator, Bitinya’dan Türk aşiretlerini kovar.

1116 yılında Şahinşah, Batı Anadolu’yu fethederken autokrator sefer için yola çıkar ancak hastalanır. Türkler Bitinya’yı yağmalar. Romalılar, Türkleri bozguna uğrattırır. İyileşen autokrator, Dorylaion’a ilerlerken, diğer akın yapan Türk grupları geri püskürtülür. Autokrator, Akşehir’deki Türk baskısını azaltır fakat Hristiyan halkını koruyamadığından Batı Anadolu’daki daha güvenli topraklara götürülür. Şahinşah geri dönerek taarruza eder. Autokrator ikinci oğlu Andronikos öldürülmesine rağmen, Şahinşah’ı yener. Şahinşah bir ateşkes talep eder. Müttefiki, vasal olmayı ve 1071’den beri Roma’dan alınan tüm topraklardaki egemenliğini tanımayı kabul eder. Autokrator, Şahinşah’ı kardeşi Mesud’un ihanetine karşı uyarır. Şahinşah geri döndüğünde isyanla karşı karşıya kalır. Askerleri kaçınca kendisi de yardım için imparatorluk topraklarına hareket eder. Iğın’daki Roma kalesine ulaşır ancak Mesud’un birlikleri burayı kuşatır ve teslim edilir. Gözleri dağlanarak tahttan indirilir ve Sultan I. Mesud (1116–56) olur. Macar Kralı II. Stephen (1116–31) olunca taht iddiasında bulunan Almos ve oğlu Béla başkente sığınır.

1118 yılında durumu kötüleşen autokrator, eşi İrene ve kızı Anna Komnena, Nikiforos Bryennius’un lehine Yannis’i mirasından mahrum bırakmaya ikna etmeye çalışırlarken mühür yüzüğünü Yannis’e kaçıtır.

Analiz

Hükümdarlığı süresince toprak kaybını önlemek ister. Ayönü’nün (2014) belirttiği gibi düşmanlarını alt edebilecek güce sahip olmayan Alekios, İznik Sultanı Kutalmışoğlu Süleyman Şah’la yaptığı Drakon Nehri anlaşmasıyla devlet olarak fethettikleri toprakları tanımakta ve yardım alarak evlilik bağının feshedilmesinden dolayı daha saldırgan bir tutum takınan Norman tehdidini sonlandırmaktadır. Bogomillere karşı mücadele Balkanlarda devam eder. Çaka Bey denizde sıkıntı yaşatır. Selçuklu hükümdarı I. Kılıç Arslan’la Çaka Beyin arasını açarak sorunu Selçuklu Türklerinin çözmesini sağlar. Balkanlarda durum bir nebze Anadolu’dan daha iyidir. Peçenekler, Kumanlar, Uzlar, Normanlar ve Sırlara karşı Balkanlarda başarıyla mücadele edilir.

1082 yılında autokratorun Normanlara karşı yardım mukabilinde Venedik ile yaptığı ticari anlaşmayı Demirkent (2005) imparatorluğun ölüm fermanı olarak niteler. Denizci Cumhuriyetler ile imparatorluğun daha önce yaptığı anlaşmalarda çıkarlarını koruduğunu belirtir. Bu anlaşmayla Venedik ticari metalarının kontrolden ve gümrük

vergilerinden muafiyetini elde eder. Venedik bütün rakiplerine üstünlük sağlarken imparatorluk hem Romalı tüccarların Venedik karşısında dezavatanjı olmasından hem de limanlarından başkentte dâhil bir kuruş ödemededen Venediklilerin faydalanmasından dolayı vergi kaybı yaşar. Doğal olarak imparatorluk ekonomik olarak zarara uğrar. Ayriyeten Venedik elde ettiği bu imtiyazlarla imparatorluk yıkılıncaya kadar gözardı edilemeyecek bir siyasi aktör ve ekonomik olarak üstün konuma gelirken aynı imtiyazları elde edinceye kadar diğer Denizci Cumhuriyetler ile imparatorluk arasında siyasi sorunlar ortaya çıkar. Zamanlar diğer Denizci Cumhuriyetlerde ticari imtiyazlar elde ederler. Netice itibariyle imparatorluk başkenti nezdinde İtalyan Denizci Cumhuriyetlerin siyasi ve ekonomik savaş arenası haline gelir.

Autokratorun Anadolu elinden çıktığı için yeterince yerli askeri kuvvet yoktur. Nicolle ve Hook'un (2013b) belirttiklerine göre askeri ve diplomatik çabalarının Anadolu'da kaybedilen toprakları geri almaya yeterli olmadığına 1094'te kanaat getirir. Aleksios'un bu kanaate varmasında 1088 yılında Flandersli Robert'in gönderdiği paralı askerlerinde etkisi olduğu söylenebilir. Papa tarafından Piacenza konsiline başkent kilisesinden delege istenmesi neticesinde dini yönden bir yakınlaşma olur. Bu fırsatı değerlendiren autokratorun Anadolu'yu tekrardan ele geçirmek için Selçuklu Türklerine karşı Papa'dan paralı asker konusundaki yardım isteği umulmadık şekilde Haçlı Seferi'nin başlamasına vesile olur.

Haçlı seferleri Papalık liderliğinde aşağıdaki amaçlar güder:

- Katolik kilisesinin gücü ve itibarını arttırması,
- Hıristiyan Batının Birlik konusuyla Ortodoksluğu Katolik Kilisesi altında asimile etmek istemesi,
- Ortadoğu ve Mısır'daki İslamiyet yok edilerek Hıristiyanlaştırmanın amaçlanması,
- Batı Avrupa'daki insan yoğunluğundan kurtulmak (feodal sistemde toprakların büyük kardeşe kalması nedeniyle topraklardan nasibini alamamış açgözlü soylular, aç yoksul insanlar, caniler, suçlular vb.) için bir fırsat olarak değerlendirilmesi,
- Batılılar tarafından Grek, Arap ve Türk halklarının ilerleyen yüzyıllarda Amerika ve Afrika kıtalarındaki gibi kolonileştirme isteğinin askeri yansımasıdır.

Bu fikre karşı duran Anadolu Selçuklu Türkleri İslam dünyasının ileri uç karakolu görevini yapmıştır.

Haçlı Seferi sırasında autokrator İznik olmak üzere Bitinya, Thrakesion ve Karia bölgelerini Türklerden geri alarak Pamfilya'ya erişimi sağlar. Aksoy'un (2017) belirttiği gibi Türklerden aldığı yerler önemli ticaret yollarının kavşak noktaları, maden yatakları, tahıl ambarları, önemli dinî merkezler ve kaybedildiklerinde düşmana üstünlük sağlayan jeopolitik yerlerdir. Ayrıca autokrator Türklerden ele geçirdiği yerleri korumak için khoma themasını kurar.

Komnena'nın (1996) belirttiğine göre Khoma askeri bir themadır. Alexiad'daki veriler incelendiğinde themanın sınırlarının Denizli'nin doğusundan Bolvadin'e kadar uzandığı ve Kapadokya teması ile Selçuklu sınırında olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle güney sınırı Göller ile sınırlandırılmış bir themadır diyebiliriz. Khoma temasıyla Thrakesion/Ege bölgesi, Likya, Karya, Frigya, Pisidya ve Pamfilya bölgelerinin korunması ve Antalya yolunun açık kalması amaçlanmaktadır. Autokrator insan ve vergi kaynağı Anadolu Grek halkına sahip çıkarak imparatorluğun çökmesini önler. Vryonis'in (2020) belirttiği gibi Ortodoks kilisesinin Anadolu'da hiyerarşik yapılanmasını devam ettirerek Grek halka imparatorun toprakları geri alacağı ümidini canlı tutarak halkın yalnızlaşmasını kilise aracılığıyla engellemek ister.

Haçlıların kendilerine ait devletler kurmak istediklerinin farkına varan autokratorun talebi üzerine Haçlılar vasallık yemini ederler. Ortadoğu'da kurulan Haçlı Devletleri imparatorluğun vasalı olurlar. Ermeniler, imparatorluğun dini baskısını yeniden yaşamamak ve Türk egemenliğine girmemek için Katolik olan Urfa Haçlı Kontluğu ve Antakya Prensiğiyle müttefiklik yaparak Minor Armenia Prensiği altında var olmaya çalışırlar. Venedik, Normanlara yardım karşılığında imparatorluktan ticari imtiyazlar alır. Bu durum gelecekte imparatorluğun sonunu hazırlayan unsurlardan birisi olacaktır.

Haçlı Seferi ile Ortadoğu'da krallıklara ve limanlara sahip olan Venedik başta olmak üzere İtalyan Deniz Cumhuriyetleri artık imparatorluğun aracılığına gerek duymazlar ve bu durum imparatorluğun ticari kaybına neden olur. Anadolu'daki imparatorluk halkı sadece müstahkem surlara sahip kentlerde yaşamaktadır. Kırsal, Türklerin elindedir. Öyle ki göçebe Türkmenler akınlarında ilk olarak tarımsal alanlar hedeflenir. Tarımsal hinterlandından yoksun kalan kentler etrafı Türklerle çevrelenmiş adacıklar şeklinde kalırlar. Gordlevskiy'nin (2019) belirttiği gibi Türkmenlerin kırsalı

alması şehirlerin Selçuklular tarafından fethinin önünü açar ve nihayetinde fethin son evresi olarak onlarda düşerler.

Sultan, İznik'in düşmesinden sonra başkentini ulaşımı meşakkatli susuz ovadan sonra vaha gibi olan sınıra yakın imparatorlukla mücadelesini sürdüreceği Konya'ya taşır. Sultanlığı bundan böyle Konya Sultanlığı/Selçukluları adıyla anılır. Konya'nın başkent seçilmesindeki coğrafi etkenleri aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz;

- Uca/Serhade yakın olması,
- Ulaşımında susuzluk sorununun bulunması,
 - Eskişehir–Akşehir yol güzergâhında Eber ve Akşehir göllerine kadar susuz bir ovadan geçilmek zorunda kalınması,
 - Akşehir–İlgın güzergâhından sonra susuz bir ovadan geçilmek zorunda kalınması,
 - Dinar–Çay güzergâhında Çölovası/Çulovası–Karamıkovası/Çamurovası isimli susuz ovalardan geçilmek zorunda kalınması,
 - Ankara–Konya güzergâhında Akyay gölü/Aslım Sazlığı dâhil susuz bir ovadan geçilmek zorunda kalınması,
 - Aksaray–Konya güzergâhında susuz bir ovadan geçilmek zorunda kalınması,
 - Niğde–Konya güzergâhında susuz bir ovadan geçilmek zorunda kalınması,
 - Karaman–Konya güzergâhında susuz bir ovadan geçilmek zorunda kalınması,
- Ulaşım zorluğunun olması,
 - Dinar–Uluborlu–Yalvaç–Hüyük–Derbend–Konya güzergâhında sırasıyla Popa–Fele–Derbent–Meramdere isimli pusu kurulmaya müsait sarp boğazların bulunması,
 - Tarsus–Ulukışla güzergâhında Gülek Boğazı isimli pusu kurulmaya müsait sarp boğazın bulunması,
 - Silifke–Karaman güzergâhında Sertavul Geçidi isimli pusu kurulmaya müsait sarp geçidin bulunması,
 - Antalya–Konya güzergâhında Demirkapı ve Alacabel isimli pusu kurulmaya müsait sarp geçitlerin bulunması,

- Tuz gölüne yakın olması münasebetiyle Tuz ticaretine hâkim olarak kazanç sağlanması,
- Konya kenti Meramdere ve Sillesu çayıyla susuz bir ovada vaha konumundadır.

Askeri unsurların merkezi hükümete karşı yürüttükleri mücadelede Dukas ailesinin desteğini kazanarak iktidara gelen autokrator eyaletlerin geniş arazi sahiplerinin başkentteki temsilcidir. Diğer bir deyişle bu durum Braccini'nin (2015) belirttiğı gibi imparatorlukta batı tarzı feodalizmin başlangıç aşamasıdır. Askeri unsur sivil idareye karşı galibiyet kazanır. Hazineyi düzeltmek için gereksiz harcamalardan kaçınır ve dynatoi il kilise mülklerine el koyar. Komplo düzenleyenlere idam cezası vermek yerine mülklerinin müsaderesi yapılır. İperpiron para reformu sonraki iki yüzyıl istikrarla kullanılacaktır. Vergileri nomismata olarak istemesi halkı öfkelenendirir ve sorun yaratır.

Laiou ve Morrisson'un (2020) belirttikleri gibi imparatorluk görevlerinin kısmende olsa hanedana akrabalık bağı ile bağı kişilerce paylaşılması dönemi başlar. Artık imparatorluk hükümdar ve imparatorluk görevlileri tarafından şekillenen mutlak karakterini kaybederek kralcı hale gelmeye başlar ve Komnenos hanedanı dönemi sonunda imparatorluk kralcı bir karakter kazanır.

3. 1. 1. 16. 2. II. Yannis Komnenos "Güzel-İyi" (1118-43) Ioannis B Komninos "Kalos/Kaloöánnis"

Yannis tahta geçer. Ardılığa itiraz etmemeyi seçen Bryennius, kayınvalidesi İrini ve eşi Anna'nın komplosunu Yannis'e bildirir. Komplocular tutuklanır ve mülklerini kaybederler. Anna'nın mülkü Megas domestikos/başkomutan atanan Yannis Aksuhos'a verilir ve o da ona geri verir. Venedik'le babasının yaptığı ticari anlaşmayı onaylamaz.

1119 yılında autokrator ve Aksuhos, Denizli'yi Türklerden alırlar.

1120 yılında autokrator ve Aksuhos, Sozopolis/Uluborlu'yu alarak Sublaion ve Apamea/Dinar üzerinden Menderes vadisinin doğu platosuna ilerlerler. Denizli'de autokrator başkentteki bir komplo haberi yüzünden komplocuları cezalandırmak için geri döner. Anna'nın işin içinde olduğu keşfedilir. Anna, rahibe manastırına girmek zorunda kalır ve Alexiad'ı yazmaya başlar. Geri dönen autokrator, Uluborlu'dan geçerek Pamfilya; Menderes vadisi ve başkentten Antalya'ya giden yol yeniden açılır ancak Karia'da göçebe Türkler vardır.

1121 yılında autokrator Peçeneklerin Balkanları işgaline karşı mücadele eder.

1122 yılında autokrator Trakya'daki Eski Zağra'da Peçeneklere karşı ezici bir zafer kazanır. Balkanlara yönelik Peçenek tehdidi sona erer. Autokrator oğlu Prens Aleksios'u ortak autokrator olarak taçlandırır.

1123 yılında autokrator Türk aşiretlerine boyun eğdirmek ve Hıristiyan olmaya zorlamak için Frigya'ya sefer yapar. Filistin'e giden Venedik filosu, Korfu'ya baskın düzenler.

1125 yılında Haçlıların Sur'u almasına yardım ettikten sonra Venedik filosu ticari anlaşmazlık yaşadığı imparatorluğa zarar vermek için Rodos'a baskın düzenler ve Sakız adasında kışlar. Danişmendliler Pontus'u fetheder. Venedikliler Midilli ve Andros'a saldırır ve Dalmaçya üzerinden Venedik'e geri dönerler. Sultan Mesud, kardeşi Melik Arap'ın isyanıyla yüzleşir ve imparatorluk yardımı almak için başkente kaçar. Autokrator, Papa II. Callixtus'a (1119–24) Birlik müzakerelerinin yeniden başlamasıyla ilgili mektup gönderir.

1126 yılında Venedik filosu, Kefalonya'ya baskın düzenler. Venedik'le barış antlaşması: 1082 anlaşmasına dayalı olarak daha önceki Venedik ticari ayrıcalıklarını geri getirilir. Romalılar, Mesud'a Konya'ya kadar eşlik ederler. Melik Arap, Minor Armenia Prensi Thoros'a (1100–29) sığınır. Trabzon Valisi Konstantin Gabras isyan eder.

1127 yılında Danişmendli Melik Gazi (1104–34) ile mücadele eden Melik Arap, başkente kaçar. Melik Gazi, Pontus ve Komnenos ailesinin kökeni ve mülkü olan Kastamonu dâhil Paflagonya'yı fetheder. Karia ve Menderes nehri havalisinde Mylasa ve Melanoudion teması kurulur.

1128 Macar Kralı II. Stephen, kuzeni Prens Almos ile ihtilaflıdır ve autokratorun Almos'u korumasından dolayı Tuna Nehri üzerinden geçerek Brançevo, Niş ve Sofya'yı alarak Meriç vadisini işgal eder. Autokrator, Macarları Filibe dışında yener ve onları Tuna'ya geri püskürtür. Macar ve Sırlara karşı Haram Savaşı'nı kazanarak Sırları cezalandırır ve İzmit'e iskân eder.

1129 yılında Macarlar karşı saldırı yaparlar. Macar taht iddiası oğlu Béla'ya miras kalan Prens Almos ölünce autokrator ve Stephen arasında barış sağlanır.

1130 yılında autokrator, orduları Kilikya'da iken Danişmendli topraklarına saldırır. Küçük kardeşi İsaakios Komnenos, oğlu Yannis ile Türk topraklarına kaçarak Mesud'a sığınır. Autokrator, Paflagonya ve Kastamonu'yu geri alır.

1131 yılında Macar Kralı II. Stephen çocuksuz ölünce Almos'un oğlu Prens II. Béla (1131–41; Kör), kuzeni autokratorun izniyle başkentten yeni kral olarak geri döner. Danişmendliler Kastamonu'yu fetheder.

1132 yılında Paflagonya'ya sefer yapan autokrator, Kastamonu'yu kuşatarak alır. 1070'lerin ortalarından beri kaybedilen Halys/Kızılırmak vadisine yürür. Amasya ve Çankırı'yı alamaz. Bu arada Selçuklular Uluborlu'yu fetheder ve İsaakios'un yandaşları başkentte bir komplo kurar.

1133 yılında autokratorun başkente geri dönmesiyle Melik Gazi yıldırım hızıyla Paflagonya ve Kastamonu'yu fetheder.

1134 yılında autokrator Paflagonya seferine çıkar ancak eşi ölünce başkente döner. Ordu sefere devam eder ve Çankırı'yı kuşatır. Danişmend Melik Gazi ölünce yerine Melik Mehmed Gazi (1134–42) geçer.

1135 yılında Çankırı ve Kastamonu'yu Romalılar alır. (Kutsal) Roma İmparatoru III. Lothair'a (1133–37), Balkanları tehdit eden Sicilya Kralı II. Roger/Ruggero'ya (1130–54) saldırmasını teşvik etmek için elçiler gönderilir. Lothair ilgilenir ve Havelburg piskoposunu başkente gönderir. Antakya Latin Patriği Ralph (1135–39), şehri Manuel ve Konstans'ın tımarı yaparak imparatorluğun yeniden ele geçirme tehdidini çözmek için başkente Konstans ile autokratorun küçük oğlu Manuel'in nişanlanması için elçiler gönderir ancak başarısız olur.

1136 yılında autokrator Ermenileri sürüp Antakya'ya gitmek için Kilikya'ya büyük bir sefer hazırlar. Sahil boyunca Antalya'dan Batı Kilikya'ya ilerler ve Danişmendilerin fethettiklerini geri alır.

1137 yılında autokrator, II. Ruggero'ya karşı isyancılara yardım etmek için İtalya'ya yürüyen Lothair'le görüşmek üzere elçi gönderir. O ve dört oğlu Antalya'ya gider. Filo, Kilikya'ya giden orduya kıyı boyunca eşlik eder. Tarsus, Adana, Misis ve Anazarbus'u alır. Ermeni Prens I. Leon (1129–40) kaçar ve autokrator Kilikya'yı ilhak eder. İmparator, Antakya Prensi Raymond'dan (1136–49) kayıtsız şartsız teslimiyet ister. Kudüs Kralı Fulk (1131–43), Raymond'a yardım edemeyeceğini söyler ve autokrator Raymond'un kampa gelmesini ve Müslümanlardan alındığında Humus ve Halep karşılığında Antakya'yı teslim etmesini ister. Raymond, kampa gelir. İmparatorluk bayrağı Antakya kalesi üzerinde yükselir. Leon ve oğullarına karşı autokrator Toroslarda sefere çıkar. Leon, Rupen ve Thoros yakalanırlar. Rupen idam edilir ve Leon ile Rupen başkente gönderilir. Ancak kardeşleri Mieh, Stephen ve

Konstantin, kuzeni Urfa Kontu II. Joselin'e (1131–49) kaçarlar. Autokrator Kilikya'da kışlar.

1138 yılında autokratorla Raymond Antakya'dan birleşik orduyla Halep, Humus ve Hama'yı Raymond'un fiefi/tımarı olarak almak için ilerlerler. Halep ve Şayzar saldırısı başarısız olur. Autokrator, Antakya'ya geri dönünce kentin teslimini ve garnizon yerleştirmeyi ister. Kentte isyan havası oluşunca güvenlik nedeniyle kenti terk ederek Kilikya üzerinden başkente döner. Türk akıncılar kuzey Frigya'daki Sangarius/Sakarya vadisinden çıkarılırlar.

1139 yılında Danişmendliler Kilikya'yı fetheder. Sakarya vadisini fetheden Selçuklu Türkleri geri çıkarılırlar. İsaakios taraftarı Trabzon Dükü Gabras, isyan eder. Autokrator, Danişmendileri Paflagonya'dan çıkarır ve Trabzon'a ilerlerken İsaakios teslim olur. Gabras'da teslim olur. Dönüş yolunda Niksar kuşatılır. İsaakios'un büyük oğlu Yannis Türk topraklarına kaçar ve asla geri dönmez.

1140 yılında Niksar kuşatması başarısız olur ve başkente döner. Başkentte Bogomillere yönelik zulüm yapılır.

1141 yılında Alman Kralı III. Konrad'ın (1138–52) baldızı Sulzbachlı Bertha'nın autokratorun oğlu Manuel'in eşi olması hususunda anlaşılır. Autokrator, başkentle Antalya ve Kilikya yolunun güvenliğini sağlamak için Uluborlu ve Karalis/Beyşehir Gölü bölgesini Türklerden geri alır. Yelü Dashi (1124–43) liderliğindeki Karahitay Tatar göçebeleri Horasan'da Selçuklu Sultanı Ahmed Sencer'i (1118–53) Katvan Muharebesinde mağlup eder ve Oxus/Ceyhun nehri üzerindeki Selçuklu gücünü sona erdirirler. Bu olay Avrupa'da Hristiyan Asyalı hükümdar "Prester Yannis"ın Müslümanlara arka taraftan saldırdığına dair olası söylentilerin kaynağıdır. Autokrator, Papa II. Innocentius'a (1130–43) uzlaşma amaçlı mektup yazar.

1142 yılında Mehmet Melik Gazi ölünce Danişmendli toprakları varislerin yönetiminde parçalanır. Autokrator dört oğluyla, Frigya ve Antalya'daki Türk aşiretlerini sürerek Kilikya'ya doğru yola çıkar. Prens Aleksios ölünce Andronikos, varis olur. Autokrator, Andronikos ve İsaakios'u Aleksios'un naaşıyla başkente geri gönderir ancak Andronikos yolda ölünce varis durumunda belirsizlik oluşur. Autokrator Kilikya'yı işgal eder ve Tilbaşar Kalesi'ne ilerler. II. Joselin saygı gösterir ve kızını rehin olarak verir. Autokrator Antakya yakınlarındaki Bakras Kalesine varınca 1137 yılında Raymond'a yaptığı Müslüman Suriye'den elde edilen yeni bir prenslik karşılığında Antakya'yı teslim etmesi talebini yineler ancak teklifi reddedilir.

1143 yılında Kilikya'daki autokrator Antakya'ya dönmeye hazırlanır ancak avlanırken zehirli olduğu iddia edilen bir okla yaralanır. Aksuhos ve diğerlerinin kalan büyük oğlu İsaakios'u halef olarak aday gösterme tavsiyesini reddederek Manuel'i seçer ve ölür.

Analiz

Aleksios imparatorluğun işgal edilmesini engellemeyi ve Yannis hâkimiyetini kaybettiği toprakları geri almayı hedeflemiştir. Doğu topraklarına daha fazla ağırlık verir. Balkanlarda Peçenek tehlikesi bertaraf edilirken doğuda kırsalda egemen olan Türklerin Hıristiyanlaştırılmaması ve Greklerin korunaklı surlarda yaşaması yüzünden autokrator mevcut sınırları koruyabilmekte ve topraklarına Türk sızmalarını güçlükle önleyebilmektedir. Her ne kadar istediği sonucu alamasa da Anadolu'da güç dengesini imparatorluk lehine çevirir. Kilikya Ermenileri ve Antakya Haçlı Prensiği vasalet devlet olurlar. Esir alınan Peçenekler, asker-çiftçi olarak sınırlara yerleştirilirler. Venedik'in imtiyazlarını kaldırmak istemesi imparatorluğun denizdeki zayıflığının ortaya çıkmasına neden olur. Papalık ile Aleksios zamanında beri devam eden ılımlı hava Birlik fikrinin filizlenmesine neden olur. Balkanlarda Bogomillerle mücadele edilir. Mali durumu düzeltilir.

3. 1. 1. 16. 3. I. Manuel Komnenos (1143–80) Manouil A Komninos

Autokrator ölünce Manuel halefi olur. Aksuhos'u aceleyle başkente gönderir ve askeri darbeyi önlemek için İsaakios'u tutuklatır. Amcası İsaakios ve damadı Sezar Norman Yannis Roger tutuklanır. Hazineden destek için saray mensuplarına para dağıtılır. Manuel, Suriye seferini iptal ederek başkente döner. Patrik II. Mihail Kurkuas (1143–46), Manuel'i autokrator olarak taçlandırır. II. Rugerro'ya anlaşma için gönderilen elçi başarısız olur. Ermeni II. Thoros (1144–69), başkentten kaçtıktan sonra topraklarına geri dönerek Roma kalelerini almaya başlar. Raymond, Kilikya'da Roma ve müttefikleri Türk Porsuk tarafından karada ve Roma filosu tarafından denizde yenilir. Venedik belgelerinde Comune Veneciarum/Venedik Şehri kullanılmaya başlanır.

1144 yılında Manuel'in merhum kardeşi Andronikos'un dul eşi İrini, Yannis Roger'le birlikte komplo kurmaktan tutuklanırlar ve affedilirler. Thoros, Kilikya valisi olan Manuel'in kuzeni Andronikos'u yenerek Anazarbus, Adana, Tarsus ve Misis'i alır. Zengiler Halep ve Musul Atabeyi I. İmadüddin Zengi (1128–46) Urfa'yı fetheder. Fırat'ın doğusunda Frank egemenliği sona erer.

1145 yılında Türkler Frigya'ya akın yapar. Karşılık için harekete geçen autokrator hastalanır ve kız kardeşi Maria'nın ölümü üzerine geri döner. II. Joselin yardım talebinde bulunur. Sulzbachlı Bertha ile evlenmeden önce daha iyi şartlar talep edilerek Konrad'a elçiler gönderilir. Konrad, Sicilya'dan II. Rogerro'yu çıkardığında eski imparatorluk Apulia'sının bir kısmını geri vermeyi teklif eder.

1146 yılında Manuel Sulzbachlı Bertha ile evlenir. Selçuklu Türkleri tekrar akın yapınca misilleme olarak sefere çıkar. Akşehir'i geri alır. Hadrianopolis/Doğanhisar yakınlarında Türk ordusunu yener ve kuşatma için Konya'ya ulaşır. Konya direnir ve yardımcı kuvvet gelme durumu karşısında autokrator iki ateş arasında kalmak istemediğinden ve Fransız elçilerden Haçlı Seferi hakkında bilgi alınca Beyşehir Gölü üzerinden, topraklarına çekilirken yolda Türklerin tacizlerine uğrar. Barış için müzakereler başlar. Sultan, Prakana ve aldığı birkaç kaleyi geri vererek barışı sağlar. Böylelikle Haçlılarla, autokratorun müttefik olmasını önlemeyi amaçlar. Fransa Kralı VII. Louis (1137–80), Clairvaux'lu St. Bernard tarafından yeni bir Haçlı Seferi başlatmak üzere verilen uzun bir söylev neticesinde İkinci Haçlı Seferi'ni kabul eder. II. Joselin, Urfa'ya girer ama kaleye saldıramaz ve geri çekilir. Zengi, Urfa ve havalisindeki Hıristiyanları sürgün edince Urfa'nın yaklaşık 800 yıllık Hıristiyan kalesi olma özelliği sona erer. Konrad, autokratorun elçilerini kabul eder ve Haçlı Seferi'nin yaklaştığını duyurur.

1147 yılında Konrad, Macaristan'a varınca imparatorluk elçisine yardım karşılığında autokratorun çıkarlarına aykırı hiçbir şey yapmayacağına dair yemin eder. Ratisbon'a varan Louis imparatorluk elçisine ele geçirilen tüm imparatorluk topraklarını geri vermeye ve autokratorun çıkarlarını korumaya yemin eder. Konrad'ın ordusu Branicevo–Niş–Sofya–Filibe yoluyla Edirne'ye gelirken ufak tefen yaşanan çatışmalar tatlıya bağlanır. Edirne yakınlarında yaşanan çatışmada tatlıya bağlanır. Konrad, başkentten kaçınma talebini reddeder. Louis'in Fransız ordusu Branicevo'dan Edirne'ye gider ve Çanakkale Boğazı üzerinden Anadolu'ya gitmeyi reddederek Konrad'ı takip eder. Konrad başkente ulaşır ve surların dışındaki Philopation sarayına yerleştirilir. Banliyölerde çatışmalar olunca Alman Haçlıları Kadıköy'e geçirilir.

Louis başkente gelir. Philopation'da boy gösterir ancak autokratorla malzemeleri kesmesine neden olduğu anlaşmazlık yaşar ve alınan tüm imparatorluk bölgelerini geri vermeyi kabul ettikten sonra barış sağlanır. Sicilya filosu Korfu'yu alır. Peloponez'i yağmalayarak ipek dokumacılarını kaçıtır ve Korint'e baskın düzenler. Konrad, İznik'ten Anadolu platosuna doğru yola çıkar. Ordusu Türkler tarafından Dorylaion

yakınlarındaki pusuya düşürülerek yenilir ve Konrad, İznik'e kaçar. Louis, İznik'e varınca Konrad ordusuna katılır. Louis ve Konrad, Türklerden kaçınarak Edremit ve Bergama'ya üzerinden Efes'e varırlar. Efes'te Konrad hastalanır ve deniz yoluyla başkente döner. Autokrator doktorunu görevlendirir ve Konrad'ın kardeşi Avusturya Dükü II. Heinrich'i yeğeni Theodora'yla evlenmeye ikna eder. Louis, iç kesimlerde bekleyen Türkler konusundaki uyarıları görmezden gelir ve Menderes vadisinde ilerler.

1148 yılında Antalya'ya giden yolu kullanan Louis, Menderes Antakya'sına ulaşır. Türkler köprüde Franklara saldırır ve sonra kaleye çekilirler. Louis, boşaltılmış Denizli'ye girer. Kazıkbeli geçidinde Türkler tarafından yenilir ve güçlkle Antalya'ya ulaşır ancak fazla erzak ve tüm ordu için yeterli gemi yoktur. Louis deniz yoluyla Suriye'ye gider. Liderler gemiler hazır olduğunda yelken açar ancak birçok askerin sahil boyunca Kilikya'nın güvenli alanına kadar kendi başına gitmesi gerekir. İmparatorluk gemileri Konrad'ı Filistin'e götürür. Korfu'daki Sicilyalılara karşı filo ve karadan orduyu gönderilir. Venedikliler yardım için çağırılır. Kumanlar, Tuna'yı geçerek imparatorluk topraklarına akın yaparlar. Konrad, autokrator ile buluşmak için Akre'den Selanik'e gider. Autokrator, Konrad ile Selanik'de kışı geçirir ve Heinrich ile Theodora orada evlenir.

1149 yılında autokrator, Korfu kuşatmasına katılır ve erzaksız kalan Sicilya garnizonu güvenli çıkış karşılığında adayı teslim eder. Autokrator, II. Rugerro'yu cezalandırmak için Apulia'yı işgal etmeyi planlar ve orduyla birlikte Yannis Aksuhos'u Ancona'ya geçmeye hazır olarak Avlonya'ya gönderir. Louis ve Kraliçe Eleanor, Sicilyalılar tarafından Batı'ya geri götürülürken Mora açıklarında bir imparatorluk filosuyla karşılaşır. Eleanor'u ve bagajı taşıyan gemi geçici olarak tutuklanır ancak Louis'in gemisi Fransız bayrağını çeker ve taciz edilmez. Louis autokratoru suçlar. II. Rugerro'nun teşvikiyle Sırp Büyük Prensi II. Uroš'un (1145–61) ayaklanmasının ardından autokrator İtalya planlarını terk eder ve Sırp'ları yener. Louis, Tusculum'da Papa III. Eugenius (1145–53) ile görüşür ve autokratoru topraklarındaki Türk tacizi için şikâyet eder.

1150 yılında II. Joselin, Antakya'ya giderken Nureddin Türkoman tarafından yakalanır ve Halep'te kör edilerek hapsedilir. Takipçileri Tilbaşar'ı başarıyla savunurlar ve eşi Saoneli Beatrice, Antakya'ya kaçar. İmparatorluk elçileri kontlukta kalan her şeyi satın almayı teklif ederler ve altı kale satın alınır. Konrad, oğlu Heinrich'in Komnenos prensesiyle evlenmesini teklif etmek için elçiler gönderir ancak prensin ölümü bunu engeller. Sırp'lara karşı autokrator askeri sefer düzenler.

1151 yılında II. Rugerro'ya karşı Papalıkla ittifak yapılır. Macar Kralı II. Géza (1141–62), ordusunu Sırlara yardım etmesi için gönderir ancak yenilir. Sırlarda mağlup olurlar. Autokrator, Macarlara sefer düzenler ve mağlup olan Macarlarla barış yapılır. Müslümanlar Urfa kontluğunun batı kısmını Tilbaşar dâhil fethederler. Thoros Kilikya'yı işgal edince gönderilen Prens Andronikos komutasındaki ordu bozguna uğrar. Autokrator, Yannis Roger'ı Konstans'la evlenmesi için Antakya'ya gönderir ancak reddedilir.

1152 yılında Sicilya'ya karşı İmparatorluk–Alman–Papalık koalisyon planları Konrad'ın ölümüyle ertelenir. Konrad'ın yerine yeğeni Almanya ve Burgonya Kralı Swabia Dükü I. Friedrich Barbarossa (1152–90) geçer.

1153 yılında autokrator orduyla Macar sınırına ilerleyince Sofya'ya Macar elçileri gelir ve barış şartlarını kabul ederler. Batı ordusunu Sırlara karşı yönetir. Yolda Pelagonya vadisinde, rahmetli kardeşi Andronikos'un oğlu Yannis'in yaralandığı Batı tarzı bir turnuva düzenler. Autokratorun olaydan endişesi, bu sıralarda Belgrad valiliğine atanan kuzeni Prens Andronikos'ta kıskançlık yaratır. Andronikos isyan planına başlar ve Macarlarla temas kurar. Gravalı Kont Aleksandır ve Harelbyli Anselm, Sicilya'ya karşı papalığa yönelik yeni yaklaşımında autokratorun müzakerecileri olarak hareket ederler.

1154 yılında Sicilya Kralı II. Rugerro ölür ve yerine hayatta kalan oğlu I. Guglielmo (1154–66) geçer. Üvey anne Kraliçe Beatrice başarısızlıkla autokratora ganimetlerin ve Thebai'den gelen esirlerin bir barış teklifi olarak geri dönmesini önerir. Mısır'dan dönen bir Norman konvoyuna saldırıda imparatorluk filosu başarısız olur. Orduyla Pelagonya'da kampta olan autokrator rakip Sırp Prenslere II. Uroš ve Desa'dan kimin hükümdar olacağı konusunda her ikisinin de kampa çağırır ve Uroš'u onaylar. Macarlar ve Barbarossa ile temas halindeki Prens Andronikos, autokratoru öldürmek için girişimde bulunur. Başarısız olur, tutuklanır ancak daha sonra serbest bırakılır. Aleksandır ve Anselm, papalığın Sicilya'ya karşı ittifak tekliflerine verdiği yanıtla gelirler.

1155 yılında autokrator Macarların Branicevo'ya saldırısını bertaraf eder ve onları Belgrad'a kadar takip eder. Mevcut sınırın ve tüm esirlerin değişimi temelinde Macarlarla barışı kabul eder. Almanya, Burgonya ve İtalya Kralı Swabia Dükü Barbarossa Pavia'da (Kutsal) Roma İmparatoru (1155–90) olarak taç giyer. Autokratorun Sicilya savaşı elçileri Almanya'ya dönüş yolculuğunda Barbarossa'yla Ancona'da görüşürler ancak hiçbir şey elde edemezler. Autokrator, Ancona'yı üs olarak

kullanmak için alır ve Conversano ve Loritello Kontu III. Bassunvillalı Robert (1138–82) isyana öncülük ederken Apulian baronlarına elçi ve para gönderir. İmparatorluk birlikleri karaya çıkar ve isyancılara yardım eder. Papa IV. Hadrianus (1154–59), Papalığın üstünlüğünün tanınmasını isteyince autokratorunda hem doğu hem de batı üzerindeki seküler egemenliğinin tanınmasını ister.

1156 yılında Sicilya’da imparatorluk destekli isyan patlak verir. Guglielmo güçlerini Messina’da toplar. Yannis Dukas, Brindisi’yi kuşatmak için ilerler ancak Guglielmo orduyla gelir ve Norman filosu deniz yoluyla iletişimi keser. İmparatorluk kampı kuşatılır ve Normanlar saldırırken imparatorluk birliklerinin çoğu teslim olur. Yannis Dukas ve Aleksios Bryennius Komnenos yakalanır. Manuel, onları teslim almayı reddeden Barbarossa’ya acil elçiler gönderir. Bari kenti, Guglielmo’ya teslim olur. Sicilya donanması Euboia/Eğriboz’u yağmalar. Apulian baronlar çoğunlukla Papa ve ordusunu terk ederek teslim olur ya da kaçarlar. Autokratorun elçileri Barbarossa’nın sarayına autokratorun yeğeni Maria ile evliliği hakkında konuşmak için gelirler. Barbarossa, Roma’nın Apulia’ya yönelik iddialarına kızdığı için kabul törenini erteler ve Burgundiyali Beatrice ile evlenir. Antakya Prensi Chatillonlu Renauld (1153–60), yağmalamak için Kıbrıs’a baskın yapar. Thoros’da Kıbrıs’a saldırır. Ayasofya din adamları arasında Ayin’in Baba’ya mı yoksa Teslis’teki üç uknumamı teklif edileceğine dair anlaşmazlığı çözmek için sinod toplanır ve sonuç olarak Teslis’e sunulduğu bildirilir.

1157 yılında Sicilya’ya başarısız imparatorluk girişimi olur. Barbarossa, Roma İmparatorluğu’na Sacrum Imperium/Kutsal İmparator ibaresini ekler ve başkente elçi gönderir. Bu arada autokrator, güney İtalya baronlarını hem Guglielmo hem de Barbarossa’ya karşı kışkırtmak için büyük parayla savaştaki tek kazanımı Ancona’ya Aleksios Aksuhos’u gönderir. Rupecaninalı Andreas yeni isyana öncülük eder. Aksuhos, isyancılara yardım etmek için gönderilen Barbarossa’nın komutanlarıyla görüşür. Sicilya filosu Ege’ye akın yapar ve Eğriboz’u yerle bir eder. Kudüs Kralı III. Baudouin (1143–62), imparatorluk gelini alarak ittifakı güçlendirmek için başkente elçi gönderir.

Autokrator sinodun Teslis kararına muhalefet eden Antakya Patriği seçilen Soterichus Panteuges’un (1156–57) yazılarına ilişkin soruşturmasına başkanlık eder ve Ortodoksluğunu kanıtlamasına izin verilmesini talep eder. Soterichus görüşlerini savunur. Fakat autokrator karşı gelir ve Aziz Pavlos’un bölünmelere son verilmesi talebinden alıntı yapar. Soterichus nihayet Teslis’den hiçbirinin diğerlerini herhangi bir

onurundan dışlamak istemeyeceğini kabul eder. Kilise Ayini hepsi için olmalı diye belirtir ve bir hata bildirimini yazar. Autokrator, sinoda Soterichus'un cezası hakkında karar vermesini söyler ve görevinden azledilir.

1158 yılında Barbarossa'nın komutanları Alman ordusunu Ancona'ya götürür. Aksuhos şehri boşaltmayı ve geri dönmeyi kabul eder. Papa, Guglielmo'nun tutsakları Yannis Dukas ve Aleksios Bryennius Komnenos'un yardımıyla imparatorluk ve Sicilya arasında arabuluculuk yapar. 30 yıllık barış imzalanır, tüm esirler serbest bırakılır. Guglielmo'nun elçisi başkenti ziyaret eder ve hediye olarak Ptolemy/Batlamyus'un "Almagest" in bir kopyası verilir. Prenses Theodora, başkentten ayrılarak Filistin'e doğru yelken açar ve Baudouin'le evlenir. Autokrator Kudüs'ün tarafsızlığını güvence altına alarak Renauld ile başa çıkmak için büyük bir orduyu karadan Kilikya'ya götürür. Thoros dağlara kaçınca autokrator tüm Kilikya ovasını yeniden alır. Autokrator yayımladığı hrisobullos ile başkent ve civarındaki manastırların emlaklarını genişletmeleri yasaklanır.

1159 yılında Renauld, Antakya'nın anahtarlarını autokratora gönderir ve Misis'in dışındaki kampına gelir. Latin Patriği Limogesli Aimery (1139–93) tahttan indirilmesini talep eder fakat autokrator, Renauld'un Antakya'da Ortodoks patriği olmasını kabul etmesinden memnundur. Manuel, eşi kendisine uyarı gönderdikten sonra sözde komplo iddiasıyla sivil idare başkanı, Teodor Styppeiotes'in tutuklanarak kör edilmesi için emir gönderir. Paskalya Pazarı at sırtında Antakya'ya girer. Renauld dizginini tutarak yürür ve Baudouin taşsız bir şekilde arkasında ata biner. Katedralde dini törenin ardından sarayda ikamet ederek ziyafetler ve turnuvalar düzenler.

Asi Nehri üzerinden Müslüman topraklarına doğru yürür ancak Zengiler Halep ve Şam Atabeyi Zengi (Şam Atabeyi; 1146–74) ile 600 Hıristiyan esirin serbest bırakılması için bir ateşkes yapmayı kabul eder. Suriye'den ayrılır ve Anadolu üzerinden Selçuklu egemenliği altında Türk boyları tarafından yolda tacize uğrayarak döner. Başkente döndüğünde, Selçuklulara karşı Danişmendli Yakup Arslan, Zengi ve diğer komşuların koalisyonunu organize eder. Koalisyona II. Kılıç Arslan'ın (1156–92) kaçak kardeşi Şahinşah'da katılır. Renauld ve Minor Armenia'nın dağlık kesimlerini tutmalarına izin verilen Thoros autokratorun ordusuna birlikler gönderir. Autokrator orduyu Menderes vadisinden Anadolu platosuna götürür ve General Yannis Kontostephanus ilk zaferini elde eder.

Papa Hadrianus ölür. Kardinallerin çoğunluğu Roland Bandinelli'yi Papa III. Aleksandır (1159–81) olarak seçer ancak bir azınlık, Barbarossa'nın tercih ettiği adayı

Kardinal Octavian'ı IV. Viktor (1159–64; Anti-Papa) olarak seçer. Aleksandır Ninfa'da, Victor Farfa'da kutsanır ve skizma çıkar. Aleksandır Tivoli kardinali ve Aziz (St.) Teodor'u, autokratin yardımını almak için gönderir.

1160 yılında autokrator Ancona ve Apulia'nın bir parçası ile ilgili olarak Pavia'daki Barbarossa'ya elçi gönderir. Komplo şüphesi için kuzeni Andronikos'u hapsederek Abydos'a döner. Frigya ve Dorylaion'a doğru ilerlerken Yannis Kontostephanus, Menderes vadisinden Selçuklu topraklarına ilerler. Eşinin ölümünden dolayı autokrator başkente döner ve bir yıl boyunca askeri sefer yapmaz. Renault, Zengi tarafından ele geçirilir. Autokrator ittifakı sağlamak için Antakya hanedanından evlenmeye karar verir ve Kontostephanus ile Theofilaktos'u Antakya'ya gönderir. Elçiler, Tripolisli III. Raymond'un (1152–87) kızı Melissende'yi Konstans'ın kızı Maria'ya tercih ederler. Tripolis'e giderler ancak Melissende'nin babalığına ilişkin söylentileri duyarlar. Konstans (1160), Baudouin aniden Antakya'ya gelirken tahttan indirilir ve oğlu III. Boemondo için Patrik Limogesli Aimery'nin naipliği ilan edilir. Autokrator, bu durumu protesto eder. Barbarossa, autokratorun isteği üzerine Ancona'nın durumunu ve Sicilya'ya karşı ittifakı görüşmek üzere başkente elçi gönderir.

1161 yılında Türkler, batıya akın düzenler. Autokratorun Melissende'yi reddettiğini doğrulattıktan sonra misilleme olarak babası II. Raymond, Kıbrıs'a akın düzenler. Aleksios Bryennius Komnenos ve Yannis Dukas, Maria'nın Aleksios'un seçimi olduğunu doğrulamak için Antakya'ya giderler. Elçiler, Maria ile başkente yelken açar. Autokrator başkente döner ve Maria ile evlenir.

1162 yılında Géza ölür ve yerine oğlu III. Stephen (1162–72) geçer. Başkentte autokratorun yeğeni Maria ile evli bir mülteci olan Stephen'ın amcası Stephen, autokratorun desteğiyle kendisini Kral ilan eder ve Aleksios Kontostephanus, onu tahta yerleştirmek için orduyla birlikte Macar Krallığına gönderilir. Autokrator, küçük kardeşi Ladislav lehine, ülkesinde beklenenden daha az popüler olan IV. Stephen'ı desteklememeye verir. Ladislav ölünce autokrator, IV. Stephen'a tekrardan destek verir. II. Kılıç Arslan, autokratorun kendisi aleyhine yaptığı ittifak neticesinde başkenti ziyaret eder ve autokratorun istediği şartlarda barış yapılır. Sultan autokratoru Baba olarak kabul ederken autokrator da sultaayı oğlu olarak hitap eder. Burgu'nun (2017) belirttiğine göre anlatışma maddeleri aşağıdaki gibidir:

- Vasal olmayı kabul etme,
- Selçukluların tüm esirleri, alınan toprakları Sebastea/Sivaslı dâhil iade etme,

- Anadolu'daki sınırı kabul etme,
- Konar-göçerlerin akınlarını engelleme,
- Autokratorun, dostlarının dostu, düşmanlarının düşmanı olmayı kabul etme,
- Savaş halinde isterse Müslüman bir hükümdara karşı olsun yardım için asker talep edildiğinde asker göndermedir.

Autokrator, Barbarossa ile Cenevizlilerin ittifak anlaşması nedeniyle başkentteki Venediklilerle Pisalıların, Ceneviz mahallesini yağmalamasına göz yumar. Cenevizlilerin şehri terk edip geri dönmelerini reddeder. Macar iç savaşına müdahale etmek için Filibe'ye yürür. IV. Stephen yardım ister, askerler gönderilir. Ancak III. Stephen ülkenin büyük bir kısmını kendi davası için toplar ve IV. Stephen'i Belgrad yakınlarında ezici bir yenilgiye uğratar. IV. Stephen, Sofya'da autokratora katılmak için kaçar. Belgrad'da III. Stephen'a elçi gönderilir ve III. Stephen tanınarak barış yapılır. Sınır tanımlanır ve Macarlar müttefik olurlar. Stephen kardeşi Béla'yı rehin olarak başkente gönderir. Andronikos serbest bırakılır ve vali olarak Kilikya'ya gönderilir. Thoros'un kardeşi Stephen, ziyafete giderken öldürülür. Thoros, Andronikos'u suçlar ve Kilikya'yı alır. Andronikos tekrar geri çağrılır ve hapsedilir. Yerine Koloman geçer ve Thoros'la barış yapar.

1163 yılında autokrator erkek çocuğu olmaması durumunu göz önüne alarak varisi olarak düşündüğü Béla'yı kızı Maria ile nişanlar, adını Aleksios olarak değiştirir. Macarlardan Béla için Sirmium ve Belgrad'ı talep edilir. III. Stephen reddedince autokrator Tuna'ya yürür. Aleksios Kontostephanus'u Barbarossa ile entrika çeviren III. Stephen'a karşı IV. Stephen'a yardım etmesi için gönderir. III. Stephen, Barbarossa'ya başvurur. St. Gilles'deki imparatorluk elçileri, VII. Louis ile Barbarossa'ya karşı ittifak için buluşur. III. Boemondo (1163–1201) Antakya Prensi olur.

1164 yılında Barbarossa, III. Stephen'a yardım etmesi için Avusturya Dükü Heinrich'i gönderir. Galiçyalı Yaroslav ve Bohemyalı Vladislav koalisyona katılır. Autokrator Balkanlar'da ordu toplar ve Sirmium bölgesini geri almasına rağmen müzakereleri başlatır. Zengi, yerel baronların Mısır'daki Kudüs Kralı Amalrik'e (1163–74) yardım etmesini engellemek için Antakya'nın güneyindeki Frank kalelerine saldırır. Kilikya valisi Koloman, III. Boemondo liderliğindeki koalisyona katılır lakin diğer birçok lordla birlikte ele geçirilir. Zengi, autokratoru tekrar Suriye'ye getirmesin diye Antakya'ya saldırmaya cesaret edemez ve Koloman'ın fidye karşılığı bırakılmasına izin verir.

1165 yılında Barbarossa, autokratora Macarlara karşı ittifak teklifinde bulunan elçiler gönderir. III. Stephen mütteliklerini terk edince Macarlarla barış antlaşması imzalanır. IV. Stephen desteklenmez ve III. Stephen tanınır; Béla onun varisi olur ve ölen Ladislas'ın kızı, autokratorun akrabalarından biriyle evlenir. III. Boemondo, Zengi'den fidye ödenerek alınır ve parayı geri ödemek için başkente gider. I. Athanasius'u (1166–80) Antakya Patriği olarak kabul etmeye ve dönüşte gerçekleştireceği katedralde Latinlerin yerine Ortodoks din adamlarını yerleştirmeye ikna edilir. III. Stephen, Sirmium yöneticisi IV. Stephen'e saldırması için ordu gönderir. IV. Stephen, Zemlin'de zehirlenir ve kaleyi Stephen'in birlikleri alır. Autokrator, Zemlin'i imparatorluk için iddia ederek Tuna'ya yürür ve kuşatır. Yannis Dukas'da, Dalmaçya'yı işgal eder. III. Stephen barış talebinde bulunur ve Dalmaçya'nın kaybını kabul etmek zorunda kalır. Sırp Prensi Desa, imparatorluk ordusuna birlik göndermez. Böylece autokrator isyan şüphesiyle Sırbistan'a yürür ve onu teslim olmaya zorlar. Amalrik, Antakya'yı desteklemeye gelir. Evlilik ittifakı ve Mısır'a karşı deniz yardımı talebiyle imparatorluk yetkililerine başvurur. Kilikya valisi Aleksios Aksuhos, "Katolikos" III. Grigor Pahlavuni'nin (1113–66) kardeşi Nerses ile Ortodoks–Ermeni kilisesinin Birliği konusunda tartışır.

1166 yılında Sicilyalı Guglielmo ölür ve yerine Margaret'in naibliğinde oğlu II. Guglielmo (1166–89) geçer. Autokrator Sicilya'ya karşı ittifak kurmak için Papa'ya elçiler gönderir. III. Stephen, isyana yardım etmek için Sırlara ordu gönderir. Misilleme olarak Macarlara akın düzenlenir. Ardından Dalmaçya'da isyan başlar. Autokrator, Macar seferine hazırlık için Sofya'ya gider ve Barbarossa'nın Macarlarla arasında arabuluculuk yapması için gönderdiği elçileri kabul eder. Aleksios Aksuhos, Kilikya valiliğinden alınır ve yerine Andronikos gelir. Mesih tarafından belirtilen "Baba benden daha büyüktür" ifadesinin anlamı üzerine teolojik tartışma yapılır. Sinodun kararına uymayanların mülklerine el konularak sürgün edilirler. Minor Armenia'da Katolikos Grigor ölür ve yerine birleşme yanlısı kardeşi IV. Nerses (1166–73) geçer.

1167 yılında autokrator, Andronikos Kontostephanus'un Sirmium Muharebesinde Macarları yenmesinden sonra Macar elçileriyle Filibe'de görüşür. Autokratorun yeğeni Aleksios komplo suçlamasıyla soruşturulur ve manastıra gönderilir. III. Stephen görüşmeleri keser ve Sirmium'a saldırır. Romalılar misilleme olarak Macar topraklarını işgal ederler. Barış müzakereleri yeniden başlanır ve olumlu sonuçlanır: Macarlar, Dalmaçya'daki tüm haklarından vazgeçerler. Amalrik, Sur'da autokratorun yeğeni Maria Komnena ile evlenir. Bohemund, Andronikos'un

Kilikya'daki görevlerini ihmal ettiğini ve Antakya'da kız kardeşi Filippa ile oyalandığını autokratora bildirir. Andronikos, Koloman ile değiştirilir ve geri dönmeyi reddederek Antakya'da kalır. Papa, autokratorun Birlik teklifini sonrasında yaşanacak sorunları bahane ederek reddeder.

1168 yılında autokrator, Amalrik'in Mısır'a karşı teklifiyle geri dönen elçilerini kabul eder ve Mısır'a ortak sefer karşılığında Antakya'da doğrudan imparatorluk yönetimini kabul etmesini önerir ve elçiler gönderir. Sırp Büyük Prensi I. Stephen Nemanja (1166–96), komşu Zeta prensliğini ilhak ederek hükümdar olan rakip kardeşleri sınır dışı edince onlarda autokratora başvururlar. Toprakları geri vermesini talep eden elçi gönderilir. Nemanja reddeder ve sonra Sırbistan işgal edilir. Nemanja teslim olur ve barış yapılır. Autokrator ile başkent kilisesinin bazı mensupları arasında teolojik gerginlik sürer.

1169 yılında Amalrik'in Mısır seferine imparatorluk filosu destek vererek Dimyat'ı kuşatır ancak başarısız olur. Autokratorun oğlu Aleksios doğar ve tahtın varisi ilan edilir. Maria'nın Macar Béla-Aleksios ile olan nişanı sona erer. Cenova ile ittifak anlaşması yapılır. Filibe'teki Ermeni manastırının başrahibi Atmanos ve ilahiyatçı Theorianos, Birlik için görüşmek üzere Minor Armenia'ya gönderirler. Autokratorun Birlik talebini Papa reddeder.

1170 yılında başkentte yeni kurulan Cenevizlilerin mahalle sınırları düzeltilir. Venedikliler, imparatorluk ile yaptıkları yeni anlaşmalarla Cenevizlilerin ticari kazançlarına itiraz ederler. Autokrator, Venedik'e baskı yapmak için başkentteki paralarını ele geçirerek Venediklilerin boykot edilmelerini emreder. Sonunda Doge II. Vital Michele (1156–72), autokratorun elçilerini kabul eder ve görüşmeye elçilerini gönderir. II. Rupen'i (1169–70) amcası Mleh (1170–75), Zengi'nin gönderdiği birliklerle devirir ve Misis, Adana ve Tarsus'u alır. Amalrik, Bakras Kalesi kuşatmasını bozguna uğratar ve Kilikya ovasını Romalıların geri almasını sağlar. Antlaşma imzalamak için başkente Pisa elçileri gelir. Papa, VII. Louis'e yazarak kızı Agnes'i daha iyi bir müttefik olarak Barbarossa'nın oğluyla değil autokratorun oğluyla evlendirmeyi önerir. Atmanos ve Theodorianus "Katolikos" Narses ve Suriyeli Yakubi Süryani elçileriyle Birlik konusunda buluşurlar ancak başarısız olurlar.

1171 yılında autokrator, imparatorlukta tüm Venediklilerin eşzamanlı olarak tutuklanmasını ve mülklerine el konulmasını emreder. Bazı Venedikliler kaçır ve intikam planlamak için geri dönerken adaları yağmalarlar. Amalrik, başkenti ziyaret ederek autokratoru efendisi olarak tanıyan ve Mısır'da yardım karşılığında Minor

Armenia’da yardım eden bir anlaşma imzalar. İmparatorluk 630’lardan beri ilk kez Suriye ve Filistin’de “otoriteyi” geri kazandığını iddia edebilir ancak bu bağlantı zayıftır. Venedik filosu Ragusa’yı işgal eder ve Eğriboz’u yağmalamak için Ege’ye yelken açar. Yenilenen müzakereler suya düşer ve Venedikliler Sakız Adası’nda kışlarlar. Autokrator oğlu Prens Aleksios’u ortak autokrator olarak taçlandırır.

1172 yılında Veba, Sakız Adası’ndaki Venedikleri vurunca yeni görüşmeler başlar. Autokrator Sicilya evlilik ittifakını son dakikada iptal eder. Taranto’da gelinini bekleyen II. Guglielmo intikam almaya yemin eder. Nemanja, Sırp isyanına liderlik eder. Autokrator orduyu Sırbistan’a götürür ve Nemanja teslim olmak için gelerek vasal olmayı kabul eder. Autokrator onu başkente gönderir ve zaferini sergiler.

1173 yılında Sırp isyanı tehlikesi karşısında autokrator, Sofya’ya yürür. Macar kralı ölür ve iç savaş başlar. Macar elçiler Prens Béla-Aleksios’un gönderilmesini isterler ve kabul edilir. Romalılar tarafından Kral III. Béla (1172–96) olarak atanır. Alman müzakereleri durur. Almanlar, imparatorluk elindeki Ancona’yı kuşatırken, “Doge” Sebastiano Ziani (1172–78), Venedik deniz ablukasında filo liderlik eder. Autokratorun İtalyan evlilik müttefiki Odo Frangipani, Ancona’yı kurtarmak için orduya liderlik eder. Amalrik, autokratorun adına Mleh ile savaşmak için Kilikya’ya girer. II. Kılıç Arslan, Zengi’ye elçi göndererek imparatorluk aleyhine ittifak teklif eder ve Sivas’ı Danişmendlilere bırakma sözü verir. Autokrator açıklama talep etmek için Alaşehir’e bir orduyla yürür ve Selçuklular ittifakı yenilemek için elçi gönderirler.

1174 yılında Mısır seferine hazırlanırken Şam’da Zengi aniden ölür ve güçleri Sivas’ı terk edince Danişmend hükümdarlığı savunmasız kalır. Kılıç Arslan’ın birlikleri, Malatya’dan Kapadokya’daki Kayseri’ye yürür ve alır. Kılıç Arslan, tam hâkimiyet sağlamak için kardeşi Şahinşah’ı tahtından indirir ve autokrator alarına geçer.

1175 yılında autokrator, birliklerini Frigya’ya götürür. Frigya, Pisidya, Thrakesion, Karya, Likya ve Pamfilya’yı akınlardan korumak için Sublaion’daki kaleyi yeniden inşa eder. Aynı şekilde Misya (Balıkesir ve havalisi), Troas (Çanakkale ve havalisi), Bitinya (Bursa ve havalisi), Mesothynia/Mesotinya/Orta Bitinya/Kocaeli Yarımadası ve Thrakesion’u akınlardan korumak için Bitinya sınırındaki Dorylaion’daki kaleyi yeniden inşa eder. Niksar ve Amasya’yı, oraları terk etmeyi reddeden Selçuklulardan geri almak için güçler gönderir ancak onlar başarısız olur. Selçukluları Anadolu’dan çıkarmayı düşünür ve papaya “Haçlı Seferi” yapacağını yazar. Venedik ve Sicilya arasındaki anlaşma imparatorluğu hedef alır.

1176 yılında autokratorun kuzeni Andronikos Batatzes, Şahinşah ve Danişmendli Zinnun'la birlikte Amasya ve Niksar'da Danişmendli yönetimini geri getirmek için orduyu Paflagonya'ya götürür. Andronikos Batatzes, Niksar dışında Selçuklu ordusu tarafından yenilerek öldürülür ve başı sultana gönderilir. Autokrator, Chatillonlu Renauld'un Mısır'a talep ettiği bir deniz seferini iptal eder. Autokrator, büyük bir orduyu Thrakesion ve Menderes vadisinden Konya hedefinde götürür. Böylelikle Selçuklu başkentini alarak Selçukluları doğuya sürmek, Antakya yolunu açmak ve oraya gitmek ister. Roma ordusu yük katarına Türk süvarilerinden ciddi tacizler yapılır.

Autokrator, orduyu 17 Eylül günü metruk Myriokephalon kalesinin önündeki dar Tzibritze Geçidi'ne sokar ve Türkler tarafından yenilir. Alacakaranlıkta Türkler saldırıyı durdurur. Kılıç Arslan, Sublaion ve Dorylaion'un yıkılması karşılığında barış teklif eden elçiler gönderir. Autokrator anlaşmayı kabul eder ve Kılıç Arslan'ın Türkmenleri refakatinde aşağılayıcı bir şekilde ordudan kalanları güvenli bir yere götürür. Dönüş yolu üzerindeki Sublaion kalesini yıkar ancak Bitinya'yı savunmak için Dorylaion'a ihtiyacı olduğu için yıkmaz. Bunu öğrenen Kılıç Arslan atlıları Menderes vadisine gönderir. Tralles/Aydın yağmalanır ve Türkler denize ulaşır. Romalılar onları dönüş yolunda mağlup ederler.

1177 yılında Autokrator, Menderes vadisine yeni bir ordu yönetir ve Türkler geri çekilir. Honaz geri alınır ve Angelokastron kalesi yeniden inşa edilir. Autokrator, Kudüs'e Mısır seferine yardım edecek başka bir filoya söz verir. Roma filosu Akre'ye giderek Flandersli Kont Filip'in komutasındaki Batı Haçlı filosuna katılır. Kudüs Kralı IV. Baudouin (1174–83) cüzzamlıdır ve yerel baronlar, sefer planı konusunda Filip ile tartışılır; sefer terk edilir ve Romalılar geri dönerler.

1179 yılında Fransa ile evlilik görüşmeleri olumlu gider. Autokrator bir Türk kuvvetini bizzat bozguna uğratar. Türkler, Klaudiopolis/Bolu'ya saldırır ve autokratorun hızlı gelişi Türkleri kaçıtır. Montferrat'dan 23 gemi, Louis'in kızı Agnes'e başkente kadar eşlik eder. Prens Aleksios ile nişanlanır ve adı "Anna" olarak değiştirilir. Ermeni kilise sinodu, Ortodokslarla Birlik konusunda Urumgala/Rumkale'de toplanır ve Birlik reddedilir.

1180 yılında Montferratlı Renier/Yannis, Prenses Maria ile evlenir. Prenses Agnes/Anna, Prens Aleksios ile evlenir. Manuel hastalanır. Andronikos başkente gelir ve autokratorun önünde zincirler takıp tövbe ettiğini ilan eder. Autokrator affeder ve vali olarak Oenoi/Ünye'ye gönderir. Autokrator, Kılıç Arslan'ın Trabzonlu Veziri

Garbas'ın evlatlık oğlunu ilgilendiren davada Müslüman olanın tövbe etme şartını kaldırmayı reddetmeleri üzerine kiliseyle tartışır. Kilise muhalefetine rağmen bildiğini yapar. Durumu kötüleşir. Eşi Maria, patrik, kızı Maria, Renier/Yannis, gayrimeşru oğlu protostrator Aleksios ve yeğeni protosebastos Aleksios vekil olarak atanırlar. Manastır yemini eder ve ölür. III. Boemondo karısı Theodora Komnena'yı terk eder; afroz edilir. Nemanja, bağımsızlığını ilan eder.

Analiz

Hükümdarlığı imparatorluğunu yeniden ihya etme amacını taşır. Bunun için batıda (Normanlar ve Barbarossa) ve doğuda (Kılıç Arslan) çetin mücadeleler verir. Kılıç Arslan'a karşı kurduğu ittifaklar ağıyla onun sonunu getirebilecekken elindeki fırsatı kullanamaz ve batıya odaklanabilmek için barış anlaşması yapar.

Bogomiller bir sorun olarak devam eder. Türkmen akınları yüzünden halk surlu kentlerde yaşayabilmekte, pronoia sisteminin temeli olan kırsal alanlar Türkmenlerin eline geçmektedir. Autokrator, mali durumu dini ve seküler mülklere el koyarak düzeltmeye çalışır. Kilise ve manastır mülkleriyle ilgili Fokas'ın 964 yılındaki fermanını yeniden yürürlüğe koyar. Manastır topraklarını askerlere pronoia olarak vererek büyümelerini engeller. Edremit ve Bergama alanlarını kapsayan Neokastron teması kurularak ticari öneme sahip Ege kıyısına Türkmen saldırılarının ulaşması önlenmeye çalışılır.

Urfa Kontluğunun Zengiler Halep Atabeyi Zengi tarafından fethedilmesiyle Haçlı Latin devletleri Müslüman saldırılarına açık hale gelirler. İkinci Haçlı Seferi özellikle Fransızlarla imparatorluğun ilişkilerini olumsuz etkiler. Nicolle ve Hook'un (2011a) belirttiklerine göre piskopos Eudes de Deuil'in, başkent surlarının genelde inanıldığı kadar dayanıklı olmadığı yönünde görüş bildirmesi önemlidir. Öyle ki yarım yüzyıldan biraz daha uzun bir süre geçtikten sonra istila edecek olanlarda büyük ölçüde Fransızlardan oluşan Dördüncü Haçlılar olacaktır. İkinci Haçlı Seferi Batı Anadolu topraklarında Türklerin etkinliğini ve imparatorluğun itibari hâkimiyetinin olduğunu göstermektedir.

İkinci Haçlı Seferinin başarısız olması autokratorun İtalya'da etkili Barbarossa ile ittifak anlaşması yapmasını sağlar ve Normanlar karşısında ilerlemek için önünde bir engel kalmaz. Normanlar karşısında kendisini tehlikede hisseden Venedik, autokratorun ittifak teklifini kabul eder ve yeni ticari imtiyazlar kazanır. Autokratorun amacı Norman tehdidini yok ederek İtalya'da eski imparatorluk topraklarını elde etmektir. İtalya'yı yeniden işgal etme girişimi başarısızlıkla sonuçlanır. İtalyan şehirleri ile Barbarossa

arasındaki savaşta İtalyan şehirlerini desteklemesi ve Papa ile Barbarossa arasındaki ilişkiyi bozmak istemesi neticesinde Barbarossa autokratorun düşmanlarıyla irtibata geçer. 1171 yılında Venediklilerin başkente pogroma uğraması neticesinde Venedik’le ittifakı bozulur.

İmparatorluk hem asker hem de vergi geliri sorunu yaşar. Bu durum karşısında autokrator, Keçiş’in (2014) belirttiği gibi Selahaddin Eyyubi’nin artan gücü karşısında Latin Haçlı Devletinin koruyucusu olma politikasına yönelir. Bu kapsamda papaya yazdığı şekilde Haçlı Seferi olarak tanımladığı seferle Latin Haçlı Devletleriyle arasında karasal bağlantı kurmak amacıyla ve aynı zamanda batı politikası neticesinde Anadolu’daki egemen güç Konya kentini alarak Selçuklu Türklerini Kapadokya’nın doğusuna sürmeyi planlar. Fakat metruk Myriokephalon kalesinin önünde vuku bulan savaşta bozguna uğrar. Böylelikle hem batıda hem de doğuda bütün politikalarının sonunun hüsrana uğradığını görür. Artık imparatorluk Anadolu’daki eski topraklarını yeniden egemenliği altına alma değil bilakis var olan topraklarını savunma pozisyonuna düşmüş durumdadır. Anadolu/Rum Sultanlığı/Selçuklularını Anadolu’da tek egemen güç olurlar.

Dini konularda söz sahibi olması aynı zamanda itikat konularıyla da ilgilendiğini göstermektedir. Angold’un (1975) belirttiği gibi autokratorun ölümüyle imparatorluğun zayıf hali giderek belirgin hal alır ve imparatorlukta anarşi egemen olur. Sırp ve Antakya Prenslükleri vasallıktan çıkarlar. Autokrator dönemi dâhil Komnenoslar dönemi Roma İmparatorluk haritası Şekil 4. 11 de görülmektedir.

3. 1. 1. 16. 4. II. Aleksios Komnenos (1180–83) Aleksios B Komninios

Protosebastos Aleksios, autokrateira Maria’nın desteğiyle gücü elinde yoğunlaştırırken, Prens Maria ve Renier/Yannis, Protostrator Aleksios, Andronikos Lampardas, Prens Andronikos’un oğulları Manuel ve Yannis ile komplo kurarlar. Komplocular, kaçıp Ayasofya’ya sığınır. Patrik II. Theodosios Konstantinoupolisli (1179–83) herkes affedilmedikçe sığınanları teslim etmeyi reddeder. Komplocular cezalandırılmazlar fakat autokrateira, patriği sur dışındaki manastıra gönderince bu defa da halk patriği omuzlarında taşıyarak geri getirir. Halk, zenginlere vergi tavizleri ve Batılıların önemli görevleri almasına tepkilidir. Andronikos, Protosebastos Aleksios manastırları eski haline getirirken “vergi dokunulmazlığını iptal ettiği ve bürokratları çileden çıkardığı” için başkentten gelen mektuplarla cesaretlendirilerek ordu toplamaya başlar. Selahaddin Eyyubi (1171–93) ile esir takası düzenlenir ve ateşkes takip eder.

1182 yılında, Andronikos Komnenos, İznik savaşında Thrakesion komutanı Yannis Komnenos Batatzes'i yener ve Kadıköy'e ilerlerken Andronikos Dukas Angelos kuvvetlerine katılır. Megadük Andronikos Kontostephanus'un filosu, Andronikos'un filosu gelirken Boğaz geçişini savunur. Andronikos, Protosebastosun istifa etmesi ve autokrateiranın manastıra çekilmesi gerektiğini söyler. Kontostephanus, Andronikos'a katılır. Andronikos taraftarları hapishaneleri açar ve başkenti ele geçirmek için kalabalığa katılırlar. Protosebastos Aleksios tutuklanarak gözleri dağlanır ve manastıra gönderilir. Kalabalık Latin mahallesini yağmalar, kadınlar, çocuklar ve papalık elçileri dâhil 4000 kişi ölür. Hayatta kalan Latinler gemilerle kaçar. Prens Adaları'nı misilleme olarak yağmalar ve İtalya'ya yelken açarlar.

Patrik II. Theodosios, Andronikos'u naip olarak tanımak ve autokratoru teslim etmek için Kadıköy'e gider. Andronikos, özel olarak övünmek için Manuel'in mezarını ziyaret eder. Aleksios taç giyer ve Andronikos onu naip olarak korumaya yemin ederek omuzlarında saraya geri götürür. Andronikos Lampardas, Alaşehir'de direnen Yannis Komnenos Batatzes'e karşı gönderilir ancak mağlup edilir. Batatzes ölünce oğulları Kılıç Arslan'a sığınır ve kent Andronikos'un kuvvetlerine teslim olur. Andronikos'un adamlarından oluşan bir komisyonun önünde yargılanarak suçlu bulunan autokrateira manastıra gönderilir. Kılıç Arslan, Kütahya ve Uluborlu'yu fetheder.

1183 yılında Andronikos Kontostephanus ve dört oğlu ve Logothetis tu dromu Basileios Dukas Kamaterus, Angeloslar ile Andronikos'a karşı komplo kurarlar ancak tutuklanarak ve kör edilirler. Andronikos Angelos ve oğulları gemiyle Suriye'ye kaçar. Béla Belgrad'a saldırır ve alır. Andronikos'un yandaşları naibe autokrateiranın Béla'yı davet ettiğini söylerler. Andronikos onu öldürtür. Béla, Niş ve Sofya'yı alır. Andronikos, aristokrat muhalifleri öldürmeye veya kör etmeye başlar. Andronikos Angelos sürgünde ölür. Oğulları İsaakios ve Teodor, İznik ve Prusa/Bursa'daki isyanda Teodor Kantakuzenos'a katılmak için geri dönerler. Andronikos, kıdemli ortak autokrator olarak taçlandırıldıktan sonra en acımasız danışmanları Tripsychus, Teodor Dadibrenus ve Stephen Hagiochristophorites, efendilerinin emriyle autokratoru boğarak cesedini boğaza atarlar.

Analiz

Kısa süren hükümdarlığı naibi olan annesi Maria ile Andronikos arasında güç mücadelesiyle geçer. Batıda Macarlar ve doğuda Selçuklu Türkleri imparatorluğa saldırırlar.

3. 1. 1. 16. 5. I. Andronikos Komnenos (1183–85) Andronikos A Komninos

Andronikos patrik tarafından taçlandırılır. Patrik, Andronikos'un gayrimeşru kızı İrini'yi Manuel'in gayrimeşru oğlu Aleksios'la evlendirmeyi reddeder. Andronikos kabul etmesi için sinoda rüşvet verir ve Ohrid başpiskoposu V. Yannis Kamateros (1183–1216) töreni yapar. Patrik, manastıra çekilir ve II. Basileios Kamateros (1183–86) patrik olur. Autokrator, Prenses Maria ve Renier/Yannis'i sarayda gözaltında zehirletir. Tripsychos, Konstantin Macroucas, imparatorun oğulları ve damadı Romanos, Manuel'in gayrimeşru oğlu Aleksios ve sekreterleri Mihail Hagiotheodorites ve Teodor Mavrozomes, autokratorun sekreteri Theodosius Matzukes, General Aleksios Branias, İsaakios Aaron ve Stephen Hagiochristophorites hükümeti yönetir. Andronikos Lampardas meşru hükümdar öldürülünce isyan eder.

1184 yılında Bitinya'daki isyan sonlandırılır. İsyanın liderleri öldürülürken İsaakios kaçır. Uluabat piskoposu, kent yeniden ayaklanınca kör edilir. Autokrator, İsaakios ve hayatta kalan kardeşlerini affeder ancak diğer aristokrat şüphelileri katleder. Lampardas, Edremit'te yakalanarak kör edilir. Sicilya'ya kaçan aristokratlar Guglielmo'yu imparatorluğu istila etmeye teşvik ederler. Guglielmo, benzer bir İliyalı köylünün II. Aleksios olduğunu iddia eder. Başkente Venedik elçileri Enriko Dandolo, Pietro Ziani ve Domenico Sanudo gider. Autokrator, Venedik mahallesini onartır lakin hemen anlaşma yapmaz. İmparator Barbarossa, Sacrum Romanum Imperium/Kutsal Roma İmparatoru unvanını kullanır.

1185 yılında İsaakios Dukas Komnenos autokrator tarafından Ermenilere fidye verilerek alınır. İAMA kehaneti (I. Manuel döneminde ortaya çıkan ve Komnenos Hanedanı imparatorlarının adlarının ilk harflerinin döngü şeklinde olacağını I. Aleksios (A), II. Ioannes (I), I. Manuel (M) ve II. Aleksios (A) ile ilk döngünün bittiğini I. Andronikos ile döngünün tekrardan başladığını ve sonraki imparatorun adının I ile başlayacağını belirten kehanettir) nedeniyle başkente dönmez ve Kıbrıs'a yelken açarak kendisini vali yapan sahte emperyal mektuplar sunar. Kıbrıs'ta İsaakios Dukas Komnenos (1185–91) hükümdarlığını ilan eder. Guglielmo'nun kuzeni Lecceli Tancred komutasındaki yaklaşık 350 Sicilya gemisiyle Sicilya'dan yelken açar. Autokrator, David Komnenos'u Selanik'i savunmaya ve damadı Romanos ile Yannis Branias'ı Dıraç'a gönderir ancak askerler kaçmaya başlar. Kıbrıs'a giden Macroucas ve Andronikos Dukas, İsaakios Dukas Komnenos olmadan döndükleri için kazığa oturtulurlar.

Harita 4. 11. Komnenoslar Dönemi Roma İmparatorluğu Haritası (Cameron, 2015)

İyonya Adaları'nı alan Sicilya filosu Epir'de karaya çıkar ve Dıraç teslim olur. Filo Ege'den geçerken kara ordusu Egnatia Yolu boyunca Selanik'e rakipsiz ilerleyerek kenti kuşatır lakin David Komnenos hiçbir şey yapmaz. Yannis Komnenos, başkentten takviye kuvveti alarak ayrılır ancak birlikler kaçınca ikinci orduyla Aleksios Gidus gönderilir. Gidus, Selanik'e ulaşır ama kuşatmayı kıramaz. Yannis Mavrozomes, Peloponez'den başka bir güçle gelir ancak başarısız olur. Normanlar, Selanik'i alır ve yağmalarlar. Normanlar Trakya'ya ilerlerken Gidus geri çekilir.

Tancred'in filosu Marmara'ya gider. Autokrator, Boğaz'ın doğu yakasındaki Meludion Sarayı'na çekilir ve tüm mahkûmlarının katledilmesini emreder. Oğlu Manuel emirlerini yerine getirmeyi reddeder. Hagiochristophorites, Andronikos'un IS hecesini içeren birisi tarafından devrileceği kehanetine istinaden autokratorun bilgisi dahilinde İsaakios Angelos'u öldürtmeye çalışır. İsaakios onu öldürerek Ayasofya'ya sığınır. Kalabalıklar ve İsaakios'un akrabaları da toplanır. Autokrator saraya gelir. Kalabalık mahkûmları serbest bırakmak için hapisanelere hücum eder. Autokrator, oğlu Manuel'in lehine çekilmeyi teklif eder lakin kalabalık, İsaakios'u tahta geçirmek için saraya girer. Andronikos Boğaz'ın karşısına kaçır. Rusya'ya doğru yola çıkar. Bindiği gemi kıyıya geri savrulur, tutuklanır, başkente geri götürülerek hipodromda coşkulu kalabalık tarafından işkence edilerek öldürülür.

Analiz

Hükümdarlığı süresince hedefi ilk olarak Manuel döneminde başlayan ve Maria'nın naipliğinde oğlu Aleksios döneminde devam eden önemli devlet görevlerinin Latinlere verilmesi işlemini sonlandırıp Greklerden oluşan bir yönetim kurmak ikinci olarak da makam ve mevki sahibi olan aristokratlarla geniş toprak sahiplerini zayıflatmaktır. Kamu görevlerinin satışını durdurur. Dynatoi karşısında halka dayanmak istemesinin etkisi vardır. Dynatoi ve vergi tahsildarlarının tahakkümü altında tarımla uğraşan köylü sınıfı mahvolmaktadır. Bunun sonucu olarak mparatorluk hem vergi kaybına hem de pronoia uygulamasını etkin olarak kullanamadığından asker kaybına uğramakta ve topraklar savunmasız kalmaktadır. Bu sorunu sert bir şekilde çözmek istemesi kendisine karşı isyanların çıkmasına neden olur. Diğer bir deyişle Braccini'nin (2014b) belirttiği gibi autokrator imparatorluğun karşı karşıya kaldığı merkezkaç güçlerin etkili olduğu krizle başa çıkamaz.

Norman saldırısı sırasında aristokrat kökenli yetenekli generallerin kısmen diskalifiye etmesinin neticesini tahtından olarak görür. Latin sorununu 1182 yılında yapılan katliamla çözmeye çalışır. Venediklilerin başkentte saldırıya uğraması

imparatorluğu batıdaki doğal müttefikinden mahrum eder. Kayıpların telafi edileceği konusunda Venediklilerle anlaşmaya varılsa da olanlar Venedikliler tarafından unutulmaz. Papa'yla anlaşmaya varmak için patriğin rızasını almadan Latin ayinleriyle ibadet yapılabilen ve onlara hizmet veren bir kiliseyi hem inşa ettirir hem de bütçe tahsis eder. Autokratorun aristokratlarla geniş toprak sahiplerini sınırlandırma konusunda uyguladığı etkin politika ve Normanların saldırıları yüzünden imparatorlukta anarşi yönetimi yaşanır. İmparatorluk Komnenos hanedanının iktidara gelmeden önceki durumundan doğal müttefiki Venedik'ten yoksun olduğu için daha kötü haldedir. Kıbrıs imparatorluğun elinden çıkar. Macarlar Balkanlarda etkin olurlar.

3. 1. 1. 17. Angelos Hanedanı (1085–1204)

3. 1. 1. 17. 1. II. İsaakios Komnenos Angelos (1185–95) Isaakios B Komninos Angelos

İsaakios tahta çıkar. Serres/Serez ve Mosynopolis/Gümölcüne'de bulunan Normanların üzerine gönderilen Aleksios Branas Demetritzes Muharebesinde Normanları yenerek sürer. Selanik'teki Normanlar, yolda tacize uğrayarak Via Egnatia boyunca Dıraç'a çekilirler. Tancred'in filosu, İzmit'e baskın yapar ve sonrasında Roma filosu tarafından Büyükkada açıklarında mağlup edilir ve Sicilya'ya geri döner.

1186 yılında isyancı Kıbrıs'a karşı gönderilen filo başarısız olur. Béla barışı sağlamak için başkente elçi gönderir. İsaakios, yaklaşık 7 yaşındaki oğlu Aleksios ile Béla'nın kızı Margaret'ı evlendirmeyi teklif eder. Asker olmayan autokratoru küçümseyen Branas'ın isyan teşebbüsü destek görmediğinden dolayı başarısız olur ve affedilir. Autokrator, Dıraç'a ilerlerken, kuzey Balkanlardaki Bulgarlar ve Ulahlar düğün için emredilen yeni vergileri protesto etmek için elçiler gönderirler. Dıraç geri alınır. Bulgarlar, ortak hükümdarları I. Ivan (1186–96) ve IV. Peter Asen (1186–97) kardeşler liderliğine isyan ederler ve İkinci Bulgar imparatorluğu kurulur. Patrik, rahibelerin manastırları terk etmesine izin verdiği için görevden alınır. Manuel ve Andronikos'un çocuklarının yasadışı evliliğinden yargılanır ve mesleğinden ihraç edilir. Niketas Mountanes (1186–89), patrik olur. Grek halkından sultanın topraklarında az bir yükümlülükle Akşehir civarındaki verimli topraklara esirlerin yerleştirildiğini duyunca iltica edenler olur.

1187 yılında Asen kardeşler Tırnovo'yu ele geçirilir ve Bulgarlar Sredna Gora/Heamus dağlarından Meriç vadisine akın yapar. Yannis Angelos Dukas orduyla

gönderilir ve küçük bir başarı elde eder. Fakat orduyu isyan etmek için kullanabileceğinden korkulduğundan geri çağrılır ve halefi, kör Yannis Kantakuzenos, gece kampta saldırıya ve bozguna uğrar. İyonya Adaları'nı geri almak için bir Ceneviz filosunu kiralama girişimlerinin başarısız olmasının ardından autokrator Venedik temsilcileriyle görüşür. 1148 şartına dayalı askeri ittifak ve ticari haklar için anlaşma yapar. Aleksios Komnenos Batatzes ve Yannis Kontostephanus, Kıbrıs'ta karaya çıkarlar. Ancak Sicilyalı Amiral Brindisili Margharitus, İsaakios Dukas Komnenos'un yardımına gelir ve onları bozguna uğratar. Kara kuvvetleri ile irtibat kesilince teslim olurlar. Dukas Komnenos komutanları 1185 esir için rehin olarak Sicilyalılara teslim eder.

Aleksios Branas Bulgarlara karşı gönderilir lakin Edirne'de isyan eder. Montferratlı Konrad, Theodora ile evlenmek için başkente gelir. Sezar ilan edilerek autokrator akrabalarının ihanetinden korktuğu için savunmanın başına getirilir. Branas, başkent dışında kamp kurar ve karşı taarruzu yener. İsyana katılan Boğaziçi balıkçıları saldırdıkları filo tarafından Rum ateşiyle yakılırlar. Autokrator, askerlere ödeme yapmak için kilisenin altınlarını eritir. Sur önünde yapılan savaşta Branas öldürülünce isyancılar kaçarlar. Konrad'ın ordusu başkente döndüklerinde vatandaşlara kötü davranırlar ve autokratorla aralarında çatışma çıkar. Autokrator, isyancılara Bulgarlara katılmaması için af çıkarır ve Bulgar seferine çıkar. Konrad, yaşananlardan dolayı Theodora'yı terk ederek Filistin'e gider. Autokrator, Tuna ovasını istila edince Peter ve Asen nehri geçerek Kumanlara kaçarak yardım isterler.

Filistin'de Selahaddin, Hittin Boynuzları'nda Kudüs ve Trablusşam'ın birleşik ordularını yok eder. III. Raymond kaçar. Kudüs Kralı Lusignanlı Guy (1186–92) ve Châtillonlu Renauld yakalanır. Selahaddin tarafından Renauld idam edilir ve Haçlı devletlerinin askeri gücü geri dönüşü olmayan bir şekilde kaybolur. Autokrator, Edirne'ye geri döner. Kumanlar, Trakya'ya akın yaparlar. 2 Ekim Selahaddin tarafından katliam yapılmadan Kudüs fethedilir. Kılıç Arslan topraklarını oğulları arasında bölmeye karar verir:

- Kutbeddin Melikşah: Sivas ve Aksaray,
- Rükneddin Süleymanşah: Tokat ve havalisi,
- Nureddin Sultanşah: Kayseri ve havalisi,
- Muğiseddin Tuğrulşah: Elbistan,
- Muizzeddin Kayserşah: Malatya,

- Muhiddin Mesud: Ankara, Çankırı, Kastamonu ve Eskişehir,
- Gıyaseddin Keyhüsrev: Burgulu/Uluborlu ve Kütahya,
- Nasreddin Berkyarukşah: Niksar ve Koyulhisar,
- Nizameddin Argunşah: Amasya,
- Arslanşah: Niğde,
- Sancarşah: Ereğli ve güneyini alırlar.

Rum Sultanlığı'nda iç savaş başlar. Papa VIII. Gregorios (1187) seçilir ve yeni bir Haçlı Seferi ilan eder. Papa, Pisa'da ölünce ve yerine III. Clemens (1187–91) seçilir. Autokrator, Selahaddin ile anlaşarak Kudüs'teki "Kutsal Yerler" in velayetini Ortodoks din adamlarına iade etmesini sağlar.

1188 yılında Sicilyalı Guglielmo ile barış yapılır ve autokrator tarafından 1185 esir baron serbest bırakılır. Teodor Mangaphas/Mangafas, Alaşehir'de isyan eder. Andronikos'un yeğeni İsaakios Komnenos hapisten kaçarak Ayasofya'da hükümdarlığını ilan eder. Konstantin Tatikios 500 adamla yardım etmek için gelirken tutuklanınca teslim olmak zorunda kalır. İsaakios öldürülür ve Tatikios kör edilir. Autokrator, Bulgarlara sefer düzenler. Ivan ve Peter Asen kardeşler, Ioannitsa/Kaloyan'ı rehine olarak autokratora gönderdikten sonra ateşkes yapılır. Üçüncü Haçlı Seferi sırasında Barbarossa'nın imparatorluk topraklarından geçmesi konusu için Almanya'ya elçiler gönderilir. Autokrator, patriği kanon uzmanı Antakya Patriği IV. Teodor Balsamon (1185–99) ile değiştirmeye çalışır.

1189 yılında Konya'yı ve Rum Sultanı unvanını elinde tutan ancak oğullarından daha az güçlü olan Kılıç Arslan, Melikşah tarafından kuşatılır ve onun kuklası olur. Melikşah babasının becerikli yöneticisi Trabzonlu Veziri Hasan Ibn Gabras'ı görevinden azleder. Autokrator, Alaşehir'de Mangafas'ı kuşatır lakin Alman Haçlıları yaklaştığından yönetici olarak kalmasına izin verir. Barbarossa'nın elçileri autokratorun yokluğunda başkente ulaşırlar. Autokrator ordunun büyüklüğünden paniğe kapılarak elçileri tutuklar. Barbarossa, Niş'e girer ve Nemanja'nın ve Peter Asen'in autokratora karşı ittifak tekliflerini reddeder.

Barbarossa, Filibe'ye gidiğinde autokrator tarafından yazılan ve Nemanja ile oğlunu tahta oturtmak için komplo kurmakla suçlayan bir mektup alır. Yerel Ermeni yerleşimciler, Bulgarlar ve toprak sahipleri Barbarossa'yı autokratora karşı cesaretlendirir. İmparatorluk elçileri tutuklanır. Almanlar, Didimoteicho/Dimetoka'ya ulaşır ve Barbarossa, Edirne'ye girer. Takviye için İtalya'ya oğlu Heinrich'i gönderir.

Autokrator başkentin surlarını onartır. Sinod bir araya geldiğinde Kudüs Patriği Dositheus (1187–89), başkent patriği (g. 1189) seçilir ancak 9 gün sonra autokratorun isteğine boyun eğer ve çekilir. Theotokites manastırında keşiş olan Leontios (1189), patrik olur. Autokrator Leontios’u görevden almak ve tekrardan Dositheus’u patrik (1189–91) olarak yerleştirmek için asker kullanır.

1190 yılında Basileios Chotzas autokratora karşı İzmit Tarsia kalesinde isyan eder. Autokratorun elçileri barış görüşmeleri yapmak için Edine’ye gönderilirler. Alman esirler ve Kılıç Arslan’ın gözetimindeki Barbarossa elçisi karşılığında güvenli geçiş ve malzeme sağlanır. Barbarossa’nın elçileri, autokrator ve bakanlar, 500 önde gelen Romalıyla yemin ederek bir anlaşma imzalarlar. Barbarossa ve adamları Edirne’de yemin ederler ve Almanlar, Çanakkale Boğazı’nı geçerek rehinelerin çoğunu serbest bırakırlar. Anadolu’da hem Romalılar hem de Türkler tarafından taciz edilirler.

Barbarossa, Melikşah’la Akşehir’de çatışır ve Konya’ya girer. Toros Dağları’nı geçer ve 10 Haziran günü Kilikya’daki Kalykadnus/Göksu Nehri’nde boğulur. Küçük oğlu Swabialı Frederich görevi üstlenir ve Kilikya’dan ayrılan bazı liderler dışında orduyu Antakya’ya götürür. Autokrator filo paralel seyrederken Bulgaristan’ı işgal eder ancak isyancı kaleler direnir. Dönüş yürüyüşünde ordusu Sredna Gora dağlarında pusuya düşürülür ve bozguna uğratılır. Bulgarlar ve Kuman müttefikleri Varna ve Pomorie’yi yağmalarlar lakin Filibe yakınlarındaki yenilirler. Nemanja, Romalılara saldırır ve Üsküp’ü yağmalar. Autokrator misilleme yaparak ateşkese zorlar.

1191 yılında III. Haçlı seferi sırasında İngiltere Kralı I. Richard (1189–99), Kıbrıs’ı ele geçirir ve danışmanları Camvilleli Richard ve Turnhamlı Richard’a bağlı olarak yeni bir hükümet kurar. Richard, tutuklu olan İsaakios Dukas Komnenos ve ailesi ile Suriye’ye doğru yola çıkar. Autokratorun Belgrad’da Béla ile görüşmesi başarısız olur. Ardından Kuman akınını bozar. Kilise ve aristokrat muhalefeti karşısında autokrator, patriği azletmeyi kabul eder. Dositheus görevinden feragat eder ve yerine kıdemli kilise yetkilisi II. Georgios Xiphilinos (1191–98) geçer. Andronikos’un yeğeni İsaakios Komnenos isyan eder, isyan sonlandırılır.

1192 yılında Pisa ile antlaşma yapılır. Guglielmo Grasso’nun Pisa–Ceneviz korsan filosu Rodos ve Pamfilya’ya baskın düzenler ve intikam almak için başkentte öfkeli kalabalıklar toplanır. Autokrator, Cenevizlileri 20.000 ipeperon hasarı ödemeye ikna eder. Kılıç Arslan ölür ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1192–96) tahta çıkar ve kısa süre sonra Bitinya’ya akın düzenler. Autokrator, Bitinya’ya yapılan Selçuklu akınını bozguna uğratır ve Angelokastron da dâhil olmak üzere kaleleri yeniden inşa eder.

1193 yılında Mangafas yeniden isyan eder. Autokratorun ağabeyi Aleksios Angelos, sadakatsizlik şüphesiyle başkentte tutulur ve komplo kurduğu halde affedilir. Basileios Batatzes, Alaşehir'e ilerleyince askerleri tarafından terk edilen Mangafas Konya'ya kaçar. Mangafas, Selçuklu birlikleriyle yukarı Menderes vadisine ve Karia'ya akın düzenler. Konya'da tutuklanarak autokratorun elçilerine teslim edilir. Paflagonya'da II. Aleksios olduğunu iddia eden bir sahtekâr öldürülür. Konstantin Dukas Angelos, Filibe'de isyan eder. Ordusu Edirne'ye ilerlerken dağılır, yakalanarak kör edilir. Başkentteki Ceneviz mülkeleri onarılır. Pisa gemileri Abydos'a baskın düzenler.

1194 yılında Arkadiopolis/Lüleburgaz Muharebesinde Bulgarlar, Romalıları yenince autokrator, Balkanlara ordu göndermeyi kabul eden Béla'ya başvurur.

1195 yılında Kutsal Roma İmparatoru VI. Heinrich (1191–97), Sicilya krallığının iddialarının varisi olarak, Epir ve Makedonya'yı talep ederek elçiler gönderir. Autokratorun elçileri, ona planladığı Haçlı Seferi'ne yardım edecek malzemeler dışında satın alacağı mali şartlar teklif ederler ve müzakere edilir. Aleksios Angelos yeniden komplo kurar. Béla ile bağlantı kurma yolunda Bulgar seferine giderken autokrator Kypsela/İpsala'da kamp kurarak ava çıkar. Geri döndüğünde Aleksios'un imparatorluk çadırında kendisini hükümdar ilan ettiğini ve askerler tarafından desteklendiğini görür.

Analiz

Hükümdarlığı dynatoinin Andronikos'un politikalarına karşı zaferidir. İmparatorluk artık neredeyse bir arı kovanına sokulmuş çomak gibidir. İsyanlara rağmen hükümdarlığı elde ettiği zamanki karasal sınırları koruyabilmiştir. Avantajı Rum Sultanlığında Kılıç Arslan'ın oğulları iktidarı elde etme mücadelesi vermesidir ve imparatorluk askeri yönden eski dönemlere nazaran daha rahattır. Autokrator, Honaz ve Alaşehir'i korumak için Angelokastron kalesini inşa eder. Balkanlarda Bulgarlar, Kumanlar ve Ulahlarla mücadele edilir. İkinci Bulgar imparatorluğunun kurulması engellenemez. Kıbrıs'ta Grek egemenliği biter ve Latin egemenliği kurulur.

Nicolle ve Hook'un (2011b) belirttiği gibi Ortadoğu'daki Haçlı devletlerinin Manuel'in ölümü ardından zaten hâlihazırda imparatorlukla ittifak yapmaları zorken komplolarla uğraşan ve Rum Selçuklularındaki iç karışıklık nedeniyle Anadolu'da sınırlarını sabit hale getiren bir nevi kendi dertleriyle boğuşan Isaakios'la ittifak yapmaları neredeyse imkânsızdır. Kudüs'ün fethinin ardından Üçüncü Haçlı Seferi (1189–92) olur. Autokratorun büyük başarısından birisi Kutsal Roma İmparatoru II.

Friedrich Barbarossa önderliğindeki Alman Haçlı Seferini en az zayıyla başarıyla Anadolu'ya aktarmasıdır.

3. 1. 1. 17. 2. III. Aleksios Komnenos Angelos (1195–1203) Aleksios I Komnenos Angelos

İsaakios görevlileri kaçınca Via Egnatia boyunca ilerler lakin yakalanarak gözleri dağlanmak üzere Vera manastırına götürülür. Aleksios Kontostephanus'un Ayasofya'da hükümdarlık ilanı başarısız olur. İsaakios, Boğaz'daki saraya koruma altında yerleştirilir. Aleksios, darbeyi hoşnutsuz ordunun iradesine bağlar ve onları kazanmak için soylulara cömert hediyeler verir. Müsriftir ve eşi Efrosini, kayınbiraderi Basileios Dukas Kamateros, Megadük Mihail Stryphnus, İsaakios Komnenos, kuzeni Manuel Kamytzes, Demetrius Tornicius, Megas Logothete Nikolaos Tripsychus ve "paracoemomenus" hadım Georgios Oinoiates'e güvenir. Bir başka sözde II. Aleksios Ankara'da Mesud'a katılır. Autokrator, Ankara'ya yürür ve Mesud, davacıyı terk etmek için zengin hediyeler ister ve reddedilir. Bulgarlar Serez'e akın düzenler. İsaakios Komnenos onlara karşı gönderilir fakat esir edilir. Autokrator başkente döner ve burada Stryphnus'un intikamla korsana dönüşen ve Edremit'i yağmalayan Cenevizli tüccar Cafforio'ya para cezası vermesine izin verir. Keyhüsrev, Mısır Eyyubi Sultanı Aziz Osman bin Selahaddin'den (1193–98) hediye olarak gelen iki atı alınca autokrator, Konya'dan gelen tüm tüccarların mallarına el koyar.

1196 yılında autokrator, Cafforio'yu yenmek için Kalabria korsanı Giovanni Stirione'yi kullanır. Cafforio, Stirione'yi ele geçirir. Autokrator ona fidye ödeyerek Haliç'teki yeni gemilerin başına getirir. Cenevizin düşmanı Pisa ile ittifak yapılır. Cafforio filo yelken açmadan önce öldürülür. Ivanko, Ivan Asen'i öldürür ve Tırnovo'yu ele geçirir lakin II. Peter Asen (1196–97; Kaloyan ile) tarafından kuşatılır. Ivanko, autokratora sığınır ve İsaakios'un kızı ile evlendirilerek Filibe valisi atanır. Kontostephanus ve Dukas Kamateros, Efrosini ile ittifak halinde Batatzes'in öldürülmesi için autokratoru ikna ederler.

Autokrator, asi Ulah ve Bulgar lideri Dobromir Chrysus tarafından ele geçirilen Ustorumca kalesini kuşatmak için Balkanlara yürür fakat eşi Efrosini'nin komplosundan şüphelendiğinden geri dönerek onu manastıra gönderir. Sahte Aleksios, Çankırı'da kuşatılarak öldürülmesine rağmen Mesud savaşı sürdürür, Dadibra/Safranbolu'yu alır ve autokratoru onu satın almaya zorlar. Bitinya'ya akın eden Türkler para ödenerek engellenir. Keyhüsrev, yukarı Menderes vadisi ve Karia'ya akın düzenler. Akşehir'e yerleştirilmek üzere 5000 esiri götürür. Heinrich, Haçlı Seferi için büyük mali yardım

için 5000 lb altın talep ederek elçilerini başkente gönderir. Autokrator talepleri azaltmak için Heinrich'e elçi gönderir.

1197 yılında autokrator, Efrosini'yi eski konumuna geri getirir. Ulahlar ve Kumanlar Tzirillum/Çorlu çevresine akın düzenler. Heinrich, autokratorunun 1600 lb altınlık indirimli teklifini kabul edince autokrator ödemek için özel bir Alemanikon/Alman vergisi koyar. Vergilendirmeden muaf sermaye içinde soylular, din adamları ve loncalar olduğu için hükümdar mezarlarındaki değerli eşyalar çıkarılmak zorunda kalınır. 7000 lb gümüş ve daha az altın toplanır. Autokrator, Minor Armenialı II. Levon'a (1187–98) bir taç gönderir. Chrysus'a yenilir ve imparatorluk gelini vaat eder. Heinrich ölünce Almanlarda iç karışıklık olur. Haçlı Seferi planı suya düşer ve imparatorluk rahat nefes alır.

1198 yılında Usturumca çevresindeki egemenliği tanınan Chrysus ile barış yapılır. Pisalılar, Guercio'nun korsanlık faaliyetlerinden uzaklaşarak başkente elçi gönderirler. Autokrator müzakereler için Papa III. Innocentius'a (1198–1216) elçiler gönderir. 15 Ağustos Papa, Mart 1199 için Haçlı Seferi ilan eder. Autokratora skizmanın sona ermesini tavsiye ederek yazar ve elçiler gönderir. Saray görevlisi ve tarihçi Niketas'ın kardeşi Atina piskoposu Mihail Khoniates, autokratorun bakanlarına/Hypomnestikon yazar, açgözlü ve cezasız emperyal vergi tahsildarlarını kınar.

1199 yılında Ivanko, Filibe'te isyan eder. Autokratorun tekliflerini reddeder. Kamyetzes, Palaiologos ve Laskaris askeri sefere liderlik ederler. Ancak Ivanko, Kamyetzes'i alt edip yakalar ve onu Bulgar Çarı Kaloyan'a (1197–1207) gönderir. Autokrator, Kamyetzes'i potansiyel bir rakip olarak görerek fidye vermeyi reddeder ve mallarına el koyar. Ivanko, Struma Nehri'nden Gümülcüne'ye akın düzenler. Pisa ile yeniden ticari antlaşma yapılır. Kont Champagneli Theobald, Ecry-sur-Aisne'de turnuva düzenlerken, delege Peter Capuano Fransa'da Haçlı Seferi vaaz eder ve misafirleri Haçlı Seferine katılmaya çağırır. "Dördüncü Haçlı Seferi" kararı alınır. Autokratorun açgözlü saray mensupları zengin banker Kalomodius'a servetini ele geçirmek için komplo düzenlerler. Fakat öfkeli bir kalabalık Ayasofya'da patrik X. Yannis Kamateros (1198–1206) autokratoru kurbanlarını kurtarmaya zorlayana kadar gösteri yapar. Kalabalık Ayasofya'da yeni bir hükümdar seçmeye çalışırken autokrator onları dışarıda tutmak için birliklerle kiliseyi kuşatır.

1200 yılında Flanders Kontu Baudouin ve diğer Haçlılar Soissons'da bir meclis düzenlerler ve Villehardouinli Geoffrey'i ve Conan de Béthune'ı gemileri kiralamak

için Venedik'e gönderirler. Autokrator, Ivanko'ya karşı yürür. Ivanko, vaat edilen gelini Theodora ve ele geçirdiği toprakların tanınmasını talep eder. Autokrator elçisi Aleksios Palaiologos'u ateşkes toplantısında Ivanko'yu öldürmesi için ayarlar. Ivanko'yu kardeşi Mitrus'un öldürülmesiyle isyan çöker. Karia valisi Mihail Komnenos Dukas (sonradan Epir despotu) isyan ederek Konya'da II. Rükneddin Süleyman Şah'a (1196–1204) kaçar ve işgal için Türk paralı askerlerini alır. Sultan, Giresun'da korsanlık yapan Konstantin Philangopoulos'u autokratora şikâyet ederken Mihail Dukas, Menderes vadisine akın yapar. Autokrator, sultana suikast düzenlemeye çalışır fakat başarısız olur. Autokrator ile Rükneddin arasında yeni anlaşma yapılır.

1201 yılında Bulgar Kaloyan savaşa hazırlanır. Venedik'teki Haçlı elçileri 4.500 şövalye ve at; 9.000 asker ve 20.000 piyade için ulaşım talep eder. Gemiyeye binmeden önce dört taksitte 94.000'den indirimle 84.000 "mark" ödeme şartlarında anlaşılır. Papa, Haçlı Seferi'ni destekler. Elçiler Montferrato Markisi Bonifacio'dan (Renier ve Konrad'ın kardeşi) vaatler alırlar ancak Cenova veya Pisa'dan söz alamazlar. Varsayılan lider Champagneli Theobald ölür ve yerine Bonifacio geçer. Kaloyan, Varna'yı ele geçirir, halkı katleder, surları yıkarak geri çekilir. Kuman ordusu, başkent yakınlarına akın düzenler. Chrysus, Kamytzes'i Kaloyan'dan fidye ödeyerek alır. Autokrator'dan intikam alma planları yaparlar ve Smolena valisi Yannis Spyridonakes ile Prilepe'yi ele geçirirler. Kamytzes Teselya'yı istila eder. Peloponez'de autokratora karşı isyan olur ve Nauplia valisi Leon Sgueros Argos ve Korinth'i ve Leon Khamaretus Lakonia'yı ele geçirir.

Aksuhos'un torunu ve II. Yannis'in büyük torunu, Yannis Komnenos "Şişman" ve komplocular (daha sonraki imparator Aleksios Dukas "Murtzuphlos" dâhil) Ayasofya'yı ele geçirerek imparatorluğun sınırlarını eski haline getireceğine yemin ederler. Yannis taç giyer ve ayak takımı sarayı yağmalamak için katılırlar. Aleksios Palaiologos ve imparatorluk muhafızları, sarayı geri almak, isyancıları dağıtmak ve Yannis'i öldürmek için saray alanına gelirler. Sabık autokratorun oğlu Aleksios ev hapsinden serbest bırakılır. Pisa gemisiyle denizci kılığına girerek İtalya'ya kaçar ve imparatorluk denizcileri gemiyi aradığında tanınmaz. Almanya'da kız kardeşi İrini'nin kocası Alman Kralı Swabialı Filip'e (1198–1208) gider. Autokrator Pisa elçisiyle görüşmelerini iptal eder.

Chrysus'a, Kamytzes'e ihanet etmesi karşılığında Ivanko'nun dul eşi Theodora söz verilerek anlaşma sağlanır. Prilepe ve Prosakon'u teslim eder. Autokratorun komutan atadığı damadı Aleksios Palaiologos Kamytzes'e karşı yürür, müzakereler

sonrası sürpriz bir şekilde saldırarak Tesalya'yı yeniden ele geçirir. Spyridonakes Bulgaristan'a kaçar. Mihail Stryphnus'u imparatorluktan bağımsız olarak "Argolid/Argolis, Korinth ve Orta Yunanistan Lordu ve Despotu" olan Leon Sgouros (1198–1208) ile görüşmek üzere Atina'ya gönderir. Başarı sağlanamayınca Leon Sgouros, Korinth piskoposunu kaleden kayalara fırlatarak Aegina ve Salamis korsanlarıyla bağlantı kurar. Bonifacio, Filip'in sarayında prens Aleksios ile buluşur ve ona yardım etmeyi müzakere eder. Haçlı Seferini Konstantinoupolis üzerinden yönlendirme fikrinin başlangıcıdır.

1202 yılında Kuman müttefikleri tarafından terk edilen Kaloyan, autokrator ile anlaşır. Atina piskoposu Mihail Khoniates, Leon Sgouros'a karşı yardım istemek için başkenti ziyaret eder. Kamytzes Sırbistan'a kaçar. Haziran Haçlılar Venedik'te toplanmaya başlar ancak bazıları doğrudan Apulia'dan Filistin'e gider. Yeterince para toplayamazlar ve prens Aleksios yeniden haklarına kavuşturulması halinde imparatorluk parası ve asker önerdiğini yazar. Haçlı liderler, "Doge" Enriko Dandolo'nun (1192–1205) ödeme yerine Zara'yı Venedik'e alma teklifini kabul ederler. Ekim Dandolo, St. Markos'ta Haçlı kabul eder. Autokrator tehdidi duyarak papaya başvurur. Papa, Haçlı Seferi'nin yeğenine yardım etmesini durduracağına söz verir. Kasım Haçlılar Zara'ya saldırır ve yağmalayarak Venedik'e teslim eder. Aralık Aleksios'un elçisi Zara'ya gelir ve destek karşılığında Papa'nın egemenliğinde kiliselerin yeniden birleşmesi ve Haçlı Seferi için 10.000 adam, 200.000 mark, bir yıllık erzak ve Kutsal Topraklarda 500 asker bulundurmaya teklif eder.

1203 yılında Haçlıların çoğu Konstantinoupolis'e saldırmayı kabul eder. Fakat Papa, onları Zara'ya saldırı için uyararak, Venediklileri ve yandaşlarını aforoz eden ganimetin geri verilmesini ve Hıristiyanlara daha fazla saldırı yapılmamasını talep eden bir mektup gönderir. Nisan Ana filo, Korfu'ya gitmek için Zara'dan ayrılırken Dandolo ve Bonifacio, prens Aleksios'un gelmesini beklerler. Mayıs yeniden birleşen filo, Korfu'da karaya çıkar. Akşam yemeğinde Birlik konusunda piskopos ile anlaşmazlık olur. Bu olay halkın gemilere saldırmasına ve misillemeye yol açar. Prens Aleksios, Haçlı Seferi, erzak ve Birlik için güven verirken liderler kızgın Haçlılara Konstantinoupolis'te en fazla bir ay geçireceklerine dair güvence verirler. Prens Aleksios ve liderler, Isaakios'un yeniden tahta çıkmasına ilişkin anlaşmaya varırlar. Prens Aleksios, yardım karşılığında kolay olacağını garanti eder. Filo Eğriboz'da karaya çıkar ve halk Prens Aleksios'a bağlılık yemini eder.

24 Haziran Konstantinoupolis'e varırlar güney surlarını geçerler. Villehardouinli Geoffroy'e göre kentin büyüklüğünden korkarlar sonra Boğaz üzerinde Kadıköy'de karaya çıkarlar. 26 Haziran Üsküdar'ı işgal ederler ve vaat edilen autokratora isyanı beklerler. Temmuz autokratorun amirali Mihail Stryphnus ve yaklaşık 500 süvari Üsküdar yakınlarındaki kampta yenilgiye uğrar. Ardından autokrator Haçlıların neden Hıristiyanlara saldırdığını ve ayrılmalarını talep etmeleri için Lombard Nikolaos Rosso'yu gönderir. Conan de Béthune, taht hakkına sahip hükümdarı geri getirdiklerini ve tahttan çekilmesini talep ettiklerini söyler. Prens Aleksios kendini kent halkına göstermek için surların altından gemiyle geçer ama alay edilir. Haçlılar şaşkına döner ve Avrupa kıyılarına taşınmaya karar verirler.

5 Temmuz Venedik gemileri, Haçlıları Avrupa yakasına taşır. Şövalyeler atları indirip hücum edene kadar kıyıda gemilerden Roma ordusuna mancınıklarla saldırırlar. Autokrator kampı terk eder ve Haçlılar kampı işgal eder. 6 Temmuz Haçlılar, Haliç'in kuzeyindeki Galata banliyösünü ve Haliç'i kapatan zincirin ucunun takılı olduğu kuleye saldırır ve 24 saat süre sonunda alırlar. Venedikliler, Haliç'i işgal eder ve deniz surları üzerinden saldırının yoğunlaşmasını teklif ederler. Filo, Blakhernae'ye geçmek için yıkılan köprünün onarılması gerektiğinden Haliç'in ana kara surlarına geçişini korur. 11 Temmuz Haçlılar, Blakhernae'nin karşısındaki "Bohemund kalesi" olan St Kosmas ve Damian manastırında kamp kurar. Venedikliler deniz surlarına saldırırken çatışmalar olur ve şehir çetesi Arkadius ve Theodosios sütunlarını parçalar.

17 Temmuz Flandersli Baudouin, Blakhernae'ye saldırıya öncülük eder ancak Vereg muhafızları Haçlıları surlardan uzaklaştırır. Venedikliler Petrion bölgesindeki deniz surları boyunca kuleleri alırlar, halk tarafından sokaklardan çıkarılırlar. Blakhernae ile Petrion arasındaki Altın Boynuza bakan mahalleleri harap eden ateşi başlatırlar. Autokrator Haçlıları şahsen kampa geri sürer ve Venedikliler kuleleri terk eder. 17-18 Temmuz gecesi autokrator 500 kg altın, inciler, mücevherlerle kaçır.

Analiz

Hükümdarlığı zamanında imparatorlukta karışıklık hâkimdir. Bulgarlar ile mücadele batıda devam eder. Rum Sultanlığı, Karia ve Bitinya'ya akın düzenler. Sabık imparatorun oğlu Prens Aleksios, Müslüman topraklarına yapılacak Haçlı Seferine giden Batılı liderlere umut satarak seferin yönünü Konstantinoupolis'e çevirir ve beklenmedik olayların gerçekleşmesine zemin hazırlar. Muazzam büyüklüğüne rağmen başkentte asker sayısının olası bir taht gaspını önlemek için az bulunması sebebiyle kentin savunmasında zafiyet olur. Başkent'in savunmasında imparatorluk güçlerinin

yanında Pisalı ve Amalfililer de savaşır. Venedik liderliğindeki Haçlılar autokratoru tahtından indirirler.

3. 1. 17. 3. II. İsaakios Komnenos Angelos – IV. Aleksios Angelos (1203–04) Isaakios B Komninos Angelos – Aleksios Δ Angelos

18 Temmuz Bakanlar toplanır ve isteksizce II. İsaakios'u Blakherna Sarayı'na yeniden tahta çıkması için getirirler. Elçiler Haçlı kampına gönderilir ve Aleksios, Bonifacio, Villehardouinli Geoffroy ve iki Venedikli saraya gider. İsaakios'a oğlunun anlaşması hatırlatılır. İsaakios, ortak autokrator ilan edilmeden ve saraya gitmeden önce oğlunun anlaşmasını imzalamak zorunda kalır. Haçlıların şehri gezmesine izin verilir. 1 Ağustos IV. Aleksios taç giyer. Batılı birlikler Blakhernae Sarayı'na gönderilir ve ihaneti engellemek için kara duvarlarında delikler açılır. IV. Aleksios, vaat ettiği 200.000 markın ancak yarısını bulabilir. Haçlıların masrafları kendisine ait olmak üzere mart ayına kadar başkentte kalmasını ve ardından Filistin'e giden filoyla eşlik ederek eylül ayına kadar parayı ödemeyi önerir. Haçlılar da aynı fikirdedir ancak III. Aleksios eyalet direnişine liderlik etmek için Edirne'ye gelir.

Ağustos Bonifacio ve Baudouin'in kardeşi Henri, Edirne'yi yeniden almak için IV. Aleksios'a eşlik ederler ancak başarılı olamazlar. Trakya'daki birkaç kent yerleşimini yağmalarlar. 19 Ağustos şehir çetesi Latin mahallesine saldırınca çoğu Haçlılara sığınır. Latinler misilleme olarak Müslüman mahallesine saldırıda bulununca şehir genelinde yıkıcı bir yangın çıkar. Kasım IV. Aleksios, geri döndüğünde halkı tepkili bulur ve vaat edilen yardımı yeterince ödeyemez. Aleksios, amcasının bazı bakanlarını desteklemek ve geri getirmek için Latin karşıtı hiziplere yaklaşır lakin ittifak girişiminde "protovestiarius" yaptığı Aleksios Dukas Murtzuphlos gibi daha "milliyetçi" liderlere karşı güç kaybeder. Kasım sonu Haçlı liderleri, Blakhernae'daki törende anlaşma sağlanamazsa, sonuçları olacağı konusunda uyarıda bulunurlar. 1 Aralık Latin mahallesine tekrar saldırılır. İsyankâr halk Venediklilere saldırmak için Haliç'i geçerken yakalanır. Haçlılar Kutsal Topraklara yaptıkları sefer için söz verilen paranın ödenmesinde baskı kurmak amacıyla çevre bölgeleri yakıp yıkarak yağmalarlar.

1204 yılında 1 Ocak imparatorluk ateş gemileri Venedik filosundan ayrılır. Karada çatışmalar başlar ve Latinler daha fazla gemi gelene kadar yiyecek sıkıntısı çekerler. 25 Ocak kalabalıklar Ayasofya'da toplanır ve IV. Aleksios tahttan indirilirse Khoniates ve diğerlerinin Haçlıların gazabına ilişkin uyarılarını görmezden gelirler. IV. Aleksios, Bonifacio'yu göndererek onu korumak için Blakhernae Sarayı'na taşınmasını isterken Nikolaos Kabalos (25–28 Ocak 1204) autokrator olarak seçilir lakin kabul

etmeyerek keşiş kılığında gizlenir. Kalabalık tarafından Parthenon'daki Athena heykeli Batı'ya dönük ve Latinleri çağırıyor diye düşünülerek parçalanır. 28 Ocak IV. Aleksios, soyluların alaycı tavırlarından sonra cesaretini toplayarak fikrini değiştirir. Gece Murtzuphlos, kalabalığın geldiğini söylemek için IV. Aleksios'un yanına gider ve kaçmak için onu takip etmeyi kabul eden IV. Aleksios yakalanarak zindana atılır.

Analiz

Sabık autokratorun hazineyi alıp kaçması yüzünden kısa süren hükümdarlığı süresince Haçlılara vaatlerini yerine getirmeye çalışır lakin başarılı olamaz ve imparatorluğu uçurumun eşiğine getirir. Nicolle ve Hook'un (2013c) belirttiklerine göre imparatorluğu desteklemiş Pisalı ve Amalfililerle birlikte Latin sakinler Rumlar tarafından öldürülürler sağ kalanlar Haçlılara ve Venediklilere katılmak üzere kaçarlar.

3. 1. 1. 17. 4. V. Aleksios Dukas “Mourtzouphlos–Murtzuphlos/Bitişik–Gür Kaşlı (1204) Aleksios E Doukas “Mourtzouphlos–Murtzuphlos”

29 Ocak Murtzuphlos, soylular ve din adamlarına Latinlerden kurtulma vaatleri verir. Halk, Ayasofya'dan ayrılmayı reddeden Kanabos'u terk ederek onu destekler. Hazineyi boş bulan yeni autokrator, halkın kullanımına sunulmak üzere aristokrasi ve yüksek memurlardan gelen paraya el koyar. Bu eylemler halka autokratoru sevdiren lakin akrabalarını ve diğer önde gelen destekçilerini yabancılaştırır. Haçlı liderlere V. Aleksios ile tanışmaya çağıran güven verici mesajlar gönderilir ancak Dandolo tuzak olduğundan şüphelenince yanıtlamazlar. Darbe haberi Haçlı kampına ulaşır. V. Aleksios, IV. Aleksios'un anlaşma uyarınca borçlarının ödenmesini talep eden Dandolo ile görüşükten sonra şövalyeler V. Aleksios'u ele geçirmeye çalışırlar. Kuşatma başlar.

2 Şubat Flandersli Henri, yiyecek tedarik etmek için Haçlı ordusunun bir bölümünü Karadeniz yakınlarında Filea/Phileas'a götürür. Dönerken, V. Aleksios orduya arkadan saldırır lakin yenilir. İmparatorluk sancağı ve Panagia Nikopoios ikonası ele geçirilir. Haçlı filosu ateş gemileriyle yok etmeye çalışılır ancak başarılı olunamaz. 3 Şubat Kanabos'un destekçilerine rüşvet verildikten sonra Kanabos tutuklanır. Şehrin kapıları kapatılarak tahkimatlar güçlendirilir. 5 Şubat Ayasofya'da V. Aleksios'un taç giyme töreni yapılır.

8 Şubat V. Aleksios, barış görüşmeleri için Dandolo ile bir araya gelir. Venediklilerin talep ettiği koşullar Romalıların düşünemeyeceği kadar ağırdır. Toplantı Haçlı süvarilerinin autokratorla maiyetine ani bir saldırısıyla sona erer. Haçlıların tahta geçmesi konusundaki ısrarı yüzünden IV. Aleksios ve Kanabos aynı gün öldürülür. Kısa bir süre sonra II. Isaakios'da öldürülür. IV. Aleksios'un ölüm haberi Haçlılara

ulaştığında autokrator ile ilişkileri daha da kötüleşir. Mart ayında kentte ikamet eden tüm Latinlerin zorla sınır dışı edilmesi, Haçlıların imparatorluğun bölünmesi konusunda kendi aralarında müzakere etmeye başlamasına yol açar. Haçlı liderleri anlaşma yaparlar:

- Şehir düştüğünde, tüm ganimetler toplanılacak ve IV. Aleksios'un borçları ödenene kadar dörtte üçü Venedik'e gidecek sonra eşit dağıtım yapılacaktır,
- Altı Haçlı ve altı Venedikli, imparatorluğun dörtte birini alan bir "Latin İmparatoru" seçecekler ve geri kalanı eşit olarak bölünecektir,
- İmparator Haçlılardan seçilirse Venedikliler patriklik ve Ayasofya'yı alacaklar, tersi de geçerlidir.

Haçlılar yeminler ederek şehre yapılacak saldırı için kuşatma silahları hazırlamaya başlarlar. 9 Nisan Haliç boyunca deniz duvarlarına yapılan saldırı başarısız olur. Günahlarının başarısızlığa neden olmayacağına dair din adamları güvence verirken Dandalo cesareti kırılmış Haçlıları toplar. 12 Nisan Pazartesi 40 gemi Haliç'i deniz surlarına doğru yüksekten saldırmak için "uçan köprüler" ile geçerek Blakhernae ile Khrist Evergetes/Gül Cami manastırı arasındaki surlara saldırırlar. Haçlılar öğlen saatlerinde ilk kuleyi ele geçirirler. Autokratorun şehirden yokuş aşağı karşı hücumu yenilir. Daha fazla Haçlı yokuş yukarı şehre doğru ilerlemek için takip eder. Autokrator, Blakhernae'deki ana güçleri yeniden bir araya getirdiğinde Boukoleon'dan ayrılır. Gece Haçlılar, karşı saldırıyı durdurmak için ateş yakarlar ve şehrin üçte birinden fazlası devasa bir yığın halinde yanar. Autokrator, insanlar kaçarken Trakya'ya kaçar.

Analiz

IV. Aleksios'un Haçlılara vaadini gerçekleştirmek için yaptıklarına bir tepki olarak ve Nikolaos Kabalos'un tahtı kabul etmemesi üzerine tahta çıkar. Selçuklulardan yardım talebinde bulunur fakat iç karışıkla uğraşan Selçuklular olumlu yanıt vermezler. Kısa süren hükümdarlığı süresince V. Aleksios, Haçlılarla anlaşamaz ve kendisine fazla güvenir. Bunun neticesinde Roma İmparatorluğu artık fiilen tarihe karışır. Thema sistemi ortadan kalkar. Konstantinoupolis Latin diğer bir deyişle Romanae/Romanorum İmparatorluğu kurulur. Haçlıların bu eylemde bulunmasına etkenler olarak;

- Vaat edilenin yerine getirilmemesi,
- Skizma yani Greklerin Papa'nın üstünlüğünü kabul etmemesi,
- I., II. ve III. Haçlı Seferlerinde hayal ettikleri başarıyı elde edememelerinin sebebi olarak Greklerin Türklerle iş birliği yaptıkları düşüncesi,

- 1171 ve 1182 yıllarında özellikle Venediklilere uygulanan pogrom,
- İmparatorlukta yaşanan iç karışıklık,
- Başkentte olası isyanı önlemek için az asker bulundurulması,
- Grek Ortodoks Kilisesinin olaylara seyirci kalarak bir tepki ortaya koymaması,
- Enriko Dandolo'nun imparatorluğun zayıflığını idrak ederek Venedik Deniz Ticari Koloni Cumhuriyeti kurma fırsatını iyi değerlendirmesi ve böylelikle Cenevizliler ve Pisalıları geri plana atması vardır. Venedik'in thalassokrasi/denizlere hâkim olarak ilerleyen zamanlarda Batılı devletlerin Koloni İmparatorluğu kurmalarının öncülü olarak değerlendirilebilir.

Böylelikle Erdem'in (2005) belirttiği gibi Venedik, Doğu-Batı ticaretinde rakipsiz olur. Kenti savaşarak ele geçiren Haçlılar, Kentlerin Kraliçesi'ni acımasız bir şekilde yağmalar ve hazinelerinin hem tahrip hem de Batı dünyasına taşınmasına neden olurlar. Artık bir daha eski haşmetini kül rengi pelerine sahip gölge gibi taşıyan bir Konstantinoupolis kenti var olacaktır. Bu olay Ortodokslar tarafından Büyük İhanet olarak tanımlanacak ve hiçbir zaman affedilmeyecek bir eylemdir. Ayönü (2005) Malazgirt ve Myriokephalon bozgunlarından sonra bile Latinler için kullanılan kin ve nefret ifadelerinin Türkler için kullanılmadığını belirtir. Daş'ın (2009) belirttiği gibi imparatorluk halkı için her ne pahasına olursa olsun savunacakları Greklik ve Ortodoksluk tabularının başlangıcıdır. Dördüncü Haçlı Seferi imparatorluk için bir felakete sebep olurken Müslüman dünyasında etkili olmaz.

3. 1. 2. Nikaia/İznik Rum İmparatorluğu (13 Nisan 1204 – 15 Ağustos 1261)

3. 1. 2. 1. Laskaris Hanedanı (1204–61)

3. 1. 2. 1. 1. I. Teodor Laskaris (1205–22) Theodoros A Laskaris

V. Aleksios kaçınca aynı gün ordudaki savunmaya Konstantin ve Teodor Laskaris kardeşler liderlik yaparlar. Haçlılar direnişi kırmak için yangın çıkarırlar. Durum umutsuz görüldüğünden direniş sona erer. Konstantin kardeşi Teodor ile gemiyle kentten kaçar. 13–15 Nisan günleri arasında başkent yağmalanır. Haçlılar, Ayasofya’da sahte bir ayin düzenler ve patriğin tahtına fahişe yerleştirirler. Bonifacio, Boukoleon Sarayını işgal eder ancak Dandolo tarafından çıkarılınca II. Isaakios’un dul eşi Macar Margaret ile evlenir. 9 Mayıs Flandersli I. Baudoin, Bonifacio’nun girişimlerine rağmen Romaniae/Romanurum İmparatoru (1204–05) seçilir ve 16 Mayıs Ayasofya’da taçlanır. Baudoin’in kardeşi Henri Batı’ya doğru yürür ve V. Aleksios, Çorlu’dan kaçar. Gümülcüne’de selefi III. Aleksios ile ittifak arar. III. Aleksios, V. Aleksios ile Larissa’da buluşmak için ilerler ve kızı Eudokia ile evlendikten sonra tahta geçmesini önlemek için kör ettirir. Leon Sgouros Attika’yı istila edince piskopos Mihail, Eğriboz’a kaçar. Villehardouinli Geoffroy’in yeğeni Geoffrey, Haçlıların toprak paylaşımına katılmak için Filistin’den gelerek Peloponez’deki Modon’da karaya çıkar ve Champlitteli William ile yerel Grek lordlarının müttefiki olur. Ekim “Partitio terrarum imperii Romaniae/Roma İmparatorluğu’nun topraklarının Bölünmesi” adı verilen Resmi bölünme antlaşmasına göre;

- İmparatora/Baudoin’e Blakhernae ve Boukoleon Sarayı yanı sıra başkentte $\frac{1}{4}$ (çeyreklik) alır.
- Venedik ve diğer Haçlı lordlarının her biri başkentte $\frac{3}{4}$ (dörtte üç) payı eşit paylaşacaklardır.
- Baudoin doğu Trakya’yı alır.
- Venedik, Edirne, Tekirdağ, Marmara Ereğlisi, Mora, Ege ve İyon adalarını, Korinth Körfezi’ni ve Eğriboz’un ucunu alır.
- Baudoin Küçük Asya’daki imparatorluk topraklarını alır ve kardeşi Henri’ye Edremit’i verir.
- Haçlılar tarafından Montferrato Markisi Bonifacio (1204–07) Selanik Kralı sıfatıyla Selanik’e yerleştirilir.

- Eğriboz'un kalanı, Bonifacio'ya verilir. Bonifacio da adayı, başkent Khalkis'i güçlendiren Flaman asilzade Avesnesli II. Jacques'e (1204–05) bir tımar olarak bırakır ve Halkida'nın egemeni olur. Ölünce Negroponte/Eğriboz Triarşisi kurulur.
- Hasta olduğundan dolayı kentin kuşatılmasına katılamayan Blois Kontu Louis için İznik Düklüğü yaratılır ancak hastalığı yüzünden askerlerinin Anadolu'daki eylemlerine katılamaz. Düklüğü İznik kentini Teodor Laskaris aldığı için sadece kâğıt üzerinde kalır.
- Stephen de Perche'ye, Baudouin tarafından Alaşehir kontu unvanı ve tımarı verilir. Ancak Alaşehir, Haçlı egemenliğinde değildir ve orada Teodor Mangafas/Morotheodoros (1204–05) bağımsızlığını ilan eder.
- Braçieuxlu Peter Pegai/Biga topraklarını alır.

III. Aleksios ve Efrosini, Bonifacio'ya sığınır ve hapsedilirler. Bonifacio, Dimetoka'yı alarak üvey oğlu Manuel Angelos'u imparator ilan eder. Bonifacio Dandolo'nun arabuluculuğuyla Baudoin ile anlaşır ve Selanik Kralı olarak tanınır. V. Aleksios, Haçlılar tarafından ele geçirilir. Atina, Haçlılar tarafından işgal edilir. Thermopylae geçidinin korunması için Boudonitza Markizliği Guy Pallavicini (1204–37) ve Amphissa yakınlarındaki Salona Lordluğu I. Thomas d'Autremencourt (1205–12) Frank Haçlı devletleri kurulur. II. Jacques, Eğriboz'u istila eder. Bonifacio tarafından tımar olarak verilir. Leon Sgouros, Korinth'in dağlık kalesi "Acrocorinth"te kuşatılırken Bonifacio, Peloponez'i istila eder. Haçlı tımarından hayal kırıklığına uğrayan I. Mihail Komnenos Angelos Dukas (1204–14), akrabası Arta lordu Sennacherim'e katılmak için Haçlı ordusunu terk eder ve ölümü üzerine toprakları ele geçirir–Epirus/Epir Despotluğunun kuruluşu. V. Aleksios, başkente gönderilir ve efendisi IV. Aleksios'a ihanet etmekle suçlanarak Theodosius Sütunundan hain olarak atılarak idam edilir.

Gürcü Kraliçesi Tamara (1184–1213) ile savaşmak için yola çıkan Rum Sultanı Rükneddin ölür. Yerine reşit olmayan oğlu III. Kılıç Arslan (1204–05) geçer. Amcası Keyhüsrev, Mavrozomes'e kaçar ancak geri dönmeyi planlar. İmparatorluk yanlısı Toskanalı Aldobrandini (1204–07), Antalya'yı ele geçirir. Her ne kadar vali olarak gözükse de bağımsız hüküm sürer. Manuel Komnenos Mavrozomes, Menderes vadisinde Honaz ve Denizli'de bağımsız bir prenslik kurmaya çalışır. Priene ve İyonya kentlerini kapsayan Sampson bölgesinde Sabbas Asidenos (1204–16) bağımsızlığını

ilan eder. Gürcistan Kraliçesi Tamara'nın birlikleri, I. Andronikos'un oğlu Manuel'in oğulları Aleksios ve David Komnenos'a Trabzon'u almaları için yardım eder-Trabzon İmparatorluğu'nun kuruluşu. I. Aleksios Komnenos Trabzon'da (1204-22) ve David (1204-14) Sinop'da hüküm sürer. Yunanistan Messenia/Mesinya'da Yannis Kantakouzenos (1204-05) bağımsızlığını ilan eder. Bulgar Kaloyan, papalık delegesi tarafından Bulgarların ve Ulahların Kralı olarak taçlandırılır. Papalık elçisi Capuanolu Peter, Ayasofya'daki Grek din adamlarına hitap eder ve onlara Latin uygulamalarını benimsemelerini söyler. Venedikli alt diyakoz Thomas Morosini Latin Patriği (1204-11) olur. Patrik ile birçok sürgün Silivri'de karşı mücadele ederler.

1205 yılında Flandersli Henri komutasındaki Haçlı kuvveti Edremit'i alır ve savaşta Konstantin ve Teodor, Mangafas'ın güçlerini yener. Konstantin Laskaris beklenmedik bir şekilde ölünce liderliği I. Teodor Laskaris (1205-22) alır. Teodor, despot olarak tahta çıkar. Atina, Burgonya lordu Otto de la Roche'ye (1205-25) verilerek Atina Dukalığı kurulur. Doge'in yeğeni Marko Sanudo, Naxos/Nakşa Adasını Venedik için alır. Bonifacio, Girit'deki haklarını Venedik'e satar. Ceneviz korsanı Enrico Pescatore adayı ele geçirir. Laskaris, İznik'den ayrılarak Bursa'da sürgünleri toplar. Filibe'de Aleksios Spietes, Kaloyan'a isyan ederek kendisini imparator ilan eder. Kaloyan, Filibe'deki isyanı sonlandırır ve Trakya'daki Grek isyanına yardım eder. Edirne ve Dimetoka'yı ele geçirince Baudoin kuşatmak için Edirne'ye gider. Kaloyan, Kuman takviyeleriyle Hadrianoupolis/Edirne Savaşı'nda Baudoin'i bozguna uğratarak esir alır ve ilerleyen zamanda öldürür. Romaioktonos/Latin-kırıcı Kaloyan olarak anılmaya başlanır. Dandolo hayatta kalanları başkente götürür ve burada birçok Haçlı kaçar.

Bulgarlar ile İznikliler Haçlılara karşı müttefik olurlar. Flandersli Henri, orduyu toplamak için Bitinya'dan Tekirdağ'a gelir. Dandolo ölünce Pietro Ziani (1205-29), Venedik Doge'u seçilir. Venedikliler Dıraç'ı alırlar. Güneybatı Peloponez'de Villehardouin ve Champlitte'e karşı ayaklanma olunca Mihail Komnenos Dukas isyancılara yardım etmek için Korint Körfezi'ni geçer ancak yenilir. Cyparissia, Coron ve Kalamata Latinlere düşer, Monemvasia direnir. Sultan'ın çocuk yaşta olmasından rahatsız olan devlet adamlarının çağrısına uyarak Keyhüsrev tahtı yeniden ele geçirmek için harekete geçer. Konya'ya gidebilmek için Laskaris şehzadelerini rehin bırakınca onay verir. İlerleyen zamanda sultanın oğulları gizlice kaçarlar. Keyhüsrev Konya'ya gelerek ikinci defa tahta (1205-11) geçer.

Villehardouinli Geoffrey, Nauplia kuşatmasında Bonifacio'ya katılır. Mora'yı almaya karar verir. Champlitteli William'ı kendisine katılmaya ikna eder. Bonifacio'un

ordusundan Patras, Andravida, Pondico Castro/Fare Kalesi'ni ve diğer güçlü noktaları alarak prenslik kurmak için ayrılırlar. Kountouras Zeytinliği Savaşı, Mora yarımadasındaki Mesinya'da, Frank Haçlıları ile Grekler arasında gerçekleşir. Frankların zaferi ve yerel direnişin çökmesine yol açar. Champlitteli I. William (1205–09) tarafından Ahaya Prenslığı kurulur ve Akrokorinth kalesinde Leon Sgouros'u kuşatırlar. Laskaris, Anadolu'da Latinlerin aldığı yerleri geri alır. Mangafas'ı yenerek topraklarına hâkim olur.

II. Jacques ölünce Eğriboz/Negroponte üç Verona baronuna devredilir ve Negroponte Triaşisi diye adlandırılan üçe bölerler: Oreos merkezli kuzey Pecoraro da Mercanuovo (1205–09), Karistos'tan yönetilen güney Ravano dalle Carceri (1205–08) ve Halkida'dan yönetilen orta kısım Giberto da Verona (1205–08). Alman soylu II. Berthold von Katzenelnbogen, Teselya Velestino Lordu (1205–17) olur. Papa, patrik olarak Thomas Morosini'nin seçilmesini onaylar. Filibe'teki Bogomiller şehri Kaloyan'a devretmeye çalışırlar bu yüzden yerel Latin komutan Renier, Grek desteğiyle mahallelerini yakar.

1206 yılında Laskaris, Menderes vadisi topraklarını tutan Mavrozomes'i yener. Henri, Trakya'ya yürür. Dimetoka'yı Kaloyan'dan alır. Ayasofya'da imparator (1206–1216) olarak taç giyer. Kaloyan'ın Edirne kuşatmasını hafifletir ancak İzmit kuşatması başarısız olur. Andronikos'un dul eşi Agnes ile evli olan Trakya kralı Teodor Branas, Dimetoka'nın lordu olarak kabul edilir. Aleksios Komnenos, Selçuklu Sultanı Keyhüsrev tarafından mağlup edilerek esir alınır ve onun tebaası olmayı kabul eder. Laskaris Paflagonya'da David Komnenos'un ordusunu yener. Laskaris, Trakya'da sürgünde yaşayan patriğe başvurarak İznik'e gelmesi talebinde bulunur. Patrik kabul etmez kabul ve bir süre sonra da ölür. Patrik ölünce Konstantinoupolis'in Ortodoks din adamları, papadan kendilerine yeni bir patrik seçme yetkisi vermesini isterler. Laskaris, papaya bu yetkinin verilmesi ve kendisinin Ortodoks devletlerin en üstünü olarak tanınması hususunda mektup gönderir. Papa, mektubu dikkate almaz. Yeni bir patrik seçme yetkisi verir fakat Latin yetkililer karşı çıkar ve seçtirmezler. Asidenos, İznik egemenliğini tanır ve vali olarak kalmasına izin verilir.

1207 yılında Henri, Laskaris'e karşı David ile ittifak yapar. Laskaris, Heraklea Pontika/Karadeniz Ereğlisi'ni David'den almaya karar verir. Şehre ilerlerken Latinler ordusuna arkadan saldırınca seferi iptal eder. Latinler Biga, Erdek ve İzmit'i geri alırlar. Laskaris, Trakya'yı alan Kaloyan'a başvurur. Keyhüsrev, Antalya'yı fetheder. Henri, Selanik ile ilişkileri yeniden kurmak için Montferratlı Bonifacio'nun kızı Agnes ile

evlenerek Trakya'ya döner. Trakya, Teselya veya Peloponez'de mülklerini kaybeden aristokratlar İznik'e gelirler ve onlara sığınma hakkı verilir. Laskaris, Erdek'i ablukaya almak için Yannis Stirione komutasındaki 17 korsan kadırgası kiralar. Henri, Erdek'i rahatlatır sonra İzmit kuşatmasını hafifletir. Laskaris, Latinlerin Erdek ve İzmit egemenliğini tanıyan ancak surların yıkıldığı 2 yıllık ateşkes teklifinde bulunur. Henri kabul eder, Edirne'ye tekrar saldırıldığı için Trakya'ya döner ve ağır bir yenilgiye uğrar. Bonifacio, Marko Sanudo'yu (1207–27) Venedik Nakşa ve Takımadaları Dükü olarak tanır. Bonifacio, Bulgar pususunda öldürülür ve yerine oğlu Demetrius (1207–24) geçer ve Biandrate Kontu II. Oberto naip olarak atanır.

1208 yılında Laskaris, İznik'de sinod toplar. Mihail Autoreianos (1208–12), meşru bir Ortodoks Kilisesi hiyerarşisini yeniden kurmak için patrik seçilir ve Batı Anadolu'daki İznik topraklarının piskoposluğunu yeniden düzenleyerek Alaşehir'i başpiskoposluğa yükseltir. Patrik tarafından fiiliyatta hükümdar olan I. Teodor Laskaris taçlandırılır ve oğlu Nikolaos Laskaris ortak imparator ilan edilir. Henri, Boril'in (1207–18) çok üstün Bulgar ordusunu Filibe'de yener. Boril, vasalı olmayı kabul ederek onun gayri meşru kızıyla evlenir. Trakya'da barış sağlanır. Anadolu'da ateşkes sona ererken Henri, David ile ittifak halinde Bitinya'da Laskaris'e karşı sefer düzenler. Laskaris tekrar papanın barışa aracılık etmesini ister ve Marmara Denizi'nin Latinlerle arasında kalıcı bir sınır olarak önerir. Umutsuzluğa kapılan Leon Sgouros, Akrokorinth kalesinden atıyla birlikte atlayarak intihar eder fakat Teodor isimdeki birisi liderliğinde kent direnir. Saint-Omer'li I. Nikolaos (1208–35) ve kardeşi James, Atina Dukalığından Thebai'in batısındaki antik Thespieae bölgesi olan Erimokastro'da bir tımar aldıkları Yunanistan'a gelirler.

1209 yılında Henri, Oberto tarafından Montferrato'yu yöneten Bonifacio'nun büyük oğlu William'ın Demetrius'un yerine tahta çıkarılması komplosuna karşı koymak ve lordların bağlılıklarını sağlamak için Selanik'e yürür. Oberto naiplikten azledilirken Henri, Serez'i Oberto'nun destekçilerinden alır. Teselya'daki isyanı bastırmak için Trakya'dan ayrılmak zorunda kalır ve Larissa'yı alır. Henri, Lombard baronları kuşatmak için Thebai'ye sonra Atina'ya yürür. Oberto, Eğriboz/Negroponte Triarşisini kendi egemenliğinde toplayan Ravano dalle Carceri'ye (1209–16) sığınır. Fakat Henri her ikisini de teslim olmaya zorlar ve Ravano Latin vasalı olur. Mihail Komnenos Dukas, vasal olarak Henri'ye saygı gösterir ve kendisini Arta'ya dayandırarak güney Epir'i yönetmesine izin verilir.

1210 yılında Teodor Komnenos Dukas, İznik'den Arta'da kardeşi Mihail'e kaçar. Mihail, Henri'ye isyan ederek Selanik topraklarına saldırır. Venedik'le anlaşma imzalar. Onların vasalı olur ve yılda 40 lb iperpiron ödeyerek ticari imtiyazlar tanır. Venedik ona paralı askerler gönderir ve Henri, Selanik'e gelince boyun eğerek tekrar saygı gösterir.

1211 yılında III. Aleksios, Keyhüsrev'e sığınır. Sultan, III. Aleksios ve kendisine eşlik eden yeğeni (II. Isaakios'un oğlu) Manuel adına Laskaris'in topraklarını fetheder. Menderes Antakya'sını kuşatır ve ordusunun yaklaşık yarısı Latin paralı askeri olan Laskaris kentin yardımına gelir. Selçuklular savaşta üstündür ancak sultan öldürülünce yenilirler. Laskaris, III. Aleksios ve Manuel'i ele geçirir. Selçuklular, sınırı kabul etmek zorunda kalırlar. Tahta I. İzzeddin Keykavus (1211–20) geçer. Keykavus, otuz yıl süreli barış ve saldırmazlık anlaşması imzaladığı Laskaris'in müttefiki olur. Böylelikle Laskaris, Latinlere odaklanabilir. Latin Bitinya'sını alarak Bracieuxlu Peter'i öldürür. Henri tarafından Rhyndakos/Kocasu Çayı üzerindeki savaşta bozguna uğratılır. Henri, Poimamenum/Eski Mansyas ile Edremit'i alır ve sınırını savunmaları için Grek tutsaklarını görevlendirir.

Papalık delegesi Kardinal Pelagius, Konstantinoupolis'te kalan tüm Grek din adamlarının Latin ayini, Birlik ve Latin patriği kabul etmelerini zorunlu kılan emirleri uygulamaya gelir. Grekler reddedince kiliselerini kapatarak hapsedmeye başlar. Henri ile görüşen Grek temsilci bedenleri gibi ruhları da yönetilmeyeceği için direneceklerini söyleyince Henri kiliselerini yeniden açar ve Pelagius sinirlenerek ayrılır. Pelagius'un temsilcileri İznik din adamlarıyla Birlik konusunda görüşmek için Marmara Ereğli'deki sinoda giderler. Görüşmeler başarısız olur lakin beraberindeki Henri'nin elçileri, Laskaris ile sınırı teyit eden bir anlaşma imzalar. Laskaris Marmara kıyılarını, İzmit, Troad/Biga, Erdek, Anchyrus/Balıkesir ve Edremit'i Henri'ye bırakan ve kalan egemenlikleri koruyan antlaşmayı imzalar. Barış, Latinlerin Biga yarımadasındaki egemenliklerini onaylar. Laskaris'in krallığının kuzey ve güney bölgeleri arasındaki yolların kontrolünü ele geçirerek, stratejik açıdan önemli bazı Bitinya kalelerini ele geçirirler. Laskaris, yeni kaleler inşa eden ve eskilerini onaran yoğun bir tahkimat programı benimser. Ayrıca yerel yetkilileri, mültecileri yeni kalelerin çevresine yerleştirerek ekilebilir araziler vermeye çalışır. Henri, Trakya'da Boril'i yener. Kardeşi Eustace ve II. Berthold von Katzenelnbogen Mihail'in yardımıyla Pelagonya'da Ulah lordu Strez'i (1207–14) yenerler.

1212 yılında Mihail, Teselya'yı istila eder, Larissa'yı alarak Latin din adamlarını sürer. Thomas d'Autremencourt, egemenliğini genişletmek için Galaxidi limanına saldırır ve Mihail Galaxidi'lilerin talebi doğrultusunda yardıma gelir, Salona'yı alır ve Thomas ölür.

1213 yılında Sanudo İzmir'i ele geçirir. Laskaris tarafından yenilerek esir alınınca Latinler buradaki topraklarından çekilirler.

1214 yılında Selçuklu güçleri David'i yenerek Sinop çevresindeki topraklarını fethederler. Mihail, Korfu'yu aldıktan sonra bir hizmetçi tarafından öldürülünce kardeşi Teodor Komnenos Dukas (1214–30), despot olarak yerine geçer.

1215 yılında İznik piskoposları, Komnenos Dukas hanedanının topraklarını meşru olarak tanırlar ve Epir'de atanan piskoposları onaylaması için delege gönderirler. Ancak patriklerinin kanon davalarını yargılamasında ısrar ederler.

1216 yılında Henri, Dukas'ın ilerlemesine karşı Demetrius'un naiplerini desteklemek için Selanik'e gider. Henri ölür ve Béthuneli Conan naip olarak atanır. Baronlar Henri'nin kız kardeşi Yolande'nin kocası, Fransa Kralı II. Filip Augustus'un (1180–1223) kuzeni Peter de Courtenay'ı seçer ve ona temsilciler gönderir. Dukas, egemenliğini Pelagonya'ya kadar genişletmek için Ohrid ve Prilepe'yi alır. Sırp Kralı II. Stefan Nemanjić (1196–1228), Dukas'la müttefik olur. Asidenos, Latmos Dağı'ndaki manastıra çekilince topraklarının yönetimi imparatorluğa geçer.

1217 yılında Papa III. Honorius (1216–27), Roma'daki St Lawrence Kilisesi'nde Courtenaylı Peter'ı (1216–17) taçlandırır. Venedik'in Dukas tarafından alınan Dıraç'ı onlar adına kuşatma ve karşılığında deniz yoluyla başkentine ulaşma teklifini kabul eder. Kuşatma başarısız olunca Peter, Pindus Dağları üzerinden Selanik'e ilerlerken boyun eğiyormuş gibi yapan Dukas tarafından esir edilerek ilerleyen zamanda öldürülür. Papa, yardım için çevredeki yöneticilere ve Haçlı Seferi'ni Dukas'a karşı yönlendirmek için Macar ve Hırvat Kralı II. András'a (1205–35) yazar lakin hiçbir etkisi olmaz. İmparatorluğu karısı Yolande (1217–19) yönetir. Dukas, Demetrios Khomatenos'u (1216–34) Ohrid Başpiskoposu olarak atar.

1218 yılında Tırnavo'yu kaybeden Boril tahttan indirilerek kör edilir ve II. İvan Asen (1218–41), "Ulahların ve Bulgarların Kralı" olur. Dukas, papanın tutsak Kardinal Colonna ve Peter'ın ordusunun diğer bazı liderlerini serbest bırakma talebini kabul ederek papaya itaat eder. Papa, Venedik'e Haçlıları bir araya getirmeyi ve Epir'e saldırmaya teşvik etmeyi bırakması çağrısında bulunur.

1219 yılında Venedikli “Podesta” Jacopo/Giacomo Tiepolo (1219–20/21), Laskaris ile gümrük vergilerinden kurtulduğu ticari anlaşma yapar. Yolande ölür ve oğlu Robert Fransa’dan gelene kadar naipler yönetir.

1220 yılında Keykavus ölür ve yerine kardeşi I. Alaeddin Keykubad (1220–37) geçer. Courtenaylı Robert (1221–28), taç giymek için Macaristan ve Bulgaristan üzerinden gelir. İznik ile yapılan anlaşma yenilenir ve Laskaris, kızı Eudokia’yı Robert’in gelini olarak önerir. Patrik, bir konsilin papaya Birlik mesajı göndermesi için doğu patriklerine mektuplar gönderir. Başarı sağlayamaz. Papa, Selanik’i koruması altına alarak Dukas’ı aforoz eder.

1221 yılında Keykubad, yöneticisi Akşehirli olan Anadolu’nun güney kıyısındaki bağımsız Grek şehri Kalonoros’u fetheder ve kent Ala’iyya adını alır. Dukas, Serez’i alır ve Selanik’i karadan kuşatır. Bağımsız Rodop Dağları Lordu Aleksios Slav (1207–30), Dukas’ın müttefiki olur.

1222 yılında Trabzon’da Aleksios Komnenos ölür ve yerine oğulları Yannis ve Manuel yönetemeyecek kadar küçük olduğu için damadı I. Andronikos Gidus (1222–35) geçer. Laskaris ölünce Ermeni Filippa’dan olan 8 yaşındaki oğlu Konstantin mirastan mahrum bırakılarak kızı İrini’in kocası Yannis Batatzes tahta çıkar.

Analiz

Roma İmparatorluğu’nda Cameron’un (2015) belirttiği gibi IV. Haçlı Seferine kadar merkezi bir yönetim vardır ve yıkılınca her şey tuz buz olur. Diğer bir deyişle toprakları yekpare yerine farklı renklerdeki mozaiklerden oluşan bir vazo görüntüsüne kavuşur. Topraklarında yerel valiler/Arhon ve Latin feodal hükümdar ortaya çıkar. Öyle ki imparatorlukta yıkılıncaya kadar var olacak olan dynatos/güçlünün yönetici olduğu Arhon/Magnat dönemi başlar.

Nikaia/İznik olarak adlandırılmasına rağmen devletin siyasi merkezi Nymphaion/Kemalpaşa-İzmir’dir. İznik dini merkez yani diğer bir deyişle kilise merkezi durumundadır Latin İmparatorluğu, Katolik Latin yöneticiler ve Ortodoks Grek halktan oluşur ve bu durum topraklarında dini, lisani ve doğal olarak kültürel yönden farklılıkları olan parçalı bir yapı meydana getirir. İmparatorluğun komşuları Roma İmparatorluğu’nu ihya etme iddiasındaki İznik ve Epir devletleridir. Bu durum Latin İmparatorluğu bünyesindeki parçalı yapının ana etmeni olan Grek halkı için bir merkezkaç kuvveti diğer bir deyişle komşu Grek devletlere meyletmeyi ve kurtuluş

umudunu getirir. Sonuç olarak Latin İmparatorluğu'nun uzun ömürlü olmayacağı ortaya çıkar.

Batı Avrupa için hâlihazırda var olan dini Doğu Sorunu kavramı siyasi bir boyut kazanır. İmparatorluk topraklarında Frankokrasi/Latinokrasi/Venetokrasi dönemi başlar. Patrik X. Yannis'in ölümü üzerine kentteki Ortodoks din adamlarının Grek patrik seçme isteğini Papa kabul etmesine rağmen Latin yöneticiler kabul etmeyerek ellerine gelen fırsatı kaçırmazlar. Katolik Latinler karşısında Ortodoks Grek kültürü her ne pahasına olursa olsun kilise ve halk nezdinde savunulacak eşsiz değerler haline gelir. İznik merkezli Grek Kilisesi yeniden düzenlenerek halkın imparatorlukla uyumlu olmasını önleyerek dini yönden en yüksek otorite olur. Hükümdarlığı süresince eski imparatorluk topraklarındaki Latin ve Grek devletlerine karşı var olma savaşı verir. Trabzon karşısında aldığı galibiyetle onların önünü keser.

Latinlerin kibirli tavırlarla imparatorluk toprağı neresi varsa üzerinde hak iddia etmeleri neticesinde Flanderli Baudouin, Bulgar Kaloyan'a yenilerek esir edilir. Latin İmparatorluğu karşısında Grek devletleri Bulgar müttefik edinirler. Henri askeri yönden başarılı olur. Grek kurnazlığıyla Courtenaylı Peter'in başkentine ulaşmadan öldürülmesi zorunlu olarak yönetimi bir bayanın idare etmesine yol açar. Anadolu'da Rum Sultanlığı iç karışıklıkta olduğundan dolayı durum değişmez.

Konstantinoupolis aristokrasinin Anadolu kökenli olanları haricinde diğerleri ortadan kalkar ve Anadolu aristokrasisi egemen güç olur. Muhtemeldir ki Thema sistemini ortadan kalkınca ana etmeni olan pronioia ön plana çıkar. Werner'in (2014) belirttiğine göre topraklarını savunmaya istekli ve muktedir, sağlam bir köylülük oluşturma amaçlanır ve paroikos (pronioia'daki serfler/köylüler) artık toprağı işleyen çiftçi anlamında kullanılır. İmparatorluk Akritai/Uç devleti olarak belirtilebilir ve bunlar eskiden olduğu gibi kendini savunan çiftçiler değil topraklarını serflere işleten ve toprak rantından geçinen feodal beylerdir. Rum Sultanlığı ile Keyhüsrev'in ölümünden sonra imzalanan otuz yıl süreli barış ve saldırmazlık anlaşmasıyla imparatorluk doğu topraklarını güvence alır. İznik İmparatorluğu ve komşularının yaklaşık 1214 yılındaki durumunu gösteren harita Şekil 4. 12 de görülmektedir.

3. 1. 2. 1. 2. III. Yannis Dukas Batatzes (1222–54) Ioannis Γ Doukas Batatzis

Laskaris'in hoşnutsuz küçük kardeşleri İsaakios ve Aleksios Konstantinoupolis'e sığınır.

1223 yılında Dukas, Selanik'i kuşatır.

1224 yılında Robert, İsaakios ve Aleksios Laskaris'in Bitinya'yı işgal etmesine yardım eder. Ancak Batatzes, onları Poimaneon Muharebesinde bozguna uğratarak esir alır. Batatzes, Biga yarımadasını geri alarak Latin egemenliğini sonlandırır ve Gelibolu'nun güvenliğini sağlamak için Avrupa'ya geçer. Selanik Latin İmparatorluğu (1204–1224) sona erer ve Grek egemenliği geri gelir. Epir Despotu Dukas, Selanik Grek İmparatoru (1224–30) olur. Dukas'ı taçlandırmayı reddettiği için başpiskopos Konstantin Mezopotamites (1198–99/1204–24) sürgüne gönderilir ve İznik'e gelir. Robert, Selanik'e yardım etmeleri için ordu gönderir fakat onlar şehrin kaybını duyunca geri çekilirler. Epir'iler, Trakya boyunca orduyu takip ederek dağıtırlar. Papalık elçisi, Selanik'i rahatlatmak için Brindisi'de Haçlı Seferi düzenler.

1225 yılında Dukas, Bizye/Vize'ye ilerler ve Konstantinoupolis surlarına yaklaşır. Robert, Batatzes ile Kadıköy hariç tüm Asya'nın kaybını kabul eden bir anlaşma imzalar. Haçlı Seferi Brindisi'den Yunanistan'a geçer ve gemiler Montferratolu William ve diğerleri salgında öldüğünden geri dönerler. Dukas, Doğu Trakya'da Kavalla, Xanthi ve Gümülcüne'yi alır. Ancak Edirne halkı, Kamytzes komutasında bir garnizon kuran Batatzes'e yönelince Dukas şehrin dışında kamp kurarak kendisinin daha güçlü bir koruyucu olduğuna dair mesajlar gönderir. İzniklilerin zarar görmeden ayrılmalarına izin verilir. Lampsakus/Lâpseki'de kamp kuran Batatzes, kuzeni Andronikos Nestongus'un başlattığı isyan üzerine Trakya seferini iptal eder. Dukas'ın erkek kardeşi Manuel, İvan Asen'in kızı Maria ile evlenir ve kazanımlarını tanıyan Epir–Bulgar anlaşması yapılır. Naupaktuslu Apokaukos da Dukas'ı taçlandırmayı reddedince Khomatianus, Selanik'te taçlandırır. Rum Sultanlığı ile bölgesel sınır savaşları başlar ve Rum Sultanlığı bazı kaleleri fetheder.

1226 yılında Robert, baronlarıyla yaşadığı bir sorun neticesinde batıya gider. Gidus, Samsun ve havalisini yağmalar.

1228 yılında Papa tarafından imparatorluğa dönmesi söylenen Robert yola çıkar ancak Mora'da ölür. Erkek kardeşi Baudoin (1228–61), 10/11 yaşında yerine geçer. İvan Asen'in, naipliği alması önerilir. Konstantinoupolis'teki Toucy Konseyi'nden icra memuru/bailli Nogent, bir Frank'ın naip olması gerektiğinde ısrar eder. Toucyli Nogent, Dukas ile bir yıllık ateşkes imzalar. Keykubad, ordusunun birini Trabzon imparatorluğunun Karadeniz sahilindeki topraklarını fethetmeye ve Erzincan'da bulunan diğerini Trabzon'u kuşatmaya gönderir. Kuşatma hava koşullarından dolayı akamete uğrar ve ordu geri çekilir. Ancak Gidus, barışı sağlamak için vasallığı kabul etmek ve haraç ödemek zorunda kalır.

1229 yılında İkinci kızı ile Baudoin'in evlenmesi ve ardılı olması şartıyla baronlar tarafından Jean de Brienne tahta geçmesi için davet edilir. Perugia'da, Papa IX. Gregorios (1227–41), Jean de Brienne'yi (1229–37) kıdemli imparator olarak taçlandırılır. Girit'te Greklerin isyanı olur. İznikliler, Rum Sultanlığını bölgesel sınır savaşlarında hezimete uğratar ve sınırdaki bazı kaleleri geri alırlar.

1230 yılında Batatzes, Girit'deki isyancılara yardım gönderir. Akın yapan Türkleri dışarı çıkarmak için Menderes vadisinde seferler düzenler ve Tripolis/Buldan kalesini güçlendirir. Gidus ölür ve yerine I. Aleksios'un büyük oğlu I. Yannis Aksuhos Megas Komenos (1235–38) geçer. Dukas, Konstantinoupolis'ten önce Bulgarlara saldırmaya karar verir. Meriç vadisini alır. İvan Asen, Kumanları kiralar ve Filibe yolunda Klokochnitsa'da onu yenerek yakalar. Dukas'un kardeşi Manuel Komnenos Dukas (1230–37), Selanik'e kaçarak tahta geçer. Ancak Trakya'daki Epir gücü çöker. İvan Asen, Prilepe ve Ohrid'e kadar ilerler. İvan Asen tarafından damadı olduğundan Manuel'in Selanik'i müttefik ve vasalı olarak tutmasına izin verilir. Ancak Teodor kör edilir ve İvan Asen, kuzey Epir ve Arnavutluk'u Dıraç'a kadar istila eder. Epirililer Korfu'yu korur. Konstantin Komnenos Dukas (1230–42), Aetolia ve Acarnania'yı elinde tutar. Moğol tehdidi karşısında batı sınırını güvenlik altına almak isteyen Keykubat ile Batatzes arasında 1225 yılından beri devam eden savaşı sonlandıran anlaşma yapılır.

Şekil 4. 12. İznik İmparatorluğu ve Komşularını Gösteren Harita (Cameron, 2015).

1231 yılında Brienneli Jean Konstantinoupolis’de taçlandırılır. Manuel, 1215’ten beri sürgünde olan Mihail’in oğlu II. Mihail Komnenos Dukas’ı geri çağırır. Mihail, Arta’ya gider ve Arta’da II. Mihail Komnenos Dukas (1231–66/68) olarak hüküm sürer. II. Mihail, Venedik’ten Teselya’daki Pagasae Körfezi limanlarını geri alır. Orta Yunanistan’ı işgal eder ancak Pallavicini tarafından Lamia kalesinde durdurulur. Atina Dukası I. Guy de la Roche’un (1225–34) Mora birlikleri tarafından bozguna uğratılır.

1232 yılında İznik sinodu, Korfu piskoposu Bardanes ve Manuel Komnenos Dukas’ın talebi üzerine Birlik müzakereleri için Epir’e delege ve Eksarh olarak Ankara Piskoposu Hristoforos’u gönderir. Selanik’de Bardanes sinodun İznik otoritesini kabul etmesini sağlar ancak Khomatianus reddeder. Patrik, papaya Katolik zulmünü eleştiren mektup gönderir.

1233 yılında Rodos’da Leon Gabalas (1204–40), Batatzes’e karşı isyan eder. İznik komutanı Andronikos Palaiologos tarafından kuşatıldıktan sonra teslim olur. Batatzes Rodos’la meşgulken Brienneli Jean Biga’yı alır lakin Batatzes gelince Konstantinoupolis’e geri çekilir.

1234 yılında İznik ordusu Girit’e isyancılara yardım etmek için gider fakat başarısız olur. Venedik, isyancı Rodos valisi Gabalas ile İznik’e karşı müttefik olur. Gabalas adayı yarı bağımsız yönetmeye devam eder. Papa, şayet Roma’ya boyun eğerse kilisesine özerklik teklifini Antakya Grek Patriği II. Simeon (1206–35) reddeder ve İznik’e konsil için gider. Papa, Batatzes’e Birlik konusunda elçiler gönderir. Mayasız ekmek, inançta filioque ibaresi vb. tartışılır. Batatzes, Papa’ya kiliseyi papalık otoritesiyle uzlaştırır ve papaya karşı iyi niyetini gösterirse papanın Konstantinoupolis Patriği olarak İznik’in haklarını iade edip etmeyeceğini sorar. Keşişler Konstantinoupolis’e geri dönerler.

Şehir nüfusu azaldığı, yoksullaştığı ve hükümet İznik’ten korktuğu için, Brienneli Jean’ın 1 yıllık ateşkes çağrısını kilise konsiline katılmak üzere İznik’e geri götürmeyi kabul ederler. Nymphaion konsilinde Grek din adamları 1204 hakkında fazlasıyla konuşurlar ve rahiplerin, Haçlıların o zamanlar afroz edildiğini hatırlatması görmezden gelinir. Rahipler Batatzes’in mayasız ekmek kullanımı karşılığında filioque’yi sonlandırma çağrısını yanıtlamazlar. Keşişler konsilden erken ayrılırlar. Sultan, Moğollara karşı batıdan saldırıya uğramamak diğer bir deyişle sırtını sağlama almak için imparatorla dostluk ve barış anlaşması yapar.

1235 yılında Batatzes ve İvan Asen müttefik olur. Batatzes, Gelibolu’daki Venedik üssüne yıldırım gibi saldırır ve Filibe’yi Latinlerden almak için Trakya

üzerinden ilerler. İznik ve Bulgar kuvvetleri Konstantinoupolis'e karadan ve İznik filosu da deniz yoluyla saldırır. Ancak Brienneli Jean kara surlarını etkili bir şekilde tutar ve İtalyan gemileri, İznik deniz ablukasını bozguna uğratar. Kuşatma terk edilir ama Batatzes, Doğu Trakya'yı korur. Gelibolu'da Batatzes ve İvan Asen sinod düzenler. Bulgar Kilisesi'nin özerkliği kabul edilir-Tırnavolu piskopos I. Joachim ilk Bulgar Patriği (1235-46) olarak atanır.

1236 yılında Batatzes ve İvan Asen, Konstantinoupolis'i yeniden ablukaya alırlar ancak başarısız olurlar. Mora'dan II. Geoffrey Villehardouin (1229-46), Mora-Venedik takviye kuvvetlerinin ablukayı kırmasına öncülük eder. Papalık ile bir ittifak yapmayı düşünen İvan Asen, kızı Helen'e, başka biriyle evlenmek için ihtiyaç duyması durumunda İznik'ten geri dönmesini emreder. Baudouin, Brienneli Jean'ı sorumlu bırakarak yardım istemek için Roma'ya gider. İznik Patrikliği, Konstantinoupolis'in yeni Kiev Metropoliti I. Iosef'i (1237-40) seçme konusundaki eski rolünü üstlenir.

1237 yılında Alaeddin Keykubad ölür ve yerine II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-46) geçer. Brienneli Jean ölünce Cahieulu Anseau naip olur. Baudouin dönmez ve Venedik'e ipotekli Dikenli Tacı sunmak için Fransa Kralı IX. Louis'e (1226-70) giderek desteğini kazanmaya çalışır. Moğollardan kaçan Kuman mülteciler Tuna Nehri üzerinden Bulgaristan'a akarlar. Cahieulu Anseau onların bir kısmını İznik'e savaş açmaları için tutar. İvan Asen eşinin ölümü üzerine Teodor Komnenos Dukas'ın kızı İrini ile evlenir ve papalık görüşmeleri sırasında, Selanik'i yeniden kazanmak ve Batatzes'i rahatsız ettiğini kanıtlamak için Teodor Komnenos Dukas'ı serbest bırakır. Teodor şehre girerek Manuel'i tutuklar ve Antalya'ya sürgün eder. Teodor kör olduğu için büyük oğlu Yannis Komnenos Dukas'ı (1237-44), Bulgarlarla müttefik olarak kendisiyle birlikte Selanik İmparatoru ilan eder. Manuel, Selçukluları Antalya'dan İznik'e gitmesine izin vermeye ikna eder. Kardeşi ve yeğenine karşı Batatzes'e katılır.

1238 yılında Vladimir-Suzdal Knezi II. Yuri Vsevolodoviç (1212-16 /18-38), Moğollarla yaptığı Sit Irmağı Savaşında öldürülür. Moğollar tarafından Rusya'da Vladimir-Suzdal Knezliğinin başkenti Vladimir ve ardından Moskova yağmalanır. Moğollar Ukrayna'daki Kıpçak bozkırında kamp kurmak için yola çıkarlar. Kumanları tahliye ederler ve düzenli Konstantinoupolis-Rus temasını durdururlar. Ruslar, Altın Orda Hanlığı'nın vasalları olurlar. IV. Haçlı seferinden sonra Trabzon hâkimiyetindeki Herson teması Moğolların eline geçer. İvan Asen, Batatzes'le müzakereleri yeniden başlatır. Baudouin, III. Henri'den (1216-72) yardım istemek için Flanders'den

İngiltere'ye gider. Trabzon'da Aksuhos ölünce erkek kardeşi I. Manuel Megas Komnenos (1238–63) yerine geçer.

1239 yılında Baudouin'in paralı askerleri Venedik gemileriyle taşınır. Baudouin, erkek kardeşinin Flanders'daki mirası olan Namur'u, paralı askerlerini finanse etmek için 50.000 "ivres/lira karşılığında IX. Louis'e ipotek eder. Yeni ordu ile Macaristan ve Bulgaristan boyunca başkentine yürür. Manuel, İznik yardımıyla Teselya'yı almak için yerel lord Konstantin Maliasenos'a katılır. Pharsala ve Larissa'yı alırlar. Teodor sefer hazırlar. Manuel ile bir anlaşmaya varır. Teselya'nın bölünmesi için Maliasenas'a katılır. Manuel, Batatzes'e bağlanmaktan vazgeçer. Teodor kendisini Vodena'nın lordu ilan eder.

1240 yılında Rodos'ta Leon Gabalas ölünce yerine kardeşi Yannis Gabalas (1240–49) geçer. Moğol komutanı Batu, Kiev'e fırtına gibi saldırarak yağmalar. Kiev hiçbir zaman toparlanamaz ve Rusya Prenslığıne liderlik yapmayı devam ettiremez. Bu tarihten sonra Baudouin, batılı paralı askerleri ve Kumanlarla Çorlu'yu geri alır ve garnizonu köle olarak satar. Baudouin'in hizmetindeki 34 İtalyan kadırgası Batatzes'in filosunu bozguna uğratar. Doğu Anadolu'da Türkmen aşiretleri Selçuklulara karşı kendini peygamber tayin eden Baba İshak önderliğinde ayaklanırlar ve yıl içinde Selçuklu kuvvetlerince bastırılırlar.

1241 yılında Batatzes, Anadolu'ya 10.000 Kuman mülteciyi yerleştirir. Teodor, İznik'i ziyaret eder ve gözaltına alınır. Batatzes, Baudouin ile ateşkes yapar. Manuel ölür ve toprakları yeğeni II. Mihail'e geçer. Bulgar Çarı İvan Asen ölür ve yerine I. Kaliman Asen (1241–46) geçer.

1242 yılında Batatzes'in ordusu Çanakkale Boğazını geçer ve denizde paralel filo ile Trakya sahili boyunca ilerler. Kuman paralı askerler onlara katılır ve Teodor orduya onurlu rehine olarak eşlik eder. Batatzes, liderliğindeki ordu Selanik yönünde ilerler fakat kuşatma başladığında Batatzes, Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusunun Armenia'dan Selçuklu topraklarına doğru yola çıktığını duyar. Kuşatma, Teodor Yannis'i teslim olmaya ikna edene kadar devam eder. Yannis'in, İznik egemenliği altında despot olarak ve Teodor'un Yannis'in başbakanı olarak kalmasına izin verilir. Moğolların Anadolu'ya ilerlediğini duyan Keyhüsrev yardım için İznik, Trabzon, Minor Armenia ve diğer müttefiklere elçiler gönderir.

1243 yılında Baycu, Erzurum'u kuşatır ve ihanetle alır. Trabzon ve Gürcü Krallığı asker gönderir. Fakat Minor Armenia hükümdarı I. Hethum (1226–70) Moğolların kazanmasını muhtemel görerek geciktirir. Keyhüsrev, Moğolları beklemek

için Erzincan Ovasına doğru ilerler. Köseadağı savaşında Baycu, sahte bir geri çekilme ile Selçukluları cezbeder, onları geçitte kuşatır ve orduyu yok etmek için karşı saldırılar düzenler. Moğollar Sivas ve Kayseri’de fırtına estirirken Keyhüsrev kaçır, Tokat’ta hazineyi toplar ve Ankara’ya ayrılır. Vezir Mühezzibüddin Ali, teslim olmayı görüşmek için Moğol kampına gider. Selçuklular, Moğol vasalları olarak haraç ödeyeceklerdir. Moğollar, yağmaladıktan sonra sultanlığı terk ederler lakin Azerbaycan’dan denetlerler. Keyhüsrev, ittifak ve sınır görüşmesi için Menderes vadisinde Batatzes ile buluşur. Dostluk ve saldırmazlık anlaşması yapılır.

1244 yılında Baudouin, daha fazla yardım istemek için İtalya’yı ziyaret eder. Kutsal Roma İmparatoru II. Frederich (1220–50) ile papa arasında arabuluculuk yapmaya çalışır ve Frederich’i 1 yıllık bir ateşkes konusunda Batatzes’e yazması için ikna eder. Batatzes ve Frederich arasındaki antlaşma yapılır. Yannis Komnenos Dukas ölünce babası Teodor, Demetrius Angelos Dukas’ı (1244–46) halefi olarak görevlendirir.

1245 yılında Baudouin, yardım almaya çalışmak için I. Lyon Kilise Konsili’ne gelir. Latin Patriği Niccoló (1234–51), Grek saldırganlığı hakkında vaaz verir. Papa IV. Innocentus (1243–54), konsile skizma ve Grek saldırılarından duyduğu üzüntüyü belirterek gelirininde onda birini Baudouin’i desteklemek için verir.

1246 yılında 7 yaşındaki en küçük oğlu Alaeddin Keykubad’ı mirasçı olarak aday gösteren Keyhüsrev ölür. Vezir Şemseddin Muhammed el-İsfahani tarafından Sultan’ın en büyük oğlu 11 yaşındaki II. İzzeddin Keykavus (1246–62) tahta çıkarılır. Bulgar Kaliman ölünce yerine annesi Teodor Komnenos Dukas’ın kızı İrini’nin naipliği altında olan üvey erkek kardeşi II. Mihail Asen (1246–56) geçer. Batatzes, Bulgarların elindeki Serez ve tüm doğu Makedonya’yı alır. Mihail Asen, İznik fetihlerini tanır. Batatzes, Demetrius’un komplosunu duyunca huzuruna gelip sadakatini ve teslimiyetini göstermesi için çağırır ancak talebi reddedilince Selanik’i kuşatır. Bulgar naibi İrini’nin aracılığıyla teslim olan Demetrius Bitinya’ya sürgün edilir. III. Aleksios’un torunu Andronikos Palaiologos Selanik’i yönetirken oğlu Mihail Palaiologos, Serez’i yönetir.

1248 yılında Grek kalesi Monemvasia, Mora’da Villehardouinli II. William’a (1246–78) boyun eğme ve özerkliğine izin verilir. Baudouin, Konstantinoupolis’e döner. Fakat karısı Brienneli Maria’yı batıdaki topraklarını ipotek ettirmesi için gönderir. Oradaki borçlarını ödeyeceğine dair teminat olarak küçük oğlu Filip’i Venedik’e göndermek zorunda kalır. Konstantinoupolis’in tekrar kuşatılmasında deniz yardımı

konusunda Rodoslu Yannis Gabalas ile görüşürken Cenevizliler ve Ahayalılar Rodos kentini ele geçirirler.

1249 yılında Vezir el-İsfahani öldürüldükten sonra Celaleddin Karatay II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve II. Alaeddin Keykubad'ı (1249–54) birlikte tahta oturtur. Trakya'da Batatzes Çorlu ve Vize'yi alır. Baudoin, Mısır Dimyat'da IX. Louis'i ziyaret eder. Batatzes, papanın gönderdiği Parmalı Gioavanni/Yannis'i kabul eder. İzniklilerin filioque'yi kabul etmesi karşılığında papaya elçiler gönderilecek ve doğuda bir "Genel Konsil" toplanacaktır.

1250 yılında Amcası Teodor Komnenos Dukas'ın kışkırtmasıyla II. Mihail, oğlu Nikiforos'un Maria ile olan ilişkisini keser ve savaş planlar. Batatzes, Rodos'u kuşatmak için orduyu gönderince kent teslim olur ve adayı ilhak eder. Batatzes, oğlu Teodor'un en büyük kızı Maria ile II. Mihail'in oğlu Nikiforos'u evlendirmeyi önerir.

1251 yılında II. Mihail sürpriz bir şekilde Selanik'e saldırır ancak kent direnir.

1252 yılında Batatzes Selanik'e ulaştınca II. Mihail geri çekilir ve Teodor yeğenine katılarak Epir'e gider. Batatzes, Ohrid Gölü'ne ulaşır. Vodena ve Kastoria'yı alarak Devol Nehri'ne doğru ilerler.

1253 yılında II. Mihail'in müttefiki Kroia Lordu Krujalı Golem ve diğer Arnavut lordları Batatzes'e teslim olurlar. Teselyalı Konstantin Maliasenos ve Naupaktus piskoposu Yannis Kserus ateşkes görüşmesi yapmak için II. Mihail'in elçisi olarak gelirler. Batatzes'in elçisi Georgios Akropolites, yeni sınırı teyit etmek için II. Mihail'e bir anlaşma sunar. Teodor teslim edilir ve Anadolu'ya sürülür. Anadolu'ya dönen Batatzes, Mihail Palaiologos'un II. Mihail ile ittifak yapmak istediği iddia edilen ihanet suçlamasını duyar. Alaşehir metropoliti Fokas cezalandırılmamasını sağlar. Latin paralı askerlere Megas Konostaulos/Büyük Komiser atanır. Komnenos, evlilik ittifakı için Sidon'daki IX. Louis'a elçi gönderir. Louis, Baudouin'i İznik'e karşı desteklemesi gerektiğini söyler.

1254 yılında Roma'ya giden İznik elçisi, Batatzes'in şayet papanın Latin değil İznik patrikliği tanıması ve Konstantinoupolis'teki haklarını onaylaması karşılığında teoloji konusundaki kararlarını kabul etmeyi ve Doğu Kilise Konsilini filioque konusunda toplama teklifini aktarır. Papa, Baudouin'i yargılamayacağını ancak Grek Kilisesi teoloji konusunda boyun eğerse tekrar ele geçirmesi durumunda Konstantinoupolis'teki Grek ve Latin kiliselerini yönetmesi için Grek patrikhanesini kabul edeceğini bildirir. Prens Teodor, Alaşehir'de Selçuklularla müzakere ederken Batatzes ölür.

Analiz

Hükümdarlığı süresince diğer Roma İmparatorluğu'nun takipçisi olan devletlere nazaran hem dini hem de siyasi yönden devamı olduğunu gösterir. Anadolu ve Avrupa'da imparatorluk topraklarının çoğuna hâkim olur. Peter'in oğlu Robert'in Grekler karşısında yeterli askeri başarıyı sağlayamaması ve ölümü neticesinde reşit olmayan kardeşi II. Baudouin'in geçmesi üzerine durumun farkına varan Papa askeri yönden şöhretli yaşlı Jean de Brienne'yi ithal bir hükümdar olarak Kudüs Krallığı'ndan gelmesini sağlayarak imparatorluğun yıkılmasını önlemeye çalışır. Batatzes, Birenneli Jean'dan sonra Latinlerden kentin alınacağını öngördüğünden dolayı Papalığın desteğini almayı ve Latin hanedanının batıda yaratacağı sıkıntıyı önlemeyi hedefler. Dini yönden Papalık ile olası bir Konstantinopolis'in alınması durumu için Birlik konusunda görüşmeler yapar. Latin İmparatorluğu'ndan Papalığın desteğini çekmesini amaçlar.

İthalatı yasaklayarak ve devamında üretime (hayvancılık ve tarım) önem vererek aldığı iktisadi tedbirlerle ekonomik olarak devletini refaha kavuşturur. Aristokratlara karşı sert tedbirler alır. Türk baskısından boşalan sınırları kale sistemiyle iskân politikasıyla savunma yolunu tutar. Gordlevskiy (2019) Selçukluların Köseadağ Savaşı yenilgisinden imparatorluğun faydalanılmamasını ahlaki ve fiziki cihetten yoksunluk olarak görür ve Myriokephalon Savaşı'ndan sonra bu durumun aşikâr olduğunu belirtir. Ayönü'nün (2012) belirttiği gibi Kumanların Anadolu topraklarında iskân edilmesi en önemli icraatlarından birisi kabul edilebilir.

3. 1. 2. 1. 3. II. Teodor Laskaris Batatzes (1254–58) Theodoros B Laskaris Batatzis

Teodor, Konstantinopolis'teki imparatorluk soyundan annesiyle ilişkisini vurguladığı için Batatzes yerine Laskaris soyadını kullanır. İznik'te taçlandırılır. Baş yöneticisi alt tabakadan çocukluk arkadaşı Georgios Mouzalon olur. Papa tarafından Sacrum Romanum Imperium/Kutsal Roma İmparatoru unvanı ortak unvan olarak kabul edilir.

1255 yılında Bulgar Dragotas isyan edince Laskaris hızla ilerleyerek Rodop Dağlarını geçer ve Dragotas'ı yenerek öldürür. II. Mihail'den Prilepe ve Veles/Köprülü'yü alır. Arsenios Autoreianus (1255–59) patrik seçilir.

1256 yılında Laskaris, Muzalon'un erkek kardeşi Andronikos'u, Megas Domestikos yapar. II. Mihail'in eşi Teodora, İznik ittifakını yenilemek için oğulları Nikiforos ile gizlice Arta'yı terk eder. Laskaris'in Trakya'daki kampına varırlar ve Nikiforos'un Laskaris'in kızı Maria ile evlenmesi için Selanik'e giderler. Laskaris, Epir yönetimindeki Servia/Serfiçe ve Dıraç kalelerini talep edince Teodora kabul eder. II.

Mihail anlaşmayı onaylamak ve kaleleri teslim etmek zorunda kalır. Laskaris Yunanistan'dayken yokluğunda tutuklanmaktan korkan Mihail Palaiologos, Selçuklu topraklarına kaçar ve Moğol saldırısıyla karşı karşıya olan Sultan II. Keykavus'a (1254–57) katılır. Palaiologos, Sultan'ın Aksaray'da Baycu Noyan komutasındaki Moğollar tarafından yenilgiye uğratıldığı savaşa Selçuklu saflarında katılır ardından Kastamonu'daki Türkmenlere katılmak için kaçar. Mihael Asen, kuzeni II. Kaliman Asen (1256) liderliğindeki komplocular tarafından Trnovo'da öldürülünce Mitso Asen, Çar (1256–57) olur. İzniklilere karşı askeri sefer düzenler fakat başarısız olur ve tahtan indirilir. Papa, Orvieto piskoposu Konstantin'i, İznik'e elçi gönderir.

1257 yılında Laskaris'in Makedonya ve Arnavutluk Valisi Georgios Akropolites, Dıraç'ı ele geçirince II. Mihail'in teşvikiyle Arnavutların ayaklanması ve Elbasan Valisi Konstantin Khabaron'un isyancılar tarafından yakalanmasıyla karşı karşıya kalır. Akropolites, Elbasan'ı yeniden ele geçirir. Keykavus, yardım karşılığında Denizli'yi Laskaris'e teslim eder ve ittifak konusunda anlaşmak için Sardes'te buluşurlar. Keykavus, Palaiologos'un affını sağlar ve İznik birlikleri tarafından Konya'da yeniden tahta getirilir. Moğollar II. Keykavus ve IV. Kılıç Arslan'ı Selçuklu topraklarında ortak hükümdar (1257–62) olarak atarlar. II. Mihail, Kastoria ve Eski Zağra'ya ilerler. Laskaris, yardıma Palaiologos'u gönderir. Prilepe yeniden ele geçirilir. Palaiologos, Epirilileri yener ve Vodena'da II. Mihail'in oğlu Teodor'u öldürür. İzniklilerin ayrılmasından sonra Epirililer, Prilepe'yi tekrar almak ve Akropolites'i Arta'ya sürmek için geri dönerler. II. Mihail, İznik karşısında Sicilyalı Manfred (1258–66; Sicilya Kralı) ve Ahaya Prensi II. William ile ittifak kurar. Manfred, kuzey Epir kıyılarını almak için filo gönderince İznikliler, Dıraç ve Avlona'yı teslim eder. Laskaris, görüşmelerde ilerleme olmadığı için Orvieto piskoposunu geri gönderir. Rum Sultanlığı ile 1243 yılında yapılan dostluk ve saldırmazlık anlaşması yenilenir.

1258 yılında Laskaris, Bulgar Çarı Konstantin Tih'in (1257–77) elçilerinin evlilik ittifakı teklifini ve kızı İrini'nin Konstantin'in karısı olarak Bulgaristan'a gönderilmesinden önce imzalanan antlaşmayı kabul eder. Selanik'ten çağrılan Palaiologos, İznik'e geldiğinde geçici olarak tutuklanır. Laskaris ölür. Georgios Mouzalon'u 7 yaşındaki oğlu IV. Yannis'in vekili ve kardeşi Andronikos'u yardımcısı olarak bırakır. II. Mihail ile William arasında İznik karşıtı ittifak yapılır. William, Karydi Savaşı'ndaki galibiyetiyle Mora'da egemen güç olur.

Analiz

Kısa süren hükümdarlığı süresince Epir ile mücadele eder. Selçuklular Moğol vasalı oldukları için doğu sınırında bir sorun teşkil etmezler. Ancak Moğollardan kaçan ve sınıra yerleştirilen göçebe Türk aşiretleri imparatorluğun son devresinde etkin olacaklardır. Papalık ile Birlik görüşmesi başarısız olur. Orduda reform yapar ve Küçük Asya'nın yerli köylüleri arasından daha fazla asker toplar. Hükümdarlığı süresince avamdan kişileri yönetime getirmesi özellikle sürgündeki Konstantinoupolis aristokrasisi ile arasında huzursuzluk yaratır. Konstantinoupolis aristokrasisinin temsilcisi olarak III. Aleksios'un torunu olan Dukas, Angelos ve Komnenos hanedanları ile akrabalık bağı bulunan ve babası gibi asker olan Mihail Palaiologos öne çıkar.

3. 1. 2. 1. 4. IV. Yannis Laskaris Batatzes – VIII. Mihail Dukas Angelos Komnenos Palaiologos “Latin Kafalı” (1258–61) Ioannes Δ Laskaris Batatzis – Mikhael H Doukas Angelos Komninos Palaiologos “Latinofron”

Aristokrasinin yanında kilise mensupları tarafından sevilmeyen birisi olduğunun farkında olan Mouzalon, istifasını sivil ve dini liderlerden oluşan meclisine sunar. Ancak diğer aday Palaiologos'la kıyaslanınca talebi reddedilir. Laskaris'in ölümünden sonra Sosandra manastırındaki anma töreninde Latin paralı askerler, IV. Yannis'i görmeyi talep ederek manastıra saldırırlar. Bunun arka planında Mouzalon'un sadece Greklerden oluşan bir ordu kurmak istemesi, sabık imparatorun dini politikasında etkileri neticesinde kilise ile arasının iyi olmaması ve Palaiologos'un Latin paralı askerlerin komutanı olması vardır. Olayı araştırmak için gönderilen Mouzalon'un sekreteri o zannederek öldürülür. Ayakkabısının yeşil renkte değil siyah renkte olmasından yanlışlık yaptıklarını anlarlar ve manastıra girerek Mouzalon ve kardeşlerini dışarıya sürükleyerek katlederler. Soylular naiplik konusunda tartışırken Palaiologos, Latin paralı askerlerin gösterileri neticesinde patriği güçlü bir hükümdarın gerekli olduğuna ikna eder. Megadük ve IV. Yannis'in koruyucusu kıdemli ortak imparator olarak atanır ve hazineyi kontrol eder. Palaiologos'un kardeşi Yannis, Megas Domestikos olur ve Selanik'e gönderilir. VIII. Mihail olarak kalkan üzerinde yükseltilir ve Yannis erişkinlik yaşına geldiğinde patriğe istifa edeceğine söz verince taçlandırılır.

1259 yılında İznikliler ile Epirililer–Sicilya–Ahaya Prenslığı'nden oluşan ittifak arasında Pelagonia/Kastoria Muharebesi gerçekleşir. Latin imparatorluğunun sonunu belirleyen bir savaştır. Epirililer ve Latin müttefikleri arasındaki rekabet Palaiologos'un ajanları tarafından körüklenir ve savaşta ortaya çıkar. Epirililer savaşın arifesinde Latinleri terk eder ve II. Mihail'in gayrimeşru oğlu Yannis Dukas, İznik kampına kaçır.

Latinler, İzniklilerin ani saldırısıyla bozguna uğrarlar. Villehardouinli II. William'da dâhil olmak üzere birçok soylu esir alınır. Esirler, Lâpseki'deki VIII. Mihail'e gönderilir ve Aleksios Strategopulus, Naupaktus'a ulaşır. II. Mihail başkentini akrabaları Orsini egemenliğindeki Kefalonya'ya aktarırken İznikliler Arta'ya girer. Yannis Palaiologos'un orta Yunanistan'daki Livadya'ya gitmesinin ardından Teselyalı Yannis, mülteci babası II. Mihail'e giderek Arta'yı yeniden almasını sağlar. Nikiforos'u Yanya kuşatmasını hafifletmesi ve ardından Manfred'den daha fazla yardım alması için gönderir. Arsenios, VIII. Mihail'e muhalefeti nedeniyle patriklikten istifa eder. Denizli Rum Sultanlığı tarafından tekrardan fethedilir.

1260 yılında VIII. Mihail, Silivri'yi alarak ardından Konstantinoupolis'i kuşatır. Kuşatması başarısız olunca Baudouin ile bir yıllık ateşkesi kabul eder. Strategopulus, Epir'e saldırır ancak Lidoriki yakınlarında Nikiforos ve müttefik İtalyanları tarafından esir edilir ve ateşkes yapılır. Ceneviz ittifak yapmak için VIII. Mihail'e elçi gönderir. II. Nikiforos (1260–61) patrik olur.

1261 yılında VIII. Mihail Cenova elçileriyle Venedik'e karşı 1082 yılındaki Venedik anlaşmasına benzer ittifak maddeleri içeren Nymphaion anlaşmasını yapar. Bu anlaşmayla;

- Cenevizliler hemen on altı gemilik destek sağlayacaklardır.
- Olası bir Konstantinoupolis kuşatması sırasında 50 Ceneviz gemisi kiralanacaktır.
- İmparatorluk topraklarına katılan yerlerde Konstantinoupolis'de dâhil olmak üzere başlıca İznik limanlarındaki Ceneviz mahalleleri, kendi yargı yetkisi altında olacaktır.
- Cenevizliler, Haliç kıyısında Konstantinoupolis'in karşısındaki Pera'daki kendi ticaret merkezleri ve diğer limanlar da dâhil olmak üzere topraklarının genelinde vergi ve gümrük imtiyazları alacaklardır.
- Cenevizliler, İznik şehirlerinin savunmasına yardım karşılığında İzniklilerde Ceneviz'in düşmanlarını sularından çıkaracaklardır.
- İznik'in Ceneviz topraklarından at ve silah satın almasına ve Ceneviz tebaasının İznik hizmetine girmesine izin verilmesi maddelerini içeriyordu.

Konstantinoupolis Podesta'sı Marco Gradenigo (1259–61) komutasındaki Venedik filosunun Karadeniz Ereğlisi yakınlarındaki Kefken adasına saldırmak için kentten ayrılmasından sonra kentin Grek sakinleri, şehrin yakınında Rhegion/Küçük

Çekmece’de olan Strategopulus’u ziyaret ederek savunmasız kente gizli girişi yolu sunarlar. 24 Temmuz 25 Temmuzla bağlayan gece Strategopulus’un birlikleri şehre girince Baudouin kentten kaçır. Geri dönenlerin şehri kaybedildiğini kabul etmeleri ve Venediklilerin cesaretlerini kırmak için Haliç yakınlarındaki İtalyan evleri ateşe verilir. VIII. Mihail’e haber gönderilir. Venedikliler, Eğriboz’a yelken açarlar. Patrik ölünce Arsenios (1261–65) yeniden göreve getirilir.

Analiz

Kısa süren hükümdarlığında naibi VIII. Mihail Palaiologos’un ülkeyi yönetir. 1259 yılındaki Pelagonia/Kastoria Muharebesinin zaferle neticelenmesinden sonra yıkılması kesinleşen Latin İmparatorluğu 1261 yılında VIII. Mihail Palaiologos tarafından ortadan kaldırılınca tahttan indirilir. Konstantinopolis’i almak için Latin İmparatorluğu’nu destekleyen Venediklilere karşı Cenevizlilerle yapılan Nymphaion antlaşması ilerleyen zamanlarda Delilbaşı’nın (2013a) belirttiği gibi imparatorluğun ekonomisini İtalyan kent cumhuriyetlerinin denetimi altına sokmanın yolunu açmıştır.

3. 1. 3. Konstantinopolis Grek (Bizans) İmparatorluğu (15 Ağustos 1261–29 Mayıs 1453)

3. 1. 3. 1. Palaiologos Hanedanı (1261–1453)

3. 1. 3. 1. 1. VIII. Mihail Dukas Angelos Komnenos Palaiologos “Latin Kafalı” (1261–82) Mikhael H Doukas Angelos Komninos Palaiologos “Latinofron”

Mihail, karısı Teodora ve 2 yaşındaki oğlu Prens Andronikos, Nymphaion’da taçlandırılırlar (Prens Andronikos ortak imparator). IV. Yannis, İznik’e gider. İmparator, yarı ıssız şehri ihya için yerleşimciler getirir ve sürgündekilerin mülkleri geri verilir. Birçok hasarlı bina kapsamlı olarak yeniden inşa edilir. Baudouin’in sekreterlerinden esir olan ikisini kısa bir süre sonra papaya hiçbir etkisi olmayacak şekilde iyi niyet güvencesi vermek için yollar.

Esir Villehardouinli William, egemenliği altındaki Argos veya Nauplia’yı Grek imparatorluğuna vermeyi reddederek Ahaya yasasına göre feodal baronların rızası olmadan hiçbir bölgeyi teslim edemeyeceği konusunda ısrar eder. İmparator, güneydoğu Peloponez’in 3 ana kalesi olan Mistra, Monemvasia ve Maina’nın teslim edilmesini önerir ve William’ın baronların onayına tabi olduğunu kabul eder. Esir efendilerin eşlerinden oluşan Leydiler Meclisi, 3 kalenin imparatora teslim edilmesini kabul eder. William, imparatorun şartlarında devir teslimi hazırlamak için Ahaya’ya dönmeden

önce bağıllık yemini ederek vasalı olur. Anlaşmayla imparator Mora yarımadasını almak için koçbaşına sahip olur. Autokratör, IV. Yannis'in gözlerini dağıtarak Karadeniz'deki Dakibryza/Gebze kalesine gönderir. Bu duruma patrik öfkelenerek protesto eder. İmparatorun, İznik ve Anadolu topraklarındaki ünü asla iyi olmaz.

1262 yılında Yannis olduğunu iddia eden bir sahtekâr Bitinya'da isyan çıkarır lakin imparator tarafından yenilir. İmparator sınır birliklerini yatıştırmasına rağmen doğu sınırı zayıflar. İmparatorun kardeşi Konstantin, Mistra, Monemvasia, Maina ve Taygetus Dağı Slavlarının topraklarıyla Latin Lakonia Lordlarının yerlerini alır. Karısı tarafından kardeşi Yannis'in intikamını almaya ikna edilen Tih, savaş ilan ederek Trakya'yı işgal eder. Baudouin, papanın yanından Sicilya'daki Manfred'in sarayına gider ve sözlü destek alır. Manfred ile papalık arasında arabuluculuk yapar. Baudouin, Louis'i kendisi için yeni Haçlı Seferi ilan etmesini sağlamak amacıyla Fransa'ya gider. Venedik ile sorunlarını çözen William'ı Papa skizmatik ve gaspçı olduğu için imparatora sadakat yemini etmekten kurtarır.

William, Venedik, Epir, Papa ve Baoudouin'dan oluşan koalisyona katılır. II. Mihail, Makedonia'daki Grek karakollarına yeniden saldırır. Patrik, imparatoru aforoz eder ve Laskaris'i geri görevine iade ederse kaldıracağını belirtir. İmparator, Papa IV. Urbanus'a (1261–64), Konstantinoupolis sorununun çözüldüğünü bildirerek Birlik konusunda delege göndermesini ister. İmparator, 1256 yılında Laskaris tarafından davet edilen Yunanca bilen güney İtalya piskoposu Crotoneli Nikolaos'u davet eder ve Birlik olasılığı hakkında olumlu bir raporla birlikte papaya gönderir. Rum Sultanı II. İzzeddin Keykavus tahtı Moğol ordusuyla birlikte Konya'ya giren IV. Kılıç Arslan'a (1262–66) kaybedince Konstantinoupolis'e kaçarak imparatora sığınır. IV. Kılıç Arslan tek başına sultan olur.

1263 yılında Konstantin Palaiologos, Prinitza Savaşı'nda Latinlere yenilir. İmparator, Tih'i yenerek Mesembria ve diğer Karadeniz limanlarını teslim etmeye zorlar. II. Mihail, imparatorluk birlikleri tarafından mağlup edilerek Yanna'yı verir. Spettepozzi/İspeçe savaşında Venedikliler, Ceneviz filosunu mağlup ederler. Bu durum karşısında imparator, Venedik ile pazarlık yapar. Anjou ve Provence Kontu Carlo, güney İtalya ve Sicilya'yı vasal olarak tutacağına, İtalya'da başka hiçbir toprak almayacağına ve talep üzerine asker tedarik edeceğine söz vererek Papa ile anlaşma imzalar. İmparatorla patrik arasında sürtüşme devam eder. Papa, imparatora Birlik konusunda müzakere için dört Fransisken rahibi göndermeyi teklif eder. Memluk Sultanı I. Baybars (1260–77; Zahir Rukneddin Baybars Bundukdari) ile Müslüman olan

Altın Orda hükümdarı Berke Han (1257–66) arasında müşrik İlhanlı hükümdarı Hülâgû Han'a (1256–65) karşı ittifak kurmak için gönderilen elçilere imparator, İlhanlı korkusundan dolayı geçit vermez.

1264 yılında Grekler, Makriplagi'de ücretlerini ödemediklerinden dolayı Frankların safına geçen Türklerin de yardımıyla mağlup edilirler. İmparatorun, Mora yarımadasında egemenlik kurma girişimi boşa çıkar. Yannis Palaiologos, Türk akıncılarını temizlemek için aşağı Menderes vadisine gider. İmparator, Memluk elçilerine izin vermemesi ve kendisine sığınan devrik Rum Sultanı II. İzzeddin Keykavus'u Ainos/Enez kalesinde hapsedmesinden dolayı güney Rus bozkırlarından gelen Moğollar ve vasalları Tih'in güçleri tarafından Trakya'da saldırıya uğrar.

Keykavus'un başkentte kalan çoğu Hıristiyanlığa dönen maiyetini orduda Turkopuli/Türkopol alayı olarak kaydeder. Venedik'le ateşkes yapılır. Başkentte imparatoru devirmek ve Laskaris'i geri getirmek için başarısız komplo yapılır. Sorgulanan elebaşı patriği ve Cenevizlileri ima eder. II. Mihail, Makedonia'yı alınca imparator üzerine yürür. II. Mihail, saldırıya uğramadan önce barış talebinde bulunarak yeni bir antlaşmada imparatorun dul yeğeni ile evlenmeyi kabul eder. İmparator, ismini ayinlerden çıkarması ve Müslüman Emir'e komünyon vermesi nedeniyle patriği görevden alır. Fakat hiçbir piskopos patrikliği üstlenip imparatorun aforozunu kaldırmaz. Fransisken rahipleri, Birlik konusunda olumlu raporla dönerler.

1265 yılında Papa ölünce yerine IV. Klement (1265–68) seçilir ve Carlo ile anlaşmayı onaylar. İmparator, Edirne başpiskoposu III. Germanos'u (1265–66) patrik atar. Patrik kutsamadan sonra halkın baskısı nedeniyle aforozunu kaldırmamaya karar verir. Altın Orda akınlarını durdurmak için imparator, Keykavus'u ve Memluk elçilerini serbest bırakır.

1266 yılında Manfred'i, Benevento Savaşı'nda yenerek öldüren Anjoulu Carlo, Sicilya Kralı (1266–85) olur. Korfu ve II. Mihail tarafından Manfred'in eşi Helena'ya devredilen diğer çeyiz toprakları üzerinde hak iddia eder. İmparator, gayri meşru kızı Maria/Despina Hatun'u Moğol İlhan Hanı Abaka (1265–82) ile evlenmesi için İran'a gönderir. Sultan IV. Kılıç Arslan, Moğollar tarafından öldürülür ve yerine küçük yaştaki oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev (1266–84) geçer. İmparator, patriği görevden alarak keşiş I. Iosef Galesiostes'u (1266–75) patrik atar.

1267 yılında Pelagonya'daki yenilgisi sonrası William, Carlo'nun yardımını almak zorunda kalır. William, Carlo dominyonlarını daha iyi savunduğundan Baudouin yerine yeni feodal lordu olarak tanır ve Konstantinoupolis'e planladığı saldırıya yardım

sözü verir. Baudouin mali açıdan sıkıntılıdır ve Carlo bundan faydalanarak Viterbo'da Papa aracılığıyla Baudouin ile Viterbo ittifak antlaşması imzalar:

- William'ın büyük kızı Isabelle'nin Grek imparatorunun oğlu Andronikos ile önerilen evliliği bozulur ve Carlo'nun oğlu Filip ile evlenmesi ayarlanır.
- Çiftin bir çocuğu olmaması durumunda Carlo, Isabelle'i mirastan mahrum ederek prensliği geri alacaktır.
- Baudouin, kraliçe Epirli Helena'nın çeyiz topraklarıyla Ahaya'daki ve Midilli, Sakız, Sisam ve Amorgos hariç tüm Ege üzerindeki egemenlik hakkında vazgeçer.
- Carlo, geri alındığında Latin İmparatorluğunun 1/3'ünü (Konstantinoupolis hariç) alacaktır.
- Baudouin'in oğlu Filip, Carlo'nun kızı Beatrice ile evlenecektir.
- Carlo, Konstantinoupolis'e saldırarak Kutsal Kilise'yi Roma çatısında birleştirmek için bir yıllığına 2000 şövalye sağlar.

Manfred'in eski müttefiki Castileli Henri, Roma'da Senatör olarak Carlo'nun yerini alır. Papa ve Carlo'ya karşı gelir. Patrik, Laskaris'e yaptığı muamelenin kefaretime karşılık imparatorun aforozunu kaldırır. Arsenios ve destekçileri/Arsenitler patriğin otoritesini tanımazlar ve Arsenitler ile Iosephistler-Arsenian skizması olur. Papa, imparatora Birlik için Grek kilisesinin papalık şartlarına müzakere yapmaksızın boyun eğmesini bildirir.

1268 yılında İmparator ve Ceneviz temsilcileri barış imzalar ve Cenevizlilerin Galata'daki konumları yeniden sağlanır. Venediklilerin mülk kiralamasına izin veren anlaşma yapılır. II. Mihail ölür ve yerine oğlu I. Nikiforos Komnenos Dukas (1268–97) geçer. Gayrimeşru üvey kardeşi I. Yannis Dukas (1268–89) Teselya'da hüküm sürer ve imparator ile ittifak olur. Carlo, Konstantinoupolis'e saldırıyı planlar.

1269 yılında İmparator, Fransa Kralı IX. Louis Aziz'e (1226–70) iki elçi göndererek Birlik konusunda gönüllü uzlaşmanın daha Hristiyanca olduğunu ve Carlo'nun yeniden işgal dayatmasının Birlik konusunu açmaza sokacağını belirterek desteğini ister. Başkent surları olası saldırı için güçlendirilir. Felçi olan Bulgar Tih ile ittifak yapılır: imparatorun yeğeni Maria Kantakuzene ile evlenecek ve çocukları olursa imparator, Pomorie ve Mesembria'yı teslim edecektir.

1270 yılında Carlo, kuzey Afrika'ya yapılacak VIII. Haçlı Seferi'nde kardeşi Louis'e yardım etmesi gerektiğinden Konstantinoupolis seferini ertelemek zorunda kalır. İmparator, William'a karşı yıkıcı savaş başlatır.

1271 yılında Carlo'nun birlikleri, Dıraç'ı alır. Kraliçe Maria'nın beklenmedik bir şekilde çocuğu olması ve Tih'in Mesembria ve Pomorie'nin teslim edilmesini talep etmesi üzerine Bulgarlarla anlaşmazlık çıkar. Tih, Carlo'nun elçilerini kabul eder. Teselya Kralı Yannis, Carlo'nun müttefiki olarak Epir ve Ahaya'ya katılır. Papa X. Gregorios (1271–76) seçilince imparator Birlik konusunda girişimde bulunur.

1272 yılında İmparator, Carlo'nun İtalya'daki düşmanlarına ve papalık karşıtı "Ghibelline" (eski Hohenstaufen) gruplarına para gönderir. Macar Kralı V. István (1270–72), imparatorla evlilik ittifakı yapar. En küçük kızı Anna ile prens Andronikos evlenir. Patrik ve Yannis Bekkos, imparatorun kızı Anna'nın Kral Uroš'un küçük oğluya evlendirmek için yapılan elçilik hizmetinde başarısız olurlar. Papa, 1274 yılında Birlik, Filistin'e Haçlı Seferi ve kilise reformunu tartışmak için Genel Kilise Konsili çağırısı yayımlar. İmparator, Sırbistan üzerinde yargılama yetkisi olması için Ohrid patrikhanesini yeniden canlandırır. Papa, İtalyan devletlerine imparatora Birlik konusunda baskı yapmaları için yalnızca geçici anlaşmalar yapmalarını söyler. Carlo'ya seferi ertelemesini ve topraklardan Grek elçilerine güvenli geçiş sağlamasını ister. Papalık elçileri Konstantinoupolis'e konsil ve Birlik konusunu tartışmak için ancak bu birleşmenin Latince terimlerle yapılacağını şartıyla gönderilirler.

1273 yılında Bulgarlar imparatorluğa başarısız bir şekilde saldırır. Baudouin ölür ve oğlu Filip, "Konstantinoupolis İmparatoru" olduğunu iddia eder. Papa tarafından ismen tanınır. Carlo'nun kuklası durumundadır. Elçiler, imparatorun Birlik konusundaki güvenceleriyle İtalya'ya dönünce papa, imparatoru kilise konsiline delege göndermesi için davet eder. Grek kilisesinin Roma'nın önceliğini ve filioque vb. konulardaki batı doktrinini kabul etmesi gerektiği konusunda ısrar eder. İmparator, konsilden önce papayla müzakere eder. Papa bu şartlarda yeniden bir araya gelme konusunda uyarıda bulunur. Ancak imparator onlara kişisel olarak kabul edeceğini ve kendi kilisesine dayatacağını taahhüt eder. Yunan asıllı Fransisken rahibi Yannis Parastron'un yardımıyla Grek kilisesini Birliğin gerekliliğine ikna etmek için propagandaya başlar.

İmparator, papa gelip kontrol edemeyeceğinden başkentinde uygulanmayacak olan Latin gelenek ve teolojisine garanti verir. Yannis Bekkos, muhalefete öncülük eder ve patriğin Latin inancındaki şüphelerini destekler. İmparatorun Bulgaristan'a kızı Maria'nın yanına kaçan ablası Eulogia'nın önderlik ettiği bir muhalefet oluşur. Epir ve

Teselya kiliseleri de birliği kınar ve hükümdarları Nikiforos ve Yannis'i imparatora karşı çıkmaya teşvik ederler. Patrik inançlıları direnmeye çağırarak tamim yayınlayarak imparatora diğer patriklere danışmak için önce Doğu Konsili görüşünün gerektiğini söyler. İmparator Bekkos'u tutuklayarak ikna olana kadar hapseder. Serbest bırakıldığında, birliğin gerekliliği konusunu savunan zümreye liderlik eder. İmparator, papalığın konsil davetinin kabulünü gönderir. Papa, Carlo'ya, imparatorun Birlik konusunda boyun eğip eğmediğini görmek için işgali bir yıl ertelemesini söyler. Arsenios sürgünde ölür.

1274 yılında İmparatorun ordusu, Carlo'nun kuvvetlerinden Berat ve Butrinto'yu geri alarak Dıraç ile Avlonya'yı başarısız bir şekilde kuşatır. İmparatorun kardeşi Yannis Palaiologos Teselya'yı işgal eder ve Kuman paralı askerleri saldırırken Neopatras'ta Palaiologos'u kuşatır. Fakat Palaiologos kaçar ve Atina Dükü I. Jean de la Roche'un (h. 1263–80) yardımını almak için Thebai'ye gider. Volos Körfezi'ndeki Grek filusunun takibinden korunan 300 Atinalı şövalye Neopatras Savaşı'nda Palaiologos'u yenerek geri çekilmesini sağlarlar. Grek filosu, Palaiologos'un kuvvetleriyle mürettebatını güçlendirerek Venedik ve Latin filosunu Demetrias Deniz Savaşı'nda bozguna uğratar. Atinalı takviyeler Eğriboz'da Greklerin karaya çıkmasını önlerler. İmparator, filosunu büyütmek ve Ege adalarını geri almak için Vicenza'dan, Licario/Ikarios'u tutar. Patrik, konsil sonlanana kadar manastıra gönderilir. Sinod toplantısında imparatorun baskısıyla Roma'nın önceliğini, temyiz hakkını ve ayinlerde papa adının kullanımını kabul edilir. İmparator ve Andronikos papaya imzaladıkları açıklamalı dini inanç belgelerini gönderirler.

Georgios Akropolites, eski patrik Germanos (1222–40) ve İznik piskoposu Theophanes, konsil için İtalya'ya giden heyeti yönetirler. 7 Mayıs Konsil, papanın başkanlığında, Carlo'nun etki alanının dışındaki Lyon'daki katedralde açılır. 24 Haziran Grek heyeti gelir. Papa ve kardinaller tarafından barış öpücüğü ile karşılanırlar. 6 Temmuz imparator ve sinodun görüşleri okunur. Akropolites, imparatorun adına Papa'nın önceliği ve filioque dâhil Latin inancına bağlı kalacağına yemin eder. Birliği onaylayan ve imparatorun bunu kabul ettiğini gösteren Zelus Fidei kararnamesi ilan edilir. Grekler kendi yollarının yanlış olduğunu özgürce gördüklerinden dolayı papa şükran vaazı verir. Nikiforos ve Yannis, imparatorun elçilerinin Birlik kabulü önerisini reddederler. Papa, Carlo, Courtenaylı Filip ve imparatora Monte Cassinolu Başkeşiş Bernard Ayglerius'un Napoli ve Konstantinopolis'i ziyaret edeceğini aralarında bir yıllık ateşkes yapılmasını talep eder. 1 Mayıs 1275'ten itibaren bir yıllık ateşkes kabul

edilir ancak fiiliyatta Arnavutluk veya Ahaya'da hiçbir etkisi yoktur. İmparator, Carlo ona saldırmaktan kaçınırsa, papanın Haçlı Seferini destekleyeceğine söz verir.

1275 yılında Licario, Nakşa Dükü II. Marko Sanudo'ya (1262–1303) karşı Ege'de deniz seferi başlatır. Sporad, Kiklad Adalarından (Kea, Siphnos, Ios, Amorgos, Santorini/Thira) ve Kythira'yı yeniden alır. Licario, Eğriboz'un başkenti Khalkis hariç tüm kasaba ve kaleleri alır. İmparator, Euboea'yı Licario'ya ve Foça'yı Cenevizli kardeşler Benedict ve Manuel Zaccaria'ya fief/tımar olarak verir. Brielli Geoffrey, Ahaya'yı Grek işgalinden kurtarıırken Lakonia'nın tamamı Greklere kalıcı olarak kaybedilir. Patrik görevden alınarak yerine XI. Yannis Bekkos (1275–82) gelir. Birlik karşıtı din adamlarının çoğu görevinden azledilerek hapsedilir. Birlik kabul edilsin diye meslekten olmayanlar din adamı yapılır. İmparator bazı akrabalarını hapse atmak zorunda kalır. Kör ettirme gibi giderek daha fazla acımasız uygulamalara yönelir. Haçlı seferini teşvik etmek için papaya elçiler gönderir.

1276 yılında Bulgarlar yine Trakya'ya saldırır. Licario, Ege'deki başarılarını sürdürür ve Venedikliler, imparatorla görüşmeleri yeniden başlatır. Teselya Kralı Yannis ikinci bir Grek saldırısını bozguna uğratar. Nikiforos, Carlo'ya elçi gönderir. Papa ölür ve yerine V. Innocentius (1276) seçilir. Grek katılımını da içeren Haçlı Seferi'ni destekler. İmparatoru, Latinleri Konstantinoupolis'ten şiddetle çıkardığı için Carlo'nun kendi tarafından haklı olduğu konusunda uyarır. Ortodoks mezhebinin ve dini liderlerinin samimiyetinden emin olmak için Birlik konusunda bireysel yemin etmelerinde ısrar eder. Ölüncü yerine Carlo taraftarı Papa V. Hadrianus (1276) seçilir ancak aniden ölür ve yerine XXI. Yannis (1276) seçilir. Innocentius'un Carlo'yu kısıtlamalarını ve Birliğin sürdürülebilmesiyle ilgili şartlarını onaylar. İmparator, papaya Andronikos'un Birliğe onaylayımı belirterek kişisel yemininin bir kopyasını gönderir. Sinod, papalığın önceliğini ve filioque'yi onaylar. Neopatras'da Teselyalı Yannis, Epir ve Tesalya'dan piskoposların katılımıyla Birlik karşıtı bir sinod toplar ve imparator, patrik ve papa aforoz edilir.

1277 yılında Memluk/Kölemen Sultanı I. Baybars (1260–77) Anadolu'ya girer. İsyancı emirlerin ve Türkmenlerin desteğiyle Selçuklu–Moğol ordusunu bozguna uğratar. Kayseri'yi alır. Sultanlığının onaylanmasını talep eder ancak erzak sıkıntısı çeker ve Abaka'nın Moğolları ilerlerken Suriye'ye çekilir. Karamanlı Mehmet Bey, Eşref ve Menteşe Beylerle birlikte Konya'ya girer ve yağmalar. Kukla hükümdar olarak İzzeddin'in, Alaeddin Siyavuş/Cimri adlı bir oğlunu tahta yerleştirirler. Cimri tahtta 37 gün kalır. Moğollar ve Sultan tarafından tahttan indirilir. Abaka, Moğol egemenliğini

yeniden kurmak ve muhalifleri infaz etmek için Kayseri'ye yürürken Batı Anadolu'da karışıklıklar olur.

İmparatorluk–Venedik anlaşması yenilenir ve Venedikliler Licario'ya karşı koruma isterler. Teselya'ya karşı seferden sorumlu iki generalin vicdanlarının Birliğe haklı direnen Yannis'le savaşmaya karşı olduğunu ilan etmesinden dolayı durdurulur. Abaka, Pervane Süleyman'ı idam eder ve Moğol idaresine daha yakın bir egemenlik kurar. İmparator ve Andronikos, Ayasofya'daki ayinde dini Latin öğretisinin üstünlüğünü korumaya yemin ederek papaya gönderilen belgeleri imzalarlar. Patrik ve sinod, Nikiforos'u, Teselyalı Yannis'i ve Neopatras sinodundaki herkesi aforoz eder.

1278 yılında Ekonomik durum nedeniyle çıkan isyanda Tih tahttan indirilir ve domuz çobanı İvaylo (1278–79) tahta çıkar. Papa, Carlo'nun Konstantinopolis'e saldırmamasını yasaklar. Papa, Konstantinoupolis'teki delegelerine imparator, Andronikos ve her din adamından Birliğe kişisel, sözlü bağlılık sağlamaları talimatını verir. Konstantinoupolis'te ve Grek kilisesinde skizma günahının affedilmesi için daimî olarak bir papalık delegesi, ikamet edecektir. İmparator elçilerin taleplerini kabul eder. Fakat kıdemli generaller ve piskoposlar da dâhil olmak üzere kendi halkının çoğunluğunun Birliğin kabulünü zorlaştıran nefretten şikâyet eder ve emirleri yerine getirmek için güvenilir yetkilileri işe almanın zor olduğunu belirtir. Trabzon, Epir ve Teselya'yı doğu muhalefetinin liderleri olarak adlandırır. Papa'nın, imparatorluğu gezip Birliğe bağlılığı sağlamaya yönelik talimatlarla Konstantinoupolis'e gönderdiği delegeleri, liderliğin inanca kişisel olarak bağlı kalmasını, muhalifleri aforoz etmesini ve tüm kilise atamalarında papanın onayını talep ederler. İmparator tarafından yaptığı hizmetler karşılığında Ceneviz asıllı korsan Giovanni del Cavo'ya (1278–?) Rodos ve Analfiye Adalarını kapsayan Rodos Lordluğu unvanı verilir.

1279 yılında imparatorun yardımıyla Bulgar tahtına geçen III. İvan Asen (1279–80) hem müttefiki olur hem de imparatorun kızı İrini ile evlenir. Bulgar Georgi Terter isyan eder. Epirli Nikiforos, Carlo'nun müttefiki ve vasalı olur. Carlo, imparatorluğun işgali için Dıraç'da hazırlık yapar. Sicilya'daki Hohenstaufen yanlısı mültecilerin lideri Procidalı Yannis isyan için imparatorun yardım almaya başkente gelir. İmparator papanın onayı olmadan yardım etmeyi kabul etmez. İmparator, papalık delegeleriyle görüşmeden önce Grek kilisesi din adamlarıyla görüşür. Papalık delegelerine Birliği uygulamak için ne kadar ileri gideceğini göstermek için hapisanede zincirlenmiş akrabalarını gösterir ve eski Patrik İosef'i Karadeniz adasına sürgün eder. Delegeler sinoda hitap ederler ve öğretiyi tartışırlar.

İmparator, patrik göreve devam ederken mevcut olmayan piskoposların sahte imzalarını ekleyerek Latince'ye tam olarak tercüme edilmesi imkânsız olan karmaşık bir beyanı imzalarlar. İmparatorla Andronikos başka bir inanç beyanını imzalar. Delegeler belgeleri İtalya'ya geri götürür. Birlik karşıtı iki önder piskopos İgnatius ve Meletius, imparator tarafından cezalandırılmak üzere Roma'ya gönderilir. Fakat Papa onları temize çıkarır ve haksız yere suçlanan basit adamlar olduklarını iddia ederek geri verir. İmparator papanın aklını karıştırır.

1280 yılında isyancı Georgi Terter, Altın Orda Generali Nogay'ın Moğollarından bir ordu temin eder ve Bulgaristan'ı işgal ederek Tırnavo'yu kuşatır. İvan Asen, Konstantinoupolis'e kaçar. Georgi Terter, (1280–92) Bulgar Çarı olur ve İvaylo ikinci ayaklanmasında başarısız olur. Terter, Carlo ile ittifak kurar. İmparator, Carlo'nun müttefiki Sırp Kralı Stefan Dragutin'in (1276–82) Vardar vadisindeki işgalini bozguna uğratmak için ordu gönderir. Sırp, Serez bölgesinden kaçarlar. İmparator, batıdaki kuvvetlerin çokluğu nedeniyle savunmanın zayıfladığı doğudaki toprakları Bitinya'ya seferler yürütür.

Rum Sultanlığındaki karışıklıklar Türkmenlerin imparatorluk topraklarına ilerlemesine neden olurken Anadolu'da Laskaris'in tahttan indirilmesine olan kızgınlığın devam etmesi imparatorluk kuvvetlerine yardımcı olmaz. İmparator akıncıları İznik çevresinden geri sürer ve Sakarya vadisindeki kaleleri yeniden inşa eder. Andronikos, Mihail Tarkhaneoitēs'le birlikte, Menderes vadisinde Türkleri geri püskürtmek için seferler yapar. Aydın'daki önemli kenti Andronikopolis olarak yeniden inşa eder. 36.000 kişi dışarıdan getirilir ancak yeni şehir izole edilir ve Andronikos'un ayrılmasından sonra yukarı vadideki Nyss/Sultanhisar'ı ele geçiren Türkler kısa süre sonra bölgeye geri dönerler. Rum Sultanlığında tahtta hak iddia eden Mesud, Siyavuş ve Alaeddin Keykubad'ın çıkardıkları isyanla karışıklık vardır. Carlo'nun ordusu Makedonia'ya ilerler ve Berat'ı kuşatır.

1281 yılında Türkler Andronikopolis'i kuşatmak için güçlerini birleştirir. Andronikos, Berat seferi nedeniyle yardım edemez ve imparator takviye gönderemez. Ordu Berat'ı kurtarmak için sefer düzenler ve başarılı olur. Carlo, Latin İmparatoru unvanına sahip Courtenayli Filip ve Venedik, Orvieto'da Papalık himayesinde ittifak imzalar. Venedik, Nisan 1283'e kadar Filip'i hükümdar yapmak için 80 gemi ve diğerleri en az 8.000 adam tedarik eder. Foça'nın efendilerinden Benedict Zaccaria, imparatorun elçisi olarak Aragon'a giderek Kral III. Peter'in (1276–85) karısı

Manfred'in kızı Konstans'ın Napoli ve Sicilya'daki iddiasını güvence altına alıp Carlo'yu tahttan indirmesi karşılığında Grek parası vaatlerini getirir.

İmparatorun temsilcileri, Carlo'nun armadası Messina'da toplanırken isyan çıkarmak için papanın rızasını alan Sicilya'daki Procidalı Yannis'in komplocularına katılırlar. İmparatorun yılda 60.000 ipeperion sözü vermesi gerekir. Nikiforos, Carlo ve Venedik ile ittifak imzalar. Papa ölünce yerine Louis'in eski şansölyesi ve Angevin taraftarı olan IV. Martin (g. 1281–85) seçilir. Carlo'nun Konstantinoupolis saldırısına yaptırım uygular. Papa, imparatoru aforoz ederek Greklerin tutumu nedeniyle Birliğin geçersiz olduğunu ilan eder.

1282 yılında Sırp Kralı hasta Stefan Dragutin, üvey kardeşi Stefan Milutin'in (1282–1321) lehine tahttan çekilir. Sırp lar, Carlo'nun ittifakına katılır ve Üsküp'ü alarak Makedonia'yı tekrar işgal ederler. Paskalya günü Palermo'da Vesperium/Akşam Duası isyanı başlar ve Sicilya'ya yayılır. Haçlı Seferi için kuzey Afrika'ya doğru yola çıkan Aragonlu Peter'in yanına gelen Sicilyalı elçiler, eşi Konstans'ın meşru hükümdarları olduğunu ilan ederler. Peter, Palermo'da Komün tarafından Kral ilan edilir. Carlo'nun Konstantinoupolis'i alma rüyası sona erer. İmparator, Sakarya nehir kıyısını tahkim ederek başkentine döner. Teselya Kralı Yannis'e karşı seferine Nogay tarafından Trakya'ya takviye 4.000 Tatar gönderilir. İmparator, sefer sırasında Andronikos'u varisi ilan ederek ölür.

Analiz

Hükümdarlığı, Greklerden oluşan ulusal bir ordu kurmayı düşünen avam Muzalon'un komutanları olduğu Latin paralı askerler tarafından bertaraf edilmesiyle başlar. Sürgündeki Konstantinoupolis aristokrasisi tekrardan imparatorluğun dümenine geçer. Pelagonya savaşını kazanarak karadan çepeçevre kuşattığı Latin imparatorluğunun deniz yardımını engellemek için Latinlerin destekçisi Venedikliler yerine Cenevizlilerle anlaşma yapar. Latinlerin dikkatsizliği ve kentin Grek ahalisinin bu fırsatı değerlendirme neticesinde Konstantinoupolis yeniden ele geçirilir. Bu durum Palaiologos'un hanedanını kurması için önünde hiçbir engel kalmaması demektir. Latin imparatorluğunu sona erdirmesi Geanakoplos'un (1959) ifadesiyle papalığı yalnızca siyasi itibar kaybına uğratmaz aynı zamanda dini otoritesine zarar verir. Çünkü Grekler, Roma'ya boyun eğmeyerek ve karşı koyarak tekrardan kendi kiliselerine sahip çıkarlar.

Palaiologos hanedanı amblemi olarak seçtiği sloganın kısaltması Yunanca 4 Vita harfinden oluşan Βασιλες Βασιλέων Βασιλεύων Βασιλευόντων/Kralların Kralı ve Yönetenlerin Yöneticisi ve Autokrator unvanını kullanması 1204 öncesi Roma

İmparatorluğu'nun yeniden kurulduğu ve devamı olduğunu belirtmesi açısından imparatorluk yıkılmaya kadar süren ideolojiyi belirtir. Ancak bu durum Papalık nezdinde itibar görmez. Latin İmparatoru varken Greklerin İmparatoru olarak nitelendirilmesine neden olur.

Hükümdarlığı süresince ardışık altı papa skizmayı sonlandırmaya çaba harcar. Papalık, İtalya Yarımadası'nda Sicilyalı Manfred tehlikesinden Anjoulu Carlo yoluyla kurtulurken karşılığında Latin imparatorluğunu ihya etme faaliyetine destek verir. Hükümdarlığı süresince özellikle Carlo'nun Slav–Frank ittifakıyla tekrardan Konstantinoupolis'i ele geçirme emelleriyle başarıyla mücadele eder. Papalıkla yaptığı Birlik müzakerelerini Latin imparatorluğunun yeniden ihyasını önlemek konusunu engelleyen ve zaman kazandıran bir unsur olarak kullanır. Diplomatik ustalık ve parasal destekle yardımcı olduğu ve Papalığın Carlo'nun artan gücünden dolayı onay vermesiyle çıkan Sicilya Vesperleri isyanıyla Konstantinoupolis üzerindeki emellerini sona erdirir. Bu isyandan sonra Papalık, Birliğin Grek bahaneleriyle sürüncemede kalması neticesinde imparatoru afroz eder ve görüşmeleri sonlandırır.

Birlik konusu, Grek kilisesinin sert tepkisiyle karşılaşır ve imparator istediği sonucu alamaz. Öyle ki Katar'ın (2008) belirttiği gibi imparatorun kız kardeşine atfedilen “Ortodoks inancının temizliğinin yok olmasındansa kardeşimin imparatorluğu yok olsun daha iyi” sözü halkın tepkisine örnek verilebilir. Doğu ve batı kiliseleri tarafından afroz edilme başarısını gösterir.

Doğu topraklarının ihmal edilmesi neticesinde Türkler, Anadolu topraklarına hâkim olmaya başlarlar. Bu durumun yaşanmasında patrik Arsenios'un tahtı meşru hükümdar Laskaris'ten gasp etmesine verdiği tepkinin etkisi de vardır. Vernadskiy'nin (1939) belirttiğinde göre İlhanlılar karşısında Altın Orda–Memluk ittifakına dâhil olarak İlhanlılara karşı topraklarını güvence altına alır.

Levtchenko'nun (2007) belirttiğine göre tahtı gasp ettiğinden dolayı akritai/asker çiftçilerden oluşan pronoia sistemini miras bırakma izniyle bozarak arazi içindeki paroikoi/köylüleri kölelermiş gibi yeni mülk sahiplerine satar. Laskaris yanlısı Anadolu aristokrasinin olası bir iktidar değişimini engellemek için Türk saldırılarına açık hale getirerek cezalandırmak istediği düşünülebilir. Tahta çıkmasına yardım eden İznik aristokrasisi ve manastırlara vergi bağışıklığı sağlar ve bu durum küçük mülk sahiplerine ağır yük getirir. Manastırlar zengin mülk sahipleridir. Ancak bu durum ordunun paralı askerlerden oluşmasına neden olur. Dolayısıyla mali sıkıntılar yaşanması Anadolu'daki Greklerin hem ağır vergilerle paralı askerlerin talanı hem de Türk

akıncılarına karşı yeterince savunulmaması ve Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmesine sebebiyet verir. İperionda tağış olur: 15/24 altın ve 9/24 alaşımdan olur. İmparator, yarı ıssız şehri ihya için yerleşimciler getirir ve sürgündekilerin mülkleri geri verilir. Çift başlı kartallı amblem hanedanın en yaşlı üyesi için kullanılıyorken zamanla imparatorluğun bayrağı haline gelir.

3. 1. 3. 1. 2. II. Andronikos Dukas Angelos Komnenos Palaiologos (1282–1328) Andronikos B Doukas Angelos Komninos Palaiologos

Andronikos tahta geçer. Mihail hem batıda hem de doğuda aforoz edildiği için dini ayin olmaksızın kampın yakınındaki bir höyüğe ve daha sonra Silivri'ye gömülür. İmparator, Sırp'larla savaşmak için Mihail Dukas Glabas Tarkhaneiotes yönetiminde Tatarları gönderir. Başkente geri döner. Rum Sultanlığında Keyhüsrev'in yerine II. Gıyaseddin Mesud (1282–84) tahta geçer. İmparator, Birlikten vazgeçer. Birlik karşıtı Teodor Metokhites'i Megas Logothetes yapar ve babasının hapsettirdiklerini serbest bırakır. Patrik başkentteki manastıra sürgün edilir. Eski patrik Iosef (1282–83) görevine geri döner. Birlik karşıtı olduğundan sakat bırakılan ve körleştirilen keşişler geçit töreninde martir olarak gösterilir. Ayasofya arındırılır. Birlikten yana olanların kefareti ödemesi gerekir

1283 yılında imparator sürekli ordunun boyutunu büyük ölçüde küçülterek 20 gemilik donanma ile 2.000'i Avrupa'da ve 1.000'i Anadolu'da olmak üzere 3.000 kişilik sürekli bir süvari ordusu heline getirir. Paralı askerlere ve Ceneviz gemilerine güvenerek paradan tasarruf etmek için filodan vazgeçer. Madeni paranın değeri düşürülür. İmparator, İperironun değerini azaltır: 14/24 altın ve 10/12 alaşımdan oluşur. Grek filosunun son eylemi, Demetrias'ı Yannis'den geri alan Teselya'ya deniz seferine 80 gemi yardım eder. Carlo'nun müttefikleri olan Nikiforos, Grek ittifakına geri döner.

Andronikopolis, Türkler tarafından fethedilir. Menderes vadisi daha fazla akına açık hale gelir. İmparator, Terter'i tanır. İvan Asen'e, imparatorluk içinde toprak verir. İskenderiye Patriği III. Athanasius (1276–1316), sinoda Iosef'in yerine vekâlet eder. İmparatoriçe Teodora, Antakya Patriği V. Theodosios (1276–85) ve İskenderiye Patriği Athanasios, Birlik görüşünden vazgeçmek zorunda kalırlar. Bütün Birlikçi piskoposlar görevden alınır. Bekkos sapkınlıktan suçlu bulunarak Bursa'ya sürülür. Sabık imparatorun naaşı Hıristiyan cenazesi olarak kabul edilmez ve geleneksel kilise anmalarından ismi çıkarılır. İmparator, skizmayı sonlandırmak için Arsenitlerle

anlaşmaya çalışır ve başkentte kilise verir. Patrik ölünce imparator Kıbrıslı II. Gregorios'u (1283–89) patrik atar.

1284 yılında İmparator, Selanik'de hak iddia eden Montferrato Kontu William ile ittifak imzalar ve haklarını aktardığı kızı İrini/Yolande ile evlenir. İmparator, William'ın ordusundaki 500 şövalyenin parasını ödeyecektir. Rum Sultanlığında III. Alaeddin Keykubad (1284) tahta geçer fakat II. Mesud (1284–93) tekrar tahtı ele geçirir. Edremit'te Arsenite sinodu toplanır. İmparator, kilise ve Arsenite liderleri için ulaşım sağlar. Arsenitler, patriği tanırlar. İmparator, Arsenios'a Konstantinoupolis'te bir cenaze töreni yapılmasına izin verir.

1285 yılında Carlo, ölünce yerine Napolili/Salernolu II. Carlo (1285–1309) geçer. Atina Dükü I. William'ı (1280–87) Ahaya'nın bailli'si olarak atar. İmparator ile Venedik arasında, Konstantinoupolis'teki ticari bölgeyi Venedik'e tahsis eden ve Ege'deki Venedik mülklerini tanıma garantisi ile önceki ayrıcalıkları geri getiren antlaşmayla 10 yıllık barış yapılır. Eğriboz adasındaki Venedik egemenliği kabul edilir. Blakhernae'deki sinod, Bekkos'un Birlik konusunda suçlu bulunduğu davasını görür. Sinod, Bekkos'un sapkınlıklarına karşı imparator ve piskoposların imzalaması için bir Tome üretir. Alaşehir metropoliti Theoleptos (1283–1322), patriği Tome'daki "Kutsal Ruh Alayı" konusunda sapkınlıkla suçlayarak tartışma başlatır.

1287 yılında Dıraç ve Avlonya Angevin Krallığından geri alınır. İlhanlı Argun Han'ın (1284–91) Müslümanlara saldırmak üzere batı hükümdarlarına elçisi Çinli Nasturi keşiş Rabban Bar Sauma/Şawma, İtalya yolunda Konstantinoupolis'i ziyaret eder.

1288 yılında imparator, II. Carlo'nun Napoli'deki naibi Robert'e en büyük oğlu Mihail için Latin İmparatorluk iddiasının varisi Courtenaylı Filip ve Anjoulu Beatrice'in kızı ve varisi Katherine'in elini istemek için elçilik gönderilir. Papa IV. Nikolaos (1288–92) öneriye onay verir. İmparatorluk elçileri Fransa Kralı IV. Filip'e (1285–1314) gider. Cenevizli amiral I. Benedetto Zaccaria (1288–1307) Foça Lordu olur. Karacahisar, Emir Osman/Otman tarafından fethedilir ve Osmanlı Türklerinin tarih yürüyüşü başlar.

1289 yılında Teselya Kralı Yannis ölür ve imparatorun egemenliğini kabul eden annelerinin naipliği altında oğulları Konstantin Dukas (1289–1303) ve Teodor Angelos (1289–99) tahta geçerler. Villehardouinli Isabella, eş olarak Hainautlu Florent'i (1289–97) seçer ve II. Carlo, Ahaya Prenslüğünden çekilir. Blakhernae Sarayı'nda düzenlenen sinod da Alaşehirli Theoleptos, patrik aleyhindeki suçlamaların incelemesinde ısrar

eder. Patrik, bir suçlama dışında tüm suçlamalardan beraat eder ancak yine de istifa eder. İmparator, Athos Dağının kutsal münzevisi olan I. Athanasius'u (1289–93) patrik atar.

1290 yılında Florent, imparatorla yaptığı yedi yıllık Klarentza anlaşmasıyla ateşkesi kabul eder. İmparatorun elçileri Fransa ve Napoli'den dönerler. İmparator, Türk akıncılarını durdurmak için sınırı düzenlemeye Anadolu'ya gider. Gebze'deki Laskaris'e uğrar. Babasının günahları ve yönetiminin tanınması için affedilmeyi ister. Papa, imparatora tahta çıkmasıyla ilgili yazmadığı için özür dileyen, dini görüşmeler talep eden ve Mihail–Katherine evliliğini onaylayan dostane bir mektup gönderir.

1291 yılında imparator, Sakarya vadisine ve ardından Nymphaion'a sefer düzenler. Bu esnada kardeşi Rum Sultanı II. Gıyaseddin Mesud'a (1282–84/84–93/94–1301/03–08) karşı ayaklanan Rükneddin Kılıç Arslan, imparatora sığınır. Anadolu'da seferde olan imparator tarafından yanına gelmesi istenince de geri Anadolu'ya gider. İmparatorluk elçileri, Angevin–Grek ihtilafı ve evlilik ittifakının çözümü için Napoli'deki II. Carlo ve Robert'a tam yetkilerle gönderilirler.

1292 yılında imparator, Nymphaion'dan Menderes vadisi istikametinde batı Anadolu'ya sefer düzenler. Lariyalı Roger, eski Latin imparatorluk topraklarını geri vermesi bahanesiyle Ege'ye baskın düzenler ancak Angevin tebaası Latin lordların mallarını yağmalar. Tarkhaneiotos komutasında Epir'e gönderilen ordu ve 50–60 Ceneviz gemisi koordineli bir şekilde Arta'ya saldırmak için yelken açarlar. Tarkhaneiotos, Yanya'yı alır. Florent, Ahayalıları Cenevizlileri uzaklaştırmaları için Arta'ya getirir ve Zakynthos-Kefalonya Kontu Richard Orsini'de (1259–1304) birlikler getirir. Müttelik ordu, Yanya'ya ilerlerken Cenevizlilerin, Arta'ya ulaştığını öğrenince geri dönerler. Tarter ölünce Moğollar Smilets'i (1292–98) kukla Çar olarak yerleştirirler.

1293 yılında Grek ordusu Epir'den ayrılır. Nikiforos, yardımcıları için Latin lordları ödüllendirir. İmparatorun kardeşi Konstantin, komplodan dolayı tutuklanır. İmparator başkente geri döner. Konstantin ve diğer komplocular başkentte hapis için Nymphaion'dan gönderilirler. Rum Sultanlığında III. Alaeddin (1293–94) tekrar tahta çıkar. İmparator başkente döndüğünde fakirleri doyurmak için kilise ve manastırın fazla servetine el koyan patriğin adaletsizliği ve zulmüne karşı şikâyetlerle karşılaşılır. İmparator, patriği soruşturarak görevinden azleder. Akritai/sınır birliklerini yeniden oluşturmak için Girit'ten gelen sığınmacıları sınır bölgelerine yerleştirir.

1294 yılında devrik Bulgar Çarı Lakhanas/Ivaylo olduğunu iddia eden sahtekâr Konstantinoupolis'te ortaya çıkarak Türkleri yeneceğini iddia eder. İmparator, onu Sakarya vadisine gönderir. Türkler onu yenince geri çağrılarak tutuklanır. Taygetus Dağındaki Slavların Kalamata'yı ele geçirmeleri ve bunu imparator adına yaptıklarını belirtmeleri Florent ile ufak bir kriz yaratır. Kalamata iade edilerek kriz çözülür. Güneybatı Anadolu'da birliklere komuta eden Aleksios Filanthropenus, Milet'i geri alır. Rum Sultanlığında II. Mesud (1294–1301) tekrar tahta çıkar. Andronikos'un oğlu Prens Mihail'in ortak imparator olarak taçlandırılır. İmparator, Katherine'in çeyizinin Latin İmparatorluk hakkını içermesi ve II. Carlo ile papanın iddiasının geçersizliğini kabul etmeleri önerisiyle Napoli'ye (ve Papalık seçiminden sonra Roma'ya) elçi gönderir. XII. Yannis (1294–1303) patrik atanır. Sinod, imparatorun isyan eden herkesi aforoz etme talebini reddeder. Ancak piskoposluk adaylarının seçmenlere hediye vermesinin yasaklanmasını kabul eder.

1295 yılında Papa, II. Carlo'un imparatora bildirdiği gibi, Katherine ve Mihail'in evliliğini ve Latin İmparatorluğu unvanını teslimini kabul etmez. Mora Skorta yakınlarındaki St. Georgios kalesini Grekler ele geçirilir ve Türk paralı askerler eşliğinde garnizon konulur. Florent'e geri verilmez ve kaybını telafi etmek için Beaufort kalesini inşa eder. İmparator, Ermeni ittifakına döner ve Hethoum'un kız kardeşlerinden adı Maria olarak değiştirilen Rita ile Mihail'in evliliği ayarlanır. Karman adlı Türk komutanının Priene'ye saldırısını geri püskürttükten sonra Dios Hieron'u Türklerden geri alan Filanthropenos Anadolu'da isyan eder ve manastırlar tarafında desteklenir. İmparatorun kardeşi Teodor'u Efes'te tutuklar. Filanthropenos'un ordusundaki Giritli askerleri onu devirmeye ikna edilirler. Filanthropenos tutuklanarak kör edilir ve isyan çöker.

1296 yılında Mihail ile Rita/Maria evlenir. Depremler başkent ve çevresinde hasara neden olur. Galata'daki Ceneviz mahallesine saldırmak için 75 Venedik gemisi gelir. İmparator, Venedik sakinlerini tutuklar ve Cenevizli savaşçı olmayanların şehirde saklanmasına izin verir. Venedikliler geri çekilmeden önce Haliç'te deniz surları dışındaki evleri ateşe verirler. İmparator, 1285 anlaşmasının ihlalden şikâyet eder ve Venedik sakinlerinden 80.000 iperpiron tazminatı ödemesini talep eder. Şehirdeki Cenevizliler, Venediklileri katleder ve imparator bunu engelleyemez ancak özür dilemek için Venedik'e elçiler gönderir. Epir Despotu Nikiforos ölür ve yerine I. Thomas Dukas Angelos (1297–1318) geçer. Çobanoğlu Ali Bey, Sakarya Irmağı'nın

batısına akın düzenler. Yüksek rütbeli din adamları ve senatörlerden seçilmiş 12 yargıçtan oluşan Temyiz Mahkemesi kurulur.

1297 yılında İmparator, Sırlara sefer düzenletir ancak dağlara çekilen Sırları savaşa çekemeyince elçi gönderir. Altın Orda ile evlilik ittifakı için elçi gider. Venedik filosu, tazminat talep ederek ve imparatoru Ceneviz saldırılarını kışkırtmakla suçlayarak başkente gelir. İmparator taleplerini reddeder. Böylece Haliç kıyısındaki evleri yeniden ateşe verdikten sonra Prens Adalarını yağmalamak için yola çıkarlar. Akrabaları fidye ödeyinceye kadar direklerinden ipe dizdikleri mahkûmlarla geri dönerler ve böylece tazminat alırlar. Germiyanoğlu Yakup Bey'in yardımıyla Kalem Bey (1297–1307) tarafından Balıkesir fethedilir.

1298 yılında İmparator, kuzeni Yannis Tarkhaneiotos'ı Anadolu komutanı olarak atar. Tarkhaneiotos orduyu yeniden inşa eder ve yeni toprak bağışlarını pronioia olarak dağıtır. Ancak katılığı ve dürüstlüğü onu sevilmeyen biri yapar. İmparator, Milutin ile müzakereler neticesinde dul kız kardeşi Eudokia'nın onunla evlenmesi konusunda anlaşılır. Eudokia kabul etmeyince imparator, ikinci evliliğinden olan 5 yaşındaki kızı Simonis'in Milutin'le evlenmesini önerir. Patrik bunu skandal olarak niteleyerek evliliği engellemeye çalışır. İmparator itirazlarının üstesinden gelir.

1299 yılında Ohrid başpiskoposu I. Makarios (1290–99) tarafından düğün ayini yapılır. Simonis, evliliğe uygun yaşa gelinceye kadar Sırp kraliyet ailesiyle birlikte büyütülecektir. Grek–Sırp ittifakı olur ve Milutin'in, Dıraç da dâhil olmak üzere kuzey Epir'deki son kazanımlarını geri getirir. Ancak Milutin'in Makedonia'daki kazanımları Simonis'in çeyizi olarak kabul edilir. İmparator, Selanik'te Venedik elçilerini kabul eder ancak tekliflerini reddeder. Venedik–Ceneviz barışı tarafından izole edilmiş durumdadır. Başkente döndüğünde imparator patriğin istifa etme tehdidiyle karşılaşır ve onu görevine devam etmeye ikna eder. Fakat onu evliliği tatsız bulduğu ve bunu imparatorluğun iyiliği için gerçekleştirdiği konusunda temin eder. Bununla birlikte imparatoriçe Yolande/İrini de rahatsızdır ve kocasıyla anlaşmazlıklar yaşar. Yenişehir, Emir Osman tarafından fethedilerek başkent yapılır. Balıkesir ve havalisinde Kalem Bey tarafından Karesi Beyliği kurulur. Kiev metropoliti Maxim (1283–99) Moskova yakınlarındaki Vladimir kentine giderek Rusya'nın tamamının metropoliti (1299–1305) olur. Konstantinoupolis patriği onaylar ve bu durum esaret altındaki Kiev'in Rus halkının dini yol göstericisi olmasının sonudur.

1300 yılında Tarkhaneiotos, yerel aristokrat düşmanları ile müttefik olan ve patrik tarafından desteklenen Alaşehir piskoposu Theoleptos'nun Arsenit geçmişi

nedeniyle sapkınlık suçlaması uydurularak ihanetle suçlanması yüzünden Selanik'teki imparatorun yanına kaçar ve görevinden azledilir. Bölgede yaptığı düzenlemeler tersine çevrilir.

1301 yılında Tuna bozkırından yaklaşık 16.000 Alan mülteci Trakya'ya gelir ve sığınma talebinde bulunur. İmparator onları orduya alır ve onlara ödenmesi için vergileri arttırır. Fransa kralı Filip'in küçük erkek kardeşinden Valois Kontu Carlo (1284–1325), Papa'nın himayesinde Courtenaylı Katherine ile evlenir. Böylelikle Doğu'daki Latin iddialarının yeni savunucusu olarak ortaya çıkar. Rum Sultanlığında III. Alaeddin (1301–03) tekrardan tahta çıkar.

1302 yılında imparator, Muzalon komutasındaki İzmit'e bir Alan grubu gönderir. Mihail, ikinci birliğin komutasını alır ve Türklerin yerleşim alanı Thrakesion'un güneyinde etrafının çevrelendiği Magnesia/Manisa'ya doğru ilerler. Mihail'in yerel birlikleri mülklerini yıkımdan korumak için kaçarlar ve Alanlar serbest bırakılma talebinde bulunurlar. Fakat Mihail, imparatoru üç ay daha kalmaları için yeni vergiler toplamaya ikna eder. Bu sürenin sonunda terk etmeye başlarlar ve Mihail mahsur kalır. Manisa ve Bitinya'daki Türk fethi mültecilerin başkent ve çevresine akın etmesine neden olur. Venedikliler tazminat talep ederek geri dönerler. Prens Adalarına baskın düzenlerler. İmparator, talep edilen 4.000 iperpironu ödemek zorunda kalır ve barış anlaşması için Venedik şartlarını kabul eder. Mihail, Bergama'da ordudan kalanlarla mücadele eder. Muzalon, Emir Osman (1302–26) tarafından 27 Temmuz günü Bapheus/Yalakova'da yenilir ve İznik'e çekilir. Emir Osman ve ona tabii olanların tarih yolculuğu başlar.

1303 yılında imparator askerlere vermek amacıyla kilise mülkleri de dâhil olmak üzere toprağa el koymaya başlar. Asker karşılığında kızını İlhanlı Gazan Han'la (1295–1304) evlendirmek ister. Atina Dükü Guy, nedensiz şekilde Selanik'e saldırır. Ancak imparatoriçe onu geri çekilmeye ikna eder. Mihail, Biga'dan ayrıldıktan sonra Thrakesion vilayetleri İzmir haricinde Türklere terk edilir. Emir Osman, Dimbos/Dimboz Savaşı'nda Bitinya'da imparatorluk kuvvetlerini yener. Bursa ovası ve Uluabat, Türkmen yerleşimine açılır. İmparator, Türkler tarafından fethedilen Thrakesion bölgesini geri almak için Sicilya'da Frederich için savaşan büyük paralı asker bölüğünün komutasındaki eski Templar Katalan şövalyesi Florlu Roger'i, Küçük Asya'da savaşmak üzere başkente davet eder.

Roger, imparatorun yeğeni Maria ve kendisi için Megas Dük unvanı ve adamları için normal paralı askerlik ücretinin iki katı sözü vermesiyle yanında Katalan

Kumpanyasının yaklaşık 6500 üyesiyle başkente gelir. Roger, Maria ile evlenir. Fakat Katalanlar başkentte itaatsizlik gösterirler ve kavgalar çıkarırlar. Kış için Erdek'e taşındıktan sonra Türkleri bölgeden çıkarırlar. Ancak kendileri yağmalarlar. Athanasius'un, başkente yaklaşan Tanrı'nın Gazabını tahmin eden bir mesajı sonrasında şiddetli bir deprem olur. İmparatora kutsal bir keşişin önceden uyardığı duyurulur. İmparator, keşiş Athanasius'un ikametgâhına bir geçit töreni düzenleyerek yeniden patrik olmasını talep eder. Patrik ve bazı piskoposlar kararına direnirler. Ancak sonunda patrik tahttan feragat eder. Athanasius (1303–10) patrik olarak yeniden göreve gelir.

1304 yılında Roger ve Katalanlar hasar için tazminat ödeyerek Erdek'ten ayrılırlar ve çoğu kaçan yaklaşık 500 Alan ile güneye yürürler. Mihail, Biga kentine girmelerini önler. Kuşatılmış Alaşehir'i rahatlatırlar. Roger, Manisa'ya ilerler ve orayı karargâh yaparak yerli nüfus ve Türklerden ganimet toplar. Manisa'da Attaleiates Katalanların ganimetlerine el koyar. Bulgar Çarı Teodor Svetoslav (1300–22), Trakya'yı işgal edince imparator, Roger'ı geri çağırır. Roger kuşatmasına rağmen Manisa'yı alamaz ve imparatorun emrine uyarak döner. Berenguer d'Entença'nın emri altındaki 1300 Katalan sefere katılmak ve ödeme talep etmek için Gelibolu'da karaya çıkarlar.

İmparator, çiftçilerin araziye göre ödeme yapmasını gerektiren buğday ve arpa vergisi sitokithronu uygulamaya koyar. Katalanlara ödenmek üzere para toplanır. Avrupalı pronoia gelirinin 1/3'ünü devlete ödeyecektir. Efes'i, Aydın Türkleri fetheder. İmparator, iperpironun değerini yeniden azaltır: 12/24 altın ve 12/24 alışımından oluşur. Roger, Gelibolu'da kışı geçirir. Amiral Zaccaria (1304–07) Sakız Adasını alarak Foça ve Sakız Lordu olur. Cenevizli korsan Andrea Morisco, imparator tarafından hizmete alınır. İzmit havalisine, Osmanlı Türkleri akın yaparlar.

1305 yılında Yolande'nin kardeşi Montferrato Markisi Giovanni (1292–1305) ölür. Yolande ve çocuklarını mirasçıları olarak bırakır. Temsilciler, hükümdar olarak adayını sormak için Selanik'de onu ziyaret ettiklerinde Yolande, küçük oğlu Teodor'u (1306–38) seçer. Berenguer, imparatorun kendisine ödeme yapamayacağına karar vererek geri döner. Roger, Manisa'da kaybettiği ganimetler için 300.000 iperpiron tazminat talep eder. İmparator, Roger'a daha fazla para ve Anadolu'da Türklerden alacağı topraklardan hak verir. Roger, teklifi kabul ederek Mihail ile tanışmak için Edirne'ye gider ve orada kan davası güden Alanlar tarafından korumalarıyla birlikte öldürülür. Katalanlar, Gelibolu'yu ele geçirerek Trakya'yı tahrip ederler.

Geri gelen Berenguer, Gelibolu'da Katalan komutanı seçilir. Berenguer, Marmara Ereğlisi ve Küçükçekmece'yi yağmalar. Gelibolu yarımadasına iki defa saldıran Mihail her ikisinde de mağlup olur. Üçüncü saldırısında Tekirdağ yakınlarında yaralanınca Türk paralı askerleri de kaçarlar ve Dimetoka'ya çekilir. Katalanlar, Tekirdağ'ı alırlar ve üs olarak kullanırlar. Morisco, Bozcaada'yı imparatorluk için aldıktan sonra Çanakkale Boğazının kontrolünü geçici olarak güvence altına alır. İmparator hizmetlerinin karşılığı olarak Morisco ve kardeşi Ludovico'ya Rodos, Karpatos/Kerpe ve Kassos/Çoban Adalarını tımar olarak verir. Katalanlara Türk paralı askerleri katılır. Svetoslav, Mesembria ve Pomorie'yi alır. Yannis Drimis adlı rahip başkentte Laskaris soyundan geldiğini iddia ederek Laskaris yanlısı son komplo girişimini yapar ve başarısız olur. Manastırlardan Arsenite keşişler tahliye edilirler. Anadolu, Türklerin eline geçtikçe hem Arseniteler hem de Laskaris yanlıları yok olurlar ve Palaiologos hanedanı karşısında siyasi bir rakip ve dini bir hizip kalmaz.

1306 yılında Katalanlar ve Türkler Trakya'yı tahrip edince imparator, Silivri ile başkent arasındaki kırsal bölgeyi tahliye eder. Katalanlara karşı deniz yardımı için Cenova ile görüşür. Cenevizlilerin 300.000 ipepiron şartını reddeder. Katalanlara ateşkes için 100.000 ipepiron teklif eder ancak reddedilir. Peribleptos manastırından Hilarion adlı bir keşiş aile eviyle ilgili işler için gittiği Bitinya Elegmi/Kurşunlu'da küçük bir askeri güç örgütleyerek Türkleri kovar. Bu eylemi nedeniyle bağlı olduğu manastırın başkeşişi ve patrik tarafından başkente çağrılarak azarlanır çünkü Ortodoks Kilisesi ruhanilerin her türlü savaşıll faaliyetlerini mahkûm etmiştir. Hilarion ayrıldıktan sonra Türkler tarafından bu eylem kanlı bir şekilde sonlandırılır. Mesotinya valisi Kassianos isyan eder lakin isyanı sonlandırılır.

1307 yılında Svetoslav ile anlaşma yapılır: Pomorie ve Mesembria'yı bırakır ve karşılığında Mihail kızı Teodora'nın elini verir. Bulgarlar, Trakya'daki hasat azlığını telafi etmek için başkente tahıl tedarik ederler. Katalanlar Gelibolu'da, Mayorkalı Ferdinand'a katılırlar. Berenguer, Bernat de Rocafort tarafından öldürülür. Diğer komutan Fernan Ximenes de Arena Konstantinoupolis'e yürüyüşte ayrılır. Ferdinand kumpanyadan ayrılır. İmparatorun üvey kız kardeşi Maria/Despina Hatun, İznik'i tehdit eden Emir Osman'ı engellemek için İlhanlı Olcaytu Hana (h. 1304–16) evlilik için önerilir. Muhtemeldir ki yardıma gönderilen 30.000 askerlik İlhanlı ordusu Germiyan, Karasi, Aydınoğulları ve Saruhanoğulları ile mücadele eder ve bu arada Emir Osman İznik'in anahtarı olan Trikokkia/Koçhisar kalesini fetheder. Katalanlar Selanik yakınlarında bölgeyi yağmalamak için Kassandreia'da yeni üslerini kurarlar. Papa V.

Klement (1305–14), imparatoru aforoz eder ve koruyucusu Fransa Kralı IV. Filip'in emriyle herhangi bir Batılı hükümdarın onunla ilişki kurmasını yasaklar. Yeni Haçlı Seferine liderlik etmesi için Filip'in kardeşi Valoislı Carlo'yu (Courtenaylı Katherine'in kocası) atar.

1308 yılında Berenguer de Rocafort liderliğindeki Katalanlar, Selanik'i almayı başaramazlar lakin Makedonia ve Halkidiki'yi yağmalarlar. Khandrenus, Katalanlarla savaşmak için Grek ordusunu Makedonia'ya götürür. Atina Dükü Guy çocuksuz ölünce yerine Brienne Kontu V. Walter (1308–11) geçer. Prygion/Birgi'yi imparatorluktan fetheden Aydın Emiri Muharizalsin Gazi Mehmed Bey (1308–34) tarafından Aydınogulları Beyliği kurulur. Morisco, Kıbrıs Kralı II. Henri (1285–1324) tarafından ele geçirilerek idam edilir.

1309 yılında Katalanlar, Teselya kırsalını yağmalarlar. Teselya hükümdarı II. Yannis Dukas (1303–08) yardım için Khandrenus'a başvurur. Khandrenus, Grek ordusunu Teselya'ya götürür. Katalanlar denize karşı kısıtılmış durumdadırlar. Walter onlara karşı koalisyona katılmayı reddeder ve Teselya üzerindeki otoritesini geri kazanmaları için onları işe almayı teklif eder. İmparator, Mora'nın askeri valileri yerine daha geniş yetkiye sahip olan ve uzun görev süreleri bulunan epitropoi/imparator temsilcisi atar. Patrik, başkentte doğu patrikhanelerinin mülküne el koyduğu ve patrikleri komünyon ayininden dışladığı için sorun çıkar ve görevinden ayrılarak manastıra çekilmeye ikna edilir.

1310 yılında imparator, Makedonia ve Trakya'da bulunan başlıca Türk çetelerinden biri olan Halil ve adamlarını hizmetine almaya ve Anadolu'ya dönmeye ikna eder. Ganimet konusunda sorun çıkınca Halil, Trakya'yı yağmalar. Venediklilerle on iki yıllık barış antlaşması imzalanır. Grek ve Teselya orduları, yeni işverenleri Walter'ın topraklarına geçecek olan Katalan Bölüğü ile anlaşmaya varır ve güneye yürümeye başlarlar. Walter, Katalanları kendi topraklarında kabul etmek istemez ancak Lamia'yı ele geçirirler ve müzakereler başarısız olur. Nifon (1310–14) patrik olarak kutsanır. "Arsenitler" ile anlaşmaya varır: patrik Iosef'in litürjik anma töreninden çıkarılması ve Athanasius ile XII. Yannis'in tekrardan patrik olmaması şartıyla kiliseyle birleşmeyi kabul ederler.

1311 yılında Walter ve onun feodal askerlerinin çoğu, Halmyros Savaşında Katalanlar tarafından öldürülür. Katalanlar, Veronalı (Euboea'lı) Bonifazio reddettiği için Roger Deslaur'un (1311–12) hükümeti altında Atina ve Thebai tımarlarını devralarak Atina Dükü olurlar. Walter'ın dul eşi Chatillonlu Joanna (1311–54) ve oğlu

Brienneli VI. Walter (1311–56) Argos ve Nauplia'da hükümdarlık sürerler. Halil, Trakya'da Mihail'i yener. İmparator, Sırbistan'a döner.

1312 yılında 2000 Sırp süvari ve Ceneviz filosu, Gelibolu yarımadasında Halil ve adamlarını çevreleyen imparatorun ordusuna yardım ederler ve Türkler katledilir. İmparator, Hrisobullos ile Athos Dağı protosu (seçilmiş yönetici) atanmasını patrikliğe bağlar.

1313 yılında Manisa ve çevresini Alaşehir dışında imparatorluktan fetheden Saruhan Bey (1313–46), Saruhanoğulları Beyliğini kurar.

1315 yılında dinsel görevleri satmakla suçlanan patrik istifa edince dışişleri bakanı XIII. Yannis Glykys (1315–20), patrik olur.

1316 yılında torun Andronikos ortak imparator olarak taçlandırır. Mistra'dan 2000 Grek askeri, Chatillonlu Mahaut ve Burgonyalı Louis'e yardım ederken Aragonlular ve Angevinler arasındaki Ahaya üzerindeki iç savaş, Elis'teki savaşlarla sona erer. Louis (1316) Ahaya'yı yönetir ve ölünce yerie eşi Hainautlu Matilda (1316–21) geçer.

1318 yılında Teselya'da Yannis Dukas ölür. Topraklarının kuzeyini Stefanos Gabrielopoulos (1318–32) imparatorluğun süzerenliğinde yönetir. Topraklarının güneyini Katalanlar tarafından kurulan Neopatras Dukalığı hükümdarı II. William (1319–38) yönetir. Epir Despotu Thomas, Kefalonya ve Zakynthos Kontu Nikolaos Orsini (1317–23) tarafından öldürülür ve Orsini Despot (1323–25) olur. Böylelikle despotluktaki Komnenos Dukas hanedanı (1205–1318) sonra erer ve Orsini Hanedanı (1318–1479) dönemi başlar.

1320 yılında Genç Andronikos bir gece başkentte varlıklı bir metresi ziyaret ederken, korumaları eve gelen şüpheli bir rakibe saldırır ve öldürürler. Kurbanın küçük kardeşi Manuel olduğu ortaya çıkar. Ortaya çıkan skandal, babası Mihail'in hastalığının nüksetmesine neden olur ve ölür. İmparator, torununu varis olarak tanımayı reddeder ancak dikkatsiz davranarak kuzeni ve torununun arkadaşı Sirgiannis Palaiologos'u Trakya'da komutan yapar. Mora imparatorluk valisi Andronikos Asen, Akova, Polyphengos, Karytaina ve St. Georgios kalelerini alarak Frankları yener.

1321 yılında Yannis Kantakuzenos, Teodor Sinadinos ve Aleksios Apokaukos vd. Edirne'deki Sirgiannis'in komutasında torun Andronikos'u, imparator ilan ederler ve Bulgar Svetoslav'dan destek alırlar. Yerel halkın onayını almak için vergi indirimleri vaat ederler. İmparator torununu ve isyancıları yasa dışı ilan eder, yetkililerin sadakat yemini etmesi konusunda ısrar eder ve kilise aforozu düzenler. Ancak her iki taraftaki

danışmanlar müzakereleri Alaşehirli Theoleptos aracılığıyla yürütürler. Andronikos'un Trakya'yı yönetmesi ve dedesinin dış politikayı kontrol etmesi konusunda Küçükçekmece'de antlaşma düzenlenir. Sirgiannis, Kantakuzenos'un geri planında kaldığını düşünerek imparatora sığınır ve iç savaşı kışkırtır.

1322 yılındaki Athos Dağındaki manastırların protosu başkanlığındaki görüşmelerde büyükbabasının varisi olarak kabul edilen Andronikos, büyükbabasına saygılarını sunmak için başkenti ziyaret eder ardından Dimetoka'ya döner. Sirgiannis, genç hükümdarın taraftarları tarafından imparatoru öldürme planıyla suçlanır ve hapse atılır. Andronikos, Bulgarlara saldırarak Mesembria'yı geri alır.

1323 yılında III. Mihail Asen/Şişman (1323–30), Svetoslav'ın oğlu II. Georgi Terter'i (1322–23) devirir ve Bulgar Çarı olur. Trakya'ya saldırır ancak Andronikos tarafından püskürtülür ve Yannis Kantakuzenos, Meriç vadisindeki Moğol süvarilerine karşı eylemde kendini gösterir. Andronikos, Filibe'yi yeniden ele geçirir.

1324 yılında Moğollar Trakya'ya yeniden akın düzenler. İmparator gözden düşmüş komutanı, kör ve yaşlı Aleksios Filanthropenus'u, Alaşehir'deki Türk kuşatmasını kaldırmak için gönderir. Ünü Türklerin kaçmasına neden olur ve şehri rahatlatır. Andronikos'un kız kardeşi Svetoslav'ın dul eşi Teodora, yeni ittifakta halefi Şişman ile evlenir. İmparator, Cenevizli Caffa/Kefe piskoposunu Türklere karşı ittifakı teşvik etmek için İtalya ve Fransa'ya gönderir.

1325 yılında Andronikos, Ayasofya'da ortak imparator olarak taçlandırılır. Yannis Kantakuzenos Megas Domestikos olarak atanır. Kantakuzenos, Bitinya'daki Türklere karşı başarılı bir sefer yürütür ancak kalıcı bir başarı yoktur. Vladimir kentinde ikamet eden Kiev ve Rusya metropoliti I. Peter (1308–36), metropolit merkezini Moskova'ya taşır. Böylelikle Moskova, Rus halkının dini önderliğini elde eder.

1326 yılında Emir Osman ölünce yerine oğlu Orhan Bey (1326–62) geçer. Bursa'yı fetheden Orhan Bey başkenti yapar. İmparatorun yeğeni, Selanik valisi Yannis Palaiologos, Sırp Kralı III. Stefan Uroš/Dečanski'nin (1322–31) desteğiyle isyan eder. İmparator, Avignon'daki papaya ittifak konusunda elçiler gönderir. Papa XXII. Yannis (1316–34), başkente, imparatorunun Birlik konusunda ciddi olup olmadığını görmek için elçi gönderir.

1327 yılında Selanik'te Yannis Palaiologos'un ölümüyle isyan sonlanır. Andronikos, sınırdaki Çernomen'de Şişman'ı ziyaret ederek, büyükbabasına karşı yardım etmesi karşılığında Sırp'lara karşı yardım, çeyiz olarak birkaç sınır bölgesini bırakmayı ve yüklü miktarda para verme sözü verir. Andronikos imparatorun emirlerine

karşı gelerek Silivri'ye gelir ve Dimetoka'ya geri dönme talimatlarını reddeder. İmparator şikâyetlerini torununa sunmak için piskoposlar, rahipler ve senatörlerden oluşan bir heyet gönderir. Başkente gizlice girme umuduyla hareket eden Andronikos ve adamları hüsrana uğrayarak Dimetoka'ya geri dönerler. İmparator yardım için Sırp Dečanski'ye başvurur ve patrik Isaias'a (1323–32) torununu aforoz etmesini emreder. Reddeden patrik görevinden uzaklaştırılarak manastırda hapsedilir. Andronikos–Şişman ile imparator–Dečanski güçleri arasındaki savaşı Andronikos kazanır.

1328 yılında Andronikos, Selanik'i alır. Venedikliler, Cenova ile ticaret anlaşmazlığı için deniz yoluyla Konstantinoupolis ve Galata'yı ablukaya alırlar. Andronikos, Kantakuzenos ve adamları sur komutanının gözetiminde şehre girerler. İmparator, zarar görmeden tahttan indirilir ve sarayda imparatorluk alametleriyle yaşamasına izin verilir.

Analiz

Djuvara'nın (2017) belirttiğine göre Batılılar, imparatorluğun bölünmesini, Türklerin doğuya sürülmesini aralarında danışırken Valois Kontu Carlo gibi Latin İmparatorluğu'nu yeniden ihya etme amacıyla hareket eden bir düşmanı olduğundan imparator temkinli davranmaktadır. Mali sıkıntılardan dolayı kara ve deniz kuvvetlerinde kısıtlamalara gitmesi imparatorluğu denizde Venediklilerle Cenevizlilere ve karada paralı askerlere muhtaç pasif bir konumda bırakır. Öyle ki Deniz Cumhuriyetleri imparatorluğun hem iç hem de dış işlerinde etkin bir konuma gelirler.

İmparatorluk ordusunun karşı koyacak gücünün olmaması yüzünden kurtuluş ümidiyle Öden'in (1994) belirttiği gibi imparator tarafından Anadolu'daki Türk yayılmasını önlemek için ilk olarak Moğolların önünden kaçan 10000 ila 16000 kişi arasındaki Alanlar paralı asker olarak göreve alınırlar. Ayönü'nün (2012) belirttiği gibi bu durum halkın sırtına ağır vergiler yüklenmesine neden olmakta ve imparatorluğa olan güveni sarsmaktadır. Alanlardan gerekli görülen randıman alınamaması durumu karşısında bu defa Katalan Kumpanyası paralı asker olarak işe alınır.

Katalan Kumpanyası ilk başlarda Anadolu'da olumlu gelişmelere imza atar. Ayönü'nün (2009) belirttiğine göre imparator Anadolu eyaletlerini Katalanların liderine malikâne olarak verir. Katalanların Sicilya Kralı ile irtibatta olmaları ve yeni ele geçirilen başkentte tekrardan kaybedilmesi ihtimali yanında acımasız davranarak imparatorluk halkını yağmalamaları yüzünden güvenilmez olarak kabul edilirler. Katalanlar liderleri Roger de Flor'un öldürülmesinin ardından Gelibolu'yu üs yaparak

1305–07 yılları arasında imparatorlukla savaşır. Katalan Kumpanyası hem Anadolu hem de Yunanistan’da büyük yıkımlara neden olur ve Atina’da yönetimi ele geçirir.

Alanlar ve Katalan Kumpanyası, Anadolu’da Türklere karşı imparatorluğun tek başına organize ettiği son harekâtlar olur. Yardıma gelen İlhanlı ordusu yeterli bir başarı sağlayamaz. Yannis Tarkhaneiotes’in yaptığı düzenlemelerden memnun olmayan yerel aristokratlar tarafından Alaşehir piskoposuyla birlikte engellenmesi ve düzenlemelerin tersine çevrilmesi neticesinde Anadolu’nun Türkler tarafından fethedilmesini önündeki son engelde kalkmış olur.

Osmanlı Türkleri 1302 yılında Bafeus Savaşı’yla tarih sahnesine çıkarlar. Türklerin Bitinya ve Thrakesion bölgesindeki saldırılarına mukavemet gösterilmesine rağmen sabık imparatorun ihmali neticesinde çözülen toprak sisteminin etkisiyle başarısız olunur. İmparatorluğun elinde Anadolu’da Kocaeli yarımadası kalır. Grekler sadece surla korunan kentlerde yaşayabilmektedir. Kırsala egemen olan Türkler Anadolu’ya hâkimdirler ve imparatorluk mevcut sınırlarını koruyamamaktadır. Köylüler, imparatorun istediği vergileri topraklarını pronoia alan aristokrat adına öderler. Grek köylüsü Türkler, dynatoi, Katalanlar ve Alanların insafına bırakılır. Mora’nın elden çıkmaması için daha geniş yetkiye sahip ve uzun süreli epitropoi/imparator temsilcisi atama yoluna gidilir.

Adil bir yönetim için 1296 yılında Yüksek rütbeli din adamları ve senatörlerden seçilmiş 12 yargıçtan oluşan Romalıların Genel Yargıçları/Κριταὶ Καθολικοὶ τῶν Ῥωμαίων (Kritai Katholikai tōn Rhomaiōn) Temyiz Mahkemesi kurulur. Böylelikle imparatorlukta hukukun uygulanmasını sağlamayı amaçlar. Memurların rüşvet alması ve dynatoinin vergi kaçırmasının önüne geçmek ister. Ancak rüşvet ve vergi kaçırmayı önleyemez.

Arsenios skizmasını sonlandırma girişimleri ve Birlik konusunu rafa kaldırması hakkında bölünmeyi en aza indirir. Patrik Athanasius, imparatoru manastır topraklarının bir bölümüne el koyarak asker yetiştirmesinde destekler. Bu durum dini muhalefet oluşturur. Bunu engellemek için manastırlara büyük destek verir. Hrisobullos ile Athos Dağı’nı patrikliğe bağlar ve manastır ve kilise hiyerarşisini yakınlaştırır. İktidarının son yıllarında Birlik konusunda papalık nezdinde girişimde bulunur.

Baştan’ın (2004) belirttiği gibi imparator doğuda ve batıda daha aktif mücadele edilmesini savunan genç aristokratların temsilcisi olan adaşı torunu ile yaptığı iktidar mücadelesini kaybeder. İmparator iki defa iperpironun değerini azaltır.

3. 1. 3. 1. 3. III. Andronikos Dukas Angelos Komnenos Palaiologos (1328–41) Andronikos Γ Doukas Angelos Komnenos Palaiologos

Andronikos başkenti güvence altına alır. Kalabalık tarafından malikânesi yağmalanan Megas Logothetes Teodor Metokhites görevinden azledilir. Servetine el konularak Dimetoka'ya sürgüne gönderilir. Kantakuzenos, Megas Domestikos; Sinadinos, kent eparkhosu ve Aleksios Apokaukos'u hazinedar atar. Sirgiannis, imparatorun annesi Maria'ya yardım etmesi için affedilerek Selanik'e gönderilir. Trakya'ya saldırarak, Edirne'ye ulaşan ancak geri püskürtülen Şişman yeni bir anlaşma yapmak zorunda kalır. İmparator, İznik'i Orhan Bey'in ablukasından kurtarmak için Biga'ya giderek Karesi Beyi Demir/Timur Han (1328–45) ile bir saldırmazlık anlaşması yapar.

1329 yılında imparator ve Kantakuzenos, İznik üzerindeki Osmanlı Türklerinin baskısını hafifletmek için orduyla başkentten ayrılırlar. 10–11 Haziran tarihlerinde Pelekanon'da Orhan'ın güçleriyle karşılaşır ve yenilirler. Pantichion/Pendik'ten Üsküdar'a kadar bütün sahili imparatorluk kaybeder. Sakız Adasında Grek isyanı çıkar. Adaya gelen imparator ve müttefiki Nakşa Dükü I. Nikolas Sanudo (1323–41) tarafından Ceneviz lordu Martino Zaccaria, yakalanarak başkente götürülür. İmparator Foça'yı alır. Saruhan Bey ve Aydın Emiri Gazi Mehmed Bey görüşme için şehre gelmeye davet edilir. İlki gelirken ikincisi hediye gönderir. Romalıların Genel Yargıçları Temyiz Mahkemesinde düzenleme yapılarak ikisi din adamı olmayan ve ikisi din adamı olan dört kişilik jüriden oluşması sağlanır.

1330 yılında Şişman, Sırlara saldırır. Ancak Velbuzd'da Deçsanski tarafından yenilerek tahttan indirilince imparator Mesembria ve Pomorie'yi yeniden alır. Dimetoka'da rahatsızlanan imparator, ölürse yetkililere hamile olan imparatoriçe Savoyalı Anna'nın çocuğu adına Kantakuzenos'u liderleri ve koruyucuları olarak tanımaya yemin etmelerini söyler.

1331 yılında İznik, Osmanlı Türklerince fethedilir.

1332 yılında Aydınöglü Umur Bey, İzmir'den Eğriboz'a deniz baskını yapınca Papa, Marino Sanudo Torsello'nun haçlı propagandasıyla Venedik'in 1325 yılındaki planına dayanarak Türk karşıtı güçlerin Deniz Birliği'nin kurulmasını organize eder. İmparator sefer için 10 gemi tedarikinde Venedik ve Rodos Hospitaller Şövalyeleri'ne katılmaya davet edilirken papa, skizmacıları kabul etmekte hevesli değildir.

1333 yılında imparator Teselya'da lord Gabrielopoulos'un ölümünün ardından prensliği ilhak etmeye çalışan Epirlı II. Yannis Orsini'yi (1323–35) Teselya'nın kuzey

ve güneyinden çıkarıldıktan sonra Selanik'te Sırp Kralı IV. Stefan Uroš Dušan (1331–55) ile başarılı ittifak görüşmesi yapar ve başkente döner. İmparator, Osmanlı Türklerinin ablukası altındaki İzmit'e gelir ve Orhan Bey'le tanışır. Bitinya'dan geriye kalanları güvence altına almak için 12.000 ipeperon haraç öder.

1334 yılında papalık liderliğindeki Türklere karşı Kutsal Liga Papalık, Fransa, Venedik ve Kıbrıs'ın katılımıyla onaylanır. Filo yaklaşık 80 gemiyle Ege'ye ilerleyerek Türk korsanlarına karşı sefere çıkar. Edremit Deniz Savaşında Karesi Bergama Emiri Yahşi Beyi (1328–46) yener. İzmir'e saldırma hedefinde başarısız olurlar. Sirgiannis, Sırp yardımı ile Makedonia'ya girerek Kastoria'yı ele geçirir. Dušan anlaşmayı bozar ve sınırda kaleler alır. İmparatorla Kantakuzenos, Selanik'e yürürler. Sphrantzes Palaiologos adlı subay isyancı Sirgiannis'i öldürünce Dušan, imparatorla görüşür. Macarlara karşı yardım karşılığında sınırda ele geçirilen yerleri geri vermeyi ve para yardımı karşılığında müttefik olmayı kabul eder. XIV. Yannis Kalekas (1334–47) patrik olur ve kiliseler arasındaki farklılıklar hakkında teolojik tartışmalar için başkente iki Dominiken papalık elçisi gelir. Tartışmadaki Ortodoks temsilciler arasında Patriklik akademisinde felsefe başkanı olan Kalabrialı/Seminaralı Grek ilahiyatçı Barlaam da yer alır. Papa ölünce Ege'deki Haçlı filosu faaliyetlerini sonlandırır.

1335 yılında Benedetto Zaccaria, Galata'dan gelen gemilerle Sakız Adasını yeniden almaya çalışır ancak başarısız olur. Foça lordu Dominico Cattaneo, imparatora olan bağlılığını hükümsüz kılar. Cenova ve Rodos'tan gelen gemilerle Midilli'yi alır. İmparator sefer hazırlar ve Galata'nın surlarını yerle bir eder. Midilli'yi ablukaya alır. Saruhan Bey ve Aydınoğlu Umur Beyin (1334–48) gönderdiği askerlerin ve gemilerin yardımıyla Foça'yı kuşatır. Umur, imparator ve Kantakuzenos ile ittifak anlaşması yapar. Epir Despotu II. Nikiforos Orsini (1335–38) Konstantinoupolis'in egemenliğini kabul eder ancak imparator boyun eğme ve tahttan çekilme konusunda ısrar edince sorun çıkar. İmparator, Teselya'dan despotu çıkarır.

1336 yılında imparator başkente döner ve sonrasında Midilli Adası Kantakuzenos'a teslim edilir.

1337 yılında Berat ve Kroia civarındaki Arnavut eşkıyalığını engellemediği için imparator Epir'e sefere karar verir. Umur'dan 2.000 Türk paralı asker tutarak Epir'e sefer düzenler. Arnavut eşkıya sorunu çözülür. Epirli Anna, Nikiforos'un despotluğun çoğunluğu üzerinde varisi olacağı sözü karşılığında topraklarını imparatora teslim etmeyi önerir. İmparator koşulsuz teslimiyette ısrar eder ve bazı soyluların Angevin yardımı ile direnişi tercih etmesine rağmen Türklerin ününü hesaba katan Anna kabul

eder. İmparator, Epir'i teslim alarak Sinadinos'u vali olarak atar. Anna ve kızları, imparatora Selanik'e kadar eşlik ederlerken Nikiforos asi soylular tarafından Taranto'daki Courtenaylı II. Katherine'nin sarayına götürülür. Osmanlı Türkleri İzmit'i fetheder. İmparator, Papa XII. Benedictus'a (1334–42) elçi gönderir. Romalıların Genel Yargıçlarından üçü, Ayasofya'da imparator önündeki yargılamada rüşvet almaktan hüküm giyerek sürgüne gönderilirler.

1338 yılında Courtenaylı Katherine ve oğlu Robert, Epir destekçileri isyan planlayan Nikiforos ile Peloponez'e geçer. Kalabrialı Barlaam liderliğinde doğu ve batı teolojisindeki farklılıklar üzerine tartışmalar için Grek Kilisesi elçilik heyeti Avignon'daki papaya gider. Papa, Grekleri cesaretlendirmek için acil askeri yardım çağrısında bulunur. Barlaam çoğunlukla Athos Dağında başkeşişlik yapmış olan Gregorios Palamas, tarafından tepki görünce karşılık olarak Palamas öğretisi olan Hesychasm/İsihazmı (Omphaloskepsis/Göbek-Bakma) heretik Messelian/Euchite ile suçlar.

1339 yılında Katherine'in kadırgaları, Ahaya şövalyeleriyle Nikiforos'u Thomokastron sahil kalesine yerleştiren isyan patlak verir. Sinadinos, isyanda ele geçirilir. Osmanlı Türkleri Üsküdar'ı fetheder.

1340 yılında İmparator ve Kantakuzenos Epir'e ilerlerler. Arta, Rogoi ve Thomokastron kalelerini ele geçirirler. Nikiforos'a, Kantakuzenos'un kızı ve çeşitli onurlar söz verilir. İsyana sona erer ve Nikiforos, Arta'da imparatora katılır. İmparator, Arta'yı yönetmek için Yannis Angelos'u bırakarak geri döner. Sinadinos Selanik'te görevlendirilir.

1341 yılında Başkentte 10 Haziran ve 13 Ağustos tarihlerinde iki ayrı kilise konsili, Barlaam'ı kınarken Palamas'ın görüşlerini destekler. Başkente dönen imparator hastalanarak ölür.

Analiz

III. Andronikos bir devlet adamı olmaktan çok, eylem adamıydı. Yine de imparatorluğun nasıl kendini toparlayabileceğini görebiliyordu; oysa dedesi en azından yaşlılığında bu yeteneğini kaybetmişti. II. Andronikos kendini olayların gidişatına bırakmıştı (Nicol, 2003). İmparator arkadaşı Kantakuzenos ile yönetir. Epir Despotluğu ve Ege'deki Adaların bazılarının egemenlik altına alınması en önemli başarısıdır. Mollaoğlu'nun (1998) belirttiği gibi bu dönemin dikkat çeken hususu Kantakuzenos'un inisiyatifi ele alarak Osmanlı Türklerinin genişlemesiyle kendilerini tehdit altında

hisseden Türk Beyleri ile iş birliği yapmasıdır. Cenova, Karadeniz ticaretini tekeline alarak imparatorluk nezdinde ekonomik ve siyasi nüfuz kazanır.

İç savaşın etkilerini gidermeye çalışır. Maliyeyi düzeltemez fakat mülkiyet hakkını düzenleyen adli reformlar yapar. Toprak yönetimi vergi indirimi yapılarak bir nebze düzeltilir. İmparatorluk mahkemelerinde işler rüşvetle döndüğünden halk adil bir hüküm vereceğini düşünerek kilise mahkemelerinde sorununu çözmeye çalışır. Romalıların Genel Yargıçlarından üçü rüşvet yemekten sürgüne gönderilir. Bu durum imparatorlukta rüşvetin kanser gibi her tarafı sardığını göstermektedir.

Mirmiroğlu'nun (1949) belirttiği gibi Pelekanon Savaşı'nın kaybedilmesiyle İznik'in Osmanlı Türklerinin eline düşmesini önlemediği gibi Orhan Bey'in bu savaşla diğer Türk Beylikleri arasında imparatoru cerh ve kaçmaya mecbur etmesi mümtaz bir mevki almasını sağlar. Sırlar 1330 yılında Bulgarları yenerler ve bu durum Balkanlarda Sırp üstünlüğünü ortaya çıkarır. Sırp Kralı Dušan bu devrin etkin kişisidir.

1334 yılındaki Venedik önderliğindeki, Kutsal Liga/Deniz Haçlı Seferi Keçiş'in (2003) belirttiği gibi imparatorluğun Latinlere ve Papalıkla Latinlerin imparatorluğa tutumunda değişiklik göstermesine neden olur. Öyle ki Papa, Türkler karşısında imparatorlukla iş birliğine girer ve bu vesile ile Birliği sağlamaya çalışır.

Papalık ile Kalabrialı Barlaam'ın Birlik görüşmelerinde tenkid edilmesiyle başlayan Palamas'ın liderliğindeki Hesychasm/İsihazm dini görüşü sorun olur. Bayraktar'ın (2012) belirttiği gibi imparatorlukta Palamas'ın İsihazmi Doğu mistisizmini ve Barlaam Batı ruhunu savunur. Bu durumu imparatorluğun Birlik politikasındaki toplumsal çatışma olarak görebiliriz. Öyle ki bedenen Katolik olmak isteyen fakat ruhen Ortodoks olan veya diğer bir deyişle askeri ve siyasi olarak Katolik dinen Ortodoks olan bir yönetim olarak tasvir edebiliriz. Bu ikircikli durum imparatorluk yıkılıncaya kadar reel politikaya yön verecektir.

3. 1. 3. 1. 4. V. Yannis Palaiologos (h. 1341–47) Ioannis E Palaiologos

V. Yannis tahta çıkar ve Savoyalı Anna naibi olur. Kantakuzenos'a karşı destek için patriğe başvurur. Megas Dük Apokaukos'da Kantakuzenos karşıtı koalisyonda yer alır. Mülteci Şişman'ın iadesini talep etmesinden dolayı Bulgar Çarı İvan Aleksandır ile sorun çıkar. Apokaukos, Türklerin Boğaz'ın karşısına geçmelerini engellemeye çalışır ancak başarısız olur. Kantakuzenos, Türk destekli orduyu Dimetoka'ya götürünce Aleksandır geri çekilir ve karşıtı koalisyona katılır. Kantakuzenos, pişmanlık duyan zengin vergi tahsildarı Patrikiotes'i manastıra değil, askerlere gecikmiş ücretlerinin ödenmesi ve pronoia olarak verilen mülklerin yeniden oluşturulabilmesi için ikna eder.

Kantakuzenos, Umur'u Karadeniz'e açılarak Bulgarları tehdit etmek için gemi ödünç vermeye ikna eder. Mora'dan gelen elçiler Kantakuzenos ile Dimetoka'da görüşerek Angevinlerden memnun olmayan Ahayalı baronların isyan ederek bağlılıklarını imparatora sunma teklifinde bulunurlar. İmparatoru kaçıрма planı yapmakla suçlanan Apokaukos, konutuna çekilir. Kantakuzenos başkente dönünce Apokaukos'u affeder. İmparatorun, kızı Helana ile evlenmesini teklif eder ancak öneri gerçekleşmez.

Apokaukos, patriğe Kantakuzenos'un onu Palamas ile değiştirmek istediğini İsihazmi desteklediğini söyler. Patrik, Kantakuzenos'a düşman olur. Kantakuzenos, kuzey Trakya'yı istila eden Dušan'a karşı hareket için Dimetoka'ya gidince vekili bıraktığı Apokaukos ile patrik, Anna'yı ikna ederek iktidarı ele geçirirler. Kantakuzenos, devlet düşmanı ilan edilerek patrik tarafından aforoz edilir. Apokaukos, eparkhos yapılırken patrik naip olur ve V. Yannis taçlandırılır. Kantakuzenos'un ailesi ve arkadaşları tutuklanır. Kantakuzenos, Dušan ile yeni bir anlaşma imzaladıktan sonra Dimetoka'da taraftarları tarafından imparator ilan edilir. Kent piskoposu tarafından taçlandırılırken Anna ve Yannis'in adları önce anılır. Edirne'de Kantakuzenos'un imparatorluk ilanını takiben ayaklanan yoksullar zengin destekçilerinin evlerini yağmalayarak Apokaukos ve patriği tanıdıklarını ilan ederler. Diğer kent ve kasabalarda da benzer olaylar olur. Apokaukos küçük oğlu Manuel'i Edirne'ye vali olarak gönderir.

1342 yılında Kantakuzenos'un annesi Teodora hapiste ölür. Sinadinos, Kantakuzenos'a gelirse Selanik'i teslim etmeyi teklif eder. Kantakuzenos, şehre gelmeden Zealot partisinin önderlik ettiği halk isyanı tarafından şehir ele geçirilir ve okhlokrasi/kheirokrasi (çete/ayak takımı yönetimi) olarak yönetilir. Sinadinos kaçarken zenginler kovularak evleri yağmalanır. Apokaukos isyancılara yardım etmek için 70 gemiyle gelir ve büyük oğlu Yannis'i vali olarak yerleştirir ancak bu ismen olur çünkü kenti Zealot partisi yönetir.

Kantakuzenos, imparatorluk ordusu yaklaşırken Dimetoka'dan ayrılarak Dušan'a müracaat etmek için Sırp sınırına gider. Dušan onu kabul ederek Priştine'de görüşürler. Görüşmede Kantakuzenos Makedonia'nın çoğunu teslim etmeyi reddetmesine rağmen paralı asker toplamasına izin verilir. Trakya'yı tekrar ele geçiren Kantakuzenos, imparatorluk birlikleri tarafından Serez'de durdurulunca Sırbistan'a geri döner. Karısı İrini ve kardeşi Manuel Asen, Dimetoka'yı ellerinde tutarlar. Büyük bir donanmayla Meriç ağzında karaya çıkan Umur, Dimetoka'ya yardım sağlar. Türkler kırları harap ederler. Kantakuzenos ile bağlantı kurmaya çalışır lakin kötü hava koşulları nedeniyle ayrılır.

1343 yılında güneybatı Makedonia'daki yerleşimler Kantakuzenos'u tanır. Kantakuzenos Selanik'e saldırınca muhtemelen başarılı olmasına endişelenen Dušan birliklerini geri çeker. Apokaukos, Selanik'i kurtarmak için filo getirir. Makedonia'da ablukaya alınan Kantakuzenos'a Aydınoğlu Umur, 60 gemi ve 6.000 adamla yardım getirince Apokaukos geri çekilir. Türkler hem başarısız olan Selanik kuşatmasına yardım ederler hem de ardından batı Trakya'nın Sırlardan kademeli olarak geri alınmasına katılırlar. Kantakuzenos, Dimetoka'ya geri döner. Anna, Orhan'ın yardım talebini reddetmesi üzerine papa V. Klement'e (1342-52) gönderdiği mektubunda Birlik konusunda güvence verirken Cenova ve Venedik'ten askeri yardım talebinde bulunan mektuplar gönderir. Hem iç savaş giderlerini hem de askeri yardımı karşılayabilmek için kıymetli imparatorluk taç mücevherlerini Venedik'e 30.000 duka karşılığında teminat olarak verir ve anlaşma yapar. Papa, Ege'de ana akın kaynağı olarak Umur'un İzmir limanını hedefleyen yeni bir Haçlı seferi finanse etmek için Papalık, Hospitaller, Venedik ve Kıbrıs deniz ittifakı düzenler. Patrik, Palamas'ı Kantakuzenos'u desteklediği için başkentteki bir manastıra hapseder.

1344 yılında Trakya üzerinde yıkıcı bir iç savaş yaşanır ve Kantakuzenos ilerleme kaydeder. Yaklaşık 30 gemilik Haçlı filosu Ege'ye varır ve Pallini limanı açıklarında bir Türk filosunu yener. Umur'un başkenti İzmir şehrini kuşatırlar lakin Umur kaleye tutunur. Patrik, 4 Kasım tarihinde başkentte Palamas ve İsihazmi mahkûm etmek ve Barlaam'ı desteklemek için Grek kilise konsili düzenler.

1345 yılında Orhan Bey, Kantakuzenos'a yardım etmek için birliklerini Trakya'ya gönderir. Kantakuzenos başkente yaklaşınca kampında, Galata'dan gelen Anna ile akrabalık bağı bulunan Fransisken tarikat lideriyle çatışmayı sonlandırmak için arabuluculuk edeceğini düşünerek görüşür ancak naiplik hükümeti hiçbir yanıt vermez. Vali Manuel, Edirne'yi teslim eder. Umur karayoluyla gelerek sık sık taraf değiştiren bağımsız Slavları bastırmasında Kantakuzenos'a yardım eder. Apokaukos korumalarıyla çok sayıda siyasi mahkûmu tuttuğu hapishaneyi ziyareti sırasında mahkûmlar tarafından öldürülür. Mahkûmlar, Anna tarafından gönderilen denizciler tarafından katledilirler. Zealotlar, Vali Yannis Selanik'i teslim etmeden onu ve destekçilerini öldürürler. Kantakuzenos başkent surlarına ilerler. Kentte ayaklanma olmayınca geri döner. Sırlar Serez'i alırlar.

1346 yılında Silivri'de yaşayan Kantakuzenos, kızı Teodora'nın Orhan ile evlenmesini ayarlar. Orhan, Hıristiyan kalmasına ve hareme katılmamasına izin verilen Teodora ile Silivri'de evlenir. Dušan Üsküp'te Sırp Başpiskoposu II. Joanikije (1338-

46), Ohrid Başpiskoposu I. Nikolaos (1345–47), Bulgar Patriği Simeon (1341–48) ve Athos Dağı'nın çeşitli dini liderlerinin katıldığı büyük bir toplantı düzenler. Meclis ve din adamları, autosefal Sırp Péc Başpiskoposluğunu Patrikhane'ye yükseltir. Sırp Başpiskoposu, Sırp'ların ve Greklerin Patriği II. Joanikije (1346–54) olarak adlandırılır. Paskalya'da Dušan, imparatorluğa meydan okuyarak Üsküp'te II. Joanikije tarafından "Sırp'ların ve Greklerin/Romania'nın İmparatoru ve Autokratoru" olarak taçlandırılır.

Kudüs Patriği Lazarus (1334–68), Edirne'de Kantakuzenos ve eşini taçlandırır. Kantakuzenos, ortak imparator olarak V. Yannis'in yerine oğlu Matheos'un olmasını kabul etmez. Edirne'de Lazarus liderliğinde Palamas lehine piskoposların katılımıyla sinod düzenlenir ve başkent patriği aforoz edilir. Viennoisli "Dauphin/Yunus" II. Humbert (1312–55) yönetimindeki yeni II. İzmir Haçlı Deniz Seferi Ege'ye doğru yola çıkar. Sakız Adasını Venedikliler alması diye Cenevizli Simone Vignosi işgal ederek Ma(h)ona/ticari şirket kurar. İzmir'deki Haçlı garnizonu takviye edilir. Konstantinoupolis'te kıtlık yayılır. Anna, Kantakuzenos'u öldürtmek için iki başarısız girişimde bulunur. Barlaam, Konstantinoupolis'e papalık elçisi olarak gelir.

1347 yılında Anna, patriği görevden almak için 1 ve 8 Şubat tarihlerinde iki ayrı Grek kilise konsili düzenler. Patrik azledilerek İsihizm doktrini Ortodoks ilan edilir ve Edirne sinodunda alınan kararlar onaylanır. Palamist I. Isidore Buchiras (1347–50) patrik ve Palamas, Selanik Metropoliti (1347–59) atanır. 19 Mayıs Ayasofya'nın doğu yarım kubbesi çöker. Kantakuzenos, taraftarları yardımıyla gece başkente girer ve direnen saray kuşatılır. Kantakuzenos din adamlarına hitap eder ve ardından müzakerelere başlar. Kantakuzenos'un 10 yıl boyunca kıdemli ortak imparator olacağı ve daha sonra eşit olarak hüküm süreceğine dair anlaşma yapıldıktan sonra tüm mahkûmlar için af emri çıkar. Anna teslim olur. Kilise Grek halkının gizli Hıristiyan kalarak sözde Müslüman olmasına icazet verir.

Analiz

Hükümdarlığının ilk devresinde annesi Savoyalı Anna'nın naipliği altındadır. Naibi ile Kantakuzenos'un anlaşmazlığı neticesinde hükümdarlığı iç savaşla geçer. İmparatorluk iç savaşta tahrip olur. Balkanlar ve Anadolu'daki toprakları harap haldedir. İmparatorluk geleneksel devlet görüntü ve özelliklerini bütünüyle terk eder. Artık imparatorlukta Kabullenilmiş Çaresizlik/Toplumun Ataletinin Çözülmesi vuku bulmuştur. İktidarının sağlamlaştığını düşündüğü için Dukas Angelos Komnenos yerine artık sadece Palaiologos aile adı kullanılır.

3. 1. 3. 1. 5. VI. Yannis Angelos Palaiologos Kantakuzenos (1347–54) Ioannis ΣΤ Angelos Palaiologos Kantakouzenos

Kantakuzenos, Ayasofya’da henüz tadilat yapılmamış olduğundan Blakhernae’deki St. Meryem Kilisesi’nde patrik tarafından taçlandırılır. Gözlemciler, taç mücevherlerinin camla yer değiştirdiğine ve ziyafette kalay ve kilden yapılmış tabaklar olduğuna dikkat çeker. V. Yannis ve Helena Kantakuzene evlenirler. Kantakuzenos’un en büyük oğlu Matheos, imparatorluk ve despot sıralaması arasında, belirli bir onur olmadan ilan edilerek Dimetoka tımar verilir. Veba, başkenti ve imparatorluğu vurur. Büyük nüfus kayıpları olur. Teselya valisi Yannis Angelos’un ölümünden sonra Dušan eyaleti işgal ederek Selanik’i kuşatır. Zelotlar yine de teslim olmayı reddederler. Kantakuzenos, Türkleri iç savaşta kullanmasını mazur göstermek için papaya elçiler gönderir. Sinod, Palamite/Palamizmi destekler. Patrik ölünce isihast Athos keşişi Kallistus (1350–53), patrik olur. İmparator, papaya her iki tarafında onay verdiği bir yerde toplanacak kiliseler arasındaki görüş ayrılıklarının tartışılacağı Ekümenik Konsil toplanmasına destek vereceğini belirten bir mektup yazar.

1348 yılında imparator Galata’daki Ceneviz ticaretinin hâkimiyetine meydan okumak için yeni bir filo inşasını organize ederek liman vergilerini düşürür. Öyle ki Galata’nın gümrük geliri 200.000 iperpiron iken başkentinki 30.000 iperpirondur. Cenevizliler protesto ederler. Dušan, Teselya’yı komple işgal eder ve Epir’i Korint Körfezi’ne kadar yağmalar. İmparatorun Sırlara ve Selanik’e karşı sefere yardım etmeye çağırdığı Umur, İzmir’de Haçlılar tarafından şehit edilir. İmparatorun Dimetoka’da olmasından faydalanan Cenevizliler Haliç’te bulunan depolarla, imparatorluk ve sivil gemileri yakarlar. Şehir halkı yoğun çatışmalarla Cenevizlileri geri püskürttüktan sonra mancınıklarla Galata’daki depolarına zarar verir. Sakız Adasından takviye getiren Cenevizliler başkenti ablukaya alırlar. Başkente geri dönüş yolunda Türk çetelerinden kıl payı kurtulan imparator, Konstantin Tarkhaneiotes gözetiminde yeni gemiler inşa edilmesinde özel vergiler uygulanmasını ve gönüllü katkıların yapılmasını emreder.

1349 yılında Venedik elçileri yeni müzakereler için başkente gelirler. 9 büyük ve yaklaşık 100 küçük gemiden oluşan Grek filosu tamamlanır. Ordu karadan ilerlerken yeni donanma Galata’ya saldırmak için limandan ayrılır. Eğitimsiz denizciler fırtınaya maruz kalınca paniğe kapılırlar ve denize atlayarak gemileri terk ederler. Cenevizliler terk edilmiş gemileri toplamak için yola çıkarlar ve ordu panik içinde başkente çekilir. Cenevizlilerin Galata’da kendi sınırları ötesinde işgal ettikleri yerleri geri vermeleri ve

savaş giderleri yüzünden verdikleri zarar dolayısıyla imparatora 100.000 ipeperon'dan fazla tazminat ödemesi konusunda anlaşma yapılır. Cenevizliler bir daha başkente saldırmayacaklarına yemin ederler. İmparator, 1346'da işgal edilen Sakız Adasının geri verilmesini Cenevizlilerden talep eder. Yapılan anlaşmayla Cenova tarafından 10 yıllığına yıllık 12.000 ipeperon bedelle kiralanacak olan Sakız Adası, daha sonra iade edilecektir. Grekleri yöneten bir Grek yetkilisi olacaktır. Başkent halkı, Tarkhaneiotes'e karşı zimmete para geçirme soruşturmasını talep eder. Ancak hiçbir sahtecilik bulunamaz. İmparator zenginlere yeni vergiler uygular ve gemileri dikkatli bir şekilde yeniden inşa eder.

Sakız Adasındaki Ceneviz komutanı Simone Vignosi, antlaşmayı reddedince Cenevizliler, Greklere asker çıkarmaları ve onu zorlamaları için yardım ederler. Vignosi öldürülür. Foça imparatorluğa verilir. Venedik ile Anna'nın 1342 yılında yaptığı antlaşma 5 yıllığına yenilenir. İmparator, Mora'daki toprakları "Despot" olarak yönetmesi için ikinci oğlu Manuel Kantakuzenos'u (1349-80) gönderir. Böylelikle apanage/dirlik sistemiyle Mora Despotluğu kurulur.

İmparatorluk toprakları Konstantinoupolis ve Trakya, Mora Despotluğu ve Selanik olmak üzere üç kısma ayrılır. Selanik'teki Zealot komutanı Andreas Palaiologos, rakip gruplar arasındaki yeni hizip mücadelesinde görevden alınır. Teodor'un oğlu Aleksios Laskaris Metokhites hükümeti devralır ve imparatora şehre gelip kontrol Sırpların eline geçmeden ele geçirmesini ister. Memluk sultanı Nasır Bedreddin Ebu Ma'ali Hasan (1347-51/54-61) ile gönderilen elçi aracılığıyla Kudüs'teki Ortodoks Hıristiyanlar lehine Hıristiyan dünyasının yüce önderi ve koruyucusu olarak anlaşma yapılır.

1350 yılında İmparator, oğlu Süleyman Paşa'yı 20.000 süvari ile gönderen Orhan'dan yardım ister. Matheos, Trakya'da orduyu yönetirken, imparator ve V. Yannis kıyı boyunca yelken açarlar. Orhan, Türkleri geri çağırınca Matheos, Sırp ablukasını kaldıramayacak kadar az adamla kalır. Matheos, Struma Nehrinin ağzında 22 Türk korsan gemisini gücüne katarak kenti alır. Sonbaharda Matheos ve iki imparator tekrardan büyük bir törenle Selanik'e girerler. Zealotların bir kısmı yargılanmak için başkente gönderilirken kalanlar kentten sürgün edilir. İmparator, Halkidiki yarımadası, Eski Zağra ve Edessa/Vodina'yı alır ancak Serfiçe'de durdurulur. Duşan Macaristan sınırından gelerek Teselya'ya saldırır.

1351 yılında imparator deniz yoluyla başkente döner. V. Yannis, Andronikos Asen'e Selanik'de vali olarak komuta görevini bırakır. Venedik filosu Galata'ya

saldırır. Dušan, Vodina'yı geri alır. Galata'ya yapılan Venedik saldırısı sırasında Ceneviz'in yardım eksikliğine öfkeli tepkisinden sonra imparator Venedik ile ittifak imzalar. Venedik savaşına yardım etmek için adam ve para sağladıktan sonra Galata sakinlerine ayrılımları için 8 gün verir. Gitmeyi reddedince ablukaya alınırlar.

Selanik'teki danışmanları tarafından hakkını savunması konusunda ikna edilen V. Yannis, imparatoru Dušan ve Venediklilerle bir komplo konusunda uyarmak için başkente giden Andronikos Asen'i görevinden alır. İmparator, Anna'yı Selanik'e gönderir. Oğlunu Sırp ittifakından uzaklaştırır ve sonra onu plandan vazgeçmeye ikna etmek için şehir yakınlarında kamp kurmuş Dušan'ı ziyaret eder. V. Yannis başkente daha yakın bir tımar isteyince Matheos'un idaresindeki Dimetoka teklifini kabul eder. Anna Selanik'te yönetimi devralır. Matheos, Edirne'nin yönetimini kabul eder.

İmparator gemilerini limanlara çekerken Marmara Denizi'ne giren Ceneviz filosu Karadeniz Ereğlisi ile Süzebolu'yu yağmalar ve Galata'yı takviye eder. İmparator ve patrik Palamizm teolojisini tanımlamak için yeni bir kilise konsili üzerinde anlaşılır. İmparatorun başkanlığında Blakhernae Sarayı'nda 28 Mayıs tarihinde V. Konstantinoupolis Kilise Konsili toplanır ve yoğun tartışmalardan sonra Palamas yanlısı Konsilin 1341'deki kararları ve Palamazmin Ortodoksluğu onaylanır. Efes ve Ganos/Şarköy metropolitleri görevlerinden azledilerek hapsedilirler. Barlaam ve yandaşları lanetlenirken karara uymayanlar aforozla tehdit edilirler.

1352 yılında Aragon takviyeli Venedik filosu Konstantinoupolis'e varınca Tarkhaneotes komutasındaki Grek filosu onlara katılır. Haliç ve Boğaz'da şiddetli çatışmalarda sonuç alınmaz ve Cenevizliler Galata'da direnince Venedik filosu Ege'ye geri döner. İmparator Venedik'ten ümidini kesince Galata'daki Cenevizliler ile anlaşmaya varır.

V. Yannis ile Matheos arasında anlaşmazlık olur. İmparatoriçe İrini din adamlarıyla arabuluculuk yapmaya gider. Dönüşünden sonra V. Yannis Edirne'ye saldırınca halk kapıları açar ve Matheos'u iç kalede kuşatır. Dušan, askerle destek verir. İmparator, Süleyman Paşa ve Ceneviz-Venedik savaşından sağ kurtulan Aragonlularla kurtarmaya gider. Kırsalı yağmalama izni verilen Türkler'den halk siner ve Edirne'yi alamayan V. Yannis, Dimetoka'ya geri döner. Aenus/Enez'de V. Yannis, Bozcaada'yı Venedik'e 20.000 duka karşılığında kiralar. İmparator, Edirne'ye çağırdığı patriği boşuna V. Yannis ile konuşması için gönderir.

Süleyman Paşa, V. Yannis'in kendisine karşı yardıma çağırdığı Bulgar ve Sırp paralı askerlerini Dimetoka Savaşı'nda yener. Tyzmp/Çimpe Kalesini alan Osmanlı

Türkleri teslim etmezler. İmparator, Orhan Bey'e kalenin tesliminde 10.000 ipeperon ödemeyi önerir ve görüşmeler başlar. Trakya'daki Türk yıkımı, V. Yannis'in uzlaşmasına neden olur. Ancak aralarında bir güven sorunu oluşur. Patrik, Sırp Kilisesi'ni aforoz eder. Cenevizliler, Orhan Bey'le ticari anlaşma yaparak bir nevi müttefik olurlar. V. Yannis oğlu Prens Andronikos'u ortak imparator olarak taçlandırır.

1353 yılında Dimetoka'yı teslim eden V. Yannis Bozcaada'ya taşınır. İmparator Edirne'deyken başkente baskın yapmak için savaş gemisiyle gizlice yelken açar. Ancak İmparatoriçe İrini savunmayı organize eder ve pes edip geri dönmek zorunda kalır. İmparator dönüşünde Matheos'u ortak imparator ilan etmeye karar verir. Patrik onaylamaz ve manastıra çekilir. Matheos, sarayda ortak imparator ilan edilir. V. Yannis bundan böyle tanınmazken oğlu Andronikos (IV) ve Anna'nın isimleri hala belgelerde geçer. Patrik istifa eder ve imparatoru aforoz eder. Philotheus Kızıl Saçlı/Kokkinos, (1353–54) patrik olarak atanır.

1354 yılında Matheos Asanis Kantakuzenos (1353–54) ve eşi İrini, Blakhernae Kilisesi'nde patrik tarafından taçlandırılır. Çimpe pazarlığı sonuçlanmadan yıkıcı deprem başkent, Trakya ve Gelibolu'yu vurur. Türkler ele geçirmek için savunmasız yerlere doğru harekete geçerler. Palamas, esir edilerek Bitinya'ya götürülür. Süleyman Paşa, Gelibolu kentini alarak Avrupa'ya giriş için kullanır. Yeniden tahkim edilerek garnizon haline getirilir. Orhan Bey, imparatora Tanrı'nın eline verdiğini geri veremeyeceğini söyler.

Fırtınalı bir gecede V. Yannis ve birkaç takipçisi başkente gizlice girerler. V. Yannis, Blakhernae'ye ilerler. Katalan paralı askerleri savaşırken kalabalıklar hışımla dâhil olurlar ve sarayın müstahkem binalarını ateşe verirler. Patrik, Ayasofya'ya sığınır. V. Yannis ve Kantakuzenos, kıdemli imparator olarak kalması, V. Yannis'i siyasi muadili olarak kabul etmesi ve Matheos'un Edirne'de ömür boyu imparatorluk unvanına sahip olması konusunda anlaşmaya varırlar. Kantakuzenos, Türklerin Gelibolu'dan tahliye edilmesi konusunda ne yapılması gerektiği hususunda bakanlar, senatörler vb. ile görüşmek üzere konseyde V. Yannis'e katılır. Konseyde, Osmanlı Türk takviye kuvvetleri gelmeden müzakere yoluyla çıkartmayı savunduğu için Türk yanlısı politikaları nedeniyle eleştirilince Kantakuzenos tahttan çekilir. Iosef Khristodoulos ismini alarak keşiş ve karısı rahibe olarak manastıra çekilirler.

Analiz

V. Yannis ile sıkıntılar yaşar. Deniz kuvvetlerini geliştirir ancak bunun için vergi koyması zaten iç savaşla (1341–47) yıpranmış halkın tepkisini çeker. Selanik'te

yönetimden memnun olmayan halk Zealot hareketiyle muhtemelen İtalyan Cumhuriyetlerinden esinlenerek yönetimi ele geçirir ve zenginlerin mülklerini yağmalarlar. İmparatorluk tarihinde rastlanan tek olaydır. Zealotlar, Selanik'i okhlokrasi/kheirokrasi (çete yönetimi) ile yedi yıl yöneterek Sırlara direnirler. Ancak iç çekişme, veba ve Sırp kuşatması umutsuzluk yaratır ve kent imparatorluğa bağlanır.

Mora Despotluğu yaratılarak Batı tarzı feodal uygulamanın ilk adımı atılmış olur. İmparatorluk toprakları Konstantinopolis ve Trakya, Mora Despotluğu ve Selanik olmak üzere üç kısma ayrılır. Karasal bağlantının olmadığı Mora yarımadası taht adayı prensler için bir yönetim birimi olarak düzenlenmiş ve imparatorluk egemenliğinin sürdürülmesi hedeflenmiştir. Memlukler nezdinde Kudüs'te Ortodoks Hıristiyanların lehine anlaşma yapılması imparatorluğun Hıristiyan itikadının koruyucusu olarak kabul edildiğinin teyididir.

İç savaşlarda Orhan'ın askerlerinin kullanılması neticesinde Türkler imparatorluğun zayıflığını ve coğrafyayı öğrenirler. 1354 yılındaki yıkıcı depremin yarattığı fırsatı kaçırmayarak Gelibolu'ya yerleşirler. Bu durumu Marriott (1917) "Şark Sorunu"nun başlangıcı olarak görür. Aynı zamanda Papalığın Birlik mefhumuyla skizmatik Doğulu kardeşlerini kendi evrensel çatısı altına alma girişiminin başlangıcı olarak görebiliriz. V. Yannis doğal hakkı olan taht için ayaklanınca barışçıl yollardan çözmek için uğraşsa da en sonunda oğlu Matheos'u ortak imparator ilan etmek zorunda kalır. Matheos ile V. Yannis'i uzlaştırmaya çalışır ancak tahtından olur. İmparatorluk iç savaşla var olan son gücünü de kullanır ve enerjik Osmanlı Türklerinin, Gelibolu'ya geçmesi imparatorluğun ölümden önceki son nekahet dönemi olarak düşünülebilir.

İç savaşlar ve Sırlar neticesinde kırsal komple tahrip edilir. Birlik konusunun "ultima ratic/son çare" olduğunun ayırdına varır ve Papalık çatısında değil konsilde tartışılarak çözümlenmesini ister. Grek halkı sadece surlu kentlerde yaşayabilmektedir. Geniş ölçüde feodal toprak sahibi olan manastırları destekler. Polat'ın (1997) belirttiğine göre kırsaldaki manastırlar silahlı korumalar istihdam ederler ve keşişler vigla'da/gözetleme kulesi görev yapmaktadırlar. İmparatorlukta son defa iperpiron basılır. İktidarını meşrulaştırmak için akrabalık bağı bulunan diğer hanedan ailelerini zikreder. İmparatorluğun yaklaşık 1350'lerdeki haritası Şekil 4. 12. de görülmektedir.

3. 1. 3. 1. 6. V. Yannis Palaiologos (1354–76) Ioannis E Palaiologos

Kantakuzenos tahttan feragat edince tek hükümdar olur.

1355 yılında Kantakuzenos, imparator ondan başkentte kalmasını istediğinde Athos Dağına inzivaya çekilme planlarından vazgeçerek Peribleptos manastırına gider.

İmparator ve Matheos arasında Trakya'da çatışmalar olur. Sakız Adası, Giustiniani ailesinin hâkim olduğu Cenevizli tüccarlardan oluşan bir şirket olan Ma(h)ona'ya, yıllık 500 ipeperon kira karşılığında teslim edilir. İmparatorun kız kardeşi Maria ile imparator tarafından Midilli lordu atanan Cenevizli Francesco Gattilusio (1355–84) evlenir. İmparatorun öldürtme planının ortaya çıkması üzerine Matheos ile savaş devam eder.

Duşan, Konstantinopolis'e ilerlemeyi planlarken ölür. Sırp tehdidi sona erer ve zayıf oğlu V. Stefan Uroš (1355–71) yerine geçer. I. Kallistus (1355–63), patrik olarak yeniden göreve gelir. İmparator, Papa VI. Innocentius'a (1352–62), Birlik meyilli yeni kilise atamalarını denetlemeye yardımcı olmak için papalık elçisinin ikametgâhı karşılığında altı ay boyunca Türklere ve iç düşmanlara karşı hizmet etmek üzere 15 nakliye gemisi, 5 kalyon, 500 şövalye ve 1.000 piyadelik destek talep eder. İmparatorun ikinci oğlu Manuel'in babasının iyi niyetinden dolayı rehin olarak Avignon'da ikamet etmesi ve imparator Birlik yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda papa tarafından eğitilip evlendirilmesi, Grek gençlerini Latin dili ve edebiyatı konusunda eğitmek için kurulacak üç okul ve imparatorun en büyük oğlu Andronikos'un bu konularda eğitim alması teklif edilir. Her şey yolunda giderse Papa, Türklerle savaşmak için daha büyük bir kuvvet gönderecek ve Grek halkı Birliği reddetse de imparator şahsen boyun eğecektir.

1356 yılında lordların isyan etmesiyle Sırp imparatorluğu parçalanır. Trakya'daki Sırp Beyler tarafından desteklenen ve Orhan'ın gönderdiği birliklerle Matheos başkente yürür. Sırp lar ve Türkler birbirleriyle savaş ırlar ve düzensiz ordu dağılır. Matheos geri çekilmek zorunda kalır ve Drama'nın Sırp Kontu Vojihna tarafından yakalanır. II. Nikiforos Dukas Orsini (1356–59) yerel destekle Arta'ya döner ve oradaki yönetimini yeniden kurar. Güney Epir'in çoğunu yönetir ve karısı Maria Kantakuzene'yi bir Sırpla evlenmek için terk eder. Yannis Limpidarios, Enez'de isyan eder ancak isyanı sonlandırılır. Papa imparatora yanıtında askeri yardım, Birlik ve prens Manuel mevzusuna değ inmeden yalnızca kişisel dini dönüşümünden bahseder. IV. Karl von Luxemburg (1355–78) tarafından yayımlanan Altın Fermanla Kutsal Roma İmparatoru seçimi kurala bağlanır ve imparatorluk Sacrum Romanum Imperium Nationis Germanicae/Germen Ulusunun Kutsal Roma İmparatorluğu diğ er bir deyiş le Kutsal Roma Germen İmparatorluğu olarak tanımlanır.

1357 yılında imparator, Matheos'u fidye ödeyerek alır. Bozcaada ve ardından Midilli'ye tutsak olarak gönderir. Matheos'un serbest kalması için başkentte başarısız bir komplo girişimi olur. Orhan'ın oğlu Halil, üsleri Foça olan Grek korsanlar

tarafından kaçırlır. İmparator, Orhan'ın ricasıyla korsanlarla arabuluculuk yapar ve 100.000 ipepiron fidye karşılığında anlaşmaya varılır. Venedik ittifakı beş yıl daha uzatılır. Venedik'e olan borç 100.000 ipepiron tutarındadır. Kantakuzenos müdahale ettikten sonra Matheos taht iddiasından vazgeçmeyi kabul eder. Papalık elçileri imparatoru ve diğerlerini mümkün olduğunca Katolik inanca döndürmek ve Birliğe zemin hazırlamak için Konstantinoupolis'e gelirler. İmparatorun askeri yardım teklif etme ümidi suya düşmesine rağmen görüşmeler gerçekleşir.

1358 yılında Trakya'daki Türk tahribatı devam eder.

1359 yılında Türkler ilk defa Konstantinoupolis surlarına ulaşırlar. Dimetoka, Türklere geçici kaybedilir. Süleyman Paşa ölünce Orhan'ın küçük oğlu Murad varisi olur. İzmir'deki Haçlı Seferi garnizonu ile papalık elçisi, Türk korsanlarıyla savaşmak ve Lâpseki'ye baskın yapmak için limana gelen yeni bir İtalyan deniz seferine eşlik eder ancak başarısız olur. Nikiforos, Arnavutlarla yaptığı Ankhialos Savaşında öldürülünce Peter Losha (1359–74) Arta Despotu ve Gjin Bua Shapata (1359–74, Angelokastron; 74–99; Arta) Angelokastron Despotu olur.

1361 yılında Dimetoka ve imparatorluğun üçüncü şehri olan Edirne'yi Türkler Sazlı-Dere Savaşından sonra fethederler.

1362 yılında Konstantinoupolis'te veba olur. Orhan ölünce yerine asi kardeşleri İbrahim ve Halil'le savaşmak zorunda olan oğlu Sultan I. Murad Hüdavendigar (1362–89) geçer. Bu durumdan faydalanan imparator, Çorlu, Burgaz ve Malkara'yı geri alarak Türklerle geçici bir anlaşma yapar. Venediklilerle var olan anlaşmanın geçerliliği bir yıl daha uzatılır. İmparator tarafından Kırım yarımadasındaki Herson theması yerine Perateia/denizaşırı olarak yeniden tanımlanan bölgeye akrabası Demetrios Palaiologos-Gabras'ı (1362–68) dük olarak atamasıyla imparatorluğa bağlı olarak Teodoro/Mengüp Prenslığı kurulur. 24–25 Eylül tarihlerinde Mavi Sular Muharebesinde Litvanya Büyük Dukalığı, Altın Orda Devleti'ni yenerek Ukrayna'nın büyük çoğunluğuna sahip olur ve Karadeniz'e kadar topraklarını genişletir.

1363 yılında Türkler, Filibe'yi fethederek Bulgarlarla komşu olurlar. Türklere karşı direnişi koordine etmesi için Dušan'ın Serez'deki dul eşine elçilik için gönderilen patrik başarısız olur.

1364 yılında İmparator Bulgarlara karadan ve denizden saldırır ve Pomorie'yi geri alır.

Şekil 4. 12. Grek İmparatorluğu'nun 1350'lerdeki Haritası (Cameron, 2015)

1365 yılında Kıbrıs Kralı I. Peter (1358–69) yönetimindeki İskenderiye Haçlı Seferi, imparatorluğun durumunu görmezden gelerek İskenderiye’yi yağmalayarak geri dönünce imparator, Macar Kralı I. Lajos’un (1342–82) Bulgarları yenmesinden sonra ordusunu Türklere karşı kullanılabileceğini düşünerek kişisel olarak yardım talebinde bulunmak için başkentten küçük oğulları Manuel ve Mihail’inde dâhil olduğu maiyetiyle ayrılarak Karadeniz ve Tuna üzerinden yola çıkar. En büyük oğlu Andronikos başkentte kalır.

1366 yılında Murad Gazi Rumeli’ye geçer. Lala Şahin’i Meriç Nehri üzerindeki imparatorluk kalesi Ferecik’i fethederken kendisi Silivri’yi fethederek Konstantinoupolis’i tehdit eder. İmparator, Lajos’la yardım hakkında sonuçsuz görüşmeler yürütür ve Manuel’i geri dönerken Buda’da rehin olarak bırakmak zorunda kalır. Vidin’e varan imparator şüphelenen İvan Aleksandır tarafından topraklarından geçme izni reddedilince mahsur kalır. Bulgar hükümdarının damadı olan Andronikos, başkentteki naipliğini uzattığından müdahale etmek için acele etmez.

İmparatorun kuzeni Savoy Kontu VI. Amadeo (1343–83), 15 gemiyle Venedik’ten ayrılır ve yaklaşık 1.800–3.000 kendi adamıyla Haçlı seferine çıkar. Konstantinoupolis’e giderken Eğriboz’a varır. Lajos’un kendisine katılması için hiçbir umut olmadığını keşfeder ve Gattilusio’nun yardımıyla Gelibolu’ya saldırarak Türklere alır. Başkentte silahlı İtalyanları şehre kabul etme konusunda bazı güvensizlikler olur. Ancak Demetrius Kydones bunun üstesinden gelir. Amadeo, papalık elçisi İzmir Latin başpiskoposu Pavlos ile Konstantinoupolis’e varır. İmparatorun kötü durumunu duyan Amadeo, Bulgarlara saldırmak için Karadeniz’e yelken açarak Mesembria ve Süzebolu’yu alır. Varna’yı kuşatır ve imparatorun serbest bırakılmasını talep ederek İvan Aleksandır’a elçiler gönderir. İmparator Noel’de Mesembria’da Amadeus’a katılmak için Bulgar topraklarında ilerler.

1367 yılında imparator ile Amadeo Süzebolu’da kışı geçirdikten sonra başkente geçerler. Konstantinoupolis Latin Patriği İzmirli Pavlos (1366–70), imparator ve Kilise liderleriyle Birlik görüşmelerine başlar. Patrik Philotheus (1364–76) onunla görüşmeyi reddeder. İmparator, Pavlos’a dönüşüm için şahsi isteğini garanti eder. Görüşmede

Ortodoks teolojisi konusunda kıdemli bir sözcü olmadığı için Kantakuzenos’un liderliği ele geçirmesini sağlar. Kantakuzenos, Sırbistan, Bulgaristan ve Gürcistan’daki tüm Doğu patrikleri ve kilise başkanlarının hazır bulunduğu, her iki tarafında eşit şartlarda toplanacağı bütün Hıristiyan âlemini kapsayan Ekümenik Konsilin gerekli olduğuna dair 1350 yılındaki görüşünü yineler. VIII. Mihail’in zorunlu birliğinin ne

olduğuna konusuna dair bir örnek sunarak uyarır. Pavlos iki yıl içinde başkentte bir konsili kabul eder. Patrik davetiye göndermeyi kabul eder. İskenderiye ve Kudüs Patrikleri onaylar. Papaya gidecek olan piskoposluk ve manastır temsilcileri İtalya'ya dönüşünde Amadeo'ya eşlik edeceklerdir.

Amadeo, imparatoru Roma'ya giderek şahsen boyun eğmesi gerektiği konusunda ikna eder. Başkentten ayrılan Amadeo ve dini heyet, papanın elli yıllık Avignon sürgününden Roma'ya resmi girişini gerçekleştireceği 16 Ekim'den önce Papa V. Urbanus'a (1362–70) katılırlar. Papa, gönderdiği mektuplarda konsili hiç anmadan Roma'ya boyun eğmenin yararları hakkında yazar. Mektupları teslim görevini Pavlos yapar. İmparator, patriği başkent ve Silivri arasındaki kilise mülkünü askerlerle ailelerini yerleştirmek için vermeye ikna edemez.

1368 yılında imparator Venediklilerin başkentte zarara uğrayan mallarının 25.663 iperpiron tutan tutarın tamamı yerine 4.500 iperpironluk kısmını ödemek zorunda kalır.

1369 yılında imparator eniştesi Gattilusio ve baş yöneticisi Kydones dâhil olmak üzere ruhban sınıfından hiç kimsenin olmadığı maiyetiyle İtalya'ya doğru yola çıkar. Andronikos başkenti ve Manuel, Selanik'i yönetirler. İmparator Napoli üzerinden Roma'ya ulaşır. Papa, Aziz Petrus Katedrali merdivenlerinin en üstündeki tahtında otururken imparator önünde üç kere diz çöküp dinsel tören öpücükleri verir. Papa, imparatorun tam bir Katolik olduğunu duyurur ve diğerinin (patriğin) de boyun eğeceğini umduğunu belirtir.

1370 yılında İmparator, Napoli üzerinden Venedik'e gitmek için Roma'dan ayrılır. Eski Roma topraklarına ilk imparatorluk ziyareti olarak Venedik'e gelince geri dönüşü ödemek için yeterli parası olmadığını görür. İmparator annesinin şehre rehin verdiği taç mücevherleri ve 50.000/25.000 iperpiron/duka kredi karşılığında Bozcaada'yı Venedik'e satmayı teklif eder. Venedik, imparatora ada karşılığında 6 savaş gemisi nakit 25.000 duka altın ve taç mücevherlerini geri vermeyi vaat eder ve ön ödeme olarak 4.000 duka verir. Ancak adanın kaybını istemeyen Cenevizliler tarafından cesaretlendirilen Andronikos adayı teslim etmeyi reddedince imparator dönüş yolculuğunu ödemek için kilise hazinelerini satmasını ister. Dindar Andronikos bunu da reddeder ve imparator mahsur kalır. 1368'de süresi dolmuş olan Venedik ile yapılan anlaşma beş yıllığına yenilenir. Manuel, Makedonia topraklarının bir kısmını Sırp'lardan geri alır ve babasının serbest bırakılmasını sağlamak için Selanik'te gerekli parayı sağlar. Papa, imparatorun artık Katolik olduğunu doğrulayan belge yayınlar ve Grek din

adamlarını imparatorlarını takip etmeye teşvik eder. Roma'nın otoritesi olarak hiçbir konsilin inanç konusunda kesin sonuçlara varmadığını ilan eder. Boyun eğmeleri suretiyle kendilerini Türklerden kurtaracağını ileri sürer.

1371 yılında imparator ve Manuel, Venedik'e olan borcu öderler. İmparatorun kalan borçları iptal edilir ve 30.000 duka kredi tanzim edilirken rehinli taç mücevherleri güvenlik olarak tutulur. İmparator, başkente geri dönerken Manuel'i ödünç verilen paranın iadesi için teminat olarak bırakır. Osmanlı Türkleri Pégai Kalesini/Karabiga-Çanakkale fethederek Marmara sahili ovasını kontrol altına alırlar. Demetrios Kydones, imparatorun önce başkente ulaşınca sultanın Gelibolu'nun geri verilmesini talep eden Osmanlı Türk heyetinin amacına ulaşmasını engeller.

Serez despotu Jovan Uglješa/Mrnjavčević (1365–71) ve kardeşi Sırların ve Greklerin Kralı Vukašin Mrnjavčević (1365–71) liderliğinde Osmanlı Türklerinin Balkanlarda ilerleyişini durdurmayı ve Edirne'yi geri almayı hedefleyen Sırp ordusu Çirmen/Sırsındığı savaşında ağır bir şekilde yenilirken liderleri öldürülürler. Trakya kalıcı olarak Osmanlı Türklerine kaybedilir. Vukašin'in yerine geçen oğlu Marko Mrnjavčević (1371–95), Türkler Makedonia'yı yağmalamaya başlayınca vasal olarak haraç ödemek zorunda kalır. İmparator başkente döner ve Andronikos'u Venedik'te mahsur kalmasına izin vermeye teşvik ettiği için muhtelif Kantakuzenos taraftarlarının tutuklanmasını emreder. Manuel, Selanik çevresindeki topraklarını genişletmek için lidersiz olan Serez'i geri alır.

1372 yılında Türkler, Serez ve Selanik kuşatmasında başarısız olurlar. Manuel, askerleri yerleştirmek için hükümdarlık bölgesindeki manastır arazilerinin yarısına el koyar ve manastırların vergi ödeme dokunulmazlıklarını kaldırır. İmparator ve Murad arasındaki antlaşma sonuçlanır: İmparator, Osmanlı Türklerinin vasalı olur ve haraç öder. Papa XI. Gregorios'un (1370–78), etkilenen tüm Hıristiyan devletlere Thebai'deki Türk karşıtı bir konferansa elçi gönderme çağrısı, yeterli ilgi olmadığı için terk edilir.

1373 yılında imparator Anadolu'daki rakip Türk hükümdarlara karşı sefer için sultanın kampına katılınca yerini bıraktığı Andronikos, sultanın oğlu Savcı Çelebi ile karışık Grek–Türk ordusuyla isyan ederler. Avrupa'ya geçen sultan ve imparator birlikte Konstantinoupolis'in dışındaki Pikridion/Hasköy'de isyancıları bozguna uğratarlar. Andronikos, imparatora boyun eğdi. Teselya hükümdarı Jovan Uroš/Yannis Ouresis Dukas Palaiologos (1370–73), Meteora kayaları arasındaki yeni manastır yerleşiminde keşiş olmak için tahttan feragat edince Aleksios Angelos Filanthropenos

(1373–90) imparatorluk vasalı olarak yönetimi ele geçirir. İmparator oğlu Prens Manuel'i varisi yaparak ortak imparator olarak taçlandırır.

1374 yılında Murad Gazi yakaladığı Savcı Çelebi'nin gözlerini dağıtır ve imparatora isyancı olan Andornikos ile torunu Yannis'e aynı cezayı vermesini talep eder. İmparator, tamamen kör olmayacak şekilde Andronikos ve torununun gözlerini dağıtarak mirastan mahrum eder. Ahaya birliklerinin sınır kasabası Garidi'ye saldırıları başarısız olur. Papa, Birlik konusuyla ilişkili Cenova, Venedik, Sicilya, Macarlar ve Hospitaller Şövalyelerinin katılacağı Haçlı Seferi projesini görüşmek üzere elçilerini başkente gönderir. Karşılık olarak imparatorluk elçileri, Türk gücünün imparatorun oğlunu ve torununu kör etmek zorunda kalacak şekilde güçlü olduğunu ve insanların kesin bir yardım belirtisi olmadığında inançlarını değiştirme taleplerinden etkilenmediklerini belirtmek için papayı ziyaret ederler.

1376 yılında 10 Venedik gemisi, 30.000 duka ve rehinli taç mücevherleri karşılığında Bozcaada'yı güvence altına alacak düzenlemeler yapmak üzere başkente gelir. Adada imparatorluk bayrağı dalgalanacak ve patrik yargı yetkisini elinde tutacaktır. Cenevizliler, adadaki umutlarını yitirmemek için Andronikos'un Galata'ya kaçışını organize ederler. Andronikos askeri yardım sağlayan Murad Gazi ile temasa geçer. Murad Gazi, Bulgar Çarı İvan Şişman (1371–95) ve Sırp Marko'da arka çıkınca Andronikos başkenti kuşatır ve kente girince imparator, kardeşleri Manuel ve Teodor tutuklanarak hapsedilirler. İmparatorun eniştesi Francesco Gattilusio'nun kardeşi Niccolò Gattilusio Enez'i (1376–1409) alarak hâkimi olur.

Analiz

Hükümdarlığının I. evresi iç savaşla (1341–47) geçerken II. evresi iç savaşla (1352–57) başlar. İmparatorluk iç savaşlar neticesinde harap ve gücünü yitirmiş bir vaziyettedir. Osmanlı Türkleri, Balkanlarda Duşan ve imparatorlukta iç savaşların neden olduğu karışıklık ve tutarsızlığı değerlendirerek Trakya ve Teselya'yı fethederler. Bu yüzden imparatorluk için Mora yarımadası hem ekonomik hem de kültürel olarak önem kazanır. İnalçık'ın (2019) belirttiğine göre 1366 yılında ilk defa Osmanlı Türkleri doğrudan doğruya başkente saldırırlar. 1371 yılındaki Çirmen/Sırsındığı savaşıyla imparatorluk Osmanlı Türklerinin vasalı olur. İmparatorluk, gümrük vergi kazancını Cenevizler ve Venediklilere kaptırdığından mali sıkıntılar yaşar. İmparatorun Macarları Osmanlılara karşı kullanma politikası başarısız olunca kurtuluşu Birlik neticesinde oluşturulacak Haçlı Seferinde görür. Birlik, Grek Kilisesi ve halk nezdinde itibar görmez. Herson teması yerine Perateia/denizaşırı olarak yeniden tanımlanan bölgede

hâkimiyet tesis etmek için imparatorluğa bağlı olarak Teodoro/Mengüp Prenslığı kurulur.

3. 1. 3. 1. 7. IV. Andronikos Palaiologos (1376–79) Andronikos Δ Palaiologos

Andronikos, Bozcaada'yı Cenevizlilere bırakır ancak garnizon Venediklilere teslim olur. Murad Gazi yardımı karşılığında Gelibolu'yu talep edince Andronikos devir işini düzenlemek, vasallığı yeniden teyit etmek (yıllık haraç ve başkentindeki Türklere koruma sağlamak) için Murad Gazi'nin sarayına gider. Andronikos, kentteki Venedikli tacirlerin çoğunu tutuklatarak mallarına el koyar.

1377 yılında Murad Gazi, Gelibolu'yu teslim alır. Patrik Makarios (1376–79), IV. Andronikos ve oğlu Prens Yannis'i ortak imparator olarak taçlandırır. Andronikos, Ceneviz'in Bozcaada ablukasına yardım etmek için birlikler gönderir. Venedik filosu yanıt olarak başkente saldırınca Ceneviz'in Ege'deki Venedik seferine yardım eder.

1378 yılında Venedik ile Ceneviz arasında Bozcaada'ya sahip olmak için Chioggia Savaşı başlar. Foça'yı Cenevizlilerden alan Venedik Sakız Adasına baskın düzenleyerek alaması da talan eder. V. Yannis, Manuel ve Teodor, Üsküdar'a kaçarlar.

1379 yılında V. Yannis, Murad Gazi'ye eskisinden büyük ödemeler yapmak ve Anadolu'daki son kalesi Alaşehir'i teslim etmek vaadiyle yardım etmesini sağlar. Sultandan sağladığı ordu ve ödünç Venedik gemileriyle V. Yannis, Andronikos'un Ceneviz birliklerini yenince Andronikos, annesi Helena, dedesi Kantakuzenos ve kız kardeşlerini rehin alarak Galata'ya kaçar ve orada ablukaya alınır.

Analiz

Kısa süren hükümdarlığına ihtilal yaparak gelir. Hükümdarlığı dönemi kendisini destekleyen Ceneviz ile babasını destekleyen Venedikliler arasındaki güç mücadelesi ve iç savaşla geçer. Gelibolu'yu Osmanlı Türklerine vererek imparatorluğun eline geçen büyük bir fırsatı kaçıır.

3. 1. 3. 1. 8. V. Yannis Palaiologos (1379–90) Ioannis E Palaiologos

Patrik azledilince yerine Neilos Kerameus (1379–88) atanır. İmparator yardımları karşılığında eniştesi Francesco Gattilusi'nun kardeşi Niccolò Gattilusio'ya Enez Lordu unvanını ve Semadirek ve Imroz/Gökçeada Adalarının hâkimi olmasına izin verir.

1380 yılında Galata, Venedik–Türk ablukasını yüzünden açlık çekse de direnir. Mora despotu Manuel ölünce yerine Matheos Asanis Kantakuzenos (1380–83) geçer. Osmanlı Türkleri, Ohri ve Priplepe'yi fethederler.

1381 yılında Galata'daki Cenevizliler, Venedik ile görüşmelere başlar. Andronikos, imparatorla uzlaşır. Barış anlaşması uyarınca, Andronikos imparatorun varisi konumunu yeniden kazanır. Silivri merkezli imparatorluk toprakları mülkü olarak verilir ve oğlu VII. Yannis ondan sonra yerine tahta geçecektir. Manuel diskalifiye edilir. Diğer rehinelerle birlikte serbest bırakılan Kantakuzenos, Mistra'ya yerleşmeye gitmeden önce imparatora Mora'da yönetime Matheos'un yerine oğullarının değil, Prens Teodor'un geçmesini tavsiye eder. Ceneviz-Venedik Torino'da Chioggia barışını imzalarken imparatorluktan delege bulunmaz ve barışla Bozcaada askerden arındırarak tarafsız bölge haline getirilir.

1382 yılında Selanik'e dönen Manuel fiilen yarı bağımsız bir hükümdar olarak hüküm sürer. Grek unvanları verilen vasal yerel Sırp lordlarıyla ittifaklar kurar. İmparator ile yeni Ceneviz antlaşması, Andronikos'un Silivri'deki mülküne güvenli bir şekilde sahip olmasını ve Ceneviz'in Osmanlı Türkleri dışındaki tüm düşmanlara karşı desteğini garanti eder. İmparator, Prens Teodor'u Mora'ya gönderir.

1383 yılında Kantakuzenos ve ardından Matheos ölür. Demetrios Kantakuzenos, I. Teodor Palaiologos'u (1383-1407) despot olarak tanımaz ve iç savaş başlar. Selanik'e ilerleyerek teslimini isteyen Hayreddin Paşa, Serez'i fetheder. Manuel, talebi reddeder ve metropolit İsidore Glabas'da (1379-93), direniş politikasını destekler.

1384 yılında Manuel'in Papa aracılığıyla Venedik'ten istediği yardım talebi Osmanlı Türkleriyle ticaretin bozulmaması için kabul edilmez. Andronikos, Murad Gazi'den oğlu için bir kale talep eder ve imparatora ait Melitias yakınlarındaki kaleyi ele geçirerek isyan eder.

1385 yılında imparator tarafından yenilen Andronikos Silivri'ye geri çekilir. Andronikos ölür ve oğlu VII. Yannis, yerine geçer. Demetrios, Mora'yı Teodor'a bırakır. Osmanlı Türkleri, Sofya'yı fetheder. Manuel, Birlik için Roma'ya elçiler gönderir.

1386 yılında Athos Dağı, Osmanlı Türk egemenliğine boyun eğerek özerkliği güvence altına alır. Papalık elçisi, Manuel'e yanıt olarak Konstantinopolis ve Selanik'i ziyaret eder. Osmanlı Türkleri, Niş'i fetheder.

1387 yılında Manuel, muhtemelen halkın davranışları ve daha fazla direnme isteksizliği nedeniyle kentten ayrılır ve katliamdan kaçınmak için teslim olmalarını ister. Osmanlı Türkleri, Selanik'i fethederler. İmparatorluğun ikinci şehri kaybedilir ama katliam olmaz. Manuel, Midilli'de II. Francesco Gattilusio'ya (1384-1404) katılır.

Ardından Bozcaada ve Murad Gazi'nin Bursa'daki sarayına gider. Murad Gazi onu imparatora gönderir. İmparator, başkentte ikametini reddederek Limni'ye sürgün eder.

1389 yılında Teodor, Ahayalılardan Argos'u alır. Osmanlı Türkleri, Tuna'ya ulaşmak için Tırnovo, Şumnu, Niğbolu ve Silistre'yi fethederler. İvan Şişman'ın, topraklarının bir kısmını vasal olarak elinde tutmasına izin verilir. Murad Gazi, Avrupa'ya takviye kuvvetler getirir ve Sırbistan'a doğru ilerler. Sırp Prensi Lazar Hrebelyanović (1371–89), Sırp despot Vuk Branković (1371–89), Arnavut Berat Prensi II. Teodor Muzaka (1372–89) ve Bosna Grandükü Vlatko Vuković Kosača komutasındaki birleşik ordu Kosova Savaşında Osmanlı Türkleri ve müttefikleri tarafından yenilirler. Murad Gazi, savaş sonrası Sırp Miloš Obilić tarafından bıçaklanarak öldürülür. Şehzade I. Yıldırım Bayezid (1389–1402) tahta çıkar. Savaşta kaçan düşmanı kovalayan ağabeyi Yakup Çelebi'yi çağırarak boğdurtur ve kardeş katli geleneğini başlatır. Sultan, Lazar'ın oğlu Stefan Lazarević'in (1389–1427) vasal olarak yerine geçmesine izin verir. Balkanlardaki tüm vasallarına haraç ödetir. Prens VII. Yannis, yardım almak için Cenova'yı ziyaret eder.

1390 yılında VII. Yannis, büyükbabasına karşı yardım sağlamak için Cenova ziyaretinden döndüğünde sultana çağrı yapar ve başkenti alması için yardım teklif edilir. İmparator, Manuel'i başkente çağırır.

Analiz

Hükümdarlığının III. evresine isyan eden oğlu Andronikos'u iç savaş (1376–79) neticesinde tahttan indirerek başlar. Andronikos barış sağlanmasına rağmen ilerleyen zamanda tekrardan isyan eder. Nicol'un (2003) belirttiği gibi imparatorlukta siyaset, güvenlik, ekonomi, hatta erzak artık Ceneviz, Venedik ve Osmanlı Türklerinin insafına kalmıştır ve tahta geçmeye hevesli hanedan mensupları İtalyan aç gözlülüğünün ya da Osmanlı Türk emperyalizminin kuklaları olmuşlardır. Öyle ki Venedik–Ceneviz devletleri 1381 yılında Chioggia Barışı toplantısında imparatorluk toprağı Bozcaada konusunda imparatorluk yetkilisi olmadan diğer bir deyişle imparatorluğu adam yerine koymadan kendi aralarında karar verirler. İmparatorluk Cenova ve Venedik yardımına muhtaç bir duruma düşmüştür. Mora [Morea: Yunanca, dut] despotluğuna Kantakuzenos ailesi değil kraliyet ailesi hâkim duruma gelir.

Kosova Savaşı'yla Balkanlarda Duşan ile başlayan Sırp dönemi sona erer. Osmanlı Türkleri hem Anadolu hem de Balkanlarda asıl güç sahibidir ve Macarlarla komşu olur. İmparatorluk kendi içindeki çekişmelerden dolayı hâlihazırda var olan enerjisini de iç rekabette heba eder. Osmanlı Türklerinin komşularından Bulgarlara

egemenlik kurması ve Sırpları yenmesi neticesinde imparatorluk için tek kurtuluş yolu Roma şemsiyesi altında Birlik ve Papa vasıtasıyla sağlanacak Haçlı Seferi olarak görülmektedir. Prens Manuel, imparatorun bağımsız olarak Birlik konusunda girişim yapar. Ege Adalarının bazıları, Mora ve başkent çevresindeki birkaç kale imparatorluğunun sahip olduğu topraklardır.

İmparator genel olarak hükümdarlığında anlık politikalar üretmiştir diye yargılanabilir. Öyle ki Macar kralını elçiler yerine bizatihi ziyareti ve dönüş parası olmadan Venedik ziyareti buna örnek verilebilir. Latin dünyasından gerekli desteği belki de bu tutumları nedeniyle görmemiştir. Kosova Savaşında Sırpların yanında olarak Ortodoksları Türklere karşı birleştirme fırsatını kaçırmıştır. Kantakuzenos'u Türklere karşı pasif olmakla suçlayarak tahtı ele geçirmiş ancak hükümdarlığı süresince ona rahmet okutmuştur.

3. 1. 3. 1. 9. VII. Yannis Palaiologos (1390) Ioannes Z Palaiologos

VII. Yannis, başkente saldırır ve içeri alınır. Ancak V. Yannis Altın Kapı burcunda direnir ve yardım için Limni'deki Manuel'e haber gönderir. VII. Yannis Venedik'le anlaşma yapar. Patrik IV. Antonios (1389–90) azledilerek Makarios (1390–91) yeniden patrik atanır. Manuel, iki adet Hospitalier gemisi de bulunan küçük bir filoyla yardıma gelir. Üçüncü girişiminde V. Yannis'i tahtına oturtmayı başarır. VII. Yannis, Bursa'ya kaçar ve sultan vasalı olarak Silivri'deki eski konumuna geri getirir.

3. 1. 3. 1. 10. V. Yannis Palaiologos (1390–91) Ioannes E Palaiologos

Sultan, VII. Yannis konusunda planları bozulduğu için haracın hemen ödenmesi ve imparatorun teslim olma emirlerini reddeden Alaşehir'i fethetme seferinde kendisine eşlik etmeleri için Manuel ve VII. Yannis'i çağırır. Onlar şehre saldırıya katılmak zorundalardır. Sultan, prenslerinde katılımıyla Alaşehir'i fetheder.

1391 yılında Makarios azledilerek IV. Antinos (1391–97) yeniden patrik atanır. Sultan, imparatoru Manuel'i kör etmekle tehdit ederek Altın Kapı burcunun tahkimatlarını yıkmaya zorlar. İmparator, sultanın hakir davranışlarından etkilenerek ve ölür.

Analiz

Hükümdarlığının IV. dönemine torununun isyanını iç savaşla (1390) sonlandırarak başlar. Anadolu'daki son imparatorluk toprağı Alaşehir'in Osmanlı Türklerince fethedilmesi için iki taht adayı prensin Manuel ile VII. Yannis kendi topraklarına karşı savaşmaları ve imparatorun hâkimiyetindeki kentin tahkimatlarını

yıktırma emrini yerine getirmek zorunda olması imparatorluğun düştüğü aczi göstermesi açısından ilginç bir örnektir.

3. 1. 3. 1. 11. II. Manuel Palaiologos (1391–1425) Manouil B Palaiologos

Manuel, VII. Yannis'in Türk vasalı olarak elde etmesinden önce şehri güvence altına almak için sultanın izni olmadan Bursa'dan döner. Sultan sonunda Manuel'i imparator olarak kabul eder. Ancak haraçları daha da arttırarak kentte Türk tacirler için özel bir mahallenin kabul edilmesini ve Müslüman halkın işine bakacak Kadı görevlendirilmesini sağlar. İmparatorun kentte üç ay kaldıktan sonra başkentten ayrılarak Paflagonya ve Sinop seferi için sultanın ordusuna katılması gerekir. Yokluğunda Annesi Helena naiptir. İmparator seferden sonra sultanın Ankara'daki kışlağına katılır ve Müslüman müderrislerle dini tartışmalar yapar. Tartışmaları kardeşi Teodor'a sunulmak üzere 26 diyalog dizisi olarak yazar.

1392 yılında başkente dönen imparator doğu Makedonia topraklarında Sırp Despotu Konstantin Dragaš Dejanović'in (1378–95) kızı Helena ile evlenir. Patrik tarafından taçlandırılır ve Helena'yı taçlandırır.

1393 yılında İvan Şişman, Macarların kışkırtmasıyla isyan eder. Osmanlı Türkleri tarafından isyanı sonlandırılarak idam edilir ve toprakları elinden alınarak doğrudan Türk yönetimine katılır. Üvey kardeşi Türk yanlısı Prens İvan Sratsimir, (1356–96) ülkenin kuzey batısındaki Vidin'de geçici olarak tutulur. Evrenos Bey, Teselya seferine kumanda eder ve imparatorluk vasalı Manuel Angelos Filanthropenus'un (1390–93) topraklarını fetheder. Moskova Büyük Dükü I. Vasili Dmitriyeviç (1389–1425), artık Ortodoks dünyasının başına geçmeye layık görülmediği için imparatoru ayinle anmayı bıraktıktan sonra patrik "imparatorluk rolünü Tanrı'nın vekili olarak savunduğunu, halen evrensel hükümdar olarak tek bir Roma İmparatorunun var olduğunu belirterek diğerlerinin dünyanın yasal düzenini ihlal ettiğini ve düşmanların imparatorun başkentini kuşatması önemli değildir" diye yazar. Serez, Osmanlı Türkleri tarafından fethedilir.

1394 yılında İmparator, kardeşi Teodor, kayınpederi Dragaš, VII. Yannis ve Lazareviç, sultanın Serez'deki kampına çağırılırlar. Onları öldürmek için toplamasından korkarlar ve imparator davete icabet etmez. Sultan hükümdarlar arasındaki şikâyetler üzerine hakemlik yapar. Teselya'yı fethine eşlik etmesini emredilen Teodor kaçır. Sultan Sadrazam Çandarlı Ali Paşa'yı imparatora, sarayına yapılan çağrı için göndermesine rağmen imparator gitmez. Evrenos Bey, Atina'yı yağmaladıktan sonra geri çekilir. İmparatorun sarayına gelmeyi reddetmesinin ardından sultan, banliyöleri

yakmak ve Konstantinoupolis'i abluka altına almak için ordu gönderir. Bu durum Osmanlı Türkleri tarafından sekiz yıl sürecek olan ilk kuşatmanın başlangıcıdır. Venedik tahıl yüklü bir gemi gönderir. Avignon'daki Anti-Papa XIII. Benediktus (1394–1403) yeni bir Haçlı Seferi için vaaz verince Roma'daki Papa IX. Bonifacio'da (1389–1404) destek verir.

1395 yılında Evrenos Bey, Trikkala/Tırhala'nın düşüşüyle Teselya'nın fethini tamamlar. Mora'ya saldırmak için Türk ordusunu Korint'ten geçirir. Ahaya sınırına yakın Akova ve Leontari yağmalanarak kırsal bölge talan edilir. Teodor'u cezalandırma seferi bitince geri çekilir. Macar topraklarında Haçlı Seferi'nin hazırlandığını duyan sultan, Tuna'ya yürür, nehri geçerek Eflak'a girer ve Rovine/Rovinari'de Voyvoda I. Mircea (1386–94) ile savaşır. Askeri olarak sonuç kesin olmasa da Mircea, Osmanlı Türklerinin vasalı olmayı kabul eder. Sırp vasalları despot Dragaş ve kral Marko, sultan için savaşırken ölürlür. Macar elçileri Haçlı Seferi'nin Balkanlara ilerlemesini düzenlemek için Fransız Dükleri Burgonyalı II. Filip (1363–1404) ve Orléanslı I. Louis (1392–1407) ile Lyons'ta buluşurlar. Filip'in oğlu Korkusuz Jean komutan adayı gösterilir. Filanthropenus, Buda'da Grek–Macar ittifakını sonuçlandırır.

1396 yılında sultan ve müttefikleri Sırp Lazarević, Fransız Korkusuz Jean, Macar ve Hırvat Kralı Lüksemburglu Sigismund (1387–1437) ve Voyvoda Mircea liderliğindeki Haçlı ordusunu Nikopolis/Niğbolu'da yenerler. Korkusuz Jean ve ünlü şövalye ve sonradan Fransa Mareşali olacak olan Jean II Le Maingre Boucicaud (1356–58) esir alınanlar arasında yer alırken Sigismund Venedik gemisiyle Tuna'nın aşağısına doğru kaçar ve imparatorla görüşmek için Konstantinoupolis'e doğru yola çıkar. Sultan sadece daha zengin liderleri fidye için ayırdığından soylular öldürülürler. Sultan, Strasimir'in ihaneti nedeniyle Vidin'i ilhak ederek Bulgar Krallığını ortadan kaldırır. Sigismund'la alay etmek için geçerken esirleri kıyılara yerleştirdiği Çanakkale Boğazı üzerinden Batı'ya döner. Birlikleri Nikopolis'ten döndükten sonra Konstantinoupolis ablukasını yeniden başlatır. Venedik, şehri güçlendirmek için yeni filoya para öder ve Fransa Kralı VI. Carlo'nun (1380–1422) tımarı olan Cenova'da yardım eder.

1397 yılında Sultan gemileri tehdit etmek için Boğaz'ın doğu yakasında Anadolu/Güzelce Hisarı inşa eder. Korkusuz Jean ve diğer rehinelere fidye için 200.000 duka öderler. Mora'ya Evrenos Bey ve Yakup Paşa sefer düzenlerler. Evrenos Bey, Leontari yakınlarında Teodor'u savaşta yener. Venedik kontrolündeki Modon ve Koron limanlarına dek ilerler. Yakup Paşa, Venedik'in elindeki Argos'u yağmalayıp orada yaşayanları katleder. Teodor, imparatorun onayı ile Venedik'e Korint'i satmayı önerir

ancak kabul görmez. Teodor, imparatorun onay vermesiyle Hospitalier Şövalyeleriyle Korint'in satmak için görüşür. Patrik, Birlik hakkında danışan Polonya Kralı II. Wladyslaw Jagiello'dan (1386–1434) yeni Haçlı Seferinde Sigismund'a katılmasını ister. Ancak Haçlı Seferi olmaz. İmparator, Bethlehem piskoposu Mihail'i askeri yardım için Galiçya, Moldavya ve papaya elçi gönderir. Fransa Kralı VI. Carlo'ya elçi gönderilir. VII. Yannis, Cenevizliler aracılığıyla taht üzerindeki hakkını krala satmayı önerir. Venedik Senatosu, imparatora kendilerinin bilgisi olmadan sultanla toprak tavizi içeren bir anlaşma yapmaması ve Batı'dan yardım beklemesini telkin eder.

1398 yılında İngiltere Kralı Bordeauxlu II. Richard (1377–99), Aragon Kralı Martin (1396–1410), Fransa Kralı ve Moskova Büyük Düküne yardım için elçiler gönderilir.

1399 yılında Boucicaut, VI. Carlo tarafından Konstantinopolis'in savunmasına 1200 asker götürmesi için yetkilendirilir. Boucicaut, Çanakkale Boğazı'ndaki Türk ablukasını kırarak Konstantinopolis'e ulaşır. Sıcak karşılanarak Büyük Komiser rütbesi verilir. Trakya ve Asya kıyılarında yapılan saldırılarda imparatora katılır ve batıya giderek yardım için şahsen başvurmasını tavsiye eder. İmparator Silivri'deki VII. Yannis'e, yokluğunda başkenti yönetme konusunda onu aracı olarak kullanır. VII. Yannis kabul eder. Ailesi ve Boucicaut'un teğmeni Jean de Châteaumorand ile 100 silahlı adamla kalmak üzere Konstantinopolis'e hareket eder. İmparator eşi ve oğulları ile başkentten Modon'a yelken açar ve ailesini Modon'da bırakır.

1400 yılında Teodor, Korint'i Hospitalier Şövalyelerine verir. Hospitalier Şövalyeleri Mistra'yı da alırlar ancak yerel halk sert mücadele verir. İmparator Venedik'e sonra Padua'ya geçer. Milano Dükü Gian Galeazzo Visconti'nin (1395–1402) karşılaması için imparator kuzey İtalya'yı geçerken Boucicaut, Paris'e gider. Ayrıca Floransa'da öğretmen olan göçmen Grek bilgin Manuel Khrysoloras ile de tanışır. Boucicaut'un yeni bir sefere öncülük edeceğini vaat eden VI. Carlo'dan başka bir misafirperver karşılamayla Paris'e ulaşır. 1200 adam gönderilecektir. Kastilya ve León Kralı III. Henri (1390–1406) ve Aragon Kralı Martin'e yazar. İngiltere'deki Hospitalier'in dini yetkilisi Peter Holt mektupla yardım sözü verir. İngiltere Kralı IV. Henri (1399–1413) ile Blackheath'te buluşur ve birlikte Londra'ya giderler. Noeli Eltham Sarayı'nda Henri'nin konuğu olarak geçirir. Emir Timur (1370–1405) Gürcü topraklarına girer ve önde gelen şehirleri yağmalar ardından Osmanlı topraklarına girer. Papa IX. Bonifacio, Haçlı Seferi çağrısını yeniler.

1401 yılında İmparator, Henri'den kesin bir yardım sözü alamaz. 3.000 mark ve iyi niyet ifadeleriyle Fransa'ya döner. Timur ile Bayezid arasındaki sürtüşmeyi duyar ve Paris'te VI. Carlo'ya katılır. Diğer Hıristiyan hükümdarlar, Portekiz ve İspanya kralları ve Avignon'daki Papa'dan Haçlı Seferi düzenlenmesi konusunda yardım ister. Haçlı Seferi'nin eşlik etmesini veya ardından gelmesini beklediği yazar. Ancak ihtiyacı olan orduyu sağlayamaz. VII. Yannis ve sultan arasında müzakereler yapılır lakin anlaşma yoktur. İmparatorun elçisi 1402'de altı kadırğa vaat eden Martin'i ziyaret eder. VI. Carlo, Boucicaut'u Cenova'yı yönetmesi için gönderince imparatorun yardım ümidi kesilir. Timur tarafından Pera'ya VII. Yannis ve Cenevizlilerin, sultanla anlaşma yapmaması için elçilik heyeti gönderilir. VII. Yannis, Timur'a Cenevizli podesta Janoto Lomelini'yi elçi göndererek sultanı yenmesi durumunda yıllık haracı ona ödeyeceğini iletir.

1402 yılında VII. Yannis yardım için IV. Henri'ye yazar. Timur, sultanı Ankara savaşında feci bir bozgununa uğratarak esir alır. Sultanın en büyük oğlu Süleyman Çelebi, hayatta kalanlarla kaçar. Gelibolu üzerinden Rumeli'ye çıkarak Edirne'ye ulaşır ve sultan olarak karşılanır. Timur hem Süleyman'a hem de Anadolu'daki rakip kardeşleri İsa, Musa ve Mehmed'e ilişmez. Sultanın aldığı Türk Beyliklerinin mülteci eski hükümdarlarını kabul ederek topraklarını geri verir. İmparator, Bayezid'in Timur karşısında yenilgisini ve tutsaklığını Paris'te duyunca geri dönmeye hazırlanır. Venedik Senatosu kurtuluşu için tebrik gönderir. Châteaumorand durumu teyit etmek için Konstantinoupolis'ten gelir. İmparator, Châteaumorand ve 200 asker eşliğinde Paris'ten İtalya'ya doğru yola çıkar. Timur, Haçlıların elindeki İzmir'i fetheder. Böylelikle 1343'ten itibaren Anadolu'daki Latin varlığı sona erer. Rodos Şövalyeleri Halikarnasos/Bodrum'u alırlar.

1403 yılında Fransa'nın yeni Cenova valisi Boucicaut, imparatoru kabul eder. Bayezid ölünce Osmanlı Devleti'nde sultanın oğulları Emir Süleyman Çelebi (1402–11), İsa Çelebi (1402–03), Musa Çelebi (1402–03/11–13), I. Mehmed Çelebi Kirişçi'nin (1402–21) iktidar mücadelesi olarak adlandırılan Fetret Devri (1402–13) başlar. Tahtta konumunu sağlamlaştırmak isteyen Süleyman Çelebi, VII. Yannis ayrıca Venedik, Cenova, Hospitalier ve diğer Hıristiyan temsilcileri arasında antlaşmalar yapılır. İmparator Venedik'e gider ve üç Venedik gemisiyle Mora'ya doğru yola çıkar. Ailesini Modon'dan alarak başkente döner.

Dennis'in (1978) belirttiğine göre İmparator ve VII. Yannis, imparatorun kardeşi Teodor'un gayrimeşru kızıyla evlenen Süleyman Çelebi ile aşağıdaki maddeleri içeren antlaşma imzalanır:

- Greklerin babam olan İmparatoruna, Selanik, Kalamarya, Halkidikya ve Selanik Körfezinin sahil kısımlarını (Athos Dağı) verir.
- Marmara Denizinde Panidos/Barbaros'dan kuzeyde Karadeniz sahilinde Mesembri'ya kadar olan yerleri verir.
- Ayrıca vergi vermek zorunluluğunda olmayacaktır.
- İsteddiği gibi kaleler inşa edebilme hakkını tanır.
- İmparatorun Anadolu'da elinde bulundurduğu kaleleri verir.
- Gerekirse Timur'a karşı Konstantinopolis'e yardım etmesi için kadirga ve gemiciler temin edeceğini belirtir.
- Skopelos, Skiathos ve Skyros adalarını verir.
- Başkent halkının güvenlikle evlerine dönebileceklerini belirtir.
- Hıristiyan ittifakın ve imparatorun tasvibi olmadan gemilerinin Çanakale Boğazına girip çıkamayacaklarını belirtir.

İmparator vasallık ve haraçtan kurtulduğu gibi Süleyman Çelebi, imparatorun vasalı olmayı kabul eder. VII. Yannis, imparatorun kendisine maiyeti olarak vaat ettiği Selanik'i vali olarak yönetir. Oğlu Andronikos'un hâlihazırda veya daha sonra imparatorluk unvanını elinde tuttuğunu ileri sürer. Aragon'a para ve asker yardımı için gönderilen elçi daha sonra Fransa'ya geçer. Anadolu'da mücadeleyi kaybettikten sonra Konstantinopolis'e sığınan İsa Çelebi, geri dönerek taarruz eder ancak kardeşi Mehmed Çelebi tarafından yenilir ve Candaroğulları Beyi İsfendiyar'ın (1392–1440) yanına kaçar. Anadolu'da Mehmed Çelebi hüküm sürer. Emir Süleyman Çelebi, kardeşleri Kasım Çelebi ile Fatma Hüندی Hatun'u imparatora rehin olarak bırakırken diğer kardeşi Yusuf Çelebi, imparatora sığınır.

1404 yılında imparator Fransa'ya elçi gönderir. Teodor, Korint ve Mistra'yı Hospitalier'den geri satın alarak Mora'nın kontrolünü yeniden ele geçirmeyi başarır.

1405 yılında Navarra'ya elçi gider.

1406 yılında Venedik ile antlaşma yenilenir. İsa Çelebi, Mehmet tarafından öldürülür.

1407 yılında İmparator, Khrysoloras'ı askeri yardım için İtalya'ya gönderir. VII. Yannis'in oğlu Andronikos ölür. Mora despotluğuna II. Teodor Palaiologos (1407–43) geçer. Emir Süleyman Çelebi, Bitinya'yı alır ve Bursa'yı ele geçirir.

1408 yılında VII. Yannis, Selanik'te ölünce şehir imparatorluk yönetimine geri döner. İmparatorun Peloponez çevresindeki Nauplia gibi ileri karakolları yeniden ele geçirmeye çalışmak için Venedik ile yaptığı görüşmeleri başarısız olur. Üçüncü oğlu Andronikos'u Selanik'in sembolik hükümdarı olarak atar. Khrysoloras, Cenova'dan Fransa'ya gider.

1408 yılında Selanik'ten başkente dönerken imparator Athos Dağı'nın durumunu inceler. Manastırlar, Emir Süleyman Çelebi tarafından imparatora iade edilen topraklarının eski konumlarına getirilmesini isterler. İmparator içinde buldukları ekonomik durumu göz önüne alarak manastırlara ancak 2/3'lik kısmını iade edebileceğini belirtir. Makedonia'daki diğer mülk sahipleri gibi sultana ödedikleri tutarın 1/3 oranında imparatora vergi ödeyeceklerdir.

1409 yılında Khrysoloras İngiltere'ye gider. Musa Çelebi, Mehmed Çelebi ile anlaşarak Trakya'ya geçer ve Emir Süleyman Çelebi'ye karşı sefer düzenler. İmparator Venediklilere yazarak Çanakkale Boğazında iki sultanı birbirinden ayrı tutmak için savaş gemileriyle denetim yapmalarını ister.

1410 yılında Venedikliler denizden Türklerin gidiş gelişini denetlemenin imparatorun görevi olduğunu bildirerek bunu önleyemeyeceklerini belirtirler. Khrysoloras, İspanya görevinden döner. Bologna'daki papalık sarayına gönderilir. Musa Çelebi, Emir Süleyman Çelebi'nin kuvvetlerini Yanbolu'da yener. Emir Süleyman Çelebi, Musa Çelebi'yi Kosmidion/Eyüp Muharebesi'nde yenince Musa Çelebi, Eflak'a kaçar ve çete savaşı başlatır. Emir Süleyman Çelebi savaşçı birisi değildir ve Edirne'ye geri dönerek kendisini eğlenceye verir.

1411 yılında Musa Çelebi, Edirne'de Emir Süleyman Çelebi'ye baskın yaparak kuşatır. Emir Süleyman Çelebi, imparatora sığınmak için kaçarken kılavuzun ihanetiyle Döğenciler köyünde sırf maddi ödül almak için öldürülür. Türk geleneğine göre sultan ve onun soyundan gelenlerin idamında kesinlikle kanı akıtılmadığı için köy Musa Çelebi tarafından imha ettirilir. Musa Çelebi, Avrupa topraklarının kontrolünü ele geçirincede imparatorla yapılan anlaşmayı reddeder. Konstantinoupolis'i karadan ve denizden kuşatmak için yürür. Böylelikle Osmanlı Türklerinin ikinci kuşatması başlar. İmparator erzakları depolar. Savunmacılar güçlü bir şekilde karşı koyar. İmparatorluk gemileri Türk deniz ablukasını bozar. İmparator, Anadolu topraklarının hükümdarı

Mehmed Çelebi'ye Musa Çelebi'ye saldıracak olursa onu Avrupa'ya geçirmek için ittifak ve nakliye teklifi gönderir ve Emir Süleyman Çelebi'nin oğlu şehzade Orhan'ı Selanik'te serbest bırakır. Ancak Musa Çelebi, kuşatmayı kaldırmadan isyanı bastırır ve Emir Süleyman Çelebi'nin imparatorluğa verdiği Teselya topraklarını geri alır. Khrysoloras imparatorluk elçisi olarak Roma'yı ziyaret eder.

1412 yılında Mehmed Çelebi, imparatoru Üsküdar'da başarılı bir şekilde karşılar ve ardından Konstantinopolis'e gelir. Musa Çelebi'nin kara kuvvetlerine saldırmak için ordusuyla şehirden çıkar ancak İnceğiz Muharebesini kaybeder. İmparator, Mehmed Çelebi'yi yeni daha büyük bir ordu toplamaya ikna eder. Konstantinopolis üzerinden ikinci bir saldırı da Mehmet Çelebi yine yenilir.

1413 yılında Mehmed Çelebi üçüncü denemede Vize Muharebesinde Musa Çelebi'yi yenerek Trakya'ya geri sürer ve Edirne'yi alır. Mehmed Çelebi, Musa Çelebi'nin peşine düşerek Sofya yakınlarındaki Samokov civarındaki Çamurlu Derbendinde ordusunu yok eder. Musa Çelebi yakalanıp idam edilir. Mehmed Çelebi, Emir Süleyman Çelebi'nin antlaşmasını yeniler ve imparatoru "babası" olarak göreceğine ve emrini yerine getireceğine söz verir. İmparatora ve vasallarına barış vaat eder. Anti-Papa XXIII Yannis'le (1410–15), Roma'dan sınır dışı edildikten sonra Khrysoloras Floransa'ya döner.

1414 yılında Venedik Senatosu, imparatorun para talebini reddeder. İmparator, Konstantinopolis'i oğlu Yannis'in sorumluluğunda bırakarak topraklarını gezer. Lesbos/Midilli Lordu Jacopo Gattilusio (1404–28) tarafından yapılan saldırıyı savuşturmak için Thasos/Taşoz'u ziyaret eder. Ardından Andronikos ile kışı geçirmek için Selanik gider. Aragon Kralı, Atina ve Neopatras Dükü I. Ferdinand'a (1412–16) yazar. Khrysoloras, Birlik konulu Konstanz Konsili'ne katılır. Theodosios Kyprios'un autokratora karşı başarısız komplo girişimi olur.

1415 yılında İmparator Venedik Valisi ile buluşmak için Eğriboz'a ardından Saronik Körfezi'ndeki Kehries ve oradan da kuzeyden gelecek saldırılara karşı savunmak için planlanan sur için kıştağı incelemek üzere Korint'e gider. Saronik Körfezi'nden Korint Körfezi'ne kadar 6 millik Hexamilion inşa edilir. Tahkimat, Türkler öğrenmeden önce aceleyle 25 gün içinde savunulabilir yükseklikte inşa edilir. Venedikliler, Mora'daki mülklerinin de savunulmasına rağmen herhangi bir şey ödemeyi reddederler. Bu yüzden imparator Mora despotluğuna yeni vergiler koyar ve bunun sonucunda arhon Eliabourkos liderliğinde isyanla karşı karşıya kalır ancak isyancıları Kalamata yakınındaki savaşta ezici bir şekilde yener. Eliabourkos'un

kontrolündeki Mantinea Kalesini alarak isyanı sonlandırır. İmparator, Konstanz Konsili'ne elçi heyeti göndererek Venedik ile Sigismund arasında arabuluculuk yapmayı ve Birlik için çalışılmasını teklif eder. Neoplatonist filozof Georgios Gemistos Plethon tarafından imparatora Mora Yarımadasında arazi ve yönetim reformu önerileri içeren mektup yazılır.

1416 yılında İmparator, başkente döner. Venedikliler, Mehmed Çelebi'nin 1402 Ankara savaşından beri görülmeeyen küçük kardeşi Düzmece Mustafa Çelebi olduğunu iddia eden bir hak sahibinin Avrupa'ya naklini düzenlerler. Mehmed Çelebi'ye karşı isyan çıkarır ve imparator ihtiyatlı bir şekilde yardım eder. Lazarevic ve Karamanoğullarına yaklaşmasında ona yardım eder. Aydınogulları Beyi İzmiroğlu Cüneyd Bey (1405–26), Mustafa Çelebi'ye yardım eder. Musa Çelebi'nin kazaskeri olan ve Cüneyd Beyle iyi ilişkiler kuran Şeyh Bedreddin, Eflak'tan Bulgaristan'a giderek taraftarlarını örgütler. Venedikli Amiral Pietro Loredan, Türk donanmasının saldırılarından sonra Eğriboz'un başkenti Khalkis'i kurtarmaya gelir. Türkleri Gelibolu'ya kadar takip eder ve şehir açıklarında savaşta donanmalarını yok eder. Venedikliler Türk üssünün dışında gösteri yaparlar ama saldırmazlar.

Mustafa Çelebi, Mehmed Çelebi'nin ordusu tarafından Teselya'ya sürülür ve Selanik önünde yenilerek kente kaçar. İmparator, Mustafa Çelebi'yi teslim etmeyi reddeder. Mehmed Çelebi, rehin tutulması için yılda 20.000 ipeperon ödemeyi ve ölümünden sonra imparatoru Mustafa Çelebi konusunda istediği gibi davranmaya özgür bırakmayı kabul eder. İmparator tarafından bir sonraki saltanat krizinde kullanmak amacıyla Limni'ye nakledilir. Cüneyd Bey, Konstantinoupolis'te gözaltına alınır. Patrik II. Efthimios (1410–16) ölünce yerine Bulgar Çarı İvan Şiman'ın gayrimeşru oğlu II. Iosef (1416–39) geçer. İmparator oğlu Prens Yannis'i ortak imparator olarak taçlandırır. İmparator, kilise üzerindeki imparatorluk haklarını onaylayan yeni emirlerde ısrar eder.

1417 yılında Venedik–Türk anlaşması barışı yeniden sağlar. Kasım Çelebi Konstantinoupolis'te vefat eder ve Fatma Hüندی Hatun, imparator tarafından serbest bırakılır.

1418 yılında Batı'daki yeni imparatorluk girişiminin bir parçası olarak Yannis'i bir İtalyan gelinle evlendirmek için müzakereler yapılır. Müzakereler, Yannis ve Teodor ile evlenmeleri için Papa V. Martin'in (1417–31) Katolik gelinler için onayını almayı başarır. Papa'ya elçi gönderilir. Neoplatonist filozof Georgios Gemistos Plethon tarafından despot Teodor'a Mora Yarımadasında filonun bakımı, arazi ve yönetim reformu önerileri içeren mektup yazılır.

1420 yılında Venedik ve Polonya'ya elçi gönderilir. Sigüenza–Guadalajara Piskoposu Pedro da Fonseca (1419–22), Birlik görüşmeleri için Konstantinoupolis'e papalık elçisi olarak gelir.

1421 yılında VIII. Yannis yeniden ortak imparator olarak taçlandırılır ve babasından daha fazla sorumluluk alır. İmparatorluğun Türk korkusu, Bitinya'yı ziyaret etmek için Üsküdar'a giderken imparatorla buluşmayı planlayan sultanı öldürme komplosunu cesaretlendirir. Fakat imparator buna uymayı reddeder. Sultanın kadırgası eşliğinde Boğaz'ı geçer ve onunla Üsküdar'da buluşur. Sultan Edirne'ye dönerken aniden ölür. Belirsiz koşullardaki vasiyetinde iki küçük oğlunu güvenlik için imparatora emanet eder. Ancak vezirleri onları kâfirlere teslim etmeyi reddederler. En büyük oğlu II. Murad (1421–46), halefi olur. VIII. Yannis ve savaş taraftarları belirsizlikte imparatorluğun daha güvenilir Mustafa Çelebi'yi desteklemesinde ısrar ederler. Hasta imparator sorumluluğu oğluna bırakır. Mustafa, anlaşma yapmak için Limni'den getirilir ve isyan çıkarması için Trakya'ya gönderilir. Gelibolu ve Edirne'yi ele geçirir. Galata Ceneviz gemileriyle Anadolu'da karaya çıkan Mustafa Çelebi, Bursa yakınlarında Murad tarafından bozguna uğrattılır. Osmanlı Türkleri, Fetret Devri'nde imparatorluk tarafından ele geçirilen Kharax/Hereke, Daritza/Darıca, Kartalimen/Kartal ve Pendik kalelerini fethederler.

1422 yılında Sultan Murad Trakya'ya geçer ve Mustafa Çelebi'yi yenerek idam eder. Kendisini yatıştırmak için gönderilen imparatorluk elçilerini geri çevirir ve savaşa hazırlanır. Konstantinoupolis ve Selanik kuşatılır. Osmanlı Türklerinin başkenti üçüncü kuşatması başlar. Sultan, kara surları boyunca devasa topraktan bir sur inşa eder ve mancınıklar oradan şehri bombalar. Manuel tarafından sultana elçi olarak gönderilen Theologos Koraks entrika çevirdiğinden şüphelenildiğinden öldürülür. Emir Sultan isimli tasavvuf ehlinin uyarısıyla sözde uğurlu bir tarihte surlara yapılan büyük saldırı, şiddetli çatışmalardan sonra geri püskürtülür. Sultanın genç üvey kardeşi Küçük Mustafa Çelebi, imparatorun kışkırtmasıyla Bursa'da sultan ilan edildiğinden Türkler geri çekilir. Sultan, İznik'e sığınan Küçük Mustafa Çelebi'yi idam ettirerek isyanı sonlandırır.

Venedikliler, savunmayı koordine etmek için Glarentza'nın efendisi olan Epir Despotu I. Carlo Tocco (1411–29), Ahaya'nın geri kalanını yöneten 1404 yılından beri Arkadya Baronu olan II. Centurione Zaccaria (1404–32) ve Teodor'dan Mora'nın batı kıyısını satın almayı düşünürler. Hiçbiri satmaya hevesli değildir. Fakat Venedikliler Patras üzerinde koruyuculuk elde ederler. Papa, Fransisken bölge başkanı Antonio da

Massa'yı Birlik müzakerelerini başlatmak için Konstantinoupolis'e gönderir. İmparator felç geçirince VIII. Yannis, Massa ile müzakere yapmak zorunda kalır. Floransalı Boundelmonti Konstantinoupolis kentinin haritasını yapar. Bu başkent bilinen en eski haritasıdır.

1423 yılında Selanik kuşatması sürerken hasta ve umutsuz olan Andronikos, Greklerin mülküne ve Kiliseye saygı göstereceklerine söz verdikleri sürece Venedik'e kenti teklif eder. Elçileri Eğriboz'a gider ve Venedik Senatosu'na bilgi verilir. Turahan Bey Hexamilion'da gedik açarak Mora'ya akın yapar. Senato Andronikos'un önerisini kabul etmeye karar verir ve şehri rakip Hıristiyan güçlerden korumak için Türklere güvence verir. İmparator, Andronikos'un eylemlerini onaylar. Venedikli temsilciler, erzak dolu 6 gemiyle Selanik'e gelerek St. Markos'ın sancağını göndere çekerler. Andronikos, şehirdeki mülkü için kira ödeyecektir ve Teodor'a katılmak için oğlu Yannis ile ayrılır. VIII. Yannis, Konstantinoupolis'e askeri yardımı görüşmek üzere Venedik'e yolculuk yapar ve ardından Milano'ya gider.

VIII. Yannis'in küçük kardeşi, imparatorun dördüncü oğlu Konstantin, Karadeniz kıyısındaki Mesembria'nın hükümdarı olarak atanır. Aynaroz keşişleri Andronikos'un bilgisi dâhilinde sultanla imparatorluğun sağladığı toprak mülkiyeti ve vergi kolaylığı baki kalmak kaydıyla anlaşarak tabiiyetine girerler ve özerk Aynaroz Rum-Ortodoks Manastır Devleti kurulur. Massa, kiliseler arasındaki Birlik ancak bir genel konsil aracılığıyla gerçekleşebilir yanıtıyla İtalya'ya döner.

1424 yılında imparator ve Konstantin, sultanla barış antlaşması yaparlar: Selanik ve Pomorie çevresinde kalan kaleleri sultana teslim edecekler ve haraç ödeyeceklerdir. İmparatorluk hemen hemen sadece başkent dış mahallelerine indirgenir. Sultan, Selanik kuşatmasını kaldırmayı reddederek Venedik elçilerini hapseder. VIII. Yannis, Macaristan'da Sigismund ile müzakere yapar lakin umduğunu bulamaz ve başkente geri döner.

1425 yılında imparator, manastıra çekilir ve keşiş Matheos olarak ölür.

Analiz

İmparator Batı'ya ziyaret yaparak Osmanlı Türklerinin yarattığı tehdit karşısında hem askeri hem de maddi destek ister. Papa bunu Birlik için bir fırsat olarak görür ve 1396 Niğbolu Haçlı Seferi'nin başlamasını sağlar. İnalcık'ın (1958, 2021e) belirttiğine göre 1402 Ankara Savaşı ile Osmanlı Devleti'nde başlayan Fetret devri hakikatte 1413 yılında değil Düzmece Mustafa Çelebi'nin 1422 yılında ortadan kaldırılmasıyla sona erer.

Ankara Savaşı öncesi Batı'dan destek aramak için imparatorun başkentte vekil olarak bıraktığı VII. Yannis'in Konstantinoupolis'i teslim etmek için Bayezid'e elçiler gönderdiği fakat elçiler sultanın savaş için ayrıldığını öğrenince savaşın durumuna göre karar vermek için bekledikleri söylenir. Ankara Savaşı ile imparatorluk yok olmaktan kurtulur. Şehzadeler arasında yaşanan taht mücadelesi olan Fetret devrini yeterince değerlendiremez. Çünkü imparatorluk mali ve askeri yönden güçsüzdür. Kastritsis (2010) ve Elam'ın (2011b) belirttikleri gibi Timur sonrası Osmanlı Türklerinde çok başlılığın devam etmesi hem İmparatorluk ve Balkanlardaki vasal Hıristiyan yönetimlerin hem de Beyliklerin temel politikası olur. Latinlerinden yardım gelmemesi hususunda Latinlerin Niğbolu'da gereken dersi almaları ve imparatorun batı ziyaretinde papaya boyun eğmeyerek Birlik konusunda bir genel konsilin karar vermesini istemesinin de etkisi vardır.

Dennis'in (1978) belirttiği gibi imparatorluk Emir Süleyman Çelebi ile 1403 yılında yaptığı anlaşmayla Trakya ve Anadolu kıyısında bazı kaleler, Ege denizindeki adalar ve Selanik kentini geri alır. Osmanlı Devleti'nde Fetret Devrini sonlandıran I. Mehmet Çelebi ile de anlaşma yaparak kısmi kazancına süreklilik sağlar. Bu arada imparator, Yıldırım Bayezid tarafında Konstantinoupolis'te ikamet etmeleri sağlanan Müslüman ahaliyi Tekirdağ civarına sürer.

Mehmet Çelebi devletini yeniden ayağa kaldırmaya çalışırken İmparator içinde Papalık aracılığıyla Batı Hıristiyan Krallıklarına elçiler göndererek Osmanlı Türkleri karşıtı politikaya yoğunlaşmak bir gerekliliktir. Anlaşma her iki tarafa da politik öncelikleri için zaman tanır. İmparator, Mehmet Çelebi ile yaptığı anlaşmanın geçici olduğunu bilmektedir ve Mora'yı korumak için bu fırsattan istifade ederek Hexamillion duvarını inşa ettirir. Mustafa Çelebi isyanıyla uğraşan Mehmet Çelebi bu konuda sorun çıkarmaz. Elam'ın (2021) belirttiğine göre imparator Venedik'in sultanla savaşını ve Gelibolu zaferini kullanarak imparatorluğun durumunu iyileştirme fırsatını Konstanz konsilinde Birlik yoluyla Haçlı desteğine odaklandığından kaçırır.

Necipoğlu'nun (2011) belirttiği gibi Manuel, 1421 yılında sultana karşı pasif ve uzlaşmacı politika karşıtı ve Birlik taraftarı oğlu VIII. Yannis'i ortak imparator atar. Bu durum devleti işlerini görece mütevazı ve gerçekçi amaçlarla yönetecek bir oikonomos/idareci yerine evrensel emperyal egemenlik emellerine sahip basileus/imparator politikasına geçişi temsil eder. Ancak ne yazık ki imparatorluk Osmanlı Türk saldırıları neticesinde sürekli küçülen bir şehir devleti ölçeğine sıkışıp kalmış durumdadır. VIII. Yannis'in tahta yeni çıkan Sultan Murad yerine Düzmece

Mustafa Çelebi'yi desteklemesi büyük bir kumardır. Sultan Murad'ın buna tepkisi 1422 yılında hem Selanik hem de başkenti kuşatmak olur. Mollaoğlu'nun (2009) belirttiği gibi imparatorluk neredeyse yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalır.

Mora, imparatorluk ölürken güneşin son ışıkları gibi kültürel ve sanatsal açıdan parlamaktadır. Neoplatonist filozof Georgios Gemistos Plethon tarafından önerilen yeni devlet modeli imparatorluğun son anlarında en dikkat çeken olaylardan birisidir.

3. 1. 3. 1. 12. VIII. Yannis Palaiologos (1425–48) Ioannis H Palaiologos

Babası ölünce VIII. Yannis tek hükümdar olur.

1426 yılında Konstantin (1426–48), Teodor ile ortak despot olmak için Mora'ya hareket eder. İmparator, Tocco'nun Glarentza topraklarına karşı askeri sefer için ona katılır. İmparatorun kardeşleri Thomas ve Demetrius, Konstantin'in Mesembria'daki mülkünü devralırlar.

1427 yılında Grek ordusu, Glarentza'yı ele geçirir. Grek filosu, Patras Körfezi girişinde Tocco'nun donanmasını bozguna uğratar. Filonun son kaydedilen zaferidir ve Peloponez bölgesindeki toprakları imparatorluğa ilhak edilir.

1428 yılında Tocco'nun yeğeni Magdalena/Teodora barış anlaşmasıyla Konstantin ile evlenir. Teodor, Mistra'yı elinde tutarken Konstantin, Glarentza merkezli despotluğu yönetir. Venedik'ten haraç karşılığında Selanik kuşatmasını geçici olarak kaldıran Sultan, haracı iki katına çıkarır. Thomas, kardeşleri Teodor ve Konstantin ile Mora'da Despot (1428–60) olur.

1429 yılında Selanik'in eski yöneticisi Prens Andronikos ölür. Konstantin ve Teodor, Patras'ı kuşatır ve alırlar. 224 yıl sonra Grek başpiskoposluğu ile katedral yeniden eski konumuna getirilir. Thomas, Chalandritsa'da Zaccaria'yı kuşatır ve onu teslim olmaya zorlar. Zaccaria, Thomas ile kızı Katherine'in evliliği ve böylece onu Ahaya'daki varisi yapacağı bir anlaşma yapar. Zaccaria'nın Arkadia baronluğunu elinde tutmasına izin verilir. Konstantin'in ilk eşi ölür.

1430 yılında sultan, büyük bir orduyla Selanik surlarına gelir ve kentin yağmalanmaması için teslimini ister. Kent ele geçirilir ve yağmalanır. Venedikliler Eğriboz'a kaçarlar. Beylerbeyi Sinan Paşa Epir'e girer ve Yanya piskoposu şehrin teslim olmasına öncülük eder. Selanik'te direnenlerin başına gelenlere kasıtlı bir tezat olarak, sakinler korunur ve kiliseye Sinan Paşa Fermanı diye bilinen bir beratla ayrıcalıklar verilir. İmparator, Birlik için bir genel konsil toplanması önerisiyle Papa'ya elçiler gönderir. Sultan, Venediklilere yıllık haraç ödemeleri karşılığında saldırmazlık, serbestlik ve ticari haklar verir. Mora despotu Konstantin, Patras'ı Venedik'ten geri alır.

1431 yılında Papa ölür yerine IV. Eugenius (1431–47) seçilir ve Grek elçilerini kabul eder. Ancak imparatorluk, temmuz ayında Basel’de toplanan Konsil tarafından gündeme getirilen Batı Kilisesi’ndeki alternatif öncelik iddiaları konusundaki sorunla karşı karşıya kalır. Aralık ayında Papa konsili fesheder ancak dağılmayı reddederler.

1432 yılında Zaccaria’nın ölmesiyle Ahaya Prenslığı sona erer ve toprakları imparatorluğa geçer. Papa ile Basel’deki Konsil arasında anlaşmazlık çıkar. Konsil, kiliseyi temsil ettikleri ve Sigismund ile diğer yöneticilerin desteğine sahip oldukları gerekçesiyle imparatoru kendilerine delege göndermeye davet eder. İmparator, Basel’e bir elçilik heyeti göndermeye karar verir.

1434 yılında Grek kilisesi elçileri Basel Konsili’ne varırlar. Konsil, Birlik konusunda müzakere etmeyi kabul eder ve Konstantinoupolis’e delege gönderir. Papa’da, Roma’daki ayaklanmacılar tarafından sürüldüğü Floransa’dan rakip bir heyet gönderir.

1435 yılında Konstantinoupolis’te veba görülür. Hıristiyan olarak Demetrios adını alan Yusuf Çelebi ölür.

1437 yılında Grek heyeti, Papa’nın onu feshetme yetkisini kabul eden Basil Konsili üyelerine eşlik eder ve Papa’nın düzenleyeceği yeni konsile Birlik için delegasyon göndermesi gerektiğini imparatora bildirir. Papa, yeri değiştirilen Konsilin Ocak 1438’de Ferrara’da toplanacağını duyurur. İmparator, konsil için İtalya’ya giden 650’den fazla din adamından oluşan Grek heyetine şahsen liderlik eder. Heyette en küçük kardeşi Demetrius, yaşlı Patrik, İznik Metropoliti Basileos Bessarion (1437–39) ve kilise hiyerarşisinin çoğu eşliğindeki delegeler arasında Mistra’dan Neoplatonist filozof Georgios Gemisthos Plethon, geleceğin patriği Georgios Kourtesios Skholarios, Aristotelesçi filozof Georgios Trapezountios, Platonist filozof Georgios Amirutzis ve Kiev ve Moskova merkezli tüm Rusya Metropoliti olarak atanan İsidore (1436–41) yer alır. Antakya, İskenderiye ve Kudüs patrikleri temsilciler gönderirler. İsidore, Rusya’dan kara yoluyla gelir. Eflaklılar, Boğdanlılar ve Gürcüler, imparatorluk heyetiyle temsilciler gönderirler.

1438 yılında 8 Ocak Kardinal Albergati, Ferrara’da konsili açar. 8 Şubat imparator ve heyeti Venedik açıklarında demir atar. 9 Şubat Rialto’ya kadar onlara eşlik etmek için mavnasıyla yola çıkan Doge Francesco Foscari (1423–57) tarafından devlet töreniyle karşılanırlar. 4 Mart imparator, Ferrara’ya varır. Patrik sonra gelir ve patriğin ayağını öpmesi konusunda ısrarından vazgeçene kadar Papa ile görüşmeyi reddeder. 9 Nisan konsil müzakerelere başlar. Kardinal Guilianos Cesarini, batılı tartışmacılara,

özellikle “filioque” maddesi gibi ihtilafli meseleler konusunda öncülük eder. Ancak Grekler, daha uzlaşmacı Bessarion ve İsidore ile Efes Metropoliti Markos Eugenikos (1395–1428) gibi ilahiyatçıların katı duruşu arasında bölünmüş durumdadırlar.

İmparator anlaşma için baskı yapar ve delegelerine, tam olarak tercüme edilemeyen ve karşılıklı olarak anlaşılamayan Kutsal Enerjiler gibi tartışmalı konulardan kaçınmaları talimatını verir. Kutsal Ruh’un ortaya çıkması (yani “filioque” sorunu), ekmeğin sakrament/ayinde durumu (mayalı–mayasız), Araf ve Papalık pozisyonu tartışılır. Grekler, yazıları referans olarak kullanılacak ilahiyatçılar arasına Kilisenin Latin Babalarını dâhil etmeyi kabul ederler. Ancak onları yeterince anlamazlar ve ayinde mayalı veya mayasız ekmek kullanımına izin vermeyi kabul ederler. Ancak birçok metin çelişkili olduğundan veya düzgün bir şekilde çevrilemediğinden “filioque” tartışması sürer. Veba nedeniyle, Konsil Floransa’ya nakledilir.

1439 yılında Ocak konsil Floransa’da yeniden açılır. Mart “filioque” konusunda uzlaşma formülünde mutabakat sağlanır: Formül, “-dan” ve “-dan dolayı” arasındaki anlam farkının belirsizleştirilmesidir. Grekler, Kutsal Ruh’un “Oğul-dan dolayı” Baba’dan çıktığını kabul ediyorlardı. Bu, “Oğuldan” çıktığı anlamına geliyor diye kabul edilebilirdi. Kutsal Ruh’un “Baba’dan Oğul aracılığıyla” ilerlediği, yani Oğul’dan da “gelişip gelişmediği” tanımlanmamıştır. Patrik, “aracılığıyla” ve “dan”ın aynı anlama gelebileceğini kabul eder ancak 10 Haziran, konsil anlaşmasının imzalanmasından önce ölür. Skholarios çekincelerine rağmen boyun eğerken (sonradan fikrini değiştirecektir) Markos direnerek imzalamaz.

İmparatorun, delegeleri imzalamaya zorlamak için yiyecek ve diğer gereksinimleri azaltması gerekir. Birlik belgesi düzenlenir. İmparator soruları gündeme getirirken Papa, Birliğe şükranlarını sunmak için fazladan sözler ekler. 5 Temmuz Grek kilisesi delegeleri, Markos dışında Birliği imzalar. İmparator, Plethon dışında meslekten olmayan delegeler adına imzalar. 6 Temmuz Birlik resmî tatil ilan edilerek kutlanır. Papa, Kardinal Cesarini Latince metni ve Bessarion Yunanca metni okumadan önce katedralde Ayin düzenlenmesini söyler. Temmuz sonu Grek heyetinin ana kısmı Floransa’yı terk eder. Ağustos imparator sonradan gelir ancak yolda kötü hava koşulları tarafından engellenir. Ekim Papa, İmparatorluğa yardım etmek için Haçlı Seferi planlarını açıklar.

1440 yılında imparator başkente geri döndüğünde Mesembria’da Demetrius ve Efesli Markos liderliğinde Birlik karşıtı önemli bir direniş bulur. Birlik etkisi altında patriklik tahtına oturacak birini bulmakta güçlük çeker. Erdek piskoposu Metrofanos,

Patriklik (1440–43) görevini kabul eder ve ayinlere dâhil olan Papa'nın adıyla Ayasofya'da ayini yönetir. Markos, Efes'e gitmek için başkentten ayrılır. Antakya, İskenderiye ve Kudüs Patrikleri, temsilcilerinin Birliği kabul etmesini kınarlar. Başkentteki direniş nedeniyle Bessarion İtalya'ya dönmeye karar verir. Markos, Athos Dağına giderken başkentte tutuklanır.

1441 yılında Konstantin, Midilli'den Katherine Gattilusio ile ikinci evliliğini yapar. İsidore, Kardinal ve papalık elçisi olarak Kiev'e döner. Birliği uygulamak için egemenliği altındaki toprakları gezer. Ancak Moskova'ya vardığında, papanın adını ayinlerde duyurduktan sonra tutuklanır. Yargılanmadan ve ifade vermeden önce firar eder ve İtalya'ya kaçar. Rus Kilisesi, Birliği kınarken Kiev piskoposluğuna kendi adayını atamak yerine boş bırakarak ayırır ve Moskova Büyük Prensi II. Vasili (1425–62) imparatorluk ile ilişkisini keser. Litvanya Grank Dükülüğünün Yüce Lideri, Macaristan, Hırvatistan ve Polonya Kralı III. Władysław/Varnalı Ladislas Jagiełło (1434–44) tarafından János Hunyadi/Yanoş Hunyadi (1441–46) ve Iloklu Nicholas (1441–58) Transilvanya Voyvodaları ve Sekel Kontları olarak atanırlar.

1442 yılında Demetrius, sultanla Silivri mülkünün kontrolü karşılığı ittifak yapar. Birlik karşıtı destekle başkente yürüyerek kenti yirmi yedi gün kuşatır. İmparatoru tahttan indirmeye çalışır fakat yenilir ve yakalanır. Konstantin'in ikinci eşi ölür. Papa, Kardinal Cesarini'yi Varnalı Ladislas liderliğinde Macaristan üzerinden Balkanlara ilerleyecek olan Haçlı gücünü örgütlemek için elçi olarak atar.

Venedik'in Türkler Anadolu'dan takviye getirmesin diye Çanakkale Boğazını engellemek için kadırgalar sağlaması gerekir. Ancak kabul etmezler ve 1443 yazında faaliyete geçmesi gereken Papalık filosunun donatılması gecikir. Efesli Markos, martir olmaması için serbest bırakılır ve Birlik karşıtı mücadelesine devam eder. İmparator, Burgonya Dükü III. Filip'e (1419–67) başvurarak yardım talebinde bulunur. Hunyadi, Erdel'e giren ve Sibiu/Sibin'i kuşatan Osmanlı Türklerini Hermannstadt/Hermanşad Muharebesinde imha edince sultan yeni bir ordu gönderir. Hunyadi, üzerine gönderilen Osmanlı Türklerini Vazag Muharebesinde mağlup eder.

1443 yılında Mora'da imparator ardından gelecek kardeşleriyle bir anlaşmaya varınca taht üzerindeki iddialarından vazgeçme karşılığında Teodor Mistra'dan Silivri'ye taşınır ve Mora'daki topraklarını Konstantin'e devreder. Teodor muhtemelen imparatorun azalan sağlığından etkilenir ve imparatorun ölümü durumunda Demetrius'u önlemek için başkente daha yakın olmak ister. Kardinal Cesarini komutasındaki Papalık destekli birlik tarafından takviye edilen Ladislas ve Hunyadi liderliğindeki Macar

ordusu, Osmanlı Türklerinin Transilvanya'yı fetheden kuvvetlerini ağır bir şekilde bozguna uğratarak Tuna üzerinden Türkleri Sırbistan'a kadar takip etmeleri üzerine Sırp mülteci despot Vıлкоğlu/Curac Branković (1427–56), topraklarını kurtarmak için geri döner.

Haçlılar, Niş Muharebesinde Osmanlı Türklerini yenilgiye uğratarak Niş ve Sofya'yı alırlar. Edirne üzerine ilerleyen Haçlı ordusu İzladi Derbendi Muharebesinde Osmanlı Türkleri karşısında geri çekilmek zorunda kalır. Haçlılar geri çekilir ancak Dragoman'da takip eden Osmanlı Türklerini pusuya düşürerek yenerler. Sultan, II. İbrahim Bey (1424–64) yönetimindeki Karamanoğulları'na karşı savaştadır. Yetenekli bir General ve eski bir Türk askeri olan mülteci Arnavut Lordu Gjergj Kastrioti Skënderbeu/İskender Bey (1443–68), Arnavutluk'ta isyan ederek Krujë/Akçahisar'ı ele geçirir. Yazın faaliyete geçmesi gereken Papalık filosunun donatılması gecikir. Patrik ölünce yerine Birlikçi III. Gregorios Mammis/Mammas (1443–51) geçer.

1444 yılında Kunovica/Kunovitsa Muharebesi'nde Osmanlı Türkleri, Haçlılar tarafından yenilirler. Sultan, kötü hava koşulları Haçlıları Belgrad'a çekilmeye zorladığı için bir Grek keşişi Macarlara elçisi olarak gönderir. Elçi, Buda'da bir sonraki seferi planlayan Ladislas, Branković ve diğer liderlere ulaşır. Branković'e tüm topraklarının ve rehine olan iki kör oğlu Stefan ve Lazar'ın iadesini teklif eder. İmparator, Haçlıları kutlamak için elçiler gönderir. Branković, sultanın ateşkes teklifini Macar Meclisine açıklar. Ladislas, Hunyadi ve Branković'in temsilcilerinden oluşan elçilik heyeti Edirne'ye gönderilir. Varılan mutabakata göre Edirne–Segedin anlaşması:

- Bulgaristan'daki Osmanlı Türk egemenliği tanınacak,
- Sırp toprakları geri verilecek ve sultana haraç ödeyecek,
- Branković'in Osmanlı rehinelere olan iki kör oğlu Stefan ve Lazar iade edilecek,
- Eflak, Macarlarda kalacak ve Osmanlı Türklerine haraç ödemeye devam edecek,
- Tuna nehri sınır olacak,
- Antlaşma 10 yıl geçerli olacaktır.

Murad, Edirne'de 12 yaşındaki oğlu Mehmed'i Sadrazam Çandarlı Halil Paşa kontrolünde bırakır ve İbrahim Bey'le savaşmak için Anadolu'ya yürür. İskender Bey, Kroia'daki atalardan kalma kaleyi ele geçirir ve Türkleri Arnavutluk'un çoğundan tahliye eder. Ladislas, Kardinal Cesarini'ye kâfirle aynı fikirde olmayacağına dair söz verdikten sonra, Türk elçileriyle görüşmek için Segedin'e gitmek üzere Buda'dan ayrılır. Segedin'de Osmanlı Türk elçilik heyetiyle görüşür ve anlaşmayı onayladığı

kabul edilir. Bu konuda Türk tarafı yemin edip sonra yeminini bozduğu ve Haçlı tarafı imza atmadığını belirtmektedirler.

Ladislav, Hunyadi ve soylular Tuna'yı geçeceklerine ve Türkleri Balkanlar'dan çıkarmaya çalışacaklarına yemin ederler. Branković Türklerle barış imzalar: Smederevo, Novo, Esrdo ve Golubac kaleleri kendisine geri verilir ve başkenti Smederevo'ya girer. Alvise Loredan ve Papalık elçisi olan Kardinal Francesco Condulmer, sultanın Anadolu'ya geçişini durdurmak için Venedik-Haçlı filosunu Çanakkale Boğazına çok geç götürürler. Branković sefere katılmaz. Haçlılar Bulgaristan üzerinde savaşır. Şehzade Orhan, Konstantinoupolis'ten ayrılır. İnceğiz'de isyan ederek Deliorman'da faaliyetlerde bulunur ancak başarısız olur ve Salmydessos/Midye yoluyla Konstantinoupolis'e geri döner. Edirne'de başarısız Hurufi ayaklanması olur.

İbrahim Bey ile barış imzalayan sultan, Gelibolu yakınlarındaki Batı filosundan kaçınmak için Anadolu Hisarı yakınlarındaki Boğaz üzerinden Avrupa'ya geri döner. Haçlılar Varna yakınlarındaki Karadeniz kıyısına varırlar. Ladislav, yeniçeriler tarafından öldürülür, kesilen başı mızrağa geçirilerek Haçlı ordusuna gösterilir. Liderless Haçlılar kampı terk ederek Tuna'ya kaçarlar ve Kardinal Cesarini bir daha görülmez. Hunyadi, Eflak'a ulaşır ve Eflak Voyvodası II. Vlad Dracul/Dragon (1436-42; 43-47) tarafından ele geçirilir. Düşmanın düzenli bir şekilde geri çekildiğine dair ilk tereddütten sonra sultan takip ettirir. Sultan tahttan çekilir. Aydın, Saruhan ve Menteşe topraklarını elinde tutarak Manisa'ya geri dönmeye karar verirken, Edirne'de genç II. Mehmed (1444-46) adına Sadrazam Çandarlı Halil Paşa hüküm sürer.

Haçlı filosu Karadeniz limanlarına baskın düzenler. Konstantin, Korint'ten Attika'ya yürür ve Atina'yı ele geçirerek Dük II. Nerio Acciaiuoli'yi (1435-39/41-51) kendisine bağlılık ve haraca zorlar. Thermopylae'ye kadar olan toprakların kontrolünü sağlar. Aragon ve Napoli Kralı V. Alfonso Magnanimous (1416-58), Mora despotları Konstantin ve Thomas'a Glarentza ve Patras'ın eskiden Atina ve Patras Düklerine ait olmasından dolayı hak iddia ederek mektup yazar. İskender Bey, Arnavud prenslerini bir araya getirir. Leş Birliğini kurar ve lideri olur. Torvioll/Aşağı Debre Muharebesinde Osmanlı Türklerini mağlup eder. Osmanlı Türklerinin erken dönemde meydan muharebesinde yenildiği nadir savaşlardandır.

1445 yılında Loredan'ın filosu Boğaz'da kalırken Venedik, barışı sağlamak için müzakereleri başlatır. Nerio, haraç ödemeye devam etmek için sultana elçiler gönderir. İskender Bey, Mokra Muharebesine Osmanlı Türklerini mağlup eder. Papa tarafından

“Athleta Christi/Hıristiyanlığın Savaşçısı” olarak adlandırılır. Efesli Markos ölünce hizbin lideri Skholarios olur.

1446 yılında Edirne’de II. Mehmed ile Venedik–Türk anlaşmasını imzalanır. Murad, Çandarlı Halil Paşa’nın başkentteki kargaşadan sonra iktidarı yeniden ele geçirme çağrısına yanıt olarak Edirne’ye gider. II. Mehmed, Manisa’ya gönderilir. II. Murad (1446–51) tekrardan iktidarı ele alır. Mora’ya karşı savaş emri verir. Venedik anlaşmasını onaylar ve Konstantin’in Thermopylae’ye kadar olan egemenliğini tanıma talebini reddeder. Serez’den terk edilmiş Thermopylae’ye kadar büyük bir orduya liderlik eder. Nerio, Thebai’de ona katılır. Kıstağın üzerinden Hexamilion’a ulaşır ve Türk topları surları aşana kadar Konstantin ve Thomas ile şiddetli bir şekilde savaşır. Türkler surlara şiddetli bir şekilde hücum eder ve Grek ordusu önlerinde geri çekilir. Sultan, kırsal bölgeyi harap eder ve kalenin dayandığı ancak çoğu sakinin o gelmeden ve şehri yağmalamadan önce kaçtığı Patras’a giderken Korint, Sikyon ve Aigion’u yakar. Konstantin ve Thomas savaştan kaçınırken Osmanlı Türkleri, Lakonia’yı fetheder. Mora despotları haraç ödemeyi kabul ederler. İskender Bey, Otonete Muharebesinde Osmanlı Türklerini mağlup eder.

1447 yılında imparator yardım için V. Alfonso’ya elçi gönderir. Sultan, harap ettiği Peloponez’den geri döner. Hexamilion yıkılır. Thebai’de Konstantin ve Thomas’ın elçileri sultanla buluşur ve vasal olarak haraç ödemeye söz verirler. Korint’teki toprakları ellerinde tutmalarına izin verilir ancak Hexamilion eski durumuna getirilemez. İskender Bey, Osmanlı Türklerini Oronik Muharebesinde mağlup eder. Hunyadi, Eflak’ı işgal ederek II. Vlad’ı öldürür ve voyvodalığa II. Vladislav’ı (1447–48) atar.

1448 yılında Hunyadi, Branković’in katılmayı reddetmesine ve Papa’nın kayıtsız yanıtına rağmen Türk savaşını sürdürmeyi planlar. Sultan, Arnavutluk’ta İskender Beye karşı sefer yürütür ve Svetigrad/Kocacık kalesini kuşatır. İskender Bey kuşatılanlara yardıma gelir. Her iki tarafta başarı sağlayamayınca kaledeki Arnavud askerlerin can güvenliği sağlanarak tahliyesi karşılığında kale Osmanlı Türklerine teslim edilir. Sultan Macar saldırısını karşılamak için Sofya’da ordu toplar. Hunyadi, Macarlar, Almanlar ve Bohemyalılardan oluşan bir orduyla Sırbistan’a yürür ve yeni hükümdar Bohemya, Macaristan ve Hırvatistan Kralı II. Ladislav (1447–48) yönetimindeki yaklaşık 8.000 Eflaklı katılır. Düşman bölgesi olarak kırsal bölgeyi harap ederler ve Arnavutluk’a doğru hareket ederler. İskender Bey’in arkasından gelip ona yetişeceği inancındadır. Sultanın çok daha büyük bir orduyla gittiği Kosova’ya ulaşırlar. II. Kosova Savaşını

Osmanlı Türkleri kazanır. İmparator, Venedik ile anlaşmayı yeniler. Teodor, Silivri'de öldükten sonra imparator da ölür.

Analiz

İmparatorluğun ikinci büyük kenti Selanik, Venediklilere satılır lakin yine de Türk egemenliğine girer. Hükümdarlığı Osmanlı Türklerinin vasalı durumunda olmasına rağmen emperyal imparatorluk iddiasını sürdürme gayretindeki hükümdarın bocalayan durumudur. Öyle ki imparatorluğunu kurtarmak için Birliğe bel bağlama haricinde bir politika üretememektedir. Çünkü Harris'in (2017) belirttiği gibi imparator fiilen iflas etmiştir ve zengin saray mensupları özel kaynaklarını imparatorluğun iyiliği için kullanmışlardır.

İmparator, Batılıları Birlik konusunu kullanarak Osmanlı Türklerine karşı kıskırtırken sultanla barışı koruma politikası izler. Birlik gerçekleşir fakat halk tarafından kabul edilmez ve sorun çıkar. Katolik inancına geçince Papa liderliğinde Haçlı Seferi düzenlenir. Varna Savaşı, Konstantinoupolis'e Latinlerin mi yoksa Türklerin mi egemen olacağını gösterir. Artık imparatorluk Batı'dan yardım alamaz ve kendi kaderine terk edilir. Osmanlı Türkleri izin verdiği için başkent dışında çok küçük bir alana sıkışmıştır ve Mora Despotluğu elindeki tek topraktır. II. Kosova Savaşı, Macarların Osmanlı Türklerini Balkanlardan atarak Sırbistan'a sahip olma mücadelesidir.

3. 1. 3. 1. 13. XI. Konstantin Dragases Palaiologos (1448–53) Konstantinos IA Dragasis Palaiologos

İmparator, Konstantin'i halefi olarak atar. Bu yüzden Demetrius tahtı talep etmek için geldiğinde şehre girişi reddedilir ve imparatoriçe Helena Dragases arabuluculuk yapar. Demetrius, tanınmak için sultana elçiler gönderir. Helena, Georgios Frantzis'i Konstantin'in tanınması için elçi olarak gönderir. Sultan, Konstantin'in lehine karar verir ve imparatorluk yetkilileri Konstantin'i tanınmaları için başkentten gönderilir. Tocco ölünce ve sultan, Arta'yı ve anakarayı fetheder ve oğlu III. Leonardo Tocco'nun (1448–79) Zakintos/Zante ve Kefalonya'yı elinde tutmasına izin verir. Osmanlı Türklerinin desteğiyle II. Vladislav'ı devrerek Eflak voyvodası olan III. Vlad Tepeş/Dracula (1448), Osmanlı Türkleri desteğini çekince tahtını koruyamaz ve voyvodalığa tekrardan II. Vladislav (1448–56) gelir.

1449 yılında Mora Mistra'da 6 Ocak Epifani Bayramında XI. Konstantin taçlandırılır. Katalan gemisiyle başkente varır. Konstantin, Demetrius ve Thomas ile anlaşmaya varır: Demetrius (1449–60), Konstantin'in Mistra merkezli eski

hâkimiyetindeki topraklara ve Thomas Ahaya, Patras, Glarentza ve Messenia'ya sahip olur. Barışı korumak için Helena, Konstantin ve birbirlerine yemin ederler. İmparatorun dostu Yannis Kantakuzenos'un oğlu Konstantin Papa'dan Lateran Palatin Kontu unvanını alır. İmparatorun önde gelen bakanları aynı ailedir: Megas Domestikos Andronikos Kantakuzenos, Demetrius Kantakuzenos ve Megas Dük Lukas Notaras. Notaras, anti-Birlik taraftarıdır. Sultan, imparatorla barış anlaşmasını yeniler. Birlik karşıtı muhalefet konusundaki endişelerden dolayı imparator yeniden taç giymez.

1450 yılında patrik, anti-Birlikçi baskısından dolayı görevini bırakınca II. Athanasios (1450–53) patrik olur. Sabık imparatorun kâtibi ve yargıçlarından olmasına rağmen Skholarios mevcut imparatora hizmet etmekte bir gelecek görmediğinden Gennadios adını alarak keşiş olur ve başkentteki Birlik karşıtlığının merkezi haline gelen bir manastır hücreğine çekilir. Sultan, Arnavutluk'taki Krujë/Akçahisar kentini kuşatır. İskender Bey kuşatılanlara yardıma gelir. Sultan kuşatmada başarısız olarak geri çekilir.

1451 yılında Sultan Murad ölünce Sadrazam Çandarlı Halil Paşa, Manisa'ya ulak gönderir. II. Mehmet (1451–81) başkente gelir. II. Mehmet başkente gelmeden önce yeniçerilerin çıkardığı isyanı Çandarlı Halil Paşa, sultan gelince ihsanda bulunacağı sözünü vererek sonlandırır ve görevinde kalır. Sultan, Karamanoğlu İbrahim Bey'in Anadolu'da çıkardığı sorun için yaptığı seferdeyken imparatorundan, yıllık ödemeyi arttırmazsa Orhan Çelebi'yi tahta talip olarak kullanmakla tehdit eden elçiler gelir. Halil Paşa onlara Mehmed gibi şiddetli ve fevri bir gence tehditte bulunmak için aptal olduklarını söyler. Anadolu Hisar'ından Boğazı geçen sultan, Avrupa kıyısında kale yaptırmaya karar verir.

İmparatorluk elçilerine barışı onaylanacağına yemin eder. Emir Süleyman'ın torunu olduğu iddia edilen Orhan Çelebi'nin Konstantinoupolis'teki güvencesi karşılığında imparatorluğa, Çorlu'ya kadar olan toprakların idaresini ve Struma Nehri üzerindeki topraklardan elde edilen gelirlerin bağışlandığını teyit eder. Trabzon imparatoru IV. Yannis Megas Komnanos'un (1429–60) kızının imparator ile nişanlanması konusunda Yannis ile görüşme yapan Frantzis, Murad'ın ölümünü duyduğunda Mehmed'in aynı derecede savaşçı olduğu konusunda uyarır. Sultan, Murad'ın dul eşi Branković'in kızı Mara'yı babasına geri gönderir. Frantzis, Trabzon'da bunu duyunca üvey oğlunun iyi niyetini güvence altına alacağından imparator için daha iyi bir eş olarak görür. İmparatorluk elçileri Sırbistan'a gönderilir ancak Mara tekrar evlenmeyi reddeder. İskender Bey, Osmanlı Türklerine karşı V.

Alfonso ile Gaeta Antlaşmasını yaparak Aragon vasalı olur. Sultan, Macarlarla ateşkes imzalar. Eski patrik III. Gregorios, Birlik karşıtı muhalefetin gücü nedeniyle Roma'ya gider.

1452 yılında Sultan, Gelibolu'dan deniz yoluyla gelerek Avrupa yakasında Boğaz'ın en dar noktasında kale yerini ilan eder. Konstantinoupolis'te panik olur. İmparator, en azından Bayezid'in çalışmalarından önce Manuel'i haberdar ettiğini belirtir ve protesto etmek için elçiler gönderir. İmparator işçilere yiyecek ve içecek gönderir. Sultan gönderilen iki elçinin kafasını kestirir. 15 Nisan–31 Ağustos tarihleri arasında boğazdan geçen gemileri kontrol altında tutabilmek için mahalli Grek binaları malzeme için yağmalanarak Rumeli/Boğazkesen Hisarı inşa edilir. İmparator, başkent kapılarını kapatarak yiyecek stoklar.

Sultan, geçiş ücreti ödemeyen gemilerin batırılması emriyle Rumeli Hisarına garnizon ve toplar yerleştirdikten sonra başkent yakınlarında kuşatma için istikşaf yapar. Kendisi Edirne'ye ve donanma Gelibolu'ya döner. İsteddiği yüksek miktar ödenmediği için Konstantinoupolis'ten kaçan Transilvanyalı topçu Urban'ı Konstantinoupolis'in surlarını aşmak için gelmiş geçmiş en büyük topu inşa etmekle görevlendirir. 3 Venedik gemisi Rumeli Hisar ablukasını aşmaya çalışır ve bombardımana tutulur. Bir gemi batırılır. Yakalanan mürettebat Dimetoka'da sultana götürülür ve orada mürettebatın kafasının kesilerken kaptan Antonio Enrizzo kazığa geçirilir.

İmparator, umutsuzca Ragusa'ya başvurarak tacirlerine özel ayrıcalıklar tanımayı önerir. İtalya kentlerine ve papalığa yardım konusunda çağrılar yapar. V. Alfonso'dan yardım talep eder ancak yiyecek dolu bir gemi dışında bir yardım görmez. Kardinal İsidore, Roma'dan Midilli Latin başpiskoposu Leonard (1444–58/59) ve 200 Napolili okçu ile gelir. 26 Temmuz Papa V. Nikolaos (1447–55) tarafından İsidore (1452–53), Konstantinoupolis Latin Patriği ilan edilir. Eylül ayında Hunyadi, elçiler göndererek askeri yardım karşılığında Mesembria talep eder ancak imparator talebini reddeder. 15 Kasım saraydaki toplantıda İsidore, başkent din adamlarına hitap ederek Birliği teşvik eder. Ancak Anti-Birlikçiler itiraz belgesini imzalarlar. İsidore, Ayasofya'da Latin ve Grek ayinini birlikte yönetir ve papanın adı patrikten önce duyurur. Halkın çoğunluğu ayini boykot eder. Birlik kararnameleri okunur. İskender Bey üzerine gönderilen Osmanlı güçlerini püskürtür.

1453 yılında imparator şehrin savunmasını düzenler. Cenova'dan 700 adamla gelen Giovanni Giustiniani Longo, kara kuvvetleri başkomutanı ve Protostrator atanır.

İskender Bey üzerine gönderilen İbrahim Paşa savaşta mağlup olarak şehid edilir. İskender Bey, Kocacık Kalesini alamaz ve Debar/Debre kalesine geri döner. Turahan Bey ve oğulları, Korint Kıstağı boyunca Peloponeze doğru Thomas ve Demetrius'u meşgul etmek için kırsal bölgeyi harap ederler. Ahmed Bey, Leontarion'a doğru ilerlerken Demetrius'un kayınbiraderi Mattheos Palaiologos Asen tarafından yakalanır. Sultan, Edirne'de Urban tarafından tasarlanan bir topun deneme ateşini yapar. 6 Girit ve 1 Venedik gemisi Haliç'ten kaçar. 5 Ceneviz, 5 Venedik, 3 Girit, 1 Ancona, 1 İspanyol, 1 Fransız ve limanı savunmak için 7 Grek gemisi kalır ve girişi engellemek için dev bir zincir yapılır. Şehirde yaklaşık 4773 Grek ve 2000 kadar yabancı asker vardır. Sultan ana ordunun başında Edirne'den ayrılırken Karaca Bey, kentin çevresindeki imparatorluk toprakları olan Tarabya, Marmara Ereğlisi, Silivri ve Eritabai'yi fetheder. Sultanın devasa top katarı şehrin dışına ulaşır.

2 Nisan Pazartesi Paskalya sultan yaklaşık 80000–100000 kişilik bir orduyla gelir ve zincir Haliç'i kapatmak için çekilir. Sultan, St. Romanos/Topkapının karşısında, Anadolu ordusu güneyde surlar boyunca Marmara Denizi'ne Avrupa ordusu kuzeyde Haliç'e ve Zağanos Paşa ve Karaca Bey, Galata'ya bakan Haliç'in karşısında kamp kurarlar. 6 Nisan Cuma Türk ordusu surlara doğru ilerler ve kuşatmaya başlar. İmparator ve Gustiniani, Topkapı'da yerlerini alırlar. 17 Nisan Surlara gece saldırısı başarısız olur. 20 Nisan Sakız Adasından gelen 3 Ceneviz gemisi ve 1 Grek Mora gemisi, Boğaz'daki savaşta Türk deniz ablukasını kırar ve Sultan, denizcilerine bağırarak atını denize sürer. Amiral Baltaoğlu Süleyman kazığa oturtulmaktan kıl payı kurtulur ve yerine Hamza Bey geçer. 21 Nisan Topkapı yakınındaki sur bölümüne toplar tarafından gedik açılır. Sultanın kampında savaş konseyinde görüntüye göre şehirle temas halinde olan Çandarlı Halil Paşa, imparatorun barış için 70.000 ipeperon ödeyeceğini söyler. Ancak Zağanos Paşa komutasındaki diğer vezirler daha savaşçıdır ve sultan onları destekler. Sultan, gemilerini Haliç'e taşımak için Galata'nın dışında bir "kızak" ve silindirler inşa eder.

22 Nisan İlk Türk gemileri kızak boyunca Haliç'e taşınır ve şaşkına dönen Grekler gemilerin denize indirilmesini engellemek için hiçbir çaba göstermez. Gemiler beklendiği gibi Haliç'te yüzer. Venedikli kaptan Giacomo Cocco, gece vakti Türk gemilerini yakmak için baskın düzenler lakin keşfedilir ve yenilir. Yakalanan 33 baskıncı Haliç boyunca kazığa oturtulunca şehirdeki Türk tutsaklar misilleme olarak surlarda idam edilir. Filo Venedik'i çok geç terk eder. Konstantinopolis'ten bir Venedik gemisi, yardım aramak için gönderilir ve hiçbir şey gelmediğine dair raporlar

gelir. Erzak azaldıkça bu durum karamsarlığı artırır. Askerlere ödenek tükendiğinde kilise metallere el konulduğundan vatandaşın para toplanır. Kara surlarının dışındaki surun alt kısmı oluşan hasardan sonra terk edilir.

Sultan, kayıbiraderi Sinoplu İsmail Bey'i teslim olmaları için şehre gönderir. İmparatorun Mora'ya güvenli geçişini, kenttekilerin zarar görmeyeceklerini belirterek kentin Osmanlı hâkimiyetine bırakılmasını ister. İmparator, sadece haraç ödeyeceklerini ve şehri savunmak için ölmeye hazır olduklarını, barışçıl bir şekilde ayrılacaksa başka bir şehri yönetme teklifini reddettiklerini söyler. 26 Mayıs Türk kampında makineler taarruza hazırlanırken sürekli ateşler yanmaya başlar ve ordu vaizler tarafından dinî vazifeye şevkle hazırlanır. Giustiniani, Topkapıdaki gedikleri onarır. Ancak Notaras onun istediği topu vermeyi reddeder ve imparator hakemlik yaparken neredeyse karşı karşıya gelirler. Akşamı Ayasofya'nın kubbesinin üzerinde kent halkını umutsuzluğa sevk eden ışık huzmeleri görülür ve Theotokos'un kentini terk ettiğine yorumlanır. 28 Mayıs İmparator, Ayasofya'daki son ayinden sonra geceyi Büyük Saray'da geçirir. İsidore Birlikçi bir ayin yürütmesine rağmen, halk savaşın sonucunu beklerken son safhada katedrallerine (Ayasofya) geri döner.

29 Mayıs Salı son saldırı, Topkapı ile Blakhernae arasındaki surların en hasarlı bölgesini merkeze alarak yapılır. Savaş erken saatlerde şiddetlenirken, Haliç'den deniz surlarına eşzamanlı saldırı yapılır. Birkaç saat sonra, şafak vakti, Giustiniani kolundan veya bacağından bir okla yaralanır ve imparatorun ricalarına rağmen tedavi için Galata'ya çekilir. Kapının yanındaki dış sur alınır ve tutulur. Yaklaşık 50 Yeniçeri, Xylokerkos Kapısı yakınında kapatılan Kerkoporta arka kapısından geçerek sancakları çekmek için kuleye tırmanır. Kulede Türk sancaklarının görülmesi paniğe neden olur ve Hıristiyanlar geri çekilmeye başlar. İmparator savaş esnasında öldürülür. İtalyanlar Galata'daki gemilerine kaçmaya çalışırlar. Türkler de deniz surlarını ele geçirir ve şehir içinde ilerlerler.

Galata'nın "podestasi" Angelo Giovanni Lomellino (1452–53) teslim olur. Antonio Diedo, Venedik ve Ceneviz gemilerinin Galata limanından ayrılmalarına öncülük eder ve bazı sakinler Ege'ye güvenle kaçan filoda yer alır. İsidore kılık değiştirerek Galata üzerinden kaçar ve Giustiniani, Sakız Adasına ulaşır ama orada yaralarından dolayı ölür. Türklerin bir meleğin gelişiyle Konstantin Forumu'ndan geri atılacağı kehanetine güvenen Grekler, Ayasofya'da toplanırlar. Türkler kapıları kırar ve onları köle gibi toplarlar. Efsaneye göre görevli rahip gizli kapıdan kaçar ve Hıristiyan ayini yeniden başladığında geri dönecektir. Saldırıya katılanların daha sonraki sözlü

hatıralarına göre, Grekler şehrin bazı bölgelerini Türk komutanlarına teslim etmeyi başarırlar. Şehir yağmalanır ve o öğleden sonra sultan, atla merkeze ve cami olarak korunmasını emrettiği Ayasofya'yı incelemek için girer. Yakalanan Notaras'ı direniş için azarladıktan sonra şehirdeki Hıristiyan idaresinin başı yapmayı vaat eder sonradan fikrini değiştirerek oğullarıyla birlikte idam ettirir. Haliç'te üç burçta direnen Giritli denizcilere af çıkarılır ve evlerine dönmelerine izin verilir.

Analiz

Ayasofya'da taç giyme töreni yapılmadan tahta çıkan imparator genç sultan Mehmed'i sınamak için hanedana mensup Orhan Çelebi'yi bırakmakla tehdit eder ki bu durum karşısında muhtemelen sultan fetih tarihini öne çeker. Nicolle ve Hook'un (2018) belirttiklerine göre Hunyadi'nin deniz yoluyla Osmanlı Türklerinin gerisine çıkarma yapma planı gerçekleşmez. Venedik yardım konusunda ağır davranır ve imparatorluk sona erer.

Ronchey'in (2015) belirttiği gibi Roma kilisesi çatısında Birlik ile oluşturulmak istenilen bir basileia/ilahi imparatorluk politikası olumsuz neticelenir. Katolik Kilisesi'nin az bir destekle gönderdiği Kardinal İsidore karşısında Skholarios'un Birlik karşıtı söylevleri etkili olur. Öyle ki Megas Dük Lukas Notaras'ın, "Şehrin ortasında Latin serpuşu görmektense Türk sarığı görmeyi tercih ederim" sözleri durumu özetler.

Gemilerin karadan yürütülmesi hususunda olay esnasında Osmanlı Türk ordusundaki Sırp Yeniçeri Konstantin Mihailoviç'in anılarında (2013) "Bu devirde, Türk padişahının emrinde denize açılacak tecrübeye sahip kimse yoktu, denize dört İtalyan mili uzaktaki ormanda otuz sağlam gemi yaptırılmasını emretti" ifadesinden gemilerin denizden dört İtalyan mili açıkta yapıldığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde (1971) "Fatih Sultan Mehmet, gemilerini Okmeydanı'ndan aşağı tersane bahçesine indirmiştir" ve Müneccimbaşı Ahmed Dede tarafından yazılan Müneccimbaşı Tarihi/Sahaif-ül-Ahbar fi Vekayi-ül-a'sar (1977) adlı eserde "sahih bir rivaye göre gemilerin Okmeydanı'nda hazırlandığı ve buradan denize indirildiği" belirtilmektedir. Bu hususta yukarıdaki bilgiler ve yaptığımız tetik neticesinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- IV. Haçlı Seferi sırasında Haçlılar Haliç'e gemileriyle kente girdikten sonra kenti alabilmişlerdir. Konstantiniyye'nin deniz surlarının genişliği kara surlarından daha küçüktür. IV. Haçlı Seferinde Haçlıların elinde ateşli silah top kullanımının o devirde bilinmediği de dikkate alınmalıdır.

- Osmanlı gemileri 20 Nisan tarihinde Sakız Adasından gelen 3 Ceneviz gemisi ve 1 Grek Mora gemisinin Boğaz'daki savaşta Türk deniz ablukasını kırarak kente ulaşmasını engelleyemezler. Çünkü Osmanlı donanmasında kalyon yoktur ve eldeki gemiler muhtemelen güvertesi alçak mavna boyutunda gemilerdir. Zaten bu durum Haliç girişindeki zinciri kıramamalarından da belli olmaktadır.
- Osmanlı gemilerinin güvertesi alçak olduğundan şayet üzerlerinde top varsa ki kalibresi gemiler küçük olduğundan dolayı düşüktür, deniz surları seviyesinden aşağı seviyeye tekabül etmektedir.
- Gemiler Haliç'e indirildikten sonra Venedikli kaptan Giacomo Cocco'nun gece baskısıyla Türk gemilerini yakma eyleminden başka kuşatma ile ilgili anılar ve yayınlarda Haliç'teki Osmanlı gemileriyle ilgili bir olaydan bahsedilmez.
- Osmanlı Türklerinin kara surlarından kente girmesinden sonra kentteki panik havası sonrasında Osmanlı gemilerinin deniz surlarından içeriye girdikleri belirtilirken Haliç'teki Osmanlı gemilerinin kentten ayrılan gemilere bir engelleme girişiminden bahsedilmez.
- Savunmanın son günlerinde Giovanni Giustiniani Longo'nun Topkapı'daki gedikleri onardıktan sonra Haliç limanı ve çevresini korumakla görevli komutan Lukas Notaras'dan top istemesi Haliç surlarındaki gemilerin saldırı için ehemmiyetsiz bulunmasına delalet eder.

26 Mayıs akşamı Ayasofya'nın kubbesinde ışık olayları konusunda en mantıklı açıklama Crowley (2011) tarafından belirtilen 1453 yılı başlarında Avustralya'nın 2.000 km kadar doğusundaki Kuwae Volkanik Adası'nda meydana gelen volkanik patlamadır. Ayasofya'nın bakır kubbesini meşum ateş kurdeleleriyle saran ve kent halkına unutulmuşluk, terk edilmişlik duygusuna salan olgu da bu atmosferik parçacıkların kendisinden, ya da St. Elmo Ateşi (atmosferik elektriğin boşalmasından doğan ışımaya) ile yaptığı ortak etkiden kaynaklanmış olabileceğini belirtilir.

İmparatorun akıbetiyle ilgili iki anlatı vardır:

- Hıristiyanlar tarafından anlatılan birincisi Osmanlı askerlerine karşı Aziz Romanos Kapısı gediğinden maiyeti ile mücadele sırasında,
- Osmanlı tarihçileri tarafından anlatılan ikincisi Mora Despotluğu'na götürecek bir gemi aramak için Marmara Denizi surlarının kara surlarıyla buluştuğu yerdeki minik limana doğru ilerlerken önüne çıkan Osmanlı askerleri tarafından öldürülmesidir.

Muhtemeldir ki ikincisi doğrudur çünkü “Tarihi kazananlar yazar” ve yenik olanlar kendi canının telaşına düşükleri için imparatorun ölümü gibi son dakika veya diğer bir deyişle yenikler için kaos ve karmaşanın hâkim olduğu durumlarda verdikleri bilgiler objektiflikten ziyade yüceltme ve efsanevi olur.

Mora Despotluğu, Trabzon Rum İmparatorluğu, Epir Despotluğu ve Teodora/Mengüp Prensligi imparatorluktan artakalan devletlerdir. Konstantinoupolis’in Patriakhopolis/Patrik Kenti dönemi başlar ve günümüzde de halen Hıristiyan dünyasında devam etmektedir.

3. 1. 4. Osmanlı Devleti (1302–1481)

3. 1. 4. 1. Osmanlı Hanedanı (1302 – 1922)

3. 1. 4. 1. II. Mehmet Fatih (1444–46/51–81)

30 Mayıs sultan, Çandarlı Halil Paşa’yı azlederek yerine Zağanos Paşa’yı getirir. 1 Haziran Silivri ve Epibatos kaleleri teslim olurlar. Sultan, yağmayı sona erdirerek birlikleri surların dışına çıkarttırır. Galata Cenevizlerinin varlığını ve ayrıcalıklarını teyit eder. 2 Haziran üç günlük yağma durdurarak ordu ve donanmaya kenti terk etme emri verilir. 21 Haziran sultan Edirne’ye geri döner. Midilli lordu I. Dorino Gattilusio’ya (1428–55), Limni’yi devralır. Ayrıca İmroz/Gökçeada adasında hâkim tarihçi Kritoboulus, adayı Gattilusio ailesine devretmek için sultanın iznini alır.

Süleyman Bey, 1500 yeniçeriden oluşan garnizonla Konstantiniyye’ye vali yapılır. Surlar onarılır ve kenti eski haline getirmek için yeni yerleşimciler getirilir. Çoğunlukla Moralı Rumlar, Haliç boyunca Fener mahallesinde yoğunlaşırlar. Çandarlı Halil Paşa idam edilir. Trabzon hükümdarı IV. Yannis, yıllık haraç olarak 2.000 duka öder. Mora’daki Thomas ve Demetrius Palaiologos, ağustos ayında Branković’in yaptığı gibi, topraklarını güvenceye almak için yılda 12.000 duka öderler. Thomas ve Demetrios’a karşı Arnavut paralı askerlerin maaş eksiliğinden kaynaklanan isyana yerel Grek arkhonları/yöneticileri de dâhil olur ve Manuel Kantakuzenos’u lider atarlar. Sultan, yeni düzende Grek nüfusunu yönetmek için Birlik karşıtı yeni bir patrik atamaya karar verir. Arattığı Gennadios’u Edirne’de köle olarak bulur onun için fidye öder. Verdiği beratla aşağıdaki güvenceleri verir:

- Can güvenliği,
- Vergi muafiyeti,
- Halefler ve dini görevliler için ayrıcalıkların devamı,

- Millet başı olma hakkı.

Patrikten, Hıristiyanlık itikadını anlatan bir risale yazmasını ister. Papa, Konstantiniyye'nin fethini Hıristiyanlığın utancı olarak yorumlar. 30 Eylül Papa, Grek İmparatorluğu'nu yeniden kurmak ve Kutsal Toprakları geri almak amacıyla Osmanlı Türklerine karşı yeni bir Haçlı Seferi çağrısı yapan bildiri yayınlar. Ancak çabası bir sonuç vermez.

1454 yılında Despotlar sultana başvurur. Turahan Bey'in oğlu Umur Paşa isyanı sonlandırır. Manuel kaçar ve Mora'ya gelen Turahan Bey, despotları çağırarak nasihat verir. Despotlar yılda 12.000 altın haraç ödemeyi kabul ederek Osmanlı hâkimiyetini tanırlar. Arkhonlar isyanı sürdürürler ve despotlarla savaşır. Arnavutlar, başlarındaki toprak sahiplerini defederek arazileri kendi aralarında bölüştürmesi için sultana başvururlar. Ancak mevcut haraç seviyesini sürdürmeye söz veremedikleri için göz ardı edilirler. Venedik'in olası bir Haçlı girişimde olmaması için ticaret serbestliği tanıyan ve %2 giriş-çıkış gümrük vergisi koyan antlaşma imzalanır. Osmanlı Türkleri, ateşkesi ihlal ederek Sırbistan'a girerler ve Smederevo'yu kuşatırlar. Hunyadi, Osmanlı Türklerini Kruševac'ta bozguna uğratar ve Vidin'i harabeye çevirerek Belgrad'a döner.

Gennadios'un (1454–56), Herakleia piskoposu tarafından Herakleia'da Epifani Bayramı'nda patriklik takdis töreni yapılır. Gennadios, İslam Hukuku altındaki Grek Hıristiyan Millet lideri olarak, dindaşların sorumluluğunu ve yükümlülüğünü üstlenir. Mahkemeleri, dini unsuru olan tüm konularda (örneğin miras, boşanma, ahlak) ve iki Ortodoks davacının karıştığı ticari davalarda yargı yetkisine sahiptir. Sinod ve mevcut Patrik idaresi korunur ve Patrik (teknik olarak) sadece sinod tarafından azledilebilir. Patrik, Ortodoks İtikadını anlatan metni verince sultan ulemadan buna en kısa zamanda yanıt verilmesini ister. Eski Saray'ın inşaatına başlanır.

1455 yılında Osmanlı uleması tarafından Ebu'r-Reca Necmeddin Muhtar b. Mahmud b. Muhammed ez-Zahidi'nin er-Risalet'n-Nasırıyye eseri temel alınarak Gennadios'un İtikadnamesi'ne reddiye yazılır. Kapalıçarşı'nın çekirdeği olan imparatorlukta kalma İç/Cevahir Bedestan'nın inşaatına başlanır. İskender Bey'in Berat Kuşatması başarısız olur.

1456 yılında Enez, Semadirek ve Gökçeada fethedilerek Enez Lordluğu ortadan kaldırılır. Taşoz fethedilir. Sultan, 4–22 Temmuz tarihleri arasındaki Belgrad kuşatmasında Hunyadi ve Katolik keşiş Giovanni da Capestrano liderliğindeki ordu tarafından bozguna uğrattılır. Hunyadi, Papa tarafından "Athleta Christi/Hıristiyanlığın Savaşçısı" olarak adlandırılır. Hunyadi ve Capestrano başarılarını değerlendirmeden

vabadan ölürler. İskender Bey, Osmanlı Türklerini Oranik Muharabesinde mağlup eder. Sultan, Amuritzis'e dünya haritası yaptırır. Macarların desteğiyle III. Vlad Tepeş/Dracula (1456–62) Eflak Voyvodalığı'na ikinci kez gelir. Yerel Türk baskısı ve tehditleri nedeniyle Gennadios, sultandan patrikhane ana merkezini daha güvenli Fener mahallesindeki Pammakaristos kilise ve manastırına taşıma iznini alır. Sultan, Fatih Cami inşa etmek için harap olmuş Havariyyun Kilisesini yıkar.

1457 yılında Mora'da Thomas ve Demetrius, yıllık 10.000 altın haracı ödeyemezler. Sultan onlara ödemelerini ya da ülkeyi terk etmelerini emreder. Papa III. Calixtus (1455–58) ve Aragon-Napoli Kralı V. Alfonso tarafından Ege Denizi'nde Osmanlı Türklerinin ele geçirdikleri adaları geri almak amacıyla Haçlı Seferi düzenlerler. Limni, Taşoz ve Semadirek adalarını ele geçirirler ancak Osmanlı Türk donanması ortaya çıkınca geri çekilirler ve adalar tekrardan Osmanlı Türklerinin eline geçer. Konstantiniyye, Edirne'de çıkan büyük yangından sonra başkent olur. İskender Bey, Osmanlı Türklerini Albulena Muharebesinde mağlup eder.

1458 yılında Konstantiniyye'de Yedikule Kalesi inşa edilir. Sultan, Teselya üzerinden Yunanistan'a ilerler. Mora'da imparatora ait yerlerde veraset iddiasında bulunan sultan bizzat giderek Tarsos, Rupeli, Patras, Agion ve Korint'i fethederek Ömer Bey'i Pelepones valisi olarak atar. Despotlar barışı koruyacaklarına yemin ederler. Hunyadi'nin oğlu Macaristan ve Hırvatistan Kralı Matthias/Matyas Corvinus (1458–90) Sırbistan'ın Türklere karşı dayanabileceği son kale olan Semendire'yi işgal eder. Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan (1452–78), Trabzon İmparatoru IV. Yannis'in kızı Theodora/Despina Hatun ile evlenir. Eski Saray, sultanın beğenmemesi üzerine yıkılır.

1459 yılında Thomas, Türklere karşı bir isyan girişiminde bulunur. Demetrius katılmayacağı için onun topraklarına da saldırır. Demetrius, sultandan yardım talebinde bulunur. Sultan, Ömer Bey'i isyana izin verdiği için görevden alır ve Hamza Bey despotluğu fetheder. Thomas, yardım için yeni Papa II. Pius'a (1458–64) delegeler gönderir. Başkenti Leontarion'un dışında yenilir ve Messenia'ya kaçar. Hastalık ve yetersiz erzak Hamza Bey'i Teselya'ya çekilmeye zorlar. Geri döndüğünde Thomas barış için elçiler gönderir. Sultan, antlaşma imzalamak için 3.000 altın, tüm fetihlerin tahliyesini ve 20 gün içinde Korint'te görünmesini talep eder. Thomas itaat eder ve affedilir ve Türk himayesinde dostluk ve barış yemini etmek için Demetrius ile buluşur. Semendire fethedilerek Sancak yapılır. Böylelikle Belgrad dışında Sırbistan'da Osmanlı

Türk egemenliği kurulur. Papa tarafından Mantua Konsili'nde Osmanlı Türklerine karşı Haçlı Seferi için başarısız bir çağrı yapılır. Yeni/Topkapı Sarayı'nın inşaatına başlanır.

1460 yılında Thomas ve Demetrius arasında yeniden savaş çıkar. Sultan, Mistra'ya gelince Demetrius savaşmadan teslim olur. Sultan, Thomas'ın topraklarına ilerler ve fetheder. Thomas, Venedik'e ait olan Pylos/Navarino'ya kaçar. Sultan teslimiyet alarak ve halkı köleleştirerek hâkimiyeti boyunca ilerler. Pylos'a yaklaşırken Venedikliler onun gazabından korkunca Thomas ve ailesi denize açılarak Korfu'ya kaçar. Demetrius dönüşte Edirne'ye kadar hükümdar ve maiyetine eşlik eder. Anakarada Enez ile İmroz ve Bozcaada Adalarının lordluk sıfatı verilir. Konstantin Graitzas Palaiologos, Salmenikon'un zapt edilemez kalesinde başarılı savunmaya öncülük eder. Mora Despotluğu ve Yunanistan'da imparatorluk hâkimiyeti sona erer. Dönüş yolculuğunda sultan Thebai'yi de fetheder. Ailesini Korfu'da bırakan Thomas, papadan yardım istemek ve Patras'tan değerli bir rölik olan St. Andreas'ın başını ona bağışlamak için Ancona'ya gelir. İskender Beyle üç yıllık ateşkes yapılır. Kapalıçarşı'nın ikinci yapısı olan Yeni/Sandal Bedesteni'nin yapımına başlanır.

1461 yılında Roma'ya gelen Thomas Santo Spirito hastanesinde kalır. Trabzon'un Uzun Hasan ile ittifakından çekinen Sultan, donanma paralel seyrederken Karadeniz kıyısı boyunca ilerler. Bu esnada Vlad, sultana haraç ödemeyi reddederek isyan eder. Yolda eniştesi Sinoplu Candaroğlu Kemaleddin İsmail Bey'i (1443–61) tahtından indirir ve yerine ancak birkaç ay hüküm süren ve yıllık 50.000 duka altın vermek şartıyla hüküm sürmesine izin verilen Kızıl Ahmed Bey (1461) geçer. Ardından önce Uzun Hasan'la görüşmek amacıyla Erzurum'a gittiği izlenimi vermek için Güneydoğu'ya doğru yola çıkar. Sultan, Uzun Hasan'ın Arami Hristiyan annesi Sara Hatun liderliğindeki elçileriyle Erzincan yakınlarında buluşur ve barışı kabul eder.

Filosu bombardımana başlamak için şehre varırken, Zigana Geçidi üzerinden dağları geçerek Trabzon topraklarına girer. Deniz kuşatmasının 32. gününde, sultanın öncüleri dış surlara ulaşırlar. Komutanı Sadrazam Mahmud Paşa, imparator II. David'e (1458–61) Demetrius gibi olmasını söyler. David, Mahmud ile Georgios Amirutzis aracılığıyla müzakerelere başlar. 15 Ağustos Trabzon barışçıl bir şekilde Türk ordusuna teslim edilir. David ve ailesi, Gürcistan'a götürüldüğü bildirilen en küçük oğlu hariç, saray mensuplarıyla birlikte Türk gemileriyle Konstantiniyye'ye gönderilir. 257 yıl süren Trabzon Rum İmparatorluğu sona erer. Trabzon'daki manastır vakıfları ilga edilirken Athos/Aynoroz dağındaki manastır vakıfları tasdik edilir. Salmeniko teslim olur. Konstantin Graitzas Palaiologos, Venedik kalesi Naupaktos/Leponto'ya sığınır ve

ömrünü Venedik Generali olarak geçirir. Bursalı I. Hovagim (1461–78), Konstantiniyye’ye çağrılarak Ermeni Patrikhanesinin Katolikos’u olarak atanır.

1462 yılında Midilli fethedilerek Midilli Lordluğu ortadan kaldırılır. Vlad üzerine sultan Eflak seferine çıkar. Vlad’ın 17 Haziran’da Osmanlı ordugâhına yaptığı Târgovişte gece baskını başarısız olunca kaçar ve sultan tarafından Vlad’ın kardeşi Radu (1462–74) Eflak Voyvodalığına getirilir. Vlad, Macar Kralı Corvinus’a sığınır ancak onu himaye etmekle suçlanmaktan çekinen kral tarafından hapsedilir. Venedik belgelerinde “Comune Veneciarum/Venedik Şehri” yerine “Serenissima Signoria/En Huzur Beylik” kullanılır. İskender Bey üzerine gönderilen Osmanlı güçlerini geri püskürtür.

1463 yılında Bosna Krallığı ortadan kaldırılarak Bosna Sancağı oluşturulur. Venedik ile savaş başlar. Papa tarafından Mantua Konsili’nde yapılan Haçlı Seferi çağrısına Osmanlı Türkleriyle savaş halinde olan Venedikliler ve onlar gibi savaş halinde olan müttefikleri İskender Bey olumlu yanıt verirler. İskender Bey, Osmanlı Türklerinin birinci ordusunu Makro’da, ikinci orduyu Ohri’de ve üçüncü orduyu Üsküp yakınlarında mağlup eder.

1464 yılında İskender Bey, sultanla 10 yıllık barış anlaşması imzalar. Ancona limanından yola çıkarılması düşünülen Haçlı Donanması girişimi Papa’nın birkaç gün sonra ölmesi üzerine akamete uğrar. İskender Bey, anlaşmaya aykırı olarak kaleleri güçlendirmek için gelen Osmanlı Türklerine saldırarak mağlup eder. Topkapı Sarayı’nın inşaatı tamamlanır ancak ilavelerle inşaat 1478 yılına kadar sürer.

1465 yılında sultan Georgios Amirutzis’i Ptolemaios’un coğrafya eserinden faydalanarak bir dünya haritası hazırlamakla görevlendirir. Karamaoğullarına yapılan seferde Konya alınır. İskender Bey, Osmanlı Türklerine karşı Vaikal Muharebesinde yenilir. Ancak İkinci Vaikal Muharebesinde İskender Bey, Osmanlı Türklerini mağlup eder. Ardından Tiran yakınlarındaki Kaşari alanında başka bir Osmanlı Türk ordusunu mağlup eder.

1466 yılında sultan bizzat ordunun başında gelerek Akçahisar’ı kuşatır ve Balaban Paşa komutasında güçleri kuşatmaya devam etmeleri için bırakarak başkentine döner. İskender Bey, Balaban Paşa’yı yenerek Osmanlı Türklerinin inşa ettiği Rhethi Elbasanit/Elbasan Kalesini kuşatır.

1467 yılında sultan, İskender Beyin üzerine sefere çıkar. Elbasan kuşatmasının kaldırılmasını sağlar ve Akçahisar’ı kuşatır ancak başarısız olur. Karamanoğullarından Konya kenti ve Gevale kalesi alınır.

1468 yılında İskender Bey ölünce Arnavutluk sorunu ortadan kalkar.

1469 yılında Kardinal Bessarion'un Papa II. Pavlos'un (1464–71) onayıyla Haçlı Seferi'ne Rusya'yı dâhil etmek ve Roma ile Rus Ortodoks kilisesinin birleştirmek amacıyla Georgios Tarkhainotes'i eşi yeni ölen Moskova Büyük Prensi III. Büyük İvan Vasilyeviç'e (1462–1505) elçi olarak gönderilir.

1470 yılında sultan Negroponte/Eğriboz'u fethederek Latin Triarşisi'ni ortadan kaldırır.

1472 yılında Thomas'ın küçük kızı Zoë/Sofia ile Moskova Büyük Prensi III. İvan evlenir. İvan, Moskova'da yeni Konstantinos olarak adlandırılır. Venedik, Papalık ve Napoli Kralı I. Ferrante/Ferdinando Trastámara d'Aragona'un (1458–94) donanması, Likya, Karya ve Kilikya kıyılarını ve İzmir'i yağmalar. Uzun Hasan himayesinde hareket eden Trabzon İmparatoru David Komenos'un bir yeğeni Trabzon'a hücum eder ancak başarısız olur. Uzun Hasan'ın kuvvetleriyle Karamanlılar, Kireli/Beyşehir'de Davud Paşa ve Şehzade Mustafa komutasındaki Osmanlı Türkleri tarafından yenilirler.

1473 yılında Venedik, Papalık ve Napoli donanması yağmalayamadıkları Antalya kentinden ganimet olarak aldıkları limanı kapatan zincirin parçalarını San Pietro Kilisesi'ne asarlar. Otlukbeli Muharebesinde sultan, Uzun Hasan'ı yenilgiye uğratarak Akkoyunlu tehlikesini bertaraf eder.

1474 yılında Karamanoğulları Beyliği toprakları tamamıyla kontrol altına alınır.

1475 yılında Grek Gabras ailesinin yönetiminde bulunan Theodoro–Mengüp Prensi'nin (1362–1475) son hükümdarı Aleksandros (1474–75), Gedik Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı Türkleri tarafından tahttan indirilerek ülkesi fethedilir. Corvinus tarafından Moldovya Prensi III. Ştefan'ın (1457–1504) talebi üzerine serbest bırakılan III. Vlad Tepeş (1475–76) üçüncü kez Eflak Voyvodalığını gaspedir. Vaslui/Racova Muharebesinde III. Ştefan, Osmanlı Türklerini mağlup eder.

1476 yılında III. Vlad, Osmanlı Türklerine yenilir ve yakalanarak idam edilir. Osmanlı Türkleri III. Ştefan'a karşı Vale Albă/Akdere Muharebesinde galip gelirler ve Boğdan vasal olur.

1477 yılında Fatih kanunnamesi yayımlanır.

1478 yılında sultan bütün mülk ve vakıf arazi kuruluş belgelerinin gözden geçirilmesini ve yeniden tasdik için gerekli şartları sağlamayanların nesh edilmesini emreder. Osmanlı Türkleri Akçahisar Kalesi'ni dördüncü kuşatmalarında fethederler.

1479 yılında Venedik ile barış antlaşma yapılır. Venedik Savaşında (1463–79) Venedik tarafından yer alan Epir Despotu unvanına sahip Zakintos/Zante ve Kefalonya

hükümdarı III. Leonardo Tocco (1448–79) Venedikliler tarafından Osmanlılarla yapılan anlaşmanın dışında tutulur. Tocco topraklarını elde tutmak için Osmanlılara yılda 4.000 duka haraç ödemeyi ve Osmanlı eyalet valisine 500 duka hediye vermeyi kabul etmek zorunda kalır. Anlaşma şartlarına uymayan Tocco'nun toprakları İtalya'yı fethetmeyi düşünen Sultan tarafından fethedilir ve böylelikle 274 yıl süren Epir Despotluğu tarihe karışır. Arnavutluk, birkaç şehir dışında Osmanlı topraklarına katılır.

1480 yılında Kaptan-ı Derya/Kaptan Paşa ve Avlonya Sancakbeyi olan Gedik Ahmed Paşa komutasındaki Osmanlı donanması Ortanto Boğazı'nı geçerek İtalya yarımadasında Apulia'da karaya çıkar ve Ortanto'yu fethederek havalisini yağmalar. Bu durum karşısında Papalık, Napoli Kralı, Macar Kralı, Milano ve Ferrare dükleri ile Cevona ve Floransa cumhuriyetleri arasında ortak savunma ittifakı yapılır. Kaptan-ı Derya/Kaptan-Paşa atanan Mesih Paşa komutasındaki Osmanlı donanması Rodos'a çıkarma yapar ancak kuşatma başarısız olur ve Mesih Paşa dönüş yolunda Şövalyelerin elindeki Bodrum'u fetheder. Şehir dışındaki kırsal alanların teslimini talep eden sultanın kararına karşı çıkan Dubrovnik'in kırsal alanları yağmalanır ve Ragusalılar haracı 2.500 duka arttırmayı kabul ederler. Floransalı Francesco Berlinghieri, Geographia adlı eserini sultana gönderir. Ancak sultanın vefatından sonra eser saraya ulaşır.

1481 yılında 3 Mayıs günü sefere çıkmış olan sultan Gebze civarındaki Hünkâr Çayırı'nda vefat eder.

Analiz

Sultan, 6 Nisan–29 Mayıs günleri arasında 53 gün süren kuşatma sonucunda Grekler tarafından Roma İmparatorluğu, Papalık tarafından Grek İmparatorluğu olarak adlandırılan devleti başkenti Konstantinopolis kentini fethederek sonlandırır. Aslında bu fethin önemi Hıristiyanlığın Doğu Kalesi Konstantiniyye kentine Müslüman Türklerin egemen olması ve Moskova'nın III. Roma olduğu tezini doğurmasıdır. Öyle ki Ortodoks dünyasının liderliği Greklerden Ruslara geçer. Ortaylı'nın (2022) belirttiği gibi sultan kilise yargı yetkilerini de elinde tuttuğu için Roma hukukunda bu döneme "Türkokratia" adı verilir. Grek İmparatorluğu'ndan sonra onun mirasçısı olarak hanedanla akrabalık bağı bulunan devletleri sırasıyla ortadan kaldırır: 1456 yılında Enez Lordluğu, 1460 yılında Mora Despotluğu, 1461 yılında Trabzon Rum İmparatorluğu, 1462 yılında Midilli Lordluğu ve 1475 yılında Teodoro/Mengüp Prensiği ve 1479 yılında Epir Despotluğu.

IV. Haçlı Seferi sonunda başlayan Frankokrasi/Latinokrasi/Venetokrasi dönemini 1458 yılında Atina Dukalığı ve 1470 yılında Negroponte/Eğriboz Triarşisi

devletlerini ortadan kaldırarak sona erdirir. Böylelikle sultan hem II. Roma hâkimi olarak kendisine meydan okuyacak devletleri hem de IV. Haçlı Seferi'nden sonra imparatorluk coğrafyasında yaşanan parçalı yapıyı sonlandırır.

Otlukbeli Zaferi (1473) ile 1071 Malazgirt Savaşı'nda başlayan İran hükümdarlarının (Büyük Selçuklular, Moğol İlhanlılar ve Timur) Anadolu coğrafyasının yöneticilerini belirleme süreci sona erer. Uzunçarşılı'nın (1975) belirttiğine göre sultan, Dulkadiroğulları/Zulkadiroğulları Beyliği'ndeki iktidar sorununu neticelendirmek için Memlukler üzerine çıktığı sefer esnasında vefat eder.

İnalçık'a (2014a) göre sultan siyasi ve sosyal kurumları geliştirerek kesin şekillerini veren ve devletin gelecekteki siyasi gelişmelerini belirleyen kişidir. İnalçık'ın (1959) belirttiği gibi Osmanlı Devleti gerçek ve kesin bir şekilde kurulur. Lowry'ye (2010) göre sultanın ortak kurucu akıncı bey ailelerinin (Mihaloğulları, Evrenosoğulları, Turahanoğulları vs.) halefleri arasındaki inter primus pares/eşitler arasında birinci konumu Konstantiniyye fatihinin karizması karşısında ortadan kalkar ve artık devşirme dönemi başlar. Devşirme dönemi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasına kadar ana unsur olarak devam eder.

Bektaşî Türk unsurun Alp/Gazi Akıncı liderliğinde eriştiği zirve noktasıdır. Bu tarihten itibaren Sünni Ortodoks Medrese öğretisi güç kazanmaya başlar. 1517 yılında Mısır'ın alınması ve ulemanın Konstantiniyye'ye gelmesinden sonra hem Türk toplumunda Sünni İslam etkili olurken Bektaşî Türklük sapkın Alevilik olarak dışlanır hem de Türk kapitalist girişimi Sünni İslam'ın tamahkâr ve kaderci etkisiyle gayrimüslim unsurların ve kapitülasyon kazanan ecnebinin karşısında güç kaybetmeye başlar.

Decei'nin (1953) belirttiğine göre patrik Gennadios Ortodoks İtikadını anlatan "Kurtuluşun Tek Yolu Hakkında/İnsanlığın Kurtuluşuna Dair Yegâne Yol" isimli metni verir. Ancak sultan bunu çok uzun ve anlaşılmasının zor olduğunu belirterek kısaltmasını ister. Patrik, "Gennadius'un İtikadnamesi" adı verilen 20 bapтан oluşan Ortodoks İtikadnamesi risalesini sultana sunar. Aydın'a (2021) göre sultan, İtikadname'nin İslam'a karşı meydan okumasını fark ettiğinden bu meydan okumaya en kısa sürede cevap verilmesini ulemadan ister.

Konstantiniyye'de Nicolle ve Hook'un (2019) belirttiklerine göre dış saldırılara karşı koruma amacıyla değil bilakis Hıristiyan nüfus ayaklandığı veyahut yeni bir Haçlı seferiyle iş birliği yaptığı takdirde sığınak görevi görmesi için Yedikule Kalesi inşa edilir. Mildanoğlu ve Pontioğlu'nun (2009) belirttiklerine göre muhtemel bir Rum

isyanı karşısında Konstantiniyye’de sultan tarafından Ermeni Patrikhanesi kurulur. Muhtemeldir ki Yahudi Hahambaşılığı ticaretle becerikli olan Yahudileri ve sermayelerini çekmek için kurulmuştur.

Aliyazıcıoğlu’ya (2018) göre Kardinal Bessarion sultan ordusunun masraflarını karşılamak için fetihler gerçekleştirmelidir diye belirtir. Bunun arka planında da topraklarını korumak için büyük bir askeriye ihtiyacı ve askerlere ödeme yapmak içinde yeni topraklar fethederek büyümeye gereksinimi vardır. Bu görüş sultanın dönemindeki kısır döngüyü açıklar. Öyle ki faal savaş durumu ticari hayatı olumsuz etkiler ve parada tağşiş yapılmasına neden olur. Bu durumda hem halkın hem de askerlerin imparatorluğun toprak olarak büyümesine ters orantılı olarak kazançları azalır. Çünkü Babinger’in (2013) belirttiği gibi mültezimler hem devlete ödemeleri gereken parayı hem de kâra geçmek istiyorlarsa daha fazlasını elde etmek zorundadırlar ve bu durum halkın acımasızca çalıştırılmasını gerektiriyordur.

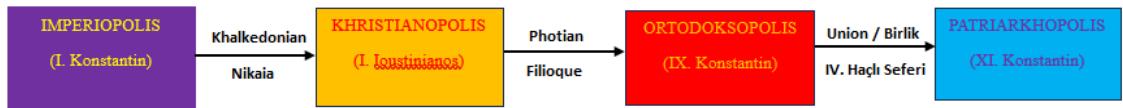
Sultan Fetret Devri ve sonrasındaki dönemde miri arazilerin tekke ve zaviye yoluyla şeyhlerin elinde artarak vakıf arazisi şeklinde geçtiğin fark eder. Vakıf arazilerinin amacında kullanılmadığı gerekçesiyle yaklaşık 20.000 âdetini hazineye gelir elde etmek için feshederek miri araziye katar. Kazgan ve Arolat’ın (2009) belirttiklerine göre sultan Grek devletinin var olan ekonomik düzenini korumak ve Ceneviz ile Venedik ittifakını önlemek için kuşatma sırasında Galata’ya saldırmaz ve fetih sonrası Galata Cenevizlilerine ahidname vererek zamanının küresel sermaye güçlerinden Cenevizlileri ürkütmez. Sonrasında Ceneviz ve Venediklilere amanname/kapitülasyon vererek onlardan alınan gümrük vergisini %5 ile sınırlar.

Roma Katolik Kilisesi çatısı altında Birlik ile oluşturulacak basileia politikası yerine Ronchey’in (2015) belirttiği gibi Ortodoks inancı altında bir tür Translatio Imperii/Egemenliğin Aktarımı düşüncesi ön plandadır. Bu düşüncenin günümüze kadar gelen fiili uygulaması Moskova’nın III. Roma olduğu tezidir. 1472 yılındaki evlilikten sonra ilerleyen yüzyıllarda Moskova, III. Roma olduğu tezini aşağıdaki nedenlerden ötürü öne sürülür:

- Konstantinopolis Grek İmparatorluğu’nun çift başlı kartalını benimsemesi,
- Konstantinopolis patriğinin esaret altında olduğunu belirterek tüm Ortodoksların dini liderliğinin Moskova kentinde olduğunu da iddia etmesi,
- Palaiologos hanedanı ile evlilik yoluyla kan bağının bulunmasıdır.

Konstantiniyye’nin geçirdiği Imperiopolis, Khristianopolis, Ortodokso polis ve Patriakhopolis dönemleri ve etmenlerini aşağıdaki Şekil 4. 13 de görülmektedir. Aziz

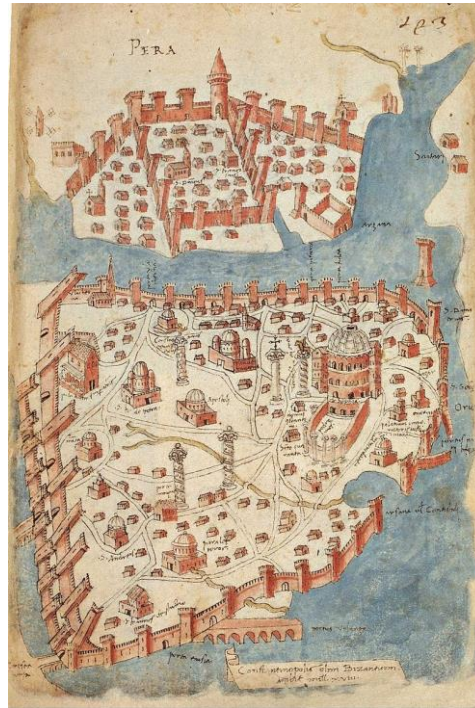
Istvan Tacı üzerindeki “ΓΕΩΒΙΤΖΑΣ ΠΙΣΤΟΣ ΚΡΑΛΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ/GEOBITZAS PISTOS KRALES TOURKIAS (Türklerin İnançlı (Sadık) Kralı Geobitzas’a/Geza’ya)” yazısı Şekil 4. 14 de görülmektedir. 1422 tarihli Floransalı kartograf Cristoforo Boundelmonti’nin çizdiği bilinen ilk Konstantinoupolis haritası aşağıda görülmektedir (Şekil 4. 15). 1483 yılına ait Osmanlı Devleti’nin durumunu gösteren harita Şekil 4. 16 da görülmektedir. Kuban’ın (2010) verdiği bilgiye göre Pierre Gilles/Petrus Gyllius, Konstantiniyye sur içini gagası Sarayburnu’nun oluşturduğu bir kartala benzetir (Şekil 4.17).

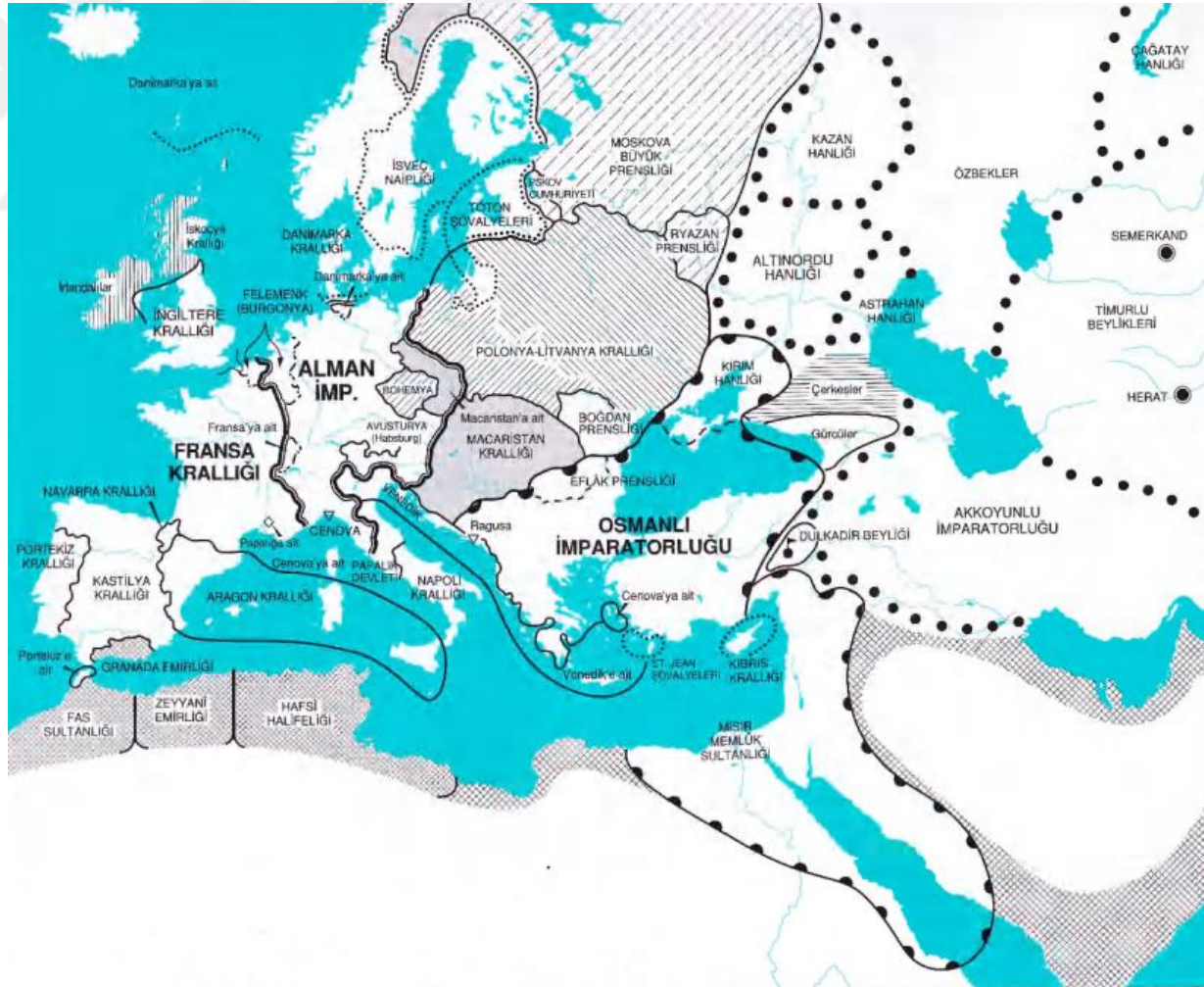
Şekil 4. 13. Konstantinoupolis Şehrinin İmparatorluk Dönemindeki Evreleri

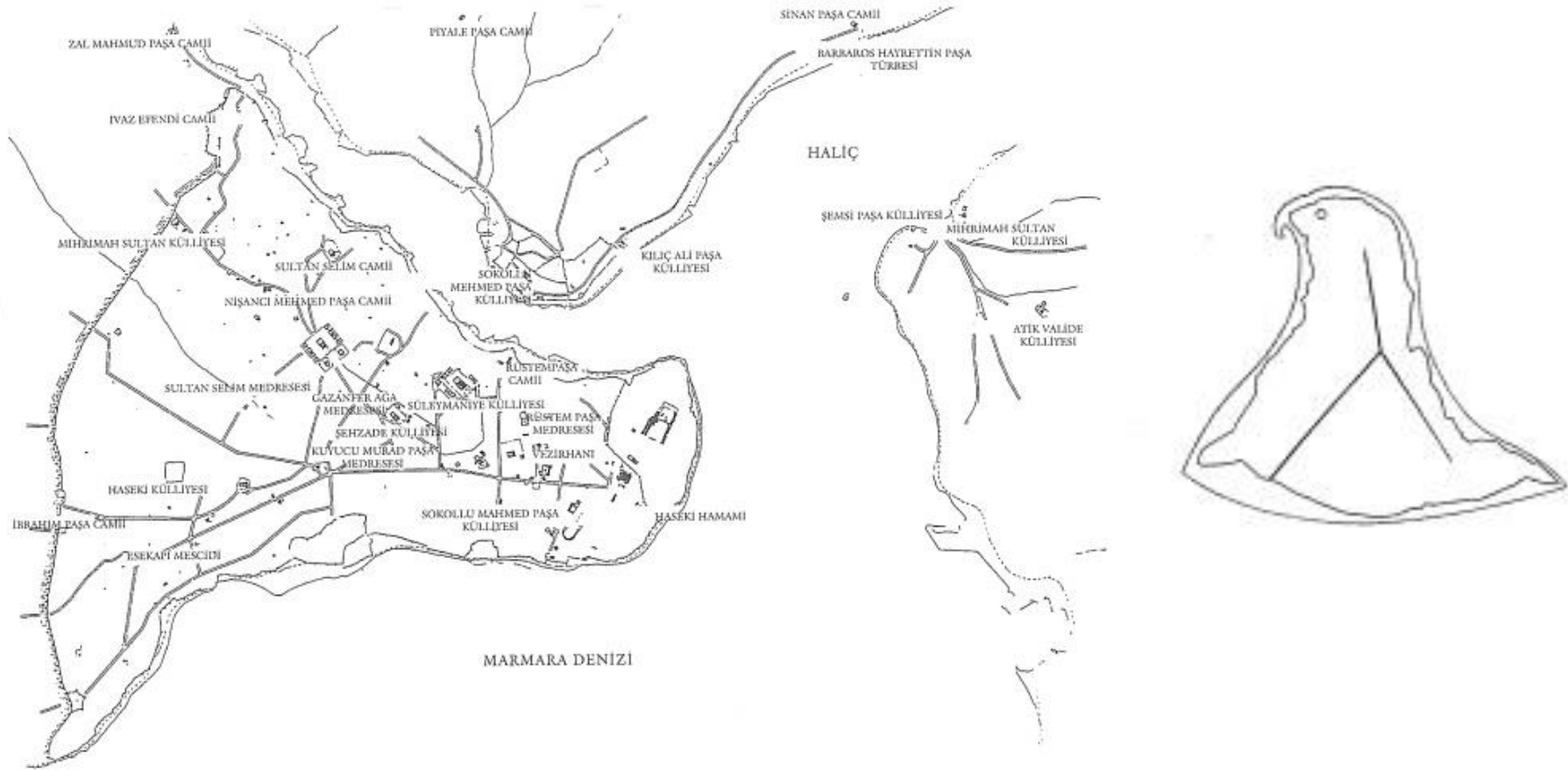
Şekil 4. 14. Aziz Stephan Tacı (Anonymous, 2023n)

Şekil 4. 15. 1422 tarihli Konstantinoupolis Boundelmonti Haritası (Anonymous, 2023o)

Şekil 4. 16. 1483 yılına ait Osmanlı Devleti'nin Sınırları (McEvedy, 2004)

Şekil 4. 17. Konstantiniyye/İstanbul ve Pierre Gilles/Petrus Gyllius'un Kartalı (Kuban, 2010)

3. 2. Kanunlar

Çalışmamızın bu bölümünde Doğu Roma [Bizans] İmparatorluğu'nun Osmanlı Devleti'ne Mülkiyet etkileşimine bakılırken her iki devletin hukuku hakkında bilgiler verildi. Bu kapsamda çalışmamızda ilk olarak genel Roma Hukuku hakkında bilgilendirme yaptıktan sonra araştırmamızı kapsayan 324–1453 yılları arasında imparatorlukta yürürlükte olan kanunlar açıklanmıştır. İkinci kısımda Osmanlı hukuku hakkında genel bilgilendirme yapıldıktan sonra Fatih Kanunnamesi açıklanmıştır.

3. 2. 1. Roma Hukuku

İmparatorluk topraklarında yaşayan farklı kültür, dil ve din yapısına sahip halkları yönetmiştir. Roma küçük bir siteden zamanla imparatorluğa evrildikçe hukuk sistemi de aynı minvalde gelişim göstermiştir. Erdoğan'ın (2009) belirttiği gibi Roma'nın ilk hukuk kuralları örf ve adettir ve Ius Civile–Quiritium/Vatandaşlık–Yurttaşlık Hukuku olarak adlandırılır. Günal'ın (2009) belirtildiği gibi Ius Civile site devleti olan Roma'nın ataerki/patrimonyal toplumunun hukuki yapısını oluşturur. Sadece Roma vatandaşlarına yönelik bir yasal düzenlemedir. Akıncı'nın (2019) belirttiğine göre Roma hukuk uygulayıcıları yorum yoluyla Ius Civile'yi yumuşatmışlar ve geliştirmişlerdir. Roma sınırlarını genişlettikçe farklı kavimlere de hükmetmeye başlamış ve bu durumda ticari ve sosyal yeni ilişkileri doğmuştur. Ius Civile artık yetersiz kalmaya başlar. Bu eksikliği gidermek için sadece Romalılara değil yabancılara da uygulanan kavimler hukukunu ifade eden Ius Gentium/Yabancılar Hukuku doğar. Romalılar hukuk mevzuatlarını Fendoğlu'nun (1993) belirttiği gibi Stoisyen/Stoacı felsefesinin etkisiyle tanrılardan veya tabiatan geldiği kabul edilen Ius Naturale/Doğal Hukuk ülküsüne yaklaştırmaya çalışırlar.

MÖ 451 yılında imparatorlukta soylu patricius ile çiftçi ve zanaatkâr orta sınıf pleb/avam Roma vatandaşları arasındaki mücadele neticesinde On İki Levha Kanunu/Decemvir Yazıtları (Lex Duodecim Tabularum) hazırlanır. Roma Hukuku yalnızca zengin patricius sınıfından din adamı hukukçuların tekelinden çıkar. Özyüksel'in (2015) belirttiğine göre MÖ 367 tarihli bir yasada hiçbir vatandaşın 500 akr'dan fazla kamu toprağını elinde tutmayacağı ve kamuya ait meralarda 500'den fazla hayvan otlatamayacağı hükme bağlanır. MÖ 367 yılında çıkarılan Licinius–Sextius Kanunları patricius ile plebler arasındaki eşitsizliği azaltmak için pleblerin politik sürece katılmalarını sağlamak amacıyla çıkarılır ve Praetor/Yargıç Kurumu oluşturulur. Bunun neticesinde Ius Praetorium/Praetor hukuku adıyla yeni bir hukuk kuralları oluşur. Augustus zamanında imparator tek egemen güç haline gelir ve kendisine bağlı devlet

memurlarıyla her türlü işi yürütür. Bunun yansıması olarak Proculiani ve Sabiniani hukuk okulları ön plana çıkar.

Roma Hukuku Labeo (Mareus Antistius), Proculus, Capito (Gaius Aetius), Sabinus (Masurius), Gaius, Julianus (Salvius), Pomponius (Sextus), Arficanus (Sextus Caecilius), Marcellus (Ulpus), Scaevola (Quintus Cervidius), Papinianus (Aemilius Paulus), Ulpianus (Ganeus Domitius Annianus), Modestinus (Herennianus) ve Julius Paulus (Prudentissimus) vd. önemli hukukçularla gelişir. Bu süreçte Karagöz'ün (2009) belirttiği gibi Stoa felsefenin etkisi vardır. Hukukun herkese eşit olarak uygulanması için gereken son adımı da İmparator Caracalla (198–217; Marcus Aurel(i)us Severus Antoninus) 11 Temmuz 212 yılında yayınladığı Constitutio Antoniniana/Antoniniana Anayasası/Caracalla Fermanı ile atar. Bu fermana kadar Roma vatandaşı olmak bir ayrıcalıklıken bu fermanla Roma topraklarındaki tüm özgür insanlar istisnasız (kadınlarda istisnai durumlar vardır) Roma vatandaşı olarak kabul edilir.

Yasalar tarihsel süreçte Praetorlar, Senato ve İmparator tarafından oluşturulur. Yasaların oluşturulmasında halktan gelen örneğin kötü bir hasattan veya doğal afetten sonra kentin görevlilerinin talebi neticesinde vergi affı vb. göz önünde bulundurulur. İmparatorlukta erken tarihli iki adet kodeks mevcuttur: Diokletian dönemine kadar gelen Oğuzoğlu'nun (1959) belirttiği gibi 195–294 yılları arasındaki yasaların derlenmesinden oluşan Gregoryen Kodeks/Codex Gregorianus ve Diokletian döneminin ünlü hukukçularından Aurelius Hermogenianus tarafından derlenen 293–94 yıllarına tarihlenen 294–324 yılları arasındaki yasaların derlenmesinden oluşan Hermogenyen Kodeks/Codex Hermogenianus. Bu kodekslerin günümüze kadar ancak küçük bölümleri ulaşmıştır.

İmparatorluk, Roma'dan hukuk sistemi ve askeri geleneği devralır. Ancak başlangıçtan beri iki güç odağına sahiptir. Bunlardan birisi hükümdar ve diğeri de kilisedir. Hukuk sisteminde hem seküler yani sivil kanunlar/nomoi politkoi hem de dini kanunlar/nomos farklı alanlarda uygulanarak var olur. Sezaropapizm etkisiyle hükümdar zaman zaman kiliseyi yönetmek ve kanunlarına etki etmek istemişse de kilisede hükümdara kanona uyma konusunda muhalefet eder ve ayinlere katılmaktan meneder. Yüksek rütbeli devlet erkânının patrik de dâhil yargılanması ve belirli para limitini aşan tutarla ilgili davalar ikisi dini olmak üzere toplamda on iki yargıçtan oluşan imparatorluk mahkemesinde/basilikon kriterion (1261 yılından sonra basilikon sekreton veya kısaca sekreton olarak adlandırılmıştır) yargılanmaktadır. Kilisenin iç hukukunda seküler yargıçlara izin verilmemektedir. Dinin imparatorluk nezdindeki etkilisinin kanıtı

olarak imparatorluk mahkemesinde kilise yargıçlarının olması ve kilise hukukunda seküler yargıcın bulunmaması örnek verilebilir.

Roma imparatorluğunda kanunların yazılı olması esas kaidedir. Böylelikle yurttaşların miras, mülkiyet ve devlete karşı yükümlülükleri olan vergi vb. konularda bağlayıcı ve adil bir işlem eyalet başkentleriyle belli başlı büyük kentlerde kurulan mahkemelerde hukuk eğitimi alan uzmanlar (yargıç ve avukatlar) aracılığıyla yapılabilmektedir. Halkın davalarını mahkemelere getirerek adalet aramasına imkân verilir. Böylelikle halkın devlete güvenmesi sağlanır. Hukuk sistemi ve bu kapsamda yargıç, avukat ve noter meslek grupları oluşur. Yasalar hukukçular sınıfının oluşmasına neden olurken hukukçular sınıfı da hukuk okullarının açılmasını gerektirir. Her ne kadar yasalara sahip olsalar da Barker'ın (1995) belirttiğine gibi Doğu'dakilerin Batı'daki gibi hukuk felsefesine erişerek toplumsal ve siyasal yaşam üzerine kuram geliştirmek konusuna pek az katkıları olur ancak yasaları toplayarak sıralarlar. Bu duruma Konstantinoupolis Akademisi'nin sürekli değil kesikli faaliyet göstermesinin etkisi de vardır.

Küçük'ün (2007) belirttiğine göre İtalya'nın Pisa kentinde Digesta metninin bulunmasıyla Roma diğer bir deyişle Pandekt hukuku bölgesel ve ulusal hukuklarda boşluk olduğunda tamamlayıcı/in subsidium ve ortak hukuk/ius commune olarak Kutsal Roma İmparatoru Habsburglu I. Maximilian'un (1493–1519) 7 Ağustos 1495 yılında yüksek yargı organı olarak kurulan mahkemenin/Reichskammergericht kuruluş düzenlemesinde Pandekt hukukuna göre karar vereceğini belirtmesiyle Alman kültürünün etkisinde tüm Avrupa'da kullanılmaya başlanır. Roma hukuku günümüzde Akman'ın (2012) belirttiğine göre devirsel olarak Roma'nın bir şehir devleti olduğu MÖ 753 ile Ioustinianos'un MS 565 yılındaki ölümü arasındaki süreçte "Roma hukuku" diye adlandırılırken MS 565-1453 yılları arasında "Yunan–Roma/Bizans hukuku" olarak isimlendirilmektedir.

3. 2. 1. 1. Theodosius Kodeksi/Yasaları

Atina Akademisinin pagan bir eğitim yapmasına Hıristiyan bir karşılık verilmek istenmesi neticesinde Konstantinoupolis Akademisi ve sonrasında Hukuk Okulu açılır. Herrin'in (2010) belirttiği gibi birbiriyle çelişen ve aynı konuya farklı yorumlar getiren jus vetus/eski kanun veya jus antiqum/antik kanun olarak adlandırılan yasaların olduğu fark edilince adaletin yerine getirilmesinin güçlüğü görülür. Öyle ki bir hukukçunun var

olan emir ve buyruklara yapılan yorumları takip etmesi imkânsız bir hal almıştır. Bu durum karşısında imparator 429 yılında hukuk uzmanlarından oluşan bir komisyona I. Konstantin zamanından beri Doğu ve Batı da yayınlanmış imparatorluk yasalarının ıslah edilerek (revize ve güncelleme) bir yasa kitabı hazırlanmasını emreder. İlk komisyon işin yapılmayacağına karar verince ikinci bir komisyon tam sekiz yıl sonra tamamlar. 437 Kasım ayında imparatora sunulan Kodeksin kopyaları götürüldüğü Roma senatosunun da onay vermesiyle 438 yılında imparatorluğun Doğu ve Batı topraklarında yürürlüğe girer. Her ne kadar kodeks Batı topraklarında da yürürlüğe girmişse de artık Batı ile Doğu birbirinde kopmaya başlamışlardır.

Theodosius Kodeksi I. Konstantin'in tahta çıkışı olan 312 ile onaya sunulduğu 437 tarihleri arasında Hıristiyanlığı ilgilendiren yasalar da dâhil olmak üzere Doğu ve Batı da yayımlanan bütün yasa metinlerindeki çelişkiler ve karışıklıklar giderilerek güncellenen basitleştirilmiş bir sistem yaratılır. Toplamda her biri farklı bölümlerdeki hükümleri (askeri, dini, memuriyet vb.) ihtiva eden ve kendi içinde kronolojik olarak sıralanan on altı kitaptan oluşmaktadır. Vasiliev'in (2016) belirttiği gibi Kodekse Hıristiyanlığın devlette kabul görerek etkinleştiği dönemi kapsamı bakımından toplum nezdinde başardıklarının hukuk alanında yansımalarının özeti gözüyle bakılabilir. İmparatorluğun sonraki dönemlerindeki hukuki düzenlemelere sağlam zemin teşkil etmiş ve yayımlanmasından sonra zuhur eden buyruklar yeni buyruklar diye tasnif edilmiştir. Batı (Roma) ve Doğu topraklarında (İskenderiye, Atina, Konstantinoupolis, Beyrut) hukuk okullarında okutulur.

Kodeksin imparatorluğun Batı topraklarında hüküm süren barbarlar üzerinde hem doğrusal hem de dolaylı yolan büyük etkisi olur. Öyle ki Cavagna'nın (2014) belirttiği gibi 476 yılında Vizigot Kralı Euric (h. 466–84) tarafından halkının bütün kanunlarını Codex Euricianus adı altında tek bir eserde toplarken oğlu II. Alarik (484–507) tarafından 506 yılında yayımlanan Theodosius Kodeksi'nin özeti olarak kabul edilen Vizigotların Roma Kanunları/Lex Romana Visigothorum veya yayımcısına ithafen Breviarium Alaricianum adıyla anılan yasa düzenlemesi örnek gösterilebilir. Ayrıca sonraki dönemlerde de Batı topraklarındaki yasaları hem bizzat kodeks hem de kodeksi referans alan diğer yasal düzenlemeler yoluyla etkilediği kabul edilmektedir. Bu durum imparatorluktan yasal etkilenmenin Ioustinianos Kodeksi öncesinde de var olduğu göstermektedir.

3. 2. 1. 2. Ioustinianos Kodeksi/Yasaları

Theodosios kodeksinin yazılışından yaklaşık bir yüzyıl sonra tahta çıkan Ioustinianos hukukta reform yapmak böylelikle çok dilli bir imparatorluğu tek bir Hıristiyan hukuk sisteminde birleştirmek için 528 yılında konsül, aristokrat ve eskiden İmparatorluk Saray Gelirleri ile ilgilenmiş Kapadokyalı Yannis başkanlığında ve Pamfilya Sideli Tribonianos'unda dâhil olduğu on deneyimli hukukçudan oluşan bir komisyon oluşturur.

529 yılında paganlık karşıtı ve mürtetlerin idamı konularının bulunduğu Hıristiyan temalı Codex Constitutionum adlı derleme Summa rei publicae/Cumhuriyet yasalarının derlemesi adı verilen yasayla yürürlüğe girer ve bunun içinde yer almayan yasalar iptal edilir. Ne yazık ki bu külliyat günümüze gelmemiştir ve daha sonra yayımlanan külliyatta özetlenmiştir.

530 yılında hukuk çalışmalarının ikinci aşamasında yasaların birbiriyle çelişen hukuki yorumlarının düzenlenmesi için on altı hukukçudan oluşan Tribonianos başkanlığında bir komisyon oluşturulur.

533 yılında komisyon Digest ya da Pandektes/Fezleke adı verilen elli kitaplık onaylanmış yorumların olduğu ve diğer her türlü yorumların iptal edildiği bir külliyat oluşturur. Oluşturulan bu külliyattan hukuk öğrencilerinin yararlanması için kanun el kitabı niteliğinde olan Institutes/Müessesat isimli özet bilgiler içeren kitapçık yayımlanır. Bu arada Ioustinianos yayımladığı yasalar Novellae/Ferman adı altında derleyerek diğerlerinden ayırır. Komisyon dört yılsonunda çalışmayı bitirir.

534 yılında Corpus Iuris Civilis (Roma Hukuk Külliyatı, CIC) dört bölümden oluşan Codex Ioustinianos/Ioustinianos Kodeksi, Pandekt, Institutes ve Novellae yürürlüğe girer. Böylelikle imparator Hadrian (117–38) zamanından beri var olan yasaları da içeren 12 kitap ve fermanlardan oluşan gözden geçirilmiş bir hukuk külliyatı oluşturulur. Bununla 529 yılında yayımlanan edisyon hükümsüz kılınır.

Khalkedonian çizgide hâkim Hıristiyanlık temalı değerleri yansıtan imparatorlukta yaşayan heretik, pagan, Maniheizt ve Yahudi vb. dinlere mensup olan topluluklara baskı kuran ve imparatorluk görevlerinden dışlayan hukuk külliyatı oluşturulur. Her ne kadar imparatorluk topraklarında yürürlükte olsa da Theodosios Kodeksi kadar barbar Batı toplumlarını etkilememiştir. Öyle ki Batı'da imparatorluk topraklarını kaybettiği zamandan XI. yüzyılda İtalya'da yeniden kanunların

keşfedilmesine kadar unutulmuş ve özellikle Bologna Üniversite'sinde okutulması sayesinde Avrupa hukukunun temeli olmuştur.

Batı İmparatorluğu'nun 476 yılında yıkılmasıyla Roma kenti dini hukuk yönünde ilerler. 529 yılında Atina Akademisi'nin kapatılması ve Beyrut'un 550–51 yılında depremle yerle bir olması neticesinde imparatorlukta hukuk eğitimi 646 yılında Arapların İskenderiye'yi fethetmesine kadar Konstantinopolis ve İskenderiye kentlerinde devam eder. 646 yılından sonra imparatorlukta yegâne hukuk okulu Konstantinopolis kentindedir ve başkanına nomophylax/yasaların koruyucusu ismi verilmiştir. Ioustinianos döneminde fermanlar ilk defa çift dilli Latince–Grekçe olarak yayımlanır.

Usta (2016) külliyyatın ilk olarak 1583 yılında Fransa'da Dionysius Gothofredus tarafından neşredildiğini belirtir. Çalışmamızda 1920–52 yılları arasında avukat ve Wyoming Yüksek Mahkemesi Yargıç Fred H. Blume'in (1952) boş zamanlarında Ioustinianus Yasaları ve Fermanlarını yapmış olduğu Latince'den İngilizce çevirisinin Wyoming Üniversitesi tarafından yayımlanan Birinci ve İkinci Edisyon ve Yasa Kitapları kullanılmıştır.

3. 2. 1. 3. Nomokanon

Kilise kanunu olarak Ekümenik Konsiller, sinodlar, manastır nizamnameleri ve dini otoritelere yapılan başvurular neticesinde oluşan nomokanon adıyla anılan din içerikli yasalardır. Tarihsel süreçte dini sorunlarla bağlantılı olarak geliştirilmiştir. Hıristiyanlar dinlerinin devlet dini olmasından önce kendi aralarındaki sorunlarını dini lider olarak buldukları bölgenin piskoposuna başvurarak çözmekteydiler. Devlet dini olduktan sonra sivil yargıçlar davalara bakarken kilise de doğal olarak kendi personeli olan dini görevliler/ruhban sınıfı için yargılama sistemini kurdu. Halkın ruhban sınıfından şikâyetlerini bağlı buldukları piskoposa bildirmeleri ve onun yargılama yapma hakkı var olduğu belirtilirken piskopos şikâyet konusuysa o vakit şayet autosephal/otosefal bir kilise alanıysa metropolit yok değilse patriğin belirleyeceği yargıcın davaya bakacağı belirtilmektedir. Piskoposlar kendilerine bağlı buldukları bölgedeki ruhban sınıfını yargılama hakkına sahiptiler.

Herrin'in (2010) belirttiğine göre medeni hukuk nomos ve kilise hukuku kanunun birleşiminden adlandırılmaktadır. Nomokanon ilk olarak Patrik III. Yannis Antiokheialı (565–77) tarafından 550 dolaylarında derlenir. VI. yüzyılda Herakleios

döneminde On Dört Başlık altında yeniden derlenir ve sonraki yüzyıllarda Patrik Photios tarafından 882/3, Teodor Bestes 1089/90 ve Antakya Grek Patriği Teodor Balsamon tarafından 1177 tarihlerinde tekrardan derlenmişlerdir. Photios'un derlemesi Bulgar Kilisesi için Bulgarcaya tercüme edilmiştir. 14 kitaptan oluşmaktadır ve kilise malının yönetilmesinin yanında değişik sorunları ve kilise tarafından uygulanan dünyevi yasaları kapsamaktadır. Batı topraklarında derlenen Papalık Emirnameleri ile doğu topraklarındaki Nomokanon arasındaki uyumsuzluklar ilerleyen zamanlarda Roma ve Konstantinopolis kiliseleri arasındaki skizmanın temelini oluşturan dini sebeptir.

3. 2. 1. 4. Süryani Kanun Kitabı

V. yüzyıla tarihlendirilen Süryani-Roma Kanunnamesi hem yaygın yerel dillerden birinin Süryanice olduğunu hem de Kanun Külliyyatının bölgesel olarak yerel dillere çevrildiğinin kanıtı olarak kabul edilebilir. Kanunun Ermenice ve Arapça versiyonlarının da olması yönetim erkânı Latince ve Grekçe konuştuğu için kilise kaynaklı olduğu evlilik, miras vb. konuları ihtiva etmesinden de kabul edilebilir. Muhtemelen Müslüman idaresinden sonra da belirli bir süre kanun kitabı kullanılmış ve ilerleyen zamanlardaki kanunlarda da etkisi devam etmiştir. Çalışmamızda Kavakçı (1975) neşri kullanılmıştır.

3. 2. 1. 5. Ekloga

Süryani Kanun Kitabı'ndan anlaşıldığı kadarıyla Ioustinianos Kanunları Latince olduğu için Grekçeye veya yerel dillere tercümesi kullanılmaktadır. Grekçe tercümesinin kullanılmasında Herakleios zamanında Grekçenin Latincenin yerini almasının da etkisi vardır. Autokrator III. Leon var olan kanunların değişen hayat şartlarına göre güncellenerek toplumun dili lingua franca Grekçe yazımıyla kanunname yapılması hususunda komisyona çalışma yaptırır.

741 yılı civarında yayınlanan "seçme, özet" anlamlarına geldiği kabul edilen bir nevi "kısaltılmış yasalar seçmesi" olarak "Yargıçlar El Kitabı" niteliğindeki olan Ekloga olarak adlandırılan kanunname on sekiz alt başlık (evlilik, nişan, çeyiz, vasiyetsiz ölenlerin durumu, vasilik, köle azat etme, köle hakları, şahitlik, alım, satım, kira, cezalandırma vb.) altında toplanmaktadır. Kanun kamu ve özel hukuk diye ikiye ayrılmıştır. Kamu hukuku devletin korunması, kutsal konular, dini rütbelerle ibadeti

düzenleme ve sivil idareyi yönetmekle ilgilidir. Özel hukuk, doğal hukuk, kişiler arası ilişkiler ve kent yasaları ile ilgilidir. Doğal hukuk, evlilik, çocuk doğumu, ölüm vb. tüm insanlık için ortak konuları içerir. Tanrı korkusu, ebeveynlere itaat, esaret, sözleşmeler ve güç ve adaletsizliğin bertaraf edilmesi gibi ulusların kanunları tüm insanlık için ortaktır. Belediye kanunları, her bir toplum için özel statülü yasalardır. Ceza hukukunda idam cezasının yerini İslam dininin etkisiyle el, dil, burun kesme ve göze mil çekme almasına rağmen Freshfield'ın (1926) belirttiği gibi ilk Hıristiyan yasa kitabı olarak anılır. Autokrateira/Basileia İrini tarafından Ekloga külliyatına evlilik, yemin etme hususunda ilave yasalar yapılır. Çalışmamızda Fresfield (1926) neşri kullanılmıştır.

3. 2. 1. 6. Taşra Kanunnamesi/Çiftçi Köylü Kanunu

Taşra Kanunnamesi veya diğer bir deyişle Çiftçi/Köylü Kanunu/Nomos Georgikos III. Leon ile II. Ioustinianos zamanlarına tarihlendirilmektedir. Bu yasa bağımsız küçük toprak sahibi olacak kadar şanslı olanların işledikleri topraklarındaki tarımsal ilişkilerde var olan uygulamaları kanunlaştırır.

3. 2. 1. 7. Askeri Kanunname

Adından da anlaşılacağı gibi ekseriyetle askerlik hizmetiyle ilgili suç ve ceza kaidelerinin Ioustinianos Kodeksi, Ekloga Kanunnamesi ve yayınlanan Fermanlardan çıkarılarak özet şeklinde Grekçe hazırlanan uygulamasıdır. Tam olarak hazırlanma tarihi belli olmamakla birlikte III. Leon dönemiyle ilişkilendirilmektedir.

3. 2. 1. 8. Rodos Deniz Kanunu

Kurul (2015, 2014) belirttiğine göre yasal düzenlemenin kökeni Helenistik dönemde MÖ III-II. yüzyıllarda denizcilik konusunda söz sahibi olan Rodos devletine dayanmaktadır. Roma dünyasında ilk olarak MÖ I. yüzyılda Romalı hukukçu Servius Sulpicius Rufus tarafından derlenen Roma Yasalarında yer aldığı düşünülmektedir ve temel yazınsal derleme olarak I. Ioustinianos döneminde Digesta/Pandekt'de yer almıştır. Ancak en son halini Arap ve Slav korsanların deniz ticaretini sekteye uğratması üzerine Isauria Hanedanı döneminde aldığı düşünülen ve Rodos Deniz Kanunu/Nomos Rodion Nautikos olarak adlandırılan yasal düzenlemedir. Bu yasayla hem ticari

denizcilik faaliyetleri düzenlenmekte hem de fırtına ve korsan saldırısı karşısında karşılaşılabilecek zararın tanzimi konusu açıklanır.

3. 2. 1. 9. Basilika

I. Basileios, Ekloga kanunlarını yetersiz gördüğünden Ioustinianos Kanunları ve hükümdarlığı dönemine kadar yayımlanan kanun ve fermanları ihtiyaçlara göre güncellemek için kanunname yapılmasını komisyona havale eder. Komisyon çalışmasını devam ederken kırk başlıktan oluşan 870–79 (daha kesin olarak 872) yılına tarihlenen Prochiron/Prokheiros Nomos (Hukuk İlmi İçin El Kitabı) isimli kanun kitabı yayımlanır. Hükümdarlığının sonlarına doğru kırk ciltten oluşan Patrik Photios'un da katkıda bulunduğu 886 yılına tarihlenen Epanagoge/Eisagoge ismiyle anılan kanun kitabını yayımlanır.

Rice'in (2002) belirttiği gibi imparatorluk tarihinde ilk kez olarak hükümdarın, patriğin ve devletin ülkenin yasama sisteminde ayrı ayrı oynayacakları roller tanımlanarak her birinin görevinin ana hatları belirlenmiştir. Ayrıca Braccini'nin (2014a) belirttiği gibi hükümdar ile patrik arasında bir tür diyarşi/ikili yönetim planlanır ve giderek güçlenmekte olan üçüncü unsur taşra aristokrasisi bu siyasi projenin dışında bırakılır.

VI. Leon zamanında Ioustinianos Kanunları'nın yeniden gözden geçirilerek düzenlenmesinden oluşan Grekçe yazılan İmparatorluk Kanunları anlamına gelebilecek olan altmış kitaptan oluşan 892 yılına tarihlenen Basilika kanun külliyatı yayımlanır. Öyle ki imparatorlukta yayınlanan son kanun külliyatıdır. Sherman'ın (1918) belirttiğine göre Modern Yunanistan Krallığı tarafından Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığa kavuştuğunda Medeni Kanun olarak belirli bir süre kullanılmıştır.

3. 2. 1. 10. Eparkhos/Praefekt/Vali Kitabı

VI. Leon döneminde 912 yılına tarihlenen Konstantinoupolis Valisi'nin ve emrindeki memurların başkentteki düzen ve huzuru temin edebilmesi için görevlerini tanımlayan kitaptır. İmparatorluk bürokrasisinde zirve noktası olan Vali başkentte ticari, kamu loncaları/ergasteria vasıtasıyla üretim, ithalat-ihracat kontrolü, yiyecek denetlenmesi, fiyatların belirlenmesi, adli vakaların kovuşturulması vb. muhtelif kamu huzurunu sağlamaya yönelik eylemlerin kontrolünden sorumludur. Baskıcı'nın (2009)

belirttiği gibi Eparkhos'un saraya üretim yapan imparatorluk atölyeleri/basilika ergodosia üzerinde bir kontrol hakkı yoktur. Kitap başkentteki günlük yaşama dair bilgiler sunmaktadır. Eparkhos, Latin işgaline kadar önemini korumuştur.

3. 2. 1. 11. Makedon Fermanları/Yasaları

Makedon hanedanı hükümdarları I. Romanos Lekapenos (919–44) ile başlayan ve 1025 yılında II. Basileios Bulgaroktonos'un ölümüne kadar olan süreçteki hükümdarların imparatorluktaki varlıklı büyük toprak sahiplerini (dynatoi) sınırlandırarak küçük toprak sahibi çiftçileri ve stratiotai denilen ordunun insan gücünün temelini oluşturan kendisine tahsis edilen toprakları kullanarak karşılığında askeri hizmetle yükümlü olanları korumayı amaçlayan yasalara verilen isimdir. Bu yasalarla köy komünlerindeki küçük çiftlikleri ve askeri mülkleri dış alıcı olan dynatoi (aristokrat zenginler ve manastırlar) karşısında korumak ve böylelikle hem vergi kaybını önlemek hem de ordunun belkemiği olan asker çiftçi pronioa/tımar sisteminin işlerliğinin devam ettirilmesi yanında varlıklı toprak sahiplerinin hanedanı devirmesi ve iç savaşın önlenmesi hedeflenmektedir. Çalışmamızda McGeer (2000) neşri kullanılmıştır.

3. 2. 1. 12. Peira

XI. yüzyılda üst düzey yargıç olan Eustathios Romaios tarafından 1034 yılındaki ölümüne kadar hâlihazırda kullanılmakta olan yasaların yorumlanması, uygulanması ve açıklanmasının yanı sıra mahkemelerde azınlıkta olan istisnai kararlarla yeni koşullara uyum sağlama konusunda örnekler içeren hukukçuların kullanımına sunduğu bir nevi ders kitabı niteliğindeki "Peira/Deneyim" adında yayınıdır.

3. 2. 1. 13. Tipoukeitos

XI. yüzyılda Patzes adında bir yargıç tarafından Basilika'ya dizin ve dönemin yasama faaliyeti olan Eustathios Romaios'un yorumlarına da içeren hukukçulara kolaylık sağlama için "Tipoukeitos (ne nerede bulunur)" adında oluşturulan kitaptır.

3. 2. 1. 14. Syntagma

XIV. yüzyılda Mattheos Blastares tarafından “Syntagma kata stoicheion” adıyla kilise ve sivil hukuku bağdaştırma girişimiyle yayımlanan eserdir. Çalışmamızda Viscuso (2008) neşri kullanılmıştır.

3. 2. 1. 15. Hexabiblos

1344–45 yılında yargıç Konstantin Harmenopulos tarafından “Yasalar El Kitabı/Procheiron Nomon” yasa kitabı yayımlanır. Altı bölümden oluştuğundan dolayı “Hexabiblos/Altı Kitap” adıyla zikredilir. İmparatorluk topraklarında uygulanmasının yanı sıra Mastromartino’nun (2015a) belirttiğine göre 1349 yılında Sırpça’ya çevrilerek Sırp Despotluğunda da kullanılmıştır. Sherman’ın (1918) belirttiğine göre Modern Yunanistan’da Basilika’dan sonra Medeni Kanun olarak belirli bir süre kullanılmıştır. Çalışmamızda Burr (1950, 1949) neşirleri kullanılmıştır.

3. 2. 2. Osmanlı Hukuku

Osmanlı Devleti’nde şeriatın dört aslı (usû’ül-fıkıh) olan Kur’an, Sünnet, İcma’ ve Kıyâs’ın dışında kalan konularda beşinci bir kaynak olarak örfi adetler şeriatın caiz verdiği ölçüde tatbik edilmiştir. Diyebiliriz ki devlet kurulduğu andan itibaren nasıl ki toprak olarak büyümüşse hukuksal olarak da buna paralel olarak gelişmiştir. Her ne kadar Akgündüz (1999) tarafından Osmanlı Hukuk Sisteminin Şer’iliği öne sürülse de Turğut (2021) ve İnalçık’ın (2021e) belirttikleri gibi Osmanlı Devleti, şeriatla uyumlu mahalli örfi vergileri tatbik etmişlerdir. Barkan’ın (1980a, 1980c) belirttiği gibi Osmanlı Devleti, Anadolu’da Beylikler, Akkoyunlu vb. Türk-İslam devletlerini ilhak edince yalnızca kanunları değil kullanan şahısları bile uzun süre boyunca değiştirmeyerek bünyesine almıştır. Aynı zamanda Osmanlı kanunnameleri Doğu Roma [Bizans], Sırp ve Balkan devletlerinin kanunlarından etkilenerek aynen Anadolu topraklarında olduğu gibi kanunlar ve kullanan şahıslar uzun süre boyunca değişmemiştir. Sultan II. Mehmet Fatih devrine kadar uygulanan örfi hukuk örnekleri kronolojik olarak aşağıdaki gibidir:

- Emir Osman zamanında Pazar bacı alınmasında var olan örfi hukukun devam ettirilmesi,
- Orhan Bey zamanında evkaf ve temliklere ait kayıtlar,
- I. Murad’ın Ahi Musa’ya verdiği vakıf beratı kaydı,
- I. Bayezid devrine ait tahrir kayıtlarının en eskilerinin bulunması,

- II. Murad devrine ait Arnavud – ili tımar defterinin olmasıdır.

3. 2. 2. 1. Fatih Kanunnamesi

Osmanlı Devleti'nin bel kemiğini oluşturan örfe hukuk kurallarının kanunname adıyla tedvin edilmesi sultan II. Mehmet Fatih ile başlamıştır. Fatih, bir reaya diğer devlet teşkilatına ait olmak üzere büyük kısmı 1451 yılından önceki kanunların bir araya getirilmesiyle vücut bulan iki kanunname ve ferman normunda pek çok kanun hazırlatmıştır. Özcan'ın (2012) belirttiğine göre kanunnamenin tarihlenmesi konusunda Mehmed Arif Bey, Fatih'in son zamanında ve son veziriazamı Karamanî Mehmed Paşa zamanında 1477'den sonra tedvin edildiğini belirtir ancak İnalçık (1958, 2021e) II. Bayezid zamanında 1488 yılında cüz'î tadilat yapıldığını ve elimizdeki nüshanın ona dayandığını belirtmektedir.

İnalçık (1958, 2021e), Özcan (2012) ve Yakut'un (2022) belirttiklerine göre Fatih'in ilk çıkardığı umumi kanunname Kanun-i Padişahi veya Kanun-i Osmani adıyla anılan Reaya Kanunu da denilen dört fasıldan oluşan ilk üç faslı ceza ve dördüncü faslı tebaanın vergi yükümlülükleri, gümrük vergileri ve tımar sistemine ait maddelerden oluşan vergi kanunu niteliğindedir. Ceza kanunları ceraim olarak da adlandırılır. Bütün devlete ve her sınıfa şamil yegâne umumi kanundur. Dördüncü fasıl Kanun-i Sultan Mehmed Han adıyla anılır ve üç kısımdan/kanundan oluşmaktadır. Çalışmamızda Akgündüz (2006) ve Özcan (2012) neşirlerini kullanılmıştır.

- Birinci kısım: Müslüman çiftçi reayanın tımar sahibine vereceği vergi ve borçlu olduğu hizmetleri içerir.
- İkinci kısım Kanun-ı Yörüg(k)an: Rumeli'nde bulunan Türkmen göçebelerin askeri görevleri ve muafiyetlerini içerir.
- Üçüncü kısım Kanun-ı Cebelüyan bâ Kanun-ı Müzevvec-i G(C)ebrân: Hıristiyan tebaanın tımar sahibine ödeyeceği vergileri (ispence, şarap, domuz, gerdek, cerimeler, bac vb.) içerir.

İkinci çıkardığı umumi kanunname Kanunname-i Al-i Osman (Devlet Teşkilat Kanunnamesi), üç kısımdan oluşur.

- Birinci kısım: Devlet erkânı ile ilgili protokol düzenlemeleri, çocuklarının durumu ve sultanla ilişkilerini kapsar.

- İkinci kısım: Divan-ı Hümâyun, has oda teşkilatı, saray hizmetlerinin görevleri, bayramlaşma merasimi, sefer sırasında uyulması gerekenler kaideler ve hazinenin açılıp kapatılması ilgili kuralları kapsar. Ayrıca otuz yedinci maddesinde nizam-ı âlem için kardeş katline icazet verdiğini belirtir.
- Üçüncü kısım: İlk iki maddesi devlet erkânının işledikleri suçların cezaları belirtilir ve diğer maddeler devlet erkânının maaş, tahsisat, tekaütlük durumu ve yazışmalarda kullanılacak unvanlar hakkında bilgiler verir.

Ferman-Kanunlar veya Kanun-Fermanlar şeklinde adlandırılan Fatih döneminde daha önceki örfi kanunları da içeren belirli bir konuya yönelik ayrıntılı kanunnameler yayımlanmıştır. Anhegger ve İnalçık (2000), Turğut (2021) ve Yakut (2022) çalışmalarında yayımlanan kanunnameler verilmiştir.

- Kanun-ı Kitabet-i Vilayet/Kanun-i Kitabet-i Memleket: Tapu-tahrir (kadaströ) kanunudur. Sultan I. Bayezid Yıldırım devrinde ilk defa yapıldığı kabul edilen arazi tahrirlerinin derli toplu bir şekilde arazinin kapsadığı köyler, mezralar, ormanlar, kışlaklar, sahibi reayanın gelir durumu ve ödediği vergi yükümlerini düzenler. Unutulmamalıdır ki tahrir kayıtları plansız kadaströdür.
- Metropolit Kanunnâmesi: Ortodokslar için hazırlanır. Ortodoks Metropolitliğine seçilenlerin hak ve görevlerini düzenler.
- Galata Zimmilerine Verilen Ahidnâme: Fetihden sonra Galata Cenevizlilerinin talebi üzerine verilen İslam Hukukunun gayrimüslimlere tanıdığı hakları tanıy ve ödeyecekleri vergileri düzenler.
- Havâss-ı Hümâyun Kanunnâmeleri: Padişah hasları ve üzerindeki ortakçı kulların durumunu düzenler.
- Suret'ül-Hükm'is-Sultanî li ecl-i Beytilmal/Beytülmal Kanunnâmesi: Mirasçısı gaip veya olmayan terekenin devlet görevlerine teslimini düzenler.
- Gayr-i Sahih Tahsisât Kabilinden Vakıfların İptali Hakkında Ferman: Vakıf mülklerini düzenler.
- İhtisab Kanunnâmesi: Ahilik konularıyla ilgili düzenlemeleri (hammadde, vergi, tüketici hakları vb.) içerir.
- Gümrük Kanunnâmesi: Ticari emtiadan alınan gümrük vergilerini düzenler.
- Darphane Kanunnamesi: Para darbı konularını düzenler.
- Rumeli'nin Mevkûfâtı, Yavesi ve Kaçkunı Kanunnâmesi: Rumeli topraklarındaki tımar sahiplerinin tımarlarının mirasçılara veya devlete

intikali, yave denilen başıboş sahipsiz hayvanların kayıt altına alınması yanında kaçak köle ve esirlerin durumu ilgili hükümleri içeren üç kısımdan oluşan düzenlemedir.

- Anadolu Mevkûfat Kanunnâmesi: Vefat eden tımar sahiplerinin topraklarının gelirleri, çeşitli hak ve menfaatlerinin devlet hazinesine ait olmasını düzenler.
- Rumeli Etrakinin Koyun Adedi ve Çingene Kanunnâmesi: Küçükbaş hayvanlardan (koyun ve keçi) alınan vergi olan resm-i ağnam ile Çingeneleden alınan vergileri düzenler.
- Sarrâfiye Kanunnâmesi: Kesilen gümüş akça nizamını düzenler.
- İstanbul ve Edirne Altın Yasaknâmesi: Altın nizamlarındaki aksaklıkları gidermek için çıkarılmıştır.
- İstanbul ve Galata Gümrüğü Kanunnâmesi: İstanbul ve Galata bölgelerinde iskele ve ticaret yollarında alınan gümrük vergilerini düzenler.
- Venedik Ahidnâmesi: Venediklilere devletin denetimi altındaki bölgelerde ticari imtiyazlar bahşeder.
- İstanbul ve Galata Dellâllık Kanunnâmesi: Alıcı ile satıcı arasında aracılık yapan kişilere Dellâl denilmekte aldıkları komisyona denilen Dellâlliye ücretini satıcıdan alınması ve alıcıdan alınmamasını düzenler.
- İstanbul Kapan Yasaknâmesi: Yiyecek ve giyecek eşyalarının toprak satıldığı yer olan kapanları düzenler. İthal edilen malların kapanlara giriş yapması kaidesini getirir.
- İstanbul İbrişim Yasaknâmesi: İpek ticaret ve imalatını düzenler.
- İstanbul Dalyân Yasaknâmesi: Devlete ait balık avlama yerleri olan dalyanlarla ilgili düzenleme getirir.
- İstanbul Mumhânesi Kanunu: Aydınlanmayı sağlayan mumların imalatı ve satımı konusunu düzenler.

Fatih döneminde kaza ve nahiyelerde uygulanması için çıkarılan ve Sancak Kanunnameleri olarak adlandırılan hukuki düzenlemeler ve kanun çeşitlerinin açıklamaları aşağıda belirtilmişlerdir:

- Serebriniçe ve Rudnik Madenleri Yasaknâmesi
- Zaplania ve Planina Maden Yasaknâmesi
- Sidrekapı Maden Kanunnâmesi
- Kratova Maden Kanunnâmesi ve Yasaknâmesi

- Novoberro/Nevabirde Maden Yasaknâmesi
- Vılk-Eli Tuzla Yasaknâmesi
- Selanik Tuzla Kanunnâmesi
- Edirne Haslar Yasaknâmesi
- Gelibolu Gümrük Yasaknâmesi
- Hersek Eflakleri ve Derbendcileri Kanunnâmesi
- Kastoria Koyun Adedi Yasaknâmesi
- Harâciler Kanunnâmesi
- Aydın Susam Yasaknâmesi
- Sabun Yasaknâmesi
- Hüdâvendigar Sancağı İbrişim Yasaknâmesi
- Meğri ve Karasu Tuz Yasaknâmesi
- Tavşanlı Tuz Yasaknâmesi
- Saruhan Vilayeti Tuz Yasaknâmesi
- Karesi sancağı Kızılca Tuzla Yasaknâmesi

Beratlar: Memurların vazifelerine ait kanun, nizam ve salahiyetleri açıkça bildiren tevcih vesikasıdır.

Yasaknameler: Muayyen bir işe ait kanun ve nizamlarla müeyyideleri ve yasaklamalarla cezaları bildirerek tatbik edecekleri tespit eden hükümlerdir.

Kanunnameler: Bir işe ait kanun ve nizamları bildirerek uygulanmasını sağlamak üzere memurlara verilen hükümlerdir. Bunlardan kadiya müracaat edilmesi emredilenlerine tevki'ler adı verilir.

Ahidname: Osmanlı Devleti topraklarında ticaret yapan gayrimüslim tüccarlara devletleri nezdinde verilen ve ilerleyen zamanlarda kapitülasyon olarak adlandırılacak olan ticari imtiyazlardır.

4. DOĞU ROMA'DAN OSMANLI'YA MÜLKİYET ALGISI, KÜLTÜREL VE İDARİ ETKİLEŞİM

Çalışmamızda ilk olarak Mülkiyetin Tanımı ve Bileşenleri konusunda bilgilendirme yapılmıştır. Ardından Doğu Roma [Bizans] İmparatorluğu'ndan Osmanlı Devleti'ne Mülkiyetin Tarihsel Değişimi başlığı altında 324–1481 yılları arasında her iki devlette var olan mülkiyet sistemindeki değişimlerin nedenleri imparatorlar ve sultanlar nezdinde açıklanmıştır. Rum/Anadolu Selçuklu Sultanlığı (1078–1308) yılları Polat'ın (1997) belirttiği gibi 1243 yılındaki Köseadağ Savaşı ile 1308 yılındaki yıkılışına kadar olan süreçte Moğol İlhanlı tahakkümüneyken tekrardan göçebeliliğin egemen olması nedeniyle ve çalışmamızın ana etmenlerinden Osmanlı Devleti'nin kuruluşu bu son evreye denk geldiğinden dolayı incelenmemiştir.

4. 1. Mülkiyetin Tanımı ve Bileşenleri

Mülkiyet kavramında nelerin irdeleneceğini konusuna geçmeden önce mülkiyetin anlaşılabilmesi için geçmişten günümüze var olan ve tarafımızdan önerilen tanımını vereceğiz. Mülkiyet, geçmişten günümüze aşağıdaki şekillerde tanımlanmıştır:

- Mülkiyet derken bir şeyi serbestçe kullanmak veya muayyen bir servete sahip olmak hakkı akla gelir; bir Roma hukuki formülüne göre, mülkiyet hakkı bir şeyi hüsnü istimal veya suiistimal etmektir. Sahip olunan şey, istihlak edilebileceği gibi, saklanabilir, başkasına verilebilir, diğer bir şeyle değiştirilebilir ve hatta tahrip bile edilebilir (Challaye, 1944).
- Mülkiyet, bir eşya üzerinde, yasa sınırları içerisinde mutlak bir egemenlik yetkisi veren hak olarak bilinir (Dikici, 1996).
- Mülkiyet sözcüğü, Arapça “mulk” sözcüğünden türemiştir ve hüküm ile bir şeyin zaptı ve tasarrufu olarak tanımlanmakta, “azim, azamet, şevket, saltanat” anlamlarını ifade etmektedir (Sönmez, 1998).
- Mülkiyet sözcüğü, Arapça “mülk”, “milk” sözcüğünden türemiştir. Arapçada “mülk” hüküm ile bir şeyin zaptı ve tasarrufu olarak tanımlanmakta, “azim”, “azamet”, “şevket”, “saltanat” anlamlarını ifade etmektedir (İmamoğlu, 2006).
- Mülkiyet, kendisinin olan bir şeyi yasa çerçevesi içinde dilediği gibi kullanabilme hakkını taşıma durumu, iyelik (Erkan, 2010).
- Bireyin, emek nesnesiyle, sanki bu nesne onun doğal veya daimî uzantısıymış gibi ya da birey, bu nesneye kendi bedensel uzantısı olarak malikmiş (hâkim) gibi kurduğu ilişkidir (Werner, 2014; Marx, 1983).

- Mülkiyet hırsızlıktır (Proudhon, 2017).
- Napolyon Kanunları 544. madde: “Mülkiyet, şeyleri mutlak şekilde tasarruf etme ve faydalanma hakkıdır, meğerki bu hak yasalar ve nizamnamelerle sınırlandırılmış olsun.” (Proudhon, 2017).
- Mülkiyet, insanın bir mal üzerinde sahip olma, sahip olduğu malı üzerinde istediği şekilde tasarrufta bulunabilme, ürünlerinden ya da semerelerinden yararlanma ve bu malı başkalarına devredebilme haklarını kapsayan bir kavramdır (Aktan, 2020).
- Sahiplik (Türk Dil Kurumu, 2023)

Yukarıdaki tanımları dikkate aldığımızda aşağıdaki tanımları yapabiliriz.

- Mülkiyet, bireyin devlet tarafından tanımlı, belgeli, koruma, vergi, kullanım ve aktarım hakkının olduğu bir nesneye sahip olmasıdır.

Mülkiyetin bileşenleri olarak aşağıdaki şekilde belirtilebilir (Tablo 4. 1) ve gösterilebilir (Şekil 1). Mülkiyetin özel, devlet, kooperatif, müstakil, iştirak, müşterek vb. birçok çeşidi bulunmaktadır. Mülkiyet bileşenlerini aşağıdaki şekilde açıklayabiliriz.

Tanımlama: Taşınır ve taşınmaz nesnenin fiziksel özelliklerinin belirlenmesidir.

- Taşınır mallar için eldeki nesnenin özelliklerinin devlet tarafından onaylı bir belge üzerinde (model, marka vb.) belirtilmesidir.
- Taşınmaz mallar için nesnenin tahrir kayıtlarında olduğu gibi fiziksel sınırının coğrafi tasvirlerle resimsel gösteriminin yapılması ve kapladığı alanın yaklaşık olarak belirtilerek devlet tarafından onaylanması veya devletin kabul ettiği projeksiyon sisteminde tanımlı noktalardan fiziksel kırımların olduğu noktaların matematiksel koordinatlarla belirlenerek çizgisel olarak elde edilen şeklienden poligonal alanının tespitinden oluşan kadastral durumunun devlet tarafından onaylı bir şekilde belgelenmesidir. Eski belgeler için şunu diyebiliriz. Tahrir, ölçüye ve plana dayanmayan kadastrodur.

Belgeleme: Taşınır ve taşınmaz nesnenin malikinin tespitidir.

- Taşınır mallar için nesnenin devlet tarafından onaylı üretildiğinin veya satın alındığının belgelenerek malikinin tespit edilmesidir.
- Taşınmaz mallar için nesnenin devlet tarafından onaylı tapu adıyla verilen belgeyle malikinin tespit edilmesidir.

Koruma: Mülkiyet konusu nesnenin devlet tarafından yasal/hukuki olarak güvence altına alınmasıdır.

- Taşınır mallar için nesnenin devlet tarafından yasal/hukuki olarak güvence altına alınmasıdır.
- Taşınmaz mallar için nesnenin devlet tarafından yasal/hukuki olarak güvence altına alınmasının yanı sıra taşınmazın tapu ve kadastral bilgilerinin kamu kurumunun yatırım proje uygulaması haricinde maliki dışında hiç kimse ile paylaşılmamasıdır.

Vergi: Mülkiyet konusu nesneden devlet tarafından belirlenen oranda kamu hizmetlerinin sürekliliğinin devamı için alınan tutardır.

- Taşınır mallar için nesnenin ticari tutarından devlet tarafından belirlenen oranda kamu hizmetlerinin sürekliliğinin devamı için alınan tutar.
- Taşınmaz mallar için nesnenin ticari ve aktarım tutarından devlet tarafından belirlenen oranda kamu hizmetlerinin sürekliliğinin devamı için alınan tutar.

Kullanma: Mülkiyet konusu nesneden yasal sınırlar içerisinde devlet güvencesiyle ticari vb. şekilde faydalanılmasıdır. Taşınır ve taşınmaz mallar için bir ayırım yoktur.

Aktarım: Mülkiyet konusu nesnenin yasal sınırlar içerisinde devlet güvencesiyle soyundan gelenlere veya başka birisine terk etmesidir. Taşınır ve Taşınmaz mallar için bir ayırım yoktur.

Tablo 4. 1. Mülkiyet Bileşenleri ve Açıklamaları

	Unsur	Kapsam
1	Tanımlama	Menkul için özellikler ve Gayrimenkul için harita yapımı
2	Belgeleme	Menkul için Fatura ve Gayrimenkul için Tapu
3	Koruma	Yasal/Hukuki olarak güvence altına alınma
4	Vergi	Devletin belirlediği vergilerin ödenmesi
5	Kullanma	Malikin gerektiğinde malından ticari vb. amaçlarla faydalanması yönetme,
6	Aktarım	Malikin malını kendisinden sonra soyundan gelenlere bırakabilmesi,

Şekil 6. 1. Mülkiyet Bileşenlerinin İlişkisinin Gösterimi

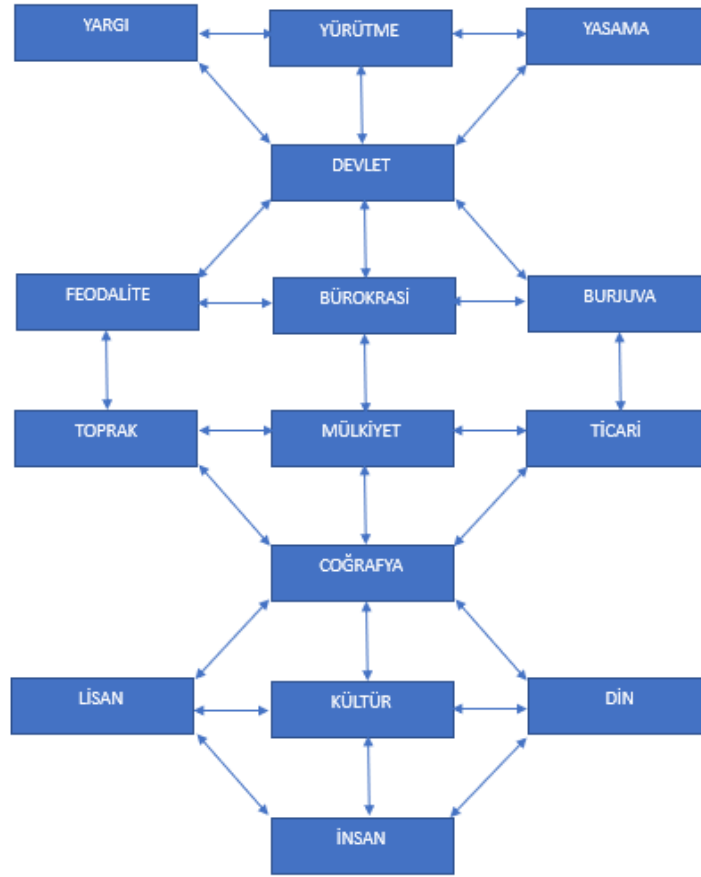
4. 2. Doğu Roma'dan Osmanlı'ya Mülkiyetin Tarihsel Değişimi

Mülkiyet, insanlığın ana bileşenlerinden birisidir. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Günümüzde nasıl ki Yasama, Yürütme ve Yargı erkinden sonra dördüncü güç Medya olarak niteleniyorsa insanlık tarihinde de Dil, Din ve Kültür bileşenlerinden sonraki dördüncü gücün Mülkiyet olduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki toplumun çekirdeği aile olmanın temel gereksinimi bir mülk üzerinde barınma ve korunma etmenlerinin sağlanmasıdır. Bu sebeple insanlık tarihinde her daim zenginliğin ölçütü kabul edilen mülkiyet medeniyetin üzerine inşa edildiği temel unsurdur. Mülkiyeti etkileyen temel faktörse coğrafyadır. İnsanlık tarihinde düzenli ordu kullanımına kadar kurulan devletlerde coğrafyanın etkisiyle çeşitli şekillerde mülkiyet sistemleri kullanılarak hem üretim ve vergi hem de mülkünü savunmak veya başka mülklere sahip olmak için orduya asker kazanmanın yoluna gidilmiştir. Bu kapsam açısından devlet-mülkiyet ilişkisi ana hatlarıyla Şekil 6. 2. de gösterilmiştir.

Doğu Roma İmparatorluğu ve ardılları olan İznik Rum ve Konstantinopolis Grek (Bizans) İmparatorluklarında ve Osmanlı Devleti ile öncülü Rum Sultanlığı'ndaki mülkiyetin tarihsel değişimi aşağıdaki şekilde açıklanabilir.

4. 2. 1. Doğu Roma İmparatorluğu (330–1204)

11 Mayıs 330 Pazartesi tarihi ile 12 Nisan 1204 Pazartesi tarihi arasında var olan Roma İmparatorluğu'nda hanedanlara göre mülkiyetin değişimi aşağıda açıklanmıştır.

Şekil 6. 2. Devlet – Mülkiyet İlişkisi

4. 2. 1. 1. Konstantin Hanedanı (324–63)

4. 2. 1. 1. 1. I. Konstantin Büyük (324–37)

Latifundium temelli silahlı çetelere ve diğer unsurlara karşı kölelerden oluşan askerlere sahip geniş araziler üzerinde korunaklı zengin mülk sahibinin Villa/Malikâne’de oturmasından dolayı Villa/Malikâne adıyla anılan mülk sistemi egemendir. Varlıklı mülk sahipleri maddi durumlarına göre kent Senatörü olacak zenginliğe sahip Curial ve daha alt seviyedeki Decuriondan oluşmaktadır. Curial, decurion, esnaf, zanaatkâr, serf ve küçük arazi sahipleri buldukları kenti terk edemezler. Hiçbir görevli babasının görevinden daha üstün statüyü talep edemez. Özgür doğmamış azat edilmiş bir kölenin kent senatosunun bir parçası olmasına o bölgenin idarecisi izin veremez ve cezalandırır. Curialler ve Decurionlar görevlerini ifa etmek için hazineden herhangi bir destek ve teşvik almazlar. Konstantinoupolis’de curial yoktur. Curialler vergiden muaf değilken İmparatorluk Senatörleri vergiden muaftır. Dükkânlar loncalar şeklinde örgütlenmiştir. Esnaf ve zanaatkârlar kendileri için devlet

tarafından düzenlenen loncalara kaydolmak zorundadırlar ve irsi olarak özellikle erkek çocukları tarafından işleri devam ettirilmek zorundadır.

Mülk sistemi ana unsuru Curial ve Decurionun yanında kendi toprağına sahip olan Özgür Köylüler/Köylülerle Villa sisteminde toprağına bağlı olan Kolonlardan/Serflerden oluşmaktadır. Köylüler aynı zamanda Kiracı da olabilirler. Curia, Decurion ve Kolon kalıtımsal olarak aktarılabilirken Köylüler kendi istekleri haricinde Kolon olamazlar. Ayrıca Barbar kavimlerden imparatorluk topraklarında askeri yükümlülük/Beneficium şartıyla ikame edilen Federeler/Feodaratı olarak adlandırılan mülk sahipleri de bulunmaktadır. Feodaratiler kendi kabile şefleri ve yasaları çerçevesinde yargılama işlerini yapmaktayken ancak bir Romalı ile sorun yaşadığında imparatorluk yetkilileri ilgilenirler. İssız toprakları işgal edenlerden 3 yıl boyunca vergi alınmaması ile ilgili kanunu onaylanır. Verimsiz arazilerin vergisi verimli araziler arasında paylaştırılır. Bu keyfi uygulanan bir vergi olur.

Özgür ve Romalı kişilerin mülkiyete sahip olma hakkı vardır. Birisinin başka birisinin mülküne el koyması yasaklanmıştır. Serf, araziye eken kiracıdır. Toprağı işlemek için kiralayanlar ve çocukları irsi olarak işlemi devam ettirirler. Mülk sahibine yıllık kira öderler. Serf, toprağına bağlı çiftçi demektir ve ayrılamaz. Çocukları babalarının işlerini irsi olarak devam ettirirler. Serfler toprağına bağlıdırlar ve hazineye olan borçtan dolayı vergi toplayıcısı tarafından yerlerinden sürülemezler ancak araziye sattığı zaman serflerde yeni efendiye hizmet ederler. Serflerin statüsü kanun ve tüzüklerle kurulmuştur. Kişisel kölelik, araziye bağımlıdır çünkü hükümet ekilmemiş toprak istememektedir. Kişisel kölelik araziye bağımlı olarak satılabilir yani arazi satımına bağımlı olarak köle satılabilir. Diğer tür satışlar yasadışı ilan edilmiştir. Madenler devlet tarafından işletilebileceği gibi kiraya da verilebilmektedir. Sürgün ve mahkûmlar zorunlu olarak madenlerde çalıştırılmakta ve madencilerde serfler gibi toprağına bağımlıdırlar.

İmparator Septimius Severus (Lucius Septimus Severus Augustus; 193–211), patrimonyal/devlet topraklarını kraliyet alanlarından res private/özel emlak ayırır. İmparator Konstantin'den sonra hem patrimonyal hem de kraliyet arazileri düzenli bir şekilde yönetilmiştir. Devlet ve hükümdarın şahsi kullanımına ait Kraliyet Arazileri ayrıdır ve farklı iki imparatorluk birimi tarafından yönetilir. Ayrıyeten bir de Res Dominici adıyla anılan imparatorluğa tahsisli kamu arazileri vardır. İmparator ve hanedanın kullanımında kamu arazileri vardır. Bu topraklar kiraya verilmekte ve elde

edilen geliri imparator kullanmaktadır. Kamu arazileri arasında ordunun ihtiyacını karşılamak için at çiftlikleri de bulunmaktadır.

Konstantin'den itibaren Konstantinopolis'de bir mezarlığa 1100 kişinin defnedilmesine izin verilmiştir. Bu yüzden 1100 tane dükkân defin işlemleri, kilisenin kullandığı malzemelerin ve din görevlilerinin maaşının karşılanması, yoksul ve yetimler için işletilen hayır kurumları, hastane ve manastırlar için vergiden ve ayinlerden muaf tutulmuştur. İznik Konsili'den sonra pagan tapınaklarının bağışla toprak sahibi olma hakkına Hıristiyan Kilise ve Manastır kurumları kavuşmuşlardır.

Diokletian, eyaletlerde sivil ve askeri yönetim ayrımı getirir. Eyalet yönetiminden sivil vali görevlidir. Vali imparatorun izni olmadan bir kişiyi göreve atayamaz. Valinin görevi toplanan vergilerin hazineye raporlanarak gönderilmesidir. İmparator Konstantin tarafından özel teşebbüslerin işlettiği madenler dışındaki patrimonyal arazilerin kontrolü hazineye bırakılmıştır.

İndiksiyon olarak adlandırılan 15 yıllık bir süreyi içeren döngüyle nüfus sayımı ve vergilendirme güncellenmesi yapılmaktadır. Muhtemelen ölçümler ilk başta gerektiğinde yapılmış fakat sonradan vergi döngüsünün yapılmasında ve listelemede yardımcı olmuştur. Arazi sahibinin mülkiyetine sahip olduğu yerler, bulunduğu mevki (şehir, köy ismi vb.), konumu, en az iki komşusunun adı, arazinin miktarı/yüzölçümü, varsa üzüm bağı ve zeytin ağaçlarının sayısı, otlak ve ağaçlık alanların miktarı, kölelerin kökeni, yaşı, yaptığı hizmet, balık havuzu/dalyan, liman/deniz barınağı, tuzla, kiracı ve serflerin yaşı hakkında bildirimler yapması gerekir. Diğer bir deyişle vergiye tabii olan her şeyi ayrıntısı ile belirtmelidir. Yapılan bildirimlerde bölgeye göre biraz değişiklikler olabilmektedir. Vergiye tabii olan nüfus vergi döngü aralıklarıyla sayılmaktadır.

Para ile ödenen vergiler Diokletian tarafından aynı ödemeye çevrilir. Annona/ürün vergisi bütçenin başlıca ve en önemli gelir kaynağı olur. Sadece kırsal kesim tarafından ödenir. Capita/kelle ve Iugatio/arazi olmak üzere iki kısma ayrılır. Capita ve Iugatio-Juga terimleri eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Ancak Jugum yalnızca arazi vergilendirmesinde, Caput ise köle, serf ve hayvan vergilendirmesinde kullanıldığından ayırım açıkça görülmektedir. Doğu bölgelerinde birinci sınıf tarım arazisi 40 Roma akresi (1 akre 4047 m²), ikinci sınıf tarım arazisi 60 Roma akresi ve 225 zeytin ağacı birinci sınıf ve 450 zeytin ağacı ikinci sınıf, vergi birimi (jugum) olarak belirlenir. Köleler, serfler ve hayvanların vergilendirmesinde mal sahibinin kaç çeşit vergilendirme kaynağında kullandığı dikkate alınır. Kadın ve erkek köle ve

serflerin miktarı arazi vergilendirilmesi tutarının tespitinde kullanılmaktadır. İtalya'da vergilendirme birimi Milena Afrika'nın Centuria bölgesinde 200 Roma akresine denk gelir. İmparatorlukta vergi birimlerinin birbiriyle ilişkisi tanımlanarak birleştirilir. Batı bölgelerinde vergi birimi çok daha yüksektir.

Genel felakete maruz kalmış (doğa afetler vb.) her bir şehir ve bölgede haritacılar etrafta genel ve ciddi bir inceleme sınır ihlali, arazi gasp etmesi yaşayanların hasar tespiti ve sınırları yeniden oluşturmak için görevlendirilir. Önceki kayıtlara göre arazinin her bir noktasının ölçülmesi, bağlar ve meyve ağaçlarının sayısının tespit edilmesi işlemleri yapılır ve kaydedilir. Güvenilir kişilerin şahitliği ve deliller ışığında yapılan kayıtlar kontrol edilir. Kayıtlarda vergi birimleri, vergiye tabii mülkiyet listeleri bulunmaktadır. Çorak/Mevat alanlar verimli topraklara katılarak değerlendirilmektedir.

Mülkiyet sahibi ve toplumdan kaynaklanan şikâyetler müfettişler tarafında takip edilmektedir. Aşırı vergilendirmeden kaynaklanan haksızlığın giderilmesi ve mülk sahiplerinin rahatlatılması için ayarlamalar yapılmaktadır. Liste ve kayıtların bir kopyası şehir memurunda bulunmaktadır. Tüm vergilendirme kayıtları imparatorluk merkezinde toplanınca her bir birimden elde edilecek vergi geliri belirlenir ve toplamda tüm vergi gelirlerinden elde edilecek para miktarı hesaplanır. Tüm vergilendirmeler bölgenin ürettiğine göre tespit edilmiş örneğin şarap üretilen yerden şarap olarak, maden çıkarılan yerden maden miktarı ve tahıl üreten yerden tahıl miktarı olarak tahsil edilmiş ve eşitsizliğin önüne geçilmesi için gerekli önlemler alınmıştır.

Tüm ürünlerin belirli bir yüzdesine göre vergilendirme yapılmıştır. Para ile ödenen vergilerde eşitliğin ne kadar sağlandığı bilinmemektedir. Fazla vergilendirilen kişi başvurduğunda muhtemel dolandırıcılığı önlemek için şehir memuru yetkililere kayıtları göstermek zorundadır. Her kim üzüm bağı veya ağaçlarını vergilendirmeden kaçmak için keserse tespit edildiğinde cezalandırılır. Fakat üretkenliği arttırmak için işlem yapılmışsa (budama vb.) herhangi bir cezalandırma yapılmaz. Cezalandırma kesilen üzüm bağı ve ağaçların miktarına bağlı olarak hâkimin kararına bırakılmıştır. Eğer asi bir serf topraklarından kovulması veya haksızlık olduğu düşünülen durumlarda yetkililer tarafından uzak bir yerden bir denetmen çağrılır. Vergilendirmeye bağlı olarak denetmen tarafından müşteki veya onun yokluğunda vekili nezdinde konu değerlendirilir.

Verimsizlikten kaynaklanan vergi indirimi istenildiğinde, bölge geneline tahakkuk edilmiş verimsiz ve çorak alanların ödeyeceği miktar bereketli ve ekili/verimli alanlardan telafi edilebilir. En azından kasaba veya kenti çevreleyen bir bölgede vergi

indirimi istenildiğinde bütün bölge yeniden değerlendirilir ve değerlendirmeden elde edilen miktar yerel idareciler tarafından bölgedeki bütün vergi mükelleflerine dağıtılır. Vergi kaybı olmaması için böyle bir önlem alınmıştır. Böyle durumlarda bereketli topraklar, çorak arazinin yükünü taşımış olurlar. Yapılan değişikliklerin diğer vergi ilanına kadar kaldığı söylene de bu yanlıştır herhangi bir zamanda kayıtlarda/rulolarda yenileme yapılabilmektedir. Yıllık vergi artırımını imparatorluk bütçesine göre eyalet yöneticinden gelen raporlar dikkate alınarak yapılmaktadır. Eyaletlere göre vergi tutarı değişiklik göstermektedir. Annona vergileri eyalet hazinesinde tutulurken diğer vergiler imparatorluk hazinesine gönderilir. Kelle vergisi hanedeki erkek ve kadın sayısına göre alınmaktadır.

4. 2. 1. 1. 2. II. Konstantius (337–61)

Hıristiyanlık dinini desteklemesi pagan tapınaklarının kapatılması veya saldırıya uğramasına neden olur. Doğulu curiallerin senatoya girmesine imkân vermesi onların hem vergi muafiyeti kazanmalarına hem de adli işlere bakmalarına neden olur. Bu durum Köylülerin aleyhine bir gelişmedir. General Magnentius'un isyan ettikten sonra pagan tapınaklarını desteklemesi Hıristiyanlık karşısında bir tepki olarak görülebilir. Balkanlarda Barbar saldırıları, Galya eyaletinde General Magnetius'un isyanı ve doğuda Sasani saldırılarıyla Mezopotamya eyaletlerinde Roma mülk sistemi bozulmaya başlar. Curialler için ağır bir uygulama olan verimli ve verimsiz arazi vergisinin paylaşımına son verir.

4. 2. 1. 1. 3. Julianus Dönek (361–63)

Kısa süren hükümdarlığında Paganlık son defa olarak Hıristiyanlık karşısında en azından eşit olmaya çalışır. Ancak halk tarafından yeterince destek görmez ve paganlık sadece imparatorluktaki bazı üst düzey görevlilerin itikadı olarak devam eder. Atina Akademisi paganlığın uzun süre direnmesini sağlar. İmparatorun savaşta ölmesiyle Konstantin hanedanı sonra erer. Batı topraklarında Roma mülk sistemi Federatilerle birlikte devam eder.

4. 2. 1. 2. Hanedansız (363–64)

4. 2. 1. 2. 1. Jovian (363–64)

İmparator Julianus öldüğünden dolayı savaşı sonlandırmak için Sasanilerle acil barış anlaşması yapar. Bu anlaşma ile Mezopotamya'daki beş eyalet Sasanilere

verilerek Antakya kentiyle Suriye, Yahuda, Anadolu ve Mısır eyaletleri saldırıya açık hale gelir. Hıristiyan karşıtı yasaları iptal eder

4. 2. 1. 3. Valentian – Theodosios Hanedanı (364–457)

4. 2. 1. 3. 1. Valens (364–78)

Balkanlarda Mezya ve Trakya eyaletleri Gotlar tarafından yağmalandığından Roma mülk sistemi burada sona erer. Arianlar doğuda ve Nikaianlar batıda ve Mısır'da çoğunluktadır.

4. 2. 1. 3. 2. I. Theodosius Büyük (379–95)

Balkanların güneyinde (Makedonya'nın güneyi, Teselya ve Trakya'nın) Gotlar tarafından yağmalanmasıyla Roma mülk sistemi hemen hemen yok olur. Balkanların batısında (İlirya eyaleti) Roma mülk sistemi devam eder. Gotların imparatorluk ordusunda iskân edilmesi yoluyla onların yarattığı rahatsızlıktan kurtulmak ve onları orduda asker olarak kullanmak amaçlanır fakat belirli bazı ayrıcalıklar elde etmeleri Roma sakinleri ve diğer toplulukların bundan rahatsızlık duymalarına neden olur ve mali yükümlülükler getirir. Bu durum imparatorluk memurlarının köylülere baskı yapmaları onların borçlanmalarına, büyük toprak sahiplerine kendilerine teslim etmelerine ve patrocinium/korumacılık, patronluk oluşumunun yaygınlaşmasına yol açar. 392 yılındaki fermanla paganizm yasaklanınca Hıristiyan kilisesi pagan toprakları ve binalarını sahiplenerek zenginleşir. İmparatorluk Batı ve Doğu yönetimine ayrılınca her yönetim kendi topraklarındaki Kraliyet Arazilerinin yönetiminden sorumlu olur.

4. 2. 1. 3. 3. Arkadius (395–408)

Balkanlarda egemenlik kurmak için Batı hükümdarlığıyla çekişmeler yaşanır. Gotların Balkan topraklarına zarar vermesi engellenemez ve Roma mülk sistemi Balkanların batısı harcinde kalıcı bir şekilde bozulur. Bunun yanında Roma mülk sistemi Kilikya, Suriye ve doğu Anadolu topraklarında kısmen zarar görür. Büyük toprak sahiplerinin köleleri kullanarak askeri örgütlenme kurdukları Tribigeld isyanında ona karşı gelmelerinden görülmektedir. Aynı zamanda onlar komşu toprakları zapt etmeye çalışmaktadırlar. Balkanlarda Got ve başkentte Germen tahakkümü vardır. Arian olan Gaïnas'ın ortadan kaldırılmasıyla Theodosios zamanından beri başkentte var olan Got ve Germen tahakkümü ortadan kaldırılır.

4. 2. 1. 3. 4. II. Theodosius (408–50)

Balkanların tamamı İliya haricinde Hunlar tarafından yağmalanır ve Roma mülk sistemi burada sona ererken Anadolu, Suriye ve Mısır'da devam eder. Vandallar, kuzey Afrika'yı işgal ettiklerinden dolayı Roma mülk sistemi burada sona erer. Devlet görevlerinin parayla satılması, vergilerin mültezim usulüyle verilmesi ve böylelikle adalet sağlayan curiallerin vergi toplama işini de yapmalarına yol açar ki küçük toprak sahipleri büyük baskı altında kalır.

4. 2. 1. 3. 5. Markianus (450–57)

Balkanlarda Federati olarak barbar kavimler iskân edilirler ve Roma mülk sistemi burada ortadan kalkar. Vergi indirimi yapılarak alt sınıfın nefes alması sağlanır. Curialler praetorluk/yargıçlık yükünden kurutulurlar. İmparatorluk tekrardan Got tahakkümü altındadır.

4. 2. 1. 4. Leon Hanedanı (457–518)

4. 2. 1. 4. 1. I. Leon Büyük Trakyalı-Kasap (457–74)

Anadolu ve Suriye'nin yanısıra Afrika'da sadece Mısır eyaletinde Roma mülk sistemi devam eder. Köylülerin mülklerini zenginlerden korumak için ferman çıkarılır. İmparatorlukta ortak köy yaşamı/komün vardır. Komün sahasındaki bütün vergi matrahını ister ekili veya terk edilmiş alanlar ödemekle yükümlüdür ve sahada satışa çıkarılan gayrimenkul üzerinde şufa hakkına sahiptirler. Isaurialılar başkentte Got ve Germen tahakkümünün sonra erdirirler ancak bu defa da Isaurian tahakkümü kurulur. Başkent piskoposunun imparatoru taçlandırması Hıristiyanlığın kökleştiğinin ve yönetim nezdinde kabul gördüğünü gösteren bir dönüm noktasıdır. Artık askeri gelenek yerine dini ve mistik bir egemenlik fikri ortaya çıkar.

4. 2. 1. 4. 2. Zeno (h. 474–75/76–91),

Basiliscus'un (475–76) taht gaspı ve iç isyanlarla (Markianos, Illus, Leontios, Strabon Theoderik ve Amal Theoderik) uğraşmasına rağmen Roma mülk sistemi Anadolu, Suriye ve Mısır'da sürer. Isaurialı olan imparator yönetiminde başkentte Isaurian tahakkümü yoğun olarak hissedilir. İlk defa Ermeniler'de askere alınarak ordu yerli askerlerden oluşturulur. Serflerin efendilerinin izni olmaksızın dini görev almasını engelleyen ferman yayımlanırken efendilerin topraklarında derebeylik uygulamasının (cezalandırma, hapsedme vb.) önüne geçmeye çalışılır. Böylelikle köylü komünlerinin korunması hedeflenir. Efendilerin baskısından dolayı manastır hayatına sığınan

köylülerin boş bıraktıkları toprakları üretime katarak hem vergi kaybını hem de ürün kıtlığını önlemek için uzun süreli veya ömür boyu kapsamlı kira sözleşmelerinin “emphyteusis” yapılmasına imkân veren düzenleme yapılır. Aynı zamanda sahipsiz boş toprakları ekilebilir hale getirenlere iki yıl vergi muafiyeti ve varislerine devretme hakkı verilir. Curial görevini bırakanların önceki yükümlülüklerini yerine getirmek zorunda oldukları hususunda ferman yayımlanır. Uzun süreli kiraya verilen mülklere özel bir statü ve diğer anlaşmalardan farklı ayrıcalık tanınır.

4. 2. 1. 4. 3. I. Anastasios İki Gözbebekli (491–518)

Roma mülk sistemi Mısır, Suriye ile Filistin’in kıyı şeritlerinde ve Anadolu’da devam eder ancak Armenia’da Sasani saldırıları yüzünden bozulmaya uğrar. İmparatorluğun hem zayıflığı hem de zenginliği Vitalian isyanı neticesinde barbar kavimler tarafından fark edilir. Kıraç toprakların hissesine düşen payın vergi bölgesindeki diğerlerinin omzuna yükleyen epibole/ek vergi uygulamaya konulur ve diğer hükümdarlar zamanında da devam eder. Aynı topraklar üzerinde yaşayan özgür çiftçinin toprağa bağlı bir serf olarak kabul edileceği fakat bireysel özgürlük ve mülk edinme hakkını kaybetmeyeceği konusunda ferman yayımlanır.

Curialler ve decurionların fiili olarak vergi toplaması işlemini yapmasına son verilir. Böylelikle onların fiili baskısı azaltılmak istenirken vergi toplama işinin mültezimlere verilmesi halkta başka sıkıntıları (fazla ödeme talebi vb.) oluşturur. Vergi reformu yapılarak denk bütçe oluşturulur. Mali istikrar sağlamak için para reformu yapılır.

Başkentini Balkanlardan gelen saldırılardan korumak için kendi adıyla anılan Anastasios Suru/Uzun Duvarı inşa ettirir. Ancak Dirimtekin’in (1948) de belirttiği gibi Uzun Duvar büyük kuvvetler karşısında zayıf bir şekilde yapılması ve gerisinde kâfi bir kuvvet bulunmaması hasebiyle bir mâni hizmeti görmez.

İmparator Konstantin’den itibaren Konstantinopolis’deki bir mezarlığa 1100 kişiyi defnedilmesine izin verilmiştir. Bu yüzden 1100 tane dükkân defn işlemleri, kilisenin kullandığı malzemelerin ve din görevlilerinin maaşının karşılanması, yoksul ve yetimler için işletilen hayır kurumları, hastane ve manastırlar için vergiden ve ayinlerden muaf tutulmuştur. Aynı şekilde imparatorun, senatörlerin ve ünlü kişilerin mülkleri de muaf tutulunca diğerlerine ek yük binmiş ve bu da sıkıntı yaratmıştır. Bu yüzden kutsal kilisenin denetimindeki 1100 dükkân hariç diğerlerinin muafiyeti kaldırılır.

Özgür olmayan serfler ve çocukları 30 yıl sonra özgür olabilir bu süre boyunca toprağı ekmek ve vergi ödemekle yükümlüdürler (Anatasios Yasası). Ancak Anastasios yasına göre 30 yıl çalıştıktan sonra özgür olan serf istediğı yere gidebilir fakat çocukları yasaya göre özgür olsa da babalarının topraklarında serf olarak kalmaya devam edeceklerdir. Tüccarlardan beş yılda bir alınan vergi yürürlüğe konulur. Patrimonyal arazilerin özel mülk olması engellenir ve böylece kiracıların hakkının korunması amaçlanır. Ancak patrimonyal arazileri satın alarak yerleşen kişilere de miras bırakma hakkı tanınır.

4. 2. 1. 5. Ioustinianos Hanedanı (518–602)

4. 2. 1. 5. 1. I. Justinus (518–27)

Roma mülk sistemi zarar görmez. Habeşistan'daki Aksum Krallığına yardım gönderilmesi hem siyasi olarak Roma İmparatorluğu hem de dini olarak Hıristiyan devletlerin koruyucusu politikasının savunulduğunu göstermektedir.

4. 2. 1. 5. 2. I. Ioustinianos Büyük (527–65)

Vergi yükünün tüm toplum tabakalarına kazançları oranında dağıtılması ve alt tabakadaki halkın ezilmeye tepkisi Nika Ayaklanmasıyla dışa vurulur. Nika ayaklanmasında Maviler ve Yeşiller At Yarışı grupları rol oynar ki bunlar Usta'nın (2016) belirttiğı gibi toplumda sosyo-politik bir grubu temsil etmektedirler. Öyle ki ekseriyetle Maviler Khalkedonian, Batılı büyük arazi sahibi aristokratları ve Yeşiller Monofizit, Doğulu ticaret ehlini (tüccarlar, zanaatkârlar) temsil etmektedirler. Nika isyanından sonra aristokratların gücünü sınırlandırmak için autokrator onlara karşı savaş verirken kilisenin mülklerinin artmasına göz yumar.

Batı topraklarında saldırgan bir politika izlenmesi neticesinde doğudaki Sasanilere ödeme yapılarak barışın sağlanması halkın ezilmesine neden olur. Ordunun İtalya, Kuzey Afrika ve İspanya'ya sevk edilmesi neticesinde Balkanlarda ilk Slav yerleşmeleri görülür. Yeniden ele geçirilen İtalya, İspanya, kuzey Afrika ve Sasanilerden geri alınan Suriye topraklarında Roma mülk sistemi yeniden tesis edilir. Yeniden imparatorluk topraklarına katılan kuzey Afrika'da Vandallar vaktinde mülklerini kaybedenler Roma İmparatorluğu egemenliğinde beş yıllık süre zarfında mülklerini geri alma hakkına başvurabilirler. Kişiler babası veya dedesine ait mülkler için başvurabilir. Tanık ve belgeleri yargıçlara vermeleri gerekmektedir. Soy olarak baba ve dededen daha uzak mertebeler kabul edilmez. Bunun yapılmasının nedeni

kişilerin mağdur olmaması içindir. Piskoposluk kayıtlarına bakılacak ve tek taraflı yapılan vaktinde yetkililerce onaylanmamış işlemler kabul edilmeyecektir.

Corpus Iuris Civilis kanun külliyatı yayımlanır. Yahudiler, Paganlar, Samiriler, Heretikler kanunlar ve fermanlarda imparatorluk bünyesinden dışlanırlar, yaptırımlara, takibata ve zorla din değiştirme baskısına uğrarlar ki mülklerini miras bırakmaları bile engellenir.

Mali kısıtlama için asker sayısının azaltılması bu defa da sınırlardaki güçlerin saldırısını engellemek için haraç ödenmesine yol açar ki her iki durumda da halk ezilir. Adiectio/epibole sıkı bir şekilde uygulanır. Devlet görevlerinin parayla alınıp satılması ve memurların yetkilerini sınırlayan düzenlemeler yapılır. Kendisinden sonra gelen hükümdara toprak genişliği bakımından zirvede fakat yıkılması küçük bir darbeye bağlı bir enkaz bırakır.

Yönetim: İmparator her konuda karar mercii olur ve bu durum da İmparatorluk Senatosu sembolik olarak vardır. Senato imparatorluktaki davaların karara bağlanmasında hâkim ve yargıçların yanında en üst yetkilidir. Aynı zamanda Sirk oyunları gibi eğlencelerin finansmanı ve yürütülmesinde, buldukları şehrin senatosunun yöneticisi olma, elçilik görevinde ve eyalet yöneticisi veya diğer devlet kurumlarında yönetici veya denetçi olarak bulunma görevlerini ifa eder.

İmparatorluk araştırmacıları yerlerinden kaçan serfleri bulmakla ve onların verdikleri dilekçeleri incelemekle yükümlüdürler. Aynı zamanda imparatorlukla herkesin ne işle meşgul olduklarını tespit etmekle yükümlüdürler ve böylelikle herkesin bir şekilde çalışması sağlanır. Bir işte çalışmayan kişiler suç işleyebilirler ve huzursuzluğa sebep olurlar. Kentte tahripkâr eylemlerde bulunanları ve çalıştırdıkları kişilere ücret vermeyenleri tespit etmekle yükümlüdürler. Mahkemelerde verilen kararlara şikâyet edildiğinde bunları imparatorun emri ile incelerler. Hiç kimse mal ve mülkünden mahrum edilemez. Vasiyeti yerine getirmek için mahkeme icra memurlarını görevlendirir. Alacak davasında davacı ile davalı arasında mahkeme icra memurları arayış bulmak için 20 gün boyunca uğraşırlar. Hem davalı hem de davacı yargıcı reddetme hakkına sahiptirler.

Vergilerin toplanması asayişin sağlanmasından sorumlu olan kent muhafızı piskopos onayıyla seçilir. Roma kentlerinde kent işlerinin düzenli yürütülmesi için zengin kişilerin oluşturduğu senato görev yapmaktadır. Böylelikle kentin sorumluluk yükü maddi olarak paylaşılmaktadır. Kent yönetiminden seçilen belirli bir mülk sahibi olan kent senatörleri/curialler ve kent encümeni/decurionlar ile piskoposlar ve büyük

toprak sahiplerinden oluşan kent konseyi Valiye yardımcı olmakla sorumludurlar. Eyaletlerde kent konseyi üyeleri beş yıllık süre için seçilirler. Curialler vergiden muaf değildirler. Veteranlar (eski asker, gaziler) buldukları şehirde decurion olabilirler. Veteranların oğulları çocukların babalarının mesleklerini takip etmesi ilkesi uyarınca asker olurlar.

Curialler ve decurionlar mülklerini yetkililerin onayı olmadan satamazlar. Ancak trampa yapabilirler. Böylelikle kent yönetimindeki kişilerin yönetimden çıkmasının önüne geçilmek istenilmektedir. Curiale ve decuriona miras olarak bir mülk kalmışsa veya borçlu kişinin alacağı için kent senatosunun kararı olmadan curial mülkü satılamaz. Bulduğu kenti terk eden ve başka bir yerde yaşamak isteyen curialin kentteki ve kırsal alandaki mülküne üstlendiği sorumluluktan kaçtığı için hazine el koyar.

Curial el koyma işleminden kurtulmak için mülklerini başkasına aktaramaz. Zamanla curiallerin çeşitli bahanelerle görevlerinden kaçınmak ve mülklerinin parçalanması nedeniyle görevlerini yerine getirmelerinin engellememesi ve kamu hizmetlerinin aksamamasını sağlamak için curialin mülkünün tamamını hibe ve bağış yapması önlenir. Mülkünün dörtte birini miras olarak bırakabilir. Öyle ki manastıra girmek isterlerse görevini ifa eden mirasçılar mülkünün dörtte üçüne sahip olurken her biri mirastan pay oranında görevini yerine getirir. Görevi kabul etmeyen çocukları mirasın dörtte birini çeyiz durumu dikkate alınarak aralarında paylaşırlar. Hepsini görevi sürdürmek isterlerse mülkün tamamı çeyiz durumu dikkate alınarak eşit olarak paylaşılır.

Kilise: Piskoposların yetkileri artırılır. Piskopos eyaletteki mülk sahiplerinin ve imparatorun onayını almadan kilise tarafından atanamaz. Kilise alacağı vergiyi köy veya kentin büyüklüğü ve konumuna bağlı olarak piskopos kararıyla tespit eder. Din adamları da devlet tarafından kolon/serf olarak kabul edilirler. Arazi ve hayvan vergisinin hesaplanmasında bir vergi birimi olan kelle vergisi ödemekle yükümlüdürler. Bir mirasçı bırakmadan ölen din adamlarının mülkleri bağlı bulunduğu kilise veya manastıra kalır.

Piskoposlar kent senatosunda, vasiyetlerin uygulanması, mülk sınırlarının tespiti ve kamu işlerinin denetlenmesinde ve kent muhafızının atanmasında görev alacaklardır. Kilise mülkleri koruma altına alınır ve yabancılaşmasına izin verilmez. Şahıslar mülkün kiracılarının izni olmak kaydıyla kiliseye mülk bağışlayabilirler. Aynı zamanda esirlerin kefareti ve yoksulların kullanımı için de miras bırakılabilir. Kişiler çocuklarına saklı

pay oranı (dörtte bir) kalmak kaydıyla mirasçı olarak dini kurumları seçmekte serbesttirler. Saklı pay dine aykırı bir şekilde kullanılırsa piskoposun buna el koyma hakkı vardır. Mirasçılar bu durumu engelleyemezler. Manastıra girmeden önce kişiler (kadın veya erkek) mülklerini murislere dörtte bir saklı pay oranı gözetilecek şekilde istedikleri şekilde tasarruf edebilirler. Manastıra giren kişinin şahsi gayrimenkulünün olmasına izin verilmez ve manastırdan ayrılrsa bile mülklerini geri alamaz.

Bir kişi manastır, şapel vb. dini kurum inşa etmek veya onarmak istiyorsa ilk olarak bölgenin piskoposundan bu eylemin gerekliliği konusunda izin almak zorundadır. Öyle ki yeterli sayıda dini bina varsa piskopos inşaat eylemini onaylamama hakkına sahiptir. Çünkü bina inşa edildikten sonra işletilmesinden kilise sorumludur ve piskopos buna dikkat etmekle yükümlüdür. Şayet bölgede birden fazla şapel varsa inşa edilecek yapı yoksulların kullanımına piskopos tarafından bırakılabilir.

Kişi vefat etmişse mirasçıları inşaatı tamamlamakla yükümlüdürler. Piskopos bu eylemin takipçisi olarak inşaatın tamamlanması hususunda mirasçıları zorlayabilir. İnşaata 5 yıl süre içinde başlanması ve başlandıktan sonra 1 yıl içerisinde din adamlarının gözetiminde bitirilmesi gerekmektedir. İnşaat 1 yıllık sürede tamamlanmazsa mirasçılar yetkililerin nezdinde mirastaki paylarını kiralama veya satış yoluyla inşaatı tamamlayabilirler. Bir kutsal yapıya yıllık kazancı bırakılan mülklerde mirasçılar bu tutarı ödemekle yükümlüdürler. Aksi takdirde yasal faizi ile öderler. Bu yapı dini kurum tarafından satılmak isteniyorsa 30 veya 35 yıllık kira tutarından daha aşağı bir bedele satılamaz. Gerekli görülürse miras bırakılan mülk mirasçıların onayı da alınarak başka bir yerdeki mülk ile takas yapılabilir.

Dini kurum yöneticileri piskopos, papaz veya başka bir kurumdaki yöneticiler vasiyet yapmadan vefat ederlerse mülkleri buldukları kuruma ait olur. Piskopos dini ve hayır kurumlarına bağışlanan mülklerin işlerlikleriyle ilgilenmek zorundadır. Mirasın murisin isteğine uygun olarak tatbikini piskopos takip eder. Curial, herhangi bir mülkünü kiliseye bağışlarsa mülke dâhil vergi indirimi yapılır. Kilise mülkleri uzun süreli kiraya verilebilir ve kiralayan kişi vefat ettiğinde mülk kilise tasarrufuna geri döner.

Zorunluluktan dolayı satımı yapılan kilise ve hayır kurumu (manastır, hastane, yetimhane, yoksul evleri) mülkleri 40 yıllık kiralama işlemi olarak kabul edilir. Hazineye vergi borcu yüzünden satılan kilise mülkleri de bu kapsamda değerlendirilir. Şayet kamu hizmetine mahzar sanat yapıları (kanal, yol vb.) kilise mülkünden geçiyorsa kilise çalışanları da diğer vatandaşlar gibi kamu hizmetinde çalışmakla yükümlüdürler.

Kilise mülkü için zilyetlik süresi 40 yıldır ve bu süreyle mülke sahip olan kişi mülkünü malikidir ve miras bırakabilir. Yüzyıl olarak verilen mülkten yararlanma imtiyaz hakkı en fazla kırk yıllı sınırlandırılmıştır.

Heretikler: Heretik olarak imparatorluk tarafından kabul edilen Hıristiyan itikadın (doğru inancın) dışındaki Hıristiyan gruplar kabul edilmektedir. Heretikler sürgüne gönderilirken şayet mirasçılardan heretik olmayanlar yoksa mülkleri kilise adına müsadere edilir. Hıristiyan bir kimse mürtet olursa mülklerine hazine adına el konulur. Paganlar sürgüne gönderilirken mülklerine hazine adına el konulur.

Yahudiler, Samiriyeliler ve Heretikler curial olarak görev alamazlar ancak kendilerine tebliğ edilen görevleri yapmakla yükümlüdürler. Heretikler, heretik olmayan birisinin davasında tanıklık yapamazlar. Önceden Samiriyeliler heretik olarak değerlendirilirken Ioustinianos'tan itibaren mirastan 2/12 oranında pay ve hediye almalarına izin verilir. Kalan kısmı akrabalarından heretik olmayanlara verilir. Aksi takdirde mülkler hazine adına müsadere edilir. Samiriyeli ve heretik birisi vaftiz olarak kilise itikadına/doğru inanca girdikten sonra geri inancına geri dönerse mülkü hazine adına müsadere edilirken sürgüne gönderilir. Heretikler kilise mülkünü kiralayamazlar. Şayet bir kişi heretiklere mülkünü uzun süreli kiraya vermişse mülkü kilise adına müsadere edilir. Heretikler ve Samiriyeler tarlada çalışan serf konumundalarsa ekim-dikim işlerinin aksamaması için mülklerini ekip diktikçe miras olarak bırakmalarına izin verilir. Heretikler, ticari sözleşme ve dükkân sahibi olamazlar.

İmparatorluk Arazileri: İmparatorlukta Devlet Arazileri/Demosiake ve hükümdarın şahsi kullanımına ait Kraliyet Arazileri/Patrimonium Principis/Episkepsis ayrıdır. Bunlar farklı iki imparatorluk birimi tarafından yönetilirken her iki mülkünde sorumluluğu eyalet yöneticisi olan valiye aittir. Kraliyet arazileri imparatorluğun her tarafına dağılmış ve dağınık bir haldedir. İmparatorun şahsi kullanımı için ayrılan büyük malikâneler gerektiğinde kiraya verilmekte veya imparator tarafından başarılarından dolayı kişilere hediye edilmektedir.

Mirasçısı olmadan ölen kişilerin mülkleri ve ıssız alanlar bu kapsamda değerlendirilmektedir. Kraliyet arazileri kiralama sırasında hem kiralama bedeli hem de vergisi birlikte altınla ödendiği için imparatorlukta diğer araziler ile aynı sınıfta olmazlar. Aksi takdirde aralarındaki vergi farkının kraliyet hazinesi tarafından ödenmesi gerekir. Dördüncü yüzyılın ikinci yarısında imparatorluk Batı ve Doğu yönetimine ayrılınca Batı yönetimi batıdaki topraklardan ve Doğu yönetimi de doğudaki toprakların yönetiminde sorumlu olur ve bu kapsamda değişiklikler yapılır.

Topraklar Kraliyet Arazisi, Patrimonyal Arazi/Domus Divina ve Özel Mülk araziler olarak sınıflandırılmıştır. Zorla el koymalar, mirasçısı olmayan, kente ait gayrimenkullerin ve devlet dini olarak Hıristiyanlığın kabul edilmesi neticesinde putperest tapınaklarına ait alanların devlete intikal etmesiyle kraliyet arazileri artarken bu mülklerin çoğu elde tutulmaz. Bunların çoğu dini kurumlara ve özel kişilere hediye olarak verilme ve miras bırakma hakkı tanınacak şekilde kiralanır veya satılır.

Satılan patrimonyal araziler özel mülk statüsüne girerken işgal edenlerden mülk alınarak eski haline getirilir. 10 veya 20 yıllık bir süre geçmişse zilyetlik durumu kabul edilerek zamanaşımı uygulanır. Saray çalışanları, askerler ve curialler kraliyet arazilerinin kiracısı olamazlar. Res dominici mülkleri 40 yıllık bir süreyle kiraya verilebilir ve kiracı ölürse varisleri süre sonuna kadar kiracı kabul edilirler. Curial veya tüzel kişilik res dominici mülkü sorgusuz sualsiz 30 yıllık bir süre için kullanmışsa zilyetlikten mülk sahibi olur. Kraliyet arazileri ve mülklerdeki serfler olağanüstü durumlar dışında kamusal hizmetlerden muaftırlar.

Vergilendirme: Vergi kayıtlarına şikâyet vergilendirme bedeli belirlendikten sonra bir yıl içinde yapılabilmektedir. Süre geçtiğinde yapılan başvurular kabul edilmez. Şayet vergi döngüsü içinde kiracı değilse şikâyette bulunamaz. Şayet denetmen, hesap kontrolü yapan muhasebeci veya bölgesel denetmen ihmal ve kayırmadan suçlu bulursa, onların şerefleri lekelenen ve tahsil ettikleri ücretin dört katını ödeyeceklerdir. Fakat bölgede bulunanlar yararına bir ihmalkârlık varsa o zaman dört katını ödemek zorunda bırakılmazlar.

Bir yerin yeni sahiplerine önceki yıllara ait hazineye ödenecek vergi borçları talep edilemez. Şayet bir kişi arazide kendisine ait haciz olduğunu veya arazinin kendisine ait olduğunu iddia ederse, mahkemeye başvurabilir ve iddiaları doğruysa davalıya verilir. Bu arada orayı almış kişinin yaptığı masraflar iade edilmelidir. Gayrimenkulünün yeni sahibine geçmesinden sonra altı aylık süre içinde başvuru yapılmazsa (haciz, mülkiyet iddiası vb.) talep hakkı ortadan kalkmış olacaktır. Altı aylık süre dolduktan sonra yapılan itirazlara yanıt verilmeyecektir. Górecki'nin (1981) belirttiğine göre imparatorlukta vergilendirme temelinde beş arazi kategorisi tanımlanabilir:

- Mütekabiliyet temelinde bir komşusu tarafından vergisi ödenen intifa hakkı kazanılan terk edilmiş arazi,

- Çiftçi topluluğu tarafından, topluluğun üyelerinin mali yükümlülüklerine ilişkin sorumluluk temelinde vergileri ödenerek intifa hakkı kazanılan terk edilmiş arazi,
- Arazisini terk etmemiş iflas etmiş bir çiftçinin arazisi,
- Vergilerden (aşırı yoksulluk, doğal afet) muaf olan ancak terk edilen otuz yıl geçtikten sonra devlet hazinesi olacak olan arazi,
- Terkedilmesinden otuz yıl sonra devletin malı haline gelen arazidir.

Verimsiz araziye sahip çiftlikler ağır vergi yükünden iflasa sürüklendiğinden devlet verimsiz araziye sahip çiftliklerin ödeme güçlüğüne önlemek için, verimsiz arazilerin vergilerinin diğer araziler arasında sorumluluk olarak paylaşılmasından kaynaklanan “atık arazi vergisi” diye adlandırılan vergiyi işleme koyar. Bir kişi verimsiz bir alanı ihya eder ve vergilerini öderse iki yıl içinde kullanıcı hakkını alır. Önceki yıllara göre az toplanan vergileri eyalet yöneticileri hem kendileri karşılırlar hem de para cezası öderler.

Curialler güçlenmemesi ve yoksullara baskı yapmaması için kendi mülklerinin vergilerini ödemekle yükümlüdürler. Yasa ile muafiyet kazanmış kişiler vergi ödemesini yapmazlar. Vergileri (annona, capitum, %12,5 gümrük, kelle, %5 veraset, res private vb.) eyaletlerdeki kent görevlileri arasından seçilen vergi toplayıcıları tahsil etmekle yükümlüdürler. Vergi toplayıcıları makbuz vermek zorundadırlar. 1 Eylül kabul edilen yılbaşında ödeme süreci başlar ve üç taksit şeklinde ödenebilir. Kendi vergi yükümlülüğü dışında birisi başkasının vergisini ödemeye mecbur edilemez. İlave vergileri ister kraliyet mülklerinin kiracıları isterse özel ayrıcalıklara sahip arazi sahipleri olsun tüm toprak sahipleri ödemek zorundadırlar. Vergi indirimi konusunda kent konseyi/senatosu dilekçeyle autokratora başvurma hakkına sahiptir. Autokrator tarafından atanacak müfettişin raporuna göre işlem yapılır.

Kelle vergisinden askerler, gaziler, emekli askerler, dullar, rahibeler, din adamları ve ikona yapanlar ve aileleri muaf tutulmuştur. Bir kişi kiralık veya patrimonyal bir araziye satın alırsa diğer mülk sahiplerinden daha fazla zengin olmasın diye satıcının elinde kalan kurak arazilerin vergisini de ödemek zorundadır. Bir adam arazisinin verimli kısımlarını vergiden kurtulmak için satamaz. Mülkü satın alan kişi satan kişinin arazisindeki kurak topraklarında vergisini ödemekle yükümlüdür. Vergi konusunda dokunulmazlık altındaki ıssız toprakları alan kişi kamu yararı gözetilerek mülkü hibe edemez veya ipotek olarak veremez. Bereketsiz topraklara varis olarak

atanan mirasçının mirastan feragat etme hakkı vardır. Bereketli toprakları olanlar verimsiz topraklarında mülkiyetini almalıdır ve böylelikle vergi konusunda curial üzerindeki yük hafiflemiş olur.

Kamu veya tapınağın verimli topraklarını işgal ederek sahibi olan kiracıya verimsiz topraklarda dâhil edilecektir. Bunu reddederse bu durumu kabul eden bir kiracı beklenir veya mülk eski sahibine iade edilir. Açık attırmayla mülklerin kiraya verilmesi durumunda da bu işlem uygulanır. Mülkü elde edenin decurion veya curial olması bu durumu değiştirmez. Verimli ve bereketli toprakları işgal edenler verimsiz toprakların vergisini de ödemekle yükümlüdürler.

Çok bereketli veya tamamen bereketsiz topraklardaki uzun süreli kiracılar iki yıllık süre dışında vergileri ödemekle yükümlüdürler. Üç yıllık muafiyet bereketsiz ve ıssız imparatorluk toprakları için uygulanır. Hiç kimse kendi mülkünün uzağındaki bereketsiz bir araziye kiralamaya zorlanamaz. Ancak kendi mülkünün yakınındaki bereketsiz toprakları kiralaması veya vergisini ödemesi istenir. Topraklarına bakmadığından veya terk ettiği için bereketsiz veya ıssız olan topraklara yeni kişiler iskân edilir. Yeni kişiler komşulardan uygun olanlar olabilir veya başka bir yerden getirilebilir. İki yıl boyunca topraklarına düşen vergiyi ödemeyen mülk sahibi iki yıllık süreç sonunda mülkteki hakkını kaybeder ve iskân edilen kişi mülkün sahibi olur.

Bereketli çiftlikleri satın alan kişi aldığı oranda o civardaki ıssız toprakların vergisini de ödeyecektir. İssız arazilerin sahipleri 6 aylık süre içinde topraklarına dönmelidirler. Aksi durumda mülkü elde tutabilmek için gecikmiş borçlarını ödemek zorundadırlar. Mülk sahibi ortalıkta gözükmeyen ve borcunu ödemezse bu konuda taahhüt veren kişi mülkün yeni sahibi olur ve onların elinden mülk alınmaz. Bu mülkü ilk işgal edenler için verilen bir haktır. Bu yasa ile belirtilen maliksiz ve vergisi ödenmeyen mülklerin başkalarına vergi yükü olmaması ve üretime katılması amaçlanmıştır. Maliklerin kendi hataları sonucu mülk sahipliğini kaybedebilecekleri bu metinde gösterilmektedir. Şahıslar tarafından hukuki yollarla (vasiyet, anlaşma vb.) kiliseye yapılan bağışlardan vergi alınmaz.

Toprak Yönetimi: İmparatorlukta sistem küçük işletmelerin korunması üzerine kuruludur. İlk iki yüzyıl boyunca hiç kimse imparatorluk arazisi veya özel arazide zorla ekim için tutulmazken üçüncü yüzyıldan sonra topraklar kurak ve verimsiz hale gelir ve bundan dolayı toplumda düzen bozulur. Bu yüzden gönüllü kiracı olmak için başvuran sayısı azalır. Devletin geliri azalırken giderleri artar. Bundan dolayı devlet zorunlu

olarak toprakların ekilmesi ve vergi ödenmesi konusunda dayatmalar yapar. Bunun sonucu olarak az sayıda kişinin elinde büyük çiftlikler oluşur.

Arazi sahipleri kişisel veya aracılar yoluyla vergi toplayıcılara kiracının davranışları ve performansları hakkında bilgilendirmeler vermelidir. Arazi sahibi kelle vergisi ödediği için böyle bir bilgilendirme hakkına sahiptir. Kendi topraklarına sahip olan köylülerin bilgileri kendi vergi hesaplarında bulunmaktadır. Gayrimenkul sahipleri kendisinden talep edilmediği sürece kirayı ürün olarak isteyebilir, para olarak isteyemez.

Arazi ve vergi ödemeleri bölge kayıtları ve arşivlerine uygun olmazsa geçersizdir ve alıcı daha önceki kayıtlara bağlıdır. Uzun süreli bir kiralama ve kullanma yoluyla köylüler ve serfler mülk sahibi olamazlar. Bir kiracı veya serf belirli zamanlarda çiftlik sahibine hizmet borçludur. Vergi mükellefleri curial ve diğer devlet görevlilerinin işlerini yapmakla yükümlü değildirler. Fakat en azından limanlar, su kemerleri, surlar ve yolların yapımına muaf olanlar dışında herkesin katkıda bulunması beklenir. Yasalara aykırı olarak yapılan satışlarda iyi niyetli zilyetlik oluşmaz ve varisler zaman sınırlaması olmaksızın haklarını arayabilirler.

Zayıfın/yoksulun güçlü/zengin tarafından himaye altına alınması yasaktır böylelikle zorla alımın önüne geçilmek amaçlanır. Başkasının vergisini bir başkasının ödemesi yasaktır. Böylelikle asker, idareci ve serflerin konumları belli olacak ve serflerin performansının düşmesi önlenecektir.

Büyük toprak sahiplerinin başkalarının mallarına el koyarak büyümesi ve serflerin durumunun bozulmaması için mülklerin korunması gerekmektedir. Satış, hediye, kiralama ve herhangi bir sözleşme bahanesiyle mülkü devretmede dolandırıcılık tespit edildiğinde yapılan işlem iptal edilir. Bu tür işlemleri yapanların malları müsadere ile satılır ve aynı zamanda para cezası uygulanır. Büyük mülk sahibi kiracısı köylü görevini yapmazsa dayakla ve para cezasıyla cezalandırır ve anlaşmanın hükümlerini yapmadığından dolayı sürgüne gönderebilir.

Eyaletlerde kiracılar ve serfler başıboş dolaşamazlar. Her kim ıssız veya patrimonyal arazileri her yıl vergisini ödemek vaadiyle yetkililere başvuruda bulunursa yetkililer ilgili arazileri başvurana verir. Her kim verimsiz patrimonyal veya kamu toprağını verimli hale getirerek vergisini öderse atalarından kalan toprak gibi sürekli ve özel bir mülkiyet olarak kendi soyuna bu mülkü bırakabilir. Terk ve işgal edilmiş toprakları curialler üzerine kaydettirmek istediğinde şayet üzeri ekilmiş ve sahiplenilmişse bu konuda güç kullanarak üzerlerine kaydettiremezler.

Bir kişi çiftçiye ödünç para verdiğinde onun toprağına el koyamaz, sadece faizle cezalandırabilir. Hiç kimse sözleşme de belirtilmediği takdirde borç olarak verilen miktarın karşılığı olarak serf ve kiracının topraklarına da el koyamaz. Ancak kredi karşılığı sekiz kile mahsul (meyve, tahıl vb.) için bir kile ve her bir solidus (altın sikke) için sadece bir siliqua (gümüş sikke, 1 solidus = 24 soliqua) faiz alabilir. Verilen borca karşılık sığır, köle vb. rehin olarak alabilir. Faiz olarak siliqua değerine göre %12,5 kabul edilmektedir. İmparatora verilen özel hediyenin kaydının tutulmasına gerek yoktur.

Sahtekârlıkla gasp ve yasal olmayan zorla alım yasaklanmıştır. Alacağı olsa dahi birisinin mülküne başkası tarafından ister şehir merkezinde ister köyde olsun ister arazi ister serf veya köle olsun el koyması yasaktır ve bunu yapan kişi el koyduğu mülkün dört katı ile cezalandırılır. Hiç kimse mülkiyeti ile ilgili bir anlaşma yapmaya zorlanamaz. Hiç kimse kamu veya özel borçları için mülkünün zoraki anlaşmayla el konulmasına zorlanamaz. Kişi ölmüşse bu durumda alacaklıları miras bıraktığı taşınır ve taşınmaz mallara temlik koydurup alacakları karşılığında yetkililerin ve varislerin onayı ile sahip olabilirler. Bu karara uymayanlar 10 solidi ödeme ile cezalandırılırlar.

Yıllık vergi tutarı ödenen mülkleri başkaları tasarruf olarak kullansa bile kullanan kişilerin mülkü olamaz. Şayet bir kişi denetmen veya vergi tahakkuk görevlisinden önceki serfleri tarafından terk edilen ıssız patrimonyal araziye veya kilise malı kiracısının arazisini alırsa rahatsız edilmeden ömür boyunca ikinci bir işleme gerek olmadan kullanabilir. Curial veya tüzel kişilik res dominici veya özel mülkü sorgusuz sualsiz 30 yıllık bir süre için kullanmışsa maliki olarak kabul edilir. Kişinin annesinin köyündeki/ana köyündeki (metrocomiae) yerlerini ahali haricinde birisine aktarmasına izin verilmez.

Kilise mallarını kiralayanların veya uzun dönem sözleşmeli bir yeri kiralayanların görevleri şunlardır:

- Ürün yetiştirmek ve sahiplenmek,
- Yıllık bir kira ve vergi bedeli ödemek kiracının görevidir.

Kira ve vergiler yıllık olarak tespit edilir. Kiralayanın hakları şunlardır:

- Kira ödediği ve kötü kullanmadığı sürece arazinin kullanım hakkına sürekli olarak sahip olma,
- Mirasçılara bırakabilme,
- Hükümet yetkilileri izin verdiği takdirde hakkını satabilme,

- Köle azat etme ve dava açma (mülkiyeti ile ilgili olarak) hakkına sahiptir.

Bir piskoposluk, eyalet ve ormanlık alandaki patrimonyal, eski tapınaklara ait, oyunlarına tahsis edilen, vergiden muaf olan ve 40 yıllık dönem boyunca kesintisiz olarak devlet yararına kullanılan arazilerin mülkiyet, yerleşim, bina ve işgal durumları tespit edilmelidir. Bu yerlerin kullanıcıları düzenli olarak kanunen belirlenen vergi ve kira bedellerini ödemelidirler. İmparatorların vergiden muaf arazileri hibe olarak verme hakları vardı ve bir kimse böyle bir araziyi 40 yıl boyunca kullandığını belgelese mülkiyet hakkına sahip olacaktır.

Patrimonyal arazi sahibi olup uzun zamandır bu araziyi ekmeyen başka bir yere giden veya askerlik görevine katılanların hakları korunur. Başka bir yere gidenler topraklarına çağrılır ve görevlerini yapması istenir. Askerlik hizmeti bittikten sonra veteran olanların tekrardan topraklarını ekmesi beklenir fakat bunlar bu konuda zorlanamazlar.

Müstahkem sınır kalelerindeki askerlerin desteklenmesi için kullanılan emlaklar, araziler, bataklıklar ve otlaklarla kullanılır. İmparatorluk sınır topraklarındaki askerlerin desteklenmesi için bazı hükümlerin verilmesi gerekmektedir. Bu topraklar sınırdaki askerlerin kullanımı için ayrılmıştır. Sınır topraklarındaki askerler ıssız ve sahibi olmayan yerleri işgal edebilme hakkına sahiptirler. Ancak sahibi olan mülkleri gasp etmeleri durumunda cezalandırılırlar. Sınır boyundaki askerler kendilerine tahsis edilen arazileri kullanmalıdırlar.

Askerler kendilerine verilen haricinde mülk işletemezler. Düşmandan alınan topraklar onların sahipleri veya mirasçıları askere gitmişlerse onların hakkıdır. Aksi durumda sınır boyundaki askerlere tahsis edilir. Askerler ve aileleri çiftliklerde yerleşecek, köleleri olacak fakat serfleri kullanmayacaklardır. Askeri yükümlülükle sorumlu kişiler bağış yapamaz ve arazinin mülkiyet durumu değiştirilemez. Askerlerin ancak kumandaları efendileri olur. Öyle ki curial vb. sivil görevliler askerlerin efendileri olamazlar.

Dilenciler serf olmak isterlerse devlet tarafından görevlendirilmektedirler. Ancak kaçak oldukları kanıtlanırsa bağlı buldukları yere gönderilirler. Bölge sorumluları kaçak serfleri cinsiyet ayrımı, meslek ve sosyal durum gözetmeksizin aile ocağı, büyüdüğü, doğduğu veya vergiye tabii olduğu yere zorla geri gönderebilir. Geri çağrılan kaçak serfler başka bir gayrimenkulde saklanıyorsa ve orada çalışmış ve sahiplerine faydaları dokunmuşsa çalışmalarından dolayı ödüllendirilmezler ve kaçtıkları yerde eksik ödenmeden kaynaklanan vergi kaybı işverenlerinden talep edilir.

Kaçak olan veya zorla tutulan serfler için kaçakları barındıran ve zorla tutanlar iki solidi ödemelidir. Her kim bir patrimonyal serfi onun kışkırtması neticesinde alıkoyar ve gizlerse onun yokluğundan dolayı kaynaklanan hasarı ödemeye zorlanamaz fakat 6 solidi ödemekle cezalandırılır.

Serfi bulunduğu yerden götüren veya terk etmesine sebep olan kişi mülk sahibinin uğradığı zararı karşılamak zorundadır. Mülk sahibi olsa da serfin toprakları terk etmesine neden olan kişi cezalandırılır. Efendilerine geri verilen serflerin çocukları ve şahsi malları/peculium geri verilir. Bir serf doğduğu gayrimenkulde araziye bağımlı olmaksızın, kişisel kölelikte olduğu gibi satılamaz. Serfler aynı köleler gibi kayıt altında tutulurlar ancak onlardan bir farkları şahsi mülk edinme haklarına sahiptirler. Bir serf efendisinin bilgisi olmadan kendisine ait şahsi mülkünü satamaz veya yabancılaştırılamaz. Efendisinin bilgisi olmadan herhangi yeni bir mülke sahip olamaz.

Mal sahibi tarafından serfler ve köleler temlik veya ipotek edilebilirler. İmparatorluk topraklarında doğmuş bir serf bulunduğu kentteki onur görevlerine getirilemez. Serfler ve onun çocukları gizlice buldukları yeri terk eder ve askerlik vb. gibi hizmete girerlerse bunlar geri çağırılacaklardır. Özgür bir adam serf bir kadınla evlenirse çocuklar annenin statüsünde olurlar.

Kiracılar kendi ürünlerini pazarlar. Vergi bazen mülk sahibi bazen de kiracı tarafından ödenir. Kira bazen peşin ödenir ve mülk sahibi bunu yükseltmez. Kiracı, kelle vergisi öder. Yeni üzüm bağları dikildiğinde 5 hasat ve yeni zeytin ağaçları dikildiğinde 10 hasat süresince kira ödenmez. Ekim ve hasat zamanında çiftçiler ekstra işlerde (yol yapımı vb.) kullanılamaz. Eğer bir kimse mülkü olan araziye satmak veya bağışlamak isterse, kiracının hakkı başka yere aktarılarak saklı tutulur. Kiracıların hakkını arazi ile korumak gereklidir. Şayet arazinin kazancı umulduğu gibi değilse o zaman diğerlerinin yararına koruma kalkar. Kiracıların ve serflerin atalarından kalma şahsi mülklerine efendileri el koyamaz ve bu mülklerini efendilerine danışmadan satabilirler. Kiracılara buldukları köylerin dışındaki yerlerde mülk aktarımı yapılamaz. Kiracılar kira artışı durumuyla ilgili mal sahiplerine dava açabilir.

4. 2. 1. 5. 3. II. Justinus (565–78)

Sasani saldırısı neticesinde Suriye ve Doğu Anadolu'da Roma mülk sistemi tahrip olur. Ayrıca Slavların Trakya ve İliya'ya yerleşmesiyle Balkanlarda Roma mülk sisteminin uygulandığı bölgeler sona erer. 569 yılında yayımlanan novella, eyalet yönetiminde piskoposlar ve büyük toprak sahiplerinin etkili olmasının yolunu açar.

4. 2. 1. 5. 4. II. Tiberius (578–82)

Mülk sisteminde bir değişme olmaz ancak sivil ve askeri otorite kuzey Afrika Valiliğinin kurulmasıyla askeri komutan nezdinde birleştirerek Konstantin zamanından beri var olan devlet düzeninde köklü değişimin ilk adımı atılır.

4. 2. 1. 5. 5. Mavrikios (582–602)

Mali sıkıntılar yaşandığı için askerlere ödemede sorun çıkar. Ravenna'nın yanı sıra kuzey Afrika Eksarhlığının kurulması eyaletlerde askeri idarenin başarısını kanıtlar ve bu durum ileride uygulanacak Thema sisteminin başlangıcıdır.

4. 2. 1. 6. Hanedansız (602–10)

4. 2. 1. 6. 1. Fokas (602–10)

Doğuda 603-28 yılları arasında aralıksız 25 yıl süren Sasani savaşları döneminde başlar. Balkanlara da Avarlar saldırır. Mülk sistemi Anadolu'da Ege, Marmara, Batı Karadeniz ve Batı Akdeniz/Teke havalisi haricinde Sasani saldırıları neticesinde tahrip olurken Mısır, kuzey Afrika, Kıbrıs ve İtalya'da devam eder.

4. 2. 1. 7. Herakleios Hanedanı (610–95)

4. 2. 1. 7. 1. Herakleios (610–41)

Uzun süren Avar ve Sasani savaşları neticesinde imparatorluk hem mali hem de askeri olarak yıpranır. Roma mülk sistemi Anadolu'da Teke havalisi, Marmara, Batı ve Orta Karadeniz ve Ege kıyı şerisinde nispeten sürerken Avrupa'da Avar ve Slavlar nedeniyle Kırım ve Kıbrıs haricinde son bulur. Sasani savaşının hemen arkasından imparatorluk kendisini toparlayamadan Araplarla yüzleşmek zorunda kalır.

4. 2. 1. 7. 2. II. Konstans Sakallı (641–68)

Arapların halkın monofizit olmasını önemsememeleri ve mülkiyete dokunmayarak sadece vergi almaları yüzünden direnişle karşılaşmadan Suriye, Mezopotamya, Mısır ve kuzey Afrika topraklarını süratle fethederler. İmparatorluk bir daha bu topraklarda egemenlik kuramaz. Sicilya'yı savunarak Arapların İtalya'yı ve Anadolu topraklarını savunarak Balkanları fethetmelerini engeller. Kıbrıs'ta Roma mülk sistemi Arap saldırıları yüzünden bozulmaya uğrar. Thema sisteminin konusunda Herakleios döneminden itibaren uygulandığı konusunda bilgilendirmeler olsa da Güneş'in (2021) belirttiği gibi VII. yüzyılında ilk yarısında kurulmuş olması güçlü bir

ihtimaldir. Çalışmamızda themaların kesin olarak var olduğu tarihleri dikkate alındı. Sivil ve askeri görevlerin General/Strategos adı altında askeri otoritede birleştirildiği Thema sistemi ilk defa uygulanarak Konstantin'den itibaren var olan Roma mülk sisteminin ortadan kaldırılmasının adımı atılırken imparatorluk askeri bir hüviyet kazanır. Devletin veya askeri hizmetle görevlilerin kontrolü altındaki toprağa bağlı serf yerine paroikoi ve kimsenin toprağına bağlı olmayan özgür köylü yerine eleutheroi tabirlerini kullanılmaktadır. Kılıçbay'ın (1982) belirttiğine göre askeri hizmetle yükümlü kişiler stratiote ve onlara tahsis topraklar straitotikon ktama (askeri mülk) olarak adlandırılır ve kaydedilir. Böylelikle yerel güçlülerin/dynatoi'nin baskı uygulayarak topraklara el atmasının önlenmesi amaçlanır.

4. 2. 1. 7. 3. IV. Konstantin (668–85)

Thema sistemiyle askeri aristokratik ailelerin tahakkümü başlar. Çiftçi asker ve koordineli kaleler sistemiyle Araplar geri püskürtülürler.

- **Birinci Bulgar İmparatorluğu (681–1018):** Asparuh (681–71) liderliğindeki Bulgarların Tuna'yı geçerek imparatorluk topraklarında günümüzde de Bulgaristan olarak adlandırılan bölgede kurdukları devlettir. Roma İmparatoru II. Basileios Bulgaroktonos tarafından ortadan kaldırılır.

4. 2. 1. 7. 4. II. Ioustinianos (685–95)

Hükümdarlığının ilk döneminde Balkanlarda hâkimiyet altına alınan Slavlar Anadolu'da iskân edilirler. Arapların deniz saldırılarını karşılamak için Anadolu'da bir, Yunanistan'da iki ve İtalya ile Sicilya ve Sardunya'yı savunmak için bir adet deniz teması oluşturulur. Suriye'deki Marunîler, Araplarla yapılan anlaşma uyarınca imparatorluğa iskân edilerek hem nüfus artışı hem de donanmanın güçlendirilmesi amaçlanır. Ekonomik olarak imparatorluk sıkıntılı olduğundan autokrator, yüksek vergiler ve tahsil için kullandığı sert yöntemler yüzünde tepki çeker ve iktidardan indirilir.

4. 2. 1. 8. Yirmi Yıllık Anarşi Dönemi/Hanedansız (695–717)

4. 2. 1. 8. 1. Leontios (695–98)

Kısa süren hükümdarlığı süresince kuzey Afrika Eksarhlığı sona erer ve imparatorluk Afrika kıtasında bir daha kalıcı hâkimiyet kuramaz.

4. 2. 1. 8. 2. III. Tiberius Apsimar (698–705)

Kısa süren hükümdarlığında kuzey Afrika'da Kartaca'yı geri almak yerine Araplarla yüzleşme yolunu tutar. Bu stratejisi başarılı olur ancak Ioustinianos'u ortadan kaldırmak isterken tahtından olur.

4. 2. 1. 8. 3. II. Ioustinianos "Kesik Burunlu" (705–11)

Paranın üzerinde İsa resmini bastıran ilk hükümdardır. Araplarla doğudaki mücadelede üstünlük sağlanır. Kuzey Afrika'daki son imparatorluk toprağı Septe Kontluğu elden çıkar. Ravenna Eksarhı tarafından yerel ileri gelenler ve başpiskopos Felix (708–15) şüphelendirilmeden başkente getirilerek başpiskoposun kör edilmesi ve diğerlerinin öldürülmesi Ravenna'da halkın imparatorluğa güvenini sarsar.

4. 2. 1. 8. 4. Filippikos Bardanes (711–13)

Bulgarlar, müttefikleri Ioustinianos'un tahttan indirilmesi karşısında Balkanları tahrip ederler. Anadolu orduları Bulgarlarla savaş için Balkanlara götürülünce bu defada Araplar Anadolu'ya saldırırlar.

4. 2. 1. 8. 5. II. Anastasios Artemius (713–15)

Kısa süren hükümdarlığında Arapların başkente saldıracaklarını anlayarak erzak stoku ve surları tamir ettirir ki bu dönem için en dikkate değer icraattır.

4. 2. 1. 8. 6. III. Theodosios (715–17)

Sivil bir yönetici olması ve Arapların başkenti kuşatacağın anlaşılmasından dolayı Leon liderliğindeki askerler tarafından iktidardan devrilir.

4. 2. 1. 9. Isauria Hanedanı (717–802)

4. 2. 1. 9. 1. III. Leon İsauralı/Saracen Kafalı (714–17)

Halkın sosyal hayattan kaçmasını engellemek ve dini muhalefet merkezleri olan manastırların hem sayıca hem de ekonomik olarak güçlenmesini önlemek için İkonoklazm hareketini başlatır. Balkan yarımadası Slav ve Bulgar halklarından oluşmaktadır.

Yönetim: Valiler, mahkeme yetkilileri ve askeri görevliler, görev alanlarında şiddet, hırsızlık vd. usulsüzlüklerden suçlananları yargılayarak kanunlara göre cezalandırırlar. Senatörler, köle ya da kölenin kızı, azat edilmiş kadın ya da onun çocuğu, bir aktris ya da esnaf ya da onun kızı ya da genelev ya da sirk kızı gibi düşük sınıf kadınlarla evlenemezler. Tiyatrolar, stadyumlar/gymnasyum vb. halkın ortak malıdır. Surlara kişilerin zarar vermesi yasaktır ve onlar halk içindir. Kentte ya da

ülkede olsun, kamusal kullanıma ayrılmış binalar kutsaldır. Hava, su, deniz ve nehir kıyısı doğal olarak insanlığın ortak malıdır. Nehirler ve limanlar kamu mallarıdır. Nehir ve nehir kıyılarının kullanımı doğal olarak herkese aittir. Dolayısıyla herkes gemisini getirilerek halatlarla kıyıdaki ağaçlara bağlayabilir ve balık tutma ağı kurabilir.

Toprak Yönetimi: Uzun süreli kiraya verilen kilise mülkleri ve diğer mülklerin durumu değişmemiştir. İzinsiz ve tartışmalı arazilerin kullanımına ilişkin cezalar ayrılır. Slavonik/Slav yerleşimcilerin kullandığı ortak mülkiyetli araziler imparatorluk yetkilileri tarafından tespit edilir. Mülk sahibi ile kira sözleşmesi yapılmalıdır. Bu sistem uzun süreli kiraya verilen sistemden farklıdır ve karıştırılmamalıdır. Üçüncü neslin ölümü ile uzun süreli kiracı olma statüsü sona erer. Kiracının üç yıl boyunca kira ödememesi durumunda işgalci olarak kabul edilir ve anlaşma feshedilir. Devlet ekilmeyen kendi toprakları, kilise ve manastır toprakları için yoksul köylüleri yetiştirerek toprakları faal hale getirmek istemiştir. Askerin şahsi mülkleri varsa çocuklarına veya ebeveynleri ile kardeşlerine kalır. Askerin özel mülkü kendisinin görev sırasında satın aldığı veya hediye verilen mülklerden oluşur.

Eski arazi sınır işaretlerini yok eden her kim olursa olsun sürgün veya para cezalarından birisi ile cezalandırılırken başka bir kişinin arazisine zorla el atan herkes ölüm cezası alacaktır. Birisi başka bir kişinin arazisine zorla girerse mal sahibinin karşı çıkması durumunda zorla giren maliki öldürürse olay cinayet olarak görülür ve idamla cezalandırılır. Kendi kerestesi olan bir kimsenin başka birinin topraklarında bir ev inşa etmesi halinde, “Toprağa sabitlenen toprak toprakla gider” sözü uyarınca toprağın sahibi de evin sahibi olacaktır. Baştan sona, toprak sahibinin kerestenin mülkiyetine sahip olduğu ve izinsiz mülke girenin kereste değeri için herhangi bir şey talep edemeyecektir. Sahibi olmayan bir evi veya toprağı ıslah eden o mülkün sahibi olabilir. Başka bir kişinin arazisini izin almadan eken veya başka bir şekilde kullanan herkes mülkiyetini kaybeder ve harcadığı şeyleri geri kazanamaz.

Mülkiyetinde komşusundan kaynaklanan bir sorun olduğunu düşünen kişi mahkemeye gitmelidir. Kişi mahkemede kanıtlar sunmalıdır. Aksi takdirde mahkeme masraflarını ödeme cezasına çarptırılır. Mahkeme kararına karşı komşusuna şiddet uygulayan kişi ilk olarak kınanır. Eylemlerine devam etmesi durumunda sürgüne gönderilir ve mülklerini bile kaybedebilir. Efendinin bilgisi olmadan bir erkek ya da kadın bir başkasının sınırını bozarsa, ölüm cezası alır. Kendi lehlerine arazilerin sınırlarını kaldıran kimseler, kırbaçlanacak ve daimî olarak sürgüne gönderilecektir. Nehir kıyıları komşu arazilerin sahiplerine aittir ve kıyıda yetişen ağaçlar da aynı

kişilerin mülkiyetindedir. Ağlarını deniz kenarında atan kişiler, deniz kıyısında kulübe/baraka yapabilirler.

Aydın ve Berge'nin (1995) Ostrogorksy'ye (1966) dayanarak belirttiklerine göre imparatorlukta kırsalda müteferrik çiftliklerden oluşan ve günümüzde mezra olarak adlandırılabilir kκτῆδύς/ktesis ve köy evlerinin birleşmesinden oluşan χωριον/khorion yerleşmeler bulunmaktadır ve köy arazisinde komünal (otlak, köyün hayvan sürüsünün cemaatin ödediği çobanların nezaretinde bulunması) ve özel mülk birlikte var olmaktadır.

Heretikler: Yahudilere tolerans gösterilmesine rağmen pek çok engel ve baskıya da uğrarlar. Onlarda baba mesleğini izlemek ve cohortalini (üst düzey memurlara ilaveten, köle ve azatlı kölelerden oluşan ve sıkıcı kâtiplik işlerini yapan, önemsenmedikleri için de detaylandırılmayan birkaç yüz küçük memurluk daha vardır. Bunlardan genellikle, *cohortalini* gibi hepsini birden kasteden eden çeşitli terimlerle bahsedilir) olarak yaşamak zorundadırlar. Herhangi bir derece ve rütbeğe uygun görülmediklerinden getirilmezler. Doğrudan veya aracı vasıtasıyla bir Hıristiyan köle ve mülk sahibi olamazlar. Yahudilere, Samiriler/Samaritanlar dâhil edilir. Yahudilere Hıristiyan olmaları yönünde misyonerlik yapılmasına izin vardır. Samiriler sinagog inşa edemezler. Paganlar, Helen olarak adlandırılırlar.

Quinisext Konsilinin altmış iki ve altmış beşinci kararları ile Ekloga kitabında Pan'ın şerefine veya Brumalia, Bacchus ve Bota ile bağlantılı mevsimsel festivaller, bağbozumuyla ilgili ziyafet verme, Pagan rahiplere danışma, kurban kesme eylemleri Konstantinoupolis'de dâhil yasaklanmıştır. Pavlikanlar idamla cezalandırılmazlar. Donatistler skizmacılardır (schisma-ayrılıkçı), heretik değillerdir. Manichæanlar, Hıristiyan değildir. Adlarını Eski ve Yeni Ahdi reddeden ve İncil'deki Müjdedeki Paraklete/Kurtarıcı olarak ilan etmiş olan Farslı Manes/Mani'den almışlardır. İmparator Valentian ve Theodosios tarafından yasaklanmasına rağmen Enkratittoi, Apotaktikoi, Saccophoroi, Hydroparastatoi gibi çeşitli tuhaf isimler altında var olmaya devam eder. Bu isimler Ecloga'da görülür. Bir Manichæan ile hayatını paylaşan Hıristiyan şiddetle cezalandırılır. Bu durumdaki Manichæanı adaletle teslim etmeleri emredilmektedir.

4. 2. 1. 9. 2. IV. Konstantin Gübreleyen (741/43–75)

Artabasdos'un (741–43) taht gaspını sonlandırır. İkonoklazma devam eder. Bu kapsamda manastırların mülklerine el konulur. Özgür, azat edilmiş ve köle statüsünde olmak üzere toplum üç tabakadan oluşmaktadır.

4. 2. 1. 9. 3. IV. Leon Hazar (775–80)

Kısa süren hükümdarlığı süresince Araplara karşı başarı sağlanır. İkonoklast dini politika gevşemesine rağmen devam eder.

4. 2. 1. 9. 4. VI. Konstantin (780–97)

İkonoklast hareket İrini tarafından II. Nikaia Konsiliyle sonlandırılırken askerler arasında ikonaklastlık sürer. İmparatorluk doğuda Araplar ve batıda Bulgarlarla mücadele eder.

4. 2. 1. 9. 5. İrini Atinalı (797–802)

Tahttaki konumunu sağlamlaştırmak ve meşruluk kazanmak için maliyenin kaldıramayacağı büyük vergi indirimi yapar. Manastırlara yaptığı büyük bağışlar ve Araplara ödenen haraç yüzünden mali sıkıntı yaşanır. Arap akınları Frigya, Teke yarımadası ve Karadeniz kıyı şeridi haricinde thema sistemine zarar verir. Ordu ikonoklastken sivil idarenin ikonafil olması sorun teşkil etmektedir.

4. 2. 1. 10. Nikiforos Hanedanı (802–13)

4. 2. 1. 10. 1. I. Nikeforos (802–11)

İmparatorluk otoritesinin yeniden sağlandığı Peloponez'e İtalya ve diğer yerlerden Grekçe konuşan yerleşimciler getirilerek Helenleştirilmesi hedeflenir. Vergi muafiyetleri kaldırılarak vergiler artırılır. Küçük toprak sahipleri orduya alınır ve teçhizatını tedarik edemeyenlerin askeri donanımları zorunlu olarak zengin komşuları tarafından karşılanır. Dini kurumlardaki değerli metallere ve bazı gayrimenkullere gerekli görüldüğünde el konularak ikamet edenlerin hizmetli veya kiracı olmasına bakılmaksızın vergiye tabi tutulmasını emredilir.

4. 2. 1. 10. 2. I. Mihail Rhangabe (811–13)

Kayınpederinin icraatlarını tersine çevirerek halkta bir huzur ortamı oluşturmaya çalışır. Balkanlarda Bulgarla mücadele eder. En önemli icraatı Şarlman'ı (Kutsal) Roma İmparatoru olarak tanınmasıdır ki böylelikle iki tane Roma İmparatoru olduğu resmen doğu tarafından onaylanmış olur. İkonoklazma dönemiyle başlayan Pavlikanlara sempatiyle yaklaşma sona ererek tekrardan zulmedilmeye başlanır. Muhafazakâr Studios manastırının lideri Studioslu Teodor'un heretiklerin idam değil de kamu görevi almaktan menedilmelerini istemesi dikkate değer bir davranıştır.

4. 2. 1. 11. Hanedansız (813–20)

4. 2. 1. 11. 1. V. Leon Ermeni (813–20)

İkonoklazm yeniden başlar ve bu toplumda bölünmeye yol açar. Demelerin etkinliği yitirmesinin bir sonucu olarak toplumsal muhalefet kentten en eski manastırı olan Studios'da Teodor nezdinde olur. Studios manastırının muhafazakâr kesimin sözcülüğü IV. Haçlı seferi neticesinde kurulan Latin İmparatorluğu'na kadar sürer.

4. 2. 1. 12. Frigya/Amorium Hanedanı (820–67)

4. 2. 1. 12. 1. II. Mihail Kekeme (820–29)

Slav Thomas ikonoklazmaya var olan dini tepkiyle dynatoi tarafından ezilen yoksul halkın siyasi tepkisini birleştirerek isyan eder ve bu isyan zor sonlandırılır. İsyanın uzun sürmesi neticesinde küçük mülk sahipleri mülklerini dynatoiye satmak zorunda kalırlar.

4. 2. 1. 12. 2. Teofilos (829–42)

İkonoklast hareket devam eder ve Pavlikanlarla mücadele edilir. Venedik, imparatorluktan bağımsız olur.

- **Venedik/San Marko Cumhuriyeti (840–1797):** Kent-devleti ve deniz cumhuriyetidir. La Serenissima (En Sükûnetli/Huzurlu) adıyla da adlandırılır. İlk Doge seçimi 697 yılına tarihlenir ancak Venedik, imparatorluğa bağlıdır. 742 yılında Artabasdos tarafından Venediklilere yöneticileri Doge'u atamayla değil aralarında seçmelerine izin verilir. I. Nikiforos döneminde (Kutsal) Roma İmparatoru Şarlman ile yapılan 803 yılındaki Pax Nicephori/Nikiforos Barışı ve 812 yılındaki Aachen Antlaşmasıyla Venedik, Şarlman tarafından imparatorluk toprağı olarak kabul edilir. 840 yılında Doge Pietro Tradonico (836–64) ile (Kutsal) Roma İmparatoru I. Lothar (817–55) arasında Pactum Lotharii Antlaşması yapılır. İlk defa Venedik bağımsız hareket ederek bir anlaşma yapar ve bundan dolayı bağımsızlığı olarak kabul edilebilir. 1797 yılında Napolyon Bonapart tarafından cumhuriyet ortadan kaldırılır.

4. 2. 1. 12. 3. III. Mihail Ayyaş (842–67)

İmparatorluk maliyesi iyi durumdadır ve Pavlikanlarla mücadele edilir. Naip Theodora'nın çabalarıyla ikonadüllerin zaferiyle ikonoklast hareket sonlandırılır.

4. 2. 1. 13. Makedon Hanedanı (867–1056)

4. 2. 1. 13. 1. I. Basileios Makedon (867–886)

Pavlikanlar Trakya'ya sürgüne gönderilirler. Gaspçı durumunu meşrulaştırmak için bol miktarda manastır ve kilise inşa ettirerek kilisenin ve dolayısıyla muhafazakârların desteğini almak ister. Ioustinianus Kanunlarını güncelleştirmek ve ikonaklast hükümdarların Eklogası'nın kullanılmaması için çalışmalara başlanır. Prochiron ve Epanagoge/Eisagoge kanun kitapçıkları yayımlanır.

4. 2. 1. 13. 2. VI. Leon Bilge (886–912)

Basilika kanun külliyatı ve Eparkhos kitabı yayımlanır. Yoksul bir köylünün her ne koşulda olursa olsun mallarını komşusuna satmasını engelleyen yasayı ilga ederek bedelinin son altı ayda yapılan işlemlerle uyumlu olması ve imparatorluk yetkililerinin onayını almak şartıyla köy dışında olsa bile satımına izin veren diğer bir deyişle mülkiyetin yabancılaşmasındaki sınırlamanın kaldırılmasına izin veren yasa yürürlüğe girer. İmparatorluk yetkilileri mülkün satımı için yetkilendirilerek işlemin kanuna uygun yapılmasını denetleyeceklerdir. Komşular ancak mülkü satın almak için altı ay geçtikten sonra girişimde bulunabilirler ve satışa çıkarılan mülk bir yıl boyunca satılmazsa o mülkün sahibi olabilirler.

4. 2. 1. 13. 3. Aleksandros (912–13)

Kısa süren hükümdarlığında itibari bir yöneticidir. Bulgar Simeon'a haraç ödemeyi reddeder ve kardeşinin evliliğini meşrulaştırmak için uğraşır.

4. 2. 1. 13. 4. VII. Konstantin “Porfirogennetos/Mor Odada Doğan” (913–19/44–59)

Hükümdarlığının ilk devresinde Araplarla doğuda ve Bulgarlarla batıda mücadele devam ederken reşit olmayan autokratorun naiplik konseyinde patrik ile Zoe arasındaki sürtüşme neticesinde Romanos Lekapenos ortak autokrator olarak taçlandırılır.

4. 2. 1. 13. 5. I. Romanos Lekapenos (919–44)

İmparatorluk Bulgarlar, Macarlar, Peçenekler ve Araplarla mücadele ederken dynatoi ile küçük toprak sahibi arasında sorunlar vardır. Küçük toprak sahibiyle pronoia'yı korumak için 922 yılındaki fermanda dynatos/güçlü (çoğulu dynatoi) buldukları konumlarıyla diğer kişileri etkileyen ve satıcıları korkutan veya onlardan faydalananlar diye tanımlanır. Vasiliev (2016) bu fermanda üç düzen olduğunu belirtir:

- Tarla, ev, bağ bahçe gibi herhangi bir gayrimenkulün satışında ve ister geçici veya miras yoluyla tevarüs eden icar işleminde öncelik hakkı çiftçiye veya onların özgür komüne ait olacak,
- Kodamanlar/Güçlüler; bağış, himaye, satın alma, kiralama veya değiş-tokuş usulünden hangisi ile olursa olsun fakirlerin toprağına malik olmaktan menedilecek,
- Geçen otuz yıl içerisinde herhangi bir şekilde kodamanların eline geçmiş ve geçmek üzere olan askeri tımar arazileri, bir tazminat ödenmeksizin ilk sahiplerine iade edilecektir.

929 yılındaki aşırı soğuklardan sonra dynatoi küçük toprak sahiplerinin mülklerini satın alınca autokrator güçlülere karşı harekete geçmeye karar veren ilk eylemi olan fermanı yayımlar. 934 yılındaki fermanında dynatoi kendi iradelerini başkalarına dayatan ve istedikleri sonuçları elde etmek için konumları ve varlıklarını kullananlar olarak tanımlanırken sivil, askeri veya dini hiyerarşilerdeki konumlarına göre, “üst düzey memurlar, valiler, komutanlar, metropolitler, manastır başkeşişleri, senatörler vb.” olarak tanımlanır ki manastırlar dynatoi ile eşdeğer tutulurlar. Autokrator, dynatoi ve manastırların topraklarını genişletmesini engellemek için 942 yılında tekrardan ferman yayımlar. Ancak asıl taht sahibi olmadığı için güçlü bir mücadeleye giremez.

Köy Komünü: Kırsaldaki sosyal, ekonomik ve mali birim olarak ana kurum olarak köy/khorion vardır. Köyden kastedilen yakın mesafedeki çiftlikler/agridia ve köyün mali sınırları içinde büyük toprak sahiplerinin malikâne/proasteion birimlerini kapsamaktadır. İkinci tip kırsal yerleşim dağınık olarak bilinen mezra/ktesis birimi vardır. Her bir köy komünü toprak sahibi askerler/stratiotai ve çeşitli büyüklükte toprağına veya vasıtalara (değirmen vb.) sahip olan dini kurumlar içermektedir. Köy komünü köyün tüzel kişiliğinin malı kabul edilerek ortak kullanıma ayrılan alanları hep birlikte kullanmaktadır. Vergi memurları her iki köy komünü birimini köyle aynı statüde kabul etmişlerdir. Öyle ki köy komünü, temel mali birim/homas ile eşanlamlı olarak kullanılır. Köy komünü temel toprak vergisi/demosion yanında ikincil vergileri ödemekle mükellef ve ücretiz emek olan angaryalara tabidir.

İmparatorluk vergiyi eksiksiz alabilmek için köy komünlerine ortak vergi yükümlülüğü getirir ve köylüler belirlenen vergiyi ortak ödemekle yükümlüdürler. Elbette ki köy komünü dışındakiler bundan muaftırlar. Kırsaldaki durum 927–28 yıllarında ciddi bir kıtlık nedeniyle sarsılınca birçok köylü topraklarını terk etmeye

mecbur kalır. Dynatoi bu durumdan faydalanarak bu mülkleri kelepirci fiyatına veya bedavaya ele geçirir. Autokrator bunu önlemek ve köylünün geri dönerek topraklarını sahiplenmeleri için yasal düzenlemeler yayımlar. 959 yılında yayımladığı fermanın ilk iki bölümünde askeri mülkler sahiplerine geri döndüğünde cezalar ve geri ödeme yapma kriterler belirlenir. Aynı zamanda adil ve iyi niyetle davrandığı kanıtlananlara ceza geri ödeme uygulanmayacağını belirtilir. Üçüncü bölümde hizmete girmek için topraklarını terk eden stratoi ile ilgilidir. Muhtaç durumdaki stratiotaiden mülkleri alanlar cezalandırılmamakta bilakis onları topraklarından zorla çıkaran ve askeri hizmetlerini bile bile hizmetine kabul edenler cezalandırılmaktadır. Köy komünlerini korumak için Roma hukukunda uzun süredir var olan aşağıda belirtilen önlem yeniden faal hale getirilir.

- **Önalım/Protimesis:** Köy komünü içindeki mülk sahiplerinin mallarının yabancılaşması kısıtlanarak komünü yabancılara karşı kapatma girişimi amaçlanır. Böylelikle satıcıların arazilerini ilk önce topraklarını müşterek vergi yükümlülüğü ile bağlantılı köy komün üyelerine sunmalıdır. Böylelikle VI. Leon tarafından çıkarılan mülk sahiplerinin arazilerini vergi yükünü üstlenmek isteyen herhangi bir alıcıya satmasına izin veren novellasını ilga edilir.

Kilise: Kilise ya da manastır arazileri, imparatorluk tarafından el konulmasının dışında sivil ve askeri mülklere uygulanan vergi yükleri ve yükümlülüklerden büyük ölçüde muaftırlar. Arazi dini kuruma verildikten sonra yabancılaştırılmaz veya geri alınamaz. Manastırlar kendi kendini destekleyen tarım işletmeleridir. Manastır mülklerinin çoğalması imparatorluğun hassas bir şekilde korumak için uğraştığı köy komünlerini tehdit ederek üretkenlik ve vergi gelirinin azalmasına neden olmaktadır. 934 yılında yayımlanan fermanla manastırlar köy komünlerinden toprak elde etmekten menedilerek ele geçirdikleri mülkleri iade etmeye zorlanmışlardır. Ayrıca manastırlara bağışlanan hediye ve armağanlar da tetkik edilmiştir. Bu hediye ve armağanlar şayet yasadışı toprak transferinde aracı olarak hizmet etmişse hem bağışçı hem de manastır mülk üzerindeki tasarruf hakkını yitirmişlerdir. Kabul yemini etmeden manastırda bulunan kişiler veya sığınmacılar tarafından manastıra yapılan arazi bağışları/apotage iptal edilir. Ancak, arazinin nakit değerini kabul edebilirler.

Güçlüler: Mali açıdan köy komünleri gibi tek ve ayrı bir vergi birimi oluşturacak kadar toprak sahibi olan bireyler veya kurumlar (manastır vb.) prosopo adıyla ayrı bir birim olarak tanımlanırlar. Güçlüler ekseriyetle köy komününün ödediği vergilerden bağışlıktırlar ve sahip oldukları zenginlikle ters orantılı vergi öderler.

Aristokratik gruplar olarak da tanımlanabilecek güçlülere aşağıdaki şekilde gruplandırabiliriz:

- Birinci (en içteki) daire: İmparatorluk hanedan üyeleri,
- İkinci daire: Yüksek askeri ve sivil yetkililer,
- Üçüncü daire: Eyaletlerdeki askeri ve sivil yetkililerden oluşmaktadır.

İmparatorluk yasaları yukarıda belirtilen birinci ve ikinci daire mensuplarını görevlerini kötü kullanmakla suçlamışsa da üçüncü daire yöneticileriyle ilgilenmektedir. Çünkü eyalet aristokrasisi thema sisteminin kurulmasından sonra vücut bulmuştur ve askeridir. Kırsalda elde ettikleri gücü yönetimi devirmek için kullanabildikleri gibi ikinci daireye ulaşmak içinde kullanmaktadırlar.

Yasa koyucular köy komünlerini korumak için çeşitli önlemler almalarına rağmen dynatoiye karşı sert bir önlem takınmazlar. Öyle ki hiçbir zaman onların vergi muafiyetleri ve ayrıcalıkları askıya alınmaz ancak yayılmalarını kısıtlama yoluna gidilir. Güçlü ile fakir arasındaki mali uçurumu daraltmak için sosyal politika uygulamazlar. Sadece koy komününün zulme uğramasını engelleme ve güçlülerin isyan etmelerini önlemeye odaklanılır. Kıyı yerleşimlerinde yoğun bir şehir nüfusunun olması ve daha yerleşik bir tarım nüfusunun direnci yüzünden güçlülere daha az rastlanır.

4. 2. 1. 13. 6. VII. Konstantin “Porfirogennetos/Mor Odada Doğan” (913–19/44–59)

Romanos tarafından çıkarılan fermanların uygulanmadığı halkın topraklarının hem dynatio hem de strategoi sınıfları tarafından ellerinden alındığı çıkardığı fermanlarda belirtilmektedir. Aynı zamanda paroikoinin/asker çiftçi (pronoia serfi) topraklarının ellerinden alınamayacağı ve bunu yapanların para cezasıyla cezalandırılacağı belirtilir. Autokrator tarafından kraliyet askeri arazileri iyi vergiler ve askeri yükümlülükler için yeterli imkânlar sağlanması amacıyla belirli vergilerden muaf tutulurken gerekenden daha fazla muafiyet verilmez. Autokrator dynatoinin köylüleri saldırmalarını engellemek için ferman yayımlar.

Askeri topraklarla ilgili ilk fermanı 947 yılında yayımlar. Bu fermanın arka planında 945 yılında kendisine komplo kuran ortak autokratorlar Konstantin ve Stephanos Lekapenos kardeşleri General Bardas Phokas ve oğulları Nikephoros ve Leon'un yardımıyla devirdikten sonra destekçilerini ordunun yüksek komutasına yükselterek ödüllendirmesi ve Phokas ailesinin önderliğinde imparatorluğun Kilikya ve Girit'teki Müslüman Araplara karşı başlattığı saldırılardaki başlıca dayanak olan askeri toprakları kullanan stratiotainin korunması vardır. Bu fermanla ilk kez askeri

topraklarla ilgili zamanaşımı uygulanırken apotage işleminde manastır suçlu bulunmazsa işleme onay verilir. Cinayetle ilgili fermanında katilin mallarının bir kısmının kurbanın ailesine muhtemelen kan parasına karşılık tazminat olarak verilebileceği belirtilir.

- **Zamanaşımı:** Önalım köy komünlerinin topraklarını yabancılara satmalarını kısıtlamış olsa da zamanaşımı topraklarını yasadışı bir şekilde satmış olan ya da kaybeden köylülere mülklerini geri alma hakkı verir. Bu uygulamayla araziye yasadışı bir şekilde edinen kişilerin ancak asıl sahibi veya mirasçılarının itirazı olmaksızın kırk yıl geçtikten sonra mülkiyeti satın aldıkları kabul edilir. Böylelikle köylülerin hakları belirli bir süre korunmaktadır.

Dynatoinin en düşük kademelerinin yasal olarak elde edilen mülkleri iade ederken hiçbir geri ödeme veya tazminat ödememesi gerektiği belirtilir çünkü yoksul olarak sınıflandırılmış kişilerle mali olarak eş kabul edilirler. Öyle ki 50 solididen az mal varlığına sahip kişilerin geri alınan mallar için alıcıların tazmin etmek zorunda olmadığını açıklanmıştır.

Askeri Topraklar: İmparatorluk ordusu tagmata ve thema askerlerinden oluşmaktadır. Tagmata askerlerinin donanımı devlet tarafından karşılanırken thema askerleri ister şahsen katılsın ister başka birisini yerine göndersin kampa geldiklerinde donanımlarını askeri topraklardan (mülklerinden)/straiotika kthemata elde ettikleri gelirlerden karşılamaktadırlar. Bu yüzden kendi atlarını ve donanımlarını tedarik etmeleri gerekmektedir. Kampa geldiklerinde ödemelerini nakit almaktadırlar. Ayrıca ganimetten de pay alırlar. Strateia vergi makamlarına kayıtlı bir kişi olarak, belirli bir sivil veya askeri hizmeti yapmakla yükümlü kişidir. Yaygın bir şekilde askeri hizmetler manasında kullanılmıştır. Bu hizmeti sağlayanlara stratiotes denilmektedir. Bu görev babadan oğula geçebilir. Bu hizmetin mutlaka bir stratiotes tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Autokrator askeri topraklarla ilgili fermanlarında dört ana amacı aşağıda belirtilmiştir:

- Askerlerin mülklerinin yabancılaştırmasını engellemek,
- Stratiotai veya mirasçılarının askeri topraklarını korumak,
- Askeri arazi sahiplerinin yapmakla yükümlü oldukları askeri hizmetleri yapmalarını sağlamak,

- Stratiotaiyi askeri yetkililerin veya dynatoilerin kendi hizmetlerinde kullanmalarını engellemektir.

Askerleri korumak için ilk adım asker yükümlülüklerini destekleyen mülklere standart bir değer belirlemek olur. Bu kapsamda strateiaya tam donanımlı bir süvari için dört libre altın ve denizci için iki libre altın ödemeyi sağlayacak mülkler verilir. Diğer bir deyişle askerin hizmet yükümlülükler için (at, zırh, silah vb. teçhizat) 288 solidi ederinde bir mülk gerekmektedir. Bu mülk kabaca iki zeugarion, tutarında bir araziye eşdeğerdir. Bu durum strateianın iki hanenin tarımsal emeği tutarında desteklendiği anlamına gelir.

Askeri mülkleri dört librelik altın seviyesinde sabitlemedeki temel amaç bu değer ve altındaki askeri mülklerin yabancılaşmasına izin verilmez ve yabancılaşan askeri mülklerin sahiplerine iade edilmesinin zorunlu bir kriter yapılmak istenilmesidir. Vergi beyannamelerinde askeri olarak kayıtlı olan araziler, hiçbir şekilde satılamaz ve resmi olarak askeri toprak olarak kaydedildikten sonra yasal statülerinin değiştirilemez olmasında hedeflenen askeri mülkleri sivil mülklerden ayrı bir ayrıcalık ve mali muafiyet taşıyan bir kategoriye koyarak devletin askeri topraklar üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmasını sağlamaktır.

4. 2. 1. 13. 7. II. Romanos (959–63)

Kısa süren hükümdarlığında Girit Araplardan geri alınır. Araplara karşı Kilikya ve Suriye’de saldırgan politika izlenir. 961 yılında yayımladığı fermanla hak sahibi siviller ve stratiotainin yabancılaşmış mülkleri geri kazanmasında her zaman satın alma fiyatını üç yıl içinde iade etmek zorunda oldukları hatırlatılmaktadır. Kıtılık döneminde 947 yılındaki fermanla geri ödenmekten muaf tutulan elli solididen daha az ederi olan mülke sahip olan insanlar, şimdi üç yıldan beş yıla kadar imparator tarafından uzatılan bir süre boyunca satın alma bedelini geri ödemeye mecburdur.

4. 2. 1. 13. 8. II. Nikiforos Fokas (963–69)

Askeri soylu sınıfın temsilcisi olan hükümdar komün mülkiyeti yerine dynatoiden yana tavır alır. 964 yılında yayımladığı fermanla manastırları açgözlülükle suçlayarak mülklerinin artmasını vergi kaybından dolayı kısıtlar. Öyle ki yeni manastır ve dini kurumlar kurulması için bağış yapılmasını yasaklar. Ayrıca manastır topraklarını tarıma açmak için satışa çıkarır. Dini mülklerden vergi alınmasını sağlar. Autokratorun saltanatından sonra askeri topraklar hakkında başka hiçbir yasal düzenleme yapılmamıştır.

Köy Komünü: Köy komününü dynatoiye karşı korumak için I. Romanos Lekapenos tarafından çıkarılan önalım kanunnamesi yeterli gelmediği için zamanaşımı önlemi yürürlüğe konulur. Köy komünlerindeki arazileri miras alabilecek olsalar da bu varlıkları genişletmelerine izin verilmemektedir. Asıl sahiplerine satın alınan arazileri geri vermeleri gerekmektedir. Ancak gayrimenkul üzerindeki binalara yaptıkları masraflar için ödeme talep etme hakları vardır. Küçük araziler üzerindeki evlerin yıkılmasının yersiz olduğu için bu yola gidilir.

Toprakları ve ıslah edenleri korumak için autokrator güçlülere yasadışı yollarla elde edilen mülkleri ve yatırımlarını korumanın bir yolunu olarak aldıkları mülklerin ederinin iki katını ödemek veya gayrimenkulün iki katı büyüklüğünde araziye verme şartı koyuyor. Böylelikle caydırıcı bir uygulama olması hedeflenir.

Askeri Topraklar: Autokrator asker sayısını artırmaya önem verir. Bu kapsamda askeri mülklerinin değeri olan dört libre altınlık değer minimum on iki libreye çıkarılarak satışı yasaklanır ve vergilerle hizmetleri tanımlayarak kaydedilir. Ordunun tam donanımlı profesyonellerden oluşması hedeflenir. Küçük mülk sahibi köylüler gibi askerlerde kıtlıktan etkilenirler ve dynatoinin mülklerini ele geçirme eylemlerine maruz kalırlar. Yasadışı veya zorla yapılan işlemler, askeri mülklerin stratiotai veya mirasçılara geri döndürülmesiyle iptal edilerek fermanla bu duruma düzenleme getirilir. Bunun arka planında asker kaybindan çekinilmesinin yanında dynatoinin askerleri ve köylüleri kendi hizmetlerine girmeye zorlayarak kendilerine bağlı silahlı özel birlikler yaratma çabalarının önüne geçilmek istenilmesi vardır.

Sınır bölgelerinde karşılaşılan kanunsuzluk iskân edilen nüfus arasında düzeni sürdürülmesinin zorlaştırmaktadır. Bu durum düşmanın saldırmaya ve ahalinin topraklarını terk etmesine dolaylı olarak çölleşmeye yol açmaktadır. Bu hususlar göz önüne alınarak istikrarsızlığı kontrol altına almak için terk edilmiş arazilerdeki taleplerin zaman sınırını otuz yıldan üç yıla azaltan olağanüstü bir tedbir uygulanır ve bu mülkleri korumak için stratiotainin askeri topraklardaki işlemleri kısıtlanır veya geçersiz kılınır. Armenia themalarında Müslüman Suriye'den dönen Ermeni askeri firarilere yeni bir yer verilerek desteklenirken ceza olarak eski topraklarını kaybetmesi gerekliliği belirtilir. Bu şaşırtıcı hoşgörü yeniden yerleşim politikasının ve sınır bölgelerini korumak için gerekli olan tavizleri ortaya koymaktadır.

Hristiyan göçmenlere duyulan ihtiyaç, imparatorluğu Ortodoks âlemindeki heterodoks kiliselerin (Suriye Yakubiler, Nasturiler ve Khalkedon Konsülünü tanımayan Ermeniler) mevcudiyetine tahammül etmeye zorladığı gibi, Ermeni askerlere

olan talep de bu kanunları ithal edilen askeri yerleşimcileri engellemek için sert ve sıkı bir şekilde uygulamamasını sağlar. Cinayet suçunu işleyenlere gelince, bu kanlı suçun failini yasanın cezasına çarptırmalı; fakat onun stratejisi, katledilen adamın çocuklarına ya da akrabalarına tazminat olarak verilmemektedir. Cinayete kurban giden askeri kişilerin ailelerine tazminat olarak askeri toprakların verilmesini yasaklamaktadır.

4. 2. 1. 13. 9. I. Yannis Çimiskes (969–76)

Askeri olarak saldırgan ve başarılı bir dönemdir. Askeri soylu sınıfın temsilcisi olan hükümdar dynatoi tarafından komün topraklarına el konulmasına gaspçı olduğu için bir eylemde bulunamaz.

4. 2. 1. 13. 10. II. Basileios Bulgaroktonos/Bulgar Katili (976–1025)

Dynatoiye sınırlandırmak için fermanlar yayımlar ve allelengyon vergisini uygular. Erdoğan'ın (2009) belirttiğine göre bir kişi tyikon/dini belge aracılığıyla mülkünü manastıra bağışlayabilir ve böylelikle ağır vergi yükünden kurtulabilirdi. Ayrıca adelphaton yönetimini kullanarak kişi mülkünü manastıra bağışlayabilir. Ancak bunun karşılığında ya manastır hayatına girer ya da manastır dışında kalarak bağışladığı maldan elde edilen gelirden manastır tarafından kendisine ayrılan payı iki kuşak boyunca alabilir ve ondan sonra mülk tamamen manastıra geçer. Ayrıca Erdoğan'ın (2012) belirttiğine göre manastırlara kretorlar denetiminde Kharistikia yönetim biçimini uygular. Böylelikle devlet denetimine alarak hem mali disiplin altına alınırlar hem de büyümeleri engellenir.

Köylülerin tek başlarına ya da iki ya da üç kişilik gruplar halinde topraklarına ölümlerine kadar orada rahipler olarak yaşamak amacıyla bir şapel inşa etmeleri üzerine yerel piskoposların bunları dini mülk olarak hak iddia etmelerinin önüne geçmek için ortak küçük ibadet yapılan mekân veya şapel olarak kabul edilir. Bu durumun arka planında autokratorun kilisenin bu mülklere el koyarak kharistikia yoluyla dynatoiye aktarmasını engellemek istemesi vardır. Gerçi bu sistemden kaçmak için manastırı kuran baninin varislerini atadığı ephoros sistemi uygulanır. Birinci Bulgar İmparatorluğu 1018 yılında ve Ermeni Vaspurakan Krallığı 1021 yılında ortadan kaldırılırlar.

4. 2. 1. 13. 11. VIII. Konstantin (1025–28)

Kısa süren hükümdarlığında itibari bir yöneticidir. İmparatorluğu sivil idareciler yönetmektedir. Asker ve sivil partiler arasındaki çekişmenin başlangıcıdır.

4. 2. 1. 13. 12. III. Romanos Argyrus (1028–34)

Hükümdarlığı süresince toprak kaybı olmaz. İmparatorluk doğudaki en geniş sınırına ulaşır. İmparatorlukta savurganlık egemendir ve aristokrat bir kökenden gelen hükümdar allelengyon vergisini yürürlükten kaldırır.

4. 2. 1. 13. 13. IV. Mihail “Paflagonyalı” (1034–41)

İstikrarlı bir hükümdarlık sürer. İmparatorluk mali yönden iyi yönetilir. Vergilerin nakit ödenmesini sağlamak için sert yöntemler uygulanır.

4. 2. 1. 13. 14. V. Mihail “Kalafates /Kalafatçı” (1041–42)

Kısa süren hükümdarlığında Makedonya Hanedanından tahta çıkmasını ağlayan Zoe’yi alaşağı ederek tek başına yönetme isteği sonunu hazırlar.

4. 2. 1. 13. 15. Theodora – Zoe (1042)

İkili bir yönetimde çatışma yaşanmaması için evlenmeleri istenen hükümdarlardan Zor evlenerek bu sorun çözülür.

4. 2. 1. 13. 16. IX. Konstantin Monomakhos (1042–55)

Georgios Maniakes isyanı gibi bir isyanla karşılaşmamak için thema ordularındaki asker sayısını azaltmasıyla askerlerin gücü azaltılır ve senatodaki üye sayısı artırılarak büyük toprak sahiplerinin buralarda görev almasına izin verilir. Peçenekler, Tuna kıyılarındaki topraklara iskân edilirler. Böylelikle hem ırkdaşlarına hem de Rus saldırılarına karşı kalkan görevi görmeleri beklenir. Ermeni Bagratuni Krallığı 1045 yılında ortadan kaldırılır. Werner’in (2014) belirttiğine göre stratioteslerden vergi alınmaya başlanır ve bunlar askeri yükümlülüklerden muaf tutulmaları karşılığında çiftliklerini dynatoiye vermeleri istenir. Bu durum özellikle doğuda imparatorluk savunmasının Malazgirt’ten önce çökmesini sağlar.

Askeri parti yerine sivil partiyi güç kazanır. Düşmanlar karşısında paralı askerlere güvenilir veya onlara haraç verilerek savuşturma yönetimi benimsenir. Ancak paralı askerler yerel halka talan, kıyım vb. hallerle zarar verirler. Bu durum imparatorluğun alacağı vergi oranını düşürerek maliyeyi zor duruma sokmakta ve paralı askerlere ödenecek tutarlar için halkın baskı altına alınmasını gerektirmektedir. Baskı altındaki yerel halk imparatorluk nezdinde bir umut görmemekte ve olası bir düşmana karşı direnç/mukavemet göstermemektedir. Haraç ödenmesi durumu da paralı asker durumundaki sonuca benzer bir sonucu ortaya çıkarmaktadır. Haraç ödenen devlet daha fazla talep için saldırabileceği gibi diğer komşu devletlerinde bu yola başvurmasının önünü açacaktır. Bu durumda da olan yine yerel halkın imparatorluk tarafından vergi

baskısı altına alınması ve mukavemet gücünün azalmasına yol açmaktadır. İmparatorluğu oluşturan yerel halkın ataletinin ortadan kalmasına neden olmaktadır.

4. 2. 1. 13. 17. Theodora (1055–56)

Kısa süren hükümdarlığında suistimalleri engelmeye çalışır. Asker hükümdar adaylarını sürgüne gönderir.

4. 2. 1. 14. Hanedansız (1056–59)

4. 2. 1. 14. 1. VI. Mikhail Bringas Askeri-Yaşlı (1056–57)

Sivil-asker çekişmesi olur. İmparatorluk Anadolu'da Türklerle ve İtalya'da Normanlarla mücadele eder.

4. 2. 1. 14. 2. I. İsaakios Komnenos (1057–59)

Askeri aristokrat aileden gelen autokrator orduyu ıslah etmesi ve mali durumu düzeltmek için dini kurum ve dynatoinin mülkleriyle paralarına kanunsuz el koyması, imtiyazlarını kaldırması ve vergi indirimlerini iptal etmesi neticesinde kısa sürede iktidardan uzaklaştırılır.

4. 2. 1. 15. Dukas Hanedanı (1059–81)

4. 2. 1. 15. 1. X. Konstantin Dukas (1059–67)

İdare sivil partidedir. Mali sıkıntıyı gidermek için asker sayısında azaltma ve bütçede kısıtlamaya gidilir. Kilise ve halkın düşmanlığını istemediği için autokrator dini mülklere vergi indirimi ve cömert bağışlar yapar. Başkenti Kars olan Vanand Kralı Gagik (1029–65) topraklarını Kapadokya'da mülk karşılığında Selçuklu saldırılarına karşı kullanması için imparatorluğa bırakır.

4. 2. 1. 15. 2. VII. Mihail Dukas (1067–68)

Hükümdarlığı süresince reşit olmadığı için naibi Euudokia asıl yöneticidir. İmparatorluğun askeri bir hükümdara duyduğu gereksinim naibin Romanos Diogenes'le evlenmesiyle sorun çözülür.

4. 2. 1. 15. 3. IV. Romanos Diogenes (1068–71)

Askeri unsurun sivil unsur karşısında galip gelmesi olarak tahta çıkan autokrator, Dukas ailesi tarafından kendisini tehdit altında hisseder ve iktidarını sağlamlaştırmak için Türklere karşı bir askeri zafere ihtiyaç duyar. İmparatorluk güney İtalya'daki son

toprağı Bari kentini Normanlara kaybettikten sonra aynı yıl içinde Malazgirt Savaşı'nda Selçuklu Türklerine yenilerek esir alınır.

4. 2. 1. 15. 4. VII. Mihail Dukas Parapinakes/Dörtte bir eksik (1071–78)

Malazgirt Savaşı'ndan sonra imparatorlukta yaşanan kaos yanında Nikiforitzes'in bürokratik merkeziyetçiliği dynatoide hoşnutsuzluk yaratır. Hem bütçeyi dengelemek hem de askerlere ödemek yapmak için vergilerin artırılması yanında dini mülklere de el konulması huzursuzluğu arttırarak paranın ¼ oranında değer kaybı olması yönetimin pasiflikle suçlanmasına neden olur.

Anadolu yarımadasında Malazgirt Savaşından sonra Roma İmparatorluğu sistemi çöker. Bu durum Köprülü'nün (1943) belirttiği gibi imparatorluk mukavemet sisteminin içeriden çürümesi sonucu Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmesini sağlar. Anadolu'da yeni efendilerin ortaya çıktığı bir anarşi ve kaos durumu yaratır. Doğu Karadeniz, Teke ve Kocaeli Yarımadaı dışında imparatorluğun Anadolu'da ne kadar toprağa sahip olduğunu belirlemek çok zordur.

Balkanlarda Bulgarlar isyan ederken Hırvatlar ve Sırlar da imparatorluğa saldırırlar. Bu süreçte Müslüman Türklerle, imparatorların kontrolü altındaki Konstantinoupolis merkezli Ortodoks Kilisesi Müslüman–Hıristiyan savaşının merkezinde rol oynar. Öyle ki Türkler için devletleri olmayan Süryani Hıristiyanlar, Türklere bir tehdit oluşturmazken Kilikya'da bulunan Gregoryen Ermeniler hem Türkler hem de imparatorlarla mücadele ederler. Ortodoks Kilisesi Malazgirt Savaşı ile başlayan sürecin asıl kaybedenidir ve Anadolu topraklarında Türkler tarafından mülkleri ve dini yapıları (kilise, manastır vb) ellerinde alınarak Müslüman halka ve dini kurumlara verilir. Koca'nın (2017) belirttiği gibi autokratorun Anadolu'dan Selçukluları kovmak için Avrupa'dan yardımcı kuvvet gelmesi konusunda papadan yardım istemesi ve karşılığında Birlik konusunu gündeme getirmesi papalık nezdinde Haçlı Seferi fikrinin doğmasına neden olur.

4. 2. 1. 15. 5. III. Nikiforos Botaneiates (1078–81)

Tahta çıkmak için Selçuklu Türklerinden yardım karşılığında Anadolu topraklarını fethetmelerine karşı çıkmayarak imparatorluk topraklarının kaybedilmesinin yolunu açar. Türklerle savaşmak için paralı askerleri kullanması mali sıkıntı yaşanmasına neden olur. Malazgirt Savaşı sonrasında Anadolu'da kurulan Türk ve Gayrimüslim devletler aşağıda belirtilmiştir:

- **Germenikia (1071–98):** Roma komutanı Filaretos Brakhmaios tarafından Malazgirt Savaşından sonra Malatya, Urfa ve Maraş kentlerinde kurulan ve sonrasında Antakya'yı da ele geçiren ancak autokratör tarafından 1078 yılında Antakya Dükü unvanı karşılığında bağımsızlıktan vazgeçerek vasaal olan bir devlettir. 1085 yılında Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın Antakya'yı ve 1087 yılında Melikşah'ın komutanı Emir Bozan Urfa'yı fethedince Maraş'ta hüküm sürer. 1098 yılında soyundan gelenlerin I. Haçlı Seferi liderlerine Maraş kentini teslim etmesiyle egemenlikleri sona erer.
- **Mengüçlü/Mengücekliler Beyliği (1071–1277):** Selçuklu komutanı Mengücek Gazi (1071–1118) tarafından kurulan Erzincan, Kemah, Divriği, Şebinkarahisar, Tunceli, Elâzığ yörelerine egemen bir beyliktir. 1142 yılında Erzincan ve Divriği olarak iki kola ayrılır. 1228 yılında Rum Sultanı I. Alaeddin Keykubad tarafından Erzincan kolu sonlandırılır ve Divriği kolu 1252'de Rum Sultanlığının vasaalı olur. 1277 yılında İlhanlılar tarafından sonlandırılır.
- **Saltuklu Beyliği (1071–1202):** Selçuklu komutanı Ebü'l-Kasım İzzeddin Saltuk Bey (1071–1102) tarafından Erzurum merkezli kurulan beyliktir. 1202 yılında Rum Sultanı II. Süleyman Şah Rükneddin (1196–1204) tarafından sonlandırılır.
- **Tanrıb(v)ermiş Beyliği (1074–98):** Selçuklu komutanı Tanrıb(v)ermiş tarafından Efes'in fethinden sonra kurulur. 1098 yılında Roma donanması tarafından sonlandırılır.
- **Elkhan/İlhan (?) Beyliği:** Selçuklu komutanı Elkhan tarafından batı Bitinya'da kuruluş ve yıkılış tarihi bilinmeyen bir beyliktir.
- **Rum/Anadolu Sultanlığı/Selçukluları (1078–1308):** Selçuklu hanedan üyesi komutan Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından İznik merkezli, İç Anadolu'ya hâkim bir beyliktir. 1308 yılında son sultan II. Gıyaseddin Mesud'un ölümüyle sona erer.
- **Danişmendli Beyliği (1080–1178):** Selçuklu komutanı Danişmend Gazi (1080–84) tarafından Çorum, Tokat, Niksar, Amasya, Malatya ve Kayseri yöresinde kurulmuş bir beyliktir. 1178 yılında Rum Sultanı II. Kılıç Arslan tarafından sonlandırılır.
- **Minor Armenia/Kilikya Ermeni Prenslığı/Krallığı (1080–1375):** Çukurova bölgesinde egemen olan Ermeni I. Ruben (1080–95) tarafından kurulan

devletidir. 1080–1198 tarihleri arası Prenslük ve 1198–1375 tarihleri arası Krallık olarak adlandırılır. 1375 yılında Memlukler tarafından sonlandırılır.

- **Çaka Beyliği (1081–98):** Selçuklu Komutanı Çaka Bey (1081–93) tarafından İzmir'in fethedilmesiyle kurulan ve denizcilik faaliyetlerinde etkin olmuş bir beyliktir. 1098 yılında Roma donanması tarafından sonlandırılır.
- **Çubukoğulları Beyliği (1085–1112):** Selçuklu komutanı Çubuk Bey (1085–92) tarafından Harput ve çevresinde kurulan bir beyliktir. 1112 yılında Artuklular tarafından sonlandırılır.
- **Dilmaçoğulları Beyliği (1085–1394):** Selçuklu komutanı Dilmaçoğlu Mehmet Bey (1085–1104) tarafından Bitlis ve Erzen yöresinde kurulmuş bir beyliktir. 1394 yılında Akkoyunlular tarafından sonlandırılır.
- **İnaloğulları Beyliği (1098–1183):** Selçuklu'nun Diyarbakır Valisi Sadr ölünce oğlu İnal Bey (1098) tarafından Diyarbakır ve çevresinde kurulmuş bir beyliktir. Aynı aileden gelen vezirlerin yönetime etkin katılmalarından Nisanoğulları diye de adlandırılmaktadır. 1183 yılında Eyyubiler tarafından sonlandırılır.

4. 2. 1. 16. Komnenos Hanedanı (1081–1185)

4. 2. 1. 16. I. Aleksios Komnenos (1081–1118)

Hükümdarlığı süresince toprak kaybını önlemek ister. Ortodoks Kilise'nin hiyerarşik yapılanmasının itibaride olsa devam etmesini sağlayarak Türk egemenliğinde yaşayan halkına umut aşlamak ister. Drakon Nehri Antlaşmasıyla Balkanlardaki Normanlarla uğraşırken Doğu'daki Selçuklu Türkleri ile sorun yaşamak istemez. Bogomillere karşı mücadele Balkanlarda devam eder. Çaka Bey denizde sıkıntı yaşatır. İznik Sultanı I. Kılıç Arslan'la Çaka Beyin arası açılarak sorunu Selçuklu Türklerinin çözmesi sağlanır. Peçenekler, Kumanlar, Uzlar, Normanlar ve Sırlara karşı Balkanlarda başarıyla mücadele edilir. Anadolu elinden çıktığı için yeterince yerli askeri kuvvet yoktur. Papa'dan yardım istemesi neticesinde Haçlı Seferlerinin başlamasına vesile olur.

Haçlı Seferini değerlendirerek Batı, Kuzey ve Güney Anadolu'da Selçuklu Türklerinin elindeki toprakları geri alarak imparatorluğun çökmesini önler. Bu yerler tetkik edildiğinde önemli ticaret yollarının kavşak noktaları, maden yataklarının bulunduğu, Anadolu'nun tahıl ambarı sayılan, önemli dinî merkezler ve kaybedildiklerinde düşmana üstünlük sağlayan jeopolitik yerler olduğunu görülür.

Anadolu'daki imparatorluk halkı müstahkem surlara sahip kentlerde ikamet etmektedir. Kırsal, Türklerin elindedir. Balkanlarda durum bir nebze Anadolu'dan daha iyidir. Eyaletlerin geniş arazi sahiplerinin başkentteki temsilcidir. Dynatoi vergilerden muaf tutulurlar kendilerine bağlı yarı hür köylüleri yargılama haklarına sahip olurlar. Braccini'nin (2015) belirttiği gibi imparatorlukta feodalizmin başlangıç aşamasıdır. Hazineye düzeltmek için gereksiz harcamalardan kaçınır. Mali durumu düzeltmek için dynatoi ve kilise mülklerine el koyar. Komplo düzenleyenlere idam cezası yerine mülklerinin müsaderesi yapılır. İperpiron para reformu sonraki iki yüzyıl istikrarla kullanılacaktır. Vergileri nomisma olarak istemesi halkı öfkelenendirir ve sorun yaratır. İmparatorluğu süresince aşağıda belirtilen Hıristiyan, Haçlı ve Türk devletleri kurulur:

- **Sırp Büyük Prensiği (1081–1217):** 1081 yılında Diokleia Sırp Büyük Prensi Konstantin Bodin (1081–1101) tarafından kurulur.
- **Sırp Krallığı (1217–1346):** 1217 yılında Sırp Büyük Prensiği II. Stefan Nemanjić (1196–1228) tarafından Krallık olarak adlandırılır.
- **Sırp ve Greklerin İmparatorluğu (1346–95):** 1346 yılında IV. Stefan Uroš Dušan (1331–55) tarafından Sırp ve Greklerin İmparatorluğu olarak adlandırılır. 1371 yılında Çirmen/Sırp sındığı Savaşı ile I. Murad tarafından Marko Mrnjavčević (1371–95) Osmanlı vasalı olarak hüküm sürer. Osmanlı Türklerinin Eflak Voyvodallığı ile yaptığı Rovine muharebesinde Osmanlı Türk kuvvetleri yanında savaşırken ölür ve toprakları Osmanlı Devleti'ne geçer.
- **Urfa Kontluğu (1098–1150):** Haçlı komutanı Baudouin (1098–1100) tarafından Urfa ve Maraş kenti yörelerinde hüküm süren bir devlettir. Zengiler Halep ve Musul Atabeyi İmadüddin Zengi tarafından sonlandırılır.
- **Antakya Prensiği (1098–1268):** Haçlı komutanı Boemondo (1098–1111) tarafından I. Haçlı Seferi sırasında kurulan Antakya havalisiyle Kilikya topraklarında hüküm süren bir devlettir. 1268 yılında Memluk Sultanı I. Baybars (1260–77) tarafından sonlandırılır.
- **Ahlatşahlar Beyliği (1100–1207):** Selçuklu komutanı Sökmen el-Kutbi (1100–1111) tarafından Ahlat ve havalisinde kurulan bir beyliktir. 1207 yılında Eyyubiler tarafından sonlandırılır.
- **Artuklu Beyliği (1102–1409):** Selçuklu komutanı Artuk Beyin oğlu Sökmen Bey (1102–1104) tarafından Hasankeyf ve Mardin havalisinde kurulan bir beyliktir. 1409 yılında Karakoyunlular tarafından sonlandırılır.

4. 2. 1. 16. 2. II. Yannis Komnenos “Güzel-İyi” (1118–43)

Aleksios imparatorluğun işgal edilmesini engellemeyi ve Yannis hâkimiyetini kaybettiği toprakları geri almayı hedeflemiştir. Doğu topraklarına daha fazla ağırlık verir. Balkanlarda Peçenek tehlikesi bertaraf edilirken doğuda kırsalda egemen olan Türklerin Hıristiyanlaştırılmaması ve Greklerin korunaklı surlarda yaşaması yüzünden autokrator ancak mevcut sınırları koruyabilmekte ve Türk sızmalarını güçlükle önleyebilmektedir. Her ne kadar istediği sonucu alamasa da Anadolu’da güç dengesini imparatorluk lehine çevirmiştir. Esir alınan Peçenekler, asker-çiftçi olarak sınırlara yerleştirilirler. Mali durumu düzeltir.

4. 2. 1. 16. 3. I. Manuel Komnenos (1143–80)

İmparatorluğu yeniden ihya etme amacıyla harcamaların bol miktarda yapıldığı bir dönemdir. Bulgaristan’da Bogomil sorunu da çözülmeden durmaktadır. Batı politikası hüsrana uğradığında doğuda Konya Sultanlığının tek egemen güç olduğunu fark eder. Türkmen akınları yüzünden halk surlu kentlerde yaşamakta ve pronoia sisteminin temeli olan kırsal alanlar Türkmenlerin eline geçmektedir. Edremit ve Bergama alanlarını kapsayan Neokastron themasını kurarak ticari öneme sahip Ege kıyısına Türkmen saldırılarının ulaşması önlenmeye çalışır. İmparatorluk hem asker hem de vergi geliri sorunu yaşar. Autokrator, mali durumu dini ve seküler mülklere el koyarak düzeltmeye çalışır. Kilise ve manastır mülkleriyle ilgili Fokas’ın 964 yılındaki fermanını ve önalım yasasının yeniden yürürlüğe koyar. Manastır topraklarını askerlere pronoia olarak vererek büyümelerini engeller. Selahaddin Eyyubi karşısında Latin Haçlı Devletlerinin koruyucusu olma ve Konya’yı alarak Selçuklu Türkleri sorununu çözüme politikası Myriokephalon/Miryokefalon Savaşıyla hüsrana uğrar. İmparatorluk, Türkleri Anadolu’dan çıkararak saldırgan politika yerine var olan topraklarını savunmaya odaklanır. Ölümüyle imparatorlukta anarşi egemen olur.

4. 2. 1. 16. 4. II. Aleksios Komnenos (1180–83)

Kısa süren hükümdarlığı süresince naibi olan annesi Maria ile Andronikos arasında güç mücadelesiyle geçer. Batıda Macarlar ve doğuda Selçuklu Türkleri imparatorluğa saldırırlar.

4. 2. 1. 16. 5. I. Andronikos Komnenos (1183–85)

Kısa süren hükümdarlığı imparatorlukta önemli görevlerdeki Latinler yerine Greklerin getirilmesi ve mevki sahibi aristokratları zayıflatma politikaları olarak özetlenebilir. Aristokratlarla arasındaki sorun muhtemelen gaspçı olmasından ileri gelmektedir. Latin sorununu 1182 yılında Venediklilere pogrom yapılmasına göz

yumarak çözmeye çalışır ki bu durum Norman saldırısı sırasında Venedik yardımı olmamasında hissedilir.

Doğuda Türk baskısı altındaki halk toprak sahibi aristokratlar tarafından ezilmektedir. Pronoia toprakları boş bırakılmakta imparatorluk hem vergi hem de asker kaybına uğramaktadır. İmparatorun bu sorunu sert bir şekilde çözmek istemesi kendisine karşı isyanların çıkmasına neden olur. Norman saldırısı sırasında aristokrat kökenli yetenekli generallerin kısmen diskalifiye etmesinin neticesini tahtından olarak görür. Kıbrıs'ta hâkimiyeti kaybeder ve Balkanlarda Macarlar etkindir. Braccini'nin (2014b) belirttiği gibi autokratör imparatorluğun karşı karşıya kaldığı ve merkezkaç güçlerin etkili olduğu krizle başa çıkamaz. İmparatorluk Komnenos hanedanının iktidara gelmeden önceki durumdan doğal müttefik Venedik'ten yoksun olduğu için daha kötü halledir. Döneminde aşağıdaki devlet kurulur.

- **Kıbrıs İmparatorluğu (1185–91):** İmparator tarafından Ermenilere fidye ödenerek serbest bırakılan ancak İAMA kehaneti (I. Manuel döneminde ortaya çıkan ve Komnenos Hanedanı imparatorlarının adlarının ilk harflerinin döngü şeklinde olacağını I. Aleksios (A), II. Ioannes (I), I. Manuel (M) ve II. Aleksios (A) ile ilk döngünün bittiğini I. Andronikos ile döngünün tekrardan başladığını ve sonraki imparatorun adının I ile başlayacağını belirten kehanettir) yüzünden başkente dönmeyerek Kıbrıs'a yelken açan İsaakios Dukas Komnenos (1185–91) tarafından kurulur ve III. Haçlı Seferi sırasında deniz yoluyla Kutsal Topraklara giden İngiltere Kralı I. Richard (1189–99), Kıbrıs'ı ele geçirerek imparatorluğu ortadan kaldırır.

4. 2. 1. 17. Angelos Hanedanı (1185–1204)

4. 2. 1. 17. 1. II. İsaakios Angelos (1185–95)

Dynatoinin Andronikos'un politikalarına karşı zaferidir ki halkın durumunda bir değişmez olmaz. İsyanlara rağmen hükümdarlığı elde ettiği zamanki sınırlarını koruyabilmiştir. Avantajı Rum Sultanlığında II. Kılıç Arslan'ın oğulları iktidarı elde etme mücadelesi vermektedir ve imparatorluk askeri yönden eski dönemlere nazaran daha rahattır. Balkanlarda Bulgarlar, Kumanlar ve Ulahlarla mücadele edilir. İkinci Bulgar imparatorluğunun kurulması engellenemez. Kıbrıs'ta Grek egemenliği biter ve Latin egemenliği kurulur. Döneminde aşağıdaki devletler kurulur.

- **Kefalonya ve Zante Kontluğu (1185–1479):** 1185 yılında Sicilya Norman Büyük Amiralî Brindisili Margaritus (1185–95; 1192–94, Malta Kontu) tarafından Kefalonya, Zante ve İyon Adalarında kurulan ve Osmanlı Sultanı II. Mehmet Fatih tarafından ortadan kaldırılan devlettir.
- **İkinci Bulgar İmparatorluğu (1186–1396):** 1186 yılında Ortak hükümdarlıklarını ilan I. Ivan (1186–96) ve IV. Peter Asen (1186–97) kardeşler liderliğindeki imparatorluğa isyan sonucu kurulan bir devlettir ve Osmanlı Sultanı I. Bayezid Yıldırım tarafından ortadan kaldırılır.

4. 2. 1. 17. 2. III. Aleksios Angelos (1195–1203)

İmparatorlukta karışıklık hâkimdir. Bulgarlar ile mücadele batıda devam eder. Rum Sultanlığı, Karia ve Bitinya'ya akın düzenler. Sabık imparatorun oğlu Prens Aleksios, IV. Haçlı Seferini başkente çevirerek umulmadık olaylara yol açar. Döneminde aşağıdaki devlet kurulur.

- **Argolid/Argolis, Korinth ve Orta Yunanistan Lordluğu ve Despotluğu (1198–1208):** 1198 yılında Argolis bölgesinin valisi ve Nauplia ordu olan babası Teodor Sgouros'un ölümü üzerine görevini devralan Leon Sgouros (1198–1208), Argolis ve Korinth ile Orta Yunanistan'da 1196 yılındaki Dobromir Chrysus ve 1201 yılında Manuel Kamytzes'in isyana katılmasıyla uğraşan imparatorluğun durumundan faydalanarak bağımsızlığını ilan eder. Selanik krallığına bağlı Negroponte Triarşisi tarafından kuşatıldığı Korinth'in dağlık kalesi Acrocorinth'ten atıyla birlikte surlardan atlayarak intihar etmesiyle ortadan kaldırılır.

4. 2. 1. 17. 3. II. İsaakios Angelos – IV. Aleksios Angelos (1203–04)

Sabık autokratorun hazineyi alıp kaçması yüzünden kısa süren hükümdarlığı süresince Haçlılara vaatlerini yerine getirmeye çalışır ancak başarılı olamaz ve imparatorluğu uçurumun eşiğine getirir.

4. 2. 1. 17. 4. V. Aleksios Dukas “Mourtzouphlos–Murtzuphlos/Bitişik–Gür Kaşlı (1204)

Haçlılara tepki olarak tahta çıkar ancak Haçlılarla anlaşma yolunu izlemez ve bunun neticesinde Roma İmparatorluğu artık fiilen tarihe karışır. Konstantinoupolis Latin İmparatorluğu diğer bir deyişle Romanae/Romanorum İmparatorluğu kurulur. Thema sistemi tarihe karışır.

4. 2. 2. Nikaia/İznik Rum İmparatorluğu (1204–61)

12 Nisan 1204 Pazartesi ile 15 Ağustos 1261 Pazartesi tarihleri arasında var olan İznik Grek İmparatorluğu'nu yöneten Laskaris hanedanı imparatorlarında mülkiyetin değişimi aşağıda açıklanmıştır.

4. 2. 2. 1. Laskaris Hanedanı (1204–61)

4. 2. 2. 1. 1. I. Teodor Laskaris (1205–22)

Roma İmparatorluğu yıkılınca toprakları yekpare bir vazo yerine bir sürü parçanın birleşmesinden oluşan bir vazo görüntüsüne kavuşur. İmparatorluk topraklarında Frankokrasi/Latinokrasi/Venetokrasi dönemi başlar. İznik merkezli despotluk eski imparatorluk geleneğini yeni merkezinde oluşturma siyaseti güder. Bağımsızlık iddiasındaki yerel valiler/arhon ve Latinlerle uğraşır. Anadolu'da Rum Sultanlığı iç karışıklıkta olduğundan dolayı durum değişmez.

Konstantinoupolis aristokrasinin Anadolu'da toprakları olanları haricinde diğerleri ortadan kalkar ve Anadolu aristokrasisi egemen güç olur. Muhtemeldir ki Thema sistemi ortadan kalkınca ana etmeni olan pronoia ön plana çıkar. Werner'in (2014) belirttiğine göre topraklarını savunmaya istekli ve muktedir, sağlam bir köylülük oluşturma amaçlanır ve paroikos (pronoia üzerinde çalışan köylüler) adı artık toprağı işleyen çiftçi anlamında kullanılmaya başlanır. İmparatorluk Akritai/Uç devleti olarak belirtilebilir ve bunlar eskiden olduğu gibi kendini savunan çiftçiler değil topraklarını serflere işleten ve toprak rantından geçinen feodal beylerdir. Rum Sultanlığı ile I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra imzalanan otuz yıl süreli barış ve saldırmazlık anlaşmasıyla imparatorluk doğu topraklarını güvence alır.

İmparatorlukta yıkılıncaya kadar var olacak olan dynatoi/güçlülerin yönetici olduğu Arhon/Magnat dönemi başlar. IV. Haçlı Seferi sonunda Roma İmparatorluğu topraklarında kurulan Haçlı devletleriyle imparatorluğu ihya etme iddiasıyla hareket eden hanedan mensuplarının kurmuş olduğu Grek devletleriyle kentsel Arhon devletçikleri aşağıda belirtilmiştir.

Haçlı devletleri:

- **Konstantinoupolis Romanae/Romanorum (Latin) İmparatorluğu (1204–61):** 1204 yılında IV. Haçlı Seferi sonunda Venedik Doge'u Enrico Dandolo'nun müdahalesiyle Frank Flandre ve Hainaut Kontunun I. Baudouin (1204–05) imparator seçilmesiyle kurulan devlettir. 1261 yılında İznik Rum

İmparatorluğu'nda ortak imparator ve sonradan Konstantinoupolis Grek İmparatoru olan VIII. Mikhail tarafından ortadan kaldırılır.

- **Selanik Krallığı (1204–24):** 1204 yılında IV. Haçlı Seferi lideri Frank Monferrato Markisi I. Bonifacio del Monferrato (1204–07) tarafından Selanik merkezli kurulan ve Teselya, Boeotia, Eğriboz yöresine hâkim olan devlettir. 1224 yılında Epir Despotu Teodor Komnenos Dukas tarafından ortadan kaldırılır.
- **Boudanitzia Markiliği (1204–1414):** 1204 yılında IV. Haçlı Seferi sonunda Selanik Krallığına bağlı olarak Frank Guy/Guido Pallavicini (1204–37) tarafından Atina yakınlarındaki Bodonitsa/Mendenitsa ve havalisinde kurulan markiliktir. 1414 yılında Osmanlı I. Mehmed Çelebi tarafından ortadan kaldırılır.
- **Negroponte/Eğriboz Triarşisi (1204–1470):** 1204 yılında IV. Haçlı Seferi sonunda Selanik krallığına bağlı olarak Frank asilzade Avesnesli II. Jacques'e (1204–05) tarafından kurulan ve onun ölümünden sonra Oreos merkezli kuzey Pecoraro da Mercanuovo (1205–09), Karistos'tan yönetilen güney Ravano dalle Carceri (1205–08) ve Halkida'dan yönetilen orta kısım Giberto da Verona (1205–08) üçlü yönetiminden oluşan bir devlettir. 1470 yılında Osmanlı Sultanı II. Mehmet Fatih tarafından ortadan kaldırılır.
- **Velesino Lordluğu (1205–17):** 1205 yılında IV. Haçlı Seferi sonunda Selanik kralı tarafından Teselya Velesino Lordu atanan Alman soylu II. Berthold von Katzenelnbogen (1205–17) tarafından kurulan lordluktur. 1217 yılında Katzenelnbogen Selanik kral naibi olduktan kısa bir süre kentte ölür ve lordluk sona erer.
- **Salona Kontluğu (1205–1394):** 1205 yılında IV. Haçlı Seferi sonunda Selanik krallığına bağlı olarak Frank I. Thomas d'Autremencourt (1205–12) tarafından Salona ve çevresinde kurulan kontluktur. 1394 yılında Osmanlı Sultanı I. Bayezid Yıldırım tarafından ortadan kaldırılır.
- **Atina Dukalığı (1205–1458):** 1205 yılında IV. Haçlı Seferi sonunda Frank Burgonya şövalyesi Otto de la Roche (1205–25) tarafından Attika/Atina ve çevresinde kurulan dukalıktır. 1458 yılında Osmanlı Sultanı II. Mehmet Fatih tarafından ortadan kaldırılır.

- **Mora/Ahaya Prenslığı (1205–1432):** 1205 yılında Selanik kralı adına Mora'yı alan Frank Champlitteli I. William (1205–09) tarafından kurulan prensliktir. 1432 yılında Konstantinoupolis Grek İmparatorluğu'na bağlı Mora Despotu Thomas Palaiologos tarafından ortadan kaldırılır.
- **Nakşa Dukalığı (1207–1579):** 1207 yılında IV. Haçlı Seferi sonunda sefere katılan ve Dandalo'nun yeğeni olan Venedikli I. Marko Sanudo (1207–27) tarafından Kiklad Adalarında kurulan dukalıktır. 1537 yılında Osmanlı vasalı olur ve 1579 tarihinde Osmanlı Sultanı III. Murad tarafından ortadan kaldırılır.
- **Limni Lordluğu (1214–77):** 1214 yılında IV. Haçlı Seferi sonunda sefere katılan ve Latin İmparatorluğu Megadükü olan Leonardo Navigajoso (1214–60) tarafından Limni Adası ve havalisinde kurulan lordluktur. 1277 yılında Konstantinoupolis Grek İmparatoru VIII. Mikhail döneminde imparatorluğa hizmet veren korsan Licario tarafından ortadan kaldırılır.

Grek devletleri:

- **Trabzon Rum İmparatorluğu (1204–1461):** 1204 yılında IV. Haçlı Seferi sonunda Gürcistan Kraliçesi Tamara'nın (1184–1213) yardımıyla I. Andronikos'un torunları Aleksios'un (1204–22) Trabzon ve havalisinde ve David'in (1204–14), Sinop ve havalisinde hüküm sürmesiyle kurulan devlettir. 1461 yılında Osmanlı Sultanı II. Mehmed Fatih tarafından ortadan kaldırılır.
 - **Epir Despotluğu (1204–1479):** 124 yılında IV. Haçlı Seferi sonunda I. Mihail Komnenos Dukas (1204–14) tarafından Epir bölgesinde kurulan devlettir. 1479 yılında Osmanlı Sultanı II. Mehmed Fatih tarafından ortadan kaldırılır.
- Arhon devletçikleri:
- **Alaşehir Arhonluğu (1204–05):** 1204 yılında IV. Haçlı Seferi sonunda Alaşehir Valisi Teodor Mangaphas/Morotheodoros (1204–05) tarafından Alaşehir ve havalisin kurulan arhonluktur. 1205 yılında İznik Rum İmparatoru I. Teodor Laskaris tarafından ortadan kaldırılır.
 - **Antalya Arhonluğu (1204–07):** 1204 yılında IV. Haçlı Seferi sonunda Antalya Valisi Toskanalı Aldobrandini (1204–07) tarafında Antalya ve havalisinde kurulan arhonluktur. 1207 yılında Rum Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından ortadan kaldırılır.
 - **Sampson Arhonluğu (1204–16):** 1204 yılında IV. Haçlı Seferi sonunda Priene ve İyonya kentlerini kapsayan Sampson bölgesinde yönetici olan Sabbas

Asidenos (1204–16) tarafından kurulan arhonluktur. 1216 yılında İznik Rum İmparatoru I. Teodor Laskaris tarafından ortadan kaldırılır.

- **Rodos Arhonluğu (1204–48):** 1204 yılında IV. Haçlı Seferi sonunda Rodos yöneticisi Leon Gabalas (1204–40) tarafından Rodos ve havalisindeki Adalarda kurulan arhonluktur. 1248 yılında Cenevizliler tarafından ortadan kaldırılır.
- **Denizli Arhonluğu (1206–30):** 1206 yılında IV. Haçlı Seferi sonunda imparatorluk asilzadesi Manuel Komnenos Mavrozomes, Frigya'da Menderes vadisinde bağımsız bir devlet kurmaya çalışır. Rum Sultanı III. Kılıç Arslan hükümdarken 1205 yılında İznik Rum İmparatoru I. Teodor tarafından etkisiz hale getirilen Mavrozomes kayınpederi olduğu Rum Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yeniden tahta geçmesiyle Türk askeriyle desteklediği ordusuyla bir daha şansını dener ancak I. Teodor Laskaris tarafından engellenince sultan tarafından Denizli ve Honaz havalisinde bağımlı olarak hüküm sürmesine izin verilir. 1230 yılında Mavrozomes (1206–30) öldükten sonra toprakları Rum Sultanı I. Alaeddin Keykubad tarafından ilhak edilir.

4. 2. 2. 1. 2. III. Yannis Dukas Batatzes (1222–54)

Mali olarak önlemler alır: İthalatı yasaklayarak ve devamında üretime (hayvancılık ve tarım) önem vererek aldığı iktisadi tedbirlerle ekonomik olarak devletini refaha kavuşturur. Türk baskısından boşalan sınırları kale sistemiyle Kumanları iskân politikasıyla savunma yolunu tutar. Selanik kentini alarak Selanik Grek İmparatorluğu'nu ortadan kaldırır.

- **Selanik Grek İmparatorluğu (1224–46):** 1224 yılında Epir Despotu Teodor Komnenos Dukas tarafından Selanik merkezli kurulan devlettir. 1246 yılında İznik Rum İmparatoru III. Yannis Dukas Batatzes tarafından yıkılan devlettir.

4. 2. 2. 1. 3. II. Teodor Laskaris (1254–58)

İznik aristokrasinin temsilcilerini yönetime getirmesi sürgündeki Konstantinoupolis aristokrasisi ile arasında huzursuzluk yaratır. Konstantinoupolis aristokrasisinin temsilcisi olarak Dukas, Angelos ve Komnenos hanedanları ile akrabalık bağı bulunan, asker bir babanın oğlu, III. Aleksios'un torunu ve asker olan Mihail Palaiologos öne çıkar. Orduda reform yapar ve Küçük Asya'nın yerli köylüleri arasından daha fazla asker toplar.

4. 2. 2. 1. 4. IV. Yannis Laskaris – VIII. Mihail Dukas Angelos Komnenos Palaiologos (1258–61)

Kısa süren hükümdarlığında naibi VIII. Mihail Palaiologos ülkeyi yönetir. 1259 yılındaki Pelagonia/Kastoria Muharebesinin zaferle neticelenmesinden sonra yıkılması kesinleşen Latin İmparatorluğu 1261 yılında VIII. Mihail Palaiologos tarafından ortadan kaldırılınca tahttan indirilir.

4. 2. 3. Konstantinoupolis Grek İmparatorluğu (1261–1453)

15 Ağustos 1261 Pazartesi ile 29 Mayıs 1453 Salı tarihleri arasında var olan Konstantinoupolis Grek Roma İmparatorluğu'nu yöneten Palaiologos hanedanı imparatorlarında mülkiyetin değişimi aşağıda açıklanmıştır.

4. 2. 3. 1. Palaiologos Hanedanı (1261–1453)

4. 2. 3. 1. 1. VIII. Mikhail Dukas Angelos Komnenos Palaiologos (1261–82)

Sürgündeki Konstantinoupolis aristokrasinin imparatorluğu yeniden yönetme dönemidir. Konstantinoupolis'i ele geçirerek Latin İmparatorluğu'na son verdikten sonra Batı'da Anjoulu Carlo'nun Latin İmparatorluğu'nu yeniden ihya etmesini önlemeye odaklanır. Bu durum Doğu topraklarının ihmal edilmesine yol açar ve Türkler Anadolu topraklarına hâkim olmaya başlarlar. Doğu topraklarının ihmal etmesi tahttaki gaspçı konumu karşısında patrik Arsenios'un tepkisi ve Laskaris yanlısı Anadolu aristokrasisini cezalandırma olarak düşünülebilir. Tahta çıkmasına yardım eden İznik aristokratlarına ve Arsenios'un etkisinin kırılması için manastırlara vergi bağışıklığı sağlar ancak bu durum küçük mülk sahiplerine ağır yük getirmesi yanında ordunun paralı askerlerden oluşması ve mali sıkıntılara sebebiyet verir. Öyle ki Anadolu'daki Grekler ağır vergilerle paralı askerlerin talanı yanı sıra Türk akıncılarına karşı yetersiz savunma yüzünden mukavemet göstermeden Türk hâkimiyetine girerler.

Pronoia sistemini miras bırakma izniyle bozarak araziyi işleyen paraoikoi/köylüleri kölelemiş gibi yeni mülk sahibine satar. Kılıçbay'ın (1982) belirttiğine göre toprak soyluları excuseia/ekskousseiai adı verilen Batı immunitas/feodal düzenine benzeyen haklar kazanırlar. Aynı zamanda imparatorun onayını alan toprak sahipleri kilise mülklerinin bir kısmına el koyarak kendilerine irsen bağlı kharistika olarak adlandırılan topraklar haline getirirler. Manastırlar zengin mülk sahipleridir. İmparator, iperpironun değerini azaltır. Yarı ıssız şehri ihya için

yerleşimciler getirir ve sürgündekilerin mülkleri geri verilir. Döneminde aşağıda belirtilen feodal Lordluk oluşturulur.

- **Rodos Lordluğu (1278–?)**: 1278 yılında imparator tarafından yaptığı hizmetler karşılığında Ceneviz asıllı korsan Giovanni del Cavo'ya (1278–?) Rodos ve Analfiye Adalarını kapsayan verilen imtiyazla kurulur ve ölümüyle ortadan kalkar.

4. 2. 3. 1. 2. II. Andronikos Dukas Angelos Komnenos Palaiologos (1282–1328)

Mali sıkıntılardan dolayı kara ordusuyla deniz kuvvetlerinde kısıtlamalara gitmesi imparatorluğu denizde Venediklilerle Cenevizlilere ve karada paralı askerlere muhtaç pasif bir konumda bırakır. Öyle ki Deniz Cumhuriyetleri imparatorluğun hem iç hem de dış işlerinde etkin bir konuma gelirler. Birliği rafa kaldırması ve Arsenios skizmasını sonlandırma girişimi halkındaki bölünmeyi en aza indirir. Patrik Athanasius, imparatoru manastır topraklarının bir bölümüne el koyarak asker yetiştirmesinde destekler. Bu durum dini muhalefet oluşturur ve imparator bunu engellemek için manastırlara büyük destek verir. Anadolu'da Türklerin saldırısına mukavemet gösterilmesine rağmen sabık imparatorun ihmali neticesinde çözülen toprak sisteminin etkisiyle başarısız olunur.

1296 yılında yüksek rütbeli din adamları ve senatörlerden seçilmiş 12 yargıçtan oluşan Romalıların Genel Yargıçları/Κριταὶ Καθολικοὶ τῶν Ῥωμαίων (Kritai Katholikai tōn Rhomaiōn) Temyiz Mahkemesi kurulur ancak rüşvet ve vergi kaçırımı önleyemez. Grekler sadece surlu kentlerde yaşayabilmekteyken kırsal Türk egemenliğindedir. Yannis Tarkhaneiotēs'in yaptığı düzenlemelerden memnun olmayan yerel aristokratlar tarafından Alaşehir piskoposuyla birlikte engellenmesi ve düzenlemelerin tersine çevrilmesi neticesinde Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmesini önündeki son engelde kalkmış olur.

Kurtuluş ümidiyle imparatorluk ordusunun karşı koyacak gücünün olmaması yüzünden Öden'in (1994) belirttiği gibi imparator tarafından Anadolu'daki Türk yayılmasını önlemek için ilk olarak Moğolların önünden kaçan 10.000 ila 16.000 kişi arasındaki Alanlar paralı asker olarak göreve alınırlar. Alanlardan gerekli görülen randıman alınamaması durumu karşısında bu defa Katalan Kumpanyası paralı asker olarak işe alınır. Katalan Kumpanyası ilk başlarda Anadolu'da olumlu gelişmelere imza atarken daha sonra hem Anadolu hem de Yunanistan yarımadasında büyük yıkımlara neden olarak Atina'da yönetimi ele geçirir. Alanlar ve Katalan Kumpanyası, Anadolu'da Türklerle karşı imparatorluğun tek başına organize ettiği son hareketler olur.

Köylüler, imparatorun istediği vergileri topraklarını pronoia alan aristokrat adına öderler. Köylüler Türkler, dynatoi, Katalanlar ve Alanların insafına bırakılmıştır.

Osmanlı Türkleri 1302 yılındaki Bafeus/Yalakova Savaşı'yla tarih sahnesine çıkarlar. Anadolu'da sadece Kocaeli yarımadası kalır. Mora'nın elden çıkmaması için daha geniş yetkiye sahip ve uzun süreli epitropoi/imparator temsilcisi atama yoluna gidilir. İmparator iki defa iperpiironun değerini azaltır. İmparatorluğun topraklarında aşağıdaki devletler ve feodal lordluklar kurulur:

- **Hospitalier/Hastane Şövalyeleri (1099–günümüz):** 1099 yılında Kudüs'ün Haçlılar tarafından alınması üzerine kurulur. Aziz Yuhanna Şövalyeleri olarak da adlandırılır. 1291 yılında Kudüs Haçlı Krallığının başkenti Akka'nın Mısır Memluk Sultanı El-Eşref Halil (1290–93) tarafından fethedilmesiyle ortadan kalması neticesinde Kıbrıs'a taşınan tarikat 1309 yılında Rodos'u Grek İmparatorluğu'ndan işgal ederek merkezini taşınmasından dolayı 1309–1522 yılı arasında Rodos Şövalyeleri olarak da adlandırılır. Osmanlı Sultanı I. Süleyman Kanuni (1520–66) tarafından Rodos'un fethedilmesinin ardından 1530 yılında merkezini Malta'ya taşır ve bu tarihten sonra Malta Şövalyeleri olarak adlandırılır. Günümüzde Papa başkanlığında Kudüs, Rodos, Valetta ve Birgu kentlerinde idare merkezlerine sahiptir. 1990 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'a Malta Şövalyeleri tarafından Onursal Şövalyelik Nişanı verilmiştir.
- **Rodos Lordluğu (1304–08):** 1304 yılında İmparator tarafından hizmetleri karşılığında Cenevizli korsan Andrea Morisco'ya (1305–08) Rodos, Kerpe ve Çoban adalarını kapsayacak şekilde tımar olarak verilmesiyle kurulur. 1308 yılında Morisco'nun ölümüyle ortadan kalkar.
- **Saruhanoğulları Beyliği (1313–90):** 1313 yılında Saruhan Bey (1313–46) tarafından Manisa ve havalisinde kurulan beyliktir. 1390 yılında Osmanlı Sultanı I. Bayezid Yıldırım tarafından ortadan kaldırılır.
- **Kuzeybatı Teselya Arhonluğu (1318–32):** 1318 yılında Teselya hükümdarı II. Yannis Dukas'ın (1303–08) çocuksuz ölümünden sonraki karışıklıktan faydalanan Stefanos Gabrielopoulos (1318–32) tarafından imparatorluk sürezenliğinde yönetilir. Gabrielopoulos doğal yolla öldükten sonra topraklarının kuzey ve doğu kısmını imparator ve kalanını Epirli II. Yannis Orsini (1323–35) alır ancak üç yıl sonra ölünce toprakları imparator ele geçirir.

- **Neopatras Dukalığı (1319–90):** 1319 yılında Teselya hükümdarı II. Yannis Dukas'ın (1303–08) çocuksuz ölümünden sonraki karışıklıktan faydalanan Katalan Kumpanyası tarafından Atina Dükü II. William (1317–38) liderliğinde Ypati kenti ve havalisinde kurulur. 1390 yılında Atina Dükü I. Nerio Acciaioli (1385–94) tarafından ortadan kaldırılır.

4. 2. 3. 1. 3. III. Andronikos Dukas Angelos Komnenos Palaiologos (1328–1341)

İmparatorluğu arkadaşı Yannis Kantakuzenos ile yönetir. İç savaşın etkilerini gidermeye çalışır ancak maliyeyi düzeltemez. Mülkiyet hakkını düzenleyen adli reformlar yapar. İmparatorluk mahkemelerinde işler rüşvetle döndüğünden halk adil bir hüküm vereceğini düşünerek kilise mahkemelerinde sorununu çözmeye çalışır. 1329 yılında Romalıların Genel Yargıçları Temyiz Mahkemesinden düzenleme yaparak ikisi din adamı olmayan ve ikisi din adamı olan dört kişilik jüriden oluşmasını sağlar. 1337 yılında Romalıların Genel Yargıçlarından üçü rüşvet yemekten sürgüne gönderilir. Bu durum imparatorlukta rüşvetin kanser gibi her tarafı sardığını göstermektedir. Hesychasm/İsihazm skizmasının tohumları atılır. Toprak yönetimi vergi indirimi yapılarak bir nebze düzeltilir. Yannis Kantakuzenos, Osmanlı Türklerinin genişlemesiyle kendilerini tehdit altında hissedenden Türk Beyleri ile iş birliği yapar.

4. 2. 3. 1. 4. V. Yannis Palaiologos (1341–47)

Hükümdarlığının ilk devresi naibi annesi Savoyalı Anna ile Yannis Kantakuzenos'un anlaşmazlığı neticesinde hükümdarlığı iç savaşla geçer. İmparatorluk iç savaşta tahrip olur. İmparatorluk geleneksel devlet görüntü ve özelliklerini bütünüyle terk eder.

4. 2. 3. 1. 5. VI. Yannis Angelos Palaiologos Kantakuzenos (1347–54)

Döneminde deniz kuvvetlerini geliştirmek için koyduğu vergiler iç savaşla (1341–47) yıpranmış halkın tepkisini çeker ve Selanik'te yönetimden memnun olmayan halk Zealot hareketiyle muhtemelen İtalyan Cumhuriyetlerinden esinlenerek yönetimi ele geçirir ve zenginlerin mülklerini yağmalar. İmparatorluk tarihinde rastlanan tek olaydır. Zealotlar, Selanik'i okhlokrasi/kheirokrasi (çete/ayak takımı yönetimi) ile yedi yıl yöneterek Sırp kuşatmasına direnirler. Ancak iç çekişme, veba ve tekrarlanan Sırp kuşatması umutsuzluk yaratır ve kent imparatorluğa bağlanır. İç savaşta imparatorluk kırsalını harap olur.

Mora [Morea: Yunanca, dut] Despotluğunu yaratarak apanage sistemiyle Batı tarzı feodal bölünmenin ilk adımı atılır. İmparatorluk toprakları Konstantinoupolis ve Trakya, Mora Despotluğu ve Selanik olmak üzere üç kısma ayrılır. Karasal bağlantının

olmadığı Mora yarımadası taht adayı prensler için bir yönetim birimi olarak düzenlenmiş ve imparatorluk egemenliğinin sürdürülmesi hedeflenmiştir. Osmanlı Türkleri, Gelibolu'ya geçerek Rumeli'ye akın düzenlerler. Grek halkı sadece surlu kentlerde yaşamaktadır. İmparator geniş ölçüde feodal toprak sahibi olan manastırları destekler. İmparatorlukta son defa iperperon basılır. Dinsel olarak Memlukler nezdinde Kudüs'te Ortodoks Hıristiyanların lehine anlaşma yapılması imparatorluğun Müslüman dünyasında Hıristiyan itikadının koruyucusu olarak kabul edildiğinin teyididir.

- **Mora Despotluğu (1349–1460):** 1349 yılında VI. Yannis Kantekouzenos tarafından imparatorlukla sınır komşuluğu bulunmayan ve deniz yoluyla otoritenin sağlandığı Mora yarımadasında hem imparatorluk otoritesinin daha etkin olarak sağlanması hem de Batı tarzı bir feodal uygulama olarak iktidar namzedi prenslerin tecrübe kazanması amacıyla kurulur. 1460 yılında Osmanlı Sultanı II. Mehmed Fatih tarafından ortadan kaldırılır.

4. 2. 3. 1. 6. V. Yannis Palaiologos (1354–76)

Hükümdarlığının II. dönemi iç savaşla (1352–57) başlar ve yine bir iç savaşla biter. İmparatorluk iç savaşlar neticesinde harap ve gücünü yitirmiş bir vaziyettedir. Osmanlı Türkleri Trakya ve Teselya'ya hâkim olurlar ve Mora yarımadası hem ekonomik hem de kültürel olarak önem kazanır. Çirmen/Sırpsındığı savaşıyla imparatorluk Osmanlı Türklerinin vasalı durumuna düşer. İmparatorluk, gümrük vergi kazancını Cenevizler ve Venediklilere kaptırdığından mali sıkıntılar yaşar. İsyan eden oğlu IV. Andronikos tarafından tahttan indirilir. Döneminde kurulan feodal devletler aşağıda belirtilmiştir.

- **Midilli Lordluğu (1355–1462):** 1355 yılında imparator tarafından Kantakouzenos'a karşı iç savaştaki yardımı karşılığında Cenevizli Francesco Gattilusio'ya (1355–84) verilen imtiyazla Midilli Adası'nda kurulan imparatorluğa bağlı olarak vasal lordluktur. 1462 yılında Osmanlı Sultanı II. Mehmed Fatih tarafından ortadan kaldırılır.
- **Teodoro/Mengüp Prensiği (1362–1475):** 1362 yılında imparator tarafından Kırım yarımadasındaki Herson theması yerine Perateia/denizaşırı olarak yeniden tanımlanan bölgeye akrabası Demetrios Palaiologos-Gabras'ı (1362–68) dük olarak atanmasıyla kurulan imparatorluğa bağlı vasal prensliktir. 1475 yılında Osmanlı Sultanı II. Mehmed Fatih tarafından ortadan kaldırılır.

4. 2. 3. 1. 7. IV. Andronikos Palaiologos (1376–79)

Kısa süren hükümdarlığına ihtilal yaparak gelir. Hükümdarlığı dönemi kendisini destekleyen Ceneviz ile babasını destekleyen Venedikliler arasındaki güç mücadelesi

ve iç savaşla geçer. IV. Andronikos Gelibolu'yu Osmanlı Türklerine vererek imparatorluğun eline geçen büyük bir fırsatı kaçıır.

4. 2. 3. 1. 8. V. Yannis Palaiologos (1379–90/90–91)

Hükümdarlığının III. dönemine isyan eden oğlu Andronikos'u iç savaş (1376–79) neticesinde tahttan indirerek başlar. Ege Adalarının bazıları, Mora ve başkent çevresindeki birkaç kale imparatorluğun sahip olduğu topraklardır. Nicol'un (2003) belirttiği gibi imparatorlukta siyaset, güvenlik, ekonomi, hatta erzak artık Ceneviz, Venedik ve Osmanlı Türklerinin insafına kalmıştır ve tahta geçmeye hevesli hanedan mensupları İtalyan aç gözlülüğünün ya da Osmanlı Türk emperyalizminin kuklları olmuşlardır. Öyle ki Venedik-Ceneviz devletleri 1381 yılında Chioggia Barışı toplantısında imparatorluk toprağı Bozcaada konusunda imparatorluk yetkilisi olmadan diğer bir deyişle imparatorluğu adam yerine koymadan kendi aralarında karar verirler. İmparatorluk Cenova ve Venedik yardımına muhtaç bir duruma düşmüştür. Mora despotluğuna Kantakuzenos ailesi değil hanedan ailesi hâkim duruma gelir.

İmparatorluk kendi içindeki çekişmelerden dolayı hâlihazırda var olan enerjisini iç rekabette heba eder. Osmanlı Türklerinin komşularından Bulgarlara egemenlik kurması ve Sırları yenmesi neticesinde imparatorluk için tek kurtuluş yolu Roma şemsiyesi altında Birlik ve Papa vasıtasıyla sağlanacak Haçlı Seferi olarak görülmektedir. Genel olarak hükümdarlığında anlık politikalar üretmiştir diye yargılanabilir. Öyle ki Macar kralını elçiler yerine bizatihi ziyaretiyle dönüş parası olmadan Venedik ziyareti buna örnek verilebilir. Latin dünyasından gerekli desteğı belki de bu tutumları nedeniyle görmemiştir. Kosova Savaşında Sırların yanında olarak Ortodoksları Türklere karşı birleştirme fırsatını kaçırmıştır. Kantakuzenos'u Türklere karşı pasif olmakla suçlayarak tahtı ele geçirmiş ancak hükümdarlığı süresince ona rahmet okutmuştur.

IV. dönemine torunu VII. Yannis'in isyanını (1390) sonlandırarak başlar. Anadolu'daki son imparatorluk toprağı Alaşehir'in Osmanlılarca fethedilmesi için iki taht adayı prensin Manuel ile VII. Yannis kendi topraklarına karşı savaşmaları ve hâkimiyetindeki kentin tahkimatlarını yıktırma emrini yerine getirmek zorunda olması imparatorluğun düştüğü aczi göstermesi açısından ilginç bir örnektir. Döneminde aşağıda belirtilen feodal lordluk kurulur:

- **Enez Lordluğu (1376–1456):** 1376 yılında imparator tahttan indirilince eniştesi Francesco Gattilusi'nun kardeşi Niccolò Gattilusio tarafından Enez ele geçirilir. 1379 yılında imparator tahta yeniden çıktığında yardımları karşılığında

fiiliyattaki durumu tasdik ederek Niccolò Gattilusio'ya (1376–1409) verilen imtiyazla Enez ile Semadirek ve Gökçeada Adalarını imparatorluğa bağlı olarak kurulan vasal lordluktur. 1456 yılında Osmanlı Sultanı II. Mehmed Fatih tarafından ortadan kaldırılır.

4. 2. 3. 1. 9. II. Manuel Palaiologos (1391–1425)

1402 yılındaki Ankara Savaşı ile imparatorluk yok olma tehlikesinden kurtulur ancak şehzadeler arasında yaşanan taht mücadelesi olan Fetret Devri'ni (1402–13) yeterince değerlendiremez. Çünkü imparatorluk mali ve askeri yönden güçsüzdür. Emir Süleyman Çelebi ile 1403 yılında yaptığı anlaşmayla Trakya ve Anadolu kıyısında bazı kalelerle, Ege denizindeki adalarla Selanik kentini geri alır. İmparatorluk Osmanlı Türklerinin saldırılarını neticende sürekli küçülen bir şehir devleti ölçeğine sıkışıp kalmış durumdadır. Mora, imparatorluk ölürken güneşin son ışıkları gibi kültürel ve sanatsal açıdan parlamaktadır. Grek Neoplatonist filozof Georgios Gemisthos Plethon tarafından önerilen yeni devlet modeli dikkat çeken bir eylemdir.

4. 2. 3. 1. 10. VIII. Yannis Palaiologos (1425–48)

Hükümdarlığı Osmanlı Türklerinin vasalı durumunda olmasına rağmen emperyal imparatorluk iddiasını sürdürme gayretindeki hükümdarın bocalayan durumudur. Öyle ki imparatorluğunu kurtarmak için Birliğe bel bağlama haricinde bir politika üretememektedir. Çünkü Harris'in (2017) belirttiği gibi imparator fiilen iflas etmiştir ve zengin saray mensupları özel kaynaklarını imparatorluğun iyiliği için kullanmışlardır. İmparator, Batılıları Birlik konusunu kullanarak Osmanlı Türklerine karşı kışkırtırken sultanla barışı koruma politikasını izler. Birlik gerçekleşir fakat halk tarafından kabul edilmez ve sorun çıkar. Katolik inancına geçince Papa liderliğinde Haçlı Seferi düzenlenir. Varna Savaşı, Konstantinoupolis'e Latinlerin mi yoksa Türklerin mi egemen olacağını gösterir. Artık imparatorluk Batı'dan yardım alamaz ve kendi kaderine terk edilir. Osmanlı Türkleri izin verdiği için başkent dışında çok küçük bir alana sıkışmıştır ve Mora Despotluğu elindeki tek topraktır.

4. 2. 3. 1. 11. XI. Konstantin Dragases Palaiologos (1448–53)

Ayasofya'da taçlandırılmadan tahta çıkan imparator genç sultan II. Mehmed'i sınamak için hanedana mensup şehzade Orhan'ı bırakmakla tehdit eder ki bu durum karşısında muhtemelen Sultan fetih tarihini öne çeker.

4. 2. 4. Rum (Anadolu Selçuklu) Sultanlığı (1078–1308)

Rum Sultanlığı, Malazgirt Savaşından sonra VII. Mikhail ve Dukas ailesi tarafından esir düşmesi de göz önünde bulundurularak tahttan indirilen IV. Romanos Diogenes'in Selçuklu Sultanı Alp Arslan'la yaptığı anlaşmanın geçersiz kılınmasıyla başlayan süreçte Selçuklu komutanları tarafından Anadolu'nun fethedilmesiyle kurulan devletlerden birisidir. 1078 yılında Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın İznik'i fethederek sultanlığını ilan etmesiyle tarih sahnesine çıkar.

1081 yılında Roma İmparatoru I. Aleksios Komnenos tarafından yapılan Drakon Nehri Antlaşmasıyla tanınır. Öyle ki bu antlaşmayla imparator, sultanın fethettiği topraklardaki hâkimiyetini tanır. Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Selçuklu hanedanına mensup olduğu için kurduğu devlet genellikle Selçuklular diye de adlandırılır. Rum Selçuklularının kuruluş aşamasında görüldüğü gibi Anadolu yarımadasında Malazgirt Savaşı'ndan sonra Roma İmparatorluğu sistemi çökmüştür. Bu durum Anadolu'da yeni efendilerin ortaya çıktığı bir anarşi ve kaos durumu yaratmıştır. Anadolu'da her ne kadar Türk hâkimiyeti kurulmuşsa da Türkmenlerin göçü yeni başladığı için Grek halk çoğunluktadır.

Rum Sultanlığı 1308 yılında II. Gıyaseddin Mesud'un (1303–08) vefatıyla yıkılır. Freely'nin (2012) belirttiğine göre Selçuklu yöneticisi sultan unvanı olmasa da Osmanlı vakanüvisleri tarafından II. Gıyaseddin Mesud'un oğlu diye belirtilen ancak Pervane Muineddin Süleyman'ın torununun torunu olma ihtimali de bulunan Sinop'ta hükümdarlık yapan Gazi Çelebi (1308–24) vardır. Polat'ın (1997) belirttiği gibi sultanlığın tarihini üç evrede belirtebiliriz:

- **Kuruluş Evresi (1078–1176):** 1078 yılında İznik'in fethedilerek Sultanlığın ilanı ile 1176 yılında Myriokephalon Savaşı arasında geçen göçebe kültürünün egemen olduğu dönemdir.
- **Yükseliş Evresi (1176–1243):** Myriokephalon Savaşı'yla başlayan ve 1243 yılındaki Köseadağ savaşıyla sona eren dönemdir. Sultanlığın hem siyasi hem de kültürel olarak Anadolu'da yerleşik hayata geçerek günümüze kalan sanat eserlerinin çoğunu ürettiği dönemdir.
- **Çöküş Evresi (1243–1308):** Köseadağ Savaşı'yla başlayan ve İlhanlı Moğol tahakkümü altında göçebe kültürün yeniden egemen olduğu 1308 yılında yıkılmasına kadar geçen dönemdir.

Rum Sultanlığının tarihi boyunca üç farklı isimle adlandırıldığını söyleyebiliriz:

- **İznik Sultanlığı/Selçukluları (1078–97):** İznik'in başkent seçilmesi ile I. Haçlı Seferinde Haçlılar tarafından kuşatması esnasında durumu ümitsiz gören Türk garnizonun Roma İmparatorluğu'na teslim etmesine kadar geçen süredir.
- **Konya Sultanlığı/Selçukluları (1097–1176):** İznik düştükten sonra Konya'nın başkent seçilmesinden Myriokephalon Savaşı'nın kazanılmasına kadar geçen süredir.
- **Rum Sultanlığı/Selçukluları (1176–1308):** Myriokephalon Savaşı ile Anadolu'nun hâkimi olmasının tescillenmesinden diğer bir deyişle Anadolu Türk Birliğini sağlanmasından sultanlığın yıkılışına kadar geçen süredir.

Sultanlığın çöküş evresi İlhanlı Moğol tahakkümü altında, hanedandaki taht mücadeleleri ve Moğollardan kaçan göçebe Türkmen aşiretlerinin/boylarının yurt tutmak için Anadolu coğrafyasına akınlarıyla geçer. Wittek'in (1969) belirttiği gibi Rum Sultanlığının çökmeye başlaması hudut muharebelerine tekrardan eski ehemmiyetini kazandırmış ve Greklerin Küçük Asya'daki hâkimiyetine nihayet vermiştir. Türkmen hareketi neticesinde Malazgirt Savaşıyla başlayan Hilal ile Salibin Anadolu hâkimiyeti mücadelesi Myriokephalon Savaşıyla emekleme halindeki Konstantinopolis'in fethi sürecine birden hız kazandırmıştır.

Yaptığımız çalışmada inceleyeceğimiz unsurlardan birisi olan Osmanlı Devleti, İlhanlı Moğol tahakkümü etkisinde olan Rum Sultanlığının çöküş evresinde kurulan beyliklerden bir tanesidir. Turan (1948) İktâ sisteminin Moğol itilasıyla sarsıldığını ve 1276 tarihinden sonra da Selçuklu ordusunun ortadan kalkmasının ordunun esasını teşkil eden iktaların yıkılmasını intaç ettiğini belirtir. Bu durumda bünyesindeki Türk Beylikleri ve İlhanlı Moğol tahakkümü Rum Sultanlığında bir anarşi ve kaos ortamı doğurmuştur. Bu konuda Kafadar (2010) Batı Anadolu'nun Müslüman-Türk tarafıyla ilgili aşağıdaki otorite katmanlarından bahseder:

- Moğol İlhanlıları ve valileri,
- Rum/Selçuklu Sultanlığı
- Memluk Sultanlığı (çoğunlukla güneyde ve güneybatıda),
- Ucta bulunan Selçuklu Beyleri
- Moğollar ya da Selçukluların atadığı veya onay verdiği Uc Beyleri,
- Uc beyleri de olabilen Aşiret Beyleri,
- Takipçileri ile Kutsal Şahsiyetler,
- Bey olmak isteyen Maceraperestler/Türediler.

Rum Sultanlığı ve çöküş sürecinde kurulan beyliklerdeki mülkiyet kavramının hem Doğu Roma İmparatorluğu hem de İlhanlı Moğollarından etkilenmesi ayrı bir konu olarak düşünülerek çalışmamızda değinilmemiştir.

Sultanlıktaki toprak rejimini Polat (1997) dayanarak aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

- Miri/Divan el-kebir arazi: Özel mülk harici tüm araziler,
- Has Çiftlik/Arz el-hassa es-sultani: Sultan ve maiyetinin kullanımına ait araziler,
- İkta/el-iktaiyye: Dirlik olarak askeri hizmet karşılığı verilen araziler,
- Vakıf: İslami dini yapıların kullanımına ayrılan araziler,
- Haraci: Arazileri tasarruflarına bırakılan gayrimüslimlerin arazileri,
- Özel Mülk: Bağ, Bahçe, Ahır ve Evden müteşekkil şahıs arazileri,
- Arazi-i Memluke: Miri arazinin zamanla bazı kimselere satılmasıyla oluşan arazilerdir.

Çöküş evresinde Rum Sultanlığından ortaya çıkan Türkmen Beylikleri aşağıdaki gibidir.

- **Karamanoğulları Beyliği (1250–1487):** 1250 yılında Nureddin Bey (1250–56) tarafından Ereğli ve Karaman havalisinde kurulan beyliktir. 1487 yılında Osmanlı Sultanı II. Bayezid tarafından ortadan kaldırılır.
- **Alaiye Beyliği (1293–1471):** 1293 yılında Karamanoğullarının bir koluna mensup Mecdüddin Mahmut Bey (1293–?) tarafından Alanya havalisinde kurulan bir beyliktir. 1471 yılında Osmanlı Sultanı II. Mehmed Fatih tarafından ortadan kaldırılır.
- **Germiyanoğulları Beyliği (1278–1390):** 1278 yılında Rum Selçuklularının Kütahya havalisini ikta olarak verdiği Germiyanoğlu Alışir Bey (1278–?) tarafından kurulan bir beyliktir. 1390 yılında ve Osmanlı Sultanı I. Bayezid Yıldırım tarafından ortadan kaldırılır.
- **Aydınoğulları Beyliği (1308–90):** 1308 yılında Germiyan komutanı Aydın Emiri Muharizalsin Gazi Mehmed Bey (1308–34) tarafından Aydın havalisinde kurulan bir beyliktir. 1390 yılında Osmanlı Sultanı I. Bayezid Yıldırım tarafından ortadan kaldırılır.
- **Karesioğulları Beyliği (1299–1361):** 1299 yılında Germiyanoğlu Yakup Bey'in yardımıyla Kalem Bey (1297–1307) tarafından Balıkesir ve Çanakkale

havalisinde kurulan bir beyliktir. 1361 yılında Osmanlı hükümdarı Orhan Bey tarafından ortadan kaldırılır.

- **Sâhib Ataoğulları Beyliği (1275–1343):** 1275 yılında Rum Sultanlığının son veziri Sâhib Ata Fahreddin Ali'nin oğulları Taceddin Hüseyin ve Nusreddin Hasan (1275–77; ikili yönetim) tarafından Afyonkarahisar havalisinde kurulan beyliktir. 1343 yılında Germiyanolu Mehmet Bey (1341–61) tarafından ortadan kaldırılır.
- **İnançoğulları Beyliği (1262–1368):** 1262 yılında Selçuklu Uc Beyi Mehmed Beyin damadı Ali Bey (1262–1305) tarafından Lâdik ve Denizli havalisinde kurulan beyliktir. Germiyanolu Süleyman Şah (1361–87) tarafından ortadan kaldırılır.
- **Candaroğulları Beyliği (1291–1461):** 1291 yılında İlhanlı Hanı Geyhatu'nun (1291–96) Şemseddin Yaman Candar'a (1291–1301) Karabük Eflani havalisinin ikta vermesi sonucu kurulan ve Kastamonu yöresine hâkim olan beyliktir. Albayrak'ın (2018) belirttiğine göre İsfendiyaroğulları, Şemsiler ve Kızıl Ahmetliler diye de adlandırılmıştır. 1461 yılında Osmanlı Sultanı II. Mehmed Fatih tarafından ortadan kaldırılır.
- **Çobanoğulları Beyliği (1211–1309):** 1211 yılında Kastamonu Uc beyi Hüsameddin Çoban (1211–27?) tarafından Kastamonu havalisinde kurulan Selçuklulara tabii bir beyliktir. 1309 yılında Candaroğlu I. Süleyman Paşa (1309–39) tarafından ortada kaldırılır.
- **Pervaneoğulları Beyliği (1277–1322):** 1277 yılında Muînüddin Mehmet Bey (1277–97) tarafından Sinop havalisinde kurulan beyliktir. 1322 yılında Candaroğlu I. Süleyman Paşa tarafından ortadan kaldırılır.
- **Eşrefoğulları Beyliği (1284–1326):** 1284 yılında Selçuklu Uc beyi Seyfeddin Süleyman Bey (1284–1302) tarafından kendisine ikta olarak verilen Beyşehir havalisinde kurulan bir beyliktir. 1326 yılında İlhanlı Anadolu Valisi Timurtaş tarafından ortadan kaldırılır.
- **Hamidoğulları Beyliği (1280–1391):** 1280 yılında Hamidoğlu İlyas Bey (1280–1301) yılında Isparta havalisinde Rum Sultanlığına tabii kurulan bir beyliktir. 1301 yılında Feleküddin Dündar Bey (1301–1324) tarafından bağımsızlık kazanılır. 1391 yılında Osmanlı Sultanı I. Bayezid Yıldırım tarafından ortadan kaldırılır.

- **Menteşeoğulları Beyliği (1261–1391):** 1261 yılında Rum Sultanı II. Alaeddin Keykubat (1249–54) tarafından ikta olarak Fethiye’yi alan Karabey’in oğlu Mentşe Bey (1261–1282) tarafından Muğla havalisinde kurulan bir beyliktir. 1391 yılında Osmanlı Sultanı I. Bayezid Yıldırım tarafından ortadan kaldırılır.
- **Osmanlı Beyliği (1302–1922):** 1302 yılında Çobanoğulları Beyliğine bağlı Emir Osman (1302–26) tarafından Sögüt ve Domaniç havalisinde kurulan bir beyliktir.

4. 2. 5. Osmanlı Devleti (1302–1481)

Osmanlı Devleti’ni kuran Emir Osman tarafından kurulan hanedandır. Osmanlı Devleti, Aşıkpaşazade Tarihi’ne göre 1299 yılında, Arnakis (Louaris, 2015) ve İnalçık’ın (2007; 2019; 2021a) belirttiklerine göre 1302 yılındaki Bafeus/Koyunhisar Savaşı’ndan sonra kurulmuştur. Ancak Yılmaz (2015) de belirttiği gibi bu savaştan sonra bağımsızlık kazanmak gibi bir durum söz konusu değildir. Bilakis hareket serbestliği kazandığı ve rüşünü ispat ettiği görülebilir. Gedikli (2022, 2021) yayınlarında genel teamüle göre devletin kurucusunun Osman olan adının Otman olarak da kabul edilebileceğini belirtir.

4. 2. 5. Osmanlı Hanedanı (1302–1922)

4. 2. 5. 1. I. Osman Emir (1302–24)

Emir Osman, Pachymeres’in (2009) belirttiğine göre ilk başta Çobanoğullarına bağlı bir sınır savaçısı/alp akıncıdır. Çobanoğlu Beyi Emir Ali’nin imparatorlukla yaptığı anlaşma gereğince akını bırakması üzerine Emir Osman liderliğinde akıncı avenesi akına devam eder. Bu durum Yakupoğlu’nun (2019) belirttiği gibi Emir Osman’ı askeri ve siyasi gayri-ihtiyari olarak meşrulaştırır. Bu duruma Vefai-Babai tarikatı halifesi olan Ede-Balı’nın kızı ile evlenmesi ve Sülemiş isyanı neticesinde (1298–99) İlhanlı hanlarının batı Uc bölgesindeki Türkmenler üzerinde denetimlerini yitirmeleri de olumlu etki etmiştir. İnalçık’ın (2009c) belirttiği gibi Anadolu’da ortaya çıkan tüm Türk beylikleri tipik patrimonyal devletçiklerdir. Ülke ve reaya hanedan kurucusunun atadan mirası, mülkü gibi algılanır. Bu nedenle beylikler kurucusunun adıyla anılmıştır.

Sakarya nehrinin taşması neticesinde imparator VIII. Mihail tarafından yaptırılan tahkimatların tahrip olarak saldırıya açık bir konuma gelmesi ve imparatorun bunları yeniden düzenleyemediği ölmesi Emir Osman için tabiatın sağladığı bir avantaj olur.

Topraklarını Bitinya ve kuzeye ilerlemesinin önünü açar. Bafeus savaşından sonra İnalıcık'ın (2019) belirttiği gibi bölgede karizmatik bir bey durumuna yükselir ve şöhreti yayılır. Bu olay İnalıcık'ın (2007; 2019; 2021a) belirttiği gibi beyliğin kuruluş tarihidir. Polat (2023) bu tarihin İnalıcık tarafından verilmesinin arka planını hâlihazırda Konya'daki Rum Sultanı'na bir isyan (bâgî/isyancı) olarak değerlendirilmemesi için kuruluşu meşru sultana karşı değil ötekine (Bizans) karşı bir mücadelenin sonucu olarak ve toprak kazancının diğer bir deyişle fetihlerin Bizans'a karşı oluşu ile durumu açıklığa kavuşturmaya çalıştığını belirtir.

Bapheus Savaşı başarısıyla Alpler Emir Osman'ın bayrağı altına toplanırlar ve oğlu Orhan rakipsiz olarak ilerleyen zamanlarda beylik tahtına geçer. Kafadar (2010) Emir Osman'ın zamanında çağdaşı olan Batı'da Habsburg hanedanından Almanya Kralı I. Rudolf (1273–91) ile Doğu'da Safevi haedanının kurucusu Erdebili Şeyh Safiyüddin (1252–1334) bulunmasına dikkate çeker. Çünkü Emir Osman'ın torunları Batı'da Rudolf'un torunları ve Doğu'da Şeyh Safiyüddin'in torunlarıyla savaşıacaklardır.

Witteck (1995) Osmanlı Devleti'nin itici gücü olarak İslami Gazi ideolojisi belirtirken Jennings'de (2015) olmadığı belirtir. Tekin (1993a) Sasani Devleti'ni yıkan Müslüman Arapların ipek yolunun Horasan güzergâhında çoğunluğu Türklerden oluşan göçebe halklar tarafından saldırı yapılarak ticaretin aksaması üzerine bunu engellemek için görev alan gönüllülere lügattaki kelime anlamıyla “göçebe gayrimüslimleri talan eden, yağmalayan” manasında gâzî (Farsça çoğulu gâzîyan) olarak adlandırıldığını belirtir. Zamanla bu tayfanın göçebelere elde edilen ganimet azalınca şehirli ve kervanları yağmaladığını belirterek gazilerin, can düşmanı olarak görüldüğünü belirtir.

Tekin (1993b) gazi ünvanının Selçuklularda gerek Anadolu'da gerekse Asya'da hemen hemen hiç kullanılmadığını belirterek zamanla tabirin olumlandığını belirtir. 1337 tarihine ait Bursa Orhan Cami/Mescidi kitabesinde Orhan Bey için üç kere gazi ünvanının tekrarlanırsa da epigrafik ve çağının diline ters düşen ifadeler yüzünden belge olarak güvenilirliğini kaybettiğini belirtir. XV. asrın başında şair Ahmed, İskendername adlı eserinde ilk defa Osmanlı hükümdarları için kullanıldığını ve öncesinde bu tabirin kullanılmadığını belirtir. Alp Arslan için gazi ünvanını veren kaynakların çok daha sonraki döneme ait olduğunu ve günümüzde kullanılmadığına dikkat çeker.

Lindner (2000, 2015) ve Lowry (2010) Osmanlı Türklerinin ganimet, yağma, köle ve çiftlik hayvanlarının mülkünü edinme amacıyla hareket ederek Bitinya'da imparatorluğa bağlı olan Greklerle mücadele ettiklerini belirtirler. Arnakis (Louaris, 2015) yağma yoluyla elde edilen çiftlik hayvanlarının sayısı artınca otlak ve toprak

ihtiyacı duyulduğunu ve bunun fetih yolu açtığını belirtir. Elbette ki bu duruma Barkan'ın (1980f) belirttiği gibi imparatorluk ve Balkanlarda kuvvetli bir merkezi idare yoksunluğunun toprak münasebetlerini soysuzlaştırmasının da etkisi vardır. Bunu en güzel David Hume'un "İnsan toplulukları için mülkiyetin istikrar ve güvenlik içinde olması kesinlikle gereklidir. Eğer mülkiyet istikrarlı değilse daimî savaş olur" sözü özetlemektedir. Emir Osman stratejik konuma sahip yol ağzlarına egemen olma politikası güder. Barış zamanında bile sınırlarda akıncılar Imber'ın (2006) belirttiği gibi asıl taarruzdan önce düşman saflarında panik yaratmak ve yağma amaçlı bir kleinkrieg (Alm. küçük savaş) yaparlar.

İmparatorluktaki küçük mülk sahipleri topraklarını terk etmezken güçlüler ve manastırlara ait geniş topraklar sahipsiz kalır. Bu topraklar Alplere yurtluk olarak verilir. Böylelikle ilerleyen yüzyıllardaki irsi Akıncı Uc beyleri feodalitesinin temelleri atılmış olur. Bu alpler, nökerler ve yoldaşların çocuk ve torunları Osmanlı kuruluş evresinde siyasette önemli rol oynayacaklardır. Bu durum Köprülü'nün (1943) belirttiği gibi devletin siyasi tekâmülünün ilk safhalarında tribal/aşiret tabanlı bir mahiyete sahip olmadığını gösterir. Emir Osman, imparatorluktan ümidini kesmiş bölgedeki Grek arhonların (Köse Mihal, Samsa Çavuş vd.) ve Akritai'nin akınlara katılarak zenginleşmesini sağlar. Giese'nin (2015) belirttiği gibi Aşıkpaşazade'de belirtilen 400 çadırlık oba yoluyla devletin kurulduğu yanlış fikirden vazgeçilmesi gerekmektedir.

İmparatorluktan fethedilen topraklarda mevcutta var olan Grek arhondan ittifak olanların toprakları korunurken Türk Alplere yurtluk olarak fethedilen topraklar ihdas edilerek (emlak) Türkmenler yerleştirilir. Bunu timar sisteminin öncülü olarak kabul edilebiliriz. Lowry'nin (2010) belirttiği gibi Grek arhonlar için Osmanlı tebaası olmak dinini bırakması anlamına gelmemekte kazanan tarafta yer alarak huzur ve güvenlik içinde yaşamının yanında kazançtan pay almak demektir.

Grek arhonlar devlette taşların yerine oturmasıyla diğer bir deyişle yıkılmayacağını anlaşılmamasıyla idarede görevlerinin devamı için Vryonis'in (2015) belirttiği gibi 1555 yılında imzalanan Augsburg Antlaşması'nın mottosu olan "cuius regio, eius religio/iktidar kimin elindeyse onun dini geçerlidir" sözüne istinaden ilerleyen zamanlarda Müslüman olurlar. Ahiler, Türkmen Alpler ve Grek arhonların homojen bir biçimde uyum içinde Emir Osman'ın hoşgörü politikasıyla kaynaştırılması sayesinde devlet kurulmuştur. Diğer bir deyişle Emir Osman halka güven sağlayarak konumunu sağlamlaştırır. Bu durumu Polat (2023) topraklarına yeni gelmiş "garip" olarak tanımlanan insanları güvende tutarak onları yurt edindirmeye teşvik etme

gayesinin Osmanlı hükümdarları tarafından ön planda tutulduğunu belirterek diğer Türk Beyliklerinin kendi aşiretlerinden olmayanları dışlayıcı tutumuna dikkat çeker. Bu konuda Aşıkpaşazade'nin "Germiyanoglu Osmanlı'nın aksine "garib sevmez" bir beyliktir sözünü örnek verir.

İmparatorluk tarafından görevlendirilen Katalan Kumpanyası, Anadolu'daki önemli imparatorluk kentleri olan Erdek, Alaşehir ve Efes ile havalisini Karesioğulları, Germiyanogulları, Aydınogulları, Menteşeoğulları ve Saruhanoğulları Beyliklerinin baskısından kurtarır. Atakan'ın (2009) belirttiği gibi Katalan Kumpanyası, Emir Osman'ı daha az etkilemiştir. Bunun sebeplerini aşağıdaki şekilde belirtebiliriz:

- Çobanoğullarına bağlı olmaları,
- Çobanoğulları ile imparatorluğun saldırmazlık anlaşması yapması,
- Akın yapmayı bırakarak uyku modunda kalmaları,
- İmparatorluğun ticari öneme sahip kıyı şehirlerini Türk baskısından kurtarmaya önem verilmesidir.

Barkan'ın (1980b) belirttiği gibi fethedilen topraklar umumiyetle devlete aittir ve gayrimüslimler tarafından terk edilmeyen mülk topraklar (bağ, bahçe, ev, ahır) sahibinde kalmaktadır. Toprak sistemini aşağıdaki şekilde belirtebiliriz:

- **Miri:** Emir'in kullanımındaki toprak,
- **Yurtluk:** Emir tarafından yararlılık gösteren akıncı liderlerine verilen ve Grek arhonlarının kullanımında bırakılan topraklar,
- **Mülk Arazi:** Bağ, bahçe, ev, ahır niteliğinde müslim ve gayrimüslime ait özel mülkle haiz topraklardır.

Emir Osman zamanında Anadolu'da aşağıdaki Türk Beylikleri kurulmuştur.

- **Hacıemiroğulları/Bayramoğulları Beyliği (1301–98):** 1301 yılında Kuştoğan Bey (1301–13) tarafından Ordu Mesudiye havalisinde kurulan bir beyliktir. 1398 yılında Osmanlı Sultanı I. Bayezid Yıldırım tarafından ortadan kaldırılır.
- **Kubadoğulları Emirliği (1318–98):** 1318 yılında II. İzzeddin Keykavus'un (1246–62) torunu Taceddin Altunbaş (1318–50) tarafından Samsun, Lâdik ve Kavak havalisinde kurulan beyliktir. 1398 yılında Osmanlı Sultanı I. Bayezid Yıldırım tarafından ortadan kaldırılır.
- **Tekeoğulları Beyliği (1319–91):** 1319 yılında Hamidoğulları Beyliği'nden ayrılan Dünder Bey'in kardeşi Yunus Bey (1319–24) tarafından Antalya ve

havalisinde kurulan beyliktir. 1391 yılında Osmanlı Sultanı I. Bayezid Yıldırım tarafından ortadan kaldırılır.

4. 2. 5. 2. Orhan Bey (1324–62)

Orbay (2011) Osmanlı hükümdarlarının iktidarlarının siyasi meşruiyetini sağlamak ve sağlamlaştırmak için dine ihtiyaç duyduklarını belirtir. Bu kapsamda medreseler kurulur ve ulema sınıfından vezirler idaresinde merkezîyetçi bürokratik rejimin temelleri atılır. Diğer bir deyişle Osmanlı Beyliğinin temellerinin atıldığı dönemdir. 1326 yılında Bursa İnalçık'ın (2019) belirttiği ahdname şartlarıyla teslim alınır:

- Şehre giren Osmanlı askeri halka zarar vermeyecek (yağma ve esir almayacak),
- Gitmek isteyenler mallarıyla Osmanlı askerinin himayesinde şehri terk edebilecek,
- Orhan Bey'e 30 bin altın ödenecektir.

Bursa'nın fethi Arnakis'in (Louaris, 2015) belirttiği gibi Osmanlı Türk kent yaşamının oluşmasında bir dönüm noktasıdır. Bursa başkent yapılır. Aynı zamanda İnalçık'ın (1972a) belirttiğine göre Uc beyleri yönetimindeki akıncıların askeri olarak yetmedikleri görülerek Çiftçi Türk köylülerinden yaya ordusu kurulur. Mirmiroğlu'nun (1949) belirttiğine göre Orhan Bey'in Pelekanon Savaşı'nda imparatoru yenerek haraç ödetmesi diğer Türk Beylikleri arasında mümtaz bir mevki almasını sağlar. Aynı zamanda Imber'in (2006) belirttiği gibi etkili meydan muharebelerine gücü yeten bir devlet olduğunu ortaya koyar. 1331 yılında İznik ve 1337 yılında İzmit ve Kocaeli yarımadası fethedilir. 1361 yılında Karesi Beyliği toprakları ilhak edilir.

Devletin bağımsızlığı için hükümdarın sikke kestirmesi ve Cuma hutbesinde adının zikredilmesi gerekmektedir. İnalçık'ın (2021a) belirttiğine göre 1327 yılında Orhan Bey bağımsızlığını ilan eder. Ancak İnalçık (2014a) 1336 yılında ilk para olan gümüş akçe basılmasıyla hukuki olarak bağımsızlığını elde edildiğini belirtir. Öz'e (2003) göre İlhanlı Devleti'nin 1335 yılında yıkılışıyla Osmanlı Beyliğinin İlhanlılara haraç ödemediği tam bağımsızlık kazandığı söylenebilir derken Kaya'da (2013) Anadolu'daki Moğol tahakkümünün sona erdiği tarih olarak belirtir. Bu bilgilerden 1308 yılında Rum Sultanlığı sona erse de Osmanlı Beyliğinin, İlhanlı Devleti'ne yıkılışına kadar haraç ödediği kabul edilebilir.

Orhan Bey, imparatorlukta VI. Yannis Kantakuzenos ile V. Yannis Palaiologos arasındaki iç savaşlara (1341–47 ve 1352–57) Kantakuzenos ve oğlu

Matheos taraftarı olarak katılır ve Kantekuznos'un kızı Teodora ile evlenir. Demir'in (2017) belirttiğine göre bu evlilik tebaası olan Hıristiyan halk nezdinde olumlu bir tepki görmüş ve yeni oluşan idareye bağlanmasına sebep olmuştur. 1352 yılında Cenevizlilerle ticaret anlaşma yaparak bir nevi müttefik olur.

1354 yılında Gelibolu yarımadası bir depremin yarattığı fırsatla ele geçirilerek Trakya'nın fethine başlar. Bu duruma İnalçık'a (2009a) göre Venedik-Ceneviz Savaşı'nda Pera'da tutunmak için Orhan Bey'in desteğine ihtiyaç duyan Cenevizlilerin müttefik olması ve savaş esnasındaki İtalyan Cumhuriyetlerinde dikkatlerin başka yöne çekilmesinin etkisi vardır. Gelibolu yarımadasında yerleşimin olması ve imparatorluk topraklarına akınlardan bol ganimet elde edilmesi Wittek'e (1943) göre gönüllü ve genç savaşçıların Osmanlı bayrağı altında toplanmalarına neden olur. Bunun sonucu olarak ilerleyen zamanlarda Osmanlı hükümdarlarının Anadolu'da imparatorluk toprağı az olduğu için genç savaşçıların ganimet arzusunu kâfi derece karşılayamayarak zayıf kalan Türkmen Beyiklerinin topraklarını ele geçirmesidir. 1357 yılında Foça korsanları tarafından kaçırılan şehzade Halil'i kurtarmak için imparator V. Yannis'in aracılığıyla 100.000 iperpiron fidye ödenmesi donanmanın yeterli derecede güçlü olmadığını gösterir. Şehzade Murad tarafından 1361 yılında Dimetoka ve Edirne fethedilir.

Avrupa'ya adım atmaları Lowry'e (2010) göre Osmanlı Türklerinin Balkanlardaki Ortodoks Hıristiyan Slav ve Grek kültürlerinden etkilenmesini sağlar. Öyle ki Balkanlarda tutunabilmek için Ortodoks Kilisesine hoşgörü göstermek ve toprak sahiplerinin haklarını tanımak zorunda kalır ve böylelikle Uc kültürü oluşur. Uc kültüründe Anadolu'nun İslamlaşmasında etkili olan medrese dışı hoşgörülü ve halk tabanlı Ortodoks Hıristiyan kültürüyle ekletik/uyumlu (Aya Yorgi/Bozatlı Hızır, Aya Haralambos/Hacı Bektaş-ı Veli) bir İslam yorumu olan Bektaşilik etkili olur. Ayrıca Delilbaşı (2013b) Osmanlı hükümdarının izlediği "İstimalet-gönül çekme" politikasının Ortodoks halk üzerinde yaptığı olumlu etki neticesinde Balkanlar'da Türk yayılmasına hız kazandırdığını ve yayılmayı kolaylaştırdığını belirtir.

1333 yılında İznik'te ilk Osmanlı medresesi kurulur ve birçok din âlimi Osmanlı topraklarına yerleşmeye başlar. Dini hayatı düzenleyen medrese ehli Fakılar ile sosyal hayatı örgütleyen Ahiler devletin kuruluşunda olumlu etki yapmışlardır. Bayrakdar'ın (2012) belirttiği gibi Alp akıncıların mensup olduğu Abdalan-ı Rum/Türkmen ve Yörük taifesi İslami Heterodoksi (Bektaşilik) inanca sahipken Fakılar İslami Ortodoksiyi (Sünni) inancı temsil ederler.

İlk defa Vezir, kadı ve subaşı atamaları yapılır. Divan örgütü ve vakıf teşkilatı kurulur. İnalçık'a (2009a) göre Orhan Bey, Vezir Alaeddin'in önerisiyle kızıl börk giyen akıncı Türkmenlerden ayrı olarak ak börk giyen yaya ve müsellemeden müteşekkil düzenli hassa ordusunu oluşturur. Karesi Türk beyliğinden ele geçirilen topraklarda mevcut toprak sistemi korunurken imparatorluktan fethedilen topraklara Anadolu'dan Aşıkpaşade'de (2003) Abdalan-ı Rum ve Barkan'da (2020) kolonizatör dervişler olarak belirtilen zümre ile Türkmenler yerleştirilir ve ve akıncı beylerine emlak ihdas edilir.

Orhan Bey zamanındaki Toprak sistemini aşağıdaki şekilde belirtebiliriz:

- **Miri Arazi:** Beyin kullanımındaki toprak,
- **Yurtluk:** Akıncı Beylerine ve Grek arhonlara yararlılıklarından dolayı tahsis edilen topraklar,
- **Vakıf:** Sosyal yardım ve kamu yararı için tahsis edilen toprak,
- **Mülk Arazi:** Bağ, bahçe, ev, ahır niteliğinde müslim ve gayrimüslime ait özel mülke haiz topraklardır.

Orhan Bey zamanında Anadolu'da aşağıdaki Türk Beylikleri kurulmuştur.

- **Şebinkarahisar/Şarki Karahisar Beyliği (1330–43):** 1330 yılında İlhanlı Veziri Emir Çoban'ın torunu ve İlhanlı Anadolu Valisi Timurtaş'ın oğlu Şeyh Hasan-i Küçük (1330–38 Şebinkarahisar Beyi ve 1338–43 Çobanoğulları hükümdarı) tarafından Şebinkarahisar havalisinde kurulan bir beyliktir. 1343 yılında Eretna Devleti hükümdarı Alaeddin Eretna (1335–52) tarafından ortadan kaldırılır.
- **Eretna Devleti (1335–81):** 1335 yılında İlhanlı Anadolu Valisi Timurtaş'ın Uygur kökenli komutanı Alaeddin Eretna tarafından Sivas ve Kayseri havalisinde kurulan devlettir. 1381 yılında veziri Kadı Burhaneddin Ahmed (1381–98) tarafından ortadan kaldırılır.
- **Taceddinoğulları Beyliği (1335–98):** 1335 yılında Demir'in (2007) belirttiğine göre Doğanşah Bey (1335–48/49) tarafından Niksar ve Erbaa havalisinde kurulan beyliktir. 1398 yılında Osmanlı Sultanı I. Bayezid Yıldırım tarafından ortadan kaldırılır.
- **Dulkadiroğulları/Zulkadiroğulları Beyliği (1337–1515):** 1337 yılında Memluk Türkmen Aşiret komutanı Zeyneddin Karaca Bey (1337–53) tarafından Elbistan ve havalisinde kurulan beyliktir. 1515 yılında Osmanlı Sultanı I. Selim Yavuz (1512–20) tarafında ortadan kaldırılır.

- **Kutluşahlar/Şahgeldiler Beyliği (1340–93):** 1340 yılında Hacı Kutlu Bey (1340–61) tarafından Eretna Devleti ve ardından Kadı Burhaneddin Devleti'ne tabi olan Amasya ve havalisinde kurulan bir beyliktir. 1381 yılında Osmanlı Devleti'nin vasalı olur. 1393 yılında Osmanlı Sultanı I. Bayezid Yıldırım tarafından ortadan kaldırılır.
- **Taşanoğulları Beyliği (1350–1430):** 1350 yılında Rum Sultanı II. İzzeddin Keykavus'un torunu ve Kubadoğulları Beyliği'nin kurucusu Taceddin Atunbaş'ın ölümü üzerine oğlunun lalası Emir Taşhan (1350–?) tarafından Merzifon, Havza ve Köprü havalisinde kurulan beyliktir. 1393 yılında Osmanlı Devleti'nin vasalı olur. 1430 yılında Osmanlı Sultanı II. Murad tarafından ortadan kaldırılır.
- **Ramazanoğulları Beyliği (1352–1608):** 1352 yılında Çukurova'yı fetheden Memlukler tarafından sağladığı yararlılıklardan dolayı Adana ve havalisinin idaresi verilen Ramazan Bey (1352–78) tarafından kurulan bir beyliktir. 1608 yılında Osmanlı Sultanı I. Ahmed (1603–17) tarafından ortadan kaldırılır.
- **Erzincan/Mutahharten Beyliği (1379–1410):** 1379 yılında Eretna Devleti'nin Erzincan Valisi Pir Hüseyin'in ölmesinden sonra Uygur Türk'ü Mutahharten Bey (1379–1403) tarafından Erzincan ve havalisinde kurulan beyliktir. Ankara Savaşı'nda Timur'un saflarında savaşmıştır. 1410 yılında Karakoyunlu hükümdarlı Kara Yusuf (1389–1400/06–20) tarafından ortadan kaldırılır.
- **Bafra Beyliği (?–1460):** Beyliğin kuruluşu tarihi ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte muhtemelen Rum Sultanlığı yıkıldıktan sonra Bafra havalisinde kurulan küçük beyliktir. 1460 yılında Osmanlı Sultanı II. Mehmed Fatih tarafından ortadan kaldırılır.

4. 2. 5. 3. I. Murad Gazi Hünkâr (1362–89)

Edirne başkent yapılır. İnalçık (1972a) ve Özcan'ın (2021) belirttiklerine göre 1363 yılında Pençik Kanunu uyarınca Yeniçeri ve Kapıkulu Ocaklarının temeli atılır. Bunun arka planında muhtemelen özgürlüklerine düşkün olan Türkmenlerin çocuklarının sarayda gulam köleleri olmasına rıza göstermemesi ve İslam dinin böyle bir uygulamaya cevaz vermemesi vardır. Vryonis'e (2015) göre Osmanlı Türkleri genellikle Hıristiyanların çocuklarını kaybetme korkusundan yararlanırlar ve Hıristiyan toprakların teslimi için yapılan pazarlıklarda devşirmeden muafiyet teklifini kullandılar.

1366–67 yıllarında Macaristan ve Hırvatistan Kralı I. Lajos (1342–82; 70–82, Polonya Kralı) hem Osmanlıları durdurmak hem de Bulgaristan’a hâkim olmak için savaşı. Macarlar, Bulgarlara Katoliklik dayatması yüzünden destek bulamazlar. 1371 yılında Çirmen/Sırpınsındığı savaşından sonra Bulgarlar, 1372 yılında Makedonia ve Sırbistan’daki Sırlar ve 1373 yılında Grek imparatorluğu Osmanlı Devleti’nin vasalı olurlar. Germiyanogulları Beyliği topraklarının bir kısmı şehzade Bayezid’in evliliği münasebetiyle çeyiz olarak ve Hamidoğulları Beyliği toprakları da altın para ödenerek satın alınır. Menteşeoğulları, Aydınoğulları, Candaroğulları ve Karamanoğulları Beyliği ile komşu olunur. Acun’un (2000) belirttiğine göre Murad Gazi “mani-i gazaya gaza, gaza-yı ekberdir” sözleriyle meşrulaştırılan siyasetiyle Türkmen Beyliklerine karşı saldırmayı toprak alımı için meşru bir zemine oturtur.

1373–74 yıllarında prens Andronikos’un babası imparator V. Yannis’e isyanı ile eş güdümlü olarak şehzade Savcı Çelebi’de isyan eder ancak Grek-Türk isyanı sonlandırılır. Elam’a (2011a) göre merkezi Osmanlı otoritesinin Savcı Çelebi isyanı merkezden uzak durmayı yeğleyen Rumeli Uclarındaki Türk unsurlar karşısında zaferidir. 1375 yılında Transilvanya’nın Osmanlılar tarafından fethedilmesini önlemek için Macarlar saldırırlar. 1377 yılında Bulgar topraklarındaki savaşı kazanırlar ancak 1366–67 yıllarında yaptıkları Katoliklik dayatması yüzünden Bulgarlardan gereken desteği bulamazlar. 1383 yılında Serez ve 1387 yılında Selanik kuşatılarak fethedilir. Osmanlı Türklerinin kuşatmada etkili olduğu ortaya konulur. Murad Gazi 1389 yılındaki I. Kosova Savaşı’nda savaş esnasında suikasta uğrayarak şehit edilir.

İlk defa Sultan anlamına gelen Hüdavendigâr unvanını kullanılır. Bakır para olan mangır ilk defa basılır. Mastromartino’ya (2015b) göre beyliğin sahip olduğu toprakların çok büyümesi neticesinde imparatorluk etkisiyle devlet sistemi düzenlenir. Öyle ki aşiret yapısı yerine Divan sistemi ve feodaliteyi önlemek ve askeri harcamaların karşılanması için timar sistemi Werner’e (2014) göre 1368 yılında uygulamaya konulur. İnalçık (1972b) timar sisteminin devletin toprak, vergi ve idare sistemini yerli müesseselerle birleştirdiğini belirtir. İnalçık’a (2015b) göre bu uygulama eski toplumsal ve ekonomik düzende köklü bir değişiklik olmaması ve yerel koşullar ve sınırlarla diğer bir deyişle Hıristiyan feodallerle Osmanlı yönetimi arasında gerçekleşen bir uzlaşma anlamına gelmektedir. Hıristiyanların timar tasarruf edebilmesi askeri kökenli olmaları ve sultana sadakatini kanıtlamasına bağlıdır. Böylelikle Osmanlı yönetimi zamanla feodal Hıristiyan beylerini ortadan kaldıracaktır. Anadolu Türk beylerinin de

topraklarının ekseriyetini muhafaza etmelerine aynen Hıristiyan feodaller gibi ve onların şartlarını sağlamak kaydıyla izin verilmiştir.

Timar sistemi ile eski feodal ve aristokratik unsurların hem isyan etmeleri önlenmiş hem de sistemle bütünleşmesi sağlanmıştır. Aynı zamanda Babinger'in (2013) belirttiğine göre timarlar miras yoluyla intikal etmediği için sultan için tehlikeli bir soylular sınıfı ortaya çıkmıyordu. Arnakis'in (Louaris, 2015) belirttiği gibi üst düzey timar sahipleri hükümdarın mahalli temsilcileridir ve İncılık'ın (1965) belirttiği gibi devlette uygulanan eyalet idaresinin temelidir. Aynı Ali Efendi (1964) bir sancakta timarı olan sipahinin başka bir sancakta oturursa azledileceğini belirtir. Apak'ın (2002) belirttiğine göre Kara Timurtaş Paşa'nın tavsiyesiyle seferlerde levazım ve süvari atlarının bakımının sağlanması amacıyla Voynuk sınıfı oluşturulur.

1362 yılında Rumeli Beylerbeyliği kurulur. Divandaki vezirlerin sayısı arttırılır. Defterdarlık makamı kurulur. Golden (2020) Uc beyliğinden geleneksel İslami devlet yapısına dönüşümün gerçekleştirdiği belirtirken Demirhan (2019) bunu kabile bağlarından yabancılaşıma, göçebe (heterodoks) geçmişini, yerleşik (Ortodoks) bir düzen ve "geleneksel İslami devlet yapısı" adına aşmayla ulaşılan bir durum olarak görür. Ancak halen göçebe kalmaya devam etmiş unsurlar sorun olarak kalırlar. Bunların yönetimi ele geçirme teşebbüslerini isyanların arka planında görebiliriz.

Patrimonyal Devlet anlayışının temeli atılır. Öyle ki Türkmenlere bağlı olmak yerine eski gulam yani memluk/kölemen sistemi temelli devşirme usulünün tatbikiyle direkt hükümdara bağlı kul sistemi (asker ve yönetici) oluşturulur ve akıncılar orduda asıl değil tali rol oynarlar. Bu anlayışta sultan değiştiğinde onun tarafından verilen ve tasdik edilen her türlü dirlik beratları, vakıfname ve mülknamelerin yeni sultan tarafından mukarrername yoluyla onaylanması gerekmektedir. Kısaca bu sistemde her şey sultanın merkezde olduğu bir örümcek ağını andırmaktadır. Timar sahibi vefat ettiğinde büyük oğul veya kardeşinin onun yerine geçirildiği zamanlarda bile devlet mülkü geri alır. Pratikte timar oğul veya kardeşine geçse bile kanunen miras hakkı olmuyordur ve kural olarak büyük timarlara sahip sipahilerin oğullarına bile en fazla beş bin akçe getirecek timarlar verilmektedir. Bu döneme adaylık/mülazemet denilmektedir. Öyle ki daha fazlası için askeri faydalar sağlamak zorundadır.

Osmanlı Devleti'nde bu devirden sonra uygulanan Toprak sistemi değişmez. Balkanlara, Anadolu'dan Türkmenler ve kolonizatör dervişlerin yerleştirilmesi ve akıncı beylerine toprak ihdasına devam edilir. Osmanlı toprak sahipliği hukuki-mali açıdan

Üçok (1944) ve İnalçık'ın (2009b, 2014, 2021d) belirttiklerine göre aşağıdaki şekilde tasnif edilebilir:

- **Miri Arazi:** Üstün haklar/rakabe kertesine devlete ait olan arazilerdir. Bu şu manaya gelmektedir ki ya fetih yoluyla gayrimüslimlerden ele geçirilen veya Türk Beyliklerinden ele geçirilen asilzade veya derebeylerine ait arazilerdir. İster fetih yoluyla isterse de Türk Beyliklerinden ele geçirilmiş olsun üzerinde tarla vasfı haricinde bağ, bahçe, ev ve ahır bulunan (sahibi mevcut olan) araziler bu kapsamda değildir. Miri arazinin satışı yasaktır. Aşağıdaki kategorilere ayrılır:
 - **Tapulu:** Tapu düzenlemeleri çerçevesinde köylülere verilen çift-hane sistemi/raiyyetlik arazi kapsamındaki bütün toprakları kapsamaktadır. Tapulu araziler köylü ailelere devredilen aile çiftliği şeklinde bölünmektedir. Timar topraklarına esas olan topraklardır. Bu yolla toprak edinebilme hakkı sadece köylüye/reayaya aittir. Kentliler ile askeri sınıf tapulu toprak elde ederse köylülerle aynı işleme tabii tutulurlar. Bir defa tapu resmi vererek tasarruf hakkını elde eden reyanın bu hakkı erkek evladına intikal eder ve bir süre sınırlaması yoktur. Erkek evladı yoksa kızlarına, kardeşlerine, kız kardeşleri, ebeveynlerine, toprağı müştereken tasarruf etmiş olduklarına tapu resmi vermek kaydıyla rüçhan hakkı tanınmıştır. Kızlar rüçhan haklarını 10 yıl sonra kaybederler. Şayet erkek evlat küçükse ve topraklar başkasına verilmişse bu çocuk büyüğe erdikten sonra 10 yıl süreyle babasının tasarruf ettiği toprakları isteyebilir. Köylü tarafından tarıma açılan topraklarda tapulu olarak kabul edilir ve vergilerini timar sahibi almaktadır. Çiftlik boşaldığında öncelikle eski sahibinin yakın akrabaları sonra da köyün diğer sakinleri tapusunu almak için başvurabilirler. Çiftlik birimleri bölünemez, satılamaz, ipotek veya vasiyet edilemez, bağ ve bahçeye dönüştürülemediği gibi üzerinde binada yapılamaz. Dirlik sahibi raiyyeti topraktan menedemeyeceği gibi raiyette toprağı sürmekten vazgeçemez. Üç yıl toprağı boş bırakan raiyyetten “çift bozan” vergisi alınır. İnalçık'ın (1959) belirttiğine göre reyanın ödediği vergiye raiyyet rüsumu denilmektedir ve askeri sınıf mensupları (ulûfe ve timar alan bütün hizmet sahipleri, saray halkı, ümera ve ulema, kapı-kulu ve devlet erkânı, timarlı sipahiler, kadılar, müderrisler, yüksek medreselerdeki talebeler ve mezunları/danışmend ve mülazim'ler) bu resimlere tabi değildirler. Onların akrabaları ve kulları da askeridir. Bunlar berat ve vazife almadıkları zamanda

askeri sınıfta kabul edilirler. Sultan beratı ile bir devlet hizmetine tayin edilmek diğer bir deyişle ehl-i berat olanlar askeridir. Ancak mazul bir sipahi yedi sene yeniden timara tayin edilmez ve ticari (iş ve kazanç) hayatına atılırsa raiyyet olur.

- **Mukataalu:** Bir kira sözleşmesi temelinde, toplayacağı öşürler karşılığında yalnızca saptanan kira bedelini/maktu ödemeyi kabul eden kişilere kiralanan topraklardır.
- **Mülk Arazi:** Mülkiyeti kişilere ait olan arazilerdir. Beş ana kategoriye ayrılabilir:
 - Yurtluk arazilerinde dâhil olduğu temlik/bağış yoluyla oluşan mülklerdir.
 - Çorak/mevat arazinin tarıma kazandırılmasıyla elde edilen mülklerdir. Sultan tarafından Roma hukukunda res nullius/sahipsiz mallar kategorisindeki ıssız, ormanlar, çöller ve bataklıklar gibi arazileri temlikname ile şenlendirmek için kişilere bağışladığı alanlarda bulunmaktadır. Temliknamelerde kişinin eline bir sınıname verilerek kendisine ihsan edilen arazi tanımlanır ve toprak üzerinde “tam serbestiyet üzere” verildiği belirtilir. Böylelikle yerel makamlar ve başka kimselerden topraklar korunur. Temlik topraklarını alan kişi toprağı üç yıl boyunca ekip biçmemesi diğer bir deyişle boz bırakması durumunda mülkiyet hakkını yitirir ve toprak başka birisine verilir.
 - Fetihden önceki seçkinler zümresine ait olup, sultanca onaylanan mülklerdir. Barkan’ın (1980h) belirttiğine göre eşkıncülü mülklerin Osmanlı Devleti’ne Anadolu Beyliklerinden geçmiştir. Osmanlı Devleti soy asaletini devam ettiren mülk sahiplerinden lüzumlu bulduklarını mülk timar adı altında sisteme dahil etmiştir.
 - Bağ, bahçe, ev, ahır niteliğinde Müslim ve Gayrimüslime ait mülklerdir. Bağ veya bahçe sürüldüğü an miri arazi olarak kabul edilmektedir.
 - İslam hukukuna uygun bir satış sözleşmesiyle elde edilen ve sultan tarafından onaylanan mülklerdir.
- **Vakıf Arazi:** Sosyal yardım ve kamu yararı için tahsis edilen topraklardır. Aynı zamanda özel mülkten vakıf haline getirilen ve mülkiyet bölünmesin diye vakıf kurucusunun soyundan gelme bir mütevellinin tasarruf ve idaresinde bulunan genellikle aile çıkarına hizmet eden arazilerde vakfedilerek (evladiye vakıf) bu niteliği kazanmaktadır.

- **Çorak Arazi:** Kimsenin tasarrufunda bulunmayan ormanlar, çöller, bataklıklar vb. önceden tarım yapılmamış alanlardır. İslah ederek tarıma açan kişi bu toprakların maliki olur.

Osmanlı toprak sahipliği askeri-idari açıdan gelirine göre Üçok (1944), İnalçık (2009b; 2014) ve Ekinci'nin (2021) belirttiklerine göre aşağıdaki şekilde tasnif edilebilir:

- **Has:** Sultanın kendine alıkoyduğu havass-i hümayun olarak da adlandırılan geliri devlet hazinesine aktarılan topraklardır. Sultan miri araziden daha fazla asker çıkarmak için divani-malikâne veya malikâne-divani diğer bir deyişle iki başlı mülkiyet sistemi uygular. Önceki İslam hükümdarlarınca ve yapılan toprak temliklerini geçerli saymakta ve Balkanlarda Hıristiyanlardan fethedilen toprakları temlik olarak vermektedirler. Böylelikle, sultan Anadolu'da eski toprak sahiplerinin irsi mülkiyet haklarını onaylamak zorunda kalır. Makamını muhafaza ettiği müddetçe kaydı hayat şartıyla ve erkek evlada intikal etmesine izin verilir. Her 5.000 akçe için bir cebeli çıkarmaya mecburdurlar.
- **Ümera Hassı:** Vezirlere ve beylere hasredilen geliri 100.000 akçeden fazla olan büyük topraklardır. Makamlarını muhafaza ettikleri sürece timarın sahibi olurlar. Her 5.000 akçe için bir cebeli çıkarmaya mecburdurlar.
- **Ziamet/Zeamet:** Timarlı ordudaki subaşı veya zaim rütbesindeki alt kademedeki komutanlara verilen geliri 20.000-100.000 akçe arasında olan topraklardır. Makamlarını muhafaza ettikleri sürece timarin sahibi olurlar. 20.000 akçe tutarı kılıç zeamet sayılarak muaf tutulurken geriye kadar tutar devre göre değişmekle birlikte 4.000-5.000 akçe için bir cebeli çıkarmaya mecburdurlar.
- **Dirlik/Timar:** Timar ordusundaki taşra süvarisine verilen geliri 20.000 akçeden az olan topraklardır. Dirlik tevcihleri mevcut köy, mezra ve çiftlik sınırları gözetilerek belirlenmektedir. Boş ve köylünün tasarrufundaki tarım arazileri, otlaklar, çorak topraklar, yabani meyve ağaçları, ormanlar ve suları timar sahipleri kontrolleri altında bulundurulmaktadır. Her timar grubu kendi topraklarının güvenliğinden sorumludur ve hiyerarşik olarak kesilen cezaların bir kısmı aktarılmaktadır. Timar sahibi ve reaya toprağın maliki olmadığından dolayı toprağı satamaz, bağışlayamaz ve vakıf yapamadığı gibi kiraya veremez.

Bu topraklar Barkan'ın (1980e) belirtildiği gibi "kılıç yeri" olarak da adlandırılırlar. Her 3.000 akçe için bir cebeli çıkarmaya mecburdurlar.

- **Mevkuf Timar:** Hazinenin alıkoyduğu ve henüz tahsis veya tevcih yapılmayan topraklardır. Bu toprakların geliri tahsis edilinceye kadar mevkufçu denilen hükümet temsilcilerince hazineye aktarılır.
- **Arpalık, Paşmaklık, Özengilik:** Askeri nitelik taşımayan bürokratlar, saray gözdeleri ya da seçkinler zümresinden tekaüt olmuş mensuplarına verilen topraklardır. Timar aktif hizmetteki idari-askeri personele tahsis edilmemektedir.

Timarlar mülkiyet hukuku bakımından Üçok (1944) ve Ekinci'nin (2021) belirttikleri gibi ikiye ayrılır:

- **Mülk Timarlar:** Anadolu Beylerbeyliğinde bulunan bizzat sefere gitmek mecburiyetinde bulunulmayan yalnız gelirleri nispetinde muayyen cebeli göndermek mecburiyetinde olunan timarlardır. Timar sahibi gelirini hayatı boyunca toplar. Şayet timar sahipleri vazifelerini ifa etmezlerse yalnız timarlarının bir yıllık geliri hazine adına el konulur. Bu timarlar satılabilir, vakfedilebilir ve miras olarak bırakılabilmektedir. Bunların bir diğer adı da Malikâne timardır.
- **Mülk Olmayan Timarlar:** Gelirinin bir kısmının hizmet karşılığında sipahiye tahsis olduğu timarlardır. Bunlar satılamaz, vakfedilemez ve miras olarak bırakılamazlar. Timarların çoğunluğunu bu tarzdır.

Timarlar, timar sahibinin ifayla mükellef olduğu vazifeye göre Üçok (1944) ve Ekinci'nin (2021) belirttikleri gibi üçe ayrılır:

- **Eşkinci(ü) Timarı:** Çağrıldıkları zaman getirmekle yükümlü oldukları sayıda cebelileri/cebelüleriyle beraber Alay beyinin sancağı altında sefer gitmek mecburiyetindedirler. Timarların ekseriyetini bu nevi timarlar oluşturmaktadır.
- **Mustahfız Timarı:** Bunlar mensup oldukları kaleyi muhafaza karşılığı verilen timarlardır.
- **Hizmet Hademe Timarı:** Sarayı hümayuna şahin ve çakır kuşu, sümbül soğanı vb. tedarik etme hizmetiyle mükellefiyeti karşılığında verilen sayıca az olan timarlardır.

Timarlar, tevcih şekline göre Üçok (1944) ve Ekinci'nin (2021) belirttikleri gibi ikiye ayrılır:

- **Tezkiresiz Timar:** Beylerbeylerinin doğrudan doğruya beratlarını tanzime yetkili oldukları geliri düşük olan timarlardır. Büyüklükleri eyaletlere göre değişiklik göstermektedir.
- **Tezkireli Timar:** Geliri yüksek olan ve Beylerbeyinin verdiği tezkire ile İstanbul'da onaylanması gereken timarlardır.

Timarlar, mali bakımdan Üçok (1944) ve Ekinci'nin (2021) belirttikleri gibi ikiye ayrılır:

- **Serbest Timar:** Timar sahibine önceden miktarının tespiti mümkün olmayan Bad-ı heva/örfi vergileri alma hakkı haiz olan timarlardır. Subaşı, çeribaşı vb. vazife sahiplerinin timarları ile has ve zeametler bu kapsamdadır.
- **Serbest Olmayan Timarlar:** Sipahinin örfi vergileri toplama hakkının olmadığı serbest timar dışındaki timarlardır.

Hükümdarlığı esnasında Balkanlarda aşağıdaki devlet kurulur.

- **Sırp Knezliği/Despotluğu (1371–1459):** 1371 yılındaki Çirmen/Sırpıncı Savaşı'ndan Sırp'ların ve Greklerin İmparatoru Marko Mrnjavčević'in (1371–95) egemenliğini tanıyan Sırp Prensi Lazar Hrebelyanović (1371–89) tarafından Kruševac/Alacahisar havalisinde kurulur. Osmanlı Sultanı I. Bayezid Yıldırım tarafından I. Kosova Savaşı'ndan sonra savaşta ölen babasının yerine Stefan Lazarević'in (1389–1427) vasal olarak geçmesine izin verir. 1402 yılındaki Ankara Savaşı'ndan sonra bağımsız olur ve Despotluk olarak adlandırılır. 1439 yılında Osmanlı Sultanı II. Murad Semendire'yi fetheder. Novobreda/Nobırda iki yıl Osmanlı Türk kuşatmasına direnir. 1441 yılında Yanoş Hunyadi tarafından Semendire geri alınınca despotluk yeniden ihya edilir. 1459 yılında Osmanlı Sultanı II. Mehmed Fatih tarafından ortadan kaldırılır.

4. 2. 5. 4. I. Bayezid Yıldırım (1389–1402)

Murad'ın I. Kosova Savaşı'nda şehit edilmesinin ardından devlet erkânının biat etmesiyle tahta çıkar. Düşmanı kovalayan kardeşi Yakup Çelebi'nin çağrılarak idam edilmesi kardeş katli olayının başlangıcı olarak kabul edilir.

Hükümdarlığı süresince Sırp'lar ve Eflak Voyvodalığı vasalı olurken 1396 Niğbolu Haçlı Seferi'ni kazanmasının ardından Bulgar Krallığı tarihe karışır ve toprakları 480 yıl boyunca Osmanlı eyaleti olur. Sultanın, imparator V. Yannis'i tahtından etme girişiminde desteklediği VII. Andronikos'un eylemi başarılı olmayınca imparatoru yardım için prensler Manuel ve VII. Andronikos'u göndermek zorunda

bırakarak Anadolu'daki tek Grek İmparatorluğu toprağı olan Alaşehir'i 1390 yılında fetheder. Sultan, Müslüman Türk Beyliklerini Hıristiyan vasalalarının yardımıyla ortadan kaldırır. Babasının ölümü üzerine tahta geçen II. Manuel, sultanın Konstantinopolis'de Türk mahallesi kurulması ve haracın arttırılması talebini karşılamaz. Sultan kenti kuşatır. Bostan'a (2021) göre Gelibolu'daki limanı tahkim ve tersaneyi yeniden tamir ve inşa ettirir.

Balkanlardaki Hıristiyan hükümdarlar ve imparatorluk topraklarına karşı da akıncı Türkler ve Yeniçerilerden oluşan kuvvetlerini kullanır. 1390 yılından Aydınoğulları Beyliği, Germiyanoğulları Beyliği ve Saruhanoğulları Beyliğini ortadan kaldırır. 1391 yılında Hamidoğulları Beyliği, Mentешеoğulları Beyliği ve Tekeoğulları Beyliğini ortadan kaldırır. 1392 yılında Candaroğulları Beyliğinden Sinop haricinde Kastamonu başta olmak üzere batı Karadeniz'deki topraklarını alır ve vasalı yapar. 1393 yılında Kutluşahlar /Şahgeldiler Beyliğini ortadan kaldırır ve Taşanoğulları Beyliği vasalı olur. 1397 yılında Konya, Karamanoğulları Beyliği'nden alınarak Çarşamba çayı sınır kabul edilir. 1398 yılında Hacıemiroğulları/Bayramoğulları Beyliği, Taceddinoğulları Beyliği ve Kubadoğulları Emirliğini ortadan kaldırırken Kadı Burhaneddin Devleti kendi isteğıyle Osmanlı Devleti'yle birleşir. Yıl içinde Frank Salona Kontluğunu ortadan kaldırır. 1399 yılında Malatya'yı Dulkadiroğulları/Zulkadiroğulları Beyliğinden alır. 1400 yılında Emir Timur (1370–1405), Sivas'ı alarak yağmalar.

1402 yılında Ankara Savaşı öncesi Batı'dan destek aramak için imparatorun başkentte vekil olarak bıraktığı VII. Yannis'in Konstantinopolis'i teslim etmek için gönderdiği elçilerin sultanın savaş için ayrıldığını öğrenince savaşın durumuna göre karar vermek için bekledikleri söylenir. Ancak sultanın Timur tarafından yenilmesi ile hem Konstantinopolis kenti hem de sultanın Anadolu'daki beylikleri ilhak ederek kurduğu merkezî idare yok olur. Emir Süleyman Çelebi (1402–11), İsa Çelebi (1402–03), Musa Çelebi (1402–03/11–13), I. Mehmed Çelebi Kirişçi'nin (1402–21) iktidar mücadelesi olarak adlandırılan Fetret Devri (1402–13) başlar.

Sultan, Yeniçeri ordusunu kurar. Sultani-r-Rum unvanını kullanır. Uzunçarşılı'nın (1937) belirttiğı gibi Osmanlı Devleti Anadolu'da ele geçirdikleri beyliklerin arazi teşkilatını/toprak nizamını ve vergi sistemini aynen kullanır.

Sultanlığı döneminde Anadolu'da kurulan Türk devleti aşağıdadır.

- **Kadı Burhaneddin Devleti (1381–98):** 1381 yılında Kadı Burhaneddin Ahmed (1381–98) tarafından Sivas havalisinde kurulan devlettir. 1398 yılında Kadı

Burhaneddin'in, Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey tarafından öldürülmesi üzerine tahta geçen on dört yaşındaki oğlu Alaeddin Ali (1398), Kara Yülük Osman Bey'in Sivas'ı kuşatması ve Timur tehlikesi karşısında Sivas halkının da talebiyle topraklarını Osmanlı Sultanı I. Bayezid Yıldırım'a bırakır.

4. 2. 5. 5. Fetret Devri (1402–13)

Fetret Devri (1402–13), Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşı'nda yenilerek Emir Timur'a esir düşmesinden sonra topraklarında Timur'un izniyle oğulları Emir Süleyman Çelebi (1402–11), İsa Çelebi (1402–03), Musa Çelebi (1402–03/11–13) ve I. Mehmed Çelebi Kirişçi'nin (1402–21) aralarında yaptıkları iktidar mücadelesi dönemidir.

Emir Süleyman Çelebi Ankara Savaşı bozgunundan sonra veziriazam Çandarlı Ali Paşa ile Bursa üzerinden Gelibolu'dan deniz yoluyla Rumeli'ye geçer ve Edirne'de sultanlığını ilan ederken Bursa'da Timur beratıyla Musa Çelebi, Balıkesir havalisinde İsa Çelebi ve Amasya havalisinde Mehmed Çelebi hüküm sürerler.

Emir Süleyman Çelebi, Konstantinoupolis Grek imparatorluğu ile müzakerelere başlar ve başkentteki vekil VII. Andronikos ile anlaşmaya varır. Aynı zamanda Karamanoğulları Beyliği eski sınırlarına kavuşurken sultan tarafından ortadan kaldırılan Anadolu'daki Türk beyliklerinin toprakları iade edilir.

- **Saruhanogulları Beyliği (1402–12):** 1402 yılındaki Ankara Savaşı'ndan sonra Timur tarafından toprakları bağışlanan Orhan Bey (1402–04) tarafından Manisa havalisinde yeniden kurulan beyliktir. 1412 yılında Osmanlı Sultanı I. Mehmed Çelebi Kirişçi tarafından ortadan kaldırılır.
- **Kubadoğulları Emirliği (1402–22):** 1402 yılındaki Ankara Savaşı'ndan sonra toprakları Timur tarafından bağışlanan Kubadoğlu Ali Bey (1402–?) tarafından Samsun havalisinde yeniden kurulan beyliktir. 1422 yılında Osmanlı Sultanı II. Murad tarafından ortadan kaldırılır.
- **Tekeogulları Beyliği (1402–23):** 1402 yılındaki Ankara Savaşı'ndan sonra Timur tarafından toprakları bağışlanan Osman Bey (1402–23) tarafından Korkuteli havalisinde yeniden kurulan beyliktir. 1423 yılında Osmanlı Sultanı II. Murad tarafından ortadan kaldırılır.
- **Menteşeoğulları Beyliği (1402–24):** 1402 yılındaki Ankara Savaşı'ndan sonra Timur tarafından toprakları bağışlanan Mentешеoğlu İlyas Bey (1402–24) tarafından Muğla havalisinde yeniden kurulan beyliktir. 1424 yılında Osmanlı Sultanı II. Murad tarafından ortadan kaldırılır.

- **Aydınoğulları Beyliği (1402–26):** 1402 yılındaki Ankara Savaşı'ndan sonra toprakları Timur tarafından bağışlanan İsaoglu Musa Bey (1402–03) tarafından Aydın havalisinde yeniden kurulan beyliktir. 1426 yılında Osmanlı Sultanı II. Murad tarafından ortadan kaldırılır.
- **Hacıemiroğulları/Bayramoğulları Beyliği (1402–27):** 1402 yılındaki Ankara Savaşı'ndan sonra toprakları Timur tarafından bağışlanan Hacı Emir Çelebi (1402–?) tarafından Ordu Mesudiye havalisinde yeniden kurulan beyliktir. 1427 yılında Osmanlı Sultanı II. Murad tarafından ortadan kaldırılır.
- **Taceddinoğulları Beyliği (h. 1402–28):** 1402 yılındaki Ankara Savaşı'ndan sonra toprakları Timur tarafından bağışlanan Hüsameddin Hasan ve Mehmed Yavuz Beyler (1402–28) tarafından Samsun Çarşamba havalisinde yeniden kurulan beyliktir. 1428 yılında Osmanlı Sultanı II. Murad tarafından ortadan kaldırılır.
- **Germiyanoğulları Beyliği (1402–29):** 1402 yılındaki Ankara Savaşı'ndan sonra Timur tarafından toprakları bağışlanan II. Yakup Bey (1402–29) tarafından Kütahya havalisinde yeniden kurulan beyliktir. 1429 yılında II. Yakup Bey'in vasiyeti üzerine toprakları Osmanlı Sultanı II. Murad devrinde Osmanlı Devleti'ne katılır.

1403 yılında Emir Süleyman Çelebi, Venedik üzerinden dönen imparator II. Manuel ve Venedik, Cenova, Rodos Hospitalier Şövalyeleri, Sakız, Nakşa ve diğer Hıristiyan devlet temsilcileriyle kendi durumunu sağlama almak için antlaşma imzalar. Dennis'in (1978) belirttiğine göre antlaşma hükümleri:

- Grek İmparatoruna:
 - Selanik, Kalamarya, Halkidikya ve Selanik körfezinin sahil kısımlarını (Athos Dağı) verir.
 - Marmara Denizinde Panidos/Barbaros'dan kuzeyde Karadeniz sahilinde Mesembri'ya kadar olan yerleri verir.
 - Skopelos, Skiathos ve Skyros adalarını verir.
 - Anadolu'da elinde bulundurduğu kaleleri verir.
 - İsteddiği gibi kaleler inşa edebilme hakkını verir.
 - Vergi vermek zorunluluğunu kaldırır.
 - Şayet gerekirse Timur'a karşı Konstantinopolis'e yardım etmesi için kadirga ve gemiciler temin edeceğini belirtir.

- Başkent halkının güvenlikle evlerine dönebilecekleri güvencesini verir.
- Kendisinin ve beylerinin elindeki imparatorluk yurttaşları tutsakları serbest bırakacağını belirtir.
- Cenevizlilere:
 - Kendisi ve beylerinin elindeki Cenevizli tutsakları serbest bırakacağını belirtir.
 - Cenevizlilerden bir Müslüman köle kaçması halinde geri gönderilecektir. Karşılığında Timur'un hücumundan sonra Cenevizlilerin eline geçen Müslümanlar serbest bırakılacaktır.
 - Karadeniz'deki Ceneviz kaleleri vergi vermeyecektir.
- Venediklilere:
 - Venediklilere ait olup zapt edilmiş olan bütün kaleler, evler veya herhangi bir şey geri verilecektir, ayrıca Atina'da geri verilecektir.
 - Eğriboz'un karşısındaki karanın denizden içeri 5 millik kısmı Venediklilere verilecek ancak tuzlalar ve limanlar bunun dışındadır. Venedikliler de vergi ödemediği sültanın topraklarından hububat alanları cezalandıracaklardır.
 - Elleri bulundukları Türkleri geri vermeleri şartıyla 500 Venedikli tutsak geri verilecektir.
- Hıristiyan ittifakın ve imparatorun tasvibi olmadan gemilerinin Çanakkale Boğazına girip çıkamayacaklarını taahhüt eder.
- Frank, Venedik, Cenova, Rodos ve Grek tüccarların güvenliğini temin edeceğini ve önceki vergileri aynen ödeyeceklerini belirtir.
- Şayet bir tüccar suç işlerse başka bir tüccarın bu yüzden cezalandırılmayacağını garantisini verir.
- Hâkimiyetindeki bölgede bir deniz kazası olursa kurtarılan insanlar ve malların geri verileceğini belirtir.
- Bütün limanların açık olacağını, hububat için bir sınır konulmayacağını belirtir ve her bir Konstantinopolis mozo'su için bir iperpiron ödeneceğini belirtir.
- Sırp Prensi Stephan Lazareviç, babası zamanındaki topraklarını elinde tutacak, askeri yardımla yükümlü olacak ve ödemekte olduğu vergiyi ödeyecektir.
- Babası zamanından antlaşmanın yapıldığı vakte kadar bir kimseye kişisel borcu olanlar haricinde davalı olanlar berat edeceklerdir.
- Sakız'dan 25 tutsak serbest bırakılacaktır.

- Sakız bundan sonra Ayasuluğ hâkimine 500 duka ödemeyecektir.
- Bodonitsa Markisi, Yıldırım Bayezid'e ödediğinden fazlasını ödemeyecektir.
- Nakşa, Ayasuluğ ve Balat/Palatia tarafından ödenen 200 duka bundan sonra ödenmeyecektir.
- Yeni Foça'nın ödemekte olduğu vergiden 500 duka tenzilat yapar.
- Salona Kontluğu arazisini Rodos Şövalyelerine verir.
- Bu antlaşmadaki bir anlaşmazlık dostça çözümlenecek ve barış korunacaktır.

İmparatorluk vasallık ve haraçtan kurtulduğu gibi Emir Süleyman Çelebi, imparatorun vasalı olmayı kabul eder. İmparator tarafından Emir Süleyman Çelebi oğul ve Emir Süleyman Çelebi'de imparatoru baba olarak görecektir. Musa Çelebi'yi safı dışı bırakarak Bursa'yı alan İsa Çelebi, Mehmed Çelebi tarafından Ulubat muharebesiyle saf dışı edilince imparatora ve oradan Emir Süleyman Çelebi'ye sığınır. Emir Süleyman Çelebi, emrine ordu ve imparatorlukta Anadolu'ya geçmesini sağlayarak İsa Çelebi'yi Mehmed Çelebi'nin üzerine gönderir. Ancak İsa Çelebi, Bursa önündeki savaşta galip gelemeyince Candaroğlu İsfendiyar Bey'e (1392–1440) sığınır.

1404–05 yıllarında bir defa Candaroğlu desteğiyle Ankara ve üç defa da Candaroğlu, Mentешеoğlu İlyas Bey, Aydınoğlu İzmirlioğlu Cüneyd Bey (1405–26) ve Saruhanoğlu Hızır Şah (1404–10) tarafından desteklenen güçleriyle Bursa hücumunda Mehmed Çelebi'ye yenilen İsa Çelebi, Karamanoğlu II. Sultanzade Nasıreddin Mehmet Bey'e (1402–18) sığınır ancak Karamanoğlu II. Mehmed Bey'in, Mehmed Çelebi ile yaptığı anlaşma uyarınca sınır dışı edilir.

1406 yılında İsa Çelebi, Eskişehir'de hamamdayken Mehmed Çelebi tarafından idam ettirilir. Veziriazam Çandarlı Ali Paşa vefat eder.

1407 yılında Emir Süleyman Çelebi Anadolu'ya geçerek Bursa ve Ankara'yı Mehmed Çelebi'den alır ve Yenişehir Ovası Savaşı'nda onu yener. Mehmed Çelebi Amasya'ya çekilir.

1408 yılında Emir Süleyman Çelebi Rumeli'ye geçince Mehmed Çelebi, Bursa'yı geri alır.

1409 yılında Mehmed Çelebi, Musa Çelebi'nin Rumeli'ye geçmesini sağlar ve Emir Süleyman Çelebi'ye karşı farklı bir strateji uygular. Bunun arka planında Elam'a (2011b) göre Emir Süleyman Çelebi'nin Anadolu'yu ikinci plana atarak Musa Çelebi ile ilgilenmesi istemesi vardır. Bu konuda Emir Süleyman Çelebi ile sorun yaşayan

Karamanoğlu II. Mehmed Bey, Candaroğlu İsfendiyar Bey, Vlah voyvodası Mircea, Sırp despotu Lazareviç ve ikna edilen imparator II. Manuel'inde desteğini alır.

1410 yılında Musa Çelebi, Emir Süleyman Çelebi'nin kuvvetlerini Yanbolu'da yener. Emir Süleyman Çelebi'de, Musa Çelebi'yi Kosmidion/Eyüp Muharebesi'nde yenince Eflak'a kaçan Musa Çelebi çete savaşı başlatır.

1411 yılında Musa Çelebi, Edirne'de Emir Süleyman Çelebi'yi baskın yaparak kuşatır. Emir Süleyman Çelebi, imparatora sığınmak için kaçarken kılavuzun ihanetiyle Döğenciler köyünde sırf maddi ödül almak için öldürülür. Türk geleneğine göre sultan ve onun soyundan gelenlerin idamında kesinlikle kanı akıtılmadığı için köy Musa Çelebi tarafından imha ettirilir. Musa Çelebi Edirne'de tahta çıkınca Mehmet Çelebi ile yaptığı Rumeli'de kendisinin ve Anadolu'da onun sultan olması anlaşmasını geçersiz kılar. Çandarlı I. İbrahim Paşa'yı veziriazam ve Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin'i kazasker atar. Venedik'e ticari imtiyaz sağlar.

Sırların Ankara Savaşı'ndan sonra aldıkları bölgeleri ve Novaberda/Nobırda gümüş madenlerini alarak kendisini desteleyen akıncı beylerine aynen babası Yıldırım Bayezid zamanındaki gibi olacağı mesajını verir. Konstantinoupolis'i kuşatır. İmparator, Emir Süleyman Çelebi'in oğlu şehzade Orhan'ı Selanik'te serbest bırakır. Ancak Musa Çelebi, kuşatmayı kaldırmadan isyanı bastırır ve Emir Süleyman Çelebi'nin imparatorluğa verdiği Teselya topraklarını geri alır. Kendi tavrı ve Şeyh Bedreddin'in etkisiyle hem akıncı beyleriyle hem de ulemayla arası açılır.

1412 yılında imparator Manuel, Mehmed Çelebi'yi gizlice başkentine çağırarak Musa Çelebi'ye karşı ittifak yapar. İmparatorun yardımıyla ordusu Boğaz üzerinden geçirilen Mehmed Çelebi, İnceğiz muharebesinde Musa Çelebi'ye yenilir ve Konstantinoupolis üzerinden Bursa'ya geri kaçır. İmparatorun teşvikiyle Konstantinoupolis üzerinden ikinci saldırısında da yenilen Mehmed Çelebi tekrar Bursa'ya geri çekilir.

1413 yılında Karadeniz üzerinden Trakya'ya geçen Mehmed Çelebi, Vize muharebesinde Musa Çelebi'yi yenerek Trakya'ya geri sürer ve Edirne'yi alır. Mehmed Çelebi, Musa Çelebi'nin peşine düşer ve Sofya yakınlarındaki Samokov civarındaki Çamurlu Derbendinde ordusunu yok eder. Musa Çelebi yakalanıp idam edilir ve Fetret Devri sona erer.

Fetret Devri Osmanlı Devleti'nin karışıklık dönemidir. Anadolu'da Türk Beylikleri, Balkanlardaki Hıristiyan devletler ve imparatorluk bu fırsattan

faidalanamazlar. Bunun sebebi Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Balkanlarda kökleşmiş ve güçlü bir hâkimiyeti kurmuş olmasıdır.

4. 2. 5. 6. I. Mehmed Çelebi Kirişçi (1402–21)

Fetret Devrinde Canik havalisindeki Kara Devletşah, Kubadoğulları, İnalogulları, Taşanoğulları ve Kadı Burhaneddin'in damadı Mezid Beyin içinde bulunduğu Türkmen beylikleriyle Köpekoğlu, Gözleroğlu vb. eşkıya çetelerini dize getirir.

Tek başına hükümdar olunca Emir Süleyman Çelebi'nin antlaşmasını yeniler ve imparatoru babası olarak göreceğine ve emrini yerine getireceğine söz verir. İmparator'da sultanı oğlu olarak görecektir. Bu durum 1162 yılında II. Kılıç Arslan ve 1403 yılındaki Emir Süleyman Çelebi ile yapılan antlaşmalarda da hitap şeklinin tekrarıdır. Polat (2023) bu durumu Latince pater/babadan gelen patria/babanın ülkesi kavramı olarak görüleceğini ve bunun Türklerin, patria'yı mümkün kılacak "kutsal baba" anlayışından nazari ve fikri olarak uzak olduklarını belirtir. İmparatora ve vasallarına barış vaat eder. Musa Çelebi tarafından Selanik ve Konstantinoupolis yakınında fethedilen yerleri imparatora geri verir.

1412 yılında Saruhanoğulları Beyliğini ortadan kaldırır. Aydınöğlü İzmirliöğlü Cüneyd Bey'in topraklarını alarak onu Rumeli'ye sürgüne gönderir. İzmir'i Hospitalierle yaptığı müzakerelerle alırken Bodrum'da kale yapmalarına izin verir. Menteseöğulları vasalı olur. Isparta, Eğirdir ve Burdur havalisini Karamanoğullarından alır. Karamanoğlu II. Mehmet Bey, vasalı olur. Eflak Voyvodalığı ve Bosna Krallığı vasalı olurlar.

1416 yılında Venedikliler Düzmece Mustafa Çelebi'yi Rumeli'ye naklederek isyan çıkartırlar. İzmirliöğlü Cüneyd Bey, Mustafa Çelebi'ye yardım eder.

1417 yılında Gelibolu muharebesi Osmanlıların ilk deniz savaşıdır ve Venediklilere karşı kaybederler ve bunun neticesi olarak Venedik/Türk barış anlaşması yapılır. Mustafa Çelebi, sultanın ordusu tarafından Selanik önünde yenilerek kente kaçar. İmparator, Mustafa Çelebi'yi teslim etmeyi reddeder. Sultan, rehin tutulması için yılda 20.000 ipeperon ödemeyi ve ölümünden sonra imparatoru Mustafa Çelebi konusunda istediği gibi davranmaya özgür bırakmayı kabul eder. Mustafa Çelebi imparator tarafından bir sonraki saltanat krizinde kullanmak amacıyla Limni'ye nakledilir. İzmirliöğlü Cüneyd Bey, Konstantinoupolis'te gözaltına alınır.

1416 yılında Şeyh Bedreddin'in Musa Çelebi'nin kazaskeri olduğu 1411–13 yılları arasındaki dönemde kethüdası olan Börklüce Mustafa İzmir Karaburun'da isyan

etmeden önce sürgünde olduğu İznik'ten Sinop ve Eflak Voyvodalığı topraklarına gitmesi üzerine isyankâr olarak görülür. Yüksel'in (1994) belirttiği gibi Şeyh Bedreddin, Börklüce Mustafa isyanından sonra doğal olarak o isyana katılması beklenirken iltisaklı gösterilerek suçun üzerinde kalmaması için kaçması muhtemeldir.

Soyu Selçuklu hanedanına ve devşirmeler karşısında kendilerini unutulmuş hisseden Rumeli Alplerine dayanan Şeyh Bedreddin'in Deliorman havalisine gelmesiyle Musa Çelebi'nin verdiği timarları sultan tarafından ellerinden alınan Rumeli Alpleri ve Hıristiyan feodaller tarafından saygı görmesi Ünal (2018) ve Döğüş'ün (2005) belirttikleri gibi merkezkaç güçlerin temsilcisi olarak gören sultanı endişelendirir ve ortadan kaldırmak için bir sebep verir. Bu olay İslami Heterodoksi taraftarlarıyla İslami Ortodoksiyi savunan sultan merkezli bürokrasinin çatışmasıdır.

Şeyh Bedreddin'in Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal müritleri olarak kabul edilse de Yüksel'e (1996) göre kaynaklarda böyle bir bilgi yoktur. Börklüce Mustafa isyanı sonlandırıldıktan sonra Torlak Kemal Manisa çevresinde isyan eder ancak bu isyanda sonlandırılır. Yüksel'e (1994) göre Şeyh Bedreddin'in herhangi bir çatışma olmadan sultan tarafından ele geçirilmesi isyan etmediğini ortaya çıkarmaktadır ve şeyhin idam fermanı şer'an değil örf'e göre verilmiştir. Arıcı ve Güray'a (2018) göre 2. Abdalan-ı Rum Hareketi denilebileceği belirtilen Şeyh Bedreddin harekâtı aşağıdaki şekilde değerlendirilebilir:

- Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal, Anadolu'da halkın/reaya desteğiyle kısıtlı bir coğrafyada isyan ederler ve doğal olarak ortadan kaldırılırlar.
- Şeyh Bedreddin, Musa Çelebi'nin kazaskeri olarak timar sisteminde reyanın durumunu görür. Yahudi, Hıristiyan ve İslam dinini senkretik bir biçimde yorumlayarak ezilen reayaya umut vererek desteğini de almak istemiştir.
- Muhtemelen eski timarları ve ayrıcalıklarını elde edemeyeceklerini anlayan Rumeli Alpleri ve Hıristiyan feodaller tarafından Anadolu'daki isyanların sonlandırılmasından sonra Şeyh Bedreddin yalnız bırakılır.

1420 yılında Serez çarşısında Şeyh Bedreddin düzmece bir mahkemeye asılır. Mentешеoğulları, Tekeoğulları ve Germiyanoğulları Beylikleri Osmanlı Devleti'nin vasalı olurlar. Aynı zamanda Germiyanoğulları Beyliği Afyonkarahisar ve Kütahya şehirlerini Osmanlı Devleti'ne bırakır.

4. 2. 5. 7. II. Murad (1421–44/46–51)

Hükümdarlığının ilk yıllarında imparator Manuel'in oğlu VIII. Yannis'in teşvikiyle Düzmece Mustafa Çelebi, Rumeli'de isyan eder. İzmirlioğlu Cüneyd Bey ve Rumeli Beyleri de isyana katılırlar. Edirne'yi ele geçiren Mustafa Çelebi, adına hutbe okutarak para kestirir ve sultanlığını ilan eder. Anadolu'da Uluabat civarındaki muharebeyi kaybedince Rumeli'ye tekrar geri kaçar ancak Murad tarafından yakalanarak avanesiyle birlikte idam edilir. Sultan vakit kaybetmeden karşılık olarak Konstantinoupolis ve Selanik'i kuşatır. Bu defa da Grekler, sultanın kardeşi Küçük Mustafa Çelebi'nin Bursa'da isyan etmesini sağlarlar. Sultan kuşatmayı kaldırmak zorunda kalır ve İznik'e sığınan Küçük Mustafa Çelebi'yi idam ettirerek isyanı sonlandırır. İpşirli'ye (2021) göre 1425 yılında Şeyhülislamlığı teşkil eder ve Molla Fenar'yi ilk şeyhülislam olarak atar.

1422 yılında Kubaoğulları Emirliği, 1423 yılında Tekeoğulları Beyliği, 1424 yılında Menteşeoğulları Beyliği, 1426 yılında Aydınoğulları Beyliği, 1427 yılında Hacıemiroğulları/Bayramoğulları Beyliği, 1428 yılında Taceddinoğulları Beyliği ve 1429 yılında Germiyanoğulları Beyliğini ortadan kaldırır. 1430 yılında 1422 yılından beri kuşatılan Selanik ve ardından Yanya fethedilir. 1439 yılında Semendire fethedilir. 1440 yılındaki Belgrad kuşatması başarısız olur. 1441 yılında Yanoş Hunyadi, Semendire'de Osmanlı Türklerini yenerek kenti kurtarır.

1443 yılında Haçlıların Osmanlı Türklerinin Transilvanya'yı fetheden kuvvetlerini ağır bir şekilde bozguna uğratarak Tuna üzerinden Türkleri Sırbistan'a kadar takip etmesi üzerine Sırp mülteci despot Vılkoğlu/Curac Branković (1427–56), topraklarını kurtarmak için geri döner. Haçlılar, Niş Muharebesinde Osmanlı Türklerini yenilgiye uğratarak Niş ve Sofya'yı alırlar. Edirne üzerine ilerleyen Haçlı ordusu İzladi Derbendi Muharebesinde Osmanlı Türkleri karşısında geri çekilmek zorunda kalır. Haçlılar geri çekilir ancak Dragoman'da takip eden Osmanlı Türklerini pusuya düşürerek yenerler. Sultan, II. İbrahim Bey (1424–64) yönetimindeki Karamanoğulları'na karşı savaştadır. Yetenekli bir General ve eski bir Türk askeri olan mülteci Arnavut Lordu Gjergj Kastrioti Scanderbeg/İskender Bey (1443–68), Arnavutluk'ta isyan eder ve Haçlılara katılır.

1444 yılında Kunovica/Kunovitsa Muharebesi'nde Osmanlı Türkleri, Haçlılar tarafından yenilirler. Sultan, kötü hava koşulları Haçlıları Belgrad'a çekilmeye zorladığı için bir Grek keşişi Macarlara elçisi olarak gönderir. Elçi, Buda'da bir sonraki seferi planlayan Macaristan, Hırvatistan ve Polonya Kralı III. Wladyslaw/Ladislas (1434–44),

Branković ve diğer liderlere ulaşır. Ladislas, Hunyadi ve Branković'in temsilcilerinden oluşan elçilik heyeti Edirne'ye gönderilir. İnalçık'ın (2014b) belirttiği varılan mutabakata göre Edirne–Segedin antlaşması yapılır.

- Bulgaristan'daki Osmanlı egemenliği tanınacak,
- Sırp toprakları geri verilecek ve sultana haraç ödeyecek,
- Branković'in Osmanlı rehinelere olan iki kör oğlu Stefan ve Lazar iade edilecek,
- Eflak, Macarlarda kalacak ve Osmanlılara haraç ödemeye devam edecek,
- Tuna nehri sınır olacak,
- Antlaşma 10 yıl geçerli olacaktır.

Sultan, antlaşma sonrasında Edirne'de 12 yaşındaki şehzade Mehmed'i Vezir-i Azam Çandarlı Halil Paşa kontrolünde bırakır ve Karamanoğlu İbrahim Bey'le savaşmak için Anadolu'ya yürür. Karamanoğlu İbrahim Bey'le yaptığı Yenişehir Sevgendnamesi/yemin belgesiyle İbrahim Bey'in oğlunun komutasında her yıl asker göndermesi kaydıyla sultan ele geçirdiği Göller bölgesiyle, Akşehir ve Beyşehir'i bırakır. Bu durumu değerlendirmek isteyen Haçlılar, Varna'ya yürürler ve sultan Anadolu Hisarı yakınlarından boğazı geçerek Haçlılarla karşılaşır ve savaşta galip geldikten sonra tahttan çekilerek Manisa'ya geri dönmeye karar verirken, Edirne'de genç II. Mehmed (1444–46) adına Vezir-i Azam Çandarlı Halil Paşa hüküm sürer.

1446 yılında muhtemelen Çandarlı Halil Paşa'nın düzenlediği II. Murad'ı tahta yeniden geçirmek için Buçuktepe İsyanı/Vakasıyla yeniçeriler isyan ederler ki bu Osmanlı tarihindeki ilk isyanlarıdır ve tahta çıkan yeniden çıkan II. Murad, yeniçeri ulufelerine buçuk zam yaptığından dolayı bu isimle adlandırılır. Şehzade Mehmed, Manisa'ya gönderilir. İmparator tarafından Korint kıstağına Mora'yı Türklerden korumak için izinsiz inşa edilen Hexamillion suru/duvarı yıkılır ve bu eylemden dolayı Mora cezalandırılarak tahrip edilir. 1448 yılında II. Kosova Savaşı'nda sultan, Macarları mağlup eder.

1444 yılındaki Varna Savaşı ile Konstantinoupolis'in ve 1448 yılındaki II. Kosova Savaşı ile Balkanların kaderi belli olur. Öyle ki Varna Savaşı, Konstantinoupolis'e Türklerin mi yoksa Latinlerin mi ve II. Kosova Savaşı da Balkanlara Türklerin mi yoksa Macarların mı sahip olacağını belirler. Artık Osmanlı Devleti, Macarlarla sınırdır. Eflak Voyvodalığı ve Konstantinoupolis Grek imparatorluğu vasal devletlerdir. Sırbistan, Osmanlı eyaleti olur.

Wittek'in (1943) belirttiğine göre her beş senede bir umumi komisyonların Rumeli'yi dolaşarak Hıristiyan ahali arasından askeri hizmete kabiliyetli belirli bir yaşın altındaki çocukların toplanarak devşirme usulü ile İslam dinini ve Türk dilini öğretmek için Anadolu'da belirlenen Türk çiftliklerinde belirli bir yaşa gelinceye kadar kalmaları usulü kabul edilir. Devşirme usulünün kullanılmasının nedenlerini aşağıdaki şekilde belirtebiliriz:

- Aşiret/boy bağlantısı olmaması (feodalite oluşmaması),
- Hıristiyan tebaanın devletten dışlanmaması,
- Sultanla patrimonyal ilişkiyle bağımlı olmasıdır.

4. 2. 5. 8. II. Mehmed Fatih (1444–46/51–81)

1451 yılında ilk olarak Anadolu'da Karamanlıların yerel beylikleri diriltmesi eylemiyle yüzleşir ve Özcan'ın (2021) belirttiğine göre Anadolu'dan seferden dönerken başkaldıran Yeniçeri Ocağına Sekbanları dâhil ederek orduda dengeyi kendisi lehine güçlendirir. Ardından kendisini genç ve deneyimsiz gören imparatorun Emir Süleyman Çelebi'nin oğlu şehzade Orhan'ın tutsaklığı için tahsisat artırılmazsa serbest bırakma tehdidi karşısında talebini kabul ettikten sonra 1452 yılında Anadolu Hisarı'nın karşısına Boğazın Avrupa yakasına Rumeli Hisarı'nı yaptırarak Konstantinoupolis'i kuşatacağını belli eder.

1453 yılında 6 Nisan–29 Mayıs tarihleri arasında 53 gün süren kuşatma sonucunda Grekler tarafından Roma İmparatorluğu, Papalık tarafından Grek İmparatorluğu olarak adlandırılan devletin başkenti Konstantinoupolis kentini fethederek sonlandırır. Grek İmparatorluğu'ndan sonra onun mirasçısı olarak hanedanla akrabalık bağı bulunan devletleri sırasıyla ortadan kaldırır: 1456 yılında Enez Lordluğu, 1460 yılında Mora Despotluğu, 1461 yılında Trabzon Rum İmparatorluğu, 1462 yılında Midilli Lordluğu, 1475 yılında Teodoro/Mengüp Prenslığı ve 1479 yılında Epir Despotluğu.

IV. Haçlı Seferi sonunda başlayan Frankokrasi/Latinokrasi/Venetokrasi diye adlandırılan dönemi 1458 yılında Atina Dukalığı ve 1470 yılında Negroponte/Eğriboz Triarşisi devletlerini ortadan kaldırarak sona erdirir. 1456 yılındaki Belgrad kuşatmasında Hunyadi tarafından bozguna uğrattılır. 1458 yılında Hunyadi'nin oğlu Macaristan ve Hırvatistan Kralı Matthias/Matyas Corvinus (1458–90) Sırbistan'ın Türklere karşı dayanabileceği son kale olan Semendire'yi işgal edince sultan 1459 yılında Semendire'yi fethederek Sırp Despotluğunu ortadan kaldırır. Semendire

Sancağını oluşturur ve Belgrad dışında Sırbistan'da Osmanlı egemenliği kurulur. 1463 yılında Bosna Krallığı ortadan kaldırılarak Bosna Sancağı oluşturulur. 1479 yılında Arnavutluk Osmanlı eyaleti olur.

1460 yılında Bafra Beyliği, 1461 yılında Candaroğulları Beyliği ve 1471 yılında Alaiye Beyliği ortadan kaldırılır. 1473 yılında Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a karşı kazanılan Otlukbeli zaferiyle Doğu sorununu ortadan kaldırılır. 1477 yılında Kırım Hanlığı, Osmanlı vasalı olur. 1474 yılında Karamanoğulları Beyliği tamamen kontrol altına alınır.

Konstantiniyye'nin fethinden sonra şehri şenlendirmek için tüm gayrimenkulü halka açar ancak bu durum kontrolsüz göçe ve işsizler ile fukaranın kente dolmasına neden olunca zengin tüccarlar kentten kaçar. Karataş'ın (2022) belirttiğine göre sultan bunu önlemek ve sözünden de dönmek için ihsan ettiği binaların ve arsaların vakıf malı olduğunu belirterek kira toplar. Döğüş'e (2005) göre Edirne'nin başkent olmasıyla başlayan darü'l-guzât/gaziler yurdu ile darü'l-ulema/ulema yurdu Bursa arasındaki rekabet Konstantiniyye'nin başkent olmasıyla sonlanır. Diğer bir deyişle merkezkaç ile merkezi otorite kuvvetleri arasındaki mücadele neticelenir. Ancak Edirne'nin başkent yapılması yönündeki istekler hiçbir zaman sönmez.

İnalçık'a (2015a) göre imparatorluk politikasını gerçekleştirmek için askeri güçlerini çoğaltması ve bunu gerçekleştirmek için gelirlerini arttırmasına gereksinim duymaktadır. Bu bakımdan ulema ve aristokrat aile hüviyeti kazanan Uc beylerinin gücünü kırmaya girişir. Eski Bizans aristokrat ailelerinin üyelerini ve devşirme kullarını önemli mevkilere getirerek devlet gelirlerinin mültezim olmasını sağlar. Devlet arazileri mukataa olarak kiralanır. Babinger'e (2013) göre bu adlandırma, devletin elindeki işletmelerin ve kurumların kiralanması ile vergi toplama, gümrükleme, demirleme ve ağırlık bedellerinden elde edilen gelir ve tekellere izin verilmesini içeren kiralama türlerini kapsar. Kiralama üç yıllık yapılırken özel bir ödeme karşılığı ömür boyu da olabilir ve bu durumda kiralanen yerlere malikâne denilir.

Sultan, Fetret Devri ve sonrasındaki dönemde miri arazi aleyhine artan tekke ve zaviye yoluyla şeyhlerin eline geçen vakıf arazilerinin amacında kullanılmadığı gerekçesiyle yaklaşık 20.000 âdetini hazineye gelir elde etmek için feshederek miri araziye katar. Barkan'a (1980f) göre mali kaynakları ve askeri gücünü arttırmak için vakıf ve mülk sahipleri sınıfının imtiyazlarına son vererek ellerinden topraklarını almasının hedeflerinden biriyken Ocak'a (2022) göre sultanın sufi varlıklarına el koyması hem onları güçsüzleştirerek icraatlarına karşı direnmelerinin önüne geçmek

hem de sipahi teşkilatını yeniçerilere karşı güçlendirme amacı diğer hedefidir. Bu duruma dayanak olarak İnalçık'ın (2009) belirttiğine göre Ebu Hanife'nin “dini vakıf kurulsa bile malikin rakabe'sini koruyarak yalnızca intifa haklarını devrettiği söyleminde istenilen an vakıf statüsünün çözülebileceğini belirtmesi” üzerine sultan devletin rakabe'sinin feragat edilemezliği ilkesine dayanarak mülk ve vakıfları ilga eder. İnalçık'ın (1959) belirttiğine göre sultan bu mülkleri timara verdiği gibi ibka ettiği vakıf ve mülkler üzerine de eşkinci sağlamak mecburiyeti koşar. Böylelikle dini devletin hizmetine ve güdümüne alır. Tarafımızdan tanımlanan Sultanislamizm döneminin başlangıcıdır.

İnalçık'a (2015b) göre imparatorlukta iki temel sınıf vardır: yönetilen reaya, yöneten askeri. Prensip olarak askeri yalnızca ordu mensuplarını değil, kamu hizmeti gören bütün memurları ve ailelerini de içermektedir ki buna ilmiye yani ulema da dâhildir. Askeri sınıf timar sistemi sayesinde aristokrat bir zümre yerine sultan iradesine bağlıdır ve bu durum patrimoniyal bir devlet sistemi oluşturmaktadır. Askeri sınıf kanun-ı sipahiyan adı verilen sultan tarafından ihdas edilmiş özel bir kanuna tabiidir ve bu durum İslam hukuku ile çelişmez. Raiyyetin doğrudan askeri sınıfa girmesine izin verilmez. Vakıflar dâhil tüm toprak tasarrufları sultanın verdiği berat ile yasallaşmaktadır.

Fatih Kanunnamesinde gayrimüslim tebaa için bulûğa eren her erkek ispence, dul kadın ve bakire kız bive resmi ödemektedir. Ancak devlet tarafında bazı hususi hizmetler yüklenenler bu vergilerden muaflarken askeri görevleri olan voynuklar vb. ödemezler. Bu durum onların Müslüman reayadan farklı bir vergi sistemine tabi olduklarını göstermektedir.

İnalçık'ın (1959) belirttiği gibi raiyyet rüsumunu sadece bir vergi sistemi olarak değil devlet içindeki sınıfların statüsünü tespit eden bir sistem olarak görebiliriz. Reaya Müslüman, Hıristiyan ve Y(ö)ürük olarak üç kısmı kapsamaktadır. Uzunçarşılı (1937) reaya tabirinin yalnızca gayrimüslimleri tanımlamasının XVIII. asırdan sonra olduğunu belirtir. Yediyıldız'a (2021) göre reyanın (köylü, tüccar ve zanaatkâr), hangi din veya soya mensup olurlarsa olsunlar, görevi üretim yapmak ve vergi vermektir. Askeri sınıfın (sultan, saray halkı, kılıç ehli/seyfiye, kalem ehli /kalemiye ve ilim ehli/ilmiye) görevi ülkede adaletin hüküm sürmesini sağlamak ve halkı dış düşmanlara karşı korumaktır. İnalçık'a (2021f) göre sultanın hazırlattığı reaya kanununda,

- Halktan doğrudan vergi alan askeri sınıfın timarlıların yolsuzluklarını önlemek,
- Para cezalarını ve vergi oranlarını belirlemek,

- Devletin tebaasına koruyucu adaleti yerine getiren idealini gerçekleştirmek amaçlanır.

İnalçık'ın (2014a) belirttiği gibi sultan yalnız ülke bakımından değil siyasi ve sosyal kurumları geliştirerek kesin şekillerini veren ve devletin gelecekteki siyasi gelişmelerini belirleyen kişidir. Reyhan'ın (2012) belirttiğine göre Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde (1302–1453) hükümdarların siyasal anlayışına uygun olarak vezir-i a'zamlık mevkiine ağırlıklı olarak siyasal iktidara meşruiyet üreten devlet geleneğine vakıf ve hükümdarın siyasal iktidar alanını sınırlandırabilecek bir etkinliğe sahip ilmiye sınıfı (kadı, müderris vb.) gelmekteyken Konstantiniyye'nin fethi ve Çandarlı Halil Paşa'nın idamından sonra sultanın hırsına uygun olarak idareci ve askeri sınıf olan seyfiye sınıfı gelir. Sultan yayımladığı kanunnameyle icra yetkilerini kullarına vererek toprak üzerinde denetimi sağlar ve devletin idari sınıfını teşkilatlandırır. Bu durum İnalçık'a (2021g) göre İslam tarihi içinde Osmanlıları en merkezîyetçi ve mutlakîyetçi devleti yapar.

4. 3. Kültürel Etkileşim

İmparatorluk Hıristiyan bir devlettir ve yıkılıncaya kadar Hıristiyanlığın Doğu Kalesi olarak anılır. Sasanilerin, Pers İmparatorluğu'nu ihya etme çabası yanında Emevi ve Abbasi Araplarının Balkanlar üzerinden İslam dinini Avrupa'ya aktarma girişimine ket vurur. Malazgirt Savaşı'ndan Konstantiniyye'nin fethine kadar geçen süreçte 1071–1453 Müslüman Türklere karşı siyasi ve askeri olarak mücadele eder. Başkentini Latinlere karşı kaybettiği halde 57 yıl sonra geri alarak imparatorluğu ihya etmesi ve bu süreçte İtalyan Deniz Cumhuriyetleri, Latin İmparatorluğu, Papalık, Rakip Grek Devletleri (Epir ve Trabzon), Yerel Arhonlar ve Selçuklu Türklerine karşı başarılı bir şekilde mücadele etmesi imparatorluğun azim ve kararlılığını gösterirken son kalan gücünü de tüketir. Hıristiyan olmak kaydıyla tüm maceraperest ve girişimci kişilere imparatorlukta görev verilmekte ve zengin olma yolu açılmaktadır. Bu deneyim Osmanlı Türklerinde de aynı şekilde Müslüman olma kaydıyla devam eder. Bu durum en güzel şekilde günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nde görülebilir.

Roma İmparatorluğu olması ve başkenti Konstantinopolis'in haşmeti nedeniyle Papalık tarafından dinen şekillendirilen Batı Avrupa tarafından (Kutsal) Roma ve Latin imparatorluklarından farkını belirtmek için ilerleyen zamanlarda Doğu Roma veya Bizans olarak adlandırılmıştır. Bu konuda belirleyici etmenin Hieronymus Wolf'un 1557 yılında yazdığı Corpus Historiae Byzantinae adlı eserinde Konstantinopolis kentinin Antik Yunan'daki ismi Byzantion'a istinaden kullandığı Bizans ismi genel

kabul görerek Doğu Roma'nın yerine kullanılmasına öncülük yaptığı dile getirilmişse de 1465 yılına tarihlenen Georgios Gemistos Plethon'un Rimini Tempio Malatestiano Kilisesindeki lahdinin üzerinde "Gemistus Byzantinus philosophus suo tempore Princeps" yazan yazıdaki Byzantinus ibaresinin hâlihazır da imparatorluk için daha önceden kullanıldığını kanıtlar. İmparatorluk, doğu ve batı toplumları arasında köprü görevi gören Anadolu coğrafyasında etkili olduğundan dolayı hem doğu hem de batı toplumlarında arasta da kalmıştır. Öyle ki Papalık otoritesini kabul etmemesi ve doğulu karakteri yüzünden Batılılarca skizmatik/ayrılıkçı ve ikiyüzlü olarak tanımlanırken Doğulularca Hıristiyanlığın Doğu Kalesi ve entrikacı olarak kabul edilmektedir. Netice itibarıyla doğu ve batı toplumları için ortadan kaldırılarak zenginliğinin ele geçirilmesi ve halkının doğru imana döndürülmesi gereken bir devlettir.

İmparatorluk, Antik Çağın Grek ve Romalı bilginlerinin eserlerinin günümüze aktarılmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Batı İmparatorluğu'ndaki kültürel eserler Barbar kavimlerin yağmalaması yanında Hıristiyan bağnazlığı neticesinde ortadan kalkarken Doğu İmparatorluğu'ndaki kültürel eserler her ne kadar Efes Celsus ve Bergama kütüphanelerinin depremle büyük zarar görmeleri ve Hıristiyan bağnazlığın İskenderiye Kütüphanesini ortadan kaldırmasına rağmen 1204 yılındaki IV. Haçlı Seferi'ne kadar başkentin işgal görmemesi neticesinde korunmuşlardır. Bu eserler IV. Haçlı Seferi neticesinde başkenti yağmalayan Haçlılar ve 1453 yılında Osmanlılar tarafından Konstantiniyye'nin fethinden kentten kaçan Grekler tarafından Batı Avrupa topraklarına götürülmüşlerdir. Aynı zamanda İslamiyet'in yayılması neticesinde Araplar fethettikleri Ortadoğu, kuzey Afrika ve doğu Anadolu topraklarındaki kültürel eserlerin gelecek nesillere aktarılmasında başat rol oynayan aktörlerdendir.

Konstantinoupolis kenti sakinleri için kentleri hem Roma İmparatorluğu'nun hem de dünyanın merkezidir. Grekçe konuşular da kendilerini Romaioi/Romalılar ve ülkelerini Romaion/Roma İmparatorluğu olarak görüyorlardı. İncelik'in (2021b) belirttiği gibi bu durum İslam dünyasında onların Rum, ülkelerinin de Biladü'r-Rum veya Memleketü'r-Rum şeklinde adlandırılmasına neden olur. Bu tabirler, Anadolu'nun Türk-İslam hâkimiyeti altına girmesinden sonra da Koca'nın (2008) belirttiğine göre Diyar-ı Rum adı, imparatorluk idaresinde bulunmuş Anadolu'yu gösteren bir coğrafi ad olarak kullanılır. Osmanlılar, Gelibolu yarımadasına ayak bastıktan sonra Balkanlardaki kâin ahalinin Rum Ortodoks mezhebine mensubiyetinden dolayı Rum-eli şeklinde adlandırmışlardır. Bu adlandırma ile ilgili olarak aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

- Kur'an-ı Kerim'in 3. Suresi Rum adını ikinci ayette geçen Romalıları ve ülkelerini tanımlamak için kullanılan er-Rum kelimesinden alır.
- Ünlü Türk mutasavvıfı Mevlâna Celaleddin-i Rumi, matematik ve astronomi bilgini Kadızade-i Rumi ve şair ve mutasavvıf olan Eşrefoğlu Abdullah Rumi örneklerindeki Rumi "Anadolulu" anlamına gelmektedir.
- Günümüzde Anadolu'da ve Kıbrıs'ta Türk egemenliğinde yaşayan Yunan kökenli halk için Rum adı kullanılır.

862 yılında Moravya Dükü Rastislav topraklarındaki papalık misyonerlerinin halkının benimsemediği Latince kullanımında ısrarcı olmaları yüzünden Konstantinopolis Kilisesi'nden misyoner talebi üzerine Patrik Photios Kiril ve kardeşi Methodios'u misyonerlik için gönderir. 864 yılında Moravya halkının kendi dilinde ibadet edebilmesi için Kiril ve Methodios tarafından Slav alfabesi yaratılır. Bu iki olay ilerleyen yüzyılda hem Slav kavimleri hem de Avrasya'da yaşayan Turani kavimler için tarihlerinin en büyük dini dönüm noktalarından birisidir. Ortodoks ülkeler, dindaşları Katolik ülkelere nazaran dini konularda daha hoşgörülü olmuşlardır. Bu konuda aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

- Doğu Roma İmparatorluğu'nda ve Rus Çarlığında Müslümanlara karşı bir Haçlı Seferi düzenlenmemiştir.
- Ortodoks ruhbanlar dindaşları Katolik ruhbanlar gibi ordunun yanında komutan ve asker olarak savaşmamışlardır. Bu konuda bir istisna 1306 yılında Bitinya'da keşiş Hilarion askeri örgütlenme yaparak Osmanlı Türklerine karşı savaşmış, bunu öğrenen başkentte bağlı olduğu manastırın başkeşişi ve Patrik tarafından çağrılarak azarlanmıştır.

Ortodoks dindaşlarının aksine Katolik devletler başka bir dine mensup halkların yaşamasına XX. yüzyıla kadar izin vermemiştir. Bu duruma aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

- Papa liderliğinde Katolik devletlerin (Töton Tarikat Devleti, Kutsal Roma Germen İmparatorluğu, İsveç ve Danimarka Krallıkları) Hıristiyanizasyon ve kolonizasyon amaçlı 1198–1411 yılları arasında Kuzey/Baltık Haçlı Seferleri düzenlenmesi,
- Heretik Katharlara karşı 1209 yılında tüm ahalinin kılıçtan geçirildiği ve kiliselerinin ortadan kaldırıldığı Albigeois Haçlı Seferi düzenlenmesi,

- 1492 yılında İber Yarımadasından Elhamra Kararnamesiyle Yahudilerin sürgün edilmesi,
- Katolik Portekiz ve İspanya'nın Orta ve Güney Amerika yerlilerini asimile ederek Katolikleştirmesi,
- Protestanlara karşı 1572 yılında Fransa'da yapılan Aziz Bartholomew/Bartalmay Yortusu/Günü Katliamı,
- 1609 ve 1610 yılında Sürgün Fermanıyla Müslümanların İber Yarımadasından sürgün edilmesidir.

Batı Avrupa'da Kitab-ı Mukaddes'in Latince'den halk diline çevirisi İngilizce olarak 1382 yılında John Wycliffe tarafından yapılır. Martin Luther'in 1517 yılında yayımladığı "Doksan Beş Tez" isimli eleştirisinden sonra başlayan Protestanlık harekâtıyla Batı Avrupa halkları kendi dillerinde ibadet etmeye başlarken Patrik Photios'un, kendi dillerinde ibadet iznini vermesi imparatorluk ile komşu ve etkileşimli olan pagan halkların Ortodoks olmasında önemli etmen olmuştur. Rusya, Ortodoks olduğu için Katolik dindaşlarının Kuzey/Baltık Haçlı Seferinde paganlara, Rus Ortodokslarla Orta ve Güney Amerika yerlilerine yaptıkları zulümleri Hıristiyanlaştırma adı altında asimilasyonu Turani ırklara yapmayarak Müslüman, Yahudi ve Şamanist olmalarını engellememiş lingua francanın Rusça olması dışında yazınsal kültürlerine de ilişmemiştir. İşte bu bakımdan Photios'un eylemi ilerleyen yüzyıllarda hem Slav kültürü ve dilini hem de Turani halkları ve dillerini Katolik bağınazlığından kurtararak asimile edilmelerini önlemiştir.

İmparatorluğun Türk dünyasına dini etkisi olarak Ortodoks itikada sahip Balkanlarda yaşayan Gagavuzlar, Kırım ve Kafkaslarda yaşayan Urumlar ve Anadolu'da Kapadokya bölgesinde yaşayan Karamanlıları sayabiliriz. Gagavuzların kökeni konusunda Balkanlardaki Türk boylarının imparatorluk tarafından Hıristiyanlaştırılması görüşünün yanısıra taht mücadelesini kaybeden Rum Sultanı II. İzzeddin Keykavus ve Sarı Saltuk ile Balkanlara geçen Selçuklu Türklerinin Hıristiyanlaştırılmasına dayandığı görüşü de öne sürülmektedir. Urumların kökeni olarak imparatorluk tarafından doğu Karadeniz ve Kafkaslarda Hıristiyanlaştırılan Türk boylarına dayandığı belirtilmektedir. Karamanlıların kökeni konusunda imparatorluk tarafından Balkanlardan sürgün edilen Hıristiyanlaştırılan Türk boylarına dayandıkları yanında Vryonis (2020), İber yarımadasında Reconquista/Yeniden Fetih (722–1492) sonrasında zorunlu olarak Katolikliği benimseyen Mozaraplarla benzerliklerine dikkat

çekerek halkın aslen Grek olduklarını ve Pontus/Karadeniz bölgesinin aksine Kapadokya bölgesinde yalıtılmışlık yüzünden Türkçe konuştuklarını belirtmektedir.

İmparatorlukta kullanılan Grekçe ile Türkçe ve diğer dillerin karşılıklı etkileşimi olmuştur. Bu konuda ana etmen Emeviler döneminden başlayarak Osmanlı Devleti'nin de dâhil olduğu Müslüman devletlerin uzun yıllar boyunca Hıristiyan ülkelerle iletişim dili Grekçenin kullanılmasıdır. Yemek Kültürü'nde ve Giyim-Kuşamda da etkileşim olması kaçınılmazdır. Dini olarak imparatorluğun Anaolu Müslüman Türk kültürüne etkisi olarak Hıristiyan Azizlerinin Türk halkı nezdinde itibar görmesini gösterebiliriz. Hıristiyan Azizlerinin Anadolu Müslüman Türkler tarafından benimsenmesine başat örnek olarak Ocak (1991) Aya Yorgi/Saint Georges'in Hızır-İlyas kültü ile etkileşimi örneğini verirken Tokalak (2010) Agios Haralambos'un Hacı Bektaşî Veli ile özdeşleştirilmesi ve Agios Polikaryos'un ve Trabzo Rum İmparatoru IV. Aleksios Megas Komnenos'un (1416–29) evliya olarak kabul edilmesi örneklerini verir.

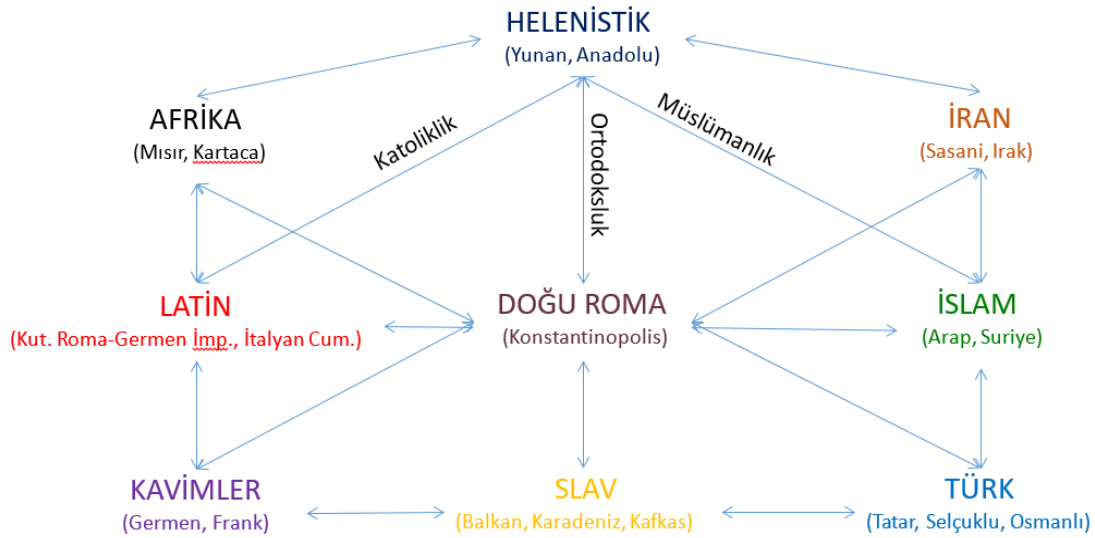
İmparatorluğun en büyük mirası olan Ortodoks Kilisesi, doğuda Mecusi Sasanilerle ve ardından Müslüman Araplar ve Türklerle çok uzun soluklu bir mücadele ve komşuluk ilişkileri sürdürür. Ayrıyeten Katolik Kilisesi'nin Birlik yoluyla kurmak istediği hegemonyaya karşıda direnir. Günümüzde Moskova haricinde hiyerarşide üst sıralamada olan İstanbul, İskenderiye ve Antakya patrikhaneleri halkının çoğunluğu Müslüman olan devletler ve Kudüs patrikhanesi halkının çoğunluğu Yahudi olan İsrail Devleti topraklarında bulunmaktadır. Cameron'un (2015) belirttiği gibi Osmanlı Devleti Ortodoks kültürün varlığını sürdürmesine izin vererek imparatorluğun yerine geçmiştir. Hromádka'nın (1969) belirttiği gibi Ortodoks Kilisesi en şiddetli milli ve politik mücadele günlerinde halkı için yegâne toplayıcı nokta, biricik sığınacak yer, koruyucu, teselli edici, milli birliğin gardiyanı ve manevi ana hüviyetine sahiptir. İnananlarının hürriyetini siyasi yönden kazanmaları için yaptıkları mücadelenin telkin edenidir. Ortodoks Kilisesi ruhani gücünü inananlarının milli kaderlerinde ana faktör olarak kullanan güçtür. İmparatorluğun 1453 yılında yıkılmasından sonra 1472 yılında imparatorluğun son hanedanı Palaiologoslardan gelin alan Rus Çarlığı 1510 yılında Pskovlu Philotheus'un Grand Dük III. Vasili Ivanoviç'e (1505–33) yazdığı mektupta belirttiği Beyaz Başlık Efsanesinde Üçüncü Roma Moskova teziyle Rus Ortodoks Kilisesi, Doğu Hıristiyanlığında liderliğini dile getirmeye başlar.

İmparatorluk hiçbir zaman Batı ülkelerindeki gibi bir Engizisyon mahkemesi kurmuş olmasa da heretiklere davranış konusunda onlardan sadece nüans farkına sahiptir. Ay'ın (2012) belirttiği gibi hem imparatorluk hem de Rum Sultanlığı ve

Osmanlı Devleti heretik gurupları ortodoksi karşısında heterodoks olarak görmüşler ve kurulu bir düzen için tehdit olarak algılayarak ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. İmparatorluk patrikhane nezdindeki okullar ve piskoposlar denetimindeki kilise ile toplumu doğru inançta tutmaya çalışırken Selçuklulardan itibaren Müslüman Türk devletlerinde devlet kadılar ve müderrisler yönetimindeki medreseler aracılığıyla bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır. Nasıl ki imparatorlukta demelerin güçten düşmesinden sonra muhalefeti manastırlar yüklenmişlerse Müslüman Türk devletlerinde de muhalefeti tekkeler yerine getirmektedirler. İmparatorlukta heretiklere karşı her daim askeri sefer ve dini baskı uygulanarak iç savaş ortamı yaşanırken Müslüman Türk devletlerinde çalıştığımız dönemde sadece isyan ettiklerinde askeri sefer düzenlenmekte ve dini baskı yapılmamaktadır. 1444 yılında II. Mehmet'in ilk tahta geçtiği zamanda şeyhülislam/müftü Fahreddin-i Acemi'nin kâfir oldukları fetvası vermesi neticesinde Hurufilerin yakıldığı Edirne Vakası istinai bir olaydır.

İmparatorluğun başarısı Barbar pagan kavimlerinin Konstantinoupolis Kilisesi liderliğinde ilerleyen yüzyıllarda anılacağı şekilde Ortodoks Hıristiyanlığı kabul etmesini sağlamasıdır. Günümüzde Balkan coğrafyasında Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ, Romanya, Makedonya ile Avrasya coğrafyasında Rusya, Belarus, Ukrayna ve Akdeniz'de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi devletlerinde halkın çoğunluğu Ortodoks Kilisesi'ne mensuptur. Bu devletler imparatorluğun dini bakımdan günümüze bıraktığı mirasıdır. İmparatorlukta bir dönem kullanılan bayrağı kullanan Yunanistan ile Palaiologos hanedanına gelin veren ve çift başlı kartalı bayraklarında kullanan Sırbistan ve Palaiologos hanedanından gelin alan ve çift başlı kartalı devlet armasında kullanan Rusya devletleri imparatorluğun siyasi bakımdan mirasıdır. Bu durumu Obolensky (2009) dediği gibi Doğu Avrupa'da Bizans Milletler Topluluğu (Commonwealth) olarak tanımlayabiliriz. Aynı zamanda Venedik Cumhuriyeti 697 yılında imparatorluğa bağlı olarak kurulmuş 1797 yılına kadar varlığını korumuştur.

İmparatorluğun en büyük dini mirası Doğu Ortodoks Kilisesinde inter primus pares/eşitler arasında birinci İstanbul Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi ve Yunanistan'da Athos Dağı/Aynoroz Yarımadasındaki manastır yerleşimidir. İskandinav ülkelerine etkisi olarak imparatorun özel muhafızı olan Vareng/Vareg askerlerinin kullanılmasıdır. Vareglerin en ünlüsü sonradan Norveç Kralı III. Harald Hardrada/Sigurdsson'dur (1047–66). İmparatorluğun kültürel etkileşimini Şekil 7.1 de gösterebiliriz.

Şekil 7. 1. İmparatorluğun Kültürel Etkileşiminin Gösterimi

İmparator I. Aleksios'un Müslüman Türkler tarafından ele geçirilen toprakları geri almak için Papa'dan yardım istemesi Haçlı Seferlerinin başlamasına neden olur. Müslüman dünyasında halen kullanılan Haçlı zihniyeti tabirinin arka planında bu seferler vardır. Konstantinopolis kenti 1204 yılında IV. Haçlı Seferi'ne katılan Haçlılar tarafından firari prens Aleksios'un hapisteki babasıyla birlikte tahta geçmesine yardımları karşılığında vaatlerini yerine getirememesi neticesinde yağmalanır. İmparatorlukta Hıristiyan kutsal emanetleri, kültürel ve sanat eserleri Batı Avrupa'ya taşınır. Günümüzde Batı Avrupa'daki çeşitli ülkelerde bu eserlere rastlanmaktadır. Başkentlerinin yağmalanması Nicol'un (2003) belirttiği gibi İznik Rum İmparatorluğu'ndaki hükümdarların Antik Helen kültürüne yönelerek sahiplenmelerine ve halkın Ortodoks kilisesi etrafında kenetlenmesine neden olur. Yunan halkı ve kültürünün başkentlerinin yağmalanmasından sonra oluştuğunu diyebiliriz. Ortodoks Kilisesi 1204 yılında vuku bulan yağmalamayı Büyük İhanet olarak tanımlar. Günümüzde bu olayın etkileri devam etmektedir.

İmparatorluğun kültürel etkisi Palaiologos döneminde siyasal gücüne ters orantılıdır. İmparatorluk yıkılmaya yüz tutarken Venedik ve Floransa üzerinden Batı kültürüne tesir eder. Bu konuda 1439 yılındaki kiliseler arasındaki Birlik Görüşmelerinin yapıldığı Floransa Konsili'ne katılan Neoplatonist filozof Georgios Gemistos Plethon'un görüşlerinden etkilenen Floransa Lordu Cosimo di Giovanni de' Medici'nin (1434–64) 1455 yılında Floransa'da Platon Akademisini kurmasını örnek olarak verebiliriz. Plethon vefat ettikten sonra 1465 yılında mezarı İtalyan Condottieri/Paralı Asker Sigismondo Pandolfo Malatesta tarafından Rimini'ye kaçırılarak Tempio Malatestiano Kilise'ne defnedilir. Lahdinin üzerinde "Gemistos

Byzantinus philosophus suo tempore Princeps/Zamanın baş filozofu Bizanslı Gemistus” yazmaktadır.

Plethon’un Edirne’deyken Yahudi filozof Elisha/Elissaios’un etkisinde kaldığı bilinmektedir. Şeyh Bedreddin’in de Edirne kaldığı bilinmektedir. Nasıl ki aralarında kilometrelerce mesafe olan İngiliz John Wycliffe’in görüşlerinin Çek reformcu Jan Hus’u etkilediği görüşü kabul ediliyorsa, bize göre her ne kadar aynı zamanda olmasa da Edirne kentinde bulunmaları ve ilişki halindeki iki sınır devletinde yaşamaları münasebetiyle Plethon ve Şeyh Bedreddin’in ülkelerinde reform önermeleri görüşlerinde etkileşim olduğu kanaatini hâsıl etmektedir. John Wycliffe (1328–84), Jan Hus (1369–1415), Georgios Gemistos Plethon (1355–1452) ve Şeyh Bedreddin’in (1359–1420) dinde reform önermeleri dikkati çekmektedir. İlerleyen dönemlerde tarafımızca yapılacak çalışmalarda buldukları toplumun siyasi, ekonomik ve dini durumu göz önüne alınarak tetkik edilmesi düşünülmektedir. Öyle ki Plethon, eceliyle vefat ederken Şeyh Bedreddin isyan ile suçlanarak idam edilmiştir. Plethon ve Şeyh Bedreddin’in ortak ve farklı yönlerini aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

- Plethon’un Nomoi/Yasalar kitabı Konstantiniyye Ortodoks Patriği II. Gennadios tarafından sakıncalı bulunup yakılarak ortadan kaldırılmıştır.
- Şeyh Bedreddin’e isnat edilen Varidat kitabı da ortadan kaldırılmak istenilmiştir. Günümüze gelen nüshalarının ilerleyen zamanlarda Şeyh Bedreddin’in görüşlerine ilave yapılarak değiştirildiği kabul edilmektedir.
- Plethon, arazi ve yönetim reformu önermiştir.
- Şeyh Bedreddin’in de arazi reformu önerdiği konusunda görüşler bulunmakla birlikte yazdığı eserler de böyle bir duruma hâsıl edilmemekte kâhyası Börklüce Mustafa’nın isyanında dile getirilmektedir.
- Plethon, Nomoi/Yasalar kitabında dinde reform önermek yerine Helenistik pagan unsurlar, Zerdüştlük ve Neoplatonizm felsefesini harmanladığı yeni bir din önermektedir.
- Şeyh Bedreddin kendisine isnat edilen Varidat kitabında vahdet-i vücûd anlayışı ve Bâtını öğretiler hâkimdir. Mevcut dini öğretilerin dışında fikirleri vardır. Hıristiyanları ve Yahudileri kucaklayan yaklaşımıyla mevcut medrese temelli Ortodoks Müslümanlık görüşüne ters düşmektedir ve bu yaklaşımıyla dinde reform önermektedir diyebiliriz.

İmparatorluğu tanımlamak için kullanılan Bizans kelimesi günümüzde Batı dillerinde karmaşık, dolambaçlı, çetrefilli, girift, zor anlaşılır, gizli ve iç içe geçmiş yapıları anlatmak için sıfat olarak kullanılmaktadır. Türkçede Bizans Oyunları, Bizans Entrikaları, Köhne Bizans, Bizans Zihniyeti vb. tabirler güvenilmez, düzenbaz, çürümüş vb. manalarda kullanılırken Özer'in (2006) belirttiği gibi Türk sporunun üç büyük lokomotifini İstanbul takımları Beşiktaş Jimnastik Kulübü (BJK), Galatasaray Spor Kulübü (GS) ve Fenerbahçe Spor Kulübü (FB) rakip Anadolu takımları taraftarları tarafından Bizans takımları olarak adlandırılmaktadırlar. Bu konuda aşağıda belli başlı örnekleri verebiliriz;

- Morgan'ın (2010) belirttiği İngiliz yazar John Ronald Reuel Tolkien tarafından yazılan Yüzüklerin Efendisi isimli üçlemenin sinemaya uyarlanan filmlerini yöneten Peter Jackson'ın hikâyenin geçtiği şehir olan Muhafız Kulesini canlandırırken Konstantinopolis'in Orta Çağ tasvirlerinden geniş ölçüde faydalanması ve hikâyede Doğu'dan gelen güçlerin tehdidi altındaki Gondor Krallığı, imparatorluğun gerileme dönemini hatırlatması,
- Betancourt'un (2019) belirttiği ABD Las Vegas kentindeki kumarhanelerde imparatorluk binalarının uygulanmaları,
- Lifshitz'in (2019) belirttiği gibi ayı oyuncusunun kızı imparatoriçe Theodora ve sinemaya uyarlanması,
- Pitarakis'in (2019) belirttiği gibi Yunan tarih yazımı ve Yunan sokak sanatında imparatorluk temalarının ikonagrafik kullanımı,
- Ekim'in (2019) belirttiği gibi Türkçe ders kitaplarında imparatorluk imgesinin yansımaları,
- Karakaya'nın (2019) belirttiği gibi Türk romanlarında imparatorluk imgesi ve en değerli mücevheri olan Ayasofya'nın yansımaları,
- Demirtiken'in (2019) belirttiği gibi imparatoriçe Theodora'nın ihtiras ve güç sahibi eril güç olarak romanlarda betimlenmesi,
- Swist'in (2019) belirttiği gibi metal müzik grupları tarafından Bizans imgesinin kullanılması,
- Theodorelis-Rigas'ın (2019) belirttiği gibi çizgi roman dünyasında imparatorluk imgesinin kullanımı,
- Fasolio'nun (2019) belirttiği gibi video oyunlarında Bizans imgesinin kullanımı

- Alışık'ın (2019) belirttiği gibi Konstantinoupolis'un edebi şehir olarak kabul edilmesi ve yansımalarıdır.

Ortodoks Kilisesi'nde uygulanan ve Orta Çağ'da Selanik Metropoliti III. Gregorios Palamas (1347–59) tarafından geliştirilen İsihazm öğretisinin kökeni için III. yüzyılda Mısır'daki keşişlerin İsa Duasını derin düşünerek zikretmelerine dayandığı belirtilmektedir. Bu durum İslam dünyasında tarikatlardaki zikir çekmenin kökeninin bu uygulama olarak kabul edilebileceğini göstermektedir. Aksi olarak İsihazm öğretisinin XIV. yüzyılda uygulanması ve kökeni kabul edilen III. yüzyıldaki Mısır uygulaması ile arasındaki süreçte benzer bir Hıristiyan öğreti bulunmaması ve zamansal kopukluk gözönüne alınarak İslam dünyasında tarikatlardaki zikir çekmeden etkilendiği de söylenebilir. İmparatorlukta Araplar ve Türklerden etkilenmiştir. Bu konuda aşağıda vereceğimiz iki örnek dikkati çekmektedir;

- Autokrator Teofilos'un Abbasilerin Bağdat'taki sarayı örnek alınarak yaptırdığı Byras Sarayı,
- Aynoroz yarımadasındaki Kutsal Athos dağında bulunan Koutloumosiou Manastırı adından da anlaşılacağı gibi banisinin soyu Rum Sultanlığını kuran Kutalmışoğlu Süleyman Şah'a dayanan bir Selçuklu Türkü olması verilebilir.

İmparatorluk ile Rum Sultanlığı ve Türkmen Beylikleri döneminde kültürel etkileşim yollarını ana hatlarıyla aşağıdaki şekilde belirtebiliriz:

- Evlilik: Farklı ırktan kişilerin evlenmesi,
- Din değiştirme: Farklı dine mensup (Kitabi, Şamanist vb.) kişilerin dinlerini değiştirmeleri,
- Bektaşilik: Hıristiyan ahalinin özellikle Müslümanlığın Bektaşilik tasavvufi ekolüne geçmeleri,
- Komşuluk: Farklı dine ve ırka mensup kişilerin aynı coğrafyada yaşamaları,
- Dil: Komşu olan kişiler arasında ve Türk devletlerinin hem imparatorluk hem de Batı ülkeleriyle anlaşmalarını Grekçe yapmalarının etkisi,
- Ticaret: Farklı dine ve ırka mensup kişilerin karşılıklı alım-satım yapmaları,
- Denizcilik: Hıristiyan Rum ve Levanten ahalinin Müslümanlara denizciliği öğretmeleri,
- Devşirme uygulaması: Osmanlılarda uygulanan devşirme yöntemiyle alınan küçük çocukların ilerleyen yıllarda aileleriyle irtibat kurmaları,

- Balkan aristokrat ailelerinin timar sistemine katılımı: Balkanlar fethedildiğinde Hıristiyan aristokrat ailelerin timar sistemine alınması,
- Konstantiniyye'nin fethinden sonra imparatorluk asilzadelerinin devlet yönetimine katılmaları: İmparatorluk Palaiologos hanedanı üyeleri ve asilzadelerin Osmanlı Devleti içinde önemli görevlere getirilmesidir.

Türkiye Cumhuriyeti Bayrağının kökeni olan Osmanlı Devleti'nin bayrağının menşei konusunda Yıldız ve Hilal şekillerinin günümüzde Müslüman sembolleri olarak görülmesine rağmen antik Bizans kenti Ay Tanrıçası Artemis/Diana'ya adandığından dolayı bayrağının kırmızı zemin üzerinde Hilal olduğunu ve imparator I. Konstantin tarafından 330 yılında Nova Roma/Konstantinopolis adıyla yeniden kurulduğunda kentin Meryem Ana'ya adandığından dolayı Meryem Ana'yı simgeleyen sekiz köşeli yıldızın kentin bayrağına eklendiği belirtilmektedir. Böylelikle kırmızı zemin üzerinde beyaz Hilal ve Yıldızın Konstantinopolis kentinin bayrağı olduğu söylenmektedir. Osmanlı Devleti'nde 1793 yılında donanma için bu bayrağın benzeri kullanılırken 1844 yılında beş köşeli yıldız olarak kullanılmış ve 5 Haziran 1936 yılında da Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bayrağı olarak kabul edilmiştir. Bu konudaki bilgiler Anonymous (2023) kaynağından faydalanılarak oluşturulmuştur.

Crowley'in (2011) belirttiğine göre Türk Kızıl Elma efsanesi Ayasafoya'nın önündeki sütun üzerinde doğuya dönük olan at üstündeki bronzdan Ioustinianus heykelinde elinde tuttuğu üzerinde haç bulunan küreden (Şekil 7. 2) esinlenilerek doğduğunu belirtmektedir. Muhtelemen zamanla güneş ışınlarından dolayı autokratorun elindeki kürenin kızıl renk olma durumu bu olayı izah etmede yardımcı olabilir.

Şekil 7. 2. Iustinuanus Heykeli ve Kızıl Elma Efsanesi (a) Ioustinianus Sütunu ve Heykel, (b) Heykelin Budapeşte Kütüphanesindeki Çizimi, (c) Heykelin Canlandırması (Anonymous 2023m)

4. 4. Doğu Roma'dan Osmanlı'ya Mülkiyet Etkileşimi

Çalışmamızda aynı coğrafyada hâkimiyet süren iki farklı din ve kültürün temsilcisi olan Doğu Roma [Bizans] İmparatorluğu ile Osmanlı Devleti Mülkiyet etkileşimi konusu açıklanmaktadır. Mülkiyet etkileşimi Pronoia–Tımar, Yönetimsel, Kadastral (İndiksiyon–Tahrir), Vergilendirme, Miras ve Vakıf alt başlıklarında tetkik edilmiştir.

4. 4. 1. Pronoia–Tımar Etkileşimi

Antik dünyadan itibaren askeri amaçlı toprak tahsisi yapılmaktadır. Bu konuda Balkan (1943) Babil İmparatorluğu, Tosun ve Yalvaç (1975) Hammurabi Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanında, Maiocchi (2018a) Akkad İmparatorluğu, Maiocchi (2018b) Sümer III. Ur Hanedanı, Devecchi (2018) ve Barbato (2018a, 2018b, 2018c, 2018d) Assur İmparatorluğu, Jursa (2018a, 2018b) Yeni Babil ve Pers İmparatorlukları ve Weber (2022) Asur, Babil, İsrail, Pers, Mısır, Antik Yunan, Helenistik ve Roma uygarlıklarında bu tarz uygulamaların olduğunu belirtmektedirler.

Roma İmparatorluğu'nda sınırlara konuşlandırılan belirli bir toprakla idame ettirilen ve doğrudan saraya bağlı limitanei adlı asker çiftçiler denilen limes ordular

sistemi mevcuttur. I. Konstantin tarafından Barbar atlılarının sınır ihlallerini önlemek amacıyla sınırlara müstahkem kaleler yapılarak toprak ihdas edilen asker çiftçiler bu kalelerin etrafından savunma amacıyla konuşlandırılmaya devam edilir. Aynı zamanda toprak ihdası karşılığında Barbar kavimlerden Beneficium olarak kabile şefi liderliğinde iskân edilen Federeler/Feoderati birlikleri de bulunmaktadır.

Thema sistemi kuruluncaya kadar müstahkem sınır kalelerinde görev alan askerlere tahsis edilen mülklerin olduğu Ioustinianus Kanunlarından tespit edilmektedir. 584 yılında kurulan Ravenna ve 591 yılında kurulan kuzey Afrika Eksarhlıkları ileride kurulacak olan Thema sisteminin öncülüdürler.

Her ne kadar bazı kaynaklarda thema sisteminin kurulumu Herakleios zamanına tarihlense de çalışmamızda Güneş (2021) dikkate alınarak themaların kesin olarak var olduğu tarihler dikkate alınmıştır. II. Konstans döneminde Arap saldırıları karşısında thema sisteminin oluşturulmasıyla belirlenen yerlere asker çiftçiler yerleştirilir. Öyle ki artık sadece sınır bölgeleri değil thema bölgesindeki devlet arazilerine asker çiftçiler yerleştirilerek imparatorluk askeri bir hüviyet kazanır.

IX. Konstantin dönemine tarihlendirilen pronioia sistemini thema sisteminde asker çiftçilere ömür boyu tahsis edilmiş olan arazileri tanımladığını düşünmekteyiz. Kanaatimizce bu kapsamda thema sisteminden farklı bir sistem gibi düşünülmemeli bilakis thema sistemi içerisindeki detay olarak kabul edilmelidir. Öyle ki 1071 yılındaki Malazgirt Savaşı'na kadar devam eden thema sistemi bu tarihten sonra bölgeleri coğrafi olarak tanımlamak için ismen kullanılmıştır. Komnenos hanedanı döneminde daha küçük bölgesel thema sistemi ile bir ilgisi olmayan yalnızca ismen thema diye adlandırılan Neokastron teması gibi uygulamalarda vardır.

Laskaris hanedanı yönetimindeki Nikaia/İznik Rum İmparatorluğu döneminde ilk başlarda yerel arhonlar bağımsızlıklarını ilan etmişlerse de bunların ortadan kaldırılmasıyla imparatorlukta birlik sağlanır ve yerel hanedanların ortaya çıkmaması için hâlihazırda hanedanın direkt yönetiminde uygulanan pronioia sistemi imparatorluk topraklarının genelinde uygulanır ve paroiki, serf gibi çalışır. Bir nevi devlet Akritai/Uç devleti olarak organize edilir.

Konstantinoupolis Grek (Bizans) İmparatorluğu döneminde VIII. Mikhail tarafından tahtını korumak için pronioia sistemi özellikle Laskaris yanlısı Anadolu'da bozular. Bunun doğal sonucu olarak da Anadolu Türk akınlarına açık hale gelir. 1349 yılında VI. Yannis tarafından Mora Despotluğu hanedan üyeleri için bir apanage/dirlik olarak kurulur. 1354 yılından önce Sırp ve Bulgar saldırıları neticesinde Trakya ve

Balkanlarda pronoia sistemi bozulmuş olan imparatorlukta Osmanlı Türklerinin Avrupa'ya ayak basması ve hanedan üyeleri arasındaki çekişmeler neticesinde sistem sadece Mora Yarımadasında sürdürülebilir hale gelir.

İslam dininde peygamber ve halifeler döneminde de fethedilen yerlerdeki terk edilen metruk arazileri canlandırmak amacıyla kullanımı savaşa katılan komutanlara ihdas edilmiştir. İslam Peygamberi ve Halifeler döneminden sonra kurulan hanedanlardan Emeviler, Well (2007) tarafından başkentlerini imparatorluk sınırına yakın ve imparatorluk etkisine açık Şam kentini seçmeleri nedeniyle Neo-Bizans İmparatorluğu olarak tanımlanır. Vryonis (2020) Emevilerin imparatorluğun vergi sistemi, bürokrasi, anıtsal mimari ve var olan kanunların devamlılığı hususunu içeren idari ve siyasi pratiklerini benimsediklerini belirtir. Bu konuda dikkat çeken bir örnek olarak Emeviler'de 692 yılına kadar imparatorluk para normunun kullanılmasıdır. Emevilerde de aynen imparatorlukta kraliyet mülkleri gibi halifenin şahsi kullanımına ait araziler vardır. Aynı zamanda muhtemelen Romalıların etkisiyle uygulanan ve halifelikte dirlik olarak sivil ve askeri yöneticilere verilen arazilere ikta adı verilmiştir ve sadece Araplara tahsis yapılmıştır.

Emevileri İran coğrafyasından aldığı destekle yıkarak başa geçen Abbasiler, başkentlerini İran sınırına yakın yeni kurdukları Bağdat kentini seçtiklerinden dolayı Well (2007) tarafından Neo-Sasani İmparatorluğu olarak tanımlanır. Abbasiler zamanında ikta sistemi Emevilerin sadece Araplara uygulamasının aksine Acem, Berberi ve Türk tüm görevliler için uygulanır. Demirci'nin (2003) belirttiği gibi 945 yılında Büveyhoğullarının Bağdat'a girmesi iktanın tarihi seyirini değiştirerek sistemin askerileşmesine neden olur. Aynı zamanda Gulam orduları uygulamasını da beraberinde getirir. Bu durum ikta uygulamasının Büyük Selçuklular da vezir Nizamülmülk tarafından hâlihazır da var olan kentlerin ve etrafının göçebe Türkler tarafından tahrip edilmesini önlemek ve reayayı korumak için yeni fethedilen coğrafyaya yönlendirilmesinde kullanılır. Böylelikle sınır boyunda düşmanla çarpışarak yeni toprakların fethini hazırlar.

Rum Sultanlığı doğal olarak bünyesinden çıktığı Büyük Selçukluların toprak sistemini devam ettirir. Bu sistemin temel özelliği bahçe nitelikli arazilerin ve ağaçlar ile evlerin sahiplerinde özel mülk olarak kalmasına izin verilmesidir. Diğer mülkler sultana ait olarak devlet mülkü/miri arazi olarak kabul edilir. Aynı zamanda dini ve hayır amacıyla vakfedilen vakıf arazileri de bulunmaktadır. Elbette ki miri arazilerden bir kısmı sultanın kullanımına ait olarak kabul edilmekte bu Has arazi olarak

isimlendirilmektedir. Gayrimüslim sahiplerinin elinde kalmasına izin verilen ve karşılığında koruma ve yaşatma hakkı için alınan haraç vergisinden dolayı Haracî arazilerde bulunmaktadır. İktalar, irsi olarak sürmekte ve ikta sahibi verilen topraklarda sultan tarafından belirlenen belirli miktarda vergiyi almakla yükümlüdür. İlhanlılarda, ikta sistemini Moğol geleneği ile birleştirerek devletlerinde uygulamışlardır. Rum Sultanlığı, İlhanlı tahakkümü altına girdikten sonra verilen iktalar bir nevi Türklerdeki yurtluk niteliğinde olmuş ve bu durum Anadolu Beyliklerinin doğmasına ve feodaliteye neden olmuştur. Bu arada Mısır'da ikta Kölemen askeri sisteminde uygulanmaktadır.

İnalçık'ın (2019) belirttiğine göre fethettiği Hıristiyan topraklarında uygulanan Grek pronoia ve Sırp baştina sistemlerini aynen kabul eden Osmanlı Devleti Hıristiyan olan beyleri yerlerinde bırakır. Şunu da belirtelim ki pronoia ve baştina sistemleri memurlara maaş ödemenin ve böylelikle asker elde etmenin pratik yöntemidir. Tımar sistemi de Osmanlı Devleti'nde aynı amaçla kullanılır. Aynı zamanda İnalçık ve Quataert'in (2009) belirttikleri gibi Osmanlı Devleti fetihlerin etkisini yumuşatmak için proniar, voynuk ve martolos gibi adlarla bilinen fetih öncesi askeri grupları da çoğu zaman kendi sistemlerini içine alır. Aynı durum Müslüman Türk Beyliklerinden alınan topraklarda da uygulanır. Pronoia/baştina ve tımar sistemleri köy topluluklarının ayakta kalmasını amaçlamaktadır ve toprağa bağımlıdır.

Osmanlı Devleti fethettiği topraklardaki pronoia/baştina sistemini bünyesinden çıktığı Rum Sultanlığı ikta ve yurtluk sistemiyle harmanlayarak patrimonyal devlet sisteminde sultanın merkezde olduğu ve feodalitenin oluşmasına engelleyecek biçimde askeri yükümlülükler içeren Tımar sistemi olarak kullanır. Tımar sistemini Rum Sultanlığında kullanılan Gulam ve Memluklerde kullanılan Kölemen askeri sistemlerinin evrilmiş hali olan patrimonyal devlet anlayışında sultanın merkezde olduğu feodalite oluşmasını diye fethettiği topraklardaki Hıristiyan tebaasından siyasi ve askeri alanda devşirme usulüyle yeniçeri sistemiyle uyumlu hale getirir. Osmanlı devleti patrimonyal bir devlet olduğu için tımar sisteminde sultan askeri yararlılığa dayanarak istediği şekilde davranabilmektedir. Burada patrimonyal devlet tabiri mutlak iktidar sahibi hükümdarın devlet ve tebaayı babadan kalmış bir mülk (patrimony) olarak algılayarak kendisi dışında bir otorite tanımadığı keyfi yönetim sistemini belirtmek için kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nde sultanın kullanımına ayrılan aynen imparatorun kullanımına ait olan topraklara kraliyet mülkleri denildiği gibi has araziler vardır.

Netice itibarıyla Sırp baştina sistemi Grek pronoia sisteminin farklı isimlendirilmesi olduğundan ve Osmanlılar Balkanlarda ve Anadolu'da var olan toprak

sistemini kullandıkları için timar-pronoia etkileşimi olduğu söylenebilir. Nitekim Imber'in (2006) belirttiği gibi pronoia da timar da hükümdar tarafından bir askere yapılan bağışlardır.

Timar ve pronoia arasındaki benzerlikler;

- Askeri yükümlülük içerirler.
- Geri alınabilirler/İptal edilebilirler.

Timar ve pronoia arasındaki farklılıklar;

- Timar miras bırakılmazken pronoia miras yoluyla intikal edebilir.
- Pronoia sistemi feodal senyörlerin/lordların oluşmasına imkân tanırken Barkan'ın (1980g) belirttiği gibi Osmanlı timar sistemi feodal bir sistem olarak kabul edilemez ve Osmanlı Devleti'nin kendine özgü sosyal düzeni kuvvetle kurabildiği bölgelerde uygulanmıştır.

4. 4. 2. Yönetimsel Etkileşim

Doğu Roma İmparatorluğu ile Osmanlı Devleti merkezîyetçi, bürokratik ve pülokratik (yönetme erkinin maddi açıdan uygun kişilerce paylaşıldığı oligarşik sistem) bir devlettirler. Aynı şekilde her iki devlette meritokratik/liyakata dayalı yönetim ve irsi olmayan kadroya yönetme ve idare işi verilmiştir. Zamanla her iki devlette de bu sistem bozulur ve yıkılırlar.

Asya toplumları için Karl Marx tarafından 1850'li yıllarda önerilen Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) modeli Osmanlı toplumuna Divitçioğlu (2015) tarafından uyarlanmıştır. Ancak ATÜT konusu Sanayi Devrimi'ne ulaşamamış ve Ziraat Devrimi aşamasındaki ülkelerin geri kalmışlığını açıklama amacı güderken sanayileşmiş devletlerinde vaktinde Ziraat Devrimi aşamasında olduklarını coğrafi ve siyasi faktörlerden dolayı yeni ticari yolları aramalarının sanayileşmelerine etken olduğu olgusunu göz ardı etmektedir. Bu kapsamda Osmanlı Devleti, Doğu Roma İmparatorluğu ve öncelleri toplumları açıklanmakta yetersiz kalmaktadır.

Dünya tarihini Cipolla (2021) tarafından belirtildiği gibi Avcı-Toplayıcı Halklar ile Ziraat ve Sanayi Devrimlerinden müteşekkil kabul edersek yazıyı bulan Sümerler ile XVIII. yüzyıl arasındaki toplum ve devletleri Ziraat Devrimi aşamasında kabul etmeliyiz. Çelik ve Dağ'da (2017) bu durumu Fizyokrat düşünce etkisi ile Tarımsal Kapitalizm olduğunu belirlemektedirler. Her iki devlette Ziraat Devrimi aşamasındaki toplumda en çok artı değer üreten toprağı gözetim altında tutarak üretimin aksamaması için çift hane/zugo-kefalia sistemiyle üretim sağlamışlardır. İnalçık (2021c) Kıbrıs'ın

hem imparatorluk hem de Frank, Venedik ve Osmanlı Türk yönetiminde aynı toprak sisteminin isim değiştirerek kullanıldığını belirtmektedir. Benzer şekilde İnalçık'ın (2019) belirttiği gibi Osmanlı Devleti'ndeki çift-hane sistemi Doğu Roma İmparatorluğu'nda zugo-kefalia olarak adlandırılmıştır ve zirai toprakların raiyyet çiftliği denilen ufak aile tarım birimine bölünerek reaya tasarrufuna verilmiştir.

Kala'nın (2021) belirttiğine göre Osmanlı Devleti'nde iktisadi ve sosyal hayatı düzenleyen ihtisap ve esnaf ile ilgili genel kanunnameler üretimin halkın ihtiyacını karşılaması ve tüketici için uygun bir fiyat belirlenmesidir. Bu durum aynen imparatorlukta Eparkhos kitabı ile uygulanan sistemdir. Aynı sistemi Güneş'de (2015) başka bir devlete bağımlı olmamak için ihtiyaç duyulan her şeyin iç pazarda üretilmesi politikası otarşi olarak açıklar. Ziraat Devrimi aşamasındaki tüm devletlerde bu uygulama görülmektedir ve Osmanlı Devleti'nde de bu sistem uygulanmıştır. Bu sistem fiskalizm/gelircilik olarak adlandırılır ve tek amacı her durumda kamu gelirlerini azamiye çıkarma çabasıdır.

Elam (2022) imparatorlukta X-XI. yüzyıllarda eyaletlerde yöneticilik sorumlulukları da bulunan krites/hâkim (κριτής, çğ. κρίται), unvanını taşıyanların Osmanlı Türk egemenliği altında da konumlarını koruduklarını belirtir.

Doğu Roma İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti arasındaki yönetsel etkileşimi aşağıda maddeler şeklinde belirtebiliriz:

- Her iki devlette de Konstantiniyye kenti başkent olduğundan dolayı özel bir önem arz eder.
- Her iki devlette de zanaatkâr ve esnaflar sıkı bir şekilde denetlenir ve burjuva sınıfının oluşması engellenir.
- Başkent halkının isyan ederek yönetimi devirmemesi için ekmeğe ulaşımının aksamamasına özen ihtimam gösterilir.
- Halkın ve ordunun temel gereksinimini oluşturan hububat üretiminin aksatmayarak açlık yaşanmaması için özel önem gösterilir.
- Devletin resmi dini öğretisinin dışında bir öğretiyi kabul etmemesi her iki devlette de genel politika olur. Bu kapsam da imparatorluk Hristiyan tebaasını Konstantinoupolis Patriği ile kontrol ederken Osmanlı Devleti Konstantiniyye'de ikamet eden Şeyhülislam ile Müslüman tebaasını kontrol etmektedir.

- İmparatorlukta Yeşiller ve Maviler at yarışı grupları varken Osmanlılarda bu durum Lahanacılar ve Bamyacılar olarak var olur.
- Nasıl ki imparatorluk Venedik ve Cenevizliler başta olmak üzere İtalyan Cumhuriyetlerine vergi indirimini yapmışsa Osmanlılarda imparatorlukta fethettikleri topraklarda İtalyan Cumhuriyetlerine var olan vergi indirimini içeren ticari imtiyazlar verirler.
- Kişiler yaşadıkları yerlerdeki yanlış uygulamalar (zorbalık, yağma vb.) için yetkililere şikâyet edebilirler.
- Her iki devlette de ince bir kolonizasyon ve sürgün yöntemi kullanılır.
- Her iki devlette bürokratik ve pülokratik bir devlettir.
- İmparatorlukta uygulanan dini iktidar üzerinde imparatorun etkisel yönetimi olan Sezaropapizm, Osmanlılarda Sultanislamizm olarak devam eder.
- İmparatorlukta dynatos/güçlü ve Osmanlılar da ekâbire karşı devlet penetes/fakir (zayıf) köylüleri daima koruma politikası uygulamıştır.
- Her iki devlette de malların satımına ve elde edilen kâr miktarına sınırlama konulmaktadır.

4. 4. 3. Kadastral (İndiksiyon–Tahrir) Etkileşim

Doğu Roma İmparatorluğu'nda her on beş yıllık bir süreci içeren indiksiyon döneminde gayrimenkuller ve üzerindeki menkullerin kaydı yapılırken Osmanlı Devleti'nde aynı şekilde tahrir sistemiyle Mufassal Defterlerde kaydı tutulurdu. Bu defterlerin idari birimlere (sancak, kaza, nahiye) göre tasnifiyle Defter-i Hakani listeleri oluşturulurdu. Hem imparatorluk indiksiyonu hem de Osmanlı tahrirleri çağının kadastrolarıdır ve plansız/haritasız kadastro olarak kabul edilebilirler. Aynı durum İngiliz tarihindeki İngiltere Kralı I. William Fatih (1066–87) tarafından 1085–86 yılları arasında tamamlanan Domesday Book/Kıyamet Kitabı ile Japonya'da 1583'ten başlayarak daimyo Toyotomi Hideyoshi (1585–98) gözetiminde çeltik tarlalarının dökümü yapılan en kapsamlı toprak incelemesi olarak ayrıntılı haritalarında bulunduğu zenginliğin nasıl dağıldığı konusunda fikir veren 1598'e kadar tamamlanan Japonya'nın Domesday Book'u olarak tanımlanan kayıtlarla benzerlik göstermektedir. Zamanının bu tarz çalışmalarında standart ölçü ipiyle ölçümler yapılmaktadır. Örneğin imparatorlukta Rice'ın (2002) belirttiğine göre apographeus ismi verilen görevlinin önünde, öküzlerle çekilen, uzunluğu önceden belirlenmiş ipler kullanılırdı.

İmparatorlukta Laiou ve Morrisson'nun (2020) belirttiklerine göre kadastro ölçümleri otuz yılda bir güncellenmektedir. Vryonis'in (2020) belirttiği gibi Osmanlı sarayında hizmet eden Hıristiyan kâtipler vilayetlerde hazine için yapılan kadastrolarda başat bir rol oynarlar. İnalçık (2009) hem İslam hem de Roma hukukunda toprak mülkiyetinin rakabe/abusus veya dominium eminens, tasarruf/usus veya tasarruf ve istiğlal/fructus ya da intifa/yaralanma olan üç temel unsuru olduğunu ancak bu üç unsurun İslam hukukunda birbirinden bağımsız olarak ele alındığını belirtir. Osmanlı dini makamları miri arazilerin fiili tasarruf ve intifa haklarının çiftçiye tam olarak emanet/tefviz edilen tarım arazisi görüşündedirler. Weber'in (2022) belirttiği gibi antik dünyadan (Mısır, Roma) itibaren devlet topraklarının parsellenerek kiraya verildiği uygulama mevcuttur.

Her iki devletteki kadastral (indikasyon-tahrir) etkileşimini aşağıdaki şekilde belirtebiliriz:

- Mülk edinme hakkına sahip olma,
- Mülk sınırlarının kayıt altına alınarak korunması,
- Mürtedin mülklerine el konularak mirasçılardan doğru imana sahip olana mülkün teslim edilmesi,
- Pagan/putperest tapınaklarının kapatılarak mülklerinin hazine adına müsadere edilmesi,
- Varisi olmadan ölen kişilerin mülkünün hazineye kalması,
- Malikin mülkü üzerinde tam yetkiye sahip olması,
- Malikin ancak mülkünü terk ederek yabancılaşmasını sağladığında mülkiyet hakkını kaybetmesi,
- Mülkün bedelinden azına satımını engelleme,
- İmparatorlukta on beş yıllık bir süreyi kapsayan indikasyon ile mülk sayımı yapılırken Osmanlılarda yeni fethedilen ve Müslüman Beyliklerden alınan topraklarda arazi tahririnin yapılması,
- Özel Mülk satımının yasak olmaması,
- Kaçak bir köleyi saklamak veya birisinin kölesini saklamamanın suç olması,
- Kraliyet-Has arazilerin kiralamasında mülkteki köle, hayvan, yapıların durumu, teçhizatların tespitinin yapılması,
- Sürgün mahkûmlarının madenlerde çalıştırılması,
- Madencilerin, serf/reaya gibi toprağa bağlı olması,

- Serf ile reaya arasındaki benzerlik;
 - Toprağa bağımlıdır ve buldukları yerleri terk edemezler.
 - İrsidir ve kaçak olanlar yakalanınca bağı olduğu toprağa geri döndürülür.
 - Toprağa ektiği ürün üzerinde mülkiyet hakkı vardır.
 - Şahsi mülke sahip olabilirler.
 - Efendilerinin izni ile evlenebilirler.
 - Başka birisine ödünç verilemezler.
 - Kamu düzenini ihlal ettiklerinde yargılanırlar.
- Kiracı ile Ortakçı arasındaki benzerlik;
 - İrsidir.
 - Her ikisi de toprağı kiralar.
 - Toprağa ektiği ürün üzerinde mülkiyet hakkı vardır.
 - Mülk sahiplerinin kendisinden talep edilmediği sürece kirayı ürün olarak isteyebilme ve para olarak isteyememe durumu vardır.
 - Şahsi mülke sahip olabilirler.
 - Uzun süreli kiralama yoluyla malik olamazlar.
 - Kamu düzenini ihlal ettiklerinde yargılanırlar.
- Kölelerin, toprağa bağı olmamaları ve satılabilmeleri,
- Arazi ve vergi ödemelerinin bölge kayıtları ve arşivlerine uygun olmazsa geçersiz olması,
- İmparatorlukta serf yükümlü oldukları angaryaları yapmak zorundayken Osmanlılarda reaya yükümlü oldukları angaryaları aynı ödeme ile yapabilmektedir.
- Kölelerin şahsi mülklerinin olmaması durumu,
- Bir köylünün başka bir köylü için borçlanması özellikle vergi ödemesinde yasaklanması,
- İmparatorlukta mazeret gösterilmeden iki yıl ekilmeyen arazilerin sahiplerinin elinden alınması durumunun Osmanlı Devleti'nde üç yıl olarak uygulanması,
- İssız arazileri ihya edenlere vergi muafiyeti sağlanması,
- Ormanlık alanların gerekli görüldüğünde kiralanabilmesi,
- Tahrir ve indiksiyon yeni alınan topraklarda hemen yapılması ve çiftçilerin ehl-i zimmet sıfatıyla oraları şenlendirme için yerlerinde bırakılması,

- İmparatorlukta kırk adımlık ölçü birimi stremma'ya Osmanlı Devleti'nde dönüm denilmesi,
- Her iki devlette de arazi ölçümünün telmihan diye adlandırılan ölçü ipi ile yapılması,
- Mülkü kullanan hiç kimsenin mülkün sınırlarını genişletmemesi söylenebilir.

4. 4. 4. Vergilendirme Etkileşimi

Her iki devlette Ziraat Devrimi aşamasındadırlar. Ziraat Devrimi aşamasındaki toplumlar ve devletlerde doğal olarak en büyük kazanç topraktan elde edilen zirai ürünlerden sağlanmaktadır. Yönetici zümre veya diğer bir deyişle hükümdar bu kapsamda hem topraktan daha çok verim alınması hem de kendisine bağlı yönetici zümrenin sağladığı askerlerle toprakların korunması yoluna gitmiştir. Diğer bir deyişle devlet ekonomi ve ordu konusunda toprağa bağlı bir toplumdandır. Bu durumu tarıma dayalı kolonicilik olarak adlandırılabiliriz. Doğal olarak Ziraat Devrimi aşamasındaki bir ülkenin en büyük kazancını ürünün elde edildiği topraktan alınan vergi oluşturmaktadır. Vergilendirme konusunda İnalçık (2021d) Roma İmparatorluğu'ndaki k(c)olon, Galya'daki mansus, Doğu Roma İmparatorluğu'ndaki zeugarion ve Osmanlı Devleti'ndeki çift-hane sisteminin çift öküz-saban teknolojisine dair vergilendirme birimi olarak kabul eder. Bu durumda Doğu Roma İmparatorluğu ve Osmanlı Devleti'nin vergilendirme konusunda birbirini takip ettiklerini söyleyebiliriz. Çiftlik alanı bölgelere göre farklılık göstermektedir.

Barkan'ın (1980d) belirttiği gibi “en iyi vergi halkın öteden beri vermeye alışık olduğu vergidir” düsturuyula Osmanlı Devleti'de kendilerinden önceki hükümdarların saldıkları vergileri aynen muhafaza eder. İnalçık (1959) ve Kazıcı'nın (2005) belirttikleri gibi Fatih Kanunnamesinde resm-i çift, reayanın sipahiye karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu yedi kulluk hizmetinin (üç günlük şahsi hizmet karşılığı 3 akçe; Orak yani bir araba ot karşılığı 7 akçe; Döğen yani yarım araba saman karşılığı 7 akçe; bir araba/kağrı odun karşılığı 3 akçe; boyunduruk/araba ile hizmet karşılığı 2 akçe) karşılığı 22 akçe ödemekle yükümlüdür. Bunun imparatorlukta karşılığını Laiou ve Morrisson (2020) Makedonia topraklarında neredeyse tüm köylülerin yılda 12 ile 24 gün veya tek seferde 52 günlük angarya yükümlüğü olduğunu belirtmektedirler.

İnalçık'ın (1959) belirttiğine göre Fatih Kanunnamesinde çift resmi birtakım hizmetlerden ibaret olmasına rağmen XVI. asırda feodal hizmetlerle münasebeti unutulmuş nakdi maktu bir arazi vergisi olduğuna inanılacak hatta Şeyhülislam

Ebusuûd Efendi tarafından şer'î vergiler arasında mütalaa edilerek Harac-ı Muvazzaf sayılacaktır.

Osmanlı Devleti'nde çift resmi, öşür, resim/rüsum (bağlardan, değirmenlerden, arı kovanlarından, balıkçılık, Pazar bac'ları, gerdek resmi, tapu resmi ve çeşitli para cezaları) ve avarız-ı divaniyye (devletin olağanüstü salmaları) vergileri alınmaktadır. Kazgan ve Arolat'ın (2009) belirttiğine göre Galata'daki Cenevizliler imparatora borç para vermek yanında, birçok verginin de mültezimliği/toplayıcılığını yapmaktadırlar. Sultan, fetihten sonra imparatorluğun ekonomik düzenini sürdürmüştür. Cenevizli vergi mültezimleri, Osmanlı Devleti'nde de bu görevlerini sürdürürler.

Her iki devlette de vergilendirme aşağıdaki şekilde yapılmaktadır:

- Vergiye tabii olan nüfus vergi döngü aralıklarıyla sayılmaktadır. Genel felakete maruz kalmış (doğa afetler) her bir şehir ve bölgede haritacılar etrafa genel ve ciddi bir inceleme sınır ihlali, arazi gasp etmesi yaşayanların hasar tespiti ve sınırları yeniden oluşturmak için görevlendirilir. Önceki kayıtlara göre arazinin her bir noktasının ölçülmesi, bağlar ve meyve ağaçlarının sayısının tespit edilmesi işlemleri yapılır ve kaydedilir. Güvenilir kişilerin şahitliği ve deliller ışığında yapılan kayıtlar kontrol edilir. Kayıtlarda vergi birimleri, vergiye tabii mülkiyet listeleri bulunmaktadır. Çorak ve ıssız alanlarda verimli topraklara katılarak değerlendirilmektedir. Mülkiyet sahibi ve toplumdan kaynaklanan şikâyetler müfettişler tarafında takip edilmektedir. Aşırı vergilendirmeden kaynaklanan haksızlığın giderilmesi ve mülk sahiplerinin rahatlatılması için ayarlamalar yapılmaktadır.
- Arazi sahibinin mülkiyetine sahip olduğu yerler, bulunduğu mevki (şehir, köy ismi vb.), konumu, en az iki komşusunun adı, arazinin miktarı/yüzölçümü, varsa üzüm bağı ve zeytin ağaçlarının sayısı, otlak ve ağaçlık alanların miktarı, kölelerin kökeni, yaşı, yaptığı hizmet, balık havuzu/dalyan, liman/deniz barınağı, tuzla, kiracı ve serflerin yaşı hakkında bildirimler yapması gerekir. Diğer bir deyişle vergiye tabii olan her şeyi ayrıntısı ile belirtmelidir.

Her iki devletin vergilendirme etkileşimini aşağıdaki maddeler şeklinde belirtebiliriz:

- Roma'daki iugum-caput, Doğu Roma'da stasis (mali olarak tanımlanan arazi mülkiyeti)-zugokefalai/zeugarion ve Osmanlı'da çift-hane sistemi olarak adlandırılır.

- Çiftin yarısı imparatorlukta voidion/boidion, Osmanlılar da nim/yarım-çift olarak adlandırılır.
- Çiftin yarısından da az toprağa sahip olanlar imparatorlukta aktemones, Osmanlılar da bennak olarak adlandırılır.
- Çiftin yarısından da az toprağı olan veya hiç toprağı olmayan yoksul köylü imparatorlukta pezos, Osmanlılar da mücerred/caba/kara olarak adlandırılır.
- İmparatorlukta modios toprak ölçüsü Osmanlılar da mudd olarak kullanılır.
- Her iki devlette de vergiler zorla toplanamaz.
- Capitatio vergisinin Yunanca karşılığı olan Kephaiton, Osmanlılar da İспенç/Baş vergisi olur.
- Tımar sahibinin ödemekle yükümlü olduğu avarız vergisine bad-ı hava denirken benzer bir vergi türüne imparatorlukta aërikon benzerliği vardır.
- Osmanlı Devleti'ndeki Otlak/mera vergisinin imparatorlukta karşılığı ennomion'dur.
- Mevat arazilerin ihya edilmesi hususunda imparatorlukta var olan uygulamalar Osmanlıları da etkilemiştir.
- Her iki devlette de zeugarion/çift-haneye konu serfin (paroiki)/reayanın kullandığı mülk irsi olarak babadan oğula/oğullara geçerken diğer mirasçılara intikal etmez. Yalnız oğlu olmaması durumunda müteveffanın kızı veya bir erkek kardeşi varsa yeniden tapu bedeli alınarak tercihan topraklara sahip olur.
- Her iki devlette de kiracı/ortakçı durumu da aynen zeugarion/çift-hane sahibinin durumu gibidir.
- Her iki devlette de devletin tuz konusunda bir tekeli vardır ve izinsiz kimse tuz alamaz veya satamaz.
- Her iki devlette de toprak kalitelerine göre vergiye tabi toprak miktarı ve vergi tutarı değişmektedir. Ekilen arazilerden vergilendirmede Bağ ve Bahçeler ayrı değerlendirilmektedir.
- Her iki devlette de güvenilir kişilerin şahitliği ve deliller ışığında yapılan kayıtlar kontrol edilir.
- Her iki devlette de muhtaç durumda olanlar yetkililer tarafından incelenerek karara bağlanır.
- Hiç kimse kendi mülkünün vergisi dışında başkasının vergisini ödemeye mecbur edilemez.

- Gerdek vergisi alınır.

4. 4. 5. Miras Etkileşimi

Hıristiyan olan imparatorluk ile Müslüman olan Osmanlı Devleti arasında iki farklı dine mensup oldukları için miras etkileşimi kişisel gayrimenkul mirasında yoktur. Ancak kiracı ile ortakçı ve serf ile reayanın miras bırakması hususunda etkileşim vardır. Bu husus hem Pronoia-Timar hem de Kadastral (İndiksiyon-Tahrir) etkileşimde bahsedildiğinden dolayı burada tekrardan kaçınılmıştır.

4. 4. 6. Vakıf Etkileşimi

Vakıf dini, sosyal yardım veya kamu yararı için bir mülkün gelirinin hayır işine tahsis edilmesidir. Müslüman Arapların fethettikleri topraklarda hâlihazırda var olan Hıristiyan vakıf uygulamaları İslam vakıf uygulamasına evrilerek devam etmiştir. Kilise, manastır, yetimhane, hastane vb. hayır kurumlarına vakfedilen topraklar İslam dünyasında aynı şekilde cami, tekke, şifahane, yetimhane vb. dini yapıların yanında köprü, han vb. sanat yapıları ve göçmen kuşlar, hayvanlar vb. canlıları da içerecek şekilde evrilmiş ve gelişmiştir.

Osmanlı Devleti Müslüman bir toplum olduğundan dolayı Orhan Bey zamanında ilk medresenin İznik'te kurulmasıyla vakıf müessesesi teşkil edilmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nde evladiye olarak kurulan vakıflar vardır ki bunlardaki amaç vakfedenin hem topraklarının bütünlüğünün bozulmamasını hem de vakfın mütevellisi sıfatıyla erkek ve kız çocukları, torunları ve soyuna belirli bir gelir sağlamaktır.

Her iki devlette gerekli gördüğünde vakıf mülklerinin sürekliliğini sağlamakta, kuruluş amacı dışında faaliyete izin vermemekte, mali yönden incelemekte ve gerektiğinde el koyabilmektedir. Bu yönden imparatorluk ve Osmanlı Türk toplumlarında vakıf etkileşimi vardır. İmparatorlukta vakıf kurulmasında kilisenin onayı alınmakta ancak Osmanlı Türklerinde bu tarz bir onay yerine dini gerekçe oluşturulmaktadır.

5. SONUÇLAR

Doğu Roma [Bizans] İmparatorluğu, I. Konstantin zamanından itibaren sivil-askeri erk ayrımı yapar. İmparatorluk öğelerinin Hıristiyan diniyle harmanlanmasıyla yeni bir kültür oluşur. Merkezdeki sivil erk Antik Yunan ile harmanlanmış Roma Stoa düşüncesinde, ana gövdesi olarak göreceğimiz Roma ordusu Barbar kavimlerle takviye edilmiş ve özü de Paganlıktan Hıristiyan dinine evrilmiştir. VI. yüzyılda imparatorlukta Thema sistemi kurulunca bu durum değişir. Öyle ki sivil erk başkent nezdinde devam ederken askeri erk hem hükümdar nezdinde merkezde hem de eyalet yönetiminde etkin güç olur. Konstantinopolis Kilisesi, Roma ve İskenderiye Kiliseleriyle egemenlik ve teolojik sorunlar yaşar. İslam dininin İskenderiye, Antakya ve Kudüs kentlerinde egemenlik kurmasıyla Doğu'da Konstantinopolis Kilisesi rakipsiz kalır.

Doğu Kilisesi (Konstantinopolis/Ortodoks) ile Batı Kilisesi (Roma/Katolik) arasında 1054 yılındaki Büyük Skizma ile var olan dini kopma ayyuka çıkar. İmparatorlukta yaşanan sivil ve askeri erkler arasındaki çekişme 1071 yılında Selçuklu Türkleri karşısında Malazgirt Yenilgisi'nin başlıca nedenidir. Malazgirt yenilgisi sonrasında hem thema sistemin sona ermesi hem de askeri erk arasındaki iç çekişmeler imparatorlukta kurtuluşu Batı Kilisesi'nden askeri yardım istemeye götürür. I. Haçlı Seferi sonunda yaşanan siyasi toparlanma 1176 yılında Konya Sultanlığı karşısında alınan Myriokephalon Yenilgisi ile sona erer. Bu yenilgi imparatorluğun olayları tersine çevirirerek Anadolu topraklarına yeniden egemen olma düşüncesinin iflasıdır.

1204 yılındaki IV. Haçlı Seferi sonunda Batılı Kardeşleri tarafından en büyük darbeyi alan imparatorluk İznik kentinde sürgünde Akritai/Uç devleti olarak yerel halka dayalı pronioia temelli askeri bir yönetim tarzı kurar. 1261 yılında 57 yıllık sürgünün ardından başkentini geri alarak tekrardan imparatorluğu ihya eder. Yaşadığı iç çekişmeler neticesinde pronioia sistemi çözülen, kara ordusu paralı askerlere ve donanması İtalyan Deniz Cumhuriyetlerine (Venedik ile Cenevize) dayanan imparatorluk tek üretebildiği Roma Kilisesi ile Birlik politikasıyla Osmanlı Türklerinden kurtulmaya çalışır. Ancak bu politika IV. Haçlı Seferi olaylarının hem halkın hem de Ortodoks Kilisesi'nin nezdinde canlı olması yüzünden başarılı olamaz. İmparatorluk, Osmanlı Türkleri karşısında Kabullenilmiş Çaresizlik/Toplumun Ataletinin Çözülmesi yaşar ve nihayetinde 1453 yılında başkentini Osmanlı Türklerine kalıcı olarak kaybeder.

Çalışmamızda Anadolu, Balkanlar, Ermenistan, Kırım, Ortadoğu ve kuzey Afrika ortak coğrafyalarında hâkimiyet tesis eden birbirinin ardılı olan ancak farklı dil,

din ve kültüre sahip iki farklı devletten eskisinin yenisine diğer bir deyişle yıkılanın yenene mülkiyet etkileşimi hususu tetkik edilmiştir. Bir devletin yok olması Vryonis'a (2020) göre o devletin yarattığı medeniyetin tamamen yok olması manasına gelmez. Bilakis İbn Haldun (2021) mağlup olanların muzaffer olanlara mükemmeliyet akdetmesine ve buna erişmek için itaat ederek onların itikadını benimsemesine yol açtığını belirtir. Bu durumu Vryonis (2020) Hıristiyan Batı Dünyası'nda "Cuius regio eius religio/Birinin dini, onu krallığıdır" ve İslam Dünyası'nda "İnsanlar krallarının dini üzeredir" deyişlerinin özetlediğini belirtir. Kafadar'ın (2010) belirttiğine göre Osmanlı Devleti'nin kuruluşu esnasında dini, kültürel ve sosyal alanı kuvvetli bir şekilde dine bağlılığı ve kitabılığı tanımlayan Ortodoks ve bunun karşısı Heterodoks kavramları yerine her ikisi arasında bir geçişliliği tanımlayan Metadoksi tabirini kullanılabilir.

Osmanlı Devleti Anadolu'da Moğol tahakkümünün en az hissedildiği uç bölgesinde bulunmasının yanı sıra imparatorluğun kaos ortamında bulunmasını kendisine avantaj olarak kullanarak ilerlemesini imparatorluk toprakları yönünde kullanır. Bu durum hâlihazırda imparatorluk halkı olan Grek ulusuyla etkileşime geçmesine neden olur. Köprülü (2003) her ne kadar yazdığı eserle imparatorluk müesseselerinin Osmanlı müesseselerine etkisinin olmadığı hususunu tetkik etmişse de yaptığımız çalışmada bunun aksi verilere ulaşılmıştır. Arnakis'in (Louaris, 2015) belirttiği gibi çalışmamızın kahramanlıklardan ve milliyetçiliklerden uzak durarak diğer bir deyişle hamaset edebiyatına dayandırmayarak, bilimsel araştırma çerçevesinde objektif ve önyargısız bir şekilde yapılmasına ihtimam edilmiştir.

Yaptığımız çalışma neticesinde Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda mülkiyet sisteminin ana elemanları olan kadastral, vergilendirme ve askeri yönden etkileşimde olduğu tespit edilmiştir. Bunları aşağıdaki şekilde ana hatlarıyla belirtebiliriz:

- Osmanlı Devleti'nin imparatorluğun vergilendirme temel birimi olan zeugarion'u çift-hane sistemi adı altında devam ettirmesi,
- Zeugarion ve çift-hane sisteminin alt kademelerinin isim değiştirerek devam etmesi,
- Modios toprak ölçüsünün Osmanlılar da mudd olarak kullanılması,
- Capitatio/Kephaliton vergisinin İспенç/Baş vergisi olması,
- Timar sahibinin ödemekle yükümlü olduğu avarız vergisi bad-ı hava ile imparatorlukta aërikon benzerliği,

- Ennomion vergisinin karşılığının otlak/mera vergisi olması,
- Tuz tekeli olması,
- Osmanlı Türklerinin fethettikleri topraklarda topraklarını terk eden ahali yerine yeni yerleşimci Türkler getirmesi sebebiyle kadastral durumda bir değişiklik olmaması,
- İmparatorlukta var olan uygulamanın Osmanlı Türkleri tarafından fethedilen topraklarda bağ, bahçe, ev, ahır niteliklerine sahip mülklerini terk etmemeleri durumunda gayrimüslimlerin mülkiyet haklarının tanınması,
- Serf ile Reaya'nın toprağa bağlı ve toprağı terk edememeleri,
- Askeri mülkler olan Pronoia ile Timar uygulamasının askeri yükümlülük içermesi,
- Pronoia ve baştina sistemleri ile Timar sisteminin memurlara maaş ödemenin ve böylelikle asker elde etme yöntemi olması,
- Pronoia uygulamasıyla benzerlik olmasına rağmen Osmanlı Türklerinin uyguladıkları Timar sistemini daha denetlenebilir ve merkeziyetçi olması,
- İmparatorlukta kiracı uygulamasıyla Osmanlı Devleti'ndeki ortakçı uygulamasında benzerlik olması,
- Zanaatkâr ve esnafın her iki devlette de loncalar sistemiyle sürdürülmesi,
- Mal alımı ve satımında devletin fiyat belirleyerek sınırlama getirmesi,
- Kişilerin babalarının işlerini devam ettirme zorunluluğunun olması,
- Başkentte halkın isyan etmemesi için hububat nakli ve fiyatının belirlenmesine azami dikkat gösterilmesi,
- Malike mülkünü zorbalıkla alınmaması açısından güvence verilmesi,
- Çorak (mevat) arazileri ihya edenlerin maliklik kazanması,
- İmparatorlukta iki yıl boyunca gayrimenkulün sebepsiz bir şekilde boş bırakılması durumunda malikliğin kaybedilerek akrabalarına malik olma hakkı verilmesi süresinin Osmanlı Devleti'nde üç yıl olarak uygulanması,
- İmparatorlukta kırk adım ölçüsüne Osmanlı Devleti'nde dönüm adı verilmesi,
- Arazi ölçümlerinin ipe yapılması,
- İmparatorlukta indiksiyon şeklinde on beş yıllık döngüyle yapılan arazi kayıtlarının Osmanlı Devleti'nde tahrir kayıtlarıyla yapılması
- Vergilerin mültezim yoluyla toplatılmasıdır.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki hem Grek İmparatorluğu hem de en azından bizim çalışma zaman aralığımızda Osmanlı Devleti Ziraat Devrimi aşamasındadır. Zeugarion olarak adlandırılan vergilendirme temel birimi hâlihazırda Antik Çağ'dan beri uygulanan bir sistemdir. Bu sebeple hem Grek İmparatorluğu hem de Osmanlı Devleti'nin uygulayabilecekleri başka bir sistem bulunmamaktadır. Aynı şekilde İslam ülkelerinde İkta ve İmparatorlukta Pronoia sistemi olarak uygulanan askeri yükümlülük şartıyla toprakların tecviz edilmesini Osmanlı Devleti kendi şartlarına göre değiştirerek uygulamıştır. Düşüncemiz odur ki imparatorluktan etkilenmesi Osmanlı Devleti'ni küçük düşürmeyeceği gibi imparatorluğu da büyük göstermeyecektir. Çünkü imparatorluk yönetsel eksiklikleri yüzünden zayıf düşmüş ve Osmanlı Devleti de yönetsel gücüyle onun yerini almıştır.

Osmanlı Devleti hem Rum Sultanlığı'nın İlhanlı Moğollarının etkisiyle hem de Grek İmparatorluğu'nun Latin Haçlılar ve Yörüklerin/Göçebe Türkmenlerin etkisiyle dağılma sürecinde olduğu geçiş döneminde her iki devletin sınırlarının muğlak olduğu tarafsız bölge/terra nullius uç bölgesinde kurulmuştur. Bu sebepten Osmanlı Devleti hem imparatorluk hem de ortaya çıktığı Türk-İslam geleneğinden etkilenmiştir. Osmanlı hükümdarları iyi birer asker, organizatör olmalarının yanı sıra en önemli özellikleri yeniliğe açık olmalarıdır. Hâlihazırda varolan sistemleri kendi lehlerine daha verimli bir şekilde kullanmak için çözümler bulmuşlardır. Buna örnek olarak aşağıdaki uygulamaları gösterebiliriz:

- Türkmen Beylikleri ve İmparatorluk ve Balkanlardaki Hıristiyan Devletler tarafından kullanılan vergi sistemini kullanmaları,
- Pronoia/baştina ve ikta sistemini feodalite oluşturmayacak şekilde mülksüzleştirerek timar adı altında kullanmaları,
- Balkanlarda Hıristiyan senyörlerin sadakat şartıyla din değiştirme şartı aramadan topraklarında bırakarak diğer bir deyişle eğreti bırakmadan/ötekileştirmeden devletle bütünleştirmeleri,
- Anadolu'daki Türkmen Beyleri sadakat şartıyla topraklarında bırakarak diğer bir deyişle eğreti bırakmadan/ötekileştirmeden devletle bütünleştirmeleri,
- Hıristiyan tebaanın hem isyan etmemesi hem de asker ihtiyacının karşılanması için devşirme usulünün kullanılması,
- Türkmen Beyliklerinden feodalite oluşmasını diye devşirmelerden yönetici atamasıdır.

Çalışmamız neticesinde elde ettiğimiz en önemli sonuçlardan birisi de Anadolu topraklarını Ortodoks Hıristiyanlık dini ve Grek kültür ve lisanı şemsiyesi altında toplayarak yekpare hale getiremeyen Doğu Roma İmparatorluğu Malazgirt Savaşı'ndaki yenilgisinden sonra I. Haçlı Seferine kadar neredeyse tüm Anadolu topraklarını kaybeder ve netice itibariyle de bir daha eski sınırlarına ulaşamaz. Aynı sorunu Balkanlarda yekpare Ortodoks Hıristiyanlık ve Slav halkı karşısında bulan Osmanlı Devleti yaşar. Anadolu'daki Türkleştirme ve Müslümanlaştırma eylemleri Balkanlarda Müslüman olan Bogomil Boşnaklar ve Bektaşî Arnavutlar istinası dışında başarı sağlamaz. Bu duruma devşirme yöneticilerin içlerinden çıktıkları gayrimüslim toplumlardan alınan vergileri bahane etmesi ve Etrak-ı bî-idrak Türk düşüncesinin etkisi olup olmadığı ayrı bir çalışma konusudur.

Doğa ile içiçe yaşadığından dolayı karşılaştığı sorunlara karşı pratik çözümler üreten, yeni durumları ve teknikleri hemen benimseyen Yörük/Türkmen taifesinin yönetimden dışlanarak belirlenen çiftliklerde medrese İslam'ı ile eğitilen devşirmelerin idareci olmaları kanaatimizce Osmanlı Devleti'ni donmuş bir yapıya hapsedmiştir. Diğer bir deyişle Medrese İslamı'nın Devşirmelere etkisi ve Devşirmelerin idareci olunca Medrese İslamı'nı desteklemeleri yeniliğe kapalı bir Osmanlı Devleti (Osmanlı Kent Toplumu) yaratmıştır. Bu konuda ayrı bir çalışma konusudur.

Osmanlı Devleti Tuna Irmağı ötesindeki Eflak, Boğdan ve Erdel Voyvodalıkları topraklarında egemenliğini vasallık olarak sürdürmekte ve toprak sistemini uygulamamaktadır. Aynı durum Arap topraklarında da yerel kabile beyleri ile hâkimiyetin sürdürülmesinden görülmektedir. 1914–18 yılları arasındaki I. Cihan Harbi esnasında Arap topraklarının elden çıkmasına bu durum sebep olmuştur.

Çıkardığımız sonuca gelirsek Osmanlı Devleti aynen Doğu Roma İmparatorluğu'nda olduğu gibi parçalı bir devlet olarak varlığını devam ettirmiş ve Grek (Bizans) İmparatorluğu'nda olduğu gibi zenginleşmeyi toprak sahibi olmakta görerek ekonomik kazancın ticaretle, ticaretin üretimle artacağını ve bunun mülkiyet temelli olduğunun farkına varamamıştır. Bilakis toprak fethederek ve akın yaparak elde edilen gelirlerle ekonomik kazanç arttırılmaya çalışılmış ancak fetihler dönemi sona erince doğal olarak gerileme dönemine girilmiştir. Donmuş bir mülkiyet sisteminden 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanlarından sonra 1858 Arazi Kanunnamesi ile çıkmış ancak hâlihazırda sanayi devrimi aşamasına geçmiş Batı toplumlarından geri kalmıştır. Ortak dinden ziyade milli lisan oluşturamamış parçalı etnik mülkiyete sahip ekonomik olarak zayıf düşen Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rusya

Çarlığı I. Dünya Savaşı sürecinde yıkılmıştır. Asya kıtasında sadece Büyük Japonya İmparatorluğu bu dönüşümü yapmıştır. Bu konuda İngilizceyi ortak lisanı olarak kullanan Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri örnek verilebilir.

KAYNAKLAR

- Acun, F., 2000, İlk Osmanlılara Dair, Kebikeç İnsan Bilimleri için Kaynak Araştırması Dergisi, Sayı 10, s. 59-73.
- Akdaş, H., 2009, Hıristiyanlığın Kurumsallaşmasında İlk Dönem Konsillerinin Rolü, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş.
- Akgündüz, A., 1999, 'Osmanlı Hukuk Sisteminin Şer'iliği Meselesi ve Kanunnamelerin Şer'i Tahlili, XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler, Abdülkadir Özcan (Editör), 2. Baskı, İstanbul, Ensar Neşriyat, s. 153-175.
- Akgündüz, A., 2006, I. Kitap Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnameleri, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2. Baskı, İstanbul.
- Akıncı, Ş., 2019, Roma Hukuku Dersleri, Sayram Yayınları, 13. Baskı, Ekim, Konya.
- Akman, Ş. T., 2012, Roma Antikitesinde Sosyal – Politik – Ekonomik Değişimlerin Hukuksal Yapı ve Kamu Düzeni Üzerindeki Etkileri, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, s. 89-107.
- Aksoy, H., 2017, Komnenos Hanedanı'nın Doğu Siyaseti ve Myriocephalon Savaşı, USAD, Güz; (7): 245-277.
- Aktan, C. C., 2020, Mülkiyet Hakları İktisadi Mülkiyet Hukuku'nun İktisadi Analizi, Divan Kitap, 1. Baskı, İstanbul.
- Albayrak, M., 2018, Candaroğulları Beyliği'nin Kuruluşu ve Osmanlı Beyliği ile Münasebetlerine Dair Bir Değerlendirme, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social and Cultural Studies), Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 7, ss. 77-100.
- Alışık, E., 2019, Olağandışı Bir Bizans'a Doğru: Spekülatif Kurguda Bizantinizmin Toposlarını Saptamak – Towards an Unearthly Byzantium: Mapping Out Topoi of Byzantinisms in Speculative Fiction, İstanbul'da Bu Ne Bizantinizm! What Byzantinism Is This In Istanbul!, Editör: Emir Alışık, Pera Müzesi Yayını, s. 290-317, Kasım, İstanbul.
- Aliyazıcıoğlu, Z. İ., 2018, Papalık Hizmetinde Kardinal Bessarion'un Türklere Karşı Haçlı Seferi Çağrısı, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt: 33, Sayı: 2, s. 329-427.
- Angold, M., 1975, A Byzantine Government in Exile Government and Society Under the Laskarids of Nicea (1204-1261), Oxford University Press, London.
- Anhegger, R. ve İnalçık, H., 2000, Kânünnâme-i Sulţāni Ber Müceb-i 'Örf-i 'Osmāni II. Mehmed ve II. Bayezid Devirlerine ait Yasağnâme ve Kânünnâmeler, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, XI. Dizi, Sayı 5¹, 2. Baskı, Ankara.
- Anonymous, 2023a, Letter of the Synod of Antioch (325) [online], <https://web.archive.org/web/20150226005126/http://www.fourthcentury.com/index.php/urkunde-18> [Ziyaret Tarihi: 4 Aralık 2023].
- Anonymous, 2023b, Ekthesis Makrostichos or "The Long-lined Creed" [online], <https://web.archive.org/web/20150226210826/http://www.fourthcentury.com/index.php/ekthesis-makrostichos-or-the-long-lined-creed/> [Ziyaret Tarihi: 4 Aralık 2023].
- Anonymous, 2023c, First Creed of Sirmium [online], <https://web.archive.org/web/20150226211120/http://www.fourthcentury.com/index.php/first-creed-of-sirmium/> [Ziyaret Tarihi: 4 Aralık 2023].
- Anonymous, 2023d, Second Creed of Sirmium or "The Blasphemy of Sirmium" [online], <https://web.archive.org/web/20150226210905/http://www.fourthcentury.com/index.php/second-creed-of-sirmium-or-the-blasphemy-of-sirmium/>

- [x.php/second-creed-of-sirmium-or-the-blasphemy-of-sirmium/](#) [Ziyaret Tarihi: 4 Aralık 2023].
- Anonymous, 2023e, The Thracian-Nicaean Creed [online], <https://web.archive.org/web/20150226211211/http://www.fourthcentury.com/index.php/the-thracian-nicaean-creed/> [Ziyaret Tarihi: 4 Aralık 2023].
- Anonymous, 2023f, The Ninth Confession of Seleucia [online], <https://web.archive.org/web/20150226211203/http://www.fourthcentury.com/index.php/the-ninth-confession-of-seleucia/> [Ziyaret Tarihi: 4 Aralık 2023].
- Anonymous, 2023g, Chapter XL. – Acacius, Bishop of Cæsarea, dictates a new Form of Creed in the Synod at Seleucia, [online] <https://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf202.ii.v.xl.html> [Ziyaret Tarihi: 4 Aralık 2023].
- Anonymous, 2023h, Symbol of Germinus [online], https://en.wikipedia.org/wiki/Arian_creeds#The_Creed_of_Germinus [Ziyaret Tarihi: 4 Aralık 2023].
- Anonymous, 2023i, Creed of Germinus [online], https://en.wikipedia.org/wiki/Arian_creeds#The_Creed_of_Germinus [Ziyaret Tarihi: 4 Aralık 2023].
- Anonymous, 2023j, Creed of the First Council of Toledo [online], <https://web.archive.org/web/20150226211105/http://www.fourthcentury.com/index.php/creed-of-the-first-council-of-toledo/> [Ziyaret Tarihi: 5 Aralık 2023].
- Anonymous, 2023k, Chalcedonian Creed (451 A.D.) [online], <https://www.ccel.org/creeds/chalcedonian-creed.html> [Ziyaret Tarihi: 5 Aralık 2023].
- Anonymous, 2023l, Flag of Turkey [online], <https://www.britannica.com/topic/flag-of-Turkey>, [Ziyaret Tarihi: 5 Aralık 2023].
- Anonymous, 2023m, Column of Justinian [online], <https://www.thebyzantinelegacy.com/justinian-column> [Ziyaret Tarihi: 15 Aralık 2023]
- Anonymous, 2023n, Géza, faithful king of Tourkia, the land of the Turks [online], ["Géza, faithful king of Tourkia, the land of the Turks" \(booksonturkey.com\)](https://www.booksonturkey.com/Geza_faithful_king_of_Tourkia_the_land_of_the_Turks/) [Ziyaret Tarihi: 15 Aralık 2023]
- Anonymous, 2023o, Cristoforo Buondelmonti [online], https://tr.wikipedia.org/wiki/Cristoforo_Buondelmonti [Ziyaret Tarihi: 15 Aralık 2023]
- Apak, A., 2002, Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Bursalı Bir Vezir Ailesi: Kara Timurtaşoğulları, Marifet Dini Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 1, Bahar, s. 181-196.
- Arıcı, E. T. ve Güray, C., 2018, Şeyh Bedreddin Meselesinin Siyasi Yönüne Müzikal ve Edebi Zeminden Bir Bakış, Uluslararası Etnomüzikoloji Sempozyumu-Müzik ve Politika Bildiri Kitabı, ss. 69-88, Bursa.
- Aşıkpaşazade, 2003, Osmanlı Devleti'nin Tarihi, çeviri ve günümüz diline aktarım: Kemal Yavuz – M. A. Yekta Saraç, Koç Kültür Sanat Tanıtım A. Ş., İstanbul.
- Atakan, Ş. H., 2009, Ramón Muntaner Kroniğinde Katalanlar ve Bizans, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Ortaçağ Tarihi) Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Ay, R., 2012, Bizans'tan Osmanlıya Anadolu'da Heterodoks İnanışlar: 'Öteki' Dindarlığın Ortak Doğası Üzerine (650–1600), Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM) Dergisi, Sayı: 31, s. 1-40, Ankara.

- Aydın, F., 2016, Antakya Hıristiyanlığı ve Hıristiyan Kredosunun Belirlenmesine Yol Açan Tartışmalardaki Rolü, İslami İlimler Dergisi, Yıl 11, Cilt 11, Sayı 2, Güz.
- Aydın, F., 2021, Fatih-Gennaidus Tartışmasının Ürettiği, Konjonktürel Bir Hıristiyanlık Eleştirisi, Darulfunun İlahiyat Dergisi, 32 (2): 355-385.
- Aydın, M., 1982, Hıristiyanlıkta Teslis Doktrini ve Hıristiyan İ'tizalleri, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslami İlimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 5, ss. 141-156, Ankara.
- Aydın, S. ve Berge, M., 1995, Feodaliteye Giden İki Yol: Avrupa ve Bizans, Kebikeç İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi, Sayı 1, s. 115-144.
- Ayni Ali Efendi (Defteri Hakani Emni), 1964, Osmanlı İmparatorluğunda Eyalet Taksimatı, Toprak Dağıtımı ve Bunların Mali Güçleri Sene 1018 (1602) El yazması, Çeviren: Ziraat Yüksek Mühendisi Hadiye Tuncer, Gürsoy Basımevi, Ankara.
- Ayönü, Y., 2005, XII. Yüzyılda Bizans ve Türk Devletleri Ralph-Johannes Lilie, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt/Volume XX, Sayı/Number 1, Temmuz/July, s. 197-209.
- Ayönü, Y., 2009, Katalanların Anadolu ve Trakya'daki Faaliyetleri (1302-1311), Ege Üniversitesi Yayınları Edebiyat Fakültesi Yayın No: 158, İzmir.
- Ayönü, Y., 2012, Batı Anadolu'daki Türk Yayılışına Karşı Bizans İmparatorluğu'nun Kuman-Alan Topluluklarını Balkanlardan Anadolu'ya Nakletmesi, Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, Cilt: LXXVI, Sayı: 276, Ağustos.
- Ayönü, Y., 2014, Myriokephalon Savaşı'nın Bizans İmparatorluğu Açısından Ne İfade Ettiğine Dair Bazı Düşünceler, Isparta Bölgesinin Tarihi Coğrafyası ve Myriokephalon Savaşı Sempozyumu, 19-20 Haziran, Isparta.
- Babinger, F., 2013, Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı, Oğlak Yayıncılık, 8. Baskı, İstanbul.
- Bahar, H., 2012, Roma ve Bizans Tarihi, Kömen Yayınları, 3. Baskı, Konya.
- Balkan, K., 1943, Babilde Feodalizm Araştırmaları Kas'lar Devrinde Babil, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı 1, s. 45-55, Ankara.
- Barbato, L., 2018a, Assur Emperyalizminin Doğuşu, Antik Yakındoğu, Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, Temmuz, s. 230-232, İstanbul.
- Barbato, L., 2018b, İmparatorluğun Toprak Yapısı ve Yönetimi, Antik Yakındoğu, Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, Temmuz, s. 236-240, İstanbul.
- Barbato, L., 2018c, Assur Ekonomisi ve Toplumunu, Antik Yakındoğu, Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, Temmuz, s. 240-243, İstanbul.
- Barbato, L., 2018d, Savaş, Ordu ve Sürgünler, Antik Yakındoğu, Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, Temmuz, s. 243-247, İstanbul.
- Barkan, Ö. L., 1980a, Türkiye'de Toprak Meselesinin Tarihi Esasları, Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1, Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, s. 125-149, Kasım, İstanbul.
- Barkan, Ö. L., 1980b, Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi, Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1, Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, s. 291-375, Kasım, İstanbul.
- Barkan, Ö. L., 1980c, Osmanlı Devrinde Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan Bey'e Ait Kanunlar, Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1, Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, s. 545-573, Kasım, İstanbul.

- Barkan, Ö. L., 1980d, Osmanlı İmparatorluğu'nda Çiftçi Sınıfların Hukuki Statüsü, Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1, Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, s. 725-788, Kasım, İstanbul.
- Barkan, Ö. L., 1980e, Çiftlik, Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1, Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, s. 789-797, Kasım, İstanbul.
- Barkan, Ö. L., 1980f, Tımar, Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1, Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, s. 805-872, Kasım, İstanbul.
- Barkan, Ö. L., 1980g, "Feodal" Düzen ve Osmanlı Tımarı, Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1, Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, s. 873-895, Kasım, İstanbul.
- Barkan, Ö. L., 1980h, Osmanlı Devrinin "Eşkıncülü Mülkler"i veya "Mülk Tımarlar"ı Hakkında Notlar, Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1, Gözlem Yayınları, Birinci Baskı, s. 897-904, Kasım, İstanbul.
- Barkan, Ö. L., 2020, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri [Nüfus ve İskân Meselelerine Dair Toplu Çalışmalar], hazırlayan: Yahya Kemal Taştan, Ötüken Neşriyat A. Ş., İstanbul.
- Barker, E., 1995, Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü, Çeviren: Mete Tunçay, İmge Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- Barletta, L., 2014, Giriş, Ortaçağ II Katedraller, Şövalyeler, Şehirler Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, s. 14-22, Eylül, İstanbul.
- Baskıcı, M. M., 2009, Bizans Döneminde Anadolu İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261), Phoneix Yayınevi, Mart, Ankara.
- Baş, B., 1999, Bir Hıristiyan Mezhebi Olarak Aryüsçülük, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, s. 96, İstanbul.
- Baş, B., 2000, Monoteist bir Hıristiyanlık yorumu: Aryüsçülük Mezhebi, Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, Sayı 9, s. 167-200.
- Baş, M., 2015, Kıpti Kaynaklarında İznik Konsiline Götüren Süreç ve Arius, ÇÜİFD, cilt: 15, sayı: 2, ss. 89-101.
- Baştav, Ş., 2004, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Esnasında Bizans ve Avrupa, Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, Cilt: LXVIII, Sayı: 251, Nisan.
- Bayrakdar, B., 2022, Şeyh Bedreddin İsyanı ve Türkiye'de Mesianik Hareketler Üzerine Kimi Düşünceler, Izmir Democracy University Social Sciences Journal, Volume: 5, Issue: 1, pp. 18-56.
- Betancourt, R., 2019, Neon Bizans: Las Vegas'ta İkonografiden Yoksun Estetik – Neon Byzantium: Aesthetics without Iconography in Las Vegas, İstanbul'da Bu Ne Bizantinizm! What Byzantinism Is This In Istanbul!, Editör: Emir Alışık, Pera Müzesi Yayını, s. 20-55, Kasım, İstanbul.
- Blume, F., H., 1952, Annotated Justinian Code about Fred H. Blume And Th Annotes Justinian Code [online], Wyoming University, <https://www.uwyo.edu/lawlib/blume-justinian/index.html> [Ziyaret Tarihi: 05 Aralık 2023].
- Bostan, İ., 2021, Askeri Teşkilat II: Deniz Kuvvetleri, Fatih Sultan Mehmed, s. 243-257, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri A. Ş., I. Baskı, İstanbul.
- Braccini, T., 2014a, Bizans İmparatorluğu ve Makedonya Hanedanı, Ortaçağ I Barbarlar, Hıristiyanlar, Müslümanlar Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, s. 182-185, Şubat, İstanbul.

- Braccini, T., 2014b, Bizans İmparatorluğu: Komnenos Hanedanı, Ortaçağ II Katedraller, Şövalyeler, Şehirler Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, s. 140-146, Eylül, İstanbul.
- Braccini, T., 2015, Bizans İmparatorluğu ve Paleologos Hanedanı: Çöküş Süreci ve İç Savaşlar, Ortaçağ III Şatolar, Tüccarlar, Şairler Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, s. 175-178, İstanbul.
- Burgu, A., 2017, II. Kılıç Arslan'ın Bizans Politikası, USAD, Güz; (7): 278-315.
- Burr, M., 1949, The Code of Stephan Dušan: Tsar and Autocrat of the Serbs and Greeks, The Slavonic and East European Review, Vol. 28, No. 70, pp. 198-217, November.
- Burr, M., 1950, The Code of Stephan Dušan, The Slavonic and East European Review, Vol. 28, No. 71, pp. 516-539, April.
- Cameron, A., 2015, Bizanslılar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I. Basım, Aralık, İstanbul.
- Carlà, F., 2014, Roma İmparatorluğu'nun Parçalanması, Ortaçağ I Barbarlar, Hıristiyanlar, Müslümanlar Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, s. 50-55, Şubat, İstanbul.
- Cavagna, A., 2014, Germen Halkları, Ortaçağ I Barbarlar, Hıristiyanlar, Müslümanlar Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, s. 69-73, Şubat, İstanbul.
- Challaye, F., 1944, Mülkiyetin Tarihi, Çeviren: Turgut Aytuğ, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Cheyne, J., 2008, Bizans Tarihi, Dost Kitabevi, Ankara.
- Cinemre, İ. T., 2012, Constantinus Hanedanı, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s. 118, Denizli.
- Cinemre, İ. T., 2016, Geç Antik Çağ'da Savaş ve Barış: II. Constantius vs II. Shapur, Tarih Okulu Dergisi, Yıl 9, Sayı XXV, ss. 697-718, Mart.
- Cipolla, C. M., 2021, Dünya Nüfusunun İktisat Tarihi, Ötüken Neşriyat A. Ş., 7. Basım, İstanbul.
- Crowley, R., 2011, Son Büyük Kuşatma 1453, A. P. R. I. L. Yayıncılık, Kasım, İstanbul.
- Çelik, M. ve Dağ, M., 2017, Kapitalist İktisadi Düşüncenin Geçirdiği Dönüşümler Üzerine Bir Değerlendirme, Akademik İzdüşüm Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 3, s. 50-70.
- Danık, E., 2004, Şebinkarahisar Kalesi, Sanat Tarihi Dergisi, Sayı: XIII/2, s. 51-78, Ekim.
- Darcın, H., 2013, Athanasius ve İznik Konsili, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 28, s. 169-191.
- Daş, M., 2009, Bizans'ın Megali İdea'sı Üzerine Bir Değerlendirme, Osmanlı Araştırmaları Dergisi, Cilt 34, Sayı 34, s. 87 – 103.
- De Giovanni, L., 2014, Roma Hukuku ve Justinianus'un Derlemeleri, Ortaçağ I Barbarlar, Hıristiyanlar, Müslümanlar Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, s. 105-110, Şubat, İstanbul.
- Decei, A., 1953, Patrik II. Gennadios Skolarios'un Fatih Sultan Mehmet İçin Yazdığı Ortodoks İ'tikad-namesinin Türkçe Metni, Fatih ve İstanbul Dergisi, I. Cilt, I. Sayı, s. 99-116, İstanbul.
- Delilbaşı, M., 2013a, Osmanlı-Bizans İlişkileri, İki İmparatorluk Tek Coğrafya: Bizans'tan Osmanlı'ya Geçişin Anadolu ve Balkanlar'daki İzleri, İthaki Yayınları, 1. Baskı, s. 23-43, Temmuz, İstanbul.

- Delilbaşı, M., 2013b, Balkanlar'da Osmanlı Fetihlerine Karşı Ortodoks Halkın Tutumu, İki İmparatorluk Tek Coğrafya: Bizans'tan Osmanlı'ya Geçişin Anadolu ve Balkanlar'daki İzleri, İthaki Yayınları, 1. Baskı, s. 141-149, Temmuz, İstanbul.
- Demir, N., 2007, Hacıemiroğulları Beyliği, Neden Kitap Yayınevi, Birinci Baskı, Kasım, İstanbul.
- Demirci, M., 2003, İslamın İlk Üç Asrında Toprak Sistemi, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Demircioğlu, H., 1963, Roma, Bizans ve İustinianus (Yeni bir Kitap vesilesiyle*), Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, Cilt: XXVII, Sayı: 106, Ağustos.
- Demirhan, A., 2019, 'Kuruluş Sarmalı'ndan Kurtulmak Osmanlı ve Hakimiyet Telakkileri, Dergah Yayınları, 1. Baskı, Ekim, İstanbul.
- Demirkent, I., 2005, 1082-1302 Yılları Arasında Bizans-Batı İlişkilerine Kısa Bir Bakış, Bizans Tarihi Yazıları Makaleler – Bildiriler – İncelemeler, Dünya Yayıncılık A. Ş., 2. Basım, Kasım, İstanbul.
- Demirtiken, E., 2019, Yirmi Birinci Yüzyılda Bizanslı Kadın Tahayyülleri: Theodora, Hâlâ ve Yeniden – The Byzantine Woman Imagined in the Twenty-First Century: Theodora, Once Again and Evermore, İstanbul'da Bu Ne Bizantinizm! What Byzantinism Is This In Istanbul!, Editör: Emir Alışık, Pera Müzesi Yayını, s. 170-199, Kasım, İstanbul.
- Dennis, G. T., 1978, 1403 Tarihli Bizans – Türk Antlaşması, Çeviren: Melek Delilbaşı, DTCF Dergisi, XXXIX/1-4, s. 153-166.
- Devecchi, E., 2018, Babil ve Assur, Antik Yakınoğu, Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, Temmuz, s. 179-185, İstanbul.
- Dikici, M., 1996, Feodalizm, Mülkiyet ve Türk Toprak Sistemi, Hür Efe Matbaası, İzmir.
- Dirimtekin, F., 1948, Anasthase Surları, Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, Cilt: XII, Sayı: 45, Ocak.
- Divitçioğlu, S., 2015, Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, Kasım, İstanbul.
- Djuvara, T. G., 2017, Türk İmparatorluğunun Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281-1913), Çeviren: Pulat Tacar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I. Basım, Haziran, İstanbul.
- Duygu, Z., 2017, Hıristiyanlığın Erken Yüzyıllarındaki İsa Teolojisi Tartışmalarında 'Dinamik Monarşiyenist' Akıma Özgü 'Monoteist' Kristoloji ve Bunun 'Ebionit' Kristolojiyle Mukayesesi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Eylül.
- Duygu, Z. ve Akalın, K., 2018, Kristolojiye Giriş Miafizit, Dyofizit veKhalkedoncu Anlayışlar, Divan Kitap, 1. Baskı, İstanbul.
- Dvornik, F., 1990, Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a, Çeviren: Prof. Dr. Mehmet Aydın, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ekim, S., 2019, Ulusun Çocuklarına Bizanslıları Öğretmek: Türkçe Tarih Ders Kitaplarında Bizans İmparatorluğu'nun Temsilleri (1930–1960) – Teaching the Nation's Children about the Byzantines: Representations of the Byzantine Empire in Turkish History Textbooks (1930–1960), İstanbul'da Bu Ne Bizantinizm! What Byzantinism Is This In Istanbul!, Editör: Emir Alışık, Pera Müzesi Yayını, s. 122-143, Kasım, İstanbul.
- Ekinci, E. B., 2021, Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk, Arı Sanat Yayınları, 7. Basım, Ocak, İstanbul.

- Elam, N., 2011a, Babalar ve Oğullar: IV. Andronikos Palaiologos ve Savcı Çelebi'nin İsyanı (1373), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 30, Sayı 49, s. 27-74.
- Elam, N., 2011b, Musa Çelebi'nin Rumeli'ye Geçişinde Hıristiyan Aktörlerin rolü (1403-1410), *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2011/1, Sayı: 13.
- Elam, N., 2021, 1453 Yılı Öncesi Dönemde Bizans-Osmanlı İlişkileri, *Fatih Sultan Mehmed*, s. 15-67, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri A. Ş., I. Baskı, İstanbul.
- Elam, N., 2022, *Fatih Sultan Mehmed: Bir Rönesans Hükümdarı, Entelektüel Bir Osmanlı Padişahı* Fatih Sultan Mehmed, Editör: Haşım Şahin, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri A. Ş., I. Baskı, s. 133-157, İstanbul.
- Erdem, İ., 2005, İlk Dönem Türkiye Selçuklu-Moğol İlişkilerinin İktisadi Boyutu (1243-1258), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 24, s. 38, ss. 1-10.
- Erdoğan, E. G., 2009, *Manastırlar Merkezi Konstantinopolis: Geç Dönem Manastırları ve Banileri (1261-1453)*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, s. 1-12.
- Erdoğan, E. G., 2012, Bizans Manastırlarının Tarihi Gelişimine Genel Bir Bakış ve Konstantinopolis Örneği, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1.
- Erdoğan, B., 2009, *Roma Hukuku*, Doğu Batı Üç Aylık Düşünce Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 49, Mayıs–Haziran–Temmuz, İstanbul.
- Eroğlu, A. H., 1999, Doğu Batı Kiliselerinin Ayrılış Sebepleri, *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 5, ss. 387-413.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi XIV. Cilt, 1971, Mehmed Zillioğlu Evliya Çelebi, Türkçeleştiren: Zuhuri Danışman, Zuhuri Danışman yayınevi, İstanbul.
- Fasolio, M., 2019, Tarih, Egzotizm ve Aydınlanma Döneminden Miras Önyargılar Arasında: Bizans'ın Video Oyunlardaki Varlığı Üzerine Düşünceler – Between History, Exoticism, and Enlightened Prejudices: Some Aspects of Byzantine Presence in Video Games, İstanbul'da Bu Ne Bizantinizm! What Byzantinism Is This In Istanbul! – Editör: Emir Alışık, Pera Müzesi Yayını, s. 232-263, Kasım, İstanbul.
- Fendoğdu, H. T., 1993, *Roma İmparatorluğu'nun Devlet Felsefesi ve Osmanlı Devleti (Stoa'cı Seneca ve Önceki Kamu Hukuku Açısından Kritiği)*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı: 6, s. 181-206.
- Freely, J., 2012, *At Üstünde Fırtına: Anadolu Selçukluları*, Doğan Kitap, 1. Baskı, Haziran, İstanbul.
- Freshfield, E. H., 1926, *A Manual of Roman Law the Ecloga Published by the Emperors Leo III and Constatine V of Isauria at Constantinople A. D. 726*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Geanakoplos, D. J., 2011, Bizans İmparatorluğu'nda Kilise ve Devlet: Sezaropapizm Sorununu Yeniden Düşünmek, Çeviren: Mustafa Alican, *Tarih Okulu*, Sayı IX, s. 169-198, Ocak–Nisan.
- Gedikli, Y., 2021, Osmanlı Devleti'ni Kuran Osman Bey'in Adı Sorunu, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 129, Sayı: 255, Kasım – Aralık.
- Gedikli, Y., 2022, Osmanlı Devleti'ni Kuran Osman Bey'in Adı Sorunu, Post Yayınevi, 1. Basım, Ekim, İstanbul.
- Gibbon, E., 1988, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi I–II–III*, Çeviren: Asım Baltacıgil, Bilim Felsefe Sanat Yayınları, İstanbul.
- Gibbon, E., 1994, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi IV*, Çeviren: Asım Baltacıgil, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

- Gibbon, E., 1995, Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi V, Çeviren: Asım Baltacıgil, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Giese, F., 2015, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Meselesi, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, Derleyenler: Oktay Özel, Mehmet Öz, İmge Yayınevi, 3. Baskı, s. 149-175, Ankara.
- Golden, P. B., 2020, Türk Halkları Tarihine Giriş, Ötüken Neşriyat, 9. Baskı, İstanbul.
- Gordlevskiy, V. A., 2019, Küçük Asya'da Selçuklular, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- Górecki, M. D., 1981, Land Tenure in Byzantine Property Law: iura in re aliena, Greek Roman and Byzantine Studies (GRBS), Vol. 22, No. 2, pp. 191-210.
- Günel, N., 2009, Roma Hukukunun Temel Kriterleri, Kavram ve Kurumları, Doğu Batı Üç Aylık Düşünce Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 49, Mayıs–Haziran–Temmuz, İstanbul.
- Güneş, C., 2015, Hıristiyan İdeolojisi ve Otarşi Bağlamında Bizans Ekonomisi, International Journal of History Studies Special Issue on Byzantine, Volume 7, Issue 2, p. 47-66, March.
- Güneş, C., 2018, X. Yüzyıldaki Bizans Taktikonlarına Göre Bizans-İslam Güçlerinin İlk Karşılaşma alanları: Kleisouralar ve Kleisouralardaki Askeri Taktiklere Dair, Journal of History Studies, Volume 10, Issue 1, p. 85-100, February.
- Güneş, C., 2021, Bizans Anadolu'sunda Askeri ve İdari Bir Sistem Thema Sistemi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Haldon, J., 2007, Bizans Tarih Atlası, Kitap Yayınevi, 1. Basım, İstanbul.
- Harnack, A., 1906, Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten, 2. ed., II, 276-85.
- Harris, J., 2017, The Patriarch of Constantinople and the last days of Byzantium, The Patriarch of Constantinople in Context and Comparison, Gastgeber, C., Mitsiou, E., Preiser-Kapeller, J. & Zervan, V. (eds.). Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, p. 9-16
- Herrin, J., 2010, Bizans Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Hromádka, J. L., 1969, Doğu Ortodoksluğu, çeviren: Günay Tümer, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XVII, Sayı: 01, s. 239-258, Ankara.
- Hunger, H., 1982, State and Society In Byzantium, Proceedings of The Royal Irish Academy: Archaeology, Culture, History, Literature, Vol. LXXXIIC, pp. 197-209.
- Imber, C., 2006, Osmanlı İmparatorluğu 1300–1650, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- İbn Haldun, 2021, Mukaddime, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, Ciltli 3. Baskı, Nisan, İstanbul.
- İnalcık, H., 1958, Osmanlı Hukukuna Giriş Örfi Hukuk ve Fatih'in Kanunları, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 13, Sayı 02, Ankara.
- İnalcık, H., 1959, Osmanlılar'da Raiyyet Rûsumu, Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, Cilt: XXIII, Sayı: 92, s. 575-610.
- İnalcık, H., 1965, Osmanlı Tımar Rejimi ve Sipahi Ordusu, Türk Kültürü Dergisi, Sayı 34, s. 758-765.
- İnalcık, H., 1972a, Osmanlı Devrinde Türk Ordusu, Türk Kültürü Dergisi, Sayı 118, s. 130-138.
- İnalcık, H., 1972b, Osmanlı Tımar Rejimi ve Sipahi Ordusu, Türk Kültürü Dergisi, Sayı 118, s. 13-146.
- İnalcık, H., 2007, Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg, Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, Cilt: LXXI, Sayı: 261, s. 779-536, Ağustos.

- İnalcık, H., 2009, Osmanlı Sultanı Orhan, (1324–1362) Avrupa’da Yerleşme, Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, Cilt: 73, Sayı: 266, s. 77-108.
- İnalcık, H. ve Quataert, D., 2009, Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I – II, Eren Yayıncılık, 3. Baskı, Ocak, İstanbul.
- İnalcık, H., 2014a, Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar – I klasik dönem (1302-1606) siyasal, kurumsal ve ekonomik gelişim, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 53. Basım, İstanbul.
- İnalcık, H., 2014b, Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5. Baskı, Ankara.
- İnalcık, H., 2015a, Aşıkpaşazade Tarihi Nasıl Okunmalı?, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, Derleyenler: Oktay Özel, Mehmet Öz, İmge Yayınevi, 3. Baskı, s. 119-145, Ankara.
- İnalcık, H., 2015b, Osmanlı Fetih Yöntemleri, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, Derleyenler: Oktay Özel, Mehmet Öz, İmge Yayınevi, 3. Baskı, s. 443-472, Ankara.
- İnalcık, H., 2019, İki Karanın Sultanı İki Denizin Hakanı Kayser-i Rum Fatih Sultan Mehmed Han, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I. Basım, İstanbul.
- İnalcık, H., 2021a, Kaynakların Eleştirisi Işığında Osman Gazi’nin Faaliyetleri ve Osmanlı Beyliği’nin Kuruluşu, Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar – V, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I. Basım, s. 35-42, Nisan, İstanbul.
- İnalcık, H., 2021b, Rumeli, Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar – V, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I. Basım, s. 127-136, Nisan, İstanbul.
- İnalcık, H., 2021c, Ottoman Policy and Administration in Cyprus After the Conquest, Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar – V, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I. Basım, s. 157-175, Nisan, İstanbul.
- İnalcık, H., 2021d, Köy, Köylü ve İmparatorluk, Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar – V, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I. Basım, s. 179-193, Nisan, İstanbul.
- İnalcık, H., 2021e, Osmanlı Hukukuna Giriş: Örfi-Sultani Hukuk ve Fatih Sultan Mehmed’in Kanunları, Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar – V, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I. Basım, s. 195-220, Nisan, İstanbul.
- İnalcık, H., 2021f, Kanunname, Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar – V, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I. Basım, s. 251-261, Nisan, İstanbul.
- İnalcık, H., 2021g, Padişah, Devlet-i ‘Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar – V, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I. Basım, s. 263-271, Nisan, İstanbul.
- İpşirli, M., 2021, İlim Hayatı ve İlmiye Teşkilatı, Fatih Sultan Mehmed, s. 293-307, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri A. Ş., I. Baskı, İstanbul.
- İznik, E., 2009, Pagan Bir İmparatorluğun Hıristiyan Bir İmparatorluğa Dönüşümü: Geç Antikçağ’da Roma İmparatorluğu, Doğu Batı Üç Aylık Düşünce Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 49, Mayıs–Haziran–Temmuz, İstanbul.
- Jennings, R. C., 2015, Gazi Tezi Üzerine Bazı Düşünceler, Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, Derleyenler: Oktay Özel, Mehmet Öz, İmge Yayınevi, 3. Baskı, s. 429-441, Ankara.

- Jursa, M., 2018a, Yeni Babil İmparatorluğu: Siyasi ve Ekonomik Yapılar, Antik Yakındoğu, Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, Temmuz, s. 257-264, İstanbul.
- Jursa, M., 2018b, Pers İmparatorluğunun Yapısı ve Assur Mirası Siyasi, Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, Temmuz, s. 265-270, İstanbul.
- Kaçar, T., 2003, Ebioniteler'den Arius'a: Eskiçağ Doğu Hıristiyanlığında İsa Teolojisi Tartışmaları, AÜİFD, Cilt XLIV, Sayı 2, s. 187-206.
- Kaçar, T., 2004, İznik Konsilinde İmparator ve Piskoposlar, Toplumsal Tarih, Sayı: 132, s. 66-70, Aralık.
- Kaçar, T., 2008, İmgenin Transformasyonu: Bizans Dünyasında İkona Tartışması, Eski Yeni Dergisi, Sayı: 11, s. 69-75, Sonbahar.
- Kaçar, T., 2011, Kadıköy Konsili ve Patrikhanenin Statüsü, İmparatorluk Başkentinden Kültür Başkentine İstanbul, Editör: Feridun Emecen, Kitabevi, İstanbul.
- Kaçar, T., 2014, Üsküdar'da Sasaniler, M.S. 615 ve 626, Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII, 21-23 Kasım, İstanbul.
- Kaçar, T., 2016, Serdica Konsili M.S. 343: Doğu ve Batı Kiliselerinin Yol Ayrımı Mı?, Sencer Şahin Anısına Yazılar, Kabalcı Yayıncılık, Birinci Baskı, Ağustos, İstanbul.
- Kaçar, T., 2019, Antik Çağ'ın Son Büyük Savaşı ve Sasaniler'in Kudüs'ü Zaptı, MS. 614, Toplumsal Tarih Dergisi, Sayı: 302, s. 20-26, Şubat.
- Kafadar, C., 2010, İki Cihan Âresinde Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2010.
- Kala, A., 2021, Ticaret Hayatı ve Esnaf Teşkilatı: Zanaat Dünyası ve Meslekler, Fatih Sultan Mehmed, s. 329-347, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri A. Ş., I. Baskı, İstanbul.
- Karagöz, H., 2009, Stoisyen Düşüncenin Roma Hukukuna Etkisi ve Doğal Hukuk (Ius Naturale) Anlayışı, Doğu Batı Üç Aylık Düşünce Dergisi, Yıl: 11, Sayı: 50, Ağustos–Eylül–Ekim, İstanbul.
- Karakaya, Y., 2019, Karanlık Bizans'ın Sonsuz Işığı: Ayasofya – Hagia Sophia: The Eternal Light in the Dark Byzantium, İstanbul'da Bu Ne Bizantinizm! What Byzantinism Is This In Istanbul!, Editör: Emir Alışık, Pera Müzesi Yayını, s. 144–169, Kasım, İstanbul.
- Karataş, H., 2022, Kaygıdan Fırsat Çıkarmak: Fatih Sultan Mehmed Devri Tarihciliği, Entelektüel Bir Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmed, Editör: Haşim Şahin, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri A. Ş., I. Baskı, s. 385-407, İstanbul.
- Kastritsis D. J., 2010, Bayezid'in Oğulları, 1402-1413 Osmanlı İç Savaşında İmparatorluk İnşası ve Temsil, Kitap Yayınevi, 1. Basım, Mart, İstanbul.
- Katar, M., 2008, Ortodokslukta Din-Devlet İlişkisi (Bizans Örneği), Türkiye Dinler Tarihi Derneği Sekülerleşme ve Dini Canlanma Sempozyumu 22-23 Ekim Bildiriler Kitabı, ss. 176-176, Ankara.
- Katz, S., 1938, Some Aspects of Economic Life in the Byzantine Empire, Pasific Historical Review, Vol. 7, No. 1, pp. 27-39, March.
- Kavakçı, Y. Z., 1975, Suriye – Roma Kodu ve İslâm Hukuku (Macmû^c al-Fıkh sistematiğle), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Kaya, A., 2013, İlhanlıların Anadolu Türkmen Beylerine Karşı Politikası, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, s. 293–326.
- Kazgan, H. ve Arolat, O. S., 2009, Galata Bankerleri, Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul Cilt I, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, s. 435-445, İstanbul.

- Kazıcı, Z., 2005, Osmanlı'da Vergi Sistemi, Bilge Yayıncılık, İstanbul.
- Keçiş, M., 2003, Angeliki Laiou, "Marino Sanudo Todello, Bizans ve Türkler: 1332-1334 Türklere Karşı İttifakın Perde Arkası", Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt XXII, Sayı: 34, s. 183-204.
- Keçiş, M., 2014, Miryokefalon Savaşı'nda Bizans Ordusunun Stratejisi, Isparta Bölgesinin Tarihi Coğrafyası ve Myriokephalon Savaşı Sempozyumu, 19-20 Haziran, Isparta.
- Keçiş, M., 2022, İhanetten İmparatorluğa: IV. Romanos Diogenes, Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, Cilt 86, Sayı 305, ss. 89-117, Nisan.
- Kelly, J. N. D., 2003, Early Christian Creeds, Addison Wesley Longman Limited, third edition. New York, USA.
- Kılıçbay, M. A., 1982, Son Dönem Bizans Ekonomisi, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Vol. 3, Issue 7, s. 137-168.
- Kinder, H. ve Hilgemann, W., 2012, Dünya Tarihi Atlası 2 Cilt, Odtü Yayıncılık, Ankara.
- Koca, S., 2008, "Diyar-ı Rum"un (Roma Ülkesi=Anadolu) "Türkiye" Haline Gelmesinde Türk Kültürünün Rolü, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 23, s. 1-53, Konya.
- Koca, S., 2017, Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?, Gazi Akademik Bakış Dergisi, Cilt 10, Sayı: 20, s. 15-35, Ankara.
- Koçak, T., 2020, İmparatoriçe İrene'nin Yasa Eklerine Göre Roma Hukukunda Kitab-ı Mukaddes İzleri, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 2, Aralık.
- Komnena, A., 1996, Alexiad Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi Malazgirt'in Sonrası, Çev: Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Köprülü, M. F., 1943, Osmanlı İmparatorluğu'nun Etnik Menşei Mes'eleleri, Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, Cilt 7, Sayı 28, ss. 219-312, Ekim.
- Köprülü, F., 2003, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, Kaynak Yayınları, 4. Basım, Haziran, İstanbul.
- Kuban, D., 2009, Topografyanın Yarattığı Kent, Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul Cilt I, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Kuban, D., 2010, İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I. Baskı, İstanbul, Aralık.
- Kurul, E., 2014, Rhodos'luların Denizcilik Yasası: Νομος Ῥοδίων Ναυτικοῦ, Cedrus: Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi, Cilt 2, ss. 527-549.
- Kurul, E., 2015, Rodos Denizcilik Yasaları: Tarihsel Süreç ve Kapsam, Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması II: Anadolu Akdeniz Sempozyumu, ss. 519-532, 04-07 Kasım, Antalya.
- Küçük, E., 2007, XII. Yüzyıl Rönesansı ve "Yeniden Doğn" Roma'yı Günümüze Bağlayan Son Halka: Pandekt Hukuku, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 56, Sayı: 4, s. 111-122, Aralık.
- Laiou, A. E. ve Morrişon, C., 2020, Bizans Ekonomisi, Runik Kitap, 1. Basım, Aralık, İstanbul.
- Lemerle, P., 2011, Bizans Tarihi, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.
- Levtchenko, M. V., 2007, Bizans Tarihi, Doruk Yayıncılık, İstanbul.
- Lifshitz, F., 2019, Ayı Oynatıcısının Kızı ve Ermeni Cücesi: Savaş Sonrası Avrupa'da Sinematik Bizantinizm – The Bear Keeper's Daughter and the Armenian Dwarf: Cinematic Byzantinism in Postwar Europe, İstanbul'da Bu Ne Bizantinizm! What

- Byzantinism Is This In Istanbul!, Editör: Emir Alışık, Pera Müzesi Yayını, s. 56-85, Kasım, İstanbul.
- Lindner, R., 2000, Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar, İmge Yayınları, Ankara.
- Lindner, R., 2015, İlk Dönem Osmanlı Tarihinde İtici Güç ve Meşruiyet, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, Derleyenler: Oktay Özel, Mehmet Öz, İmge Yayınevi, 3. Baskı, s. 407-427, Ankara.
- Louaris, A., 2015, Translation of Georgios Georgiades-Arnakis' study titled: "The First Ottomans-Contribution to the Problem of the Fall of Asia Minor Hellenism (1282-1337)" in English and review of the studies published after 1947 up today, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Lowry, H. W., 2010, Erken Dönem Osmanlı Devleti'nin Yapısı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul.
- Luttwak, E. N., 2012, Bizans İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi, Epsilon Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul.
- Maiocchi, M., 2018a, Eski Akkad Dönemi, Antik Yakındoğu, Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, Temmuz, s. 102-107, İstanbul.
- Maiocchi, M., 2018b, III. Ur Hanedanı, Antik Yakındoğu, Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, Temmuz, s. 107-112, İstanbul.
- Marriott, R. ve Arthur, J., 1917, The Eastern Question: A Study in European Diplomacy, Oxford University Press, Londra.
- Marx, K., 1953, Grundrisse der Ktirik der politischen Ökonomie (Rohentwurf) 1857-1858. Mit Anhang: 1850-1859, Dietz Verlag, Berlin.
- Mastromartino, F., 2015a, Balkan Yarımadası, Ortaçağ III Şatolar, Tüccarlar, Şairler Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, s. 161-164, İstanbul.
- Mastromartino, F., 2015b, Osmanlı İmparatorluğu, Ortaçağ III Şatolar, Tüccarlar, Şairler Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, s. 179-182, İstanbul.
- McEvedy, C., 2004, Ortaçağ Tarih Atlası, Sabancı Üniversitesi Yayınları, Birinci Basım, Ocak.
- McGeer, E., 2000, The Land Legislation of the Macedonian Emperors, Pontifical Institute of Medieval Studies, January, Canada.
- Mehmet Arif Bey, 1330, Kānūnnāme-i Âl-i Osman, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, Dersaadet, İlave, s. 2-32, İstanbul.
- Mihailoviç, K., 2013, Bir Yeniçerinin Hatıraları, Fransızca'dan Çeviren: Nuri Fudayl Kıcıroğlu, Behiç Anıl Ekim, Ayrıntı Yayınları, Birinci Basım, İstanbul.
- Mildanoğlu, Z. ve Pontioğlu, A., 2009, Ermeniler ve Yapı Sanatı, Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul Cilt I, Yapı Kredi Yayınları, 1. Baskı, s. 235-290, İstanbul.
- Mirmiroğlu, V., 1949, Orhan Bey ile Bizans İmparatoru III. Andronikos Arasındaki Pelekano Muharebesi, Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, Cilt: XIII, Sayı 50, s. 309-321.
- Mollaoğlu, F. K., 1998, Selanik Başpiskoposu Symeon'un Tarihi Nutku (Λογος Ιστορικος) (1387-1429), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Ortaçağ Tarihi) Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

- Mollaoğlu, F. K., 2009, “Düzmece” Olarak Anılan Mustafa Çelebi ve Bizans (1415-1416/17), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt 49, Sayı 02, s. 173-185.
- Morgan, G., 2010, Yeni Roma ya da Konstantin Şehri Bizans’ın Kısa Tarihi, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Müneccimbaşı Ahmed Dede, 1977, Müneccimbaşı Tarihi Sahaif-ül-Ahbar fi Vekayi-il-a’sar, Tercüman Gazetesi Yayınları 1001 Temel Eser Yayınları, İstanbul.
- Necipoğlu, N., 2011, “Geç Bizans Döneminde İmparatorluk ve İmparatorluk İdeolojisi: Gelenek, Dönüşüm ve Yenilik / Empire and Imperial Ideology in the Late Byzantine Era: Tradition, Transformation, and Innovation,” in *Kariye Camii, Yeniden / The Kariye Camii Reconsidered*, eds. H. A. Klein, R. G. Ousterhout, B. Pitarakis, 269–296, İstanbul: İstanbul Research Institute Publications.
- Nicol, D. M., 2003, Bizans’ın Son Yüzyılları (1261-1453), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Basım, Eylül, İstanbul.
- Nicolle, D. ve Hook, C., 2011a, İkinci Haçlı Seferi 1148, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Osprey Askeri Tarih Dizisi, 1. Baskı, Mayıs, İstanbul.
- Nicolle, D. ve Hook, C., 2011b, Üçüncü Haçlı Seferi 1191, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Osprey Askeri Tarih Dizisi, 1. Baskı, Ekim, İstanbul.
- Nicolle, D. ve McBride, A., 2013a, Doğu Roma Orduları M.S. 306-886, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Osprey Askeri Tarih Dizisi, 1. Baskı, Ocak, İstanbul.
- Nicolle, D. ve Hook, C., 2013b, Birinci Haçlı Seferi 1096-99, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Osprey Askeri Tarih Dizisi, 2. Baskı, Mart, İstanbul.
- Nicolle, D. ve Hook, C., 2013c, Dördüncü Haçlı Seferi 1202-04, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Osprey Askeri Tarih Dizisi, 1. Baskı, Mayıs, İstanbul.
- Nicolle, D. ve Hook, C., 2018, İstanbul’un Fethi 1453, Osprey Askeri Tarih Dizisi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Basım, Mayıs.
- Nicolle, D. ve Hook, A., 2019, Osmanlı Kaleleri 1300–1810, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Osprey Askeri Tarih Dizisi, 1. Baskı, İstanbul.
- Norwich, J. J., 2012, Bizans I-II-III, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Obolensky, D., 2009, The Byzantine Commonwealth: Eastern Europe 500-1453, ACLS History E Book Project.
- Ocak, A. Y., 1991, XIII.-XV. Yüzyıllarda Anadolu’da Türk-Hıristiyan Dini Etkileşimler ve Aya Yorgi (Saint Georges) Kültü, Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, Cilt: LV, Sayı: 214, s. 661-674.
- Ocak, A. Y., 2022, Entelektüel Genç Osmanlı Sultanı: Fatih Sultan Mehmed, Entelektüel Bir Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmed, Editör: Haşim Şahin, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri A. Ş., I. Baskı, s. 41-61, İstanbul.
- Oğuzoğlu, H. C., 1959, Roma Hukuku, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını No. 130, Ankara.
- Orbay, K., 2011, Osmanlı Çift-Hane Sistemi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Ortaylı, İ., 2022, Fatih Devrinde İlim ve Kültür Hayatı, Entelektüel Bir Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmed, Editör: Haşim Şahin, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri A. Ş., I. Baskı, s. 63-71, İstanbul.
- Ostrogorsky, G., 1966, Agrarian Conditions in the Byzantine Empire in the Middle Ages, The Cambridge Economic History of Europe, Volume I, Agrarian Life of the Middle Ages, Ed. M. M. Postan, 2nd ed. Cambridge; Cambridge University Press, pp. 205-34.

- Ostrogorsky, G., 1995, Bizans Devleti Tarihi, Çev.: Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Öden, Z. G., 1994, Bizans İmparatorluğu'nun Türkler'e Karşı Alan ve Katalanlar ile İttifakı, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi (Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı), sayı: 35, s. 123-129, İstanbul.
- Örnek, Y., 2013, II. Constantius Döneminde Roma İmparatorluğu (Dini ve Siyasi Tarih), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s. 179, Balıkesir.
- Öz, M., 2003, "Kuruluştan Fatih Devrine Kadar Osmanlılar ve Gazâ", İstanbul'un Fethinin 550. Yıldönümü Münasebetiyle Fâtih, Fetih ve İstanbul Sempozyumu, Kültür Bakanlığı ve Türk Ocakları Genel Merkezi, Ankara 31 Mayıs-1 Haziran.
- Özcan, A., 2012, Fatih Sultan Mehmed Atam Dedem Kanunu Kanunnâme-i Âl-i Osman, Yitik Hazine Yayınları, İzmir.
- Özcan, A., 2021, Askeri Teşkilat I: Kara Kuvvetleri, Fatih Sultan Mehmed, s. 213-241, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri A. Ş., I. Baskı, İstanbul.
- Özer, E., 2006, Anadolu kaplanları kahpe Bizans'a karşı: Türk futbolundaki Anadolu-İstanbul gerilimine merkez-çevre ilişkileri ekseninde bir bakış, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel İncelemeler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özyüksel, M., 2015, Feodalite ve Osmanlı Toplumunu, Derin Yayınları, İstanbul.
- Pachymeres, G., 2009, Bizanslı Gözüyle Türkler, çeviren: İlcan Bihter Barlas, İlgi Kültür Sanat Yayınları, 1. Basım, Eylül, İstanbul.
- Paribeni, A., 2014, Konstantinopolis, Ortaçağ I Barbarlar, Hıristiyanlar, Müslümanlar Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, s. 745-756, Şubat, İstanbul.
- Pitarakis, B., 2019, Çağdaştırılan Bizans Sanatı: Yunan Tarih yazımı Anlatısının Prizmasında Yunan Devrimi'nden Atina Sokak Sanatına – Byzantine Art Made Contemporary: From Greek Revolution to Athenian Street Art through the Prism of the Greek Historiographic Narrative, İstanbul'da Bu Ne Bizantinizm! What Byzantinism Is This In İstanbul!, Editör: Emir Alışık, Pera Müzesi Yayını, s. 86-121, Kasım, İstanbul.
- Polat, M. S., 1997, Moğol İstilasına Kadar Türkiye Selçukluları'nda İçtimai ve İktisadi Hayat, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.
- Polat, A. E., 2023, Devlet Olma İmkânı Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Felsefi Bir İnceleme, Dergâh Yayınları, 1. Baskı, Ağustos, İstanbul.
- Proudhon, P., 2017, Mülkiyet Nedir? Veya Hukukun ve Yönetimin İlkesi Üzerine Araştırmalar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, VI. Baskı, İstanbul.
- Raiola, M., 2014a, Roma Kilisesi ve Papaların Dünyevi Gücü, Ortaçağ I Barbarlar, Hıristiyanlar, Müslümanlar Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, s. 151-156, Şubat, İstanbul.
- Raiola, M., 2014b, Doğu ile Batı Kiliseleri Arasındaki Bölünme, Ortaçağ II Katedraller, Şövalyeler, Şehirler Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, s. 23-27, Eylül, İstanbul.
- Reyhan, C., 2012, Osmanlı Devleti'nde Siyasal İktidar ve Seyfiyye Sınıfı: Vezir-i A'zamlık Örneği, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (OTAM) Dergisi, Sayı: 31, s. 209-224, Ankara.

- Rice, T. T., 2002, Bizans'ta Günlük Yaşam Bizans'ın Mücevheri Konstantinopolis, Özne Yayıncılık, Ankara.
- Ronchey, S., 2015, Üçüncü Roma, Ortaçağ IV Keşifler, Ticaret, Ütopya Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, s. 117-120, Kasım, İstanbul.
- Sarris, P., 2009, Introduction: Aristocrats, Peasant and the Transformation of Rural Society, c. 400-800, Journal of Agrarian Change, Vol. 9, No. 1, January, pp. 3–22.
- Shermman, C. P., 1918, The Basilica. A Ninth Century Roman Law Code Which Became the First Civil Code of Modern Greece a Thousand Years Later, University of Pennsylvania Law Review and American Law Register, Vol. 66, No. 7/8, pp. 363-367.
- Sinanoğlu, M., 2001, Hıristiyan ve İslam Kaynaklarında Tartışmalı Bir Dini Toplantı: İznik Konsili, İslam Araştırmaları Dergisi, Sayı: 6, s. 1-16.
- Sodano, G., 2014, Rus Krallıkları ve Prenslikleri, Ortaçağ II Katedraller, Şövalyeler, Şehirler Editör: Umberto Eco, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, s. 107-111, Eylül, İstanbul.
- Sönmez, M. T., 1998, Osmanlıdan Günümüze Toprak Mülkiyeti Açıklamalı Sözlük, Yayımevi A. Ş. 2. Baskı, Ankara.
- Swist, J. J., 2019, Bizans'a "Kafa Sallamak": Bizans İmparatorluğu'nun Metal Müzikte Alınlanması – Headbanging to Byzantium: The Reception of Byzantine Empire in Metal Music, İstanbul'da Bu Ne Bizantinizm! What Byzantinism Is This In İstanbul!, Editör: Emir Alışık, Pera Müzesi Yayını, s. 200-231, Kasım, İstanbul.
- Tarakçı, M., 2010, Nestorius ve Kristolojisi, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 1, s. 215-241.
- Taşcan, A., 2003, Tarihi Süreç İçerisinde İstanbul-Roma Kiliseleri Arasındaki Çekişmeler ve 1054 Krizi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler, Cilt:1, Sayı:1.
- Tekin, Ş., 1993a, Türk Dünyasında Gazâ ve Cihâd Kavramları Üzerine Düşünceler, İletişim Yayınları Tarih ve Toplum Dergisi, Cilt 19, Sayı 109, s. 9-18, Ocak, İstanbul.
- Tekin, Ş., 1993b, Gâzi Teriminin Anadolu ile Akdeniz Bölgesinde İtibârını Yeniden Kazanması, İletişim Yayınları Tarih ve Toplum Dergisi, Cilt 19, Sayı 110, s. 9-17, Şubat, İstanbul.
- Theodoretis-Rigas, H., 2019, Didaktik Popülerleştirmeden Karşıt Kültüre: Bizans Çizgi Roman Dünyasında Buluşuyor, İstanbul'da Bu Ne Bizantinizm! What Byzantinism Is This In İstanbul!, Editör: Emir Alışık, Pera Müzesi Yayını, s. 264-289, Kasım, İstanbul.
- Tokalak, İ., 2010, Bizans Kültür ve Kurumlarının Osmanlı Üzerindeki Etkisi, Gülerboy Yayıncılık, 2. Basım, Eylül, İstanbul.
- Tosun, M., Yalvaç, K. 1975, Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Turan, O., 1948, Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku Miri topraklar ve hususi mülkiyet şekilleri, Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, Cilt: XII, Sayı: 47, s. 549-573.
- Turğut, V., 2021, Fatih'in Mülkünün Temeli: Sultan Mehmed Kanunnamesi, Fatih Sultan Mehmed, İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri A. Ş., 1. Baskı, Mayıs, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2023, mülkiyet [online], <https://sozluk.gov.tr/>, [Ziyaret Tarihi: 24 Aralık 2023]

- Usta, A., 2016, Sorularla Bizans İmparatorluğu, Yeditepe Yayınevi, 1. Baskı, Aralık, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. H., 1937, On Dört ve On Beşinci Asırlarda Anadolu Beyliklerinde Toprak ve Halk İdaresi, İkinci Türk Tarih Kongresi, s. 499-506, 20-25 Eylül, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. H., 1975, Fatih Sultan Mehmed'in Ölümü Cesedinin Kokması Oğulları Arasındaki İlk Mücadele Amasya Valisi Bayezid'in Saltanata Daveti Babasının Ölümünü Haber Alan Karaman Valisi Cem'in Hareketi Akşehir'e Gelen Cem Sultanın İlk Fermanı, Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, Cilt: XXXIX, Sayı: 155, s. 473-481.
- Üçök, C., 1944, Osmanlı Devleti Teşkilatından Tımarlar, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 4, s. 525-551, Ankara.
- Ünal, N., 2018, Şeyh Bedreddin ve Thomas Münzer: Devrimci/Sosyalist mi? Mehdici İdeoloji mi?, IV. Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yeni Yönelimler Sempozyumu, Tallinn, Estonya, 6 - 07 Temmuz.
- Vasiliev, A. A., 2016, Bizans İmparatorluğu Tarihi, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., 1. Basım, İstanbul.
- Venning, T., Harris, J., 2006, A Chronology of Byzantine Empire, Palrave Macmillan Publisher, London, UK.
- Vernadskiy, G., 1939, Mihail Paleoloğ Devrinde, Altınordu, Mısır ve Bizans Devletleri Mütakabil Münasebetleri, Ülkü Halkevleri Dergisi, XII/72, s. 525-534.
- Viscuso, P. D., 2008, Sexuality, Marriage, and Celibacy in Byzantine Law Selections from a Fourteenth-Century Encyclopedia of Canon Law and Theology The Alphabetical Collection of Matthew Blastares, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Massachusetts, USA.
- Vryonis, S. Jr., 2015, Selçuklu Gulamı ve Osmanlı Devşirmesi, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, Derleyenler: Oktay Özel, Mehmet Öz, İmge Yayınevi, 3. Baskı, s. 517-554, Ankara.
- Vryonis, S. Jr., 2018, Erken Dönem Osmanlı Türklerinde İnsan Kurbanı Üzerine Bulgular, Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl 3, Sayı 2, Sonbahar.
- Vryonis, S. Jr., 2020, Küçük Asya'da Orta Çağ Helenizminin Çöküşü ve 11. Yüzyıldan Başlayarak 15. Yüzyıla kadar İslamlaşma, Kalkedon Yayınları, 1. Basım, Eylül, İstanbul.
- Vryonis, S., Jr., 2021, Küçük Asya'da Göçebeleşme ve İslamlaşma, Osmanlı Öncesi Anadolu'da Pastoral Yaşam, Post Yayın Dağıtım, 1. Baskı, Ağustos, İstanbul.
- Weber, M., 2022, Antik Uygarlıkların Tarım Sosyolojisi, Fol Kitap, I. Baskı, Haziran, İstanbul.
- Wells, C., 2007, Sailing from Byzantium How a Lost Empire Shaped the World, Delacorte Press Reprint Edition, New York, USA.
- Werner, E., 2014, Büyük Bir Devletin Doğuşu: Osmanlılar (1300-1481) Osmanlı Feodalizminin Oluşum Süreci, Yordam Kitap, Birinci Basım, İstanbul.
- Witteck, P., 1943, Ankara Bozgunundan İstanbul'un Zaptına (1402 - 1455), Fransızcadan Çeviren: Dr. Halil İnalçık Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, Cilt: VII, Sayı: 27, s. 557-589.
- Witteck, P., 1969, Bizanslılardan Türklere Geçen Yer Adları, çeviren: Mihin Eren, Selçuklu Araştırmaları Dergisi I, s. 194-241.
- Witteck, P., 1995, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, çev: Fatmagül Berktaş, Pencere Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul.

- Yakupoğlu, C., 2019, Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşunda Çobanoğulları'nın Rolü, Boydan Devlete Osmanlı Söğüt'ten İstanbul'a Sempozyumu Bildirileri, 14 – 15 Kasım, s. 116–130, Bilecik.
- Yakut, E., 2022, Fatih Devrinde Osmanlı Hukuku, Entelektüel Bir Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmed, İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri Ticaret A. Ş., 1. Basım, s. 283–309, Ağustos, İstanbul.
- Yavuz, Ş., 2013, Meryem Ana ve Topografyanın Ana Kültü ile İnşası veya Helenizme Vurulan Vahiy-Eksenli Prototip Aşısı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Dergisi, Sayı 3, s. 9-24.
- Yediyıldız, B., 2021, Sosyal Hayat, Fatih Sultan Mehmed, s. 311-327, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İstanbul Kültür ve Sanat Ürünleri A. Ş., I. Baskı, İstanbul.
- Yılmaz, Y., 2015, Osmanlıların Kuruluşuna Dair İkilemler, Journal of History and Future, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 8-38.
- Yüksel, M., 1994, Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin, Tezkire Dergisi, Sayı 7/8, s. 57-101, Ankara.
- Yüksel, M., 1996, Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin – II, Tezkire Dergisi, Sayı 9/10, s. 229-263, Ankara.